

तैत्तिरीय
ब्राह्मणम्

Colophon

This document was typeset using X_YTEX, and uses the Sidhanta font extensively. It also uses several L^AT_EX macros designed by H. L. Prasād. Practically all the encoding was done with the help of Ajit Krishnan's mudgala IME (<http://www.aupasana.com/>).

Acknowledgements

The initial ITRANS encodings of some of these texts were obtained from <http://sanskritdocuments.org/> and <https://sa.wikisource.org/>. Thanks are also due to Ulrich Stiehl (<http://sanskritweb.de/>) for hosting a wonderful resource for Yajur Veda, and also generously sharing the original Kathaka texts edited by Subramania Sarma. See also <http://stotrasamhita.github.io/about/>

FOR PERSONAL USE ONLY
NOT FOR COMMERCIAL PRINTING/DISTRIBUTION

अनुक्रमणिका

तैत्तिरीय ब्राह्मणम्	1
अष्टकम् १	1
प्रथमः प्रश्नः	1
द्वितीयः प्रश्नः	22
तृतीयः प्रश्नः	36
चतुर्थः प्रश्नः	53
पञ्चमः प्रश्नः	71
षष्ठमः प्रश्नः	88
सप्तमः प्रश्नः	108
अष्टमः प्रश्नः	126
अष्टकम् २	137
प्रथमः प्रश्नः	137
द्वितीयः प्रश्नः	152
तृतीयः प्रश्नः	171
चतुर्थः प्रश्नः	185
पञ्चमः प्रश्नः	207
षष्ठमः प्रश्नः	221
सप्तमः प्रश्नः	249
अष्टमः प्रश्नः	268

अष्टकम् ३	292
प्रथमः प्रश्नः	292
द्वितीयः प्रश्नः	311
तृतीयः प्रश्नः	334
चतुर्थः प्रश्नः	355
पञ्चमः प्रश्नः	360
षष्ठमः प्रश्नः	369
सप्तमः प्रश्नः	383
अष्टमः प्रश्नः	419
नवमः प्रश्नः	446

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ अष्टकम् १ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

ब्रह्म सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। क्षत्रं सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्।
इषं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। ऊर्जं सन्धत्तं तां मे
जिन्वतम्। रयिं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। पुष्टिं सन्धत्तं तां
मे जिन्वतम्। प्रजां सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। पशून्सन्धत्तं
तान्मे जिन्वतम्। स्तुतोऽसि जनधाः। देवास्त्वा शुक्रपाः
प्रणयन्तु॥१॥

सुवीराः प्रजाः प्रजनयन्परीहि। शुक्रश्शुक्रशोचिषा।
स्तुतोऽसि जनधाः। देवास्त्वा मन्थिपाः प्रणयन्तु। सुप्रजाः
प्रजाः प्रजनयन्परीहि। मन्थी मन्थिशोचिषा। संजग्मानौ
दिव आपृथिव्यायुः। सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। प्राणं सन्धत्तं
तं मे जिन्वतम्। अपानं सन्धत्तं तं मे जिन्वतम्॥२॥

व्यानं सन्धत्तं तं मे जिन्वतम्। चक्षुस्सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्।
श्रोत्रं सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। मनस्सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्।
वाचं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। आयुस्स्थ आयुर्मे धत्तम्।
आयुर्यज्ञाय धत्तम्। आयुर्यज्ञपतये धत्तम्। प्राणस्थः प्राणं
मे धत्तम्। प्राणं यज्ञाय धत्तम्॥३॥

प्राणं यज्ञपतये धत्तम्। चक्षुस्स्थश्चक्षुर्मे धत्तम्। चक्षुर्यज्ञाय

धत्तम्। चक्षुर्यज्ञपतये धत्तम्। श्रोत्रं स्थश्श्रोत्रं मे धत्तम्। श्रोत्रं
यज्ञाय धत्तम्। श्रोत्रं यज्ञपतये धत्तम्। तौ देवौ शुक्रामन्थिनौ।
कल्पयन्तं दैवीर्विशः। कल्पयन्तं मानुषीः॥४॥

इषमूर्जमस्मासु धत्तम्। प्राणान्पशुषु। प्रजां मयि च यजमाने
च। निरस्तश्शण्डः। निरस्तो मर्कः। अपनुत्तौ शण्डामर्कौ
सहामुना। शुक्रस्य समिदसि। मन्थिनस्समिदसि। स
प्रथमस्संकृतिर्विश्वकर्मा। स प्रथमो मित्रो वरुणो अग्निः।
स प्रथमो बृहस्पतिश्चिकित्वान्। तस्मा इन्द्राय सुतमा
जुहोमि॥५॥

नयन्त्वपानं सन्धत्तं तं मे जिवन्तं प्राणं यज्ञाय धत्तं मानुषीरग्निर्द्वे च॥ (ब्रह्मं क्षत्रं तदिषमूर्जं
रयि पुष्टिं प्रजां तां पशून्तान्सन्धत्तं तत्प्राणमपानं व्यानं तं चक्षुश्श्रोत्रं मनस्तद्वाचं ताम्। इषादिपञ्चके
वाचं तां मे पशून्सन्धत्तं तान्मे प्राणादित्रितये तं मेऽन्यत्र तन्मे)॥१॥ [१]

कृत्तिकास्वग्निमादधीत। एतद्वा अग्नेर्नक्षत्रम्। यत्कृत्तिकाः।
स्वायामैवेन देवतायामाधाय। ब्रह्मवर्चसी भवति। मुखं वा
एतन्नक्षत्राणाम्। यत्कृत्तिकाः। यः कृत्तिकास्वग्निमाधत्ते। मुख्य
एव भवति। अथो खलु॥६॥

अग्निनक्षत्रमित्यपंचायन्ति। गृहान् ह दाहुको भवति।
प्रजापती रोहिण्यामग्निमसृजत। तं देवा रोहिण्यामादधत।
ततो वै ते सर्वात्रोहानरोहन्। तद्रोहिण्यै रोहिणित्वम्। यो
रोहिण्यामग्निमाधत्ते। ऋध्नोत्येव। सर्वात्रोहान्रोहति। देवा वै

भद्रास्सन्तोऽग्निमाधि॑त्सन्त॥७॥

तेषा॑मना॑हितोऽग्निरासी॑त्। अथै॑भ्यो वा॒मं वस्वपा॑क्रामत्।
ते पुन॑र्वस्वो॒राद॑धत्। ततो॒ वै तान् वा॒मं वसू॑पावर्तत्। यः
पुरा॑ऽभ॒द्रस्सन्पापी॑यान्त्स्यात्। स पुन॑र्वस्वो॒रग्निमा॑दधीत्।
पुन॑रे॒वैनं वा॒मं वसू॑पावर्तते। भ॒द्रो भ॑वति। यः
का॒मये॑त् दानका॑मा मे प्र॒जास्स्यु॑रिति। स पूर्॒वयोः
फल्गु॑न्यो॒रग्निमा॑दधीत्॥८॥

अ॒र्य॒म्णो वा ए॒तन्नक्ष॑त्रम्। यत्पूर्॒वे फल्गु॑नी। अ॒र्यमे॒ति तमा॑हुर्यो
ददा॑ति। दान॑कामा अस्मै प्र॒जा भ॑वन्ति। यः का॒मये॑त् भ॒गी
स्या॒मिति॑। स उत्त॑रयोः फल्गु॑न्यो॒रग्निमा॑दधीत्। भग॑स्य॒ वा
ए॒तन्नक्ष॑त्रम्। यदुत्त॑रे॒ फल्गु॑नी। भ॒ग्यैव भ॑वति। का॒ल॒क॒ञ्जा वै
नामा॑सुरा आसन्॥९॥

ते सु॒वर्गा॑य॒ लो॒काया॑ग्निम॑चिन्वत्। पुरु॑ष॒ इष्ट॑का॒मुपा॑दधात्पुरु॑ष॒
इष्ट॑काम्। स इन्द्रो॑ ब्रा॒ह्म॒णो ब्रुवा॑ण॒ इष्ट॑का॒मुपा॑धत्। ए॒षा
मे॒ चि॒त्रा ना॑मेति॑। ते सु॒वर्गं लो॒कमा॑ प्रा॒रोह॑न्। स
इन्द्र॑ इष्ट॑का॒मावृ॑हत्। तेऽवा॑कीर्यन्त। ये॑ऽवाकी॑र्यन्त। त
ऊर्णा॑वभयोऽभवन्। द्वावु॑द॑पतताम्॥१०॥

तौ दि॒व्यौ श्वा॑ना॒वभव॑ताम्। यो भ्रातृ॑व्यवा॒न्त्स्यात्। स
चि॒त्राया॑म॒ग्निमा॑दधीत्। अ॒व॒कीर्ये॑व भ्रातृ॑व्यान्। ओजो॑
बल॑मिन्द्रि॒यं वी॒र्य॑मा॒त्मन्ध॑त्ते। व॒सन्ता॑ ब्रा॒ह्म॒णोऽग्निमा॑दधीत्।

वसन्तो वै ब्राह्मणस्यर्तुः। स्व एवैनमृतावाधाय। ब्रह्मवर्चसी
भवति। मुखं वा एतदृतूनाम्॥११॥

यद्वसन्तः। यो वसन्ताऽग्निमाधत्ते। मुख्यं एव भवति। अथो
योनिमन्तमेवैनं प्रजातमाधत्ते। ग्रीष्मे राजन्यं आदधीत।
ग्रीष्मो वै राजन्यस्यर्तुः। स्व एवैनमृतावाधाय। इन्द्रियावी
भवति। शरदि वैश्य आदधीत। शरद्वै वैश्यस्यर्तुः॥१२॥

स्व एवैनमृतावाधाय। पशुमान्भवति। न पूर्वयोः
फल्गुन्योरग्निमादधीत। एषा वै जघन्या रात्रिस्संवत्सरस्य।
यत्पूर्वं फल्गुनी। पृष्टित एव संवत्सरस्याग्निमाधाय।
पापीयान्भवति। उत्तरयोरा दधीत। एषा वै प्रथमा
रात्रिस्संवत्सरस्य। यदुत्तरे फल्गुनी। मुखत एव
संवत्सरस्याग्निमाधाय। वसीयान्भवति। अथो खलु। यदैवैनं
यज्ञ उपनमेत्। अथादधीत। सैवास्यद्धिः॥१३॥

खल्वधिथ्सन्तु फल्गुन्योरग्निमादधीतासन्नपततामृतूनां वैश्यस्यर्तुरुत्तरे फल्गुनी षट्॥२॥ [२]

उद्धन्ति। यदेवास्यां अमेध्यम्। तदपहन्ति। अपोऽवोक्षति
शान्त्यै। सिकता निवपति। एतद्वा अग्नेर्वैश्वानरस्य रूपम्।
रूपेणैव वैश्वानरमवरुन्धे। ऊषान्निवपति। पुष्टिर्वा एषा
प्रजननम्। यदूषाः॥१४॥

पुष्ट्यामेव प्रजननेऽग्निमाधत्ते। अथो संज्ञानं एव। संज्ञानं
ह्येतत्पशूनाम्। यदूषाः। द्यावापृथिवी सहास्ताम्। ते वियती

अब्रूताम्। अस्त्वेव नौ सह यज्ञियमिति। यदमुष्या
यज्ञियमासीत्। तदस्यामदधात्। त ऊषा अभवन्॥१५॥

यदस्या यज्ञियमासीत्। तदमुष्यामदधात्। तददश्चन्द्रमसि
कृष्णम्। ऊषान्निवपन्नदो ध्यायेत्। द्यावापृथिव्योरेव
यज्ञियेऽग्निमाधत्ते। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। आखू रूपं
कृत्वा। स पृथिवीं प्राविशत्। स ऊतीः कुर्वाणः पृथिवीमनु
समचरत्। तदाखुकरीषमभवत्॥१६॥

यदाखुकरीषः संभारो भवति। यदेवास्य तत्र न्यक्तम्।
तदेवावरुन्धे। ऊर्जं वा एतः रसं पृथिव्या उपदीका
उद्दिहन्ति। यद्वल्मीकम्। यद्वल्मीकवृषा संभारो भवति।
ऊर्जमेव रसं पृथिव्या अवरुन्धे। अथो श्रोत्रमेव। श्रोत्रं
ह्येतत्पृथिव्याः। यद्वल्मीकः॥१७॥

अबधिरो भवति। य एवं वेद। प्रजापतिः प्रजा असृजत।
तासामन्नमुपाक्षीयत। ताभ्यस्सूदमुपप्राभिनत्। ततो वै
तासामन्नं नाक्षीयत। यस्य सूदस्संभारो भवति। नास्य
गृहेऽन्नं क्षीयते। आपो वा इदमग्रे सलिलमासीत्। तेन
प्रजापतिरश्राम्यत्॥१८॥

कथमिदं स्यादिति। सोऽपश्यत्पुष्करपूर्णं तिष्ठत्।
सोऽमन्यत। अस्ति वै तत्। यस्मिन्निदमधि तिष्ठतीति। स
वराहो रूपं कृत्वोप न्यमञ्जत्। स पृथिवीमध आर्च्छत्। तस्या

उपहृत्योदमञ्जत्। तत्पुष्करपर्णेऽप्रथयत्। यदप्रथयत्॥१९॥

तत्पृथिव्यै पृथिवित्वम्। अभूद्वा इदमिति। तद्भूम्यै भूमित्वम्।
तां दिशोऽनु वातस्समवहत्। तां शर्कराभिरदृहत्। शं
वै नोऽभूदिति। तच्छर्कराणां शर्करत्वम्। यद्वराहविहतं
संभारो भवति। अस्यामेवाच्छम्बद्वारमग्निमाधत्ते। शर्करा
भवन्ति धृत्यै॥२०॥

अथो शंत्वाय। सरिता अग्निराधेय इत्याहुः। आपो वरुणस्य
पत्न्य आसन्। ता अग्निरभ्यध्यायत्। तास्समभवत्। तस्य
रेतः पराऽपतत्। तद्विरण्यमभवत्। यद्विरण्यमुपास्यति।
सरेतसमेवाग्निमाधत्ते। पुरुष इन्ध्रै स्वाद्रेतसो बीभत्सत
इत्याहुः॥२१॥

उत्तरत उपास्यत्यबीभत्सायै। अति प्रयच्छति। आर्तिमेवाति
प्रयच्छति। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं कृत्वा।
सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्।
यदाश्वत्थस्संभारो भवति। यदेवास्य तत्र न्यक्तम्।
तदेवावरुन्धे॥२२॥

देवा वा ऊर्जं व्यभजन्त। तत उदुम्बर उदतिष्ठत्। ऊर्वा
उदुम्बरः। यदौदुम्बरस्संभारो भवति। ऊर्जमेवावरुन्धे।
तृतीयस्यामितो दिवि सोम आसीत्। तं गायत्र्याऽहरत्। तस्य

पुर्णमच्छिद्यत। तत्पुर्णोऽभवत्। तत्पुर्णस्य पर्णत्वम्॥२३॥

यस्य पर्णमयस्सम्भारो भवति। सोमपीथमेवावरुन्धे। देवा वै ब्रह्मन्नवदन्त। तत्पुर्ण उपाशृणोत्। सुश्रवा वै नाम। यत्पर्णमयस्सम्भारो भवति। ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे। प्रजापतिरग्निमसृजत। सोऽबिभेत्प्र मा धक्ष्यतीति। तश्शम्याऽशमयत्॥२४॥

तच्छुम्यै शमित्वम्। यच्छमीमयस्सम्भारो भवति। शान्त्या अप्रदाहाय। अग्नेस्सृष्टस्य यतः। विकङ्कतं भा और्च्छत्। यद्वैकङ्कतस्सम्भारो भवति। भा एवावरुन्धे। सहृदयोऽग्निराधेय इत्याहुः। मरुतोऽद्विरग्निमतमयन्। तस्य तान्तस्य हृदयमाच्छिन्दन्। साऽशनिर्भवत्। यदशनिहतस्य वृक्षस्य सम्भारो भवति। सहृदयमेवाग्निमा धत्ते॥२५॥

ऊषा अभवन्नभवद्वल्मीकौऽश्राम्युदप्रथयद्वत्यै बीभत्सत् इत्याह रुन्धे पर्णत्वमशमयदच्छिन्दु स्त्रीणि

च॥३॥ [३]

द्वादशसु विक्रामेष्वग्निमा दधीत। द्वादश मासास्संवत्सरः। संवत्सरादेवैनमवरुद्धा धत्ते। यद्द्वादशसु विक्रामेष्वग्निमा दधीत। परिमितमव रुन्धीत। चक्षुर्निमित आदधीत। इयद्द्वादश विक्रामा (३) इति। परिमितं चैवापरिमितं चावरुन्धे। अनृतं वै वाचा वदति। अनृतं मनसा ध्यायति॥२६॥

चक्षुर्वै सत्यम्। अद्रा(३)गित्याह। अदर्शमिति। तत्सत्यम्। यश्चक्षुर्निमितेऽग्निमाधत्ते। सत्य एवैनमा धत्ते।

तस्मादाहिताग्निर्नानृतं वदेत्। नास्य ब्राह्मणोऽनाश्वान्गृहे
वसेत्। सत्ये ह्यस्याग्निराहितः। आग्नेयी वै रात्रिः॥२७॥

आग्नेयाः पशवः। ऐन्द्रमहः। नक्तं गार्हपत्यमा दधाति।
पशून्नेवाव रुन्धे। दिवाऽऽहवनीयम्। इन्द्रियमेवाव रुन्धे।
अर्धोदिते सूर्य आहवनीयमा दधाति। एतस्मिन्वै लोके
प्रजापतिः प्रजा असृजत। प्रजा एव तद्यजमानस्सृजते।
अथो भूतं चैव भविष्यच्चाव रुन्धे॥२८॥

इडा वै मानवी यज्ञानूकशिन्यासीत्। साऽऽशृणोत्। असुरा
अग्निमादधत् इति। तदंगच्छत्। त आहवनीयमग्र आदधत्।
अथ गार्हपत्यम्। अथान्वाहार्यपचनम्। साऽब्रवीत्।
प्रतीच्येषां श्रीरंगात्। भद्रा भूत्वा परा भविष्यन्तीति॥२९॥

यस्यैवमग्निराधीयते। प्रतीच्यस्य श्रीरेति। भद्रो भूत्वा
पराभवति। साऽऽशृणोत्। देवा अग्निमादधत् इति। तदंगच्छत्।
तैऽन्वाहार्यपचनमग्र आदधत्। अथ गार्हपत्यम्।
अथाहवनीयम्। साऽब्रवीत्॥३०॥

प्राच्येषां श्रीरंगात्। भद्रा भूत्वा सुवर्गलोकमेष्यन्ति।
प्रजां तु न वैत्स्यन्त इति। यस्यैवमग्निराधीयते। प्राच्यस्य
श्रीरेति। भद्रो भूत्वा सुवर्गं लोकमैति। प्रजां तु न विन्दते।
साऽब्रवीदिडा मनुम्। तथा वा अहं तवाग्निमाधास्यामि।
यथा प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जनिष्यसे॥३१॥

प्रत्यस्मिँल्लोके स्थास्यसि। अ॒भि सु॒व॒र्गं लो॒कं जे॒ष्यसी॑ति।
 गा॒र्ह॑पत्य॒मग्र॑ आ॒द॒धात्। गा॒र्ह॑पत्यं वा अ॒नु प्र॒जाः
 प॒शवः॑ प्र॒जाय॑न्ते। गा॒र्ह॑पत्ये॒नैवास्मै॑ प्र॒जां प॒शून्प्राज॑नयत्।
 अथा॑न्वा॒हार्य॑पच॒नम्। ति॒र्यङ्ङि॒व वा अ॒यं लो॒कः। अ॒स्मिन्नै॒व
 तेन॑ लो॒के प्रत्य॑तिष्ठत्। अथा॑हव॒नीय॑म्। तेनै॒व सु॒व॒र्गं
 लो॒कम॒भ्य॑जयत्॥ ३२॥

यस्यै॒वम॒ग्निरा॑धी॒यते॑। प्र प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्मि॒थुनै॑र्जा॒यते।
 प्रत्यस्मिँल्लोके तिष्ठति। अ॒भि सु॒व॒र्गं लो॒कं ज॑यति।
 यस्य॑ वा अ॒यथा॑दे॒वतम॒ग्निरा॑धी॒यते॑। आ दे॒वता॑भ्यो
 वृ॒क्ष्यते। पापी॑यान्भवति। यस्य॑ यथा॑दे॒वतम्। न दे॒वता॑भ्य
 आवृ॒क्ष्यते। वसी॑यान्भवति॥ ३३॥ भृ॒गूणां॑ त्वाऽङ्गि॒रसां॑
 व्रत॑पते व्र॒तेना॑द॒धामी॑ति॒ भृ॒ग्वङ्गि॒रसामा॑द॒ध्यात्। आ॒दि॒त्यानां॑
 त्वा दे॒वानां॑ व्रत॑पते व्र॒तेना॑द॒धामी॑त्य॒न्यासां॑ ब्रा॒ह्म॒णीनां॑
 प्र॒जाना॑म्। वरु॑णस्य त्वा॒ राज्ञो॑ व्रत॑पते व्र॒तेना॑द॒धामी॑ति॒
 राज्ञः॑। इन्द्र॑स्य त्वेन्द्रि॒येण॑ व्रत॑पते व्र॒तेना॑द॒धामी॑ति॒
 राज॒न्यस्य॑। मनो॑स्त्वा ग्रा॒म॒ण्यो व्रत॑पते व्र॒तेना॑द॒धामि॑ति॒
 वैश्य॑स्य। ऋ॒भूणां॑ त्वा दे॒वानां॑ व्रत॑पते व्र॒तेना॑द॒धामी॑ति॒
 रथका॑रस्य। यथा॑दे॒वतम॒ग्निरा॑धी॒यते। न दे॒वता॑भ्य आवृ॒क्ष्यते।
 वसी॑यान्भवति॥ ३४॥

ध्यायति वै रात्रिश्चावरुन्धे भविष्यन्तीत्यब्रवीज्जनिष्यसेऽजयद्वसीयान्भवति नव च॥ ४॥ [४]

प्र॒जाप॑तिर्वा॒चस्स॒त्यम॑पश्यत्। तेना॒ग्निमा॑धत्त। तेन॒ वै स

आ॑र्ध्रो॒त्। भूर्भुव॑स्सुव॒रित्या॑ह। ए॒तद्वै वा॒चस्स॒त्यम्। य
ए॒तेना॒ग्निमा॑धत्ते। ऋ॒ध्नोत्ये॒व। अथो॑ स॒त्यप्रा॑शूरे॒व भ॑वति।
अथो॒ य ए॒वं वि॒द्वान॑भि॒चर॑ति। स्तृ॒णुत॑ ए॒वैन॑म्॥ ३५॥

भूरि॑त्या॒ह। प्र॒जा ए॒व तद्य॑ज॒मान॑स्सृजते। भुव॑ इत्या॒ह।
अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति। सुव॒रित्या॑ह। सु॒वर्ग॑ ए॒व
लो॒के प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति। त्रि॒भिर्क्ष॒रैर्गार्ह॑पत्य॒मा द॑धाति। त्रयं
इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वेवैनं॑ लो॒केषु॑ प्र॑ति॒ष्ठित॑माधत्ते। सर्वैः
प॒ञ्चभि॑राहव॒नीय॑म्॥ ३६॥

सु॒वर्गाय॑ वा ए॒ष लो॒काया॑धी॒यते। यदा॑हव॒नीयः॑। सु॒वर्ग॑
ए॒वास्मै॑ लो॒के वा॒चस्स॒त्यः॑ सर्व॑माप्रोति। त्रि॒भिर्गार्ह॑पत्य॒मा
द॑धाति। प॒ञ्चभि॑राहव॒नीय॑म्। अ॒ष्टौ संप॑द्यन्ते। अ॒ष्टाक्ष॑रा
गाय॒त्री। गा॒य॒त्रौऽग्निः॑। यावा॑ने॒वाग्निः॑। तमा॑धत्ते॥ ३७॥

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। ता अ॑स्मात्सृ॒ष्टाः परा॑चीरायन्।
ताभ्यो॑ ज्योति॒रुद॑गृह्णात्। तं ज्योतिः॑ पश्य॑न्तीः प्र॒जा अ॒भि
स॒माव॑र्तन्त। उ॒परी॑वाग्निमु॒द्गृही॑यादुद्धरन्। ज्योति॑रे॒व पश्य॑न्तीः
प्र॒जा यज॑मानम॒भि स॒माव॑र्तन्ते। प्र॒जाप॑तेरक्ष्य॑श्वयत्।
तत्परा॑ऽपतत्। तदश्वो॑ऽभवत्। तदश्व॑स्याश्व॒त्वम्॥ ३८॥

ए॒ष वै प्र॒जाप॑तिः। यद॒ग्निः। प्रा॒जाप॑त्योऽश्वः॑। यदश्वं॑
पु॒रस्ता॑न्नयति। स्वमे॒व चक्षुः॑ पश्य॑न्प्र॒जाप॑तिर॒नूदे॑ति।
व॒ज्री वा ए॒षः। यदश्वः॑। यदश्वं॑ पु॒रस्ता॑न्नयति। जा॒ताने॒व

भ्रातृव्यान्प्रणुदते। पुनरा वर्तयति॥३९॥

जनिष्यमाणानेव प्रतिनुदते। न्याहवनीयो गार्हपत्यमकामयत्।
निगार्हपत्य आहवनीयम्। तौ विभाजं नाशक्रोत्। सोऽश्वः
पूर्ववाङ्मुत्वा। प्राश्चं पूर्वमुदवहत्। तत्पूर्ववाहः पूर्ववाङ्मुत्वा। यदश्वं
पुरस्तान्नयति। विभक्तिरेवैनयोस्सा। अथो नानावीर्यावेवैनौ
कुरुते॥४०॥

यदुपर्युपरि शिरो हरेत्। प्राणान्विच्छिन्द्यात्। अधोऽधुश्शिरो
हरति। प्राणानां गोपीथाय। इयत्यग्रे हरति। अथेयत्यथेयति।
त्रयं इमे लोकाः। एष्वेवैनं लोकेषु प्रतिष्ठितमाधत्ते।
प्रजापतिरग्निमसृजत्। सोऽबिभेत्प्र मां धक्ष्यतीति॥४१॥

तस्य त्रेधा महिमानव्यौहत्। शान्त्या अप्रदाहाय।
यत्रेधाऽग्निराधीयते। महिमानमेवास्य तद्व्यूहति। शान्त्या
अप्रदाहाय। पुनरा वर्तयति। महिमानमेवास्य संदधाति।
पशुर्वा एषः। यदश्वः। एष रुद्रः॥४२॥

यदग्निः। यदश्वस्य पदेऽग्निमादध्यात्। रुद्राय पशूनपिदध्यात्।
अपशुर्यजमानस्स्यात्। यन्नाक्रमयेत्। अनवरुद्धा अस्य
पशवस्स्युः। पार्श्वत आक्रमयेत्। यथाऽऽहितस्याग्नेरङ्गारा
अभ्यववर्तेरन्। अवरुद्धा अस्य पशवो भवन्ति। न
रुद्रायपिदधाति॥४३॥

त्रीणि हवींषि निर्वपति। विराजं एव विक्रान्तं यजमानोऽनु

विक्रमते। अ॒ग्नये॒ पव॑मानाय। अ॒ग्नये॑ पाव॒काय॑। अ॒ग्नये॒ शुच॑ये। यद॒ग्नये॒ पव॑मानाय निर्वप॑ति। पु॒नात्ये॒वैन॑म्। यद॒ग्नये॒ पाव॑काय॑। पू॒त ए॒वास्मि॑न्त्र॒न्नाद्यं॑ दधाति। यद॒ग्नये॒ शुच॑ये। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वास्मि॑न्नुपरि॑ष्टाद॒धाति॥४४॥

ए॒न॒मा॒ह॒व॒नीयं॑ धत्तेऽश्व॒त्वं वर्त॑यति कुरु॒त इति॑ रु॒द्रो द॑धाति॒ यद॒ग्नये॒ शुच॑य॒ एकं॑ च॥५॥—[५]

दे॒वा॒सु॒रास्सं॑य॒न्ता आ॑सन्। ते दे॒वा वि॑ज॒यमु॑प॒यन्तः॑। अ॒ग्नौ वा॒मं व॑सु॒ सं न्य॑दधत। इ॒दमु॑ नो भवि॑ष्यति। यदि॑ नो जे॒ष्यन्ती॑ति। तद॒ग्निर्नो॑त्सह॑मश॒क्रोत्। तत् त्रे॒धा वि॒न्य॑दधात्। प॒शुषु॒ तृती॑यम्। अ॒प्सु तृती॑यम्। आ॒दि॒त्ये तृती॑यम्॥४५॥

तद्दे॒वा वि॒जित्य॑। पु॒नर॑वा॒रुरु॑त्सन्त। तेऽ॒ग्नये॒ पव॑मानाय पु॒रोडा॑श॒म॒ष्टाकं॑ पा॒लं नि॑र॒वप॑न्। प॒शवो॒ वा अ॒ग्निः पव॑मानः। यदे॒व प॒शुष्वासी॑त्। तत्ते॒नावारु॑न्धत। तेऽ॒ग्नये॒ पाव॑काय॑। आपो॒ वा अ॒ग्निः पा॑व॒कः। यदे॒वाप्स्वासी॑त्। तत्ते॒नावारु॑न्धत॥४६॥

तेऽ॒ग्नये॒ शुच॑ये। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽ॒ग्निश्शुचिः॑। यदे॒वादि॒त्य आसी॑त्। तत्ते॒नावारु॑न्धत। ब्र॒ह्मवा॑दि॒नो वद॑न्ति। त॒नुवो॒ वावै॑ता अ॒ग्न्या॒धेय॑स्य। आ॒ग्ने॒यो वा अ॒ष्टाकं॑ पा॒लोऽ॒ग्न्या॒धेय॑मिति॑। यत्तन्निर्व॑पेत्। नैता॒नि। यथा॒ऽऽत्मा॒ स्यात्॥४७॥

नाङ्गा॑नि। ता॒दृगे॒व तत्। यदे॒तानि॑ निर्व॑पेत्। न तम्। यथा॒ऽङ्गा॑नि॒ स्युः। ना॒त्मा। ता॒दृगे॒व तत्। उ॒भया॑नि स॒ह नि॒रु॒प्या॑णि। य॒ज्ञस्य॑ सा॒त्मत्वा॑य॑। उ॒भयं॑ वा ए॒तस्ये॑न्द्रि॒यं वी॒र्य॑माप्यते॥४८॥

योऽग्निमाधत्ते। ऐन्द्राग्रमेकादशकपालमनु निर्वपेत्। आदित्यं चरुम्। इन्द्राग्नी वै देवानामयातमायामानौ। ये एव देवते अयातयाम्नी। ताभ्यामेवास्मा इन्द्रियं वीर्यमव रुन्धे। आदित्यो भवति। इयं वा अदितिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। धेन्वै वा एतद्रेतः॥४९॥

यदाज्यम्। अनुडुहस्तण्डुलाः। मिथुनमेवावरुन्धे। घृते भवति। यज्ञस्यालूक्षान्तत्वाय। चत्वारं आर्षेयाः प्राश्नन्ति। दिशामेव ज्योतिषि जुहोति। पशवो वा एतानि हवींषि। एष रुद्रः। यदग्निः॥५०॥

यत्सद्य एतानि हवींषि निर्वपेत्। रुद्राय पशूनपि दध्यात्। अपशुर्यजमानस्स्यात्। यन्नानुनिर्वपेत्। अनवरुद्धा अस्य पशवस्स्युः। द्वादशसु रात्रीष्वनु निर्वपेत्। संवत्सरप्रतिमा वै द्वादश रात्रयः। संवत्सरेणैवास्मै रुद्रं शमयित्वा। पशूनवरुन्धे। यदेकमेकमेतानि हवींषि निर्वपेत्॥५१॥

यथा त्रीण्यावपनानि पूरयेत्। तादृक्तत्। न प्रजननमुच्छिंषेत्। एकं निरुप्य। उत्तरे समस्येत्। तृतीयमेवास्मै लोकमुच्छिंषति प्रजननाय। तं प्रजया पशुभिरनु प्रजायते। अथो यज्ञस्यैवैषाऽभिक्रान्तिः। रथचक्रं प्रवर्तयति। मनुष्यरथेनैव देवरथं प्रत्यवरोहति॥५२॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। होतव्यमग्निहोत्रां (३)न होतव्या (३)

मिति। यद्यजुषा जुहुयात्। अयथापूर्वमाहुती जुहुयात्।
यत्र जुहुयात्। अग्निः परा भवेत्। तूष्णीमेव होतव्यम्।
यथापूर्वमाहुती जुहोति। नाग्निः पराभवति। अग्नीधे
ददाति॥५३॥

अग्निमुखानेवर्तून्प्रीणाति। उपबर्हणं ददाति। रूपाणामवरुद्धौ।
अश्वं ब्रह्मणे। इन्द्रियमेवावरुन्धे। धेनुं होत्रे। आशिषं
एवावरुन्धे। अनङ्गाहमध्वर्यवे। वह्निर्वा अनङ्गान्।
वह्निरध्वर्युः॥५४॥

वह्निनैव वह्निं यज्ञस्यावरुन्धे। मिथुनौ गावौ ददाति।
मिथुनस्यावरुद्धौ। वासो ददाति। सर्वदेवत्यं वै वासः।
सर्वा एव देवताः प्रीणाति। आ द्वादशभ्यो ददाति। द्वादश
मासास्संवत्सरः। संवत्सर एव प्रतितिष्ठति। काममूर्ध्वं
देयम्। अपरिमितस्यावरुद्धौ॥५५॥

आदित्ये तृतीयमपस्वासीत्तत्तेनावारुन्धत् स्यादाप्यते रेतोऽग्निरेकमेकमेतानि हवींषि निर्वपेत्प्रत्यवरोहति
ददात्यध्वर्युर्देयमेकं च॥६॥

[६]

घर्मशिशिरस्तदयमग्निः। संप्रियः पशुभिर्भुवत्। छुर्दिस्तोकाय
तनयाय यच्छ। वातः प्राणस्तदयमग्निः। संप्रियः पशुभिर्भुवत्।
स्वदितं तोकाय तनयाय पितुं पंच। प्राचीमनुं प्रदिशं प्रेहि
विद्वान्। अग्नेरग्ने पुरो अग्निर्भवेह। विश्वा आशा दीद्यानो
विभाहि। ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे॥५६॥

अ॒र्कश्चक्षु॑स्तद॒सौ सूर्य॑स्तद॒यम॒ग्निः। संप्रि॑यः प॒शुभिर्भु॑वत्। यत्ते
शुक्र॑ शु॒क्रं वर्च॑श्शु॒क्रा त॒नूः। शु॒क्रं ज्योति॑रज॒स्रम्। तेन॑ मे
दीदि॑हि तेन॒ त्वाऽऽद॑धे। अ॒ग्निना॑ऽग्ने ब्रह्म॑णा। आ॒न॒शे व्या॑न॒शे
सर्व॑मायुर्व्या॑न॒शे। ये ते॑ अ॒ग्ने शि॒वे त॒नुवौ॑। वि॒राद्व॑ स्व॒राद्व॑।
ते मावि॑शतां॒ ते मा॑ जिन्वताम्॥५७॥

ये ते॑ अ॒ग्ने शि॒वे त॒नुवौ॑। सं॒राद्व॑भि॒भूश्च॑। ते मावि॑शतां॒ ते मा॑
जिन्वताम्। ये ते॑ अ॒ग्ने शि॒वे त॒नुवौ॑। वि॒भूश्च॑ परि॒भूश्च॑। ते मा
वि॑शतां॒ ते मा॑ जिन्वताम्। ये ते॑ अ॒ग्ने शि॒वे त॒नुवौ॑। प्र॒भ्वी
च॒ प्रभू॑तिश्च। ते मा वि॑शतां॒ ते मा॑ जिन्वताम्। यास्ते॑ अ॒ग्ने
शि॒वास्त॒नुवः॑। ताभि॑स्त्वाऽऽद॑धे। यास्ते॑ अ॒ग्ने घो॒रास्त॒नुवः॑।
ताभि॑र॒मुं गच्छ॑॥५८॥

चतु॑ष्पदे जिन्वतां त॒नुव॒स्त्रीणि॑ च॥७॥ [७]

इ॒मे वा ए॒ते लो॒का अ॒ग्नयः॑। ते यदव्या॑वृत्ता आ॒धीये॑रन्।
शोच॑ये॒युर्यज॑मानम्। घ॒र्म॒शिश॑र॒ इति॑ गा॒र्हप॑त्य॒मा द॑धाति।
वा॒तः प्रा॒ण इत्य॑न्वाहा॒र्यप॑च॒नम्। अ॒र्कश्चक्षु॑रित्या॒हव॑नीयम्।
तेनै॒वैना॒न्याव॑र्तयति। तथा॒ न शो॑चयन्ति॒ यज॑मानम्।
र॒थ॒न्त॒रम॒भिगा॑यते गा॒र्हप॑त्य आ॒धीय॑माने। रा॒थ॒न्त॒रो वा
अ॒यं लो॒कः॥५९॥

अ॒स्मिन्ने॒वैनं॑ लो॒के प्र॑ति॒ष्ठि॒त॒मा ध॑त्ते। वा॒म॒दे॒व्यम॒भिगा॑यत
उ॒द्ध्रिय॑माणे। अ॒न्तरि॑क्षं॒ वै वा॑म॒दे॒व्यम्। अ॒न्तरि॑क्ष
ए॒वैनं॑ प्र॑ति॒ष्ठि॒त॒माध॑त्ते। अथो॒ शान्ति॑र्वै वा॑म॒दे॒व्यम्।

शान्तमेवैनं पशव्यमुद्धरते। बृहदभिगायत आहवनीयं
आधीयमाने। बारहतो वा असौ लोकः। अमुष्मिन्नेवैनं लोके
प्रतिष्ठितमाधत्ते। प्रजापतिरग्निमसृजत॥६०॥

सोऽश्वोऽवारो भूत्वा पराङ्गैः। तं वारवन्तीयेनावारयत।
तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वम्। श्यैतेन श्येती अंकुरुत।
तच्छ्यैतस्य श्यैतत्वम्। यद्वारवन्तीयमभि गायते।
वारयित्वैवैनं प्रतिष्ठितमा धत्ते। श्यैतेन श्येती कुरुते।
घर्मश्शिर इति गार्हपत्यमादधाति। सशीर्षाणमेवैनमा
धत्ते॥६१॥

उपैनमुत्तरो यज्ञो नमति। रुद्रो वा एषः। यदग्निः। स
आधीयमान ईश्वरो यजमानस्य पशून् हिंसितोः।
संप्रियः पशुभिर्भुवदित्याह। पशुभिरेवैनं संप्रियं
करोति। पशूनामहिंसायै। छुर्दिस्तोकाय तनयाय
यच्छेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। वातः प्राण
इत्यन्वाहार्यपचनम्॥६२॥

सप्राणमेवैनमा धत्ते। स्वदितं तोकाय तनयाय पितुं पचेत्याह।
अन्नमेवास्मै स्वदयति। प्राचीमनु प्रदिशं प्रेहि विद्वानित्याह।
विभक्तिरेवैनयोस्सा। अथो नानावीर्याविवैनौ कुरुते। ऊर्जं
नो धेहि द्विपदे चतुष्पद इत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते।
अर्कश्चक्षुरित्याहवनीयम्। अर्को वै देवानामन्नम्॥६३॥

अन्नमेवाव रुन्धे। तेन मे दीदिहीत्याह। समिन्ध एवैनम्।

आ॒न॒शे व्या॒न॒श॒ इति॒ त्रिरु॒दिङ्ग॒यति॑ । त्रयं॒ इ॒मे लो॒काः ।
 ए॒ष्वे॒वैनं॑ लो॒केषु॑ प्र॒ति॒ष्ठि॒त॒मा ध॑त्ते । तत्तथा॒ न का॒र्यम् ।
 वी॒ङ्गि॒त॒मप्र॑ति॒ष्ठि॒त॒मा द॑धीत । उ॒द्धृत्यै॒वाधा॒याभि॑म॒न्त्रियः॑ ।
 अ॒र्वी॒ङ्गि॒त॒मे॒वैनं॑ प्र॒ति॒ष्ठि॒त॒माध॑त्ते । वि॒रा॒द्वा स्व॒रा॒द्वा या॒स्ते
 अ॒ग्रे शि॒वास्त॒नुव॑स्ताभि॒स्त्वाऽऽद॑ध॒ इत्या॑ह । ए॒ता वा
 अ॒ग्रे॒शि॒वास्त॒नुवः॑ । ताभि॒रे॒वैन॑ ५ स॒म॒र्ध॒यति॑ । या॒स्ते अ॒ग्रे
 घो॒रास्त॒नुव॑स्ताभि॒र॒मुं ग॒च्छे॒ति ब्रू॒याद्यं॑ द्वि॒ष्यात् । ताभि॒रे॒वैनं॑
 परा॑भावयति ॥ ६४ ॥

लो॒कोऽसृ॒जतै॒नमा॑ध॒त्तेऽन्वा॒हार्य॑प॒चनं॑ दे॒वाना॑म॒न्नमे॒नं प्र॑ति॒ष्ठि॒त॒माध॑त्ते पञ्चं च ॥ ८ ॥ [८]

श॒मी॒ग॒र्भाद॑ग्निं म॒न्थ॒ति । ए॒षा वा अ॒ग्रेर्य॑ज्ञि॒या त॒नूः ।
 ता॒मे॒वा॒स्मै ज॒न॒यति॑ । अ॒दि॒तिः पु॒त्रका॑मा । सा॒ध्ये॒भ्यो दे॒वे॒भ्यो
 ब्र॒ह्मो॒दन॑म॒पच॑त् । तस्या॑ उ॒च्छे॒ष॒णम॑ददुः । तत्प्रा॒श्नात् ।
 सा रे॒तोऽध॑त्त । तस्यै॑ धा॒ता चा॑र्य॒मा चा॑जायेताम् । सा
 द्वि॒तीय॑म॒पच॑त् ॥ ६५ ॥

तस्या॑ उ॒च्छे॒ष॒णम॑ददुः । तत्प्रा॒श्नात् । सा रे॒तोऽध॑त्त । तस्यै॑
 मि॒त्रश्च॑ वरु॒णश्चा॑जायेताम् । सा तृ॒तीय॑म॒पच॑त् । तस्या॑
 उ॒च्छे॒ष॒णम॑ददुः । तत्प्रा॒श्नात् । सा रे॒तोऽध॑त्त । तस्या॑ अ॒शंश्च॑
 भग॑श्चाजायेताम् । सा च॑तु॒र्थम॑पचत् ॥ ६६ ॥

तस्या॑ उ॒च्छे॒ष॒णम॑ददुः । तत्प्रा॒श्नात् । सा रे॒तोऽध॑त्त । तस्या॑
 इन्द्र॑श्च वि॒व॒स्वाश्चा॑जायेताम् । ब्र॒ह्मो॒दनं॑ प॒चति॑ । रे॒त ए॒व
 तद॑धाति । प्रा॒श्न॑न्ति ब्रा॒ह्म॒णा ओ॒दन॑म् । यदा॒ज्यं मु॒च्छि॒ष्य॑ते ।

तेन॑ स॒मिधो॒ऽभ्यज्या॑ द॒धाति॑। उ॒च्छे॒ष॒णा॒द्वा अदि॑ती
रेतो॑ऽधत्त॥६७॥

उ॒च्छे॒ष॒णादे॒व तद्रेतो॑ धत्ते। अ॒स्थि॒ वा ए॒तत्। य॒थ्स॒मिधः॑।
ए॒तद्रेतः॑। यदाज्य॑म्। यदाज्ये॑न स॒मिधो॒ऽभ्यज्या॑द॒धाति॑।
अ॒स्थ्ये॒व तद्रेत॑सि द॒धाति॑। ति॒स्र आ॑द॒धाति॑ मि॒थुन॒त्वाय॑।
इय॑तीर्भवन्ति। प्र॒जाप॑तिना यज्ञ॒मुखे॒न संमि॑ताः॥६८॥

इय॑तीर्भवन्ति। य॒ज्ञ॒प॒रुषा॑ संमि॑ताः। इय॑तीर्भवन्ति। ए॒ताव॑द्वै
पु॒रुषे॑ वी॒र्य॑म्। वी॒र्य॑संमिताः। आ॒र्द्रा भ॑वन्ति। आ॒र्द्रमि॑व हि
रेत॑स्मि॒च्यते॑। चि॒त्रि॒य॒स्याश्व॒त्थ॒स्याद॑धाति। चि॒त्रमे॒व भ॑वति।
घृ॒तव॑तीभि॒रा द॑धाति॥६९॥

ए॒तद्वा अ॒ग्नेः प्रि॒यं धाम॑। यद्धृ॒तम्। प्रि॒येणै॒वैनं॑ धाम्ना॒
सम॑र्धयति। अथो तेज॑सा। गा॒य॒त्रीभिर्ब्रा॑ह्म॒णस्या॑द॒ध्यात्।
गा॒य॒त्रछ॑न्दा॒ वै ब्रा॑ह्म॒णः। स्व॒स्य छ॑न्द॒सः प्र॒त्यय॑न॒स्त्वाय॑।
त्रि॒ष्टु॒ग्भी॑ रा॒ज॒न्य॑स्य। त्रि॒ष्टु॒च्छ॑न्दा॒ वै रा॑ज॒न्यः। स्व॒स्य
छ॑न्द॒सः प्र॒त्यय॑न॒स्त्वाय॑॥७०॥

जग॑तीभिर्वै॒श्यस्य॑। जग॑तीछ॒न्दा॒ वै वै॒श्यः। स्व॒स्य छ॑न्द॒सः
प्र॒त्यय॑न॒स्त्वाय॑। त॒ सं॒व॒त्स॒रं गो॑पायेत्। सं॒व॒त्स॒रं
हि रेतो॑ हितं वर्ध॑ते। यद्ये॑न॒ सं॒व॒त्स॒रे नो॒प॒नमे॑त्।
स॒मिधः॑ पुन॒राद॑ध्यात्। रेतं ए॒व तद्धि॑तं वर्ध॑मानमेति। न
मा॒ संम॑शजीयात्। न स्त्रि॒यमु॑पेयात्॥७१॥

यन्मा॒सम॑श्जी॒यात्। यथ्नि॒यमु॑पे॒यात्। निर्वी॑र्य॒स्यात्।
नैन॑म॒ग्निरु॑प॒नमे॑त्। श्व आ॑धा॒स्यमा॑नो ब्रह्मो॒दनं प॑चति।
आ॒दि॒त्या वा इ॒त उ॑त्त॒मास्सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑यन्। ते वा इ॒तो
यन्तं॑ प्र॒ति॒नुद॑न्ते। ए॒ते खलु॑ वावादि॒त्याः। यद्वा॑ह्म॒णाः। तैरे॒व
स॒न्त्वं ग॑च्छति॥ ७२॥

नैनं॑ प्र॒ति॒नुद॑न्ते। ब्रह्म॒वादि॒नो वद॑न्ति। क्वा॑ सः।
अ॒ग्निः का॒र्यः। यो॑ऽस्मै प्र॒जां प॒शून्प्र॑ज॒नय॑तीति।
शल्कै॑स्ता॒रात्रि॑म॒ग्निमि॑न्धीत। तस्मि॑न्नुपव्युषम॒रणी॑ निष्ट॑पेत्।
यथ॑र्ष॒भाय॑ वाशि॒ता न्या॑विच्छा॒यति॑। ता॒दृगे॒व तत्। अ॒पो॒दूह्य॑
भस्मा॒ग्निं म॑न्थति॥ ७३॥

सैव सा॒ग्नेस्सन्त॑तिः। तं म॑थि॒त्वा प्राश्च॑मुद्ध॒रति॑। सं॒व॒त्स॒रमे॒व
तद्रेतो॑ हि॒तं प्र॑ज॒नय॑ति। अना॑हित॒स्तस्या॒ग्निरित्या॑हुः।
यस्स॒मिधो॑ऽना॒धाय॑ग्निमा॒धत्त॑ इति॑। तास्सं॒व॒त्स॒रे
पुर॑स्ता॒दाद॑ध्यात्। सं॒व॒त्स॒रादे॒वैन॑मव॒रुध्या॑धत्ते। यदि॑
सं॒व॒त्स॒रेऽना॑द॒ध्यात्। द्वा॒द॒श्यां पुर॑स्ता॒दाद॑ध्यात्।
सं॒व॒त्स॒रप्र॑तिमा॒ वै द्वा॑द॒श रा॒त्रयः॑। सं॒व॒त्स॒रमे॒वास्या॑हि॒ता
भव॑न्ति। यदि॑ द्वा॒द॒श्यां ना॑द॒ध्यात्। त्र्य॒हे पुर॑स्ता॒दाद॑ध्यात्।
आहि॑ता ए॒वास्य॑ भवन्ति॥ ७४॥

द्वितीयमपचत्तुर्थमपचददितौ रेतोऽधत्त समिता घृतवन्तीभिरादधाति राजन्यंस्वस्य छन्दसः

प्रत्ययनस्त्वार्येयाद्वच्छति मन्थति रात्रयश्चत्वारि च॥ ९॥ [९]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। स रिरिचानोऽमन्यत।
 स तपोऽतप्यत। स आत्मन्वीर्यमपश्यत्। तदवर्धत।
 तदस्मात्सहसोर्ध्वमसृज्यत। सा विराडभवत्। तां देवासुरा
 व्यगृह्णत। सोऽब्रवीत्प्रजापतिः। मम वा एषा॥७५॥

दोहा एव युष्माकमिति। सा ततः प्राच्युदक्रामत्।
 तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। अथर्व पितुं मे गोपायेति। सा
 द्वितीयमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। नर्य प्रजां मे
 गोपायेति। सा तृतीयमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्।
 शःस्य पशून्मे गोपायेति॥७६॥

सा चतुर्थमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। सप्रथ सभां
 मे गोपायेति। सा पञ्चममुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्।
 अहं बुध्निय मन्त्रं मे गोपायेति। अग्नीन् वाव सा तान्व्यक्रमत।
 तान्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। अथो पङ्क्तिमेव। पङ्क्तिर्वा एषा ब्राह्मणे
 प्रविष्टा॥७७॥

तामात्मनोऽधि निर्मिमीते। यदग्निराधीयते। तस्मादेतावन्तोऽग्नय
 आधीयन्ते। पाङ्क्तं वा इदं सर्वम्। पाङ्क्तं नैव पाङ्क्तं स्पृणोति।
 अथर्व पितुं मे गोपायेत्याह। अन्नमेवैतेन स्पृणोति। नर्य
 प्रजां मे गोपायेत्याह। प्रजामेवैतेन स्पृणोति। शःस्य
 पशून्मे गोपायेत्याह॥७८॥

प॒शूने॒वैतेन॑ स्पृ॒णोति॑। सप्र॑थ स॒भां मे॑ गोपा॒येत्या॑ह।
 स॒भामे॒वैतेने॑न्द्रि॒यः स्पृ॒णोति॑। अहे॑ बु॒ध्रिय॑ मन्त्रं
 मे गोपा॒येत्या॑ह। मन्त्र॑मे॒वैतेन॑ श्रि॒यः स्पृ॒णोति॑।
 यदा॑न्वाहार्य॒पच॑नेऽन्वाहार्यं पच॑न्ति। तेन॒ सोऽस्या॒भीष्टः
 प्री॒तः। यद्गार्ह॑पत्य॒ आज्य॑मधि॒श्रय॑न्ति संपत्नी॑र्याजय॑न्ति।
 तेन॒ सोऽस्या॒भीष्टः प्री॒तः। यदा॑हव॒नीये जु॒ह्वति॑॥७९॥

तेन॒ सोऽस्या॒भीष्टः प्री॒तः। यथ्स॒भायां वि॒जय॑न्ते। तेन॒
 सोऽस्या॒भीष्टः प्री॒तः। यदा॑वस॒थेऽन्नः॑ हर॑न्ति। तेन॒
 सोऽस्या॒भीष्टः प्री॒तः। तथा॑ऽस्य॒ सर्वे॑ प्री॒ता अ॒भीष्टा
 आधी॑यन्ते। प्रव॒सथ॑मे॒ष्यन्ने॒वमु॑प॒तिष्ठे॒तैक॑मेकम्। यथा॑
 ब्राह्म॒णाय॑ गृहेवा॒सिने॑ परि॒दाय॑ गृहानेति॑। ता॒दृगे॒व तत्।
 पुन॑रा॒गत्यो॑प॒तिष्ठ॑ते। सा भा॑गेयमे॒वैषां तत्। सा तत्
 ऊ॒र्ध्वारो॑हत्। सा रो॑हि॒ण्य॑भवत्। तद्रो॑हि॒ण्यै रो॑हि॒णित्व॑म्।
 रो॒हि॒ण्याम॒ग्निमा॑द॒धीत॑। स्व ए॒वैनं॒ योनौ॑ प्रति॑ष्ठित॒माध॑त्ते।
 ऋ॒ध्नोत्ये॑नेन॥८०॥

एषा पशून्मे गोपायेति प्रविष्टा पशून्मे गोपायेत्याह जुह्वति तिष्ठते सप्त च॥१०॥१०॥—[१०]

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

उद्धन्यमानमस्या अमेध्यम्। अपं पाप्मानं यजमानस्य हन्तु।
शिवा नस्सन्तु प्रदिशश्चतस्रः। शं नो माता पृथिवी लोकसाता।
शं नो देवीरभिष्टये। आपो भवन्तु पीतये। शंयोरभि स्रवन्तु
नः। वैश्वानरस्य रूपम्। पृथिव्यां परिस्रसा। स्योनमा विशन्तु
नः॥१॥

यदिदं दिवो यददः पृथिव्याः। संजज्ञाने रोदसी संबभूवतुः।
ऊषान्कृष्णमवतु कृष्णमूषाः। इहोभयोर्यज्ञियमागमिष्ठाः।
ऊतीः कुर्वाणो यत्पृथिवीमचरः। गुहाकारमाखुरूपं प्रतीत्य।
तत्ते न्यक्तमिह संभरन्तः। शतं जीवेम शरदस्सवीराः। ऊर्जं
पृथिव्या रसमाभरन्तः। शतं जीवेम शरदः पुरुचीः॥२॥

वप्रीभिरनुवित्तं गुहांसु। श्रोत्रं त उर्व्यबधिरा भवामः।
प्रजापतिसृष्टानां प्रजानाम्। क्षुधोऽपहृत्यै सुवितं नो अस्तु।
उप प्रभिन्नमिषमूर्जं प्रजाभ्यः। सूदं गृहेभ्यो रसमाभरामि।
यस्य रूपं बिभ्रदिमामविन्दत्। गुहा प्रविष्टाः सरिरस्य
मध्ये। तस्येदं विहतमाभरन्तः। अछम्बद्वारमस्यां विधेम॥३॥

यत्पर्यपश्यथसरिरस्य मध्ये। उर्वीमपश्यज्जगतः प्रतिष्ठाम्।
तत्पुष्करस्यायतनाद्धि जातम्। पूर्णं पृथिव्याः प्रथनं हरामि।
याभिरदृष्टं हज्जगतः प्रतिष्ठाम्। उर्वीमिमां विश्वजनस्य भर्त्रीम्।
ता नश्शिवाश्शर्करास्सन्तु सर्वाः। अग्ने रेतश्चन्द्रं हिरण्यम्।

अ॒द्भ्यस्संभू॑तम॒मृतं॑ प्र॒जासु॑। तथ्संभर॑न्नुत्तर॒तो नि॒धाय॑॥४॥

अ॒तिप्र॒यच्छं॑ दु॒रितिं॑ तरेयम्। अ॒श्वो रू॒पं कृ॒त्वा
यद॑श्व॒त्थेऽति॑ष्ठः। सं॒व॒त्सरं॑ दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑। तत्ते न्य॑क्तमि॒ह
संभर॑न्तः। श॒तं जी॑वेम श॒रद॑स्सर्वी॒राः। ऊ॒र्जः पृ॑थि॒व्या
अ॒ध्युत्थि॑तोऽसि। वन॑स्पते श॒तव॑ल्शो वि॒रोह॑। त्वया
व॒यमिष॑मूर्जं म॒दन्तः॑। रा॒यस्पोषे॑ण॒ समि॑षा म॒देम॑। गा॒य॒त्रि॒या
ह्रि॒यमा॑णस्य॒ यत्ते॑॥५॥

प॒र्णम॑प॒तत्तृती॑यस्यै दि॒वोऽधि॑। सोऽयं प॒र्णस्सोम॑प॒र्णाद्धि॑
जा॒तः। ततो॑ ह॒रामि॑ सोमपी॒थस्याव॑रुद्धौ। दे॒वानां॑ ब्र॒ह्मवा॑दं
व॒देतां॑ यत्। उ॒पाशृ॑णोस्सुश्र॒वा वै श्रुतो॑ऽसि। ततो॑ मा॒मावि॑शतु
ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम्। तथ्संभर॑ः स्तद॑व॒रुन्धी॑य सा॒क्षात्। यया॑ ते
सृ॒ष्टस्या॒ग्नेः। हे॒तिम॑शम॒यत्प्र॒जाप॑तिः। तामि॒माम॑प्र॒दाहा॑य॥६॥

श॒मीः शान्त्यै॑ ह॒राम्य॑हम्। यत्ते॑ सृ॒ष्टस्य॑ य॒तः। वि॒कङ्क॑तं
भा आ॑र्च्छ॒ज्जात॑वेदः। तया॑ भा॒सा संमि॑तः। उ॒रुं नो॑
लो॒कम॑नु प्रभा॑हि। यत्ते॑ ता॒न्तस्य॑ हृद॑य॒माच्छि॑न्द॒ज्जात॑वेदः।
म॒रुतो॑ऽद्धि॒स्तम॑यित्वा। ए॒तत्ते॑ तद॑श॒नेस्संभ॑रामि। सा॒त्मा
अ॒ग्ने स॑हृद॒यो भवे॑ह। चि॒त्रि॒याद॑श्व॒त्थाथ्संभृ॑ता बृ॒ह॒त्यः॥७॥

शरी॑रम॒भि स॑ऽस्कृ॒तास्स्थ॑। प्र॒जाप॑तिना यज्ञ॒मुखे॑न॒ संमि॑ताः।
ति॒स्रस्त्रि॒वृद्धि॑र्मिथु॒नाः प्रजा॑त्यै। अ॒श्व॒त्थाद्ध॑व्यवा॒हाद्धि॑ जा॒ताम्।
अ॒ग्नेस्त॒नूं य॒ज्ञिया॑ः संभ॑रामि। शान्त॑यो॒निः श॒मीग॑र्भम्।
अ॒ग्नये॑ प्र॒ज॒नयि॑तवै। यो अ॑श्व॒त्थश्श॑मीग॒र्भः। आ॒रु॒रोह॑ त्वे

सच॥ तं ते हरामि ब्रह्मणा॥८॥

य॒ज्ञि॒यैः के॒तुभि॑स्स॒ह। यं त्वा॑ स॒मभ॑र॒ज्जात॑वेदः। य॒थाश॑री॒रं
भू॒तेषु॑ न्य॒क्तम्। स संभृ॑तस्सीद शि॒वः प्र॒जाभ्यः॑। उ॒रुं नो॑
लो॒कम॑नु॒नेषि॑ वि॒द्वान्। प्रवे॒धसे॑ क॒वये॑ मे॒ध्याय॑। वचो॑ व॒न्दारु॑
वृष॒भाय॑ वृ॒ष्णे॥ यतो॑ भ॒यम॑भ॒यं तन्नो॑ अस्तु। अव॑ दे॒वान्
य॒जेहे॒ड्यान्। स॒मिधा॑ऽग्निं दु॒वस्य॑त॥९॥

घृ॒तैर्बो॑धय॒ताति॑थिम्। आऽस्मिन् ह॒व्या जु॑होतन। उप॑
त्वाऽग्ने॑ ह॒विष्म॑तीः। घृ॒ताची॑र्यन्तु ह॒र्यत॑। जुष॒स्व स॒मिधो॑
मम॑। तं त्वा॑ स॒मिद्धि॑र॒ङ्गिरः॑। घृ॒तेन॑ वर्धयामसि। बृ॒हच्छो॑चा
यवि॑ष्ठ। स॒मिध्य॑मानः प्रथ॒मो नु॑ धर्मः। स॒म॒क्तुभि॑रज्यते
वि॒श्ववा॑रः॥१०॥

शो॒चिष्कै॑शो घृ॒तनि॑र्णिकपाव॒कः। सु॒य॒ज्ञो अ॒ग्निर्य॑जथाय दे॒वान्।
घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑नि॒र॒ग्निः। घृ॒तैस्स॒मिद्धो॑ घृ॒तम॑स्यान्नम्।
घृ॒तप्रुष॑स्त्वा स॒रितो॑ वहन्ति। घृ॒तं पिब॑न्त्सु॒यजा॑ यक्षि दे॒वान्।
आ॒युर्दा॑ अ॒ग्ने ह॒विषो॑ जुषा॒णः। घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑निरेधि। घृ॒तं
पी॒त्वा मधु॑ चा॒रु ग॒व्यम्। पि॒तेव॑ पु॒त्रम॑भि॒रक्ष॑तादिमम्॥११॥

त्वाम॑ग्ने स॒मिधा॑नं य॒विष्ठ॑। दे॒वा दू॒तं च॑क्रिरे ह॒व्यवा॑हम्।
उ॒रु॒ज्रय॑सं घृ॒तयो॑नि॒माहु॑तम्। त्वे॒षं चक्षु॑र्दधिरे चोद॒यन्वा॑ति।
त्वाम॑ग्ने प्र॒दिव॑ आहु॒तं घृ॒तेन॑। सु॒म्नाय॑व॒स्सुष॑मिधा॒ समी॑धिरे।
स वा॑वृ॒धान॑ ओष॑धीभि॒रुक्षि॑तः। उ॒रु ज्रया॑सि॒ पार्थि॑वा॒

वितिष्ठसे। घृतप्रतीकं व ऋतस्य धूरुषदम्। अग्निं मित्रं न
संमिधान ऋञ्जते॥१२॥

इन्धानो अक्रो विदथेषु दीद्यत्। शुक्रवर्णामुदु नो यस्सते
धियम्। प्रजा अग्ने संवासय। आशाश्च पशुभिस्सह।
राष्ट्राण्यस्मा आधेहि। यान्यासन्त्सवितुस्सवे। मही विशपत्नी
सदने ऋतस्य। अर्वाची एतं धरुणे रयीणाम्। अन्तर्वत्नी
जन्यं जातवेदसम्। अध्वराणां जनयथः पुरोगाम्॥१३॥

आरोहतं दशतुं शक्ररीर्मम। ऋतेनाग्न आयुषा वर्चसा सह।
ज्योग्जीवन्त उत्तरामुत्तरां समांम्। दर्शमहं पूर्णमासं यज्ञं
यथा यजै। ऋत्विगवती स्थो अग्निरेतसौ। गर्भं दधाथां ते
वामहं ददे। तत्सत्यं यद्वीरं बिभृथः। वीरं जनयिष्यथः। ते
मत्प्रातः प्रजनिष्येथे। ते मा प्रजाते प्रजनयिष्यथः॥१४॥

प्रजयां पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन सुवर्गे लोके। अनृतात्सत्यमुपैमि।
मानुषाद्व्यमुपैमि। दैवीं वाचं यच्छामि। शल्कैरग्निमिन्धानः।
उभौ लोकौ संनेमहम्। उभयौलोकयोर् ऋध्वा। अतिं मृत्युं
तराम्यहम्। जातवेदो भुवनस्य रेतः। इह सिञ्च तपसो
यज्ञनिष्यते॥१५॥

अग्निमश्वत्थादधि हव्यवाहम्। शमीगर्भाञ्जनयन् यो मयोभूः।
अयं ते योनिर्ऋत्विग्यः। यतो जातो अरोचथाः। तं जानन्नग्न
आरोह। अथा नो वर्धया रयिम्। अपेत वीत वि च सर्पतातः।

येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः। अदादिदं यमोऽवसानं
पृथिव्याः। अक्रन्निमं पितरो लोकमस्मै॥१६॥

अग्नेर्भस्मास्यग्नेः पुरीषमसि। संज्ञानमसि कामधरणम्। मयि
ते कामधरणं भूयात्। संवस्सृजामि हृदयानि। सꣳसृष्टं
मनो अस्तु वः। सꣳसृष्टः प्राणो अस्तु वः। सं या वः
प्रियास्तनुवः। सं प्रिया हृदयानि वः। आत्मा वो अस्तु
संप्रियः। संप्रियास्तनुवो मम॥१७॥

कल्पेतां द्यावापृथिवी। कल्पन्तामाप ओषधीः।
कल्पन्तामग्नयः पृथक्। मम ज्यैष्ठ्याय सव्रताः।
येऽग्नयस्समनसः। अन्तरा द्यावापृथिवी। वासन्तिकावृतू
अभि कल्पमानाः। इन्द्रमिव देवा अभि सं विशन्तु।
दिवस्त्वा वीर्येण। पृथिव्यै महिम्ना॥१८॥

अन्तरिक्षस्य पोषेण। सर्वपशुमादधे। अजीजनन्नमृतं
मर्त्यासः। अस्त्रेमाणं तरणिं वीडुजम्भम्। दश स्वसारो
अग्रुवस्समीचीः। पुमाꣳसं जातमभि सꣳरभन्ताम्।
प्रजापतेस्त्वा प्राणेनाभि प्राणिमि। पूष्णः पोषेण मह्यम्।
दीर्घायुत्वाय शतशारदाय। शतꣳ शरद्भ्य आयुषे वर्चसे॥१९॥

जीवात्वै पुण्याय। अहं त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्।
ममासि योनिस्तव योनिरस्मि। ममैव सन्वहं हव्यान्यग्ने।
पुत्रः पित्रे लोककृज्जातवेदः। प्राणे त्वाऽमृतमादधामि।

अ॒न्नाद॒मन्ना॒द्याय॑ । गो॒प्तारं॑ गु॒प्त्यै॑ । सु॒गा॒र॒ह॒प॒त्यो वि॒द॒ह॒न्नरा॑तीः ।
उ॒षस॒श्श्रेय॑सी॒श्श्रेय॑सीर्द॒धत् ॥ २० ॥

अ॒ग्ने स॒प॒त्नाꣳ अ॒प॒ बाध॑मानः । रा॒य॒स्पोष॑मिष॒मूर्ज॑म॒स्मासु॑
धेहि॑ । इ॒मा उ॒ मामु॑पतिष्ठन्तु रा॒यः । आ॒भिः प्र॒जाभि॑रि॒ह
सं॒व॒सेय॑ । इ॒हो इ॒डा तिष्ठ॑तु वि॒श्वरू॑पी । म॒ध्ये व॒सोर्दी॑दिहि
जा॒तवे॑दः । ओज॑से॒ बला॑य॒ त्वोद्य॑च्छे । वृष॑णे शु॒ष्माया॑युषे
व॒र्च॑से । स॒प॒त्न॒तूर॑सि वृ॒त्रतूः । यस्ते॑ दे॒वेषु॑ म॒हिमा सु॑व॒र्गः ॥ २१ ॥

यस्त॑ आ॒त्मा प॒शुषु॑ प्रविष्टः । पु॒ष्टि॒र्या ते॑ म॒नुष्ये॑षु पप्रथे ।
तया॑ नो अ॒ग्ने जु॒षमा॑ण॒ एहि॑ । दि॒वः पृ॑थि॒व्याः पर्य॑न्तिरि॒क्षात् ।
वा॒तात्प॑शु॒भ्यो अ॒ध्योष॑धी॒भ्यः । यत्र॑ यत्र जा॒तवे॑दस्सं॒ब॒भूथ॑ ।
ततो॑ नो अ॒ग्ने जु॒षमा॑ण॒ एहि॑ । प्रा॒चीम॑नु॒ प्रदि॑शं प्रेहि॑ वि॒द्वान् ।
अ॒ग्नेर॑ग्ने पु॒रो अ॑ग्नि॒र्भवे॑ह । वि॒श्वा आ॑शा दी॒द्यानो॑ वि भा॒हि ॥ २२ ॥

ऊ॒र्ज नो॑ धेहि द्वि॒पदे॑ चतु॒ष्पदे॑ । अ॒न्व॒ग्निरु॑षसा॒मग्रं॑ म॒ख्यत् ।
अ॒न्व॒हा॒नि प्र॑थ॒मो जा॑तवे॒दाः । अनु॑ सूर्य॒स्य पु॑रु॒त्रा च॑
र॒श्मीन् । अनु॑ द्यावा॒पृथि॑वी आ॒त॒ताना॑ । वि॒क्रम॑स्व म॒हाꣳ
अ॑सि । वे॒दिष॑न्मा॒नुषे॑भ्यः । त्रि॒षु लो॒केषु॑ जागृ॒हि । यदि॑दं
दि॒वो यद॑दः पृ॑थि॒व्याः । सं॒वि॒दा॒ने रो॑द॒सी सं ब॑भूवतुः ॥ २३ ॥

तयोः॑ पृ॒ष्ठे सी॑दतु जा॒तवे॑दाः । श॒भूः प्र॒जाभ्य॑स्त॒नुवे॑ स्यो॒नः ।
प्रा॒णं त्वा॒ऽमृत॑ आ द॒धामि॑ । अ॒न्नाद॒मन्ना॒द्याय॑ । गो॒प्तारं॑ गु॒प्त्यै॑ ।
यत्ते॑ शु॒क्र शु॒क्रं व॑र्च॒श्शु॒क्रा त॒नूः । शु॒क्रं ज्योति॑रज॒स्रम् । तेन॑ मे

दीदिहि तेन त्वाऽऽदधे। अग्निनाऽग्ने ब्रह्मणा। आनशे व्यानशे
सर्वमायुर्व्यानशे॥२४॥

नर्यं प्रजां मे गोपाय। अमृतत्वाय जीवसे। जातां
जनिष्यमाणां च। अमृते सत्ये प्रतिष्ठिताम्। अथर्व
पितुं मे गोपाय। रसमन्नमिहायुषे। अदब्धायोऽशीततनो।
अविषन्नः पितुं कृणु। शंस्यं पशून्मे गोपाय। द्विपादो ये
चतुष्पदः॥२५॥

अष्टाशफाश्च य इहाग्रे। ये चैकशफा आशुगाः। सप्रथ
सभां मे गोपाय। ये च सभ्यास्सभासदः। तानिन्द्रियावतः
कुरु। सर्वमायुरुपासताम्। अहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपाय।
यमृषयस्त्रैविदा विदुः। ऋचस्सामानि यजूंषि। सा हि
श्रीरमृता सताम्॥२६॥

चतुश्शिखण्डा युवतिस्सुपेशाः। घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये।
मर्मज्यमाना महते सौभगाय। मह्यं धुक्व यजमानाय
कामान्। इहैव सन्तत्र सतो वो अग्नयः। प्राणेन वाचा
मनसा बिभर्मि। तिरो मा सन्तमायुर्मा प्रहासीत्। ज्योतिषा
वो वैश्वानरेणोपतिष्ठे। पञ्चधाऽग्नीन्व्यक्रामत्। विराट्सृष्टा
प्रजापतेः। ऊर्ध्वाऽऽरोहद्रोहिणी। योनिरग्नेः प्रतिष्ठितिः॥२७॥

विशन्तु नः पुरूचीविधेम निधाय यत्तेऽप्रदाहाय बृहत्यो ब्रह्मणा दुवस्यत विश्ववार इममञ्जते पुरोगां
प्रजनयिष्यथो जनिष्यतेऽस्मै मम महिम्ना वर्चसे दधत्सुवर्गो भाहि संबभूवतुरायुर्व्यानशे चतुष्पदस्सतां

प्रजापतेर्द्वे च॥१॥ [१]

नवैतान्यहानि भवन्ति। नव वै सुवर्गा लोकाः।
 यदेतान्यहान्युपयन्ति। नवस्वेव तत्सुवर्गेषु लोकेषु
 सत्रिणः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति। अग्निष्टोमाः परस्सामानः
 कार्या इत्याहुः। अग्निष्टोमसंमितस्सुवर्गो लोक इति।
 द्वादशाग्निष्टोमस्य स्तोत्राणि। द्वादश मासास्संवत्सरः। तत्तत्र
 सूक्ष्मम्। उक्थ्या एव सप्तदशाः परस्सामानः कार्याः॥२८॥
 पशवो वा उक्थानि। पशूनामवरुद्धौ। विश्वजिदभिजितावग्निष्टोमौ।
 उक्थ्यास्सप्तदशाः परस्समानः। ते सःस्तुता विराजंमभि
 संपद्यन्ते। द्वे चर्चावतिरिच्येते। एकया गौरतिरिक्तः।
 एकयाऽऽयुरूनः। सुवर्गो वै लोको ज्योतिः। ऊर्ग्विराट्॥२९॥
 सुवर्गमेव तेन लोकमभि जयन्ति। यत्परं राथन्तरम्।
 तत्प्रथमेऽहंकार्यम्। बृहद्वितीयै। वैरूपं तृतीयै। वैराजं चतुर्थै।
 शाक्रं पञ्चमे। रैवतं षष्ठे। तदु पृष्ठेभ्यो नयन्ति। सन्तनय
 एते ग्रहा गृह्यन्ते॥३०॥

अतिग्राह्याः परस्सामसु। इमानेवैतैर्लोकान्थसंतन्वन्ति।
 मिथुना एते ग्रहा गृह्यन्ते। अतिग्राह्याः परस्सामसु।
 मिथुनमेव तैर्यजमाना अवरुन्धते। बृहत्पृष्ठं भवति। बृहद्वै
 सुवर्गो लोकः। बृहतेव सुवर्गं लोकं यन्ति। त्रयस्त्रिंशिनाम्
 सामं। माध्यन्दिने पवमाने भवति॥३१॥

त्रयस्त्रिंशद्वै देवताः। देवता एवावरुन्धते। ये वा इतः पराश्च

संवत्सरमुपयन्ति। न हैनं ते स्वस्ति समंश्नुवते। अथ येऽमुतोऽर्वाञ्चमुपयन्ति। ते हैनं स्वस्ति समंश्नुवते। एतद्वा अमुतोऽर्वाञ्चमुपयन्ति। यदेवम्। यो ह खलु वाव प्रजापतिः। स उवेवेन्द्रः। तदु देवेभ्यो नयन्ति॥३२॥

कार्या विराङ्महन्ते पवमाने भवतीन्द्र एकं च॥२॥ [२]

संततिर्वा एते ग्रहाः। यत्परस्सामानः। विषूवादिवाकीर्त्यम्। यथा शालायै पक्षंसी। एव संवत्सरस्य पक्षंसी। यदेतेन गृह्येन्न। विषूची संवत्सरस्य पक्षंसी व्यवस्रसेयाताम्। आर्तिमार्च्छयुः। यदेते गृह्यन्ते। यथा शालायै पक्षंसी मध्यमं वःशमभि समायच्छति॥३३॥

एव संवत्सरस्य पक्षंसी दिवाकीर्त्यमभि सं तन्वन्ति। नार्तिमार्च्छन्ति। एकविःशमहर्भवति। शुक्राग्रा ग्रहा गृह्यन्ते। प्रत्युत्तब्धै सयत्वाय। सौर्य एतदहः पशुरालभ्यते। सौर्योऽतिग्राह्यो गृह्यते। अहरेव रूपेण समर्धयन्ति। अथो अह एवैष बलिर्हियते। सप्तैतदहरतिग्राह्या गृह्यन्ते॥३४॥

सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः। असावादित्यशिशिरः प्रजानाम्। शीर्षन्नेव प्रजानां प्राणान्दधाति। तस्मात्सप्त शीर्षन्प्राणाः। इन्द्रो वृत्रं हत्वा। असुरान्पराभाव्य। स इमाल्लोकानभ्यजयत्। तस्यासौ लोकोऽनभिजित आसीत्। तं विश्वकर्मा भूत्वाऽभ्यजयत्। यद्वैश्वकर्माणो गृह्यते॥३५॥

सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै। प्र वा एतेऽस्माल्लोकाच्च्यवन्ते।
 ये वैश्वकर्मणं गृह्णते। आदित्यश्चो गृह्यते। इयं वा
 अदितिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति। अन्योन्यो गृह्येते।
 विश्वान्येवान्येन कर्माणि कुर्वाणा यन्ति। अस्यामन्येन प्रति
 तिष्ठन्ति। तावाऽपरार्धात्संवत्सरस्यान्योन्यो गृह्येते। तावुभौ
 सह महाव्रते गृह्येते। यज्ञस्यैवान्तं गत्वा। उभयोर्लोकयोः
 प्रति तिष्ठन्ति। अर्क्यमुक्थं भवति। अन्नाद्यस्यावरुध्यै॥३६॥

समायच्छत्यतिग्राह्यां गृह्यन्ते गृह्यन्ते संवत्सरस्यान्योन्यो गृह्येते पञ्च च॥३॥ [३]

एकविंश एष भवति। एतेन वै देवा एकविंशेन।
 आदित्यमित उत्तमं सुवर्गं लोकमारोहयन्। स वा एष
 इत एकविंशः। तस्य दशावस्तादहानि। दशं पुरस्तात्।
 स वा एष विराज्युभयतः प्रतिष्ठितः। विराजि हि वा एष
 उभयतः प्रतिष्ठितः। तस्मादन्तरेमौ लोकौ यन्। सर्वेषु
 सुवर्गेषु लोकेष्वभितपन्नेति॥३७॥

देवा वा आदित्यस्य सुवर्गस्य लोकस्य। परांचोऽतिपादादबिभयुः।
 तं छन्दोभिरदृहन्त्यै। देवा वा आदित्यस्य सुवर्गस्य
 लोकस्य। अवांचोऽवपादादबिभयुः। तं पञ्चमी रश्मिभिरुदवयन्।
 तस्मादेकविंशेऽ- हन्पञ्च दिवाकीर्त्यानि क्रियन्ते। रश्मयो
 वै दिवाकीर्त्यानि। ये गायत्रे। ते गायत्रीषूत्तरयोः
 पवमानयोः॥३८॥

महादि॑वाकीर्त्य॑ः होतुः॑ पृ॒ष्ठम्। वि॒कर्णं॑ ब्र॒ह्मसा॒मम्।
भा॒सोऽग्नि॑ष्टोमः। अथै॒तानि॑ प॒राणि। परै॒र्वै दे॒वा आ॑दि॒त्यः
सु॒व॒र्गं लो॒कम॑पा॒रय॑न्। यदपा॑रयन्। तत्प॒राणां॑ प॒रत्व॑म्।
पा॒रय॑न्त्ये॒नं प॒राणि। य ए॒वं वेद॑। अथै॒तानि॑ स्पर्॒राणि। स्पर्॒रैर्वै
दे॒वा आ॑दि॒त्यः सु॒व॒र्गं लो॒कम॑स्पा॒रय॑न्। यदस्पा॑रयन्।
तत्स्पर्॒राणां॑ स्पर्॒रत्व॑म्। स्पा॒रय॑न्त्यै॒नः स्पर्॒राणि। य ए॒वं
वेद॑॥ ३९॥

ए॒ति प॑र्व॒मानयो॑स्स्पर्॒राणि प॑ञ्च च॥ ४॥ [४]

अप्र॑तिष्ठां वा ए॒ते ग॑च्छन्ति। येषां॑ सं॒वत्स॒रेऽना॒प्तेऽथ॑।
एका॒द॒शि॒न्याप्य॑ते। वैष्ण॒वं वा॑म॒नमा॑ ल॒भन्ते। य॒ज्ञो वै वि॑ष्णुः।
य॒ज्ञमे॒वा॒ल॒भन्ते॑ प्र॒ति॒ष्ठित्यै॑। ऐ॒न्द्रा॒ग्नमा॑ल॒भन्ते। इ॒न्द्रा॒ग्नी वै
दे॒वाना॑म॒या॒तया॑मानौ। ये ए॒व दे॒वते॑ अ॒या॒तया॑ग्नी। ते
ए॒वा॒ल॒भन्ते॑॥ ४०॥

वै॒श्वदे॒वमा॑ल॒भन्ते। दे॒वता॑ ए॒वाव॑रुन्धते। द्या॒वा॒पृ॒थिव्या॑
धे॒नुमा॑ल॒भन्ते। द्या॒वा॒पृ॒थिव्यो॒रे॒व प्र॒ति ति॑ष्ठन्ति। वा॒य॒व्यं
व॒त्समा॑ल॒भन्ते। वा॒युरे॒वैभ्यो॑ यथाऽऽय॑त॒नाद्दे॒वता॑ अव॑रुन्धे।
आ॒दि॒त्याम॒विं व॒शामा॑ल॒भन्ते। इ॒यं वा अ॑दि॒तिः। अ॒स्यामे॒व
प्र॒ति ति॑ष्ठन्ति। मै॒त्रा॒व॒रु॒णीमा॑ल॒भन्ते॑॥ ४१॥

मि॒त्रेणै॒व य॒ज्ञस्य॑ स्वि॒ष्टः श॑मयन्ति। वरु॑णेन॒ दुरि॑ष्टम्।
प्रा॒जा॒प॒त्यं तू॒परं॑ म॒हाव्र॑त आल॒भन्ते। प्रा॒जा॒प॒त्योऽति॑ग्राह्यो
गृह्य॑ते। अह॑रे॒व रू॒पेण॑ स॒म॒र्धय॑न्ति। अथो॒ अहं॑ ए॒वैष

बलिर्हियते। आग्नेयमा लभन्ते प्रति प्रज्ञात्यै। अजपेत्वान्
वा एते पूर्वैर्मासैरव रुन्धते। यदेते गव्याः पशव आलभ्यन्ते।
उभयेषां पशूनामवरुद्धौ॥४२॥

यदतिरिक्तामेकादशिनीमालभैरन्। अप्रियं भ्रातृव्यमभ्यतिरिच्येत।
यद्वौ द्वौ पशू समस्येयुः। कनीय आयुः कुर्वीरन्। यदेते
ब्राह्मणवन्तः पशव आलभ्यन्ते। नाप्रियं भ्रातृव्यमभ्यतिरिच्येते।
न कनीय आयुः कुर्वते॥४३॥

ते एवालभन्ते मैत्रावरुणीमालभन्तेऽवरुद्धौ सप्त च॥५॥ [५]

प्रजापतिः प्रजास्सृष्ट्वा वृत्तोऽशयत्। तं देवा भूतानां
रसं तेजस्संभृत्य। तेनैनमभिषज्यन्। महानववर्तीति।
तन्महाव्रतस्य महाव्रतत्वम्। महद्व्रतमिति। तन्महाव्रतस्य
महाव्रतत्वम्। महतो व्रतमिति। तन्महाव्रतस्य महाव्रतत्वम्।
पञ्चविंशस्स्तोमो भवति॥४४॥

चतुर्विंशत्यर्धमासस्संवत्सरः। यद्वा एतस्मिन्संवत्सरेऽधि
प्राजायत। तदन्नं पञ्चविंशमभवत्। मध्यतः क्रियते। मध्यतो
ह्यन्नमशितं धिनोति। अथो मध्यत एव प्रजानामूर्ध्वीयते।
अथ यद्वा इदमन्ततः क्रियते। तस्मादुदन्ते प्रजास्समैधन्ते।
अन्ततः क्रियते प्रजननायैव। त्रिवृच्छिरो भवति॥४५॥

त्रेधाविहितं हि शिरः। लोमं छुवीरस्थिं। परांचा स्तुवन्ति।
तस्मात्तत्सदृगेव। न मेद्यतोऽनु मेद्यति। न कृश्यतोऽनु

कृश्यति। पञ्चदशोऽन्यः पक्षो भवति। सप्तदशोऽन्यः।
तस्माद्वयाः स्यन्यतरमर्धमभि पर्यावर्तन्ते। अन्यतरतो हि
तद्वरीयः क्रियते॥४६॥

पञ्चविंश आत्मा भवति। तस्मान्मध्यतः पशवो वरिष्ठाः।
एकविंशं पुच्छम्। द्विपदासु स्तुवन्ति प्रतिष्ठित्यै। सर्वेण
सह स्तुवन्ति। सर्वेण ह्यात्मनाऽऽत्मन्वी। सहोत्पतन्ति।
एकैकामुच्छिषन्ति। आत्मन् ह्यङ्गानि बद्धानि। न वा एतेन
सर्वः पुरुषः॥४७॥

यदितद्वतो लोमानि दतो नखान्। परिमादः क्रियन्ते।
तान्येव तेन प्रत्युप्यन्ते। औदुम्बरस्तल्पो भवति।
ऊर्वा अन्नमुदुम्बरः। ऊर्ज एवान्नाद्यस्यावरुध्यै।
यस्य तल्पसद्यमभिजितुः स्यात्। स देवानां
साम्यक्षे। तल्पसद्यमभिजयानीति तल्पमारुह्योद्गायेत्।
तल्पसद्यमेवाभि जयति॥४८॥

यस्य तल्पसद्यमभिजितुः स्यात्। स देवानां साम्यक्षे।
तल्पसद्यं मा पराजेयीति तल्पमारुह्योद्गायेत्। न तल्पसद्यं
पराजयते। प्लेङ्गे शंसति। महो वै प्लेङ्गः। महंस
एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ। देवासुरास्संयत्ता आसन्। त आदित्ये
व्यायच्छन्त। तं देवास्समजयन्॥४९॥

ब्राह्मणश्च शूद्रश्च चर्मकर्ते व्यायच्छेते। दैव्यो वै वर्णो ब्राह्मणः।

असुर्यश्शूद्रः। इमेऽराथ्सुरिमे सुभूतमक्रन्नित्यन्यतरो ब्रूयात्।
 इम उद्वासीकारिणं इमे दुर्भूतमक्रन्नित्यन्यतरः। यदेवैषां
 सुकृतं या राद्धिः। तदन्यतरोऽभि श्रीणाति। यदेवैषां दुष्कृतं
 याऽराद्धिः। तदन्यतरोऽपि हन्ति। ब्राह्मणस्सं जयति।
 अमुमेवादित्यं भ्रातृव्यस्य संविन्दन्ते॥५०॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

दे॒वा॒सुरा॑स्संय॑न्ता आ॒सन्। ते दे॒वा वि॑ज॒यमु॑प॒यन्तः।
अ॒ग्नी॒षोम॑योस्तेज॒स्विनी॑स्त॒नूस्सं॑न्य॒दध॑त। इ॒दमु॑ नो
भ॒विष्य॑ति। य॒दि नो जे॑ष्यन्तीति। तेना॒ग्नी॒षोमा॒वपा॑क्राम॒ताम्।
ते दे॒वा वि॑जित्य। अ॒ग्नी॒षोमा॒वन्वै॑च्छन्। तेऽग्नि॑मन्व॒विन्द॑न्तुषू॒थ्सं॑न्नम्।
तस्य॒ विभ॑क्तीभिस्तेज॒स्विनी॑स्त॒नूरवा॑रुन्धत॥१॥

ते सो॒मम॑न्व॒विन्द॑न्। तम॑घ्नन्। तस्य॑ यथाऽभि॒ज्ञाय॑
त॒नूर्व्य॑गृह्णत। ते ग्र॒हा॑ अभवन्। तद्ग्र॒हाणां॑ ग्र॒हत्व॑म्। यस्यै॒वं
वि॒दुषो॑ ग्र॒हा॑ गृह्यन्ते। तस्य॒ त्वैव॑ गृही॒ताः। नाना॑ऽऽग्नेयं
पुनरा॒धेये॑ कुर्यात्। यदना॑ग्नेयं पुनरा॒धेये॑ कुर्यात्। व्यृ॒द्धमे॒व
तत्॥२॥

अना॑ग्नेयं वा ए॒तत्क्रि॑यते। यथ्स॒मिध॒स्तनू॑नपा॒तमि॒डो
ब॒र्हिर्य॑जति। उ॒भावा॑ग्नेयावाज्य॒भागौ॑ स्याताम्। अना॑ज्य॒भागौ
भव॑त॒ इत्या॑हुः। यदु॒भावा॑ग्नेयावन्वश्चा॒विति॑। अ॒ग्नेये॒
पर्व॑माना॒योत्तर॑स्स्यात्। यत्पर्व॑मानाय। तेनाज्य॒भागः।
तेन॑ सौ॒म्यः। बुध॑न्वत्याग्नेयस्याज्य॒भागस्य॑ पुरोऽनु॒वाक्या॑
भव॑ति॥३॥

यथा॑ सु॒प्तं बो॑धयति। ता॒दृगे॒व तत्। अ॒ग्नि॒न्यक्ताः
पत्नी॑संया॒जाना॑मृच॑स्स्युः। तेना॑ग्नेयं सर्वं भवति। ए॒क॒धा
तेज॒स्विनी॑ दे॒वता॑मुपैतीत्या॑हुः। सैन॑मीश्व॒रा प्र॑दह॒ इति॑।

नेति ब्रूयात्। प्रजननं वा अग्निः। प्रजननमेवोपैतीति।
कृतयजुस्संभृतसंभार इत्याहुः॥४॥

न संभृत्यास्संभाराः। न यजुः कार्यमिति। अथो खलु।
संभृत्या एव संभाराः। कार्यं यजुः। पुनराधेयस्य समृद्धौ।
तेनोपांशु प्रचरति। एष्य इव वा एषः। यत्पुनराधेयः।
यथोपांशु नष्टमिच्छति॥५॥

तादृगेव तत्। उच्चैस्स्विष्टकृतमुत्सृजति। यथा नष्टं
वित्त्वा प्राहायमिति। तादृगेव तत्। एकधा तेजस्विनीं
देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदह इति। तत्तथा नोपैति।
प्रयाजानूयाजेष्वेव विभक्तीः कुर्यात्। यथापूर्वमाज्यभागौ
स्याताम्। एवं पत्नीसंयाजाः॥६॥

तद्वैश्वानरवत्प्रजननवत्तरमुपैतीति। तदाहुः। व्यृद्धं वा एतत्।
अनाग्नेयं वा एतत्क्रियत इति। नेति ब्रूयात्। अग्निं प्रथमं
विभक्तीनां यजति। अग्निमुत्तमं पत्नीसंयाजानाम्। तेनाग्नेयम्।
तेन समृद्धं क्रियत इति॥७॥

अरुन्धतैव तद्ववति संभृतसंभार इत्याहुश्छति पत्नीसंयाजा नव च॥१॥ [१]

देवा वै यथादर्शं यज्ञानाहरन्त। योऽग्निष्टोमम्। य उक्थ्यम्।
योऽतिरात्रम्। ते सहैव सर्वे वाजपेयमपश्यन्। ते।
अन्योऽन्यस्मै नातिष्ठन्त। अहमनेन यजा इति। तेऽब्रुवन्।
आजिमस्य धावामेति॥८॥

तस्मिन्नाजिमधावन्। तं बृहस्पतिरुदजयत्। तेनायजत।
 स स्वाराज्यमगच्छत्। तमिन्द्रोऽब्रवीत्। मामनेन
 याजयेति। तेनेन्द्रमयाजयत्। सोऽग्रं देवतानां पर्येत।
 अगच्छत्स्वाराज्यम्। अतिष्ठन्तास्मै ज्यैष्ठ्याय॥९॥

य एवं विद्वान् वाजपेयेन यजते। गच्छति स्वाराज्यम्।
 अग्रं समानानां पर्येति। तिष्ठन्तेऽस्मै ज्यैष्ठ्याय। स वा एष
 ब्राह्मणस्य चैव राजन्यस्य च यज्ञः। तं वा एतं वाजपेय
 इत्याहुः। वाजाप्यो वा एषः। वाजं ह्येतेन देवा ऐप्सन्।
 सोमो वै वाजपेयः। यो वै सोमं वाजपेयं वेद॥१०॥

वाज्यैवेन पीत्वा भवति। आऽस्य वाजी जायते। अन्नं वै
 वाजपेयः। य एवं वेद। अत्यन्नम्। आऽस्यान्नादो जायते।
 ब्रह्म वै वाजपेयः। य एवं वेद। अत्ति ब्रह्मणाऽन्नम्। आऽस्य
 ब्रह्मा जायते ॥११॥

वाग्वै वाजस्य प्रसवः। य एवं वेद। करोति वाचा वीर्यम्।
 ऐनं वाचा गच्छति। अपिवर्ती वाचं वदति। प्रजापतिर्देवेभ्यो
 यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्वाजपेयमधत्त। तं देवा अब्रुवन्।
 एष वाव यज्ञः। यद्वाजपेयः॥१२॥

अप्येव नोऽत्रास्त्विति। तेभ्य एता उज्जितीः प्रायच्छत्। ता
 वा एता उज्जितयो व्याख्यायन्ते। यज्ञस्य सर्वत्वाय।
 देवतानामनिर्भागाय। देवा वै ब्रह्मणश्चान्नस्य च

शमलमपाघ्नन्। यद्वह्मणश्शमलमासीत्। सा गाथा
नाराशः स्यभवत्। यदन्नस्य। सा सुरा॥१३॥

तस्माद्वायतश्च मत्तस्य च न प्रतिगृह्यम्। यत्प्रतिगृह्णीयात्।
शमलं प्रतिगृह्णीयात्। सर्वा वा एतस्य वाचोऽवरुद्धाः।
यो वाजपेययाजी। या पृथिव्यां याऽग्नौ या रथन्तरे।
याऽन्तरिक्षे या वायौ या वामदेव्ये। या दिवि
याऽऽदित्ये या बृहति। याऽप्सु यौषधीषु या
वनस्पतिषु। तस्माद्वाजपेययाज्यात्विजीनः। सर्वा ह्यस्य
वाचोऽवरुद्धाः॥१४॥

धावामेति ज्यैष्ठ्याय वेदं ब्रह्मा जायते वाजपेयस्मुराऽऽत्विजीनं एकं च॥२॥ [२]

देवा वै यदन्यैर्ग्रहैर्यज्ञस्य नावारुन्धत। तदतिग्राह्यैरतिगृह्यावारुन्धत।
तदतिगृह्याणामतिग्राह्यत्वम्। यदतिग्राह्या गृह्यन्ते।
यदेवान्यैर्ग्रहैर्यज्ञस्य नावरुन्धे। तदेव तैरतिगृह्यावरुन्धे। पञ्च
गृह्यन्ते। पाङ्क्तो यज्ञः। यावानेव यज्ञः। तमात्वाऽवरुन्धे॥१५॥

सर्वं ऐन्द्रा भवन्ति। एकधैव यजमान इन्द्रियं दधति।
सप्तदश प्राजापत्या ग्रहा गृह्यन्ते। सप्तदशः प्रजापतिः।
प्रजापतेराप्त्यै। एकयर्चा गृह्णाति। एकधैव यजमाने वीर्यं
दधाति। सोमग्रहाः सुराग्रहाः गृह्णाति। एतद्वै देवानां
परममन्नम्। यत्सोमः॥१६॥

एतन्मनुष्याणाम्। यत्सुरा। परमेणैवास्मा अन्नाद्येनावरमन्नाद्यमवरुन्धे

सोमग्रहान्गृह्णाति। ब्रह्मणो वा एतत्तेजः। यथ्सोमः। ब्रह्मण
एव तेजसा तेजो यजमाने दधाति। सुराग्रहान्गृह्णाति।
अन्नस्य वा एतच्छर्मलम्। यथ्सुरा॥१७॥

अन्नस्यैव शर्मलेन शर्मलं यजमानादपहन्ति। सोमग्रहाःश्च
सुराग्रहाःश्च गृह्णाति। पुमान् वै सोमः। स्त्री सुरा।
तन्मिथुनम्। मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय।
आत्मानमेव सोमग्रहैस्स्पृणोति। जायाः सुराग्रहैः।
तस्माद्वाजपेययाज्यमुष्मिल्लोके स्त्रियः संभवति।
वाजपेयाभिजितः ह्यस्य॥१८॥

पूर्वं सोमग्रहा गृह्यन्ते। अपरे सुराग्रहाः। पुरोऽक्षः
सोमग्रहान्त्सादयति। पश्चादक्षः सुराग्रहान्। पापवस्यसस्य
विधृत्यै। एष वै यजमानः। यथ्सोमः। अन्नः सुरा।
सोमग्रहाःश्च सुराग्रहाःश्च व्यतिषजति। अन्नाद्यैर्नैवैनं
व्यतिषजति॥१९॥

संपृचस्स्थ सं मा भद्रेण पृङ्केत्याह। अन्नं वै भद्रम्।
अन्नाद्यैर्नैवैनं सः सृजति। अन्नस्य वा एतच्छर्मलम्।
यथ्सुरा। पाप्मेव खलु वै शर्मलम्। पाप्मना वा
एनमेतच्छर्मलेन व्यतिषजति। यथ्सोमग्रहाःश्च सुराग्रहाःश्च
व्यतिषजति। विपृचस्स्थ वि मा पाप्मना पृङ्केत्याह।
पाप्मनैवैनं शर्मलेन व्यावर्तयति॥२०॥

तस्माद्वाजपेययाजी पूतो मेध्यो दक्षिण्यः। प्राडुर्भवति

सोमग्रहैः। अमुमेव तैर्लोकमभिजयति। प्रत्यङ्मुखसुराग्रहैः।
 इममेव तैर्लोकमभिजयति। प्रतिष्ठन्ति सोमग्रहैः। यावदेव
 सत्यम्। तेन सूयते। वाजसृच्चस्सुराग्रहान् हरन्ति।
 अनृतेनैव विशङ्क सृजति। हिरण्यपात्रं मधोः पूर्णं ददाति।
 मधव्योऽसानीति। एकधा ब्रह्मण उप हरति। एकधैव
 यजमान आयुस्तेजो दधाति॥ २१॥

आत्वाऽवरुन्धे सोमश्शमलं यत्सुरा ह्यस्येनं व्यतिषजति व्यावर्तयति सृजति चत्वारि च॥३॥ [३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। नाग्निष्टोमो नोक्थ्यः। न षोडशी
 नातिरात्रः। अथ कस्माद्वाजपेये सर्वे यज्ञक्रतवोऽवरुध्यन्त
 इति। पशुभिरिति ब्रूयात्। आग्नेयं पशुमालभते। अग्निष्टोममेव
 तेनावरुन्धे। ऐन्द्राग्नेनोक्थ्यम्। ऐन्द्रेण षोडशिनस्तोत्रम्।
 सारस्वत्याऽतिरात्रम्॥ २२॥

मारुत्या बृहत्तस्तोत्रम्। एतावन्तो वै यज्ञक्रतवः।
 तान्पशुभिरेवावरुन्धे। आत्मानमेव स्पृणोत्यग्निष्टोमेन।
 प्राणापानावुक्थ्येन। वीर्यं षोडशिनस्तोत्रेण। वाचमतिरात्रेण।
 प्रजां बृहत्तस्तोत्रेण। इममेव लोकमभिजयत्यग्निष्टोमेन।
 अन्तरिक्षमुक्थ्येन॥ २३॥

सुवर्गं लोकं षोडशिनस्तोत्रेण। देवयानानेव पथ
 आरोहत्यतिरात्रेण। नाकं रोहति बृहत्तस्तोत्रेण। तेज
 एवात्मन्धत्त आग्नेयेन पशुना। ओजो बलमैन्द्राग्नेन।
 इन्द्रियमैन्द्रेण। वाचं सारस्वत्या। उभावेव देवलोकं

च॑ मनुष्यलो॒कं चा॒भिज॑यति मा॒रुत्या व॒शया॑। स॒प्तद॑श
प्राजाप॒त्यान्प॒शूनाल॑भते। स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः॥२४॥

प्र॒जाप॑ते॒रात्यै॑। श्या॒मा ए॒करू॒पा भव॑न्ति। ए॒वमि॑व हि
प्र॒जाप॑ति॒स्समृ॑द्धौ। तान्प॒र्यग्निकृ॑तानु॒त्सृज॑ति। म॒रुतो॑
य॒ज्ञम॑जिघा॒सन्प्र॒जाप॑तेः। तेभ्य॑ ए॒तां मा॑रु॒तीं व॒शामा॑ल॒भत।
तयै॒वैना॑न॒शम॑यत्। मा॒रुत्या प्र॒चर्य॑। ए॒तान्त्संज॑पयेत्। म॒रुत॑
ए॒व श॑मयित्वा॥२५॥

ए॒तैः प्रच॑रति। य॒ज्ञस्याघा॑ताय। ए॒क॒धा व॒पा जु॑होति।
ए॒क॒दे॒वत्या॑ हि। ए॒ते। अथो॑ ए॒क॒धैव॑ यज॑माने वी॒र्यं॑ दधाति।
नै॒वा॒रेण॑ स॒प्तद॑शशरावेणै॒तर॑हि प्रच॑रति। ए॒तत्पु॑रोडाशा
ह्ये॒ते। अथो॑ प॒शूनामे॒व छि॒द्रम॑पि॒दधा॑ति। सा॒र॒स्व॒त्योत्त॑मया
प्रच॑रति। वा॒ग्वै सर॑स्वती। तस्मा॑त्प्रा॒णानां॑ वा॒गुत्त॑मा। अथो॑
प्र॒जाप॑तावे॒व य॒ज्ञं प्र॑ति॒ष्ठाप॑यति। प्र॒जाप॑ति॒रहि॑ वाक्।
अप॑न्नदती भवति। तस्मा॑न्मनु॒ष्या॑स्सर्वा॒व्वाँचं॑ वदन्ति॥२६॥

अतिरात्रमन्तरिक्षमुक्थ्येन प्रजापतिश्शमयित्वोत्तमया प्रचरति पद च॥४॥ [४]

सा॒वि॒त्रं जु॑होति क॒र्मणः॑क॒र्मणः॑ पु॒रस्ता॑त्। कस्त॒द्वेदे॒त्याहुः॑।
यद्वा॑ज॒पेय॑स्य॒ पूर्वं॑ यदप॑र॒मिति॑। स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒व य॑थापूर्वं
कर्मा॑णि करोति। स॒वने॑स॒वने॑ जुहोति। आ॒क्रम॑णमे॒व
तत्से॑तुं यज॑मानः कुरुते। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै।
वा॒चस्प॑ति॒र्वाच॑म॒द्य स्व॑दाति न॒ इत्या॑ह। वा॒ग्वै दे॒वाना॑

पुराऽन्नमासीत्। वाचमेवास्मा अन्नं स्वदयति॥२७॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति रथमुपावहरति विजित्यै।
वाजस्य नु प्रसवे मातरं महीमित्याह। यच्चैवेयम्।
यच्चास्यामधि। तदेवावरुन्धे। अथो तस्मिन्नेवोभयेऽभिषिच्यते।
अप्स्वन्तरमृतमप्सु भेषजमित्यश्वान्प-ल्पूलयति। अप्सु
वा अश्वस्य तृतीयं प्रविष्टम्। तदनुवेनन्ववप्लवते। यदप्सु
पल्पूलयति॥२८॥

यदेवास्याप्सु प्रविष्टम्। तदेवावरुन्धे। बहु वा
अश्वोऽमेध्यमुपगच्छति। यदप्सु पल्पूलयति। मेध्यानेवैनान्करोति।
वायुर्वा त्वा मनुर्वा त्वेत्याह। एता वा एतं देवता अग्रे
अश्वमयुञ्जन्। ताभिरेवैनान् युनक्ति। सवस्योज्जित्यै। यजुषा
युनक्ति व्यावृत्त्यै॥२९॥

अपानपादाशुहेमन्निति संमार्ष्टि। मेध्यानेवैनान्करोति।
अथो स्तौत्येवैनानाजिः सरिष्यतः। विष्णुक्रमान्क्रमते।
विष्णुरेव भूत्वेमाल्लोकान्भिजयति। वैश्वदेवो वै रथः।
अङ्गौ न्यङ्गावभितो रथं यावित्याह। या एव देवता
रथे प्रविष्टाः। ताभ्य एव नमस्करोति। आत्मनोऽनात्यै।
अशमरथंभावुकोऽस्य रथो भवति। य एवं वेद॥३०॥

स्वदयति पल्पूलयति व्यावृत्त्या अनान्त्ये द्वे च॥५॥ [५]

देवस्याहः सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वाजं

जेष॒मित्या॑ह। स॒वि॒तृ॒प्र॒सू॒त ए॒व ब्र॒ह्म॑णा॒ वा॒ज॒मु॒ञ्ज॑यति।
 दे॒वस्या॑ह॒ꣳ स॒वि॒तुः प्र॑स॒वे बृ॒ह॒स्प॒ति॑ना वा॒ज॒जि॒ता व॒र्षि॑ष्ठं
 नाक॑ꣳ रु॒हेय॑मित्या॑ह। स॒वि॒तृ॒प्र॒सू॒त ए॒व ब्र॒ह्म॑णा॒ व॒र्षि॑ष्ठं
 नाक॑ꣳ रो॒हति॑। चा॒त्वा॒ले र॒थच॑क्रं नि॒मि॒तꣳ रो॒हति॑।
 अतो॑ वा अ॒ङ्गिर॑स उत्त॒मास्सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑यन्। सा॒क्षादे॒व
 यज॑मानस्सु॒वर्गं लो॒कमे॑ति। आ॒वे॒ष्टय॑ति। व॒ज्रो वै र॒थः।
 व॒ज्रेणै॒व दि॒शोऽभि॑जयति॥ ३१॥

वा॒जिना॑ꣳ सा॒मं गा॑यते। अ॒न्नं वै वा॒जः। अ॒न्नमे॒वाव॑रुन्धे।
 वा॒चो व॒र्ष्म दे॒वेभ्यो॑ऽपा॑क्रामत्। तद्व॒न॒स्प॒तीन्प्रा॑वि॒शत्। सैषा
 वा॒ग्व॒न॒स्प॒तिषु॑ वदति। या दु॒न्दु॒भौ। तस्मा॑द्दु॒न्दुभि॑स्सर्वा
 वा॒चोऽति॑वदति। दु॒न्दुभी॑न्त्स॒माघ्न॑न्ति। प॒र॒मा वा ए॒षा
 वाक्॥ ३२॥

या दु॒न्दु॒भौ। प॒र॒मयै॒व वा॒चाऽव॑रां वा॒चम॑वरुन्धे। अथो॑ वा॒च
 ए॒व व॒र्ष्म यज॑मानोऽव॑रुन्धे। इन्द्रा॑य॒ वाचं॑ वद॒तेन्द्रं॑ वा॒जं
 जा॒पय॑तेन्द्रो॒ वाज॑मजयि॒दित्या॑ह। ए॒ष वा ए॒तर्हीन्द्रः॑। यो
 यज॑ते। यज॑मान ए॒व वा॒ज॒मु॒ञ्ज॑यति। स॒प्तद॑श प्र॒व्या॒धाना॒जिं
 धा॑वन्ति। स॒प्तद॑शꣳ स्तो॒त्रं भ॑वति। स॒प्तद॑शसप्तदश
 दी॒यन्ते॥ ३३॥

स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒रात्यै॑। अ॒र्वाऽसि॑ स॒प्तिर॑सि
 वा॒ज्यंसी॑त्या॑ह। अ॒ग्नि॒र्वा अ॒र्वा। वा॒युस्स॑प्तिः। आ॒दि॒त्यो
 वा॒जी। ए॒ताभि॑रे॒वास्मै॑ दे॒वता॑भिर्दे॒व॒र॒थं यु॑नक्ति। प्र॒ष्टि॒वा॒हि॒नं

युनक्ति। प्रष्टिवाही वै देवरथः। देवरथमेवास्मै युनक्ति॥३४॥

वाजिनो वाजं धावतु काष्ठां गच्छतेत्याह। सुवर्गो वै लोकः काष्ठां। सुवर्गमेव लोकं यन्ति। सुवर्गं वा एते लोकं यन्ति। य आजिं धावन्ति। प्राश्चो धावन्ति। प्राडिंव हि सुवर्गो लोकः। चतसृभिरनु मन्त्रयते। चत्वारि छन्दांसि। छन्दाभिरेवैनान्सुवर्गं लोकं गमयति॥३५॥

प्र वा एतेऽस्माल्लोकाच्चयन्ते। य आजिं धावन्ति। उदंश्च आवर्तन्ते। अस्मादेव तेन लोकान्नयन्ति। रथविमोचनीयं जुहोति प्रतिष्ठित्यै। आ मा वाजस्य प्रसवो जगम्यादित्याह। अन्नं वै वाजः। अन्नमेवावरुन्धे। यथालोकं वा एत उञ्जयन्ति। य आजिं धावन्ति॥३६॥

कृष्णलंकृष्णलं वाजसृङ्गः प्रयच्छति। यमेव ते वाजं लोकमुञ्जयन्ति। तं परिक्रीयावरुन्धे। एकधा ब्रह्मण उपहरति। एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति। देवा वा ओषधीष्वजिमयुः। ता बृहस्पतिरुदजयत्। स नीवारान्निरवृणीत। तन्नीवाराणां नीवारत्वम्। नैवारश्चरुर्भवति॥३७॥

एतद्वै देवानां परममन्नम्। यन्नीवाराः। परमेणैवास्मा अन्नाद्येनावरमन्नाद्यमवरुन्धे। सप्तदशशरावो भवति। सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। क्षीरे भवति। रुचमेवास्मिन्दधाति। सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय।

बा॒रु॒ह॒स्प॒त्यो वा ए॒ष दे॒वत॑या॥३८॥

यो वा॑ज॒पेये॑न् यज॑ते। बा॒रु॒ह॒स्प॒त्य ए॒ष च॒रुः।
अश्व॑ान्त्सरिष्य॒तस्स॒सुष॒श्चाव॑ घ्रापयति। यमे॒व ते वाजं॑
लो॒कमु॒ञ्जय॑न्ति। तमे॒वाव॑रुन्धे। अजी॑जिपत वनस्पतय॒ इन्द्रं॑
वाजं॑ विमु॑च्यध्वमिति॒ दुन्दु॑भीन् विमु॑ञ्चति। यमे॒व ते वाजं॑
लो॒कमिन्द्रि॑यं दु॒न्दुभ॑यं उ॒ञ्जय॑न्ति। तमे॒वाव॑रुन्धे॥३९॥

अभिजयति वा एषा वाग्दीयन्तेऽस्मै युनक्ति गमयति य आजिं धावन्ति भवति देवतयाऽष्टौ च॥६॥

[६]

ता॒र्प्यं यज॑मानं॒ परि॑धापयति। य॒ज्ञो वै ता॒र्प्यम्।
य॒ज्ञेनै॒वैन॑ꣳ सम॑र्धयति। द॒र्भ॒मयं॑ परि॑धापयति। प॒वित्रं॑
वै द॒र्भाः। पु॒नात्ये॒वैन॑म्। वाजं॑ वा ए॒षोऽव॑रुरुत्सते। यो
वा॑ज॒पेये॑न् यज॑ते। ओष॑धयः खलु॒ वै वाजः॑। यद॑र्भ॒मयं॑
परि॑धापयति॥४०॥

वाज॒स्याव॑रुद्धौ। जाय॑ एहि॒ सुवो॑ रोहा॒वेत्या॑ह। प॒त्न्या ए॒वैष
य॒ज्ञस्या॑न्वार॒म्भोऽन॑वच्छि॒त्यै। स॒प्तद॑शार॒त्रिर्यूपो॑ भवति।
स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒रात्यै॑। तू॒पर॑श्चतु॒रश्रि॑र्भवति।
गौ॒धूमं॑ च॒षाल॑म्। न वा ए॒ते ब्री॒हयो॑ न यवाः॑। यद्गो॒धूमाः॑॥४१॥

ए॒वमि॑व॒ हि प्र॒जाप॑ति॒स्समृ॑द्धौ। अथो॑ अ॒मुमे॒वास्मै॑
लो॒कम॑न्न॒वन्तं॑ करोति। वा॒सोभि॑र्वेष्टयति। ए॒ष वै यज॑मानः।
यद्यूपः॑। स॒र्वदे॒वत्य॑ वा॒सः। सर्वा॑भिरे॒वैन॑ दे॒वता॑भि॒स्सम॑र्धयति।

अथो आक्रमणमेव तथ्सेतुं यजमानः कुरुते। सुवर्गस्य लोकस्य समंष्ट्रै। द्वादश वाजप्रसवीयानि जुहोति॥४२॥

द्वादश मासास्संवत्सरः। संवत्सरमेव प्रीणाति। अथो संवत्सरमेवास्मा उपदधाति। सुवर्गस्य लोकस्य समंष्ट्रै। दशभिः कल्पै रोहति। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी। प्राणानेव यथास्थानं कल्पयित्वा। सुवर्गं लोकमेति। एतावद्वै पुरुषस्य स्वम्॥४३॥

यावत्प्राणाः। यावदेवास्यास्ति। तेन सह सुवर्गं लोकमेति। सुवर्देवाः अगन्मेत्याह। सुवर्गमेव लोकमेति। अमृता अभूमेत्याह। अमृतमिव हि सुवर्गो लोकः। प्रजापतेः प्रजा अभूमेत्याह। प्राजापत्यो वा अयं लोकः। अस्मादेव तेन लोकात्रैति॥४४॥

समहं प्रजया सं मया प्रजेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। आसपुटैर्घ्नन्ति। अन्नं वा इयम्। अन्नाद्यैर्नैवैनः समर्धयन्ति। ऊषैर्घ्नन्ति। एते हि साक्षादन्नम्। यदूषाः। साक्षादेवैनमन्नाद्यैर्न समर्धयन्ति। पुरस्तात्प्रत्यञ्चं घ्नन्ति॥४५॥

पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यतै। शीरूषतो घ्नन्ति। शीरूषतो ह्यन्नमद्यतै। दिग्भ्यो घ्नन्ति। दिग्भ्य एवास्मा अन्नाद्यमवरुन्धते। ईश्वरो वा एष पराङ्मुदघः। यो यूपः रोहति। हिरण्यमध्यवरोहति। अमृतं वै हिरण्यम्। अमृतः

सुवर्गो लोकः॥४६॥

अमृतं एव सुवर्गे लोके प्रतितिष्ठति। शतमानं भवति।
शतायुः पुरुषश्शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति।
पुष्ट्यै वा एतद्रूपम्। यदजा। त्रिस्संवत्सरस्यान्यान्पशून्परि-
प्रजायते। बस्ताजिनमध्यव रोहति। पुष्ट्यामेव प्रजनने
प्रतितिष्ठति॥४७॥

परिधापयति गोधूमां जुहोति स्वं नैति प्रत्यञ्चं ग्रन्ति लोको नवं च॥७॥ [७]

सप्तान्नहोमाञ्जुहोति। सप्त वा अन्नानि। यावन्त्येवान्नानि।
तान्येवावरुद्धे। सप्त ग्राम्या ओषधयः। सप्तारण्याः।
उभयीषामवरुद्धौ। अन्नस्यान्नस्य जुहोति। अन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ।
यद्वाजपेययाज्यनवरुद्धस्याश्रीयात्॥४८॥

अवरुद्धेन व्युद्धेत। सर्वस्य समवदायं जुहोति।
अनवरुद्धस्यावरुद्धौ। औदुम्बरेण सुवेणं जुहोति।
ऊर्वा अन्नमुदुम्बरः। ऊर्ज एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ।
देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह। सवितृप्रसूत एवैनं
ब्रह्मणा देवताभिरभिषिञ्चति। अन्नस्यान्नस्याभिषिञ्चति।
अन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ॥४९॥

पुरस्तात्प्रत्यञ्चमभिषिञ्चति। पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यते।
शीर्षतोऽभिषिञ्चति। शीर्षतो ह्यन्नमद्यते। आ मुखादन्ववस्त्रावयति।
मुखत एवास्मा अन्नाद्यं दधाति। अग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह।
एष वा अग्नेस्सवः। तेनैवैनमभिषिञ्चति। इन्द्रस्य त्वा

साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह॥५०॥

इन्द्रियमेवास्मिन्नेतेन दधाति। बृहस्पतेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्य
ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवेनमभिषिञ्चति।
सोमग्रहाःश्चावदानीयानि चत्विग्भ्य उपहरन्ति। अमुमेव
तैर्लोकमन्नवन्तं करोति। सुराग्रहाःश्चानवदानीयानि च
वाजसृष्ट्यः। इममेव तैर्लोकमन्नवन्तं करोति। अथो
उभयीष्वेवाभिषिच्यते। विमाथं कुर्वते वाजसृतः॥५१॥

इन्द्रियस्यावरुद्धौ। अनिरुक्ताभिः प्रातस्सवने स्तुवते।
अनिरुक्तः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। वाजवतीभिर्माध्यन्दिने।
अन्नं वै वाजः। अन्नमेवावरुद्धे। शिपिविष्टवतीभिस्तृतीयसवने।
यज्ञो वै विष्णुः। पशवश्शिपिः। यज्ञ एव पशुषु प्रति तिष्ठति।
बृहदन्त्यं भवति। अन्तमेवेनः श्रियै गमयति॥५२॥

अश्रियादन्नस्यान्नस्यावरुद्धा इन्द्रस्य त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह वाजसृतशिपिस्त्रीणि च॥८॥[८]

नृषदं त्वेत्याह। प्रजा वै नृन्। प्रजानामेवैतेन सूयते।
द्रुषदमित्याह। वनस्पतयो वै द्रु। वनस्पतीनामेवैतेन सूयते।
भुवनसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति। भुवनमगन्निति
वै तमाहुः। भुवनमेवैतेन गच्छति॥५३॥

अप्सुषदं त्वा घृतसदमित्याह। अपामेवैतेन घृतस्य
सूयते। व्योमसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति।
व्योमागन्निति वै तमाहुः। व्योमेवैतेन गच्छति। पृथिविषदं
त्वाऽन्तरिक्षसदमित्याह। एषामेवैतेन लोकानां सूयते।

तस्माद्वाजपेययाजी न कंचन प्रत्यवरोहति। अपीव हि देवतानां सूयते॥५४॥

नाकसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति। नाकमगन्निति वै तमाहुः। नाकमेवैतेन गच्छति। ये ग्रहाः पञ्चजनीना इत्याह। पञ्चजनानामेवैतेन सूयते। अपां रसमुद्वयसमित्याह। अपामेवैतेन रसस्य सूयते। सूर्यरश्मिं समाभृतमित्याह सशुक्रत्वाय॥५५॥

गच्छति सूयते नव च॥९॥ [९]

इन्द्रो वृत्रं हत्वा। असुरान्पराभाव्य। सोऽमावास्यां प्रत्यागच्छत्। ते पितरः पूर्वद्युरागच्छन्। पितृन् यज्ञोऽगच्छत्। तं देवाः पुनरयाचन्त। तमेभ्यो न पुनरददुः। तेऽब्रुवन्वरं वृणामहे। अथ वः पुनर्दास्यामः। अस्मभ्यमेव पूर्वद्युः क्रियाता इति॥५६॥

तमेभ्यः पुनरददुः। तस्मात्पितृभ्यः पूर्वद्युः क्रियते। यत्पितृभ्यः पूर्वद्युः करोति। पितृभ्य एव तद्यज्ञं निष्क्रीय यजमानः प्रतनुते। सोमाय पितृपीताय स्वधा नम इत्याह। पितुरेवाधि सोमपीथमवरुन्धे। न हि पिता प्रमीयमाण आहृष सोमपीथ इति। इन्द्रियं वै सोमपीथः। इन्द्रियमेव सोमपीथमवरुन्धे। तेनेन्द्रियेण द्वितीयां जायामभ्यश्रुते॥५७॥

एतद्वै ब्राह्मणं पुरा वाजवश्रवसा विदामक्रन्। तस्मात्ते

द्वेद्वे जा॒ये अ॒भ्याक्ष॑त। य ए॒वं वेद॑। अ॒भि द्वि॒तीयां
जा॒याम॑श्नुते। अ॒ग्नये॑ क॒व्यवा॑ह॒नाय॑ स्व॒धा नम॑ इत्या॒ह।
य ए॒व पि॑तृ॒णाम॒ग्निः। तं प्री॑णाति। ति॒स्र आहु॑तीर्जुहोति।
त्रि॒र्निद॑धाति। षट्त्सं॑प॒द्यन्ते॥५८॥

षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। तू॒ष्णीं मे॑क्ष॒णमा॑द॒धाति॑।
अस्ति॑ वा हि ष॒ष्ठ ऋ॒तुर्न वा॑। दे॒वान् वै पि॑तृ॒न्प्री॑तान्। म॒नुष्याः॑
पि॒तरोऽनु॑ प्रपि॒पते। ति॒स्र आहु॑तीर्जुहोति। त्रि॒र्निद॑धाति।
षट्त्सं॑प॒द्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑॥५९॥

ऋ॒तवः॑ खलु॒ वै दे॒वाः पि॑तरः। ऋ॒तूने॒व दे॒वान्पि॑तृ॒न्प्री॑णाति।
ता॒न्प्री॑तान्। म॒नुष्याः॑ पि॒तरोऽनु॑ प्रपि॒पते। स॒कृदा॑च्छि॒त्रं
ब॒र्हिर्भ॑वति। स॒कृदि॑व॒ हि पि॑तरः। त्रि॒र्निद॑धाति। तृ॒तीये॒ वा
इ॒तो लो॒के पि॑तरः। ता॒ने॒व प्री॑णाति। प॒राडा॑व॒र्तते॥६०॥

ह्री॒का हि॑ पि॒तरः॑। ओ॒ष्मणो॑ व्या॒वृत् उपा॑स्ते। ऊ॒ष्मभा॑गा हि
पि॒तरः॑। ब्र॒ह्मवा॑दि॒नो वद॑न्ति। प्रा॒श्या (३) न्न प्रा॒श्या (३)
मि॒ति। यत्प्रा॑श्नी॒यात्। ज॒न्यम॑न्न॒मद्या॑त्। प्र॒मायु॑क॒स्स्यात्। यन्न
प्रा॑श्नी॒यात्। अ॒हवि॑स्स्यात्॥६१॥

पि॒तृभ्य॑ आ॒वृश्चे॑त। अ॒व॒घ्रेय॑मे॒व। तन्ने॒व प्रा॑शितं॒ नेवाप्रा॑शितम्।
वी॒रं वा॒ वै पि॑तरः॑ प्र॒यन्तो॑ ह॒रन्ति॑। वी॒रं वा॑ द॒दति॑। द॒शां
छि॑न॒त्ति। ह॒रण॑भा॒गा हि॑ पि॒तरः॑। पि॒तृने॒व नि॒रव॑द॒यते॑। उ॒त्तर॑
आयु॑षि॒ लोमं॑ छि॒न्दी॑त। पि॒तृणां॑ ह्ये॒तर॑हि॒ नेदी॑यः॥६२॥

नमस्करोति। नमस्कारो हि पितॄणाम्। नमो वः पितरो
रसाय। नमो वः पितरश्शुष्माय। नमो वः पितरो जीवाय।
नमो वः पितरस्स्वधायै। नमो वः पितरो मन्यवै। नमो वः
पितरो घोराय। पितरो नमो वः। य एतस्मिँल्लोके स्थः॥६३॥

युष्मास्तेऽनु। येऽस्मिँल्लोके। मां तेऽनु। य एतस्मिँल्लोके
स्थः। यूयं तेषां वसिष्ठो भूयास्त। येऽस्मिँल्लोके। अहं तेषां
वसिष्ठो भूयासमित्याह। वसिष्ठस्समानानां भवति। य एवं
विद्वान्पितॄभ्यः करोति। एष वै मनुष्याणां यज्ञः॥६४॥

देवानां वा इतरे यज्ञाः। तेन वा एतत्पितॄलोके चरति।
यत्पितॄभ्यः करोति। स ईश्वरः प्रमेतोः। प्राजापत्ययर्चा
पुनरैति। यज्ञो वै प्रजापतिः। यज्ञेनैव सह पुनरैति।
न प्रमायुको भवति। पितॄलोके वा एतद्यजमानश्चरति।
यत्पितॄभ्यः करोति। स ईश्वर आर्तिमार्तोः। प्रजापतिस्त्वावेनं
तत् उन्नैतुमर्हतीत्याहुः। यत्प्राजापत्ययर्चा पुनरैति।
प्रजापतिरेवैनं तत् उन्नयति। नार्तिमाच्छति यजमानः॥६५॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

उभये वा एते प्रजापतेरध्यसृज्यन्त। देवाश्चासुराश्च। तान्न व्यजानात्। इमेऽन्य इमेऽन्य इति। स देवान् शूनकरोत्। तान्भ्यषुणोत्। तान्पवित्रेणापुनात्। तान्परस्तात्पवित्रस्य व्यगृह्णात्। ते ग्रहा अभवन्। तद्ग्रहाणां ग्रहत्वम्॥१॥

देवता वा एता यजमानस्य गृहे गृह्यन्ते। यद्ग्रहाः। विदुरेन देवाः। यस्यैवं विदुष एते ग्रहा गृह्यन्ते। एषा वै सोमस्याहुतिः। यदुपांशुः। सोमेन देवास्तर्पयाणीति खलु वै सोमेन यजते। यदुपांशुं जुहोति। सोमेनैव तद्देवास्तर्पयति। यद्ग्रहाञ्जुहोति॥२॥

देवा एव तद्देवान्गच्छन्ति। यच्चमसाञ्जुहोति। तेनैवानुरूपेण यजमानस्सुवर्गं लोकमेति। किं न्वेतदग्रं आसीदित्याहुः। यत्पात्राणीति। इयं वा एतदग्रं आसीत्। मृन्मयानि वा एतान्यासन्। तैर्देवा न व्यावृतमगच्छन्। त एतानि दारुमयाणि पात्राण्यपश्यन्। तान्यकुर्वत॥३॥

तैर्वै ते व्यावृतमगच्छन्। यद्दारुमयाणि पात्राणि भवन्ति। व्यावृतमेव तैर्यजमानो गच्छति। यानि दारुमयाणि पात्राणि भवन्ति। अमुमेव तैर्लोकमभिजयति। यानि मृन्मयानि। इममेव तैर्लोकमभिजयति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। काश्चतस्रस्स्थालीर्वायव्यास्सोमग्रहणीरिति। देवा वै पृश्निमदुहन्॥४॥

तस्यां ए॒ते स्तनां॑ आसन्। इ॒यं वै पृ॒श्निः। तामा॑दि॒त्या
आ॑दि॒त्य॒स्था॒ल्या च॑तु॒ष्पदः॑ प॒शून् दु॒हन्। यदा॑दि॒त्य॒स्था॒ली
भ॑व॒ति। च॑तु॒ष्पद ए॒व तया॑ प॒शून् यज॑मान इ॒मां दु॒हे।
तामिन्द्र॑ उ॒क्थ्य॒स्था॒ल्येन्द्रि॒यम॑दुहत्। यदु॒क्थ्य॒स्था॒ली भ॑व॒ति।
इन्द्रि॒यमे॒व तया॑ यज॑मान इ॒मां दु॒हे। तां वि॒श्वे दे॒वा
आ॑ग्र॒यण॒स्था॒ल्योर्ज॑मदुहन्। यदा॑ग्र॒यण॒स्था॒ली भ॑व॒ति॥५॥

ऊ॒र्जमे॒व तया॑ यज॑मान इ॒मां दु॒हे। तां म॑नु॒ष्या
ध्रु॒व॒स्था॒ल्याऽऽयु॑रदुहन्। यद्ध्रु॒व॒स्था॒ली भ॑व॒ति। आ॒युरे॒व तया॑
यज॑मान इ॒मां दु॒हे। स्था॒ल्या गृ॒ह्णाति॑। वा॒युर्व्ये॒न जु॒होति॑।
तस्मा॑दन्ये॒न पात्रे॑ण प॒शून् दु॒हन्ति॑। अ॒न्येन॒ प्रति॑गृह्णन्ति। अथो॑
व्या॒वृ॒तमे॒व तद्यज॑मानो गच्छ॒ति॥६॥

ग्रहं॑ ग्रहा॑ं जुहोत्य॑ कुर्वतादुहन्नाग्रयणस्थाली भवति नव च॥१॥ ————— [१]

यु॒वꣳ सु॒राम॑म॒श्विना॑। नमु॑चा॒वासुरे॑ स॒चा। वि॒पि॒पा॒ना
शु॒भ॒स्पती॑। इन्द्रं॑ क॒र्म स्वा॑व॒तम्। पु॒त्रमि॑व पि॒तरा॑व॒श्विनो॒भा।
इन्द्रा॑व॒तं क॒र्मणा॑ दꣳस॒नाभिः॑। यथ्सु॒रामं॑ व्य॒पिब॑श्श॒चीभिः॑।
सर॑स्वती त्वा मघ॒वन्नभी॑ष्णात्। अहा॑व्य॒ग्रे ह॒विरा॒स्येते॑।
सु॒चीव॑ घृ॒तं च॒मू इ॒व सोमः॑॥७॥

वा॒ज॒सनिꣳ र॒यिम॒स्मे सु॒वीर॑म्। प्र॒श॒स्तं धै॑हि य॒शसं॑
बृ॒हन्ता॑म्। यस्मि॒न्नश्वा॑स ऋष॒भास॑ उ॒क्षणः॑। व॒शा मे॒षा
अ॒वसृ॑ष्टास॒ आहु॑ताः। की॒ला॒ल॒पे सोम॑पृ॒ष्ठाय॑ वे॒धसे॑। ह॒दा

म॒तिं ज॑नय॒ चारु॑म॒ग्रयै॑। नाना॒ हि वा॑ दे॒वहि॑त॒ः स॒दो मि॑तम्।
मा स॑ः सृ॒क्षाथां पर॑मे व्यो॒मन्। सुरा॒ त्वमसि॑ शु॒ष्मिणी॒ सोम॑
ए॒षः। मा मा॑ हि॒ः सी॒स्त्वां योनि॑मावि॒शन्॥८॥

यदत्र॑ शि॒ष्टः र॒सिन॑स्सु॒तस्य॑। यदिन्द्रो॑ अपि॒ब॒च्छची॑भिः। अ॒हं
तद॑स्य॒ मन॑सा शि॒वेन॑। सोम॒ः राजा॑नमि॒ह भ॑क्षयामि। द्वे स्मृ॒ती
अ॑श्रृणवं पि॒तृणाम्। अ॒हं दे॒वाना॑मु॒त म॒र्त्याना॑म्। ताभ्या॑मि॒दं
विश्वं॑ भुव॑न॒ः समै॑ति। अ॒न्तरा॑ पूर्॒वमप॑रं च के॒तुम्। यस्ते॑ दे॒व
वरु॑ण गाय॒त्रछ॑न्दाः पाशः॑। तं तं ए॒तेना॑व॒ यजे॥९॥

यस्ते॑ दे॒व वरु॑ण त्रि॒ष्टुप्छ॑न्दाः पाशः॑। तं तं ए॒तेना॑व॒ यजे।
यस्ते॑ दे॒व वरु॑ण जग॑तीछन्दाः पाशः॑। तं तं ए॒तेना॑व॒ यजे।
सोमो॑ वा ए॒तस्य॑ रा॒ज्यमा॑दत्ते। यो राजा॒ सत्रा॒ज्यो वा॒
सोमे॑न॒ यज॑ते। दे॒वसु॒वामे॒तानि॑ ह॒वीःषि॑ भवन्ति। ए॒ताव॑न्तो
वै दे॒वाना॑ः स॒वाः। त ए॒वास्मै॑ स॒वान्प्रय॑च्छन्ति। त ए॒नं
पुन॑स्सुवन्ते रा॒ज्याय॑। दे॒वसू॑ राजा॑ भवति॥१०॥

सोमं आविशन् यजे राज्यायैकं च॥२॥ [२]

उद॑स्थाद्दे॒व्यदि॑तिर्वि॒श्वरू॑पी। आयु॑र्य॒ज्ञप॑तावधात्। इन्द्रा॑य
कृ॒ण्वती॑ भा॒गम्। मि॒त्राय॒ वरु॑णाय च। इ॒यं वा
अ॑ग्नि॒होत्री॑। इ॒यं वा ए॒तस्य॑ नि॒षीद॑ति। यस्या॑ग्नि॒होत्री॑
नि॒षीद॑ति। तामु॒त्थाप॑येत्। उद॑स्थाद्दे॒व्यदि॑तिरि॒ति। इ॒यं वै
दे॒व्यदि॑तिः॥११॥

इ॒मामे॒वास्मा॒ उत्था॑पयति। आयु॑र्य॒ज्ञप॑तावधा॒दित्या॑ह।

आयुरे॒वास्मि॑न्दधाति। इन्द्रा॑य कृ॒ण्वती॑ भा॒गं मि॒त्राय॑
वरु॑णाय चेत्या॑ह। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। अव॑र्ति॒ वा ए॒षैत॑स्य
पा॒प्मानं॑ प्र॒ति॒ख्याय॑ नि॒षीद॑ति। यस्या॑ग्नि॒होत्र्युप॑सृष्टा
नि॒षीद॑ति। तां दु॒ग्ध्वा ब्रा॑ह्म॒णाय॑ दद्यात्। यस्या॑न्नं नाद्यात्।
अव॑र्ति॒मेवास्मि॑न्पा॒प्मानं॑ प्र॒तिमु॑ञ्चति॥१२॥

दु॒ग्ध्वा द॑दाति। न ह्यदृ॑ष्टा दक्षि॑णा दी॒यते॑। पृ॒थि॒वीं वा ए॒तस्य॑
पयः॑ प्रवि॑शति। यस्या॑ग्नि॒होत्रं॑ दु॒ह्यमा॑न॒ः॒ स्कन्द॑ति। यद॒द्य
दु॒ग्धं पृ॑थि॒वीम॑सक्त। यदोष॑धीर॒प्यसं॑र॒द्यदापः॑। पयो॑ गृ॒हेषु॑
पयो॑ अ॒ग्नि॒यासु॑। पयो॑ व॒ध्मेषु॑ पयो॑ अस्तु तन्मयी॒त्याह॑।
पय॑ ए॒वात्म॑न्गृ॒हेषु॑ प॒शुषु॑ धत्ते। अ॒प उप॑सृजति॥१३॥

अ॒द्भिरे॒वैन॑दाप्रोति। यो वै य॒ज्ञस्या॑र्ते॒ नाना॑र्त॒ः स॒ सृ॑जति॑।
उ॒भे वै ते तर्ह्या॑र्च्छ॒तः। आ॑र्च्छ॒ति खलु॑ वा ए॒तद॑ग्नि॒होत्र॑म्।
यदु॒ह्यमा॑न॒ः॒ स्कन्द॑ति। यद॑भिदु॒ह्यात्। आ॑र्ते॒ नाना॑र्तं य॒ज्ञस्य॑
स॒ सृ॑जेत्। तदे॒व या॒दृक्की॒दृक्कं॑ होत॒व्यम्। अथा॒न्यां दु॒ग्ध्वा
पुन॑र्होत॒व्यम्। अना॑र्ते॒नैवा॑र्तं य॒ज्ञस्य॑ निष्क॑रोति॥१४॥

यद्यु॒द्धुत॑स्य॒ स्कन्दे॑त्। यत्ततोऽहु॑त्वा पुन॑रे॒यात्। य॒ज्ञं
वि॒च्छि॑न्ध्यात्। यत्र॒ स्कन्दे॑त्। तन्नि॒षद्य॑ पुन॑र्गृ॒हीयात्।
यत्रै॒व स्कन्द॑ति। तत् ए॒वैन॑त्पुन॑र्गृ॒ह्णाति॑। तदे॒व या॒दृक्की॒दृक्कं॑
होत॒व्यम्। अथा॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। अना॑र्ते॒नैवा॑र्तं
य॒ज्ञस्य॑ निष्क॑रोति॥१५॥

वि वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञश्छिद्य॑ते। यस्या॑ग्नि॒होत्रे॑ऽधि॒श्रिते॑ श्वाऽन्त॒रा
धाव॑ति। रु॒द्रः खलु॑ वा ए॒षः। यद॒ग्निः। यद्गाम॑न्वत्या
व॒र्तये॑त्। रु॒द्राय॑ प॒शूनपि॑ दध्यात्। अ॒प॒शुर्यज॑मानस्स्यात्।
यद॒पोऽन्व॑तिषि॒ञ्चेत्। अ॒नाद्य॑म॒ग्नेरापः॑। अ॒नाद्य॑म॒भ्यामपि॑
दध्यात्। गार्ह॑पत्या॒द्भस्मा॒दाय॑। इ॒दं विष्णु॑र्विच॒क्रम॒ इति॑
वैष्ण॒व्यर्चा॑ऽऽह॑वनीया॒द्ध॒सय॑न्नु॒द्रवे॑त्। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑।
य॒ज्ञेनै॒व य॒ज्ञः संत॑नोति। भस्म॑ना प॒दमपि॑ वपति
शान्त्यै॑॥१६॥

वै देव्यदितिर्मुञ्चति सृजति करोति करोत्याभ्यामपि दध्यात् पञ्च च॥३॥ [३]

नि वा ए॒तस्या॑ह॒वनीयो॑ गार्ह॑पत्यं कामयते। निगार्ह॑पत्य
आह॒वनीय॑म्। यस्या॑ग्निमनु॒द्धृत॑ः सूर्योऽभि नि॒म्रोच॑ति। द॒र्भेण॑
हि॒रण्यं प्र॑बद्धं पु॒रस्ता॑द्धरेत्। अथा॑ग्निम्। अथा॑ग्नि॒होत्रम्।
यद्धि॑रण्यं पु॒रस्ता॑द्धरति। ज्योति॑र्वै हि॒रण्यम्। ज्योति॑रे॒वैनं॑
पश्य॑न्नुद्धरति। यद॒ग्निं पूर्वं॑ ह॒रत्यथा॑ग्नि॒होत्रम्॥१७॥

भा॒गधे॑येनै॒वैनं॑ प्रणयति। ब्रा॒ह्मण॑ आ॒र्षेय॑ उद्धरेत्।
ब्रा॒ह्मणो॑ वै सर्वा॑ दे॒वताः॑। सर्वा॑भिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भि॒रुद्ध॑रति।
अ॒ग्नि॒होत्र॑मु॒पसा॑द्यातमि॒तोरा॑सीत। व्र॒तमे॒व ह॒तमनु॑
म्रिय॑ते। अन्तं॑ वा ए॒ष आ॒त्मनो॑ गच्छति। यस्ता॑म्यति।
अन्त॑मेष य॒ज्ञस्य॑ गच्छति। यस्या॑ग्निमनु॒द्धृत॑ः सूर्योऽभि
नि॒म्रोच॑ति॥१८॥

पुन॑स्स॒मन्य॑ जुहोति। अन्ते॑नै॒वान्तं॑ य॒ज्ञस्य॑ निष्क॑रोति।

वरुणो वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभि निम्रोचति। वारुणं चरुं निर्वपेत्। तेनैव यज्ञं निष्क्रीणीते। नि वा एतस्याहवनीयो गार्हपत्यं कामयते। नि गार्हपत्य आहवनीयम्। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभ्युदेति। चतुर्गृहीतमाज्यं पुरस्ताद्धरेत्॥१९॥

अथाग्निम्। अथाग्निहोत्रम्। यदाज्यं पुरस्ताद्धरति। एतद्वा अग्नेः प्रियं धाम। यदाज्यम्। प्रियेणैवैनं धाम्ना समर्धयति। यदग्निं पूर्वं हरत्यथाग्निहोत्रम्। भागधेयेनैवैनं प्रणयति। ब्राह्मण आर्षेय उद्धरेत्। ब्राह्मणो वै सर्वा देवताः॥२०॥

सर्वाभिरेवैनं देवताभिरुद्धरति। परांची वा एतस्मै व्युच्छन्ती व्युच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभ्युदेति। उषाः केतुना जुषताम्। यज्ञं देवेभिरिन्वितम्। देवेभ्यो मधुमत्तम् स्वाहेति प्रत्यङ्घ्रिषद्याज्येन जुहुयात्। प्रतीचीमेवास्मै विवांसयति। अग्निहोत्रमुपसाद्यातमितोरासीत्। व्रतमेव हतमनु म्रियते। अन्तं वा एष आत्मनो गच्छति॥२१॥

यस्ताम्यति। अन्तमेष यज्ञस्य गच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभ्युदेति। पुनस्समन्यं जुहोति। अन्तेनैवान्तं यज्ञस्य निष्करोति। मित्रो वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभ्युदेति। मैत्रं चरुं निर्वपेत्। तेनैव यज्ञं निष्क्रीणीते। यस्याहवनीयेऽनुद्वाते गार्हपत्य उद्वायेत्॥२२॥

यदाहवनीयमनुद्वाप्य गार्हपत्यं मन्थेत्। विच्छिन्द्यात्।
 भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। यद्वै यज्ञस्य वास्तव्यं क्रियते। तदनु
 रुद्रोऽवचरति। यत्पूर्वमन्ववस्येत्। वास्तव्यमग्निमुपासीत।
 रुद्रोऽस्य पशून्धातुकस्स्यात्। आहवनीयमुद्वाप्य। गार्हपत्यं
 मन्थेत्॥ २३॥

इतः प्रथमं जज्ञे अग्निः। स्वाद्योनेरधि जातवेदाः।
 स गायत्रिया त्रिष्टुभा जगत्या। देवेभ्यो हव्यं वहतु
 प्रजानन्निति। छन्दोभिरेवैनः५ स्वाद्योनेः प्रजनयति।
 गार्हपत्यं मन्थति। गार्हपत्यं वा अन्वाहिताग्नेः पशव उप
 तिष्ठन्ते। स यदुद्वायति। तदनु पशवोऽप क्रामन्ति। इषे
 रय्यै रमस्व॥ २४॥

सहसे द्युम्नाय। ऊर्जेऽपत्यायेत्याह। पशवो वै रयिः।
 पशूनेवास्मै रमयति। सारस्वतौ त्वोत्सौ समिन्धातामित्याह।
 ऋग्विषामे वै सारस्वतावुत्सौ। ऋग्विषामाभ्यामेवैनः५ समिन्धे।
 सम्राडसि विराडसीत्याह। रथन्तरं वै सम्राट्। बृहद्विराट्।
 २५॥

ताभ्यामेवैनः५ समिन्धे। वज्रो वै चक्रम्। वज्रो वा एतस्य
 यज्ञं विच्छिनत्ति। यस्यानो वा रथो वाऽन्तराऽग्नी याति।
 आहवनीयमुद्वाप्य। गार्हपत्यादुद्धरेत्। यदग्ने पूर्वं प्रभृतं पदं
 हि ते। सूर्यस्य रश्मीनन्वाततानं। तत्र रयिष्ठामनु सं भरेतम्।
 सं नस्सृज सुमत्या वाजवत्येति॥ २६॥

पूर्वेणैवास्यं यज्ञेन यज्ञमनु संतनोति। त्वमग्ने सप्रथा
असीत्याह। अग्निस्सर्वा देवताः। देवताभिरेव यज्ञः
संतनोति। अग्नये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकंपालं निर्वपेत्।
अग्निमेव पथिकृतं स्वेन भागधेयेनोपधावति। स एवैनं
यज्ञियं पन्थामपि नयति। अनङ्गान्दक्षिणा। वही ह्येष
समृद्धौ॥२७॥

हरत्यथाग्निहोत्रं निम्रोचति हरेद्देवतां गच्छत्युद्वार्यन्मन्थेद्रमस्व बृहद्विराडिति नवं च (नि वै पूर्वं त्रीणि
निम्रोचति दर्भेण यद्धिरण्यमग्निहोत्रं पुनर्वरुणो वारुणं नि वा एतस्याभ्युदेति चतुर्गृहीतमाज्यं यदाज्यं
परौच्युषाः पुनर्मित्रो मैत्रं यस्याहवनीयेऽनुद्वाते गार्हपत्यो यद्वै मन्थेदुद्धरेत् ॥)॥४॥—[४]

यस्य प्रातस्सवने सोमोऽतिरिच्यते। माध्यन्दिनं सवनं
कामयमानोऽभ्यतिरिच्यते। गौर्धयति मरुतामिति धयद्वतीषु
कुर्वन्ति। हिनस्ति वै सन्ध्यधीतम्। सन्धीव खलु वा
एतत्। यथ्सवनस्यातिरिच्यते। यद्धयद्वतीषु कुर्वन्ति।
सन्धेश्शान्त्यै। गायत्रं सामं भवति पञ्चदशस्तोमः। तेनैव
प्रातस्सवनान्नयन्ति॥२८॥

मरुत्वतीषु कुर्वन्ति। तेनैव माध्यन्दिनाथ्सवनान्नयन्ति।
होतुश्चमसमनून्नयन्ते। होताऽनु शंसति। मध्यत एव यज्ञः
समादधाति। यस्य माध्यन्दिने सवने सोमोऽतिरिच्यते।
आदित्यं तृतीयसवनं कामयमानोऽभ्यतिरिच्यते। गौरिवीतं
सामं भवति। अतिरिक्तं वै गौरिवीतम्। अतिरिक्तं
यथ्सवनस्यातिरिच्यते॥२९॥

अतिरिक्तस्य शान्त्यै। बण्महा५ असि सूर्येति कुर्वन्ति।
 यस्यैवादित्यस्य सर्वनस्य कामेनातिरिच्यते। तेनैवैनं
 कामेन समर्धयन्ति। गौरिवीत५ सामं भवति। तेनैव
 माध्यन्दिनात्सर्वनान्नयन्ति। सप्तदशस्तोमः। तेनैव
 तृतीयसर्वनान्नयन्ति। होतुश्चमसमनून्नयन्ते। होताऽनु
 श५सति॥३०॥

मध्यत एव यज्ञ५ समादधाति। यस्य तृतीयसर्वने
 सोमोऽतिरिच्येत। उक्थ्यं कुर्वीत। यस्योक्थ्येऽतिरिच्येत।
 अतिरात्रं कुर्वीत। यस्यातिरात्रेऽतिरिच्यते। तत्त्वै दुष्प्रज्ञानम्।
 यजमानं वा एतत्पशवं आसाहयन्ति। बृहत्सामं भवति।
 बृहद्वा इमाल्लोकान्दाधार। बार्हताः पशवः। बृहत्तैवास्मै
 पशून्दाधार। शिपिविष्टवतीषु कुर्वन्ति। शिपिविष्टो वै
 देवानां पुष्टम्। पुष्ट्यैवैनं५ समर्धयन्ति। होतुश्चमसमनून्नयन्ते।
 होताऽनुश५सति। मध्यत एव यज्ञ५ समादधाति॥३१॥

यन्ति सर्वनस्यातिरिच्यते श५सति दाधाराष्टौ च॥५॥ [५]

एकैको वै जनतायामिन्द्रः। एकं वा एताविन्द्रमभि
 स५सुनुतः। यौ द्वौ स५ सुनुतः। प्रजापतिर्वा एष
 वितायते। यद्यज्ञः। तस्य ग्रावाणो दन्ताः। अन्यतरं
 वा एते स५सुन्वतोर्निर्बप्सति। पूर्वणोपसृत्या देवता
 इत्याहुः। पूर्वोपसृतस्य वै श्रेयांभवति। एतिवन्त्याज्यानि
 भवन्त्यभिजित्यै॥३२॥

म॒रु॒त्वंतीः॑ प्र॒ति॒पदः॑। म॒रु॒तो वै दे॒वाना॑म॒प॒राजि॑तमा॒य॒त॒नम्।
 दे॒वाना॑मे॒वाप॑राजित आ॒य॒त॒ने य॑तते। उ॒भे बृ॑ह॒द्रथ॑न्त॒रे भ॑वतः।
 इ॒यं वा॒व र॑थन्त॒रम्। अ॒सौ बृ॑हत्। आ॒भ्यामे॒वैन॑मन्त॒रेति॑।
 वा॒चश्च॒ मन॑सश्च। प्रा॒णाच्चा॑पा॒नाच्चा॑। दि॒वश्च॒ पृथि॒व्याश्च॑॥३३॥

सर्व॑स्माद्वि॒त्ताद्वेद्या॑त्। अ॒भि॒व॒र्तो ब्र॑ह्मसा॒मं भ॑वति।
 सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑भि॒वृत्त्यै॑। अ॒भि॒जि॒द्भव॑ति। सु॒व॒र्गस्य॑
 लो॒कस्या॑भि॒जित्यै॑। वि॒श्वजि॒द्भव॑ति। वि॒श्वस्य॑ जि॒त्यै। यस्य॑
 भूया॑सो य॒ज्ञक्र॑तव॒ इत्या॑हुः। स दे॒वता॑ वृ॒द्ध इति॑।
 यद्य॑ग्नि॒ष्टोम॑स्सोमः॒ पर॑स्ता॒थस्या॑त्॥३४॥

उ॒क्थ्यं॑ कु॒र्वीत। यद्यु॒क्थ॑स्स्यात्। अ॒ति॒रा॒त्रं कु॑र्वीत।
 य॒ज्ञक्र॑तुभि॒रे॒वास्य॑ दे॒वता॑ वृ॒द्धे। यो वै छ॒न्दो॑भि॒रभि॑भवति। स
 स॒सु॒न्वतो॑र॒भि॑भवति। सं॒वे॒शाय॑ त्वोप॒वेशाय॑ त्वे॒त्याह॑।
 छ॒न्दा॑सि॒ वै सं॑वे॒श उ॑प॒वेशः॑। छ॒न्दो॑भि॒रे॒वास्य॑
 छ॒न्दा॑स्य॒भि॑भवति। इ॒ष्टर्गो॑ वा ऋ॒त्विजा॑म॒ध्वर्युः॑॥३५॥

इ॒ष्टर्गः॑ खलु॒ वै पूर्॒वोऽष्टुः॑ क्षी॒यते॑। प्रा॒णा॑पा॒नौ मृ॒त्योर्मा॑
 पा॒त॒मि॒त्याह॑। प्रा॒णा॑पा॒नयो॑रे॒व श्र॑यते। प्रा॒णा॑पा॒नौ मा॑
 मा॒हा॒सि॒ष्टमि॒त्याह॑। नैनं॑ पु॒राऽऽयु॑षः प्रा॒णा॑पा॒नौ ज॑हितः।
 आ॒र्तिं वा ए॒ते नि॑यन्ति। येषां॑ दी॒क्षि॒तानां॑ प्र॒मीय॑ते। तं
 यद॑व॒वर्जे॑युः। क्रू॒र॒कृता॑मि॒वैषां॑ लो॒कस्स्या॑त्। आ॒ह॒र द॒हेति॑
 ब्रू॒यात्॥३६॥

तं दक्षिणतो वेद्यै निधाय। सर्पराज्ञियां ऋग्भिस्स्तुयुः। इयं
वै सर्पतो राज्ञी। अस्या एवैनं परिददति। व्यृद्धं तदित्याहुः।
यथ्स्तुतमननुशस्तमिति। होतां प्रथमः प्राचीनावीती
मार्जालीयं परीयात्। यामीरनुब्रुवन्। सर्पराज्ञीनां कीर्तयेत्।
उभयोरेवैनं लोकयोः परिददति॥३७॥

अथो ध्रुवन्त्येवैनम्। अथो न्येवासमै ह्रुवते। त्रिः परियन्ति।
त्रयं इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो ध्रुवते। त्रिः
पुनःपरियन्ति। षट्त्संपद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनं
ध्रुवते। अग्न आयूँषि पवस् इति प्रतिपदं कुर्वीरन्।
रथन्तरसामैषाँ सोमस्स्यात्। आयुरेवात्मन्दधते। अथो
पाप्मानमेव विजहतो यन्ति॥३८॥

अभिर्जित्यै पृथिव्याश्च स्यादध्वर्युर्ब्रूयाल्लोकयोः परिददति कुर्वीरुञ्जीणि च॥६॥ [६]

असुर्यं वा एतस्माद्वर्णं कृत्वा। पशवो वीर्यमपं क्रामन्ति।
यस्य यूपो विरोहति। त्वाष्ट्रं बहुरूपमालभेत। त्वष्टा वै
रूपाणामीशे। य एव रूपाणामीशे। सोऽस्मिन्पशून् वीर्यं
यच्छति। नास्मात्पशवो वीर्यमपं क्रामन्ति। आर्तिं वा एते
नियन्ति। येषां दीक्षितानामग्निरुद्वायति॥३९॥

यदाहवनीयं उद्वायेत्। यत्तं मन्थेत्। विच्छिन्द्यात्।
भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। यदाहवनीयं उद्वायेत्। आग्नीद्धादुद्धरेत्।
यदाग्नीद्ध उद्वायेत्। गार्हपत्यादुद्धरेत्। यद्गार्हपत्य उद्वायेत्।

अत एव पुनर्मन्थेत्॥४०॥

अत्र वाव स निलयते। यत्र खलु वै निलीनमुत्तमं पश्यन्ति। तदेनमिच्छन्ति। यस्माद्दारोरुद्वायेत्। तस्यारणीं कुर्यात्। क्रुमुकमपि कुर्यात्। एषा वा अग्नेः प्रिया तनूः। यत्क्रुमुकः। प्रिययैवेनन्तनुवा समर्धयति। गार्हपत्यं मन्थति॥४१॥

गार्हपत्यो वा अग्रेयोनिः। स्वादेवेनय्यौनैर्जनयति। नास्मै भ्रातृव्यञ्जनयति। यस्य सोम उपदस्येत्। सुवर्णं५ हिरण्यन्द्वेधा विच्छिद्य। ऋजीषेऽन्यदाधूनुयात्। जुहुयादन्यत्। सोममेवाभिषुणोति। सोमञ्जुहोति। सोमस्य वा अभिषूयमाणस्य प्रिया तनूरुदक्रामत्॥४२॥

तथ्सुवर्णं५ हिरण्यमभवत्। यथ्सुवर्णं५ हिरण्यङ्कुर्वन्ति। प्रिययैवेनन्तनुवा समर्धयन्ति। यस्याक्रीतं५ सोममपहरेयुः। क्रीणीयादेव। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यस्य क्रीतमपहरेयुः। आदारा५श्च फाल्गुनानि चाभिषुणुयात्। गायत्री य५ सोममाहरत्। तस्य योऽ५शुः पराऽपतत्॥४३॥

त आदारा अभवन्। इन्द्रो वृत्रमहन्। तस्य वल्कः पराऽपतत्। तानि फाल्गुनान्यभवन्। पशवो वै फाल्गुनानि। पशवस्सोमो राजा। यदादारा५श्च फाल्गुनानि चाभिषुणोति। सोममेव राजानमभिषुणोति। श्रुतेन प्रातस्सवने श्रीणीयात्। दध्ना मध्यन्दिने॥४४॥

नी॒त॒मि॒श्रेण॑ तृतीयसव॒ने। अ॒ग्नि॒ष्टो॒म॒स्सोम॑स्स्याद्रथन्त॒रसा॑मा।
 य ए॒व॒त्वि॒जो वृ॒तास्स्युः। त ए॒न॒य्याँज॑येयुः। ए॒का॒ङ्गान्दक्षि॑णान्दद्या॒त्तेभ्य॑
 ए॒व। पु॒न॒स्सोम॑ङ्कीणीयात्। य॒ज्ञेनै॒व तद्य॒ज्ञमिच्छ॑ति। सै॒व
 ततः॑ प्रायश्चि॒त्तिः। सर्वा॑भ्यो वा ए॒ष दे॒वता॑भ्य॒स्सर्वे॑भ्यः
 पृ॒ष्ठेभ्य॑ आ॒त्मान॒मागु॑रते। यस्स॒त्राया॑गु॒रते॑। ए॒तावा॑न्खलु वै
 पु॒रुषः॑। याव॑दस्य वि॒त्तम्। स॒र्ववे॒द॒सेन॑ यजेत। स॒र्वपृ॑ष्ठोऽस्य
 सोम॑स्स्यात्। सर्वा॑भ्य ए॒व दे॒वता॑भ्य॒स्सर्वे॑भ्यः पृ॒ष्ठेभ्य॑
 आ॒त्मान॒न्निष्क्री॑णीते॥ ४५॥

उद्धार्यति मन्थेन्मन्थत्यक्रामत्पराऽपतन्मध्यन्दिन आगुरते पञ्च च॥ ७॥ [७]

प॒व॒मान॒स्सुव॑र्जनः। प॒वि॒त्रेण॑ विच॑र्षणिः। यः पो॒ता स पु॑नातु
 मा। पु॒न॒न्तु मा दे॒वज॒नाः। पु॒न॒न्तु म॒न॒वो धि॒या। पु॒न॒न्तु वि॒श्वं
 आ॒यवः॑। जा॒त॒वेदः॑ प॒वि॒त्रव॑त्। प॒वि॒त्रेण॑ पु॒नाहि॑ मा। शू॒क्रेण॑
 दे॒व दी॑द्यत्। अ॒ग्ने क्र॒त्वा क्र॒तू र॒नु॥ ४६॥

य॒त्ते प॒वि॒त्रम॑र्चिषि। अ॒ग्ने वि॒त॒तम॑न्तरा। ब्र॒ह्म तेन॑ पु॒नीम॑हे।
 उ॒भाभ्या॑न्दे॒व स॒वितः॑। प॒वि॒त्रेण॑ स॒वेन॑ च। इ॒दं ब्र॒ह्म पु॒नीम॑हे।
 वै॒श्वदे॒वी पु॑न॒ती दे॒व्यागा॑त्। य॒स्यै ब॒ह्वी॒स्तनु॒वो वी॒तपृ॑ष्ठाः। त॒या
 म॒द॒न्त॒स्सध॒माद्यै॑षु। व॒य॑ꣳ स्या॒म प॑त॒यो र॒यीणा॑म॥ ४७॥

वै॒श्वान॒रो र॒श्मिभि॑र्मा पु॒नातु॑। वा॒तः प्रा॒णेनै॑षि॒रो म॑यो॒भूः।
 द्या॒वापृ॑थि॒वी प॒यसा॑ प॒योभिः॑। ऋ॒ताव॑री य॒ज्ञियै॑ मा पु॒नीता॑म्।
 बृ॒हद्वि॒स्सवि॑त॒स्तृभिः॑। व॒र्षि॒ष्ठैर्दे॒व म॑न्म॒भिः। अ॒ग्ने दक्षैः॑ पु॒नाहि॑
 मा। येन॑ दे॒वा अपु॑नत। येनापो दि॒व्यङ्क॑शः। तेन॑ दि॒व्येन॑

ब्रह्मणा॥४८॥

इदं ब्रह्म पुनीमहे। यः पावमानीरध्येति। ऋषिभिस्संभृतं रसम्। सर्वं स पूतमश्नाति। स्वदितं मातरिश्चना। पावमानीर्यो अध्येति। ऋषिभिस्संभृतं रसम्। तस्मै सरस्वती दुहे। क्षीरं सर्पिर्मधूदकम्। पावमानीस्स्वस्त्ययनीः॥४९॥

सुदुघा हि पयस्वतीः। ऋषिभिस्सम्भृतो रसः। ब्राह्मणेष्वमृतं हितम्। पावमानीर्दिशन्तु नः। इमल्लोकमथो अमुम्। कामान्ध्रसमर्धयन्तु नः। देवीर्देवैस्समाभृताः। पावमानीस्स्वस्त्ययनीः। सुदुघा हि घृतश्रुतः। ऋषिभिस्सम्भृतो रसः॥५०॥

ब्राह्मणेष्वमृतं हितम्। येन देवाः पवित्रेण। आत्मानं पुनते सदा। तेन सहस्रधारेण। पावमान्यः पुनन्तु मा। प्राजापत्यं पवित्रम्। शतोद्यामं हिरण्मयम्। तेन ब्रह्मविदो वयम्। पूतं ब्रह्म पुनीमहे। इन्द्रस्सुनीती सह मा पुनातु। सोमस्स्वस्त्या वरुणस्समीच्या। यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु मा। जातवेदा मोर्जयन्त्या पुनातु॥५१॥

अनुं रयीणां ब्रह्मणा स्वस्त्ययनीस्सुदुघा हि घृतश्रुतं ऋषिभिस्सम्भृतो रसः पुनातु त्रीणि च॥८॥

प्रजा वै सत्रमासत तपस्तप्यमाना अजुह्वतीः। देवा अपश्यञ्चमसङ्घृतस्य पूर्णं स्वधाम्। तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेनार्धमास ऊर्जमवारुन्धत। तस्मादर्धमासे देवा

इज्यन्ते। पितरोऽपश्यञ्चमसङ्घृतस्य पूर्णं स्वधाम्।
तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेन मास्यूर्मवारुन्धत।
तस्मान्मासि पितृभ्यः क्रियते। मनुष्या अपश्यञ्चमसङ्घृतस्य
पूर्णं स्वधाम्॥५२॥

तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेन द्वयीमूर्जमवारुन्धत।
तस्माद्विरहो मनुष्येभ्य उपहियते। प्रातश्च सायश्च।
पशवोऽपश्यञ्चमसङ्घृतस्य पूर्णं स्वधाम्। तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः।
तेन त्रयीमूर्जमवारुन्धत। तस्मात्रिरहः पशवः प्रेरते।
प्रातस्सङ्गवे सायम्। असुरा अपश्यञ्चमसङ्घृतस्य पूर्णं
स्वधाम्॥५३॥

तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेन सर्वँत्सुर ऊर्जमवारुन्धत।
ते देवा अमन्यन्त। अमी वा इदमभूवन्। यद्वयं
स्म इति। त एतानि चातुर्मास्यान्यपश्यन्। तानि
निरवपन्। तैरेवैषान्तामूर्जमवृञ्जत। ततो देवा अभवन्।
पराऽसुराः॥५४॥

यद्यजते। यामेव देवा ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे।
यत्पितृभ्यः करोति। यामेव पितर ऊर्जमवारुन्धत।
तान्तेनावरुन्धे। यदावसथेऽन्नं हरन्ति। यामेव मनुष्या
ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। यद्वक्षिणान्ददाति॥५५॥

यामेव पशव ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। यच्चातुर्मास्यैर्यजते।

यामेवासुरा ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। भवत्यात्मना।
 परास्य भ्रातृव्यो भवति। विराजो वा एषा विक्रान्तिः।
 यच्चातुर्मास्यानि। वैश्वदेवेनास्मिल्लोके प्रत्यतिष्ठत्।
 वरुणप्रघासैरन्तरिक्षे। साकमेधैरमुष्मिल्लोके। एष ह
 त्वावैतत्सर्वं भवति। य एवविद्वाँश्चातुर्मास्यैर्यजते॥५६॥

मनुष्या अपश्यञ्चमसङ्कृतस्य पूर्णं स्वधामसुरा अपश्यञ्चमसङ्कृतस्य पूर्णं स्वधामसुरा ददात्यतिष्ठच्चत्वारि

च॥९॥ [९]

अग्निर्वाव सव्वँत्सरः। आदित्यः परिवत्सरः। चन्द्रमा
 इदावत्सरः। वायुरनुवत्सरः। यद्वैश्वदेवेन यजते।
 अग्निमेव तत्सव्वँत्सरमाप्नोति। तस्माद्वैश्वदेवेन यजमानः।
 सव्वँत्सरीणाँ स्वस्तिमाशास्त इत्याशासीत। यद्वरुणप्रघासैर्यजते।
 आदित्यमेव तत्परिवत्सरमाप्नोति॥५७॥

तस्माद्वरुणप्रघासैर्यजमानः। परिवत्सरीणाँ स्वस्तिमाशास्त
 इत्याशासीत। यत्साकमेधैर्यजते। चन्द्रमसमेव तदिदावत्सरमाप्नोति।
 तस्मात्साकमेधैर्यजमानः। इदावत्सरीणाँ स्वस्तिमाशास्त
 इत्याशासीत। यत्पितृयज्ञेन यजते। देवानेव तदन्ववस्यति।
 अथवा अस्य वायुश्चानुवत्सरश्चाप्रीतावुच्छिष्येते।
 यच्छुनासीरीयेण यजते॥५८॥

वायुमेव तदनुवत्सरमाप्नोति। तस्माच्छुनासीरीयेण
 यजमानः। अनुवत्सरीणाँ स्वस्तिमाशास्त इत्याशासीत।
 सव्वँत्सरवाँ एष ईप्सतीत्याहुः। यश्चातुर्मास्यैर्यजत इति। एष

ह त्वे सवँत्सरमाप्रोति। य एवविँद्वाँश्चातुर्मास्यैर्यजते। विश्वे देवास्समयजन्त। तँऽग्निमेवायजन्त। त एतल्लौकमजयत्॥५९॥

यस्मिन्नग्निः। यद्वैश्वदेवेन यजते। एतमेव लोकञ्जयति। यस्मिन्नग्निः। अग्नेरेव सायुज्यमुपैति। यदा वैश्वदेवेन यजते। अथ सवँत्सरस्य गृहपतिमाप्रोति। यदा सवँत्सरस्य गृहपतिमाप्रोति। अथ सहस्रयाजिनमाप्रोति। यदा सहस्रयाजिनमाप्रोति॥६०॥

अथ गृहमेधिनमाप्रोति। यदा गृहमेधिनमाप्रोति। अथाग्निर्भवति। यदाग्निर्भवति। अथ गौर्भवति। एषा वै वैश्वदेवस्य मात्रा। एतद्वा एतेषामवमम्। अतोतो वा उत्तराणि श्रेयाँसि भवन्ति। यद्विश्वे देवास्समयजन्त। तद्वैश्वदेवस्य वैश्वदेवत्वम्॥६१॥

अथादित्यो वरुणँ राजानवँरुणप्रघासैर्यजत। स एतल्लौकमजयत्। यस्मिन्नादित्यः। यद्वरुणप्रघासैर्यजते। एतमेव लोकञ्जयति। यस्मिन्नादित्यः। आदित्यस्यैव सायुज्यमुपैति। यदादित्यो वरुणँ राजानवँरुणप्रघासैर्यजत। तद्वरुणप्रघासानावँरुणप्रघासत्वम्। अथ सोमो राजा छन्दाँसि साकमेधैर्यजत॥६२॥

स एतल्लौकमजयत्। यस्मिँश्चन्द्रमा विभाति। यत्साकमेधैर्यजते। एतमेव लोकञ्जयति। यस्मिँश्चन्द्रमा विभाति। चन्द्रमस एव सायुज्यमुपैति। सोमो वै चन्द्रमाः। एष ह त्वे साक्षात्सोमं

भक्षयति। य एवर्विद्वान्त्साकमेधैर्यजते। यत्सोमंश्च राजा
छन्दांसि च समैधन्त॥६३॥

तत्साकमेधानां साकमेधत्वम्। अथर्तवः पितरः प्रजापतिं
पितरं पितृयज्ञेनायजन्त। त एतल्लोकमजयन्। यस्मिन्तृत्वः।
यत्पितृयज्ञेन यजते। एतमेव लोकञ्जयति। यस्मिन्तृत्वः।
ऋतूनामेव सायुज्यमुपैति। यदृतवः पितरः प्रजापतिं पितरं
पितृयज्ञेनायजन्त। तत्पितृयज्ञस्य पितृयज्ञत्वम्॥६४॥

अथौषधय इमन्देवत्र्यम्बकैरयजन्त प्रथेमहीति। ततो वै
ता अप्रथन्त। य एवर्विद्वान् स्त्र्यम्बकैर्यजते। प्रथते प्रजयां
पशुभिः। अथ वायुः परमेष्ठिनं शुनासीरीयेणायजत। स
एतल्लोकमजयत्। यस्मिन्वायुः। यच्छुनासीरीयेण यजते।
एतमेव लोकञ्जयति। यस्मिन्वायुः॥६५॥

वायोरेव सायुज्यमुपैति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। प्र
चातुर्मास्ययाजी मीयता (३) न प्रमीयता (३) इति।
जीवन्वा एष ऋतूनप्येति। यदि वसन्ता प्रमीयते। वसन्तो
भवति। यदि ग्रीष्मे ग्रीष्मः। यदि वर्षासु वर्षाः। यदि शरदि
शरत्। यदि हेमन् हेमन्तः। ऋतुर्भूत्वा संवत्सरमप्येति।
संवत्सरः प्रजापतिः। प्रजापतिर्वैषः॥६६॥

परिवत्सरमाप्नोति शुनासीरीयेण यजतेऽजयन्त्सहस्रयाजिनमाप्नोति वैश्वदेवत्वं साकमेधैर्यजत समैधन्त

पितृयज्ञत्वञ्जयति यस्मिन्वायुरहेमन्तस्त्रीणि च॥१०॥

[१०]

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

अग्नेः कृत्तिकाः। शुक्रं पुरस्ताद्भ्योतिरवस्तात्। प्रजापते
रोहिणी। आपः पुरस्तादोषधयोऽवस्तात्। सोमस्येन्वका
विततानि। पुरस्ताद्वयन्तोऽवस्तात्। रुद्रस्य बाहू।
मृगयवः पुरस्ताद्विक्षारोऽवस्तात्। आदित्ये पुनर्वसू।
वातः पुरस्तादाद्रिमवस्तात्॥ १ ॥

बृहस्पतौस्तिष्यः। जुह्वतः पुरस्ताद्यजमाना अवस्तात्।
सर्पणामाश्रेषाः। अभ्यागच्छन्तः पुरस्तादभ्यानृत्यन्तोऽवस्तात्।
पितृणां मघाः। रुदन्तः पुरस्तादपभ्रशोऽवस्तात्। अर्यम्णः
पूर्वे फल्गुनी। जाया पुरस्तादृषभोऽवस्तात्। भगस्योत्तरे।
वहतवः पुरस्ताद्वहमाना अवस्तात्॥ २ ॥

देवस्य सवितुर् हस्तः। प्रसवः पुरस्तात्सनिरवस्तात्।
इन्द्रस्य चित्रा। ऋतं पुरस्तात्सत्यमवस्तात्। वायोर्निष्ठा
व्रततिः। पुरस्तादसिद्धिरवस्तात्। इन्द्राग्नियोर्विशाखे।
युगानि पुरस्तात्कृषमाणा अवस्तात्। मित्रस्यानूराधाः।
अभ्यारोहत्पुरस्तादभ्यारूढमवस्तात्॥ ३ ॥

इन्द्रस्य रोहिणी। शृणत्पुरस्तात्प्रतिशृणदवस्तात्। निर्ऋत्यै
मूलवर्हणी। प्रतिभञ्जन्तः पुरस्तात्प्रतिशृणन्तोऽवस्तात्।
अपां पूर्वा अषाढाः। वर्चः पुरस्तात्समितिर्नवस्तात्।
विश्वेषान्देवानामुत्तराः। अभिजयत्पुरस्तादभिजितमवस्तात्।
विष्णोश्श्रोणा पृच्छमानाः। पुरस्तात्पन्था अवस्तात्॥ ४ ॥

वसूनां॑ श्रवि॑ष्ठाः। भू॒तं प॒रस्ता॒द्भूति॑र॒वस्ता॑त्। इन्द्र॑स्य
श॒तभि॑षक्। वि॒श्वव्य॑चाः प॒रस्ता॑द्वि॒श्वक्षि॑तिर॒वस्ता॑त्।
अ॒जस्यै॑कप॒दः पूर्वे॑ प्रोष्ठप॒दाः। वैश्वान॑रं प॒रस्ता॑द्वैश्व॒वस॑वम॒वस्ता॑त्।
अहे॑र्बुध्निय॒स्योत्त॑रे। अ॒भिषि॑ञ्चन्तः प॒रस्ता॑दभिषु॒ण्वन्तो॑ऽवस्ता॑त्।
पू॒ष्णो रे॒वती॑। गा॒वंः प॒रस्ता॑द्व॒त्सा अ॒वस्ता॑त्। अ॒श्विनो॑र॒श्वयु॑जौ।
ग्रा॒मः प॒रस्ता॑त्सेना॒ऽवस्ता॑त्। य॒मस्या॑प॒भर॑णीः। अ॒प॒कर्ष॑न्तः
प॒रस्ता॑दप॒वह॑न्तो॒ऽवस्ता॑त्। पूर्णा॑ प॒श्चाद्य॑त्तं दे॒वा अ॒दधुः॑॥५॥

आर्द्रम॒वस्ता॑द्वह॒माना अव॑स्ताद॒भ्यारू॑ढम॒वस्ता॑त्प॒न्था अव॑स्ताद्व॒त्सा अव॑स्तात्प॒ञ्च च॑॥१॥ ————— [१]

यत्पु॒ण्य॒न्नक्ष॑त्रम्। तद्व॒द्वुर्वी॑तोप॒व्युष॑म्। य॒दा वै सूर्य॑ उ॒देति॑।
अथ॑ नक्ष॑त्र॒नैति॑। या॒वन्ति॑ तत्र॒ सूर्यो॑ गच्छे॑त्। यत्र॑
जघ॒न्यं प॑श्ये॑त्। ता॒वन्ति॑ कुर्वीत यत्का॒री स्या॑त्। पु॒ण्या॒ह
ए॒व कु॑रुते। ए॒व॑ ह॒ वै य॒ज्ञेषु॑श्च श॒तद्यु॑म्नश्च मा॒त्स्यो
नि॒रव॑साय॒याश्च॑कार॥६॥

यो वै न॑क्ष॒त्रियं॑ प्र॒जाप॑तिर्वै॒दः। उ॒भयो॑रेनल्लो॒कयो॑र्वि॒दुः। ह॒स्तं
ए॒वास्य॑ ह॒स्तः। चि॒त्रा शि॑रः। नि॒ष्ट्या हृ॑दयम्। ऊ॒रू वि॑शा॒खे।
प्र॒तिष्ठा॑ऽनू॒राधाः। ए॒ष वै न॑क्ष॒त्रियः॑ प्र॒जाप॑तिः। य ए॒ववै॑दः।
उ॒भयो॑रेनल्लो॒कयो॑र्वि॒दुः॥७॥

अ॒स्मि॑श्च॒ामुष्मि॑श्च। याङ्का॒मये॑त दु॒हित॑रं प्रि॒या स्या॑दिति॑।
तान्नि॒ष्ट्याया॑न्दद्यात्। प्रि॒यैव॑ भ॒वति॑। ने॒व तु पु॑न॒रा
ग॑च्छति। अ॒भि॒जि॒न्नाम॑ नक्ष॑त्रम्। उ॒परि॑ष्ठाद॒षाढा॑नाम्।

अवस्ताच्छ्रोणायै। देवासुरास्सय्यन्ता आसन्। ते
देवास्तस्मिन्नक्षत्रेऽभ्यजयन्॥८॥

यदभ्यजयन्। तदभिजितोऽभिजित्वम्। यङ्कामयेतानपज्यञ्जयेदिति
तमेतस्मिन्नक्षत्रे यातयेत्। अनपज्यमेव जयति।
पापपराजितमिव तु। प्रजापतिः पशूनसृजत। ते
नक्षत्रन्नक्षत्रमुपातिष्ठन्त। ते समावन्त एवाभवन्। ते
रेवतीमुपातिष्ठन्त॥९॥

ते रेवत्यां प्राभवन्। तस्माद्रेवत्यां पशूनाङ्कुर्वीत।
यत्किञ्चावाचीनः सोमात्। प्रैव भवन्ति। सलिलघ्नौ
इदमन्तरासीत्। यदतरन्। तत्तारकाणान्तारकृत्वम्। यो वा
इह यजते। अमुं स लोकन्नक्षते। तन्नक्षत्राणान्नक्षत्रत्वम्॥१०॥

देवगृहा वै नक्षत्राणि। य एवघ्नैः। गृह्यैव भवति।
यानि वा इमानि पृथिव्याश्चित्राणि। तानि नक्षत्राणि।
तस्मादक्षीलनामः श्वित्रे। नावस्येन्न यजेत। यथा पापाहे
कुरुते। तादृगेव तत्। देवनक्षत्राणि वा अन्यानि॥११॥

यमनक्षत्राण्यन्यानि। कृत्तिकाः प्रथमम्। विशाखे उत्तमम्।
तानि देवनक्षत्राणि। अनूराधाः प्रथमम्। अपभरणीरुत्तमम्।
तानि यमनक्षत्राणि। यानि देवनक्षत्राणि। तानि दक्षिणेन
परियन्ति। यानि यमनक्षत्राणि॥१२॥

तान्युत्तरेण। अन्वेषामराथस्मेति। तदनूराधाः। ज्येष्ठमेषामवधिष्मेति।

तज्येष्टघ्नी। मूलमेषावृक्षामेति। तन्मूलवर्हणी। यत्रासंहन्त।
तदेषाढाः। यदश्लोणत्॥१३॥

तच्छ्रोणा। यदशृणोत्। तच्छ्रविष्ठाः। यच्छ्रुतमभिषज्यन्।
तच्छ्रुतमिषक्। प्रोष्ठपदेषूदयच्छन्त। रेवत्यामरवन्त।
अश्वयुजोरयुञ्जत। अपभरणीष्वपावहन्। तानि वा एतानि
यमनक्षत्राणि। यान्येव देवनक्षत्राणि। तेषु कुर्वीत यत्कारी
स्यात्। पुण्याह एव कुरुते॥१४॥

चक्रैववैदोभयोरनल्लोकयोर्विदुरजयन्नेवतीमुपातिष्ठन्त नक्षत्रत्वमन्यानि यानि यमनक्षत्राण्यश्लोणद्यमनक्षत्राणि
त्रीणि च॥२॥

[२]

देवस्य सवितुः प्रातः प्रसवः प्राणः। वरुणस्य
सायमासवोऽपानः। यत्प्रतीचीनं प्रातस्तनात्। प्राचीनं
सङ्गवात्। ततो देवा अग्निष्टोमन्निरमिमता। तत्तदात्तवीर्यन्निर्मार्गः।
मित्रस्य सङ्गवः। तत्पुण्यन्तेजस्व्यहः। तस्मात्तर्हि
पशवस्समायन्ति। यत्प्रतीचीनं सङ्गवात्॥१५॥

प्राचीनं मध्यन्दिनात्। ततो देवा उक्थ्यन्निरमिमता।
तत्तदात्तवीर्यन्निर्मार्गः। बृहस्पतेर्मध्यन्दिनः। तत्पुण्यन्तेजस्व्यहः।
तस्मात्तर्हि तेक्षिण्ठन्तपति। यत्प्रतीचीनं मध्यन्दिनात्।
प्राचीनमपराह्णात्। ततो देवाष्पोऽशिनन्निरमिमता।
तत्तदात्तवीर्यन्निर्मार्गः॥१६॥

भगस्यापराह्णः। तत्पुण्यन्तेजस्व्यहः। तस्मादपराह्णे

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कति पात्राणि यज्ञं वहन्तीति।
त्रयोदशेति ब्रूयात्। स यद्वूयात्। कस्तानि निरमिमीतेति।
प्रजापतिरिति ब्रूयात्। स यद्वूयात्। कुतस्तानि
निरमिमीतेति। आत्मन इति। प्राणापानाभ्यामेवोपाश्चन्तर्यामौ
निरमिमीत॥१९॥

व्या॒नादु॑पा॒शुस॑र्व॒नम्। वा॒च ऐ॑न्द्रवा॒यव॑म्। द॒क्ष॒ऋ॒तुभ्या॑
 मै॒त्रावरु॑णम्। श्रो॒त्रादा॑श्चि॒नम्। चक्षु॑ष॒श्शु॒क्राम॑न्थि॒नौ। आ॒त्मन॑
 आ॒ग्रय॑णम्। अङ्गे॑भ्य उ॒क्थ्य॑म्। आ॒युषो॑ ध्रु॒वम्। प्र॒तिष्ठा॑या
 ऋ॒तुपा॒त्रे। य॒ज्ञं वा॒व तं प्र॒जाप॑ति॒र्निर्मि॑मीत। स निर्मि॑तो
 नाद्वि॑यत् सम॑व्हीयत। स ए॒तान्प्र॒जाप॑तिरपिवा॒पान॑पश्यत्।
 तान्नि॑रवपत्। तैर्वै स य॒ज्ञम॑प्यवपत्। यदपिवा॒पा भव॑न्ति।
 य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्या अस॑व्व॒याय॥ २०॥

उपा॒शु॒न्तर्या॑मौ निर्मिमीतामिमीत् षट्॥ ४॥ [४]

ऋ॒तमे॒व पर॑मे॒ष्टि। ऋ॒तन्नात्ये॑ति॒ किञ्च॑न। ऋ॒ते सं॑मु॒द्र
 आ॒र्हितः॑। ऋ॒ते भू॑मि॒रिय॑श्चि॒ता। अ॒ग्निस्ति॒ग्मेन॑ शो॒चिषा॑।
 तप॑ आ॒क्रान्त॑मु॒ष्णिहा॑। शि॒रस्त॑प॒स्यार्हित॑म्। वै॒श्वान॑रस्य
 तेज॑सा। ऋ॒तेना॑स्य॒ नि वर्त॑ये। स॒त्येन॑ परि॒ वर्त॑ये।
 तप॑सा॒ऽस्यानु॑ वर्तये। शि॒वेना॑स्योप॒ वर्त॑ये। श॒ग्मेना॑स्याभि
 वर्त॑ये। तद्व॒तन्त॑त्स॒त्यम्। तद्व॒तन्त॑च्छ॒केय॑म्। तेन॑ श॒केय॑न्तेन॑
 रा॒ध्यास॑म्॥ २१॥

यद्व॒र्मः पर्य॑वर्तयत्। अन्ता॑न्मृ॒थि॒व्या दि॒वः। अ॒ग्निरी॑शान॒
 ओज॑सा। वरु॑णो धी॒तिभि॑स्स॒ह। इन्द्रो॑ म॒रुद्भि॑स्सखि॒भिस्स॒ह।
 अ॒ग्निस्ति॒ग्मेन॑ शो॒चिषा॑। तप॑ आ॒क्रान्त॑मु॒ष्णिहा॑।
 शि॒रस्त॑प॒स्यार्हित॑म्। वै॒श्वान॑रस्य॒ तेज॑सा। ऋ॒तेना॑स्य॒
 नि वर्त॑ये। स॒त्येन॑ परि॒ वर्त॑ये। तप॑सा॒ऽस्यानु॑ वर्तये।
 शि॒वेना॑स्योप॒ वर्त॑ये। श॒ग्मेना॑स्याभि वर्तये। तद्व॒तन्त॑त्स॒त्यम्।

तद्वृत्तन्तच्छ्लेकेयम्। तेन शकेयन्तेन राध्यासम्॥२२॥

यो अस्याः पृथिव्यास्त्वचि। निवर्तयत्योषधीः। अग्निरीशान्
ओजसा। वरुणो धीतिभिस्सह। इन्द्रो मरुद्भिस्सखिभिस्सह।
अग्निस्तिग्मेन शोचिषा। तप आक्रान्तमुष्णिहा।
शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य तेजसा। ऋतेनास्य
नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये। तपसाऽस्यानु वर्तये।
शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि वर्तये। तद्वृत्तन्तत्सत्यम्।
तद्वृत्तन्तच्छ्लेकेयम्। तेन शकेयन्तेन राध्यासम्॥२३॥

एकं मासमुदसृजत्। परमेष्ठी प्रजाभ्यः। तेनाभ्यो मह
आवहत्। अमृतं मर्त्याभ्यः। प्रजामनु प्र जायसे। तदु ते
मर्त्यामृतम्। येन मासा अर्धमासाः। ऋतवः परिवत्सराः।
येन ते ते प्रजापते। ईजानस्य न्यवर्तयन्। तेनाहमस्य
ब्रह्मणा। निवर्तयामि जीवसे। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा।
तप आक्रान्तमुष्णिहा। शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य
तेजसा। ऋतेनास्य नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये।
तपसाऽस्यानु वर्तये। शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि
वर्तये। तद्वृत्तन्तत्सत्यम्। तद्वृत्तन्तच्छ्लेकेयम्। तेन शकेयन्तेन
राध्यासम्॥२४॥

(परिवर्तये सहाभिवर्तय उष्णिहा राध्यास्यवर्तयन्नुपवर्तये चत्वारि च)। ऋतमेव षोडश। यद्धर्मो यो
अस्याः सप्तदशसप्तदश। एकं मासं चतुर्विंशतिः॥५॥

[५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत। तदसुरा अकुर्वत। तेऽसुरा

ऊर्ध्वं पृष्ठेभ्यो नापश्यन्। ते केशानग्रेऽवपन्त। अथ
श्मश्रूणि। अथोपपक्षौ। ततस्तेऽवाञ्च आयन्। पराऽभवन्।
यस्यैववृषं पन्ति। अवाङेति॥२५॥

अथो परैव भवति। अथ देवा ऊर्ध्वं पृष्ठेभ्योऽपश्यन्।
त उपपक्षावग्रेऽवपन्त। अथ श्मश्रूणि। अथ केशान्।
ततस्तेऽभवन्। सुवर्गल्लोकमायन्। यस्यैववृषं पन्ति।
भवत्यात्मना। अथो सुवर्गल्लोकमेति॥२६॥

अथैतन्मनुर्वित्रे मिथुनमपश्यत्। स श्मश्रूण्यग्रेऽवपत्।
अथोपपक्षौ। अथ केशान्। ततो वै स प्राजायत प्रजयां
पशुभिः। यस्यैववृषं पन्ति। प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते।
देवासुरास्सय्यन्ता आसन्। ते संवत्सरे व्यायच्छन्त।
तान्देवाश्चातुर्मास्यैरेवाभि प्रायुञ्जत॥२७॥

वैश्वदेवेन चतुरो मासोऽवृञ्जतेन्द्रराजानः। ताञ्छीरुषन्नि
चावर्तयन्त परिं च। वरुणप्रघासैश्चतुरो मासोऽवृञ्जत
वरुणराजानः। ताञ्छीरुषन्नि चावर्तयन्त परिं च।
साकमेधैश्चतुरो मासोऽवृञ्जत सोमराजानः। ताञ्छीरुषन्नि
चावर्तयन्त परिं च। या संवत्सर उपजीवाऽऽसीत्।
तामेषामवृञ्जत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः॥२८॥

य एवद्विद्वाश्चातुर्मास्यैर्यजते। भ्रातृव्यस्यैव मासो वृक्त्वा।
शीरुषन्नि च वर्तयते परिं च। येषां संवत्सर उपजीवा। वृङ्क्ते तां

भ्रातृव्यस्य। क्षुधाऽस्य भ्रातृव्यः परा भवति। लोहितायसेन नि
वर्तयते। यद्वा इमामग्निर्ऋतावागते निवर्तयति। एतदेवेनां
रूपङ्गत्वा निवर्तयति। सा ततश्श्वश्वो भूयसी भवन्त्येति॥ २९॥

प्र जायते। य एवर्विद्वाल्लोहितायसेन निवर्तयते। एतदेव
रूपङ्गत्वा नि वर्तयते। स ततश्श्वश्वो भूयान्भवन्नेति।
प्रेव जायते। त्रेण्या शलल्या नि वर्तयेत। त्रीणित्रीणि वै
देवानामृद्धानि। त्रीणि छन्दांसि। त्रीणि सर्वनानि। त्रयं
इमे लोकाः॥ ३०॥

ऋध्यामेव तद्वीर्यं एषु लोकेषु प्रति तिष्ठति। यच्चातुर्मास्ययाज्यात्मनो
नावद्येत्। देवेभ्य आवृश्चेत्। चतृषुचतृषु मासेषु नि वर्तयेत्।
परोक्षमेव तद्देवेभ्य आत्मनोऽवद्यत्यनात्रस्काय। देवानां
एष आनीतः। यश्चातुर्मास्ययाजी। य एवर्विद्वान्नि च वर्तयते
परि च। देवता एवाप्येति। नास्य रुद्रः प्रजां पशून्भि
मन्यते॥ ३१॥

एत्येत्ययुञ्जतासुरा एति लोका मन्यते॥ ६॥ [६]

आयुषः प्राणं सन्तनु। प्राणादपानं सन्तनु। अपानाद्व्यानं
सन्तनु। व्यानाच्चक्षुस्सन्तनु। चक्षुषश्श्रोत्रं सन्तनु।
श्रोत्रान्मनस्सन्तनु। मनसो वाचं सन्तनु। वाच आत्मानं
सन्तनु। आत्मनः पृथिवीं सन्तनु। पृथिव्या अन्तरिक्षं
सन्तनु। अन्तरिक्षादिवं सन्तनु। दिवस्सुवस्सन्तनु॥ ३२॥

अन्तरिक्षं सन्तनु द्वे च॥७॥ [७]

इन्द्रो दधीचो अस्थभिः। वृत्राण्यप्रतिष्कृतः। जघान
नवतीर्नवा। इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः। पर्वतेष्वपश्रितम्।
तद्विदच्छर्यणावति। अत्राह गोरमन्वत। नाम त्वष्टुरपीच्यम्।
इत्था चन्द्रमसो गृहे। इन्द्रमिद्राथिनो बृहत्॥३३॥

इन्द्रमर्केभिरर्किणः। इन्द्रवाँणीरनूषत। इन्द्र इद्धर्योस्सचा।
संमिश्र आवचो युजा। इन्द्रो वज्री हिरण्ययः। इन्द्रो दीर्घाय
चक्षसे। आ सूर्य रोहयद्विवि। वि गोभिरद्रिमैरयत्। इन्द्र
वाजेषु नो अवा। सहस्रप्रधनेषु च॥३४॥

उग्र उग्राभिरूतिभिः। तमिन्द्रवाँजयामसि। महे वृत्राय हन्तवे।
स वृषा वृषभो भुवत्। इन्द्रस्स दामने कृतः। ओजिष्ठस्स
बले हितः। द्युम्नी श्लोकी स सौम्यः। गिरा वज्रो न सम्भृतः।
सबलो अनपच्युतः। ववक्षुरुग्रो अस्तृतः॥३५॥

बृहच्चास्तृतः॥८॥ [८]

देवासुरास्सय्यंता आसन्। स प्रजापतिरिन्द्रं ज्येष्ठं पुत्रमप
न्यधत्। नेदेनमसुरा बलीयांसोऽहनन्निति। प्रहादो ह वै
कायाधवः। विरोचनं स्वं पुत्रमप न्यधत्। नेदेनन्देवा
अहनन्निति। ते देवाः प्रजापतिमुपसमेत्योचुः। नाराजकस्य
युद्धमस्ति। इन्द्रमन्विच्छामेति। तय्यं जक्रतुभिरन्वैच्छन्॥३६॥

तय्यं जक्रतुभिर्नान्वविन्दन्। तमिष्टिभिरन्वैच्छन्। तमिष्टिभिरन्वविन्दन्

तदिष्टीनामिष्टित्वम्। एष्टयो ह वै नाम। ता इष्टयु
इत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। तस्मा
एतमाग्नावैष्णवमेकादशकपाल- न्दीक्षणीयन्निर्वपन्।
तदपद्रुत्यातन्वत। तान्पत्नीसय्याँजान्त उपानयन्॥३७॥

ते तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। ते प्रायणीयमभि समारोहन्।
तदपद्रुत्यातन्वत। ताञ्छुय्वन्त उपानयन्। ते तदन्तमेव
कृत्वोदद्रवन्। त आतिथ्यमभि समारोहन्। तदपद्रुत्यातन्वत।
तानिडाँन्त उपानयन्। ते तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। तस्मादेता
एतदन्ता इष्टयुस्सन्तिष्ठन्ते॥३८॥

एव५ हि देवा अकुर्वत। इति देवा अकुर्वत। इत्यु वै मनुष्याः
कुर्वते। ते देवा ऊचुः। यद्वा इदमुच्चैर्यज्ञेन चराम। तन्नोऽसुराः
पाप्माऽनुविन्दन्ति। उपा५शूपसदा चराम। तथा नोऽसुराः
पाप्मा नानुवेथ्स्यन्तीति। त उपा५शूपसदमतन्वत। तिस्र एव
सामिधेनीरनूच्य॥३९॥

स्रुवेणाधारमाधार्य। तिस्रः पराचीराहुतीर् हुत्वा।
स्रुवेणोपसदञ्जुहवाश्चक्रुः। उग्रवँचो अपावधीन्त्वेषवँचो
अपावधी५स्वाहेति। अशनयापिपासे ह वा उग्रवँचः।
एनश्च वैरहत्यश्च त्वेषवँचः। एत५ ह वाव तच्चतुर्धाविहितं
पाप्मानन्देवा अपजघ्निरे। तथो एवैतदेवविँद्यजमानः। तिस्र
एव सामिधेनीरनूच्य। स्रुवेणाधारमाधार्य॥४०॥

ति॒स्रः परा॑ची॒राहु॑तीर॒हुत्वा। सु॒वेणो॑प॒सद॑ञ्जुहोति। उ॒ग्रवृ॑चो
 अपा॑वधीन्त्वे॒षवृ॑चो अपा॑वधी॒ः स्वा॑हेति। अ॒श॒न॒यापि॑पा॒से
 ह॒ वा उ॒ग्रवृ॑चः। ए॒नश्च॑ वैर॒हत्य॑श्च त्वे॒षवृ॑चः। ए॒तमे॒व
 तच्च॑तु॒र्धावि॑हितं पा॒प्मान॒य्यज॑मानोऽप॑ हते। तेऽभि॒नीये॑वाहः
 प॒शुमा॑ऽल॒भन्त। अहं॑ ए॒व तद्दे॒वा अव॑र्ति पा॒प्मानं॑
 मृ॒त्युमप॑जघ्निरे। तेना॑भि॒नीये॑व रा॒त्रेः प्राच॑रन्। रा॒त्रिया॑ ए॒व
 तद्दे॒वा अव॑र्ति पा॒प्मानं॑ मृ॒त्युमप॑जघ्निरे॥४१॥

तस्मा॑दभि॒नीये॑वाहः प॒शुमा॑ ल॒भेत। अहं॑ ए॒व तद्य॑ज॒मानोऽव॑र्ति
 पा॒प्मानं॑ भ्रातृ॒व्यान॑प॒ नुद॑ते। तेना॑भि॒नीये॑व रा॒त्रेः प्रच॑रेत्।
 रा॒त्रिया॑ ए॒व तद्य॑ज॒मानोऽव॑र्ति पा॒प्मानं॑ भ्रातृ॒व्यान॑प॒ नुद॑ते।
 स ए॒ष उ॑पवस॒थीये॑ऽहं॒न्दिदे॒वत्यः॑ प॒शुरा॑ ल॒भ्यते। द्वा॒यवृ॑
 अ॒स्मि॒ल्लोके॑ यज॒मानः। अ॒स्थि॑ च मा॒ः स॒ञ्च। अ॒स्थि॑ चै॒व तेन॑
 मा॒ः स॒ञ्च यज॑मान॒स्सः॑ स्कु॒रुते। ता॑ वा ए॒ताः प॒ञ्च दे॒वताः॑।
 अ॒ग्नी॒षोमा॑व॒ग्निर्मि॒त्रावरु॑णौ॥४२॥

प॒ञ्चप॒ञ्ची वै यज॑मानः। त्व॒ङ्मा॒ः स॒ः स्ना॒वाऽस्थि॑ म॒ज्जा। ए॒तमे॒व
 तत्प॑ञ्चधावि॒हितमा॒त्मानं॑वृ॒णपा॒शान्मु॑ञ्चति। भे॒षज॑ता॒ये
 निर्व॑रुण॒त्वाय॑। त॒ः स॒प्तभि॑श्छन्दा॒भिः प्रा॒तर॑ह्यन्।
 तस्मा॑त्स॒प्त च॑तु॒रुत्तरा॑णि छन्दा॒ःसि प्रा॒तर॑नुवा॒केऽनू॑च्यन्ते।
 तमे॒तयो॑प॒समे॒त्योपा॑सीदन्। उ॒पा॑स्मै गाय॒ता न॒ इति॑।
 तस्मा॑दे॒तया॑ बहि॒ष्पव॑मान उ॒पस॑द्यः॥४३॥

ऐच्छन्नय॒ः स्तिष्ठ॑न्तेऽनू॒च्यानू॒च्यं सु॒वेणा॑धार॒माधार्य॑ रा॒त्रिया॑ ए॒व तद्दे॒वा अव॑र्ति पा॒प्मानं॑ मृ॒त्युमप॑जघ्निरे

मित्रावरुणौ नवं च (देवा यजमानो देवा देवा यजमानो यजमानोऽलभन्त प्राचरल्लभेत्
प्रचरेदालभन्तालभेत मृत्युमपञ्जघ्निरे भ्रातृव्यान्॥)॥९॥

स संमुद्र उत्तरतः प्राज्वलद्भूम्यन्तेन। एष वाव स
संमुद्रः। यच्चात्वालः। एष उवेव स भूम्यन्तः। यद्वेद्यन्तः।
तदेतत्रिशलत्रिपूरुषम्। तस्मात्तत्रिवितस्तङ्घ्नन्ति। स
सुवर्णरजताभ्याङ्कुशीभ्यां परिगृहीत आसीत्। तय्यँदस्या
अध्यजनयन्। तस्मादादित्यः॥४४॥

अथ यथ्सुवर्णरजताभ्याङ्कुशीभ्यां परिगृहीत आसीत्। साऽस्य
कौशिकता। तत्रिवृताऽभि प्रास्तुवत। तत्रिवृताऽददत।
तत्रिवृताऽहरन्। यावती त्रिवृतो मात्रा। तं पञ्चदशेनाभि
प्रास्तुवत। तं पञ्चदशेनाददत। तं पञ्चदशेनाहरन्। यावती
पञ्चदशस्य मात्रा॥४५॥

त९ सप्तदशेनाभि प्रास्तुवत। त९ सप्तदशेनाददत।
त९ सप्तदशेनाहरन्। यावती सप्तदशस्य मात्रा। तस्य
सप्तदशेन ह्रियमाणस्य तेजो हरोऽपतत्। तमेकविंशेनाभि
प्रास्तुवत। तमेकविंशेनाददत। तमेकविंशेनाहरन्।
यावत्येकविंशस्य मात्रा। ते यत्रिवृता स्तुवते॥४६॥

त्रिवृतैव तद्यजमानमाददते। तत्रिवृतैव हरन्ति। यावती
त्रिवृतो मात्रा। अग्निर्वै त्रिवृत्। यावद्वा अग्नेर्दहतो धूम
उदेत्यानु व्येति। तावती त्रिवृतो मात्रा। अग्नेरैवैनन्तत्।
मात्रा९ सायुज्य९ सलोकताङ्गमयन्ति। अथ यत्पञ्चदशेन

स्तुवते॑। पञ्चदशेनैव तद्यजमानमाददते॥ ४७ ॥

तं पञ्चदशेनैव हरन्ति। यावती पञ्चदशस्य मात्रा॑। चन्द्रमा
वै पञ्चदशः। एष हि पञ्चदश्यामपक्षीयते॑। पञ्चदश्यामापूर्यते॑।
चन्द्रमस एवैनन्तत्। मात्रा॑ स्यायुज्य॑ सलोकताङ्गमयन्ति।
अथ यथसप्तदशेन॑ स्तुवते॑। सप्तदशेनैव तद्यजमानमाददते।
त॑ सप्तदशेनैव हरन्ति॥ ४८ ॥

यावती सप्तदशस्य मात्रा॑। प्रजापतिर्वै सप्तदशः।
प्रजापतेरेवैनन्तत्। मात्रा॑ स्यायुज्य॑ सलोकताङ्गमयन्ति।
अथ यदैकविंशेन॑ स्तुवते॑। एकविंशेनैव तद्यजमानमाददते।
तमेकविंशेनैव हरन्ति। यावत्येकविंशस्य मात्रा॑। असौ
वा आदित्य एकविंशः। आदित्यस्यैवैनन्तत्॥ ४९ ॥

मात्रा॑ स्यायुज्य॑ सलोकताङ्गमयन्ति। ते कुश्या॑। व्यघ्नन्। ते
अहोरात्रे अभवताम्। अहरेव सुवर्णाऽभवत्। रजता रात्रिः।
स यदादित्य उदेति॑। एतामेव तथ्सुवर्णाङ्कुशीमनु समेति॑। अथ
यदस्तमेति॑। एतामेव तद्रजताङ्कुशीमनुसविंशति॑। प्रह्लादो ह
वै कायाधवः। विरोचन॑ स्वं पुत्रमुदास्यत्। स प्रदरोऽभवत्।
तस्मात्प्रदरादुदकत्राचामेत्॥ ५० ॥

आदित्यः पञ्चदशस्य मात्रा॑ स्तुवते॑ पञ्चदशेनैव तद्यजमानमाददते सप्तदशेनैव हरन्त्यादित्यस्यैवैनं तद्विंशति

चत्वारि च॥ १० ॥

[१०]

ये वै चत्वारस्तोमाः॑। कृतन्तत्। अथ ये पञ्च। कलिस्सः।

तस्माच्चतुष्टोमः। तच्चतुष्टोमस्य चतुष्टोमत्वम्। तदाहुः।
 कुतमानि तानि ज्योतींषि। य एतस्य स्तोमा इति।
 त्रिवृत्पञ्चदशस्सप्तदश एकविंशः॥५१॥

एतानि वाव तानि ज्योतींषि। य एतस्य स्तोमाः।
 सोऽब्रवीत्। सप्तदशेन ह्रियमाणो व्यलेशिषि। भिषज्यन्त
 मेति। तमश्विनौ धानाभिरभिषज्यताम्। पूषा कर्मभेण।
 भारती परिवापेण। मित्रावरुणौ पयस्यया। तदाहुः॥५२॥

यदश्विभ्यान्धानाः। पूष्णः कर्मभः। भारत्यै परिवापः।
 मित्रावरुणयोः पयस्याऽथ। कस्मादेतेषां हविषामिन्द्रमेव
 यजन्तीति। एता ह्येनन्देवता इति ब्रूयात्। एतैर्हविर्भिरभिषज्यः
 स्तस्मादिति। तद्वैसवोऽष्टाकपालेन प्रातस्सवनेऽभिषज्यन्।
 रुद्रा एकादशकपालेन माध्यन्दिने सवने। विश्वे देवा
 द्वादशकपालेन तृतीयसवने॥५३॥

स यदष्टाकपालान्प्रातस्सवने कुर्यात्। एकादशकपालान्माध्यन्दिने
 सवने। द्वादशकपालांस्तृतीयसवने। विलोमं तद्यज्ञस्य
 क्रियेत। एकादशकपालानेव प्रातस्सवने कुर्यात्।
 एकादशकपालान्माध्यन्दिने सवने। एकादशकपालांस्तृतीयसवने।
 यज्ञस्य सलोमत्वाय। तदाहुः। यद्वसूनां प्रातस्सवनम्।
 रुद्राणां माध्यन्दिनं सवनम्। विश्वेषान्देवानां तृतीयसवनम्।
 अथ कस्मादेतेषां हविषामिन्द्रमेव यजन्तीति।
 एता ह्येनन्देवता इति ब्रूयात्। एतैर्हविर्भिरभिषज्यः

स्तस्मादिति॥५४॥

एकविंश आहुस्तृतीयसवने प्रातस्सवनं पञ्च च॥११॥ [११]

तस्यावाचोऽवपादादबिभयुः। तमेतेषु सप्तसु छन्दस्स्वश्रयन्।
यदश्रयन्। तच्छ्रायन्तीयस्य श्रायन्तीयत्वम्। यदवारयन्।
तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वम्। तस्यावाच एवावपादादबिभयुः।
तस्मा एतानि सप्त चतुरुत्तराणि छन्दांस्युपादधुः। तेषामति
त्रीण्यरिच्यन्त। न त्रीण्युदभवन्॥५५॥

स बृहतीमेवास्पृशत्। द्वाभ्यामक्षराभ्याम्। अहोरात्राभ्यामेव।
तदाहुः। कतमा सा देवाक्षरा बृहती। यस्यान्तत्प्रत्यतिष्ठत्।
द्वादश पौर्णमास्यः। द्वादशाष्टकाः। द्वादशामावास्याः। एषा
वाव सा देवाक्षरा बृहती॥५६॥

यस्यान्तत्प्रत्यतिष्ठदिति। यानि च छन्दांस्यत्यरिच्यन्त।
यानि च नोदभवन्। तानि निर्वीर्याणि हीनान्यमन्यन्त।
साऽब्रवीद्बृहती। मामेव भूत्वा। मामुप सश्रयतेति।
चतुर्भिरक्षरैरनुष्टुग्बृहतीन्नोदभवत्। चतुर्भिरक्षरैः पङ्क्तिर्बृहतीमत्यरिच्यत
तस्यामेतानि चत्वार्यक्षराण्यपच्छिद्यादधात्॥५७॥

ते बृहती एव भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्।
अष्टाभिरक्षरैरुष्णिग्बृहतीन्नोदभवत्। अष्टाभिरक्षरैस्त्रिष्टुग्बृहतीमत्यरिच्यत
तस्यामेतान्यष्टावक्षराण्यपच्छिद्यादधात्। ते बृहती एव
भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्। द्वादशभिरक्षरैर्गायत्री
बृहतीन्नोदभवत्। द्वादशभिरक्षरैर्जगती बृहतीमत्यरिच्यत।

तस्यामेतानि द्वादशाक्षराण्यपच्छिद्यादधात्॥५८॥

ते बृहती एव भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्।
सोऽब्रवीत्प्रजापतिः। छन्दांसि रथो मे भवत।
युष्माभिरहमेतमध्वानमनु सञ्चराणीति। तस्य गायत्री
च जगती च पक्षावभवताम्। उष्णिक् त्रिष्टुप्
प्रष्टुः। अनुष्टुप् पङ्क्तिश्च धुर्यौ। बृहत्येवोद्धिरभवत्।
स एतच्छन्दोरथमास्थाय। एतमध्वानमनु समचरत्।
एतं ह वै छन्दोरथमास्थाय। एतमध्वानमनु सञ्चरति।
येनैष एतत्सञ्चरति। य एवविद्वान्सोमेन यजते। य उ
चैनमेव वेद॥५९॥

अभ्वन्वाव सा देवाक्षरा बृहत्यदधाद्वादशाक्षराण्यपच्छिद्यादधादास्थाय षट्॥१२॥ [१२]

॥ षष्ठमः प्रश्नः ॥

अनुमत्यै पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपति। ये प्रत्यश्चशम्याया
अवशीयन्ते। तन्नैर्ऋतमेककपालम्। इयव्वाँ अनुमतिः।
इयन्निर्ऋतिः। नैर्ऋतेन पूर्वेण प्रचरति। पाप्मानमेव
निर्ऋतिं पूर्वान्निरवदयते। एककपालो भवति। एकधैव
निर्ऋतिन्निरवदयते। यदहुत्वा गार्हपत्य ईयुः॥१॥

रुद्रो भूत्वाऽग्निरनूत्थाय। अध्वर्युश्च यजमानश्च हन्यात्।
वीहि स्वाहाऽऽहुतिञ्जुषाण इत्याह। आहुत्यैवैनं शमयति।
नार्तिमाच्छत्यध्वर्युर्न यजमानः। एकोल्मुकेन यन्ति। तद्धि
निर्ऋत्यै भागधेयम्। इमान्दिशयन्ति। एषा वै निर्ऋत्यै
दिक्। स्वायामेव दिशि निर्ऋतिन्निरवदयते॥२॥

स्वकृत इरिणे जुहोति प्रदरे वा। एतद्वै निर्ऋत्या आयतनम्।
स्व एवायतने निर्ऋतिन्निरवदयते। एष तैर् निर्ऋते भाग
इत्याह। निर्दिशत्यैवैनम्। भूते हविष्मत्यसीत्याह।
भूतिमेवोपावर्तते। मुश्चेममहंस इत्याह। अहंस एवैनं
मुश्चति। अङ्गुष्ठाभ्याञ्जुहोति॥३॥

अन्त एव निर्ऋतिन्निरवदयते। कृष्णव्वाँसः कृष्णतूषन्दक्षिणा।
एतद्वै निर्ऋत्यै रूपम्। रूपेणैव निर्ऋतिन्निरवदयते।
अप्रतीक्षमायन्ति। निर्ऋत्या अन्तरहित्यै। स्वाहा नमो
य इदश्चकारेति पुनरेत्य गार्हपत्ये जुहोति। आहुत्यैव

न॑म॒स्यन्तो॒ गार्ह॑पत्यमु॒पाव॑र्तन्ते। आ॒नु॒म॒तेन॒ प्रच॑रति। इ॒य॒ष्वाँ
अनु॑मतिः॥४॥

इ॒य॒मे॒वास्मै॑ रा॒ज्य॒मनु॑ मन्यते। धे॒नु॒र्दक्षि॑णा। इ॒मा॒मे॒व
धे॒नु॒ङ्कुरु॑ते। आ॒दि॒त्यश्च॒रु॒न्निर्व॑पति। उ॒भयी॑ष्वे॒व प्र॒जास्व॒भिषि॑च्यते।
दैवी॑षु च॒ मानु॑षीषु च। व॒रो दक्षि॑णा। व॒रो हि रा॒ज्य॑
समृ॑द्ध्यै। आ॒ग्ना॒वैष्ण॒वमे॒काद॑शकपाल॒न्निर्व॑पति। अ॒ग्नि॒स्सर्वा॑
दे॒वताः॥५॥

विष्णु॑र्य॒ज्ञः। दे॒वता॑श्चै॒व य॒ज्ञश्चा॒व रु॒न्धे। वा॒म॒नो व॒ही
दक्षि॑णा। यद्व॒ही। तेना॑ग्ने॒यः। यद्वा॑म॒नः। तेन॑ वैष्ण॒वस्समृ॑द्ध्यै।
अ॒ग्नी॒षोमी॒यमे॒काद॑शकपाल॒न्निर्व॑पति। अ॒ग्नी॒षोमी॑भ्या॒ष्वाँ इन्द्रो॑
वृ॒त्रम॑ह॒न्ति॒ति॒। यद॑ग्नी॒षोमी॒यमे॒काद॑शकपाल॒न्निर्व॑पति॥६॥

वा॒र्त्रघ्न॑मे॒व विजि॑त्यै। हि॒र॒ण्य॒न्दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै। इन्द्रो॑
वृ॒त्र॑ ह॒त्वा। दे॒वता॑भिश्चेन्द्रि॒येण॑ च॒ व्या॑र्ध्यत। स
ए॒तमै॑न्द्रा॒ग्नमे॒काद॑शकपालमपश्यत्। तन्नि॒र॒वप॑त्। तेन॒ वै स
दे॒वता॑श्चेन्द्रि॒यश्चा॒वारु॑न्ध। यदै॑न्द्रा॒ग्नमे॒काद॑शकपाल॒न्निर्व॑पति।
दे॒वता॑श्चै॒व तेनै॑न्द्रि॒यश्च॒ यज॑मानोऽव॒रुन्धे॑। ऋ॒ष॒भो व॒ही
दक्षि॑णा॥७॥

यद्व॒ही। तेना॑ग्ने॒यः। यद॑ष॒भः। तेनै॑न्द्रस्समृ॑द्ध्यै। आ॒ग्ने॒यमृ॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पति।
ऐ॒न्द्र॒न्दधि॑। यदा॑ग्ने॒यो भ॑वति। अ॒ग्निर्वै य॑ज्ञमु॒खम्।
य॒ज्ञमु॒खमे॒वर्द्धि॑ पुरस्ता॑द्ध॒त्ते। यदै॑न्द्र॒न्दधि॑॥८॥

इन्द्रियमेवावरुन्धे। ऋषभो वही दक्षिणा। यद्वही।
तेनाग्नेयः। यदृषभः। तेनैन्द्रस्समृद्धौ। यावतीर्वै प्रजा
ओषधीनामहुतानामाश्नन्। ताः पराऽभवन्। आग्रयणं
भवति हुताद्याय। यजमानस्यापराभावाय॥९॥

देवा वा ओषधीष्वजिमयुः। ता इन्द्राग्नी उदजयताम्।
तावेतमैन्द्राग्रन्द्वादशकपालन्निरवृणाताम्। यदैन्द्राग्नौ
भवत्युज्जित्यै। द्वादशकपालो भवति। द्वादश मासास्सवँत्सरः।
सवँत्सरेणैवास्मा अन्नमवरुन्धे। वैश्वदेवश्चरुर्भवति। वैश्वदेववँ
अन्नम्। अन्नमेवास्मै स्वदयति॥१०॥

प्रथमजो वत्सो दक्षिणा समृद्धौ। सौम्यः श्यामाकश्चरुन्निर्वपति।
सोमो वा अकृष्टपच्यस्य राजा। अकृष्टपच्यमेवास्मै
स्वदयति। वासो दक्षिणा। सौम्यः हि देवताया वासस्समृद्धौ।
सरस्वत्यै चरुन्निर्वपति। सरस्वते चरुम्। मिथुनमेवावरुन्धे।
मिथुनौ गावौ दक्षिणा समृद्धौ। एति वा एष यज्ञमुखादध्याः।
योऽग्नेर्देवताया एति। अष्टावेतानि हवीर्षि भवन्ति।
अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रोऽग्निः। तेनैव यज्ञमुखादध्या
अग्नेर्देवतायै नैति॥११॥

ईयुर्निरवदयतेऽङ्गुष्ठाभ्याञ्जुहोत्यनुमतिर्देवता निर्वपति वही दक्षिणा यदैन्द्रन्ध्यपराभावाय स्वदयति गावौ
दक्षिणा समृद्धौ षट्॥१॥

[१]

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। तास्सृष्टा न
प्राजायन्त। सोऽग्निरकामयत। अहमिमाः प्रजनयेयमिति।

स प्रजापतये शुचमदधात्। सोऽशोचत्प्रजामिच्छमानः।
तस्माद्यश्च प्रजा भुनक्ति यश्च न। तावुभौ शोचतः
प्रजामिच्छमानौ। तास्वग्निमप्यसृजत्। ता अग्निरध्यैत्॥१२॥

सोमो रेतोऽदधात्। सविता प्राजनयत्। सरस्वती
वाचमदधात्। पूषाऽपोषयत्। ते वा एते त्रिस्संव्वँत्सरस्य
प्रयुज्यन्ते। ये देवाः पुष्टिपतयः। सव्वँत्सरो वै प्रजापतिः।
सव्वँत्सरेणैवास्मै प्रजाः प्राजनयत्। ताः प्रजा जाता
मरुतोऽघ्नन्। अस्मानपि न प्रायुक्षतेति॥१३॥

स एतं प्रजापतिमरुतं सप्तकपालमपश्यत्। तन्निरवपत्।
ततो वै प्रजाभ्योऽकल्पत। यन्मारुतो निरुप्यते।
यज्ञस्य क्लृप्त्यै। प्रजानामघाताय। सप्तकपालो भवति।
सप्तगणा वै मरुतः। गणश एवास्मै विशङ्कल्पयति। स
प्रजापतिरशोचत्॥१४॥

याः पूर्वाः प्रजा असृक्षि। मरुतस्ता अंवधिषुः।
कथमपरास्सृजेयेति। तस्य शुष्मं आण्डं भूतन्निरवर्तत।
तद्व्यदहरत्। तदपोषयत्। तत्प्राजायत। आण्डस्य वा
एतद्रूपम्। यदामिक्षा। यद्व्यद्धरति॥१५॥

प्रजा एव तद्यजमानः पोषयति। वैश्वदेव्यामिक्षा भवति।
वैश्वदेव्यो वै प्रजाः। प्रजा एवास्मै प्रजनयति।
वाजिनमानयति। प्रजास्वेव प्रजातासु रेतो दधाति।
द्यावापृथिव्यं एककपालो भवति। प्रजा एव प्रजाता

द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑मुभ॒यतः॑ परि॑ गृह्णाति। दे॒वा॒सुरा॑स्स॒स्यँ॑त्ता
आसन्। सो॑ऽग्नि॒रब्र॑वीत्॥१६॥

माम॒ग्रे यज॑त। मया॒ मुखे॑नासुरा॑ञ्जेष्य॒थेति॑। मान्द्वि॒तीय॑मिति॒
सोमो॑ऽब्रवीत्। मया॒ राजा॑ जेष्य॒थेति॑। मान्तृ॒तीय॑मिति॒
सवि॒ता। मया॒ प्रसू॑ता जेष्य॒थेति॑। माञ्च॑तु॒र्थीमिति॒ सर॑स्वती।
इन्द्रि॒यवो॑ऽह॒न्था॑स्यामीति॒। मां प॑ञ्च॒ममिति॒ पूषा॑। मया॑
प्रति॒ष्ठया॑ जेष्य॒थेति॑॥१७॥

ते॑ऽग्नि॒ना मुखे॑नासुरा॑नजयन्। सोमे॑न॒ राजा॑। स॒वि॒त्रा
प्रसू॑ताः। सर॑स्वतीन्द्रि॒यम॑दधात्। पूषा॑ प्र॒तिष्ठा॑ऽऽसीत्। ततो॑
वै दे॒वा व्य॑जयन्त। यदे॒तानि॑ ह॒वी॒ऽषि॑ निरु॒प्यन्ते॒ विजि॑त्ये।
नोत्त॑रवेदिमुप॑वपति। प॒शवो॑ वा उ॒त्तर॑वेदिः। अजा॑ता इव
ह्ये॒तर्हि॑ प॒शवः॑॥१८॥

ऐ॒दित्य॑शोचद्बृ॒द्धर॑त्यब्रवीत्प्रति॒ष्ठया॑ जेष्य॒थेत्ये॒तर्हि॑ प॒शवः॑॥२॥ [२]

त्रि॒वृ॒द्धर्हि॑र्भवति। मा॒ता पि॒ता पु॒त्रः। तदे॒व तन्मि॑थुनम्।
उल्ब॒ङ्गर्भो॑ ज॒रायु॑। तदे॒व तन्मि॑थुनम्। त्रे॒धा ब॒र्हिस्सन्न॑द्धं
भवति। त्रय॑ इमे लो॒काः। ए॒ष्वेव॑ लो॒केषु॑ प्र॒ति ति॑ष्ठति।
ए॒क॒धा पुन॑स्सन्न॑द्धं भवति। ए॒क इव॑ ह्य॒यल्लो॑कः॥१९॥

अ॒स्मिन्ने॒व तेन॑ लो॒के प्र॒ति ति॑ष्ठति। प्र॒सुवो॑ भवन्ति।
प्र॒थम॑जा मे॒व पु॒ष्टि॒मवरु॑न्धे। प्र॒थम॑जो व॒त्सो दक्षि॑णा॒ समृ॑द्धौ।
पृ॒षदा॑ज्यङ्ग॒ह्णाति॑। प॒शवो॑ वै पृ॒षदा॑ज्यम्। प॒शून्वा॑व रुन्धे।

पञ्चगृहीतं भवति। पाङ्क्ता हि पशवः। बहुरूपं भवति॥२०॥
 बहुरूपा हि पशवस्समृद्धौ। अग्निं मन्थन्ति। अग्निमुखा
 वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। यदग्निं मन्थन्ति।
 अग्निमुखा एव तत्प्रजा यजमानस्सृजते। नवं प्रयाजा
 इज्यन्ते। नवानूयाजाः। अष्टौ हवींषि। द्वावाघारौ।
 द्वावाज्यभागौ॥२१॥

त्रिंशत्संपद्यन्ते। त्रिंशदक्षरा विराट्। अन्नद्विराट्।
 विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे। यजमानो वा एकंकपालः। तेज
 आज्यम्। यदेकंकपाल आज्यमानयति। यजमानमेव
 तेजसा समर्धयति। यजमानो वा एकंकपालः। पशव
 आज्यम्॥२२॥

यदेकंकपाल आज्यमानयति। यजमानमेव पशुभिस्समर्धयति।
 यदल्पमानयेत्। अल्पा एनं पशवो भुञ्जन्त उपतिष्ठेरन्।
 यद्वह्वानयेत्। बहव एनं पशवोऽभुञ्जन्त उपतिष्ठेरन्।
 बह्वानीयाविः पृष्ठं कुर्यात्। बहव एवैनं पशवो
 भुञ्जन्त उपतिष्ठन्ते। यजमानो वा एकंकपालः।
 यदेकंकपालस्यावद्येत्॥२३॥

यजमानस्यावद्येत्। उद्धा माद्येद्यजमानः। प्र वा मीयेत।
 सकृदेव होतव्यः। सकृदिव हि सुवर्गो लोकः। हुत्वाऽभि
 जुहोति। यजमानमेव सुवर्गल्लोकङ्गमयित्वा। तेजसा
 समर्धयति। यजमानो वा एकंकपालः। सुवर्गो लोक

आहवनीयः॥ २४॥

यदेकं कपालमाहवनीये जुहोति। यजमानमेव सुवर्गल्लोकङ्गमयति।
यद्धस्तेन जुहुयात्। सुवर्गल्लोकाद्यजमानमवविध्येत्।
स्रुचा जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। यत्प्राङ्घ्वेत।
देवलोकमभिजयेत्। यदक्षिणा पितृलोकम्। यत्प्रत्यक्॥ २५॥

रक्षांसि यज्ञं हन्युः। यदुदङ्घ्रिः। मनुष्यलोकमभिजयेत्।
प्रतिष्ठितो होतव्यः। एकं कपालं वै प्रतिष्ठितं तन्द्वावापृथिवी
अनु प्रतिष्ठितः। द्वावापृथिवी ऋतवः। ऋतून् यज्ञः।
यज्ञय्यंजमानः। यजमानं प्रजाः। तस्मात्प्रतिष्ठितो
होतव्यः॥ २६॥

वाजिनो यजति। अग्निर्वायुस्सूर्यः। ते वै वाजिनः। तानेव
तद्यजति। अथो खल्वाहुः। छन्दांसि वै वाजिन इति।
तान्येव तद्यजति। ऋक्सामे वा इन्द्रस्य हरी सोमपानौ।
तयोः परिधय आधानम्। वाजिनं भागधेयम्॥ २७॥

यदप्रहृत्य परिधीञ्जुहुयात्। अन्तराधानाभ्याङ्घ्रासं प्रयच्छेत्।
प्रहृत्य परिधीञ्जुहोति। निराधानाभ्यामेव घ्रासं प्रयच्छति।
बर्हिषि विषिञ्चन्वाजिनमा नयति। प्रजा वै बर्हिः। रेतो
वाजिनम्। प्रजास्वेव रेतो दधाति। समुपहूय भक्षयन्ति।
एतत्सोमपीथा ह्येते। अथो आत्मन्नेव रेतो दधते। यजमान
उत्तमो भक्षयति। पशवो वै वाजिनम्। यजमान एव

पशून्प्रतिष्ठापयन्ति॥२८॥

लोको बहुरूपं भवत्याज्यभागौ पशव आज्यमवद्येदाहवनीयः प्रत्यक्तस्मात्प्रतिष्ठितो होतव्यो भागधेयमेते
चत्वारि च॥३॥

प्रजापतिस्सविता भूत्वा प्रजा असृजत। ता एनमत्यमन्यन्त।
ता अस्मादपाक्रामन्। ता वरुणो भूत्वा प्रजा
वरुणेनाग्राहयत्। ताः प्रजा वरुणगृहीताः। प्रजापतिं
पुनरुपाधावन्नाथमिच्छमानाः। स एतान्प्रजापतिर्वरुणप्रघासानपश्यत्।
तान्निरवपत्। तैर्वै स प्रजा वरुणपाशादमुञ्चत्। यद्वरुणप्रघासा
निरूप्यन्ते॥२९॥

प्रजानामवरुणग्राहाय। तासान्दक्षिणो बाहुर्न्यक्र आसीत्।
सव्यः प्रसृतः। स एतान्द्वितीयान्दक्षिणतो वेदिमुदहन्। ततो
वै स प्रजानान्दक्षिणं बाहुं प्रासारयत्। यद्वितीयान्दक्षिणतो
वेदिमुद्धन्ति। प्रजानामेव तद्यजमानो दक्षिणं बाहुं प्रासारयति।
तस्माच्चातुर्मास्ययाज्यमुष्मिल्लोक उभयाबाहुः। यज्ञाभिजितः
ह्यस्य। पृथमात्राद्वेदी असंभिन्ने भवतः॥३०॥

तस्मात्पृथमात्रव्यं ५ सौ। उत्तरस्यावैद्यामुत्तरवेदिमुप
वपति। पशवो वा उत्तरवेदिः। पशून्नेवावरुन्धे। अथो
यज्ञपुरुषोऽनन्तरित्यै। एतद्वाह्मणान्येव पञ्च हवी ५ षि। अथैष
ऐन्द्राग्नो भवति। प्राणापानौ वा एतौ देवानाम्। यदिन्द्राग्नी।
यदैन्द्राग्नो भवति॥३१॥

प्राणापानावेवाव रुन्धे। ओजो बलव्यं एतौ देवानाम्।

यदिन्द्राग्नी। यदैन्द्राग्नो भवति। ओजो बलमेवाव रुन्धे।
मारुत्यामिक्षा भवति। वारुण्यामिक्षा। मेषी च मेषश्च
भवतः। मिथुना एव प्रजा वरुणपाशान्मुञ्चति। लोमशौ
भवतो मेध्यत्वाय॥३२॥

शमीपर्णान्युप वपति। घासमेवाभ्यामपि यच्छति।
प्रजापतिमन्नाद्यन्नोपांनमत्। स एतेन शतेध्मेन हविषाऽन्नाद्यमवारुन्धे।
यत्परश्शतानि शमीपर्णानि भवन्ति। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ।
सौम्यानि वै कुरीराणि। सौम्या खलु वा आहुतिर्दिवो
वृष्टिंश्चावयति। यत्कुरीराणि भवन्ति। सौम्यैवाहुत्या दिवो
वृष्टिमवरुन्धे। काय एकंकपालो भवति। प्रजानाङ्कन्त्वाय।
प्रतिपूरुषङ्करम्भपात्राणि भवन्ति। जाता एव प्रजा
वरुणपाशान्मुञ्चति। एकमतिरिक्तम्। जनिष्यमाणा एव प्रजा
वरुणपाशान्मुञ्चति॥३३॥

निरुप्यन्तं भवतो भवति मेध्यत्वाय रुन्धे षट्॥४॥ [४]

उत्तरस्यावैद्यामन्यानि हवींषि सादयति। दक्षिणायां
मारुतीम्। अपधुरमेवैना युनक्ति। अथो ओज एवासांमव
हरति। तस्माद्ब्रह्मणश्च क्षत्राच्च विशोऽन्यतोऽपक्रमिणीः।
मारुत्या पूर्वया प्रचरति। अनृतमेवाव यजते। वारुण्योत्तरया।
अन्त एव वरुणमव यजते। यदेवाध्वर्युः करोति॥३४॥

तत्प्रतिप्रस्थाता करोति। तस्माद्यच्छेयान्करोति।
तत्पापीयान्करोति। पत्नीवैचयति। मेध्यामेवैनाङ्करोति।

अथो तपं एवैनमुपं नयति। यज्जारं सन्तन्न प्रब्रूयात्।
प्रियं ज्ञातिं रुन्ध्यात्। असौ मे जार इति निर्दिशेत्।
निर्दिश्यैवैनं वरुणपाशेन ग्राहयति॥३५॥

प्रघास्यान् हवामह इति पत्नीमुदानयति। अह्वतैवैनम्।
यत्पत्नीं पुरोनुवाक्यामनुब्रूयात्। निर्वीर्यो यजमानस्स्यात्।
यजमानोऽन्वाह। आत्मन्नेव वीर्यं न्यत्ते। उभौ याज्यां
सवीर्यत्वाय। यद्गामे यदरण्य इत्याह। यथोदितमेव
वरुणमव यजते। यजमानदेवत्यो वा आहवनीयः॥३६॥

भ्रातृव्यदेवत्यो दक्षिणः। यदाहवनीये जुहुयात्।
यजमानव्वरुणपाशेन ग्राहयेत्। दक्षिणेऽग्नौ जुहोति।
भ्रातृव्यमेव वरुणपाशेन ग्राहयति। शूर्पेण जुहोति। अन्यमेव
वरुणमव यजते। शीर्षन्नधि निधाय जुहोति। शीर्षत एव
वरुणमव यजते। प्रत्यङ्घ्रिष्ठं जुहोति॥३७॥

प्रत्यङ्घ्रिः वरुणपाशान्निर्मुच्यते। अक्रन्कर्म कर्मकृत इत्याह।
देवानृणन्निरवदाय। अनृणा गृहानुप प्रेतेति वावैतदाह।
वरुणगृहीतव्वा एतद्यज्ञस्य। यद्यजुषा गृहीतस्यातिरिच्यते।
तुषांश्च निष्कासश्च। तुषैश्च निष्कासेन चावभृथमवैति।
वरुणगृहीतेनैव वरुणमवयजते। अपोऽवभृथमवैति॥३८॥

अप्सु वै वरुणः। साक्षादेव वरुणमवयजते। प्रतियुतो
वरुणस्य पाश इत्याह। वरुणपाशादेव निर्मुच्यते। अप्रतीक्षमा

यन्ति। वरुणस्यान्तरहित्यै। एधोऽप्येधिषीमहीत्याह।
समिधैवाग्निन्नमस्यन्त उपायन्ति। तेजोऽसि तेजो मयि
धेहीत्याह। तेज एवात्मन्धत्ते॥३९॥

करोति ग्राहयत्याहवनीयुस्तिष्ठंश्चोत्पुपोऽवभृथमवैति धत्ते॥५॥ [५]

देवासुरास्सय्यन्ता आसन्। सोऽग्निरब्रवीत्। ममेयमनीकवती
तनूः। तां प्रीणीत। अथासुरानभि भविष्यथेति। ते
देवा अग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकंपालन्निरवपन्।
सोऽग्निरनीकवान्ध्वेन भागधेयेन प्रीतः। चतुर्धाऽनीकान्यजनयत।
ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः॥४०॥

यदग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकंपालन्निर्वपति। अग्निमेवानीकवन्तः
ध्वेन भागधेयेन प्रीणाति। सोऽग्निरनीकवान्ध्वेन
भागधेयेन प्रीतः। चतुर्धाऽनीकानि जनयते। असौ वा
आदित्योऽग्निरनीकवान्। तस्य रश्मयोऽनीकानि। साकं
सूर्येणोद्यता निर्वपति। साक्षादेवास्मा अनीकानि जनयति।
तेऽसुराः पराजिता यन्तः। द्यावापृथिवी उपाश्रयन्॥४१॥

ते देवा मरुद्भ्यस्सान्तपुनेभ्यश्चरुन्निरवपन्। यन्मरुद्भ्यस्सान्तपुनेभ्यश्चरु
द्यावापृथिवीभ्यामेव तदुभयतो यजमानो भ्रातृव्यान्ध्वसन्तपति।
मध्यन्दिने निर्वपति। तर्हि हि तेक्षिण्णन्तपति। चरुर्भवति।
सर्वत एवैनान्ध्वसन्तपति। ते देवाश्चोविजयिनस्सन्तः।
सर्वासान्दुग्धे गृहमेधीयश्चरुन्निरवपन्॥४२॥

आशि॑ता ए॒वाद्योप॑वसाम। कस्य॑ वाऽहे॒दम्। कस्य॑ वा
श्वो भ॑वि॒तेति॑। स श्रु॑तोऽभवत्। तस्याहु॑तस्य॒ नाश॑जन्।
न हि दे॒वा अहु॑तस्याश॒जन्ति॑। तेऽब्रु॑वन्। कस्मा॑ इ॒मं
हो॑ष्याम॒ इति॑। म॒रुद्ध्यो॑ गृहमे॒धिभ्य॑ इत्य॑ब्रुवन्। तं म॒रुद्ध्यो॑
गृहमे॒धिभ्यो॑ऽजुहवुः॥४३॥

ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्। पराऽसु॑राः। यस्यै॒व वि॑दुषो॑ म॒रुद्ध्यो॑
गृहमे॒धिभ्यो॑ गृहे जुह॑ति। भव॑त्यात्मना॑। परा॑ऽस्य॒ भ्रातृ॑व्यो
भवति॑। यद्वै य॒ज्ञस्य॑ पा॒क॒त्रा क्रि॑यते॑। प॒श॒व्यन्त॑त्। पा॒क॒त्रा वा
ए॒तत्क्रि॑यते। यन्ने॒ध्मा ब॑रु॒हिर्भव॑ति। न सा॑मि॒धेनी॑र॒न्वाह॑॥४४॥

न प्र॑या॒जा इ॒ज्यन्ते॑। नानू॑या॒जाः। य ए॒व वि॑दं। प॒शुमा॑न्भवति।
आज्य॑भागौ यजति। य॒ज्ञस्यै॒व चक्षु॑षी॒ नान्तरै॑ति।
म॒रुतो॑ गृहमे॒धिना॑ यजति। भा॒ग॒धेये॑नै॒वैना॒न्त्सम॑र्धयति।
अ॒ग्नि॒ऽस्वि॑ष्ट॒कृत॑य्यँजति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। इडा॑न्तो भवति। प॒शवो॑
वा इडा॑। प॒शुष्वे॒वोपरि॑ष्टात्प्रति॑तिष्ठति॥४५॥

असुरा अश्रयन्गृहमेधीयञ्चरन्निर्वपन्नजुहवुरन्वाहेडान्तो भवति द्वे च॥६॥ [६]

यत्पत्नी॑ गृहमे॒धीय॑स्याश॒जीया॑त्। गृहमे॒ध्ये॒व स्या॑त्। वि त्व॑स्य
य॒ज्ञं ऋ॑ध्येत। यन्नाश॒जीया॑त्। अगृहमे॒धी स्या॑त्। नास्य॑ य॒ज्ञो
व्यृ॑द्धेत। प्रति॑वेशं पचेयुः। तस्या॑श॒जीया॑त्। गृहमे॒ध्ये॒व भ॑वति।
नास्य॑ य॒ज्ञो व्यृ॑द्धते॥४६॥

ते दे॒वा गृहमे॒धीये॑नेष्ट्वा। आशि॑ता अभवन्। आञ्ज॑ताभ्यञ्ज॑ता।
अनु॑ व॒त्सान॑वासयन्। तेभ्योऽसु॑राः ख॒षुधं॑ प्राहि॑ण्वन्। सा

दे॒वेषु॑ लो॒कम॑वि॒त्वा। अ॒सुरा॑न्पुन॑र॒गच्छ॑त्। गृ॒हमे॒धीये॑ने॒ष्ट्वा।
आशि॑ता भवन्ति। आञ्ज॑तेऽभ्य॑ञ्जते॥४७॥

अनु॑ व॒त्सान् वा॑सयन्ति। भ्रातृ॑व्यायै॒व तद्य॑ज॒मानः॑ ख॒षुधं॑
प्रहि॑णोति। ते दे॒वा गृ॒हमे॒धीये॑ने॒ष्ट्वा। इन्द्रा॑य निष्का॒सन्न्य॑दधुः।
अ॒स्माने॒व श्व इन्द्रो॑ निहि॑तभाग उपाव॑र्तितेति।
तानिन्द्रो॑ निहि॑तभाग उ॒पाव॑र्तत। गृ॒हमे॒धीये॑ने॒ष्ट्वा। इन्द्रा॑य
निष्का॒सन्नि॑दध्यात्। इन्द्रं॑ ए॒वैन॑न्निहि॑तभाग उ॒पाव॑र्तते।
गार्ह॑पत्ये जुहोति॥४८॥

भा॒गधे॑ये॒नैवैन॑ꣳ सम॑र्धयति। ऋष॑भमाह्व॑यति। व॒षट्कार॑ ए॒वास्य॑
सः। अथो॑ इन्द्रि॒यमे॒व तद्वी॑र्य॒यज॑मानो भ्रातृ॑व्यस्य वृ॒द्धे।
इन्द्रो॑ वृ॒त्रꣳ ह॒त्वा। परा॑ परा॒वत॑म॒गच्छ॑त्। अपा॑राधमिति
मन्य॑मानः। सोऽब्र॑वीत्। क इ॒दवै॑दि॒ष्यती॑ति। तेऽब्रु॑वन्म॒रुतो॑
वर॑वृ॒णाम॑है॥४९॥

अथ॑ व॒यवै॑दाम। अ॒स्मभ्य॑मे॒व प्रथ॑मꣳ ह॒विर्नि॑रु॒प्याता॑ इति। त
ए॒नम॑ध्य॒क्रीड॑न्। तत्क्री॒डिना॑ङ्गीडि॒त्वम्। यन्म॒रुद्भ्यः॑ क्री॒डिभ्यः॑
प्रथ॑मꣳ ह॒विर्नि॑रु॒प्यते॑ विजित्यै। सा॒कꣳ सूर्य॑णोद्य॒ता
निर्व॑पति। ए॒तस्मि॑न्वै लो॒क इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑ह॒न्त्समृ॑द्धौ।
ए॒तद्वा॑ह्म॒णान्ये॒व पञ्च॑ ह॒वीꣳषि॑। ए॒तद्वा॑ह्म॒ण ऐन्द्रा॑ग्नः। अथै॒ष
ऐन्द्र॑श्चरु॒र्भव॑ति॥५०॥

उ॒द्धार॑वाँ ए॒तमिन्द्र॑ उद॑हरत। वृ॒त्रꣳ ह॒त्वा। अ॒न्यासु॑

देवतास्वधिं। यदेष ऐन्द्रश्चरुर्भवति। उद्धारमेव तय्यजमान्
उद्धरते। अन्यासु प्रजास्वधिं। वैश्वकर्मण एकंकपालो
भवति। विश्वान्येव तेन कर्माणि यजमानोऽवरुन्धे॥५१॥

ऋद्धतेऽभ्यञ्जते जुहोति वृणामहे भवत्यष्टौ चं॥७॥ [७]

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता वरुणप्रघासैर्वरुणपाशादमुः
साकमेधैः प्रत्यस्थापयत्। त्र्यम्बकै रुद्रन्निरवादयत।
पितृयज्ञेन सुवर्गलोकमगमयत्। यद्वैश्वदेवेन यजते। प्रजा
एव तद्यजमानस्सृजते। ता वरुणप्रघासैर्वरुणपाशान्मुञ्चति।
साकमेधैः प्रतिष्ठापयति। त्र्यम्बकै रुद्रन्निरवादयते॥५२॥

पितृयज्ञेन सुवर्गलोकङ्गमयति। दक्षिणतः प्राचीनावीती
निर्वपति। दक्षिणावृद्धिं पितृणाम्। अनादृत्य तत्। उत्तरत
एवोपवीय निर्वपेत्। उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते। अथो
यदेव दक्षिणार्धेऽधि श्रयति। तेन दक्षिणावृत्। सोमाय
पितृमते पुरोडाशः षट्कपालन्निर्वपति। सव्वँत्सरो वै सोमः
पितृमान्॥५३॥

सव्वँत्सरमेव प्रीणाति। पितृभ्यो बर्हिषद्भ्यो धानाः। मासा
वै पितरो बर्हिषदः। मासानेव प्रीणाति। यस्मिन्वा ऋतौ
पुरुषः प्रमीयते। सोऽस्यामुष्मिल्लोके भवति। बहुरूपा धाना
भवन्ति। अहोरात्राणामभिजित्यै। पितृभ्योऽग्निष्वात्तेभ्यो
मन्थम्। अर्धमासा वै पितरोऽग्निष्वात्ताः॥५४॥

अ॒र्धमा॒साने॒व प्री॑णाति। अ॒भिवा॒न्या॒यै दु॒ग्धे भ॑वति। सा
हि पि॑तृदे॒वत्य॑न्दुहे। यत्पूर्ण॑म्। तन्म॑नु॒ष्या॒णाम्। उ॒पर्य॑र्धो
दे॒वाना॑म्। अ॒र्धः पि॑तृणाम्। अ॒र्ध उप॑मन्थति। अ॒र्धो हि
पि॑तृणाम्। ए॒क॒योप॑मन्थति॥५५॥

एका॒ हि पि॑तृणाम्। द॒क्षि॒णोप॑मन्थति। द॒क्षि॒णावृ॑द्धि
पि॑तृणाम्। अना॑र॒भ्योप॑मन्थति। तद्धि पि॑तृ॒णाच्छ॑ति।
इ॒मान्दि॒श्वैदि॑मुद्ध॒न्ति। उ॒भये॒ हि दे॒वाश्च॑ पि॒तर॑श्चे॒ज्यन्ते॑।
चतु॑स्स॒क्तिर्भ॑वति। सर्वा॒ ह्यनु॒ दिशः॑ पि॒तरः॑। अ॒खाता॑
भवति॥५६॥

खा॒ता हि दे॒वाना॑म्। म॒ध्यतो॑ऽग्निरा॒धीय॑ते। अ॒न्ततो॑
हि दे॒वाना॑मा॒धीय॑ते। व॒र्षी॒यानि॒ध्म इ॒ध्माद्भव॑ति
व्यावृ॑त्यै। परि॑श्रयति। अ॒न्तर्हि॑तो हि पि॑तृलो॒को
म॑नु॒ष्यलो॒कात्। यत्परु॑षि दि॒नम्। तद्दे॒वाना॑म्। यद॑न्त॒रा।
तन्म॑नु॒ष्या॒णाम्॥५७॥

यथ्स॑मूलम्। तत्पि॑तृणाम्। स॑मूलं ब॒र्हिर्भ॑वति व्यावृ॑त्यै।
द॒क्षि॒णा स्तृ॑णाति। द॒क्षि॒णावृ॑द्धि पि॑तृणाम्। त्रिः प॑र्येति।
तृ॒तीये॒ वा इ॒तो लो॒के पि॒तरः॑। ताने॒व प्री॑णाति। त्रिः पुनः॑
प॑र्येति। षट्थ्सं प॑द्यन्ते॥५८॥

षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। यत्प्र॑स्तरय्यं जु॒षा
गृ॒हीया॑त्। प्र॒मायु॑को यज॑मानस्स्यात्। यन्न गृ॒हीया॑त्।

अनायतनस्स्यात्। तूष्णीमेव न्यस्येत्। न प्रमायुको भवति।
नानायतनः। यत्रीन्परिधीन्परिदध्यात्॥५९॥

मृत्युना यजमानं परिगृहीयात्। यत्र परिदध्यात्।
रक्षांसि यज्ञं हन्युः। द्वौ परिधी परिदधाति।
रक्षंसामपहत्यै। अथो मृत्योरेव यजमानमुत्सृजति।
यत्रीणि त्रीणि हवींष्युदाहरैयुः। त्रयस्त्रय एषां साकं
प्रमीयेरन्। एकैकमनूचीनान्युदाहरन्ति। एकैक एवैषामन्वश्चः
प्रमीयते। कशिपुं कशिपव्याय। उपबर्हणमुपबर्हण्याय।
आञ्जनमाञ्जन्याय। अभ्यञ्जनमभ्यञ्जन्याय। यथाभागमेवैनान्ग्रीणाति॥६०॥

निरवदयते पितृमानं शिष्वान्ता एकयोपं मन्थत्यखाता भवति मनुष्याणां पद्यन्ते परिदध्यान्मीयते पञ्च

च॥८॥

[८]

अग्नये देवेभ्यः पितृभ्यस्समिध्यमानायानु ब्रूहीत्याह।
उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते। एकामन्वाह। एका हि
पितृणाम्। त्रिरन्वाह। त्रिर्हि देवानाम्। आघारावाघारयति।
यज्ञपरुषोरनन्तरित्यै। नार्षेयवृणीते। न होतांरम्॥६१॥

यदार्षेयं वृणीत। यद्धोतांरम्। प्रमायुको यजमानस्स्यात्।
प्रमायुको होता। तस्मान्न वृणीते। यजमानस्य होतुर्गोपीथाय।
अपं बर्हिषः प्रयाजान् यजति। प्रजा वै बर्हिः। प्रजा एव
मृत्योरुत्सृजति। आज्यभागौ यजति॥६२॥

यज्ञस्यैव चक्षुषी नान्तरेति। प्राचीनावीती सोमय्यंजति।
पितृदेवत्या हि। एषाऽऽहुतिः। पञ्चकृत्वोऽव द्यति। पञ्च

ह्येता देवताः। द्वे पुरोऽनुवाक्ये। याज्यां देवतां वषट्कारः। ता एव प्रीणाति। सन्ततमव द्यति॥६३॥

ऋतूनां सन्तत्यै। प्रैवैभ्यः पूर्वया पुरोऽनुवाक्ययाऽऽह। प्रणयति द्वितीयया। गमयति याज्यया। तृतीये वा इतो लोके पितरः। अहं एवैनान्पूर्वया पुरोऽनुवाक्ययाऽत्यानयति। रात्रियै द्वितीयया। ऐवैनान् याज्यया गमयति। दक्षिणतोऽवदाय। उदङ्ङति क्रामति व्यावृत्यै॥६४॥

आ स्वधेत्याश्रावयति। अस्तु स्वधेति प्रत्याश्रावयति। स्वधानम् इति वषट्करोति। स्वधाकारो हि पितॄणाम्। सोममग्रे यजति। सोमप्रयाजा हि पितरः। सोमं पितृमन्तय्यंजति। सव्वँत्सरौ वै सोमः पितृमान्। सव्वँत्सरमेव तद्यजति। पितृन्बर्हिषदो यजति॥६५॥

ये वै यज्वानः। ते पितरौ बर्हिषदः। तानेव तद्यजति। पितृन्ग्निष्वात्तान् यजति। ये वा अयज्वानो गृहमेधिनः। ते पितरौऽग्निष्वात्ताः। तानेव तद्यजति। अग्निङ्कव्यवाहनय्यंजति। य एव पितॄणामग्निः। तमेव तद्यजति॥६६॥

अथो यथाऽग्निः स्विष्टकृतय्यंजति। तादृगेव तत्। एतत्ते तत् ये च त्वामन्विति तिसृषु स्रक्तीषु निदधाति। तस्मादा तृतीयात्पुरुषान्नाम् न गृह्णन्ति। एतावन्तो हीज्यन्ते। अत्र

पितरो यथाभा॒गं म॑न्दध्व॒मित्या॑ह। ह्रीका॒ हि पि॒तरः॑। उद॑श्चो
निष्क्रा॑मन्ति। ए॒षा वै म॑नु॒ष्याणा॑न्दिक्। स्वामे॒व तद्वि॑शमनु
निष्क्रा॑मन्ति॥६७॥

आ॒ह॒व॒नीय॑मुप॑तिष्ठन्ते। न्ये॒वास्मै॑ तद्धु॒वते। यथ्स॒त्याह॑व॒नीये॑।
अथा॒न्यत्र॑ चर॑न्ति। आ॒तमि॑तो॒रुप॑तिष्ठन्ते। अ॒ग्निमे॒वोप॑द्रष्टार॑ङ्कृत्वा।
पि॒तृन्नि॒रव॑दयन्ते। अन्त॒र्वाँ ए॒ते प्रा॑णाना॑ङ्गच्छन्ति। य
आ॒तमि॑तो॒रुप॑ तिष्ठन्ते। सु॒स॒न्द॒श॑न्त्वा व॒यमि॑त्याह॥६८॥

प्रा॒णो वै सु॑स॒न्दक्। प्रा॒णमे॒वात्म॑न्द॒धते। योजा॒ न्विन्द्र॑ ते
हरी॒ इत्या॑ह। प्रा॒णमे॒व पु॑नरयु॒क्त। अक्ष॑न्नमी॒मद॑न्त॒ हीति॑
गा॒र्ह॑पत्य॒मुप॑तिष्ठन्ते। अक्ष॑न्नमी॒मद॑न्ताथ॒ त्वोप॑तिष्ठामह॒ इति॑
वावै॑तदा॒ह। अमी॑मदन्त॒ पित॑र॒स्सो॒म्या इत्य॑भि प्रप॑द्यन्ते।
अमी॑मदन्त॒ पित॑रोऽथ॒ त्वाऽभि॑ प्रप॑द्यामह॒ इति॑ वावै॑तदा॒ह।
अ॒पः परि॑षिञ्चति। मा॒र्जय॑त्ये॒वैनान्॑॥६९॥

अथो॑ त॒र्पय॑त्ये॒व। तृ॒प्यति॑ प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। य ए॒ववै॑द।
अप॑ ब॒र्हिषा॑वनू॒याजो॑ य॒जति॑। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। प्र॒जा ए॒व
मृ॒त्यो॒रुथ्सृ॑जति। च॒तुरः॑ प्रया॒जान् य॑जति। द्वा॒र्वनू॒याजो॑।
षट्थ॑सं प॑द्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति।
न प॒त्यन्वा॑स्ते। न स॒य्याँज॑यन्ति। यत्प॒त्यन्वा॑सीत।
यथ्स॑य्याँजये॑युः। प्र॒मायु॑का स्यात्। तस्मा॒न्नान्वा॑स्ते। न
स॒य्याँज॑यन्ति। प॒त्न्यै गो॑पी॒थाय॑॥७०॥

निष्क्रामन्त्याहैनानृतवो नवं च॥१॥ [९]

प्र॒ति॒पू॒रु॒षमे॑क॒कपा॒ला॒न्निर्व॑पति। जा॒ता ए॒व प्र॒जा
रु॒द्रान्नि॒रव॑दयते। ए॒क॒मति॑रि॒क्तम्। ज॒नि॒ष्यमा॑णा ए॒व
प्र॒जा रु॒द्रान्नि॒रव॑दयते। ए॒क॒कपा॒ला भ॑वन्ति। ए॒क॒धै॒व
रु॒द्रान्नि॒रव॑दयते। नाभि॑घा॒रय॑ति। यद॑भि॒घा॒रये॑त्। अ॒न्त॒र॒व॒चा॒रिण॑
रु॒द्रङ्क॑र्यात्। ए॒को॒ल्मु॒केन॑ यन्ति॥७१॥

तद्धि रु॒द्रस्य॑ भा॒ग॒धेय॑म्। इ॒मा॒न्दि॒शय्य॑न्ति। ए॒षा वै रु॒द्रस्य॑
दिक्। स्वा॒या॒मे॒व दि॒शि रु॒द्रान्नि॒रव॑दयते। रु॒द्रो वा अ॑प॒शुका॑या
आहु॑त्यै नातिष्ठ॑त। अ॒सौ ते॑ प॒शुरि॑ति॒ निर्दि॑शेद्यन्दिष्यात्।
यमे॒व द्वेष्टि॑। तम॑स्मै प॒शुन्नि॑दि॒शति॑। यदि॒ न द्वि॑ष्यात्।
आ॒खुस्ते॑ प॒शुरि॑ति॒ ब्रू॒यात्॥७२॥

न ग्रा॒म्यान्प॒शून् हि॑नस्ति। ना॒र॒ण्यान्। च॒तु॒ष्प॒थे जु॑होति। ए॒ष
वा अ॑ग्नी॒नां प॒ङ्क्ति॑शो॒ नाम॑। अ॒ग्नि॒व॒त्ये॒व जु॑होति। म॒ध्यमे॑न
प॒र्णेन॑ जुहोति। सु॒ग॒ध्यै॒षा। अथो॒ खलु॑। अ॒न्त॒मे॒नै॒व हो॑त॒व्य॑म्।
अ॒न्त॒त ए॒व रु॒द्रान्नि॒रव॑दयते॥७३॥

ए॒ष ते॑ रु॒द्र भा॒ग॒स्स॒ह स्व॒स्राऽम्बि॑क॒येत्या॑ह। श॒र॒द्वा
अ॒स्याम्बि॑का॒ स्व॒सा॑। तया॒ वा ए॒ष हि॑नस्ति। य॑
हि॒नस्ति॑। तयै॒वेन॑ स॒ह श॑मयति। भे॒ष॒जङ्ग॑व॒ इत्या॑ह।
याव॑न्त ए॒व ग्रा॒म्याः प॒शवः॑। तेभ्यो॑ भे॒ष॒जङ्क॑रोति। अ॒वा॒म्ब
रु॒द्रम॑दिम॒हीत्या॑ह। आ॒शि॒ष॒मे॒वैता॑मा शा॑स्ते॥७४॥

त्र्यम्बकय्यँजामह इत्याह। मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतादिति
 वावैतदाह। उत्किरन्ति। भगस्य लीप्सन्ते। मूतैकृत्वाऽऽसंजन्ति।
 यथा जनय्यँतेऽवसङ्करोति। तादृगेव तत्। एष ते रुद्र भाग
 इत्याह निरवत्त्यै। अप्रतीक्षमा यन्ति। अपः परिषिञ्चति।
 रुद्रस्यान्तर्हित्यै। प्र वा एतेऽस्माल्लोकाच्च्यवन्ते। ये
 त्र्यम्बकैश्चरन्ति। आदित्यश्चरुं पुनरेत्य निर्वपति। इयव्वाँ
 अदितिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति॥७५॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

ए॒तद्वा॑ह्म॒णान्ये॒व प॒ञ्च ह॒वींषि॑ । अथेन्द्रा॑य॒ शुना॒सीरा॑य
पुरो॒डाश॒न्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पति । स॒व्वँ॒त्सरो॒ वा इन्द्रा॑शुना॒सीरः॑ ।
स॒व्वँ॒त्सरे॒णैवा॒स्मा अ॒न्नम॑व॒ रुन्धे॑ । वा॒य॒व्यं प॒यो भ॑वति ।
वा॒युर्वै वृ॒ष्ट्यै प्र॑दापयि॒ता । स ए॒वास्मै॒ वृष्टिं॑ प्रदा॑पयति । सौ॒र्य
ए॒क॑कपालो भवति । सू॒र्येण॒ वा अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के वृ॒ष्टिर्धृ॑ता । स
ए॒वास्मै॒ वृष्टि॑न्नि॒यच्छ॑ति ॥ १ ॥

द्वा॒द॒श॒ग॒व॑ सी॒र॒न्दक्षि॑णा॒ समृ॑द्धौ । दे॒वा॒सु॒रा॒स्स॒र्य्यं॑ता आसन् ।
ते दे॒वा अ॒ग्निम॑ब्रुवन् । त्वया॑ वी॒रेणा॑सु॒रान॒भिभ॑वा॒मेति॑ ।
सोऽब्र॑वीत् । त्रे॒धाऽह॑मा॒त्मान॒व्विं॑क॒रिष्य॑ इति । स
त्रे॒धाऽऽत्मा॑न॒व्व्यं॑कुरुत । अ॒ग्निन्तृ॑तीयम् । रु॒द्रन्तृ॑तीयम् ।
वरु॑णन्तृ॒तीयम् ॥ २ ॥

सोऽब्र॑वीत् । क इ॒दन्तु॑रीय॒मिति॑ । अ॒ह॒मितीन्द्रोऽब्र॑वीत् । सन्तु
सृ॒जाव॑हा इति । तौ स॒म॑सृजेताम् । स इन्द्र॑स्तु॒रीय॑मभवत् ।
यदिन्द्र॑स्तु॒रीय॑मभवत् । तदिन्द्र॑तु॒रीय॑स्येन्द्र॑तु॒रीय॑त्वम् । ततो॒ वै
दे॒वा व्य॑जयन्त । यदिन्द्र॑तु॒रीय॑न्निरु॒प्यते॒ विजि॑त्यै ॥ ३ ॥

व॒हिनीं धे॒नुर्दक्षि॑णा । यद्व॒हिनीं॑ । तेन॑ग्रे॒यी । यद्वौः । तेन॑ रौ॒द्री ।
यद्वे॒नुः । तेनै॒न्द्री । यथ्स्त्री॑ स॒ती दान्ता॑ । तेन॑ वा॒रुणी॑ समृद्धौ ।
प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञम॑सृजत ॥ ४ ॥

त॑ सृष्ट॑ रक्षा॑स्यजिघा॑सन् । स ए॒ताः प्र॒जाप॑तिरा॒त्मनो॑

देवता॒ निर॑मिमीत। ताभि॒र्वै स दि॒ग्भ्यो रक्षा॑ँसि प्राणु॑दत।
 यत्प॑ञ्चाव॒त्तीय॑ञ्जुहोति। दि॒ग्भ्य ए॒व तद्य॑ज॒मानो रक्षा॑ँसि
 प्रणु॑दते। समू॒ढः रक्ष॑स्सन्द॒ग्धः रक्ष॑ इत्या॑ह। रक्षा॑ँस्ये॒व
 सन्द॑हति। अ॒ग्नये॑ रक्षो॒घ्ने स्वा॑हेत्या॑ह। दे॒वता॑भ्य ए॒व
 वि॑जि॒ग्याना॒भ्यो भा॒गधे॑यङ्करोति। प्र॒ष्टिवा॑ही रथो॒ दक्षि॑णा
 समृ॑द्धौ॥५॥

इन्द्रो॑ वृ॒त्रः ह॒त्वा। अ॒सुरा॑न्परा॒भाव्य॑। नमु॑चिमासुरन्नाल॑भत।
 तः श॒च्याऽगृ॑ह्णात्। तौ सम॑ल॒भेताम्। सौऽस्मा॑द॒भि॒शु॒न॒तरोऽभ॑वत्।
 सौऽब्र॑वीत्। स॒न्धाः सन्द॑धाव॒है। अथ॒ त्वाऽव॑ स्रक्ष्यामि। न
 मा॒ शुष्के॑ण॒ नार्दे॑ण॑ हनः॥६॥

न दि॒वा न नक्त॑मिति। स ए॒तम॒पां फे॒नम॑सिञ्चत्। न वा ए॒ष
 शुष्को॒ नार्द्रो॑ व्यु॒ष्टाऽऽसी॑त्। अ॒नु॒दि॒त॒स्सूर्यः॑। न वा ए॒तद्वि॒वा
 न नक्त॑म्। तस्यै॒तस्मि॑ल्लो॒के। अ॒पां फे॒नै॒न शि॒र उ॒द॑वर्तयत्।
 तदे॒नम॑न्व॒वर्त॑त। मि॒त्र॒द्रु॒गति॑ ॥७॥

स ए॒तान॑पा॒मार्गा॑न॒जन॑यत्। तान॑जुहोत्। तै॒र्वै स
 रक्षा॑ँस्यपा॑हत। यद॑पा॒मार्ग॑हो॒मो भव॑ति। रक्ष॑साम॒प॒हत्यै॑।
 ए॒को॒ल्मु॒केन॑ यन्ति। तद्धि रक्ष॑सां भा॒गधे॑यम्। इ॒मान्दि॑शय॑न्ति।
 ए॒षा वै रक्ष॑सान्दिक्। स्वा॒या॒मे॒व दि॒शि रक्षा॑ँसि ह॒न्ति॥८॥

स्वकृ॑त् इ॒रि॒णे जु॑होति प्र॒दरे॑ वा। ए॒तद्वै रक्ष॑सामा॒य॒तन॑म्।
 स्व ए॒वाय॑त॒ने रक्षा॑ँसि ह॒न्ति। प॒र्ण॒मये॑न स्रु॒वेण॑ जुहोति।
 ब्र॒ह्म वै प॒र्णः। ब्र॒ह्म॒णै॒व रक्षा॑ँसि ह॒न्ति। दे॒वस्य॑ त्वा स॒वि॒तुः

प्रस॒व इत्या॑ह। स॒वि॒तृ॒प्र॒सू॒त ए॒व रक्षा॑सि ह॒न्ति। ह॒त॑
रक्षोऽव॑धिष्म॒ रक्ष॑ इत्या॑ह। रक्ष॑सा॒ स्तृत्यै॑। यद्व॒स्ते तद्व॑क्षिणा
नि॒रव॑त्यै। अ॒प्र॒तीक्ष॑माय॒न्ति। रक्ष॑साम॒न्तर्हि॑त्यै॥९॥

यच्छति वरुणन्तृतीयं विजित्या असृजत् समृद्धौ हनो मित्रं द्रुगिति हन्ति स्तृत्यै त्रीणि च॥१॥—[१]

धा॒त्रे पु॒रोडा॑श॒न्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पति। स॒व्वँ॒त्स॒रो वै
धा॒ता। स॒व्वँ॒त्स॒रेणै॒वास्मै॑ प्र॒जाः प्र॒ज॒नय॑ति। अ॒न्वे॒वास्मा॑
अ॒नु॒म॒ति॒र्म॒न्य॒ते। रा॒ते रा॒का। प्र॒ सि॒नी॒वा॒ली ज॑नयति।
प्र॒जास्वे॒व प्र॒जा॑तासु कु॒ह्वा वाच॑न्दधाति। मि॒थु॒नौ गावौ॑
दक्षि॑णा॒ समृ॑द्धौ। आ॒ग्रा॒वैष्ण॒वमे॒काद॑शकपाल॒न्निर्व॑पति।
ऐ॒न्द्रा॒वैष्ण॒वमे॒काद॑शकपालम्॥१०॥

वैष्ण॒वत्रि॑कपालम्। वी॒र्य॑व्वाँ अ॒ग्निः। वी॒र्य॑मिन्द्रः। वी॒र्य॑व्विष्णुः।
प्र॒जा ए॒व प्र॒जा॑ता वी॒र्ये॑ प्र॒ति॒ष्ठा॒पय॑ति। तस्मा॑त्प्र॒जा
वी॒र्या॑वतीः। वा॒म॒न ऋ॒ष॒भो व॒ही द॒खि॑षणा। यद्व॒ही।
तेना॑ग्ने॒यः। यदृ॑ष॒भः॥११॥

तेनै॒न्द्रः। यद्वा॑म॒नः। तेन॑ वैष्ण॒वस्समृ॑द्धौ। अ॒ग्नी॒षो॒मीय॑मे॒काद॑शकपाल॒न्निर्व॑पति।
इ॒न्द्रा॒सो॒मीय॑मे॒काद॑शकपालम्। सौ॒म्यश्च॑रुम्। सोमो॒ वै
रे॒तो॒धाः। अ॒ग्निः प्र॒जाना॑ प्र॒ज॒नयि॑ता। वृ॒द्धा॒नामिन्द्रः॑
प्र॒दा॒पयि॑ता। सोम॑ ए॒वास्मै॑ रे॒तो द॑धाति॥१२॥

अ॒ग्निः प्र॒जां प्र॒ज॑नयति। वृ॒द्धा॒मिन्द्रः॑ प्र॒यच्छ॑ति। ब॒भ्रु॒र्द॒खि॑षणा॒
समृ॑द्धौ। सो॒मा॒पौष्ण॑श्च॒रुन्निर्व॑पति। ऐ॒न्द्रा॒पौष्ण॑श्च॒रुम्। सोमो॒ वै

रेतो॒धाः। पू॒षा प॑शूनां प्र॑जनयि॒ता। वृ॒द्धाना॒मिन्द्रः॑ प्र॒दापयि॒ता।
सोमं॑ ए॒वास्मै॑ रेतो॒ दधा॑ति। पू॒षा प॑शून्प्रज॑नयति॥१३॥

वृ॒द्धानिन्द्रः॑ प्रय॑च्छति। पौ॒ष्णश्च॒रुर्भ॑वति। इ॒यवै॑ पू॒षा।
अ॒स्यामे॒व प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति। श्या॒मो द॑खि॒ष्णा स॑मृ॒द्धौ। ब॒हु वै
पु॒रुषो॑ मे॒ध्यमु॑प॒गच्छ॑ति। वै॒श्वान॒रन्द्वाद॑शक॒पाल॒न्निर्व॑पति।
स॒व्वँ॒त्सरो॑ वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। स॒व्वँ॒त्सरे॒णैवैन॑ः स्व॒दय॑ति।
हि॒र॒ण्य॒न्दखि॑ष्णा॥१४॥

प॒वि॒त्रवै॑ हि॒र॒ण्यम्। पु॒नात्ये॑वैन॑म्। ब॒हु वै रा॑ज॒न्योऽनृ॑तङ्करोति।
उ॒प॑ जा॒म्यै हर॑ते। जि॒नाति॑ ब्रा॒ह्मण॑म्। व॒दत्य॑नृ॒तम्। अ॒नृते॑
ख॒लु वै क्रि॒यमा॑णे वरु॑णो गृह्णाति। वा॒रु॒ण्य्य॑व॒मय॑श्च॒रुन्निर्व॑पति।
व॒रु॒णपा॒शादे॑वैन॑ मु॒ञ्चति॑। अ॒श्वो द॑खि॒ष्णा। वा॒रु॒णो हि
दे॒वत॒याऽश्व॑स्समृ॒द्धौ॥१५॥

ऐन्द्रावैष्णवमेकादशकपालय्यैष्टपभो दधाति पूषा पशून्प्रजनयति हिरण्यन्दखिष्णा दखिणैकञ्च॥२॥[२]

र॒त्निना॑मे॒तानि॑ ह॒वी॒षि॑ भवन्ति। ए॒ते वै रा॒ष्ट्रस्य॑ प्र॒दा॒तारः॑।
ए॒तेऽपा॑दा॒तारः॑। य ए॒व रा॒ष्ट्रस्य॑ प्र॒दा॒तारः॑। यैऽपा॑दा॒तारः॑।
त ए॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं प्र॑य॑च्छन्ति। रा॒ष्ट्रमे॒व भ॑वति। य॒त्समा॑हृत्य
निर्व॑पेत्। अ॒र॒त्निन॑स्स्युः। य॒था॒य॒थ॒न्निर्व॑पति रत्नि॒त्वाय॑॥१६॥
य॒त्स॒द्यो निर्व॑पेत्। याव॑ती॒मेके॑न ह॒विषा॑ऽऽशिष॑म॒व रु॒न्धे।
ताव॑ती॒मव॑रुन्धीत। अ॒न्व॒ह॒न्निर्व॑पति। भू॒यसी॑मे॒वाशि॑षम॒व
रु॒न्धे। भू॒यसो॑ यज्ञ॒क्रतू॑नुपैति। बा॒रु॒ह॒स्पत्य॑श्च॒रुन्निर्व॑पति

ब्रह्मणो गृहे। मुखत एवास्मै ब्रह्म सङ्श्यति। अथो ब्रह्मन्नेव
ख्यत्रमन्वारम्भयति। शितिपृष्ठो दखिषणा समृद्धौ॥१७॥

ऐन्द्रमेकादशकपालः राजन्यस्य गृहे। इन्द्रियमेवाव रुन्धे।
ऋषभो दखिषणा समृद्धौ। आदित्यश्चरुं महिष्यै गृहे। इयवौ
अदितिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। धेनुर्दखिषणा समृद्धौ।
भगाय चरुवौवातायै गृहे। भगमेवास्मिन्दधाति। विचित्तगर्भा
पष्ठौही दखिषणा समृद्धौ॥१८॥

नैर्ऋतश्चरुं परिवृत्तयै गृहे कृष्णानां ब्रीहीणान्नखनिर्भिन्नम्।
पाप्मानमेव निरऋतिन्निरवदयते। कृष्णा कूटा दखिषणा
समृद्धौ। आग्नेयमष्टाकपालः सेनान्यो गृहे। सेनामेवास्य
सङ्श्यति। हिरण्यन्दखिषणा समृद्धौ। वारुणन्दशकपालः
सूतस्य गृहे। वरुणसवमेवाव रुन्धे। महानिरष्टो दखिषणा
समृद्धौ। मारुतः सप्तकपालङ्गामण्यो गृहे॥१९॥

अन्नवै मरुतः। अन्नमेवाव रुन्धे। पृश्निर्दखिषणा समृद्धौ।
सावित्रन्द्वादशकपालङ्ख्यत्तुर्गृहे प्रसूत्यै। उपध्वस्तो दखिषणा
समृद्धौ। अश्विनन्द्विकपालः सङ्ग्रहीतुर्गृहे। अश्विनौ वै
देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजङ्करोति। स्वात्यौ
दखिषणा समृद्धौ। पौष्णश्चरुं भागदुघस्य गृहे॥२०॥

अन्नवै पूषा। अन्नमेवाव रुन्धे। श्यामो दखिषणा
समृद्धौ। रौद्रङ्गावीधुकश्चरुमक्षावापस्य गृहे। अन्तत
एव रुद्रन्निरवदयते। शबल उद्वारो दखिषणा समृद्धौ।

द्वादशैतानि हवींषि भवन्ति। द्वादश मासास्सवँत्सरः।
सवँत्सरेणैवास्मै राष्ट्रमवरुन्धे। राष्ट्रमेव भवति॥२१॥

यत्र प्रति निर्वपेत्। रत्निं आशिषोऽवरुन्धीरन्।
प्रतिनिर्वपति। इन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाशमेकादशकपालम्।
इन्द्रायां होमुचै। आशिष एवावरुन्धे। अयन्नो राजा वृत्रहा
राजा भूत्वा वृत्रवध्यादित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते।
मैत्राबारुहस्पत्यं भवति। श्वेतायै श्वेतवँत्सायै दुग्धे॥२२॥

बारुहस्पत्ये मैत्रमपि दधाति। ब्रह्म चैवास्मै र्षत्रञ्च समीचीं
दधाति। अथो ब्रह्मन्नेव र्षत्रं प्रतिष्ठापयति। बारुहस्पत्येन
पूर्वेण प्रचरति। मुखत एवास्मै ब्रह्म सञ्श्यति। अथो ब्रह्मन्नेव
र्षत्रमन्वारम्भयति। स्वयङ्कृता वेदिर्भवति। स्वयन्दिनं
बर्हिः। स्वयङ्कृत इध्मः। अनभिजितस्याभिजित्यै।
तस्माद्राज्ञामरण्यमभिजितम्। सैव श्वेता श्वेतवँत्सा दखिष्णा
समृद्धौ॥२३॥

रत्निवाय समृद्धौ पष्ठौही दखिष्णा समृद्धौ ग्रामण्यो गृहे भांगदुग्धस्य गृहे भवति दुग्धेऽभिजित्यै द्वे
च॥३॥

[३]

देवसुवामेतानि हवींषि भवन्ति। एतावन्तो वै देवानां
सुवाः। त एवास्मै सुवान्प्रयच्छन्ति। त एनं सुवन्ते।
अग्निरेवैनङ्गहपतीनां सुवते। सोमो वनस्पतीनाम्।
रुद्रः पशूनाम्। बृहस्पतिर्वाचाम्। इन्द्रो ज्येष्ठानाम्।

मित्रस्सत्यानाम्॥ २४॥

वरुणो धर्मपतीनाम्। एतदेव सर्वं भवति। सविता त्वां
प्रसवानां सुवतामिति हस्तं हृणाति प्रसूत्यै। ये देवा
देवस्सुवस्स्थेत्याह। यथायजुरेवैतत्। महते र्षत्राय महत
आधिपत्याय महते जानंराज्यायेत्याह। आशिषमेवैतामा
शास्ते। एष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां
राजेत्याह। तस्मात्सोमं राजानो ब्राह्मणाः। प्रति त्यन्नाम
राज्यमधीत्याह॥ २५॥

राज्यमेवास्मिन्प्रतिदधाति। स्वान्तनुवँरुणो अशिश्नेदित्याह।
वरुणसवमेवावरुन्धे। शुचैर्मित्रस्य व्रत्या अभूमेत्याह।
शुचिमेवैनँत्यङ्करोति। अमन्महि महत ऋतस्य
नामेत्याह। मनुत एवैनम्। सर्वे व्राता वरुणस्याभूवन्नित्याह।
सर्वव्रातमेवैनँत्यङ्करोति। वि मित्र एवैररातिमतारीदित्याह॥ २६॥

अरातिमैवैनन्तारयति। असूषुदन्त यज्ञियां ऋतेनेत्याह।
स्वदयत्येवैनम्। व्यु त्रितो जरिमाणन्न आनडित्याह।
आयुरेवास्मिन्दधाति। द्वाभ्याविमृष्टे। द्विपाद्यजमानः
प्रतिष्ठित्यै। अग्नीषोमीयस्य चैकादशकपालस्य देवसुवाश्च
हविषामग्नये स्विष्टकृते समवद्यति। देवताभिरेवैनमुभयतः
परिगृह्णाति। विष्णुक्रमान्क्रमते। विष्णुरेव भूत्वेमाल्लोकानभिजयति॥ २७॥

अ॒र्थे॒त॒स्स्थेति॑ जुहोति। आहु॑त्यै॒वैना॑ नि॒ष्क्रीयं॑ गृह्णाति।
अथो॑ ह॒विष्कृ॑तानामे॒वाभिघृ॑तानाङ्गृह्णाति। वह॑न्तीनाङ्गृह्णाति।
ए॒ता वा अ॒पा५ रा॒ष्ट्रम्। रा॒ष्ट्रमे॒वास्मै॑ गृह्णाति। अथो॑
श्रिय॑मे॒वैन॑म॒भिव॑हन्ति। अ॒पां पति॑र॒सीत्या॑ह। मि॒थुनमे॒वाकः॑।
वृषा॑ऽस्यूर्मि॒रित्या॑ह॥ २८॥

ऊ॒र्मि॒मन्त॑मे॒वैन॑ङ्करोति। वृष॑से॒नोऽसी॑त्याह। से॒नामे॒वास्य॑
स५श्य॑ति। ब्र॒ज॒क्षित॑स्स्थेत्या॑ह। ए॒ता वा अ॒पाविं॑शः।
वि॒शमे॒वास्मै॑ पर्यू॑हति। म॒रुता॒मोज॑स्स्थेत्या॑ह। अन्न॒वै म॒रुतः॑।
अन्न॑मे॒वावरु॑न्धे। सूर्य॑वर्च॒सस्स्थेत्या॑ह॥ २९॥

रा॒ष्ट्रमे॒व वर्च॑स्व्य॒कः। सूर्य॑त्वच॒सस्स्थेत्या॑ह। स॒त्यवाँ॑ ए॒तत्।
यद्व॑र्ष॒ति। अ॒नृत॑त्यै॒दात॑प॒ति व॑र्ष॒ति। स॒त्या॒नृते॑ ए॒वावरु॑न्धे।
नैन॑ऽ स॒त्या॒नृते॑ उ॒दिते॑ हि॒ऽस्तः। य ए॒ववै॑द॒। मा॒न्दा॒स्स्थेत्या॑ह।
रा॒ष्ट्रमे॒व ब्र॑ह्मवर्च॒स्य॒कः॥ ३०॥

वा॒शा॒स्स्थेत्या॑ह। रा॒ष्ट्रमे॒व व॑श्य॒कः। श॒क्र॒री॒स्स्थेत्या॑ह। प॒शवो॑
वै श॒क्र॒रीः। प॒शूने॒वावरु॑न्धे। वि॒श्वभृ॑त॒स्स्थेत्या॑ह। रा॒ष्ट्रमे॒व
प॒य॒स्व्य॒कः। ज॒नभृ॑त॒स्स्थेत्या॑ह। रा॒ष्ट्रमे॒वेन्द्रि॑या॒व्य॒कः।
अ॒ग्नेस्ते॑ज॒स्या॑स्स्थेत्या॑ह ॥ ३१॥

रा॒ष्ट्रमे॒व तै॑ज॒स्व्य॒कः। अ॒पामोष॑धीना॒ऽर॒स॒स्स्थेत्या॑ह। रा॒ष्ट्रमे॒व
म॒ध॒व्य॒म॒कः। सा॒र॒स्व॒तङ्ग॑हङ्गृह्णाति। ए॒षा वा अ॒पाम्पृ॑ष्ठम्।
यत्स॑र॒स्वती॑। पृ॒ष्ठमे॒वैन॑ऽ स॒माना॑नाङ्करोति। षो॒ड॒शभि॑र्गृह्णाति।

षोडशकलो वै पुरुषः। यावानेव पुरुषः। तस्मिन्वीर्यन्दधाति।
 षोडशभिर्जुहोति षोडशभिर्गृह्णाति। द्वात्रिंशत्संपद्यन्ते।
 द्वात्रिंशदक्षराऽनुष्टुक्। वागनुष्टुप्सर्वाणि छन्दांसि।
 वाचैवैनं सर्वेभिश्छन्दोभिरभिषिञ्चति॥३२॥

ऊर्मिरित्याहु सूर्यवर्चसस्थेत्याहु ब्रह्मवर्चस्यकस्तेजस्यास्थेत्याहुव पुरुषषट् च॥५॥ [५]

देवीरापस्सं मधुमतीर्मधुमतीभिस्सृज्यध्वमित्याह।
 ब्रह्मणैवैनास्सं सृजति। अनाधृष्टास्सीदतेत्याह।
 ब्रह्मणैवैनास्सादयति। अन्तरा होतुश्च धिष्णियं ब्राह्मणाच्छुं सिनश्च
 सादयति। आग्नेयो वै होता। ऐन्द्रो ब्राह्मणाच्छुंसी। तेजसा
 चैवेन्द्रियेण चोभयतो राष्ट्रं परिगृह्णाति। हिरण्येनोत्पुनाति।
 आहुत्यै हि पवित्राभ्यामुत्पुनन्ति व्यावृत्त्यै॥३३॥

शतमानं भवति। शतायुः पुरुषश्शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये
 प्रतिष्ठति। अनिभृष्टमसीत्याह। अनिभृष्टं ह्येतत्। वाचो
 बन्धुरित्याह। वाचो ह्येष बन्धुः। तपोजा इत्याह। तपोजा
 ह्येतत्। सोमस्य दात्रमसीत्याह॥३४॥

सोमस्य ह्येतद्दात्रम्। शुक्रा वंशशुक्रेणोत्पुनामीत्याह। शुक्रा
 ह्यापः। शुक्रं हिरण्यम्। चन्द्राश्चन्द्रेणेत्याह। चन्द्रा ह्यापः।
 चन्द्रं हिरण्यम्। अमृता अमृतेनेत्याह। अमृता ह्यापः।
 अमृतं हिरण्यम्॥३५॥

स्वाहा राजसूयायेत्याह। राजसूयाय ह्येना उत्पुनाति।

स॒ध॒मादौ॑ द्यु॒मिनी॑रूर्ज॑ ए॒ता इति॑ वा॒रु॒ण्यर्चा॑ गृ॒ह्णाति॑।
 व॒रु॒ण॒स॒वमे॒वाव॑रुन्धे। ए॒क॒या गृ॒ह्णाति॑। ए॒क॒धै॒व यज॑माने
 वी॒र्य॑न्दधाति। र॒ख॒त्रस्यो॒ल्ब॑मसि र॒ख॒त्रस्य॑ योनि॑रसीति
 ता॒र्प्यश्चो॒ष्णीष॑श्च प्र॒यच्छ॑ति स॒योनि॑त्वाय॑। ए॒क॒शते॑न
 दर्भ॑पु॒ञ्जीलैः प॑वयति। श॒तायु॑र्वै पु॒रुष॑श्श॒तवी॑र्यः।
 आ॒त्मैक॑श॒तः॥ ३६॥

यावा॑ने॒व पु॑रुषः। तस्मि॑न्वी॒र्य॑न्दधाति। द॒ध्या॑शयति।
 इ॒न्द्रि॒यमे॒वाव॑ रुन्धे। उ॒दु॒म्बर॑माशयति। अ॒न्नाद्य॑स्याव॑रुद्धौ।
 श॒ष्पा॑ण्याशयति। सु॒रा॒बलि॑मे॒वैन॑ङ्करोति। आ॒विद॑ ए॒ता
 भ॑वन्ति। आ॒विद॑मे॒वैन॑ङ्गमयन्ति॥ ३७॥

अ॒ग्निरे॒वैन॑ङ्गा॒र्ह॑पत्येनावति। इन्द्र॑ इन्द्रि॒येण॑। पू॒षा प॒शुभिः॑।
 मि॒त्रावरु॑णौ प्रा॒णापा॑नाभ्या॑म्। इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॑ वज्र॑मुद॑यच्छत्।
 स दि॒वंम॑लिखत्। सो॑ऽर्य॒म्णः प॑न्था॑ अभवत्। स आ॒वि॒त्रे
 द्यावा॑पृथि॒वी धृ॑तव्र॒ते इति॑ द्यावा॑पृथि॒वी उपा॑धावत्। स
 आ॒भ्यामे॒व प्र॑सू॒त इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॑ वज्रं॑ प्रा॒हर॑त्। आ॒वि॒त्रे
 द्यावा॑पृथि॒वी धृ॑तव्र॒ते इति॑ यदा॒ह॥ ३८॥

आ॒भ्यामे॒व प्र॑सू॒तो यज॑मानो॒ वज्रं॑ भ्रातृ॑व्याय॒ प्रह॑रति। आ॒वि॒त्रा
 दे॒व्यदि॑तिर्वि॒श्वरू॑पीत्या॒ह। इ॒यवै॑ दे॒व्यदि॑तिर्वि॒श्वरू॑पी।
 अ॒स्यामे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति। आ॒वि॒त्रोऽय॑म॒सावा॑मु॒ष्याय॑णो॑ऽस्या॒द्वि॒श्य॑स्मि
 इत्या॑ह। वि॒शैवे॑न॒ रा॒ष्ट्रेण॑ स॒म॑र्धयति। म॒ह॒ते र॒ख॒त्राय॑ म॒ह॒त
 आ॒धि॑पत्याय॒ म॒ह॒ते जा॑न॒राज्या॑येत्या॒ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा

शास्ते। एष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां॑
राजेत्याह। तस्मात्सोमराजानो ब्राह्मणाः॥ ३९॥

इन्द्रस्य॑ वज्रोऽसि॑ वार्त्रघ्न॑ इति॑ धनुः प्रयच्छति॑ विजित्यै।
शत्रुबाध॑ना॒स्थेतीषू॑न। शत्रू॑नेवास्य॑ बाधन्ते। पा॒त मा॑ प्रत्यश्च॑
पा॒त मा॑ तिर्यश्च॑म॒न्वश्च॑ मा पा॒तेत्या॑ह। तिस्रो॑ वै श॒र॒व्याः।
प्र॒तीचीं॑ तिरश्च्य॒नूचीं॑। ताभ्य॑ ए॒वैनं॑ पान्ति। दिग्भ्यो॑ मा॑
पा॒तेत्या॑ह। दिग्भ्य॑ ए॒वैनं॑ पान्ति। विश्वा॑भ्यो मा॑ ना॒ष्ट्राभ्यः॑
पा॒तेत्या॑ह। अप॑रिमितादे॒वैनं॑ पान्ति। हिर॑ण्यवर्णावुषसा॑र्वि॒रोक
इति॑ त्रि॒ष्टुभा॑ बा॒हू उ॒द्गृह्णा॑ति। इन्द्रि॒यवै॑ वी॒र्यत्रि॑ष्टुक्।
इन्द्रि॒यमे॒व वी॒र्यमु॑परि॒ष्टादा॒त्मन्ध॑त्ते॥ ४०॥

यावृ॑त्ये दा॒त्रम॑सीत्या॒हामृ॑तं॒ हिर॑ण्यमेकशतो गमय॑न्त्याह॑ ब्राह्मणा ना॒ष्ट्राभ्यः॑ पा॒तेत्या॑ह च॒त्वारि॑ च॥ ६॥

[६]

दिशो॑ व्यास्था॑पयति। दि॒शाम॑भिजित्यै। यद॑नु प्र॒क्रामे॑त्।
अ॒भि दिशो॑ जयेत्। उ॒त्तु मा॑द्येत्। म॒न॒साऽनु॑ प्र॒क्राम॑ति।
अ॒भि दिशो॑ जयति। नोन्मा॑द्यति। स॒मिध॒मा ति॒ष्ठेत्या॑ह। तेज॑
ए॒वाव॑रुन्धे॥ ४१॥

उ॒ग्रामा॑ ति॒ष्ठेत्या॑ह। इन्द्रि॒यमे॒वाव॑रुन्धे। वि॒राज॑माति॒ष्ठेत्या॑ह।
अ॒न्नाद्य॑मे॒वाव॑रुन्धे। उ॒दीची॑मा ति॒ष्ठेत्या॑ह। प॒शूने॒वाव॑रुन्धे।
ऊ॒र्ध्वा॒माति॑ष्ठेत्या॑ह। सु॒वर्गमे॒व लो॒कम॑भिजयति। अनू॑ञ्जिहीते।
सु॒वर्ग॑स्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै॑॥ ४२॥

मा॒रु॒त ए॒ष भ॑वति। अ॒न्न॒वै म॒रुतः॑। अ॒न्नमे॒वाव॑रुन्धे।
ए॒क॒विं॒श॒ति॒क॒पा॒लो भ॑वति॒ प्र॒ति॒ष्ठि॒त्यै। योऽ॒र॒ण्येऽनु॒वा॒क्यो
ग॒णः। तं म॑ध्य॒त उ॒प॒द॒धा॒ति। ग्रा॒म्यैरे॒व प॒शुभि॑रा॒र॒ण्यान्प॒शून्प॒रि
गृ॒ह्णा॒ति। तस्मा॑द्ग्रा॒म्यैः प॒शुभि॑रा॒र॒ण्याः प॒शवः॑ प॒रि॒गृही॑ताः।
पृथि॑वै॒न्यः। अ॒भ्य॑षि॒च्यत॥४३॥

स रा॒ष्ट्र॒न्नाभ॑वत्। स ए॒तानि॑ पा॒र्था॒न्य॑पश्यत्। ता॒न्य॑जु॒होत्।
तै॒र्वै स रा॒ष्ट्रम॑भवत्। यत्पा॒र्था॒नि जु॒होति॑। रा॒ष्ट्रमे॒व भ॑वति।
बा॒र॒ह॒स्प॒त्यं पू॒र्वेषा॑मु॒त्त॒मं भ॑वति। ऐ॒न्द्रमु॒त्त॒रेषां॑ प्रथ॒मम्। ब्र॒ह्म
चै॒वा॒स्मै॑ ख॒व॒त्रश्च॑ स॒मीची॑ द॒धा॒ति। अथो॒ ब्र॒ह्म॒न्ने॒व ख॒व॒त्र
प्र॒ति॒ष्ठा॒प॒य॒ति॥४४॥

ष॒दु॒र॒स्ता॑दभिषे॒कस्य॑ जु॒होति॑। ष॒डु॒प॒रि॑ष्ठात्। द्वा॒द॒श
सं॒प॒द्य॒न्ते। द्वा॒द॒श मा॒सा॑स्स॒वँ॒त्स॒रः। स॒वँ॒त्स॒रः ख॒लु
वै दे॒वानां॑ पूः। दे॒वाना॑मे॒व पु॒रं म॑ध्य॒तो व्य॑व॒स॒र्प॒ति।
तस्य॑ न कु॒तश्च॒नोपा॑व्या॒धो भ॑वति। भू॒ताना॑मवै॒ष्टीर्जु॑होति।
अत्रा॑त्र॒ वै मृ॒त्युर्जा॑यते। यत्र॑यत्रै॒व मृ॒त्युर्जा॑यते। तत्
ए॒वैन॑मव॒य॒ज॒ते। तस्मा॑द्वा॒ज॒सू॒ये॒नेजा॑नो नाभिच॑रि॒त॒वै।
प्र॒त्य॒गे॒न॒म॒भि॒चा॒र॒स्स्तृ॑णुते॥४५॥

रुन्धे॒ सम॑ष्ट्या अ॒सि॒च्यत॑ स्थापयति॒ जाय॑ते पञ्च च॥७॥ [७]

सोम॑स्य॒ त्विषि॑र॒सि॒ तवै॑व मे॒ त्विषि॑र्भू॒यादि॑ति॒ शार्दूल॑च॒र्मोप॑स्तृणाति।
यैव॑ सोमे॒ त्विषिः॑। या शार्दू॑ले। ता॒मे॒वाव॑रुन्धे। मृ॒त्योर्वा ए॒ष

वर्णः। यच्छादूलः। अमृतं हिरण्यम्। अमृतमसि मृत्योर्मा
पाहीति हिरण्यमुपास्यति। अमृतमेव मृत्योरन्तर्धत्ते।
शतमानं भवति॥४६॥

शतायुः पुरुषश्शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति।
दिद्योन्मा पाहीत्युपरिष्ठादधि निदधाति। उभयत एवास्मै
शर्म दधाति। अवैष्टा दन्दशूका इति क्लीबं सीसेन
विध्यति। दन्दशूकानेवावयजते। तस्मात्क्लीबन्दन्दशूका
दंशुकाः। निरस्तन्नमुचेश्शिर इति लोहितायसन्निरस्यति।
पाप्मानमेव नमुचिन्निरवदयते। प्राणा आत्मनः पूर्वेऽभिषिच्य
इत्याहुः॥४७॥

सोमो राजा वरुणः। देवा धर्मसुवश्च ये। ते ते वाचं
सुवन्तान्ते तै प्राणं सुवन्तामित्याह। प्राणानेवात्मनः
पूर्वानभिषिञ्चति। यद्व्यात्। अग्नेस्त्वा तेजसाऽभिषिञ्चामीति।
तेजस्व्येव स्यात्। दुश्चर्मा तु भवेत्। सोमस्य त्वा
द्युम्नेनाभिषिञ्चामीत्याह। सौम्यो वै देवतया पुरुषः॥४८॥

स्वयैवैनन्देवतयाऽभिषिञ्चति। अग्नेस्तेजसेत्याह। तेज
एवास्मिन्दधाति। सूर्यस्य वर्चसेत्याह। वर्च एवास्मिन्दधाति।
इन्द्रस्येन्द्रियेणेत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। मित्रावरुणयोर्वीर्येणेत्य
वीर्यमेवास्मिन्दधाति। मरुतामोजसेत्याह॥४९॥

ओज एवास्मिन्दधाति। र्व्यत्राणां र्व्यत्रपतिरसीत्याह।

ख्यत्राणामेवैनङ्ख्यत्रपतिङ्करोति। अति दिवस्पाहीत्याह।
अत्यन्यान्पाहीति वावैतदाह। समाववृत्रन्नधरागुदीचीरित्याह।
राष्ट्रमेवास्मिन्ध्रुवमंकः। उच्छेषणेन जुहोति। उच्छेषणभागो
वै रुद्रः। भागधेयेनैव रुद्रन्निरवदयते॥५०॥

उदङ्घुरेत्याग्नीध्रे जुहोति। एषा वै रुद्रस्य दिक्। स्वायामेव
दिशि रुद्रन्निरवदयते। रुद्र यत्ते क्रयी परन्नामेत्याह। यद्वा
अस्य क्रयी परन्नाम। तेन वा एष हिनस्ति। यः हिनस्ति।
तेनैवैनः सह शमयति। तस्मै हुतमसि यमेष्टमसीत्याह।
यमादेवास्य मृत्युमवयजते॥५१॥

प्रजापते न त्वदेतान्यन्य इति तस्यै गृहे जुहुयात्। याङ्कामयेत
राष्ट्रमस्यै प्रजा स्यादिति। राष्ट्रमेवास्यै प्रजा भवति।
पूर्णमयेनाध्वर्युरभिषिञ्चति। ब्रह्मवर्चसमेवास्मिन्त्विषिन्दधाति।
औदुम्बरेण राजन्यः। ऊर्जमेवास्मिन्नन्नाद्यन्दधाति। आश्वत्थेन
वैश्यः। विशमेवास्मिन्पुष्टिन्दधाति। नैयग्रोधेन जन्यः।
मित्राण्येवास्यै कल्पयति। अथो प्रतिष्ठित्यै॥५२॥

भवत्याहुः पुरुष ओजसेत्याह निरवदयते यजते जन्यो द्वे च॥८॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति रथमुपावहरति विजित्यै।
मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्त्रोः प्रशिषा युनज्मीत्याह।
ब्रह्मणैवैनन्देवताभ्याय्युनक्ति। प्रष्टिवाहिनय्युनक्ति। प्रष्टिवाही
वै देवरथः। देवरथमेवास्यै युनक्ति। त्रयोऽश्वा भवन्ति।
रथश्चतुर्थः। द्वौ संव्येष्ठसार्थी। षट्त्सं पद्यन्ते॥५३॥

षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनय्युनक्ति। विष्णुक्रमान्क्रमते।
विष्णुरेव भूत्वेमाल्लोकानभिजयति। यः ख्यत्रियः प्रतिहितः।
सोऽन्वारंभते। राष्ट्रमेव भवति। त्रिष्टुभाऽन्वारंभते। इन्द्रियै
त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति॥५४॥

मरुतां प्रसवे जेषमित्याह। मरुद्विरेव प्रसूत उज्जयति। आप्तं
मन इत्याह। यदेव मनसैप्सोत्। तदापत्। राजन्यञ्जिनाति।
अनाक्रान्त एवाक्रमते। वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यो
राजन्यञ्जिनाति। समहमिन्द्रियेण वीर्येणेत्याह॥५५॥

इन्द्रियमेव वीर्यमात्मन्धत्ते। पशूनां मन्युरसि तवेव मे
मन्युर्भूयादिति वाराही उपानहावुपं मुञ्चते। पशूनावाँ एष
मन्युः। यद्वराहः। तेनैव पशूनां मन्युमात्मन्धत्ते। अभि
वा इयं सुषुवाणङ्गामयते। तस्येश्वरेन्द्रियवैर्यमादातोः।
वाराही उपानहावुपंमुञ्चते। अस्या एवान्तर्धत्ते। इन्द्रियस्य
वीर्यस्यानात्यै॥५६॥

नमो मात्रे पृथिव्या इत्याहाहिंसायै। इयंदस्यायुरस्यायुर्मे
धेहीत्याह। आयुरेवात्मन्धत्ते। ऊर्गस्यूजं मे धेहीत्याह।
ऊर्जमेवात्मन्धत्ते। युङ्क्षि वचोसि वचो मयि धेहीत्याह।
वच एवात्मन्धत्ते। एकधा ब्रह्मण उपहरति। एकधैव
यजमान आयुरूजवचो दधाति। रथविमोचनीया जुहोति

प्रतिष्ठित्यै॥५७॥

त्रयोऽश्वा भवन्ति। रथश्चतुर्थः। तस्माच्चतुर्जुहोति। यदुभौ
सहावतिष्ठेताम्। समानल्लोकमियाताम्। सह सङ्गहीत्रा
रथवाहने रथमादधाति। सुवर्गादेवैनल्लोकादन्तर्दधाति।
ह२सश्शुचिषदित्यादधाति। ब्रह्मणैवैनमुपावहरति।
ब्रह्मणाऽऽदधाति। अतिच्छन्दसाऽऽदधाति। अतिच्छन्दा वै
सर्वाणि छन्दांसि। सर्वेभिरेवैनच्छन्दोभिरादधाति। वर्ष
वा एषा छन्दसाम्। यदतिच्छन्दाः। यदतिच्छन्दसा दधाति।
वर्षेवैन२ समानानाङ्करोति॥५८॥

पद्यन्ते दधाति वीर्येणेत्याहानात्यै प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मणाऽऽदधाति सप्त च॥१॥ [९]

मित्रोऽसि वरुणोऽसीत्याह। मैत्रव्यं अहः। वारुणी रात्रिः।
अहोरात्राभ्यामेवैनमुपावहरति। मित्रोऽसि वरुणोऽसीत्याह।
मैत्रो वै दक्षिणः। वारुणस्सव्यः। वैश्वदेव्यामिक्षा। स्वमेवैनौ
भागधेयमुपावहरति। समहव्विश्वैर्देवैरित्याह॥५९॥

वैश्वदेव्यो वै प्रजाः। ता एवाद्याः कुरुते। र्षत्रस्य नाभिरसि
र्यत्रस्य योनिरसीत्यधीवासमास्तृणाति संयोनित्वाय।
स्योनामा सीद सुषदा मा सीदेत्याह। यथायजुरेवैतत्। मा
त्वा हि२सीन्मा मा हि२सीदित्याहाहि२सायै। निषसाद
धृतव्रतो वरुणः पुस्त्यास्वा साम्राज्याय सुक्रतुरित्याह।
साम्राज्यमेवैन२ सुक्रतुङ्करोति। ब्रह्मा(३)न्त्व२ राजन्ब्रह्माऽसि
सविताऽसि सत्यसंव इत्याह। सवितारमेवैन२

सत्यसंवङ्करोति॥६०॥

ब्रह्मा(३)न्त्व९ राजन्ब्रह्माऽसीन्द्रोऽसि सत्यौजा इत्याह।
इन्द्रमेवैन९ सत्यौजसङ्करोति। ब्रह्मा(३)न्त्व९ राजन्ब्रह्माऽसि
मित्रोऽसि सुशेव इत्याह। मित्रमेवैन९ सुशेवङ्करोति।
ब्रह्मा(३)न्त्व९ राजन्ब्रह्मासि वरुणोऽसि सत्यधर्मेत्याह।
वरुणमेवैन९ सत्यधर्माणङ्करोति। सविताऽसि सत्यसंव
इत्याह। गायत्रीमेवैतेनाभि व्याहरति। इन्द्रोऽसि सत्यौजा
इत्याह। त्रिष्टुभमेवैतेनाभि व्याहरति॥६१॥

मित्रोऽसि सुशेव इत्याह। जगतीमेवैतेनाभि व्याहरति।
सत्यमेता देवताः। सत्यमेतानि छन्दांसि। सत्यमेवावरुन्धे।
वरुणोऽसि सत्यधर्मेत्याह। अनुष्टुभमेवैतेनाभि व्याहरति।
सत्यानृते वा अनुष्टुप्। सत्यानृते वरुणः। सत्यानृते
एवावरुन्धे॥६२॥

नैन९ सत्यानृते उदिते हिंस्तः। य एववैद। इन्द्रस्य
वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति स्फ्यं प्रयच्छति। वज्रो वै स्फ्यः।
वज्रेणैवास्मा अवरपर९ रन्धयति। एव९ हि तच्छ्रेयः। यदस्मा
एते रध्येयुः। दिशोऽभ्यय९ राजाऽभूदिति पश्चाक्षान्प्रयच्छति।
एते वै सर्वेऽयाः। अपराजायिनमेवैनङ्करोति॥६३॥

ओदनमुद्धवते। परमेष्ठी वा एषः। यदोदनः। परमामेवैन९
श्रियङ्गमयति। सुश्लोकाँ 4 सुमङ्गलाँ 4 सत्यराजा ३
नित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। शौनश्शेषमाख्यापयते।

वरुणपाशादेवैनं मुञ्चति। परश्शतं भवति। शतायुः
 पुरुषश्शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति। मारुतस्य
 चैकविंशतिकपालस्य वैश्वदेव्यै चामिक्षाया अग्नये
 स्विष्टकृते समवद्यति। देवताभिरेवैनमुभयतः परि गृह्णाति।
 अपान्नन्ने स्वाहोर्जो नन्ने स्वाहाऽग्नये गृहपतये स्वाहेति
 तिस्र आहुतीर्जुहोति। त्रय इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रति
 तिष्ठति॥६४॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

वरुणस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियवीर्यं पराऽपतत्।
 तथ्स॒सृद्धिरनु॑ समसर्पत्। तथ्स॒सृपा॑ स॒सृत्वम्।
 अ॒ग्निना॑ दे॒वेन॑ प्रथ॒मेऽह॑न्ननु प्रायुङ्क्त। सर॑स्वत्या वा॒चा
 द्वितीये॑। स॒वित्रा प्र॑स॒वेन॑ तृतीये॑। पू॒ष्णा प॒शुभि॑श्चतुर्थे॑।
 बृह॑स्पति॒ना ब्र॒ह्मणा॑ पश्च॒मे। इन्द्रे॑ण दे॒वेन॑ ष॒ष्ठे। वरु॑णेन॒
 स्वया॑ दे॒वत॑या सप्त॒मे॥१॥

सोमे॑न॒ राज्ञा॑ऽष्ट॒मे। त्वष्ट्रा॑ रू॒पेण॑ नव॒मे। विष्णु॑ना
 य॒ज्ञेना॑प्रोत्। यथ्स॒सृपो॑ भव॑न्ति। इन्द्रि॒यमे॒व तद्वी॑र्य्य॒जमान॑
 आप्रो॑ति। पूर्वा॑पूर्वा वेदि॑र्भवति। इन्द्रि॒यस्य॑ वी॒र्यस्या॑वरुद्धौ।
 पु॒रस्ता॑दुप॒सदा॑ सौ॒म्येन॑ प्रच॑रति। सोमो॒ वै रे॑तो॒धाः। रे॒तं
 ए॒व तद्व॑धाति। अ॒न्तरा॑ त्वाष्ट्रेण॑। रे॒तं ए॒व हि॑तन्त्वष्ट्रा रू॒पाणि॑
 वि॒करो॑ति। उ॒परि॑ष्टाद्वैष्ण॒वेन॑। य॒ज्ञो वै वि॑ष्णुः। य॒ज्ञ ए॒वान्त॑तः
 प्र॒ति ति॑ष्ठति॥२॥

सप्तमे दधाति पञ्च च॥१॥ [१]

जा॒मि वा ए॒तत्कु॑र्वन्ति। यथ्स॒द्यो दी॒र्ख्या॑न्ति स॒द्यस्सोम॑ङ्की॒णन्ति॑।
 पु॒ण्ड॒रि॒स्रजां॑ प्रयच्छत्यजा॑मित्वाय। अङ्गि॑रसस्सुव॒र्गल्लो॑क्यन्तः।
 अ॒प्सु दी॑र्खा॒तप॑सी प्रावे॑शयन्। तत्पु॒ण्डरी॑कमभवत्।
 यत्पु॒ण्ड॒रि॒स्रजां॑ प्रयच्छति। सा॒ख्यादे॒व दी॑र्खा॒तप॑सी
 अ॒वरु॑न्धे। द॒शभि॑र्वथ्स॒तरे॑स्सोम॑ङ्कीणाति। द॒शा॑र्ख्या
 वि॒राट्॥३॥

अन्नविँराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। मुष्करा भवन्ति
 सेन्द्रत्वाय। दशपेयो भवति। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ।
 शतं ब्राह्मणाः पिबन्ति। शतायुः पुरुषश्शतेन्द्रियः।
 आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। सप्तदशः स्तोत्रं भवति।
 सप्तदशः प्रजापतिः॥४॥

प्रजापतेरास्यै। प्राकाशावध्वर्यवे ददाति। प्रकाशमेवैनङ्गमयति।
 स्रजमुद्गात्रे। व्येवास्मै वासयति। रुक्मः होत्रे।
 आदित्यमेवास्मा उन्नयति। अश्वं प्रस्तोतृप्रतिहृतृभ्याम्।
 प्राजापत्यो वा अश्वः। प्रजापतेरास्यै॥५॥

द्वादश पष्ठौहीर्ब्रह्मणै। आयुरेवावरुन्धे। वशां मैत्रावरुणाय।
 राष्ट्रमेव वश्यकः। ऋषभं ब्राह्मणाच्छुःसिने। राष्ट्रमेवेन्द्रियाव्यकः।
 वासंसी नेष्टापोतृभ्याम्। पवित्रे एवास्यैते। स्थूरि
 यवाचितमच्छावाकाय। अन्त एव वरुणमव यजते॥६॥

अनङ्गाहमग्नीधे। वह्निर्वा अनङ्गान्। वह्निर्ग्रीत्। वह्निनैव
 वह्निं यज्ञस्यावरुन्धे। इन्द्रस्य सुषुवाणस्य त्रेधेन्द्रियवीर्यं
 पराऽपतत्। भृगुस्तृतीयमभवत्। श्रायन्तीयन्तृतीयम्।
 सरस्वती तृतीयम्। भार्गवो होता भवति। श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं
 भवति। वारवन्तीयमग्निष्टोमसामम्। सारस्वतीरपो गृह्णाति।
 इन्द्रियस्य वीर्यस्यावरुद्धौ। श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं भवति।
 इन्द्रियमेवास्मिन्वीर्यं श्रयति। वारवन्तीयमग्निष्टोमसामम्।

इन्द्रियमेवास्मिन्वीर्यवोरयति॥ ७ ॥

विराट्प्रजापतिरश्वः प्रजापतेरास्यै यजते ब्रह्मसामं भवति सप्त च॥२॥ [२]

ईश्वरो वा एष दिशोऽनून्मदितोः। यन्दिशोऽनु व्यास्थापयन्ति।
दिशामवेष्टयो भवन्ति। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठत्यनुन्मादाय।
पञ्च देवता यजति। पञ्च दिशः। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति।
हविषो हविष इष्ट्वा बार्हस्पत्यमभिघोरयति। यजमानदेवत्यो
वै बृहस्पतिः। यजमानमेव तेजसा समर्धयति॥ ८ ॥

आदित्यां मल्हाङ्गर्भिणीमा लभते। मारुतीं पृश्निं
पष्ठौहीम्। विशश्चैवास्मै राष्ट्रश्च समीचीं दधाति।
आदित्यया पूर्वया प्रचरति। मारुत्योत्तरया। राष्ट्र एव
विशमनुबध्नाति। उच्चैरादित्याया आश्रावयति। उपांशु
मारुत्यै। तस्माद्राष्ट्रविंशमतिवदति। गर्भिण्यादित्या
भवति॥ ९ ॥

इन्द्रियवै गर्भः। राष्ट्रमेवेन्द्रियाव्यकः। अगर्भा मारुती।
विद्वै मरुतः। विशमेव निरिन्द्रियामकः। देवासुरास्सय्यंता
आसन्। ते देवा अश्विनोः पूषन्वाचस्सत्यं सन्निधाय।
अनृतेनासुरानभ्यभवन्। तेऽश्विन्यां पूष्णे पुरोडाशन्द्वादशकपालन्निर्वव
ततो वै ते वाचस्सत्यमवारुन्धत॥ १० ॥

यदश्विन्यां पूष्णे पुरोडाशन्द्वादशकपालन्निर्वपति।
अनृतेनैव भ्रातृव्यानभिभूय। वाचस्सत्यमवारुन्धे।

सरस्वते सत्यवाचे चरुम्। पूर्वमेवोदितम्। उत्तरेणाभि
गृणाति। सवित्रे सत्यप्रसवाय पुरोडाशन्द्वादशकपालं
प्रसूत्यै। दूतान्प्रहिणोति। आविदं एता भवन्ति।
आविदमेवैनङ्गमयन्ति। अथो दूतेभ्य एव न छिद्यते।
तिसृधन्वः शुष्कदृतिर्दखिणा समृद्धौ॥११॥

अर्धयति भवत्यरुन्धत गमयन्ति द्वे च॥३॥ [३]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति। तस्माच्छिशिरे कुरुपश्चालाः
प्राश्नो यान्ति। सौम्यश्चरुम्। तस्माद्वसन्तव्यं वसायादयन्ति।
सावित्रन्द्वादशकपालम्। तस्मात्पुरस्ताद्यवानां सवित्रा
विरुन्धते। बारुहस्पत्यश्चरुम्। सवित्रैव विरुध्यं। ब्रह्मणा
यवानादधते। त्वाष्ट्रमष्टाकपालम्॥१२॥

रूपाण्येव तेन कुर्वते। वैश्वानरन्द्वादशकपालम्। तस्माञ्जघन्ये
नैदाधे प्रत्यश्चः कुरुपश्चाला यान्ति। सारस्वतश्चरुनिर्वपति।
तस्मात्प्रावृषि सर्वा वाचो वदन्ति। पौष्णेन व्यवस्यन्ति। मैत्रेण
कृषन्ते। वारुणेन विधृता आसते। रव्यैत्रपत्येन पाचयन्ते।
आदित्येनादधते॥१३॥

मासिमास्येतानि हवींषि निरुप्याणीत्याहुः। तेनैवर्तून्ययुङ्क्ते
इति। अथो खल्वाहुः। कस्संवत्सरजीविष्यतीति।
षडेव पूर्वेषु निरुप्याणि। षडुत्तरेद्युः। तेनैवर्तून्ययुङ्क्ते।
दखिणो रथवाहनवाहः पूर्वेषान्दखिणा। उत्तर उत्तरेषाम्।

सुवँ॑त्स॒रस्यै॒वान्तौ॑ यु॒नक्ति॑। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै॑॥१४॥

त्वाष्ट्रमुष्टाकंपालन्दधते युनक्त्येकञ्च॥४॥ [४]

इन्द्र॑स्य सु॒षुवा॒णस्य॑ द॒श॒धेन्द्रि॒यव्यै॑र्यं॒ परा॑ऽप॒तत्। स
यत्प्र॑थ॒मन्निर॑ष्ठीवत्। तत्क॑ल॒मभ॑वत्। यद्वि॒तीय॑म्। तद्व॑द॒रम्।
यत्तृ॑तीय॑म्। तत्क॑र्कन्धु॑। यन्न॒स्तः। स सि॒ःहः। यदक्ष्योः॑॥१५॥

स शा॑र्दूलः। यत्कर्ण॑योः। स वृ॑कः। य ऊ॒र्ध्वः। स
सोमः॑। याऽवा॑ची। सा सुरा॑। त्रया॑स्स॒क्तवो॑ भ॒वन्ति॑।
इन्द्रि॒यस्याव॑रुद्धौ। त्रया॑णि लोमा॑नि॥१६॥

त्विषि॑मे॒वाव॑रुन्धे। त्रयो॑ ग्रहाः॑। वी॒र्य॑मे॒वाव॑रुन्धे। नाम्ना॑
द॒श॒मी। न॒व॒ वै पु॒रुषे॑ प्रा॒णाः। नाभि॑र्द॒श॒मी। प्रा॒णा
इन्द्रि॒यव्यै॑र्यम्। प्रा॒णाने॒वेन्द्रि॒यव्यै॑र्य्यँज॑मान आ॒त्मन्ध॑त्ते।
सी॒सेन॑ क्ली॒बाच्छ॑ष्पाणि॒ क्रीणा॑ति। न वा ए॒तद॒यो न
हि॒र॑ण्यम्॥१७॥

यथ्सी॑सम्। न स्त्री॑ न पु॒मान्। यत्क्ली॒बः। न सोमो॑ न
सुरा॑। यथ्सौ॑त्रा॒मणी॑ स॒मृद्धौ॑। स्वा॒द्वीन्त्वा॑ स्वा॒दुने॒त्याह॑।
सोम॑मे॒वेना॑ङ्करोति। सोमो॑ऽस्य॒श्विभ्या॑ प॒च्यस्व॒ सर॑स्वत्यै
प॒च्य॒स्वेन्द्रा॑य सु॒त्राम्णे॑ प॒च्य॒स्वेत्या॑ह। ए॒ताभ्यो॑ ह्येषा
दे॒वता॑भ्यः प॒च्य॑ते। ति॒स्रस्स॑सृ॒ष्टा व॑सति॥१८॥

ति॒स्रो हि॑ रा॒त्रीः क्री॒तस्सोमो॑ व॒स॑ति। पु॒नातुं॑ ते परि॒स्रुत॑मि॒ति
यजु॑षा पु॒नाति॑ व्यावृ॑त्त्यै। प॒वित्रे॑ण पु॒नाति॑। प॒वित्रे॑ण हि

सोमं पुनन्ति। वारेण शश्वता तनेत्याह। वारेण हि सोमं पुनन्ति। वायुः पूतः पवित्रेणेति नैतया पुनीयात्। व्यृद्धा ह्येषा। अतिपवितस्यैतया पुनीयात्। कुविदङ्गेत्यनिरुक्तया प्राजापत्यया गृह्णाति॥१९॥

अनिरुक्तः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। एकयर्चा गृह्णाति। एकधैव यजमाने वीर्यन्दधाति। अश्विनन्धूममालभते। अश्विनो वै देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजङ्करोति। सारस्वतं मेषम्। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनं भिषज्यति। ऐन्द्रमृषभं सैन्द्रत्वाय॥२०॥

अक्ष्योलोमानि हिरण्यवसति गृह्णाति भिषज्यत्येकञ्च॥५॥ [५]

यत्रिषु यूपेष्वालभेत। बहिर्धाऽस्मादिन्द्रियर्षीर्यन्दध्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। एकयूप आलभते। एकधैवास्मिन्निन्द्रियर्षीर्यन्दनास्मै भ्रातृव्यञ्जनयति। नैतेषां पशूनां पुरोडाशा भवन्ति। ग्रहपुरोडाशा ह्येते। युवः सुराममश्विनेति सर्वदेवत्ये याज्यानुवाक्ये भवतः। सर्वा एव देवताः प्रीणाति॥२१॥

ब्राह्मणं परिक्रीणीयादुच्छेषणस्य पातारम्। ब्राह्मणो ह्याहुत्या उच्छेषणस्य पाता। यदि ब्राह्मणन्न विन्देत्। वल्मीकवपायामवं नयेत्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यद्वै सौत्रामण्ये व्यृद्धम्। तदस्यै समृद्धम्। नानादेवत्याः पशवंश्च पुरोडाशाश्च भवन्ति समृद्धौ। ऐन्द्रः पशूनामुत्तमो भवति।

ऐन्द्रः पु॒रोडाशा॑नां प्रथ॒मः॥२२॥

इन्द्रि॒ये ए॒वास्मै॑ स॒मीची॑ दधाति। पु॒रस्ता॑दनूया॒जानां॑
पु॒रोडाशैः॑ प्रच॑रति। प॒शवो॑ वै पु॒रोडाशाः॑। प॒शूने॒वाव॑
रुन्धे। ऐन्द्रमेका॑दशकपाल॒न्निर्व॑पति। इन्द्रि॒यमे॒वाव॑ रुन्धे।
सा॒वि॒त्र॒न्द्वाद॑शकपालं प्रसू॒त्यै। वा॒रु॒ण॒न्दश॑कपालम्। अ॒न्त॒त
ए॒व वरु॑ण॒मव॑ यजते। वड॑बा द॒खि॒षि॒णा॥२३॥

उ॒त वा ए॒षाऽश्व॑ः सू॒ते। उ॒ताऽश्व॑त॒रम्। उ॒त सोम॑ उ॒त सुरा॑।
यथ्सौ॑त्राम॒णी स॒मृद्धौ॑। बा॒रु॒ह॒स्प॒त्यं प॒शुञ्च॑तु॒र्थम॑ति॒पवि॑तस्या
ल॑भते। ब्रह्म॒ वै दे॒वानां॑ बृह॒स्पतिः॑। ब्रह्म॑णै॒व य॒ज्ञस्य॑
व्यृ॒द्धम॑पि वपति। पु॒रोडाश॑वा॒नेष॑ प॒शुर्भव॑ति। न ह्ये॒तस्य॑
ग्र॒हङ्गृ॑ह्णन्ति। सोम॑प्रती॒काः पि॒तर॑स्तृ॒ष्णुते॑ति श॒तातृ॑ण्णायाः
स॒मव॑नयति॥२४॥

श॒तायुः॑ पु॒रुष॑श्श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति॒ति॒ष्ठति॑।
द॒खि॒षि॒णेऽग्नौ॑ जु॒होति॑। पा॒प॒व॒स्य॒सस्य॑ व्यावृ॒त्यै। हि॒र॒ण्य॒मन्त॒रा
धा॑रयति। पू॒तामे॒वैना॑ञ्जु॒होति॑। श॒तमा॑नं भवति। श॒तायुः॑
पु॒रुष॑श्श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति॒ति॒ष्ठति॑। यत्रै॒व
श॒तातृ॑ण्णान्धा॒रय॑ति॥२५॥

तन्नि॑दधाति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। पि॒तृन् वा ए॒तस्ये॑न्द्रि॒यवी॑र्यङ्ग॒च्छति॑।
य॑ः सोमो॑ऽति॒ पव॑ते। पि॒तृ॒णा॒र्याञ्ज्या॑नुवा॒क्याभि॑रुप॒
ति॑ष्ठते। यदे॒वास्य॑ पि॒तृनि॑न्द्रि॒यवी॑र्यङ्ग॒च्छति॑। तदे॒वाव॑ रुन्धे।

तिसृभिरुपं तिष्ठते। तृतीये वा इतो लोके पितरः। तानेव प्रीणाति। अथो त्रीणि वै यज्ञस्येन्द्रियाणि। अध्वर्युर् होता ब्रह्मा। त उपतिष्ठन्ते। यान्येव यज्ञस्येन्द्रियाणि। तैरेवास्मै भेषजङ्करोति॥ २६॥

प्रीणाति प्रथमो दखिंणा समवनयति धारयतीन्द्रियाणि चत्वारि च॥६॥ [६]

अग्निष्टोममग्र आहरति। यज्ञमुखवाँ अग्निष्टोमः। यज्ञमुखमेवारभ्यं सुवमा क्रमते। अथैषोऽभिषेचनीयश्चतुस्त्रिंशपवमा भवति। त्रयस्त्रिंशद्वै देवताः। ता एवाप्रोति। प्रजापतिश्चतुस्त्रिंशः। तमेवाप्रोति। स॒शर ए॒ष स्तोमा॑नामयथापूर्वम्। यद्विष॑मास्तोमाः॥ २७॥

एतावान् वै यज्ञः। यावान्पवमानाः। अन्तश्श्लेषणत्वा अन्यत्। यत्समाः पवमानाः। तेनाऽस॒शरः। तेन यथापूर्वम्। आत्मनैवाग्निष्टोमेन॒ध्नोति॑। आत्मना पुण्यो भवति। प्रजा वा उक्थानि। पशव उक्थानि। यदुक्थ्यो भवत्यनु सन्तत्यै॥ २८॥

स्तोमाः पशव उक्थान्येकंश्च॥७॥ [७]

उप त्वा जामयो गिर इति प्रतिपद्भवति। वाग्वै वायुः। वाच एवैषोऽभिषेकः। सर्वासामेव प्रजानां सूयते। सर्वा एनं प्रजा राजेति वदन्ति। एतमु त्यन्दश खिप इत्याह। आदित्या वै प्रजाः। प्रजानामेवैतेन सूयते। यन्ति वा एते यज्ञमुखात्। ये सम्भार्या अक्रन्॥ २९॥

यदाह पवस्व वाचो अंग्रिय इति। तेनैव यज्ञमुखान्नयन्ति।
अनुष्टुक्प्रथमा भवति। अनुष्टुगुत्तमा। वाग्वा अनुष्टुक्। वाचैव
प्रयन्ति। वाचोद्यन्ति। उद्वतीर्भवन्ति। उद्वद्वा अनुष्टुभौ रूपम्।
आनुष्टुभो राजन्यः॥ ३० ॥

तस्मादुद्वतीर्भवन्ति। सौर्यनुष्टुगुत्तमा भवति। सुवर्गस्य
लोकस्य सन्तत्यै। यो वै सुवादेति। नैनः सुव उपनमति।
यस्सामभ्य एति। पापीयान्सुषुवाणो भवति। एतानि खलु
वै सामानि। यत्पृष्ठानि। यत्पृष्ठानि भवन्ति॥ ३१ ॥

तैरेव सुवात्रेति। यानि देवराजानां सामानि। तैरमुष्मिल्लोकं
ऋध्नोति। यानि मनुष्यराजानां सामानि। तैरस्मिल्लोकं
ऋध्नोति। उभयोरेव लोकयोर् ऋध्नोति। देवल्लोके च
मनुष्यलोके च। एकविंशोऽभिषेचनीयस्योत्तमो भवति।
एकविंशः केशवपनीयस्य प्रथमः। सप्तदशो दशपेयः॥ ३२ ॥

विद्वा एकविंशः। राष्ट्रं सप्तदशः। विश एवैतन्मध्यतोऽभिषिच्यते।
तस्माद्वा एष विशां प्रियः। विशो हि मध्यतोऽभिषिच्यते।
यद्वा एनमदो दिशोऽनु व्यास्थापयन्ति। तत्सुवर्गलोकमभ्या
रोहति। यदिमल्लोकं प्रत्यवरोहेत्। अतिजनव्यात्।
उद्वा माद्येत्। यदेष प्रतीचीनस्तोमो भवति। इममेव
तेन लोकं प्रत्यवरोहति। अथो अस्मिन्नेव लोके प्रति
तिष्ठत्यनुन्मादाय॥ ३३ ॥

इ॒यवै र॑ज॒ता। अ॒सौ हरि॑णी। यद्रु॒क्मौ भ॑वतः।
 आ॒भ्यामे॒वैन॑मु॒भय॑तः परि॑ गृह्णाति। वरु॑णस्य॒ वा
 अ॒भिषि॑च्यमा॒नस्या॑पः। इन्द्रि॒यवैर्य॑न्निर॒घ्नन्। तत्सु॑वर्ण॒ः
 हि॒र॒ण्यम॑भवत्। यद्रु॒क्मम॑न्त॒र्दधा॑ति। इन्द्रि॒यस्य॑ वी॒र्य॑स्यानि॒र्घाता॑य।
 श॒तमा॑नो भवति श॒तख॑रः। श॒तायुः॑ पुरु॑षश्श॒तेन्द्रि॑यः।
 आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति॒तिष्ठ॑ति। आयु॑र्वै हि॒र॒ण्यम्। आ॒युष्या॑
 ए॒वैन॑म॒भ्यति॑ ख॒रन्ति॑। तेजो॒ वै हि॒र॒ण्यम्। तेज॑स्या
 ए॒वैन॑म॒भ्यति॑ ख॒रन्ति॑। वर्चो॒ वै हि॒र॒ण्यम्। वर्च॑स्या
 ए॒वैन॑म॒भ्यति॑ ख॒रन्ति॑॥ ३४॥

शतखरौऽष्टौ च॥ १॥

[९]

अप्र॑तिष्ठितो वा ए॒ष इ॒त्याहुः॑। यो रा॑ज॒सूये॑न॒ यज॑त
 इति॑। य॒दा वा ए॒ष ए॒तेन॑ द्वि॒रात्रे॑न॒ यज॑ते। अथ॑ प्र॒तिष्ठा॑।
 अथ॑ स॒व्वँत्स॑रमा॒प्नोति॑। याव॑न्ति स॒व्वँत्स॑रस्या॒होरा॑त्राणि।
 ताव॑तीरे॒तस्य॑ स्तो॒त्रीयाः॑। अ॒होरा॑त्रेष्वे॒व प्र॒ति तिष्ठ॑ति।
 अ॒ग्नि॒ष्टोमः॑ पूर्॒वम॑ह॒र्भव॑ति। अ॒ति॒रात्र॑ उत्त॑रम्॥ ३५॥

नानै॒वाहो॑रा॒त्रयोः॑ प्र॒ति तिष्ठ॑ति। पौ॒र्ण॒मा॒स्यां पूर्॒वम॑ह॒र्भव॑ति।
 व्य॑ष्टका॒यामु॑त्त॑रम्। नानै॒वार्ध॑मा॒सयोः॑ प्र॒ति॒तिष्ठ॑ति।
 अ॒मा॒वा॒स्यायां॑ पूर्॒वम॑ह॒र्भव॑ति। उ॒द्दृष्ट॑ उत्त॑रम्। नानै॒व
 मा॒सयोः॑ प्र॒ति॒तिष्ठ॑ति। अथो॒ खलु॑। ये ए॒व सं॑मानप॒रखे॑
 पु॒ण्या॒हे स्या॑ताम्। तयोः॑ का॒र्यं प्र॑ति॒ष्ठित्यै॑॥ ३६॥

अ॒प॒श॒व्यो द्वि॑रा॒त्र इ॒त्याहुः॑। द्वे ह्ये॑ते छन्द॑सी।
गा॒य॒त्रश्च॒ त्रैष्टु॑भश्च। जग॑तीम॒न्तर्य॑न्ति। न तेन॒ जग॑ती
कृ॒तेत्या॑हुः। यदे॑नान्तृतीयसव॑ने कुर्व॑न्तीति। य॒दा वा
ए॒षाऽही॑नस्याह॒र्भज॑ते। सा॒हस्य॑ वा स॒वनम्। अथै॒व
जग॑ती कृ॒ता। अथ॑ प॒शव्यः॑। व्यु॑ष्टि॒र्वा ए॒ष द्वि॑रा॒त्रः। य
ए॒ववि॑द्वान्द्वि॒रात्रेण॑ यज॑ते। व्ये॒वास्मा॑ उच्छ॑ति। अथो॒ तम॑
ए॒वाप॑ हते। अ॒ग्नि॒ष्टोम॑म॒न्त॒त आ ह॑रति। अ॒ग्नि॒स्सर्वा॑ दे॒वताः॑।
दे॒वता॑स्वे॒व प्रति॑ तिष्ठति॥३७॥

॥ अष्टकम् २ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

अङ्गिरसो वै स॒त्रमा॑सत। तेषां पृ॒श्निर्ज॑र्ध॒र्मधु॑गा॒सीत्।
स॒र्जी॒षेणा॑जीवत्। तेऽब्रुवन्। कस्मै नु स॒त्रमा॑स्महे।
येऽस्या ओष॑धीर्न ज॒नया॑म॒ इति॑। ते दि॒वो वृ॑ष्टि॒मसृ॑जन्त।
याव॑न्तस्स्तो॒का अ॒वाप॑द्यन्त। ताव॑न्ती॒रोष॑धयोऽजायन्त। ता
जा॒ताः पि॒तरो॑ वि॒षेणा॑लिम्पन्॥१॥

तासां॑ञ्ज॒ग्ध्वा रु॒प्यन्त्यै॑त्। तेऽब्रुवन्। क इ॒दमि॒त्थम॑क॒रिति॑।
व॒यं भा॑ग॒धेय॑मिच्छ॒माना॑ इति॑ पि॒तरो॑ऽब्रुवन्। कि॒र्वा
भा॑ग॒धेय॑मिति॑। अ॒ग्नि॒होत्र॑ ए॒व नोऽप्य॑स्त्वि॒त्य॑ब्रुवन्। तेभ्य॑
ए॒तद्भा॑ग॒धेय॑ प्राय॑च्छन्। यद्धु॒त्वा नि॒मार्ष्टि॑। ततो॒ वै त
ओष॑धीर॒स्वद॑यन्। य ए॒ववै॑द॥२॥

स्वद॑न्तेऽस्मा॒ ओष॑धयः। ते व॒त्समु॒पावा॑सृजन्। इ॒दन्नो
ह॒व्यं प्रदा॑पयेति॑। सोऽब्र॒वीद्व॑रं वृ॒णौ दश॑ मा॒ रात्री॑र्जा॒तन्न
दा॑हन्। आ॒स॒ङ्ग॒वं मा॒त्रा स॒ह च॑रा॒णीति॑। तस्मा॑द्व॒त्सञ्जा॑त॒न्दश॑
रात्री॑र्न दु॑हन्ति। आ॒स॒ङ्ग॒वं मा॒त्रा स॒ह च॑रति। वा॒रेवृ॑त॒ः
ह्य॑स्य। तस्मा॑द्व॒त्स॑ स॒ः सृष्ट॑ध॒यः रु॒द्रो घातु॑कः। अति॑ हि
स॒न्धान्ध॑यति॥३॥

अ॒लिम्प॑न्वेद॒ घातु॑क॒ एक॑ञ्च॥१॥

[१]

प्र॒जाप॑तिर॒ग्निम॑सृजत। तं प्र॒जा अ॒न्व॑सृज्यन्त। तम॑भा॒ग

उपा॑स्त। सो॑ऽस्य प्र॒जाभि॑रपा॑क्रामत्। तम॑वरु॑रु॒थ्समा॑नोऽन्वै॑त्।
तम॑वरु॑ध॒न्नाश॑क्रोत्। स तपो॑ऽतप्यत। सो॑ऽग्निरु॑पा॒रम॑ताता॒पि
वै स्य प्र॒जाप॑तिरिति। स र॒राटा॑दुदमृष्ट॥४॥

तद्धृ॑तम॑भवत्। तस्मा॑द्यस्य॑ द॒खिण॑तः केशा॒ उन्मृ॑ष्टाः।
ता॒ऽयै॑ष्ठल॒क्ष्मी प्रा॑जाप॒त्येत्या॑हुः। यद्र॒राटा॑दुदमृष्ट। तस्मा॑द्र॒राटे
केशा॒ न स॑न्ति। तद॒ग्नौ प्रा॑गृ॒ह्णात्। तद्वि॑चिकि॒थ्सत्। जुह॑वा॒नी
३ मा॒ हौषा॑ ३ मिति॑। तद्वि॑चिकि॒थ्सायै॑ जन्म॑। य ए॒ववि॑द्वान्
वि॑चिकि॒थ्स॑ति॥५॥

वसी॑य ए॒व चै॑तयते। तव्वा॑ंग॒भ्यव॑दद्भु॒धीति॑। सो॑ऽब्रवीत्।
कस्त्व॑म॒सीति॑। स्वै॒व ते॒ वागि॑त्यब्रवीत्। सो॑ऽजुहो॒थ्स्वाहे॑ति॑।
तथ्स्वा॑हाका॒रस्य॑ जन्म॑। य ए॒वऽस्वा॑हाका॒रस्य॑ जन्म॑ वेद॑।
क॒रोति॑ स्वाहाका॒रेण॑ वी॒र्य॑म्। यस्यै॒ववि॑दुष॒स्स्वाहाका॑रेण॒
जुह्व॑ति॥६॥

भोगा॑यै॒वास्य॑ हु॒तं भ॑वति। तस्या॒ आहु॑त्यै॒ पुरु॑षम॒सृज॑त।
द्विती॑यम॒जुहो॑त्। सोऽश्व॑म॒सृज॑त। तृती॑यम॒जुहो॑त्। स
गा॒म॑सृजत। च॒तुर्थ॑म॒जुहो॑त्। सोऽवि॑म॒सृज॑त। प॒ञ्चम॑म॒जुहो॑त्।
सोऽजा॑म॒सृज॑त॥७॥

सो॑ऽग्निर॑भि॒भेत्। आहु॑तीभि॒र्वै मा॑ऽऽप्रो॒तीति॑। स प्र॒जाप॑तिं
पुनः॑ प्रावि॑शत्। तं प्र॒जाप॑तिरब्रवीत्। जाय॑स्वेति॑। सो॑ऽब्रवीत्।
किं भा॑ग॒धेय॑म॒भि ज॑निष्य॒ इति॑। तुभ्य॑मे॒वेद॑ हू॒याता॑
इत्य॑ब्रवीत्। स ए॒तद्भा॑ग॒धेय॑म॒भ्यजा॑यत। यद॑ग्नि॒होत्र॑म्॥८॥

तस्मादग्निहोत्रमुच्यते। तद्धूयमानमादित्योऽब्रवीत्। मा
हौषीः। उभयोर्वै नावेतदिति। सोऽग्निरब्रवीत्। कथन्नौ
होष्यन्तीति। सायमेव तुभ्यञ्जुहुवन्। प्रातर्मह्यमित्यब्रवीत्।
तस्मादग्नये सायं हूयते। सूर्याय प्रातः॥९॥

आग्नेयी वै रात्रिः। ऐन्द्रमहः। यदनुदिते सूर्ये प्रातर्जुहुयात्।
उभयमेवाग्नेयं स्यात्। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। तथाग्नये
सायं हूयते। सूर्याय प्रातः। रात्रिर्वा अनु प्रजाः प्र जायन्ते।
अहा प्रति तिष्ठन्ति। यथसायञ्जुहोति॥१०॥

प्रेव तेन जायते। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। प्रत्येव तेन
तिष्ठति। प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स एतदग्निहोत्रं
मिथुनमपश्यत्। तदुदिते सूर्येऽजुहोत्। यजुषाऽन्यत्।
तूष्णीमन्यत्। ततो वै स प्राजायत। यस्यैव द्विदुष उदिते
सूर्येऽग्निहोत्रञ्जुहोति॥११॥

प्रेव जायते। अथो यथा दिवा प्रजानन्नेति। तादृगेव
तत्। अथो खल्व्वाहुः। यस्य वै द्वौ पुण्यौ गृहे वसंतः।
यस्तयोरन्यं राधयत्यन्यन्न। उभौ वाव स तावृच्छतीति।
अग्निर्वावादित्यस्सायं प्र विंशति। तस्मादग्निर्दूरान्नक्तन्दृशे।
उभे हि तेजसी सं पद्येते॥१२॥

उद्यन्तर्वावादित्यमग्निरनु समारोहति। तस्माद्धूम एवाग्नेर्दिवा

ददृशे। यद॒ग्नये॑ सा॒यञ्जु॑हुयात्। आ सूर्या॑य वृश्चेत। यत्सूर्या॑य
प्रा॒तर्जु॑हुयात्। आऽग्नये॑ वृश्चेत। दे॒वता॑भ्यस्सम॒दन्द॑ध्यात्।
अ॒ग्निर्ज्योति॑र्ज्योति॒स्सूर्य॑स्स्वा- हेत्ये॒व सा॒य९ हो॑त॒व्यम्।
सूर्यो॑ ज्योति॒र्ज्योति॑र॒ग्निस्स्वाहे॑ति प्रा॒तः। तथो॒भाभ्या॑९
सा॒य९ हू॑यते॥१३॥

उ॒भाभ्या॑ प्रा॒तः। न दे॒वता॑भ्यस्सम॒दन्द॑धाति। अ॒ग्निर्ज्योति॑रित्या॒ह।
अ॒ग्निर्वै रे॑तो॒धाः। प्र॒जा ज्योति॑रित्या॒ह। प्र॒जा ए॒वास्मै॑ प्र
ज॑नयति। सूर्यो॑ ज्योति॒रित्या॑ह। प्र॒जास्वे॒व प्रजा॑तासु रेतो॑
दधाति। ज्योति॒र॒ग्निस्स्वाहे॑त्या॒ह। प्र॒जा ए॒व प्रजा॑ता अ॒स्यां
प्रति॑ष्ठापयति॥१४॥

तू॒ष्णीमु॑त्तरा॒माहु॑तिञ्जुहोति। मि॒थुन॒त्वाय॑ प्रजा॑त्यै।
यदु॑दि॒ते सूर्ये॑ प्रा॒तर्जु॑हुयात्। यथाऽति॑थये प्र॒द्वुता॑य
शू॒न्याया॑व॒स॒थाया॑हार्य९ हर॑न्ति। ता॒दृगे॒व तत्। का॒ह
तत॑स्तद्भव॒तीत्या॑हुः। यत्स॑ न वेद। यस्मै॑ तद्धर॒न्तीति॑।
तस्मा॑द्यदौष॒सञ्जु॑होति। तदे॒व संप्र॑ति। अथो॒ यथा॑ प्रा॒र्थमौष॑सं
प॑रि॒वेवै॑ष्टि। ता॒दृगे॒व तत्॥१५॥

अ॒मृष्ट॑ वि॒चिकि॑त्सन्ति जु॒ह्वत्य॑जाम॒सृज॑ताग्नि॒होत्र॑९ सूर्या॑य प्रा॒तर्जु॑होति जु॒ह्वति॑ संप॒द्येते॑ हू॒यते॑ स्थापयति

संप्रति॑ द्वे च॥२॥ [२]

रु॒द्रो वा ए॒षः। यद॒ग्निः। प॒त्नी स्था॒ली। यन्म॑ध्येऽग्नेर॑धि॒श्रये॑त्।
रु॒द्राय॑ प॒त्नीम॑पि दध्यात्। प्र॒मायु॑का स्यात्। उदी॒चोऽङ्गा॑रान्नि॒रूह्या॑धि

श्रयति। पत्न्यै गोपीथाय। व्यन्तान्करोति। तथा
पत्न्यप्रमायुका भवति॥१६॥

घर्मो वा एषोऽशान्तः। अहरहः प्र वृज्यते। यदग्निहोत्रम्।
प्रतिषिञ्चेत्पशुकामस्य। शान्तमिव हि पशव्यम्। न
प्रतिषिञ्चेद्ब्रह्मवर्चसकामस्य। समिद्धमिव हि ब्रह्मवर्चसम्।
अथो खलु। प्रतिषिच्यमेव। यत्प्रतिषिञ्चति॥१७॥

तत्पशव्यम्। यज्जुहोति। तद्ब्रह्मवर्चसि। उभयमेवाकः।
प्रच्युतुर्वा एतदस्माल्लोकात्। अगतन्देवलोकम्। यच्छृतः
हविरनभिघारितम्। अग्निं द्योतयति। अभ्येवैनद्वारयति।
अथो देवत्रैवैनद्रमयति॥१८॥

पर्यग्निं करोति। रख्यसामपहत्यै। त्रिः पर्यग्निं करोति।
त्र्यावृद्धिं यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय। यत्प्राचीनमुद्वासयेत्।
यजमानः शुचाऽर्पयेत्। यद्वर्षिणा। पितृदेवत्यः स्यात्।
यत्प्रत्यक्॥१९॥

पत्नीः शुचाऽर्पयेत्। उदीचीनमुद्वासयति। एषा वै
दैवमनुष्याणां शान्ता दिक्। तामेवैनदनूद्वासयति शान्त्यै।
वर्त्म करोति। यज्ञस्य सन्तत्यै। निष्टपति। उपैव तथस्तृणाति।
चतुरुन्नयति। चतुष्पादः पशवः॥२०॥

पशून्नेवावरुन्धे। सर्वान्पूर्णानुन्नयति। सर्वे हि पुण्यां राद्धाः।
अनूच उन्नयति। प्रजायां अनूचीनत्वाय। अनूच्येवास्य

प्रजाऽर्धुका भवति। संमृशति व्यावृत्तयै। नाहोष्यन्नुप सादयेत्।
यदहोष्यन्नुपसादयेत्। यथाऽन्यस्मा उपनिधाय॥२१॥

अन्यस्मै प्रयच्छति। तादृगेव तत्। आऽस्मै वृश्चेत।
यदेव गार्हपत्येऽधि श्रयति। तेन गार्हपत्यं प्रीणाति।
अग्निरिबिभेत्। आहुतयो माऽत्येष्यन्तीति। स एतां
समिधमपश्यत्। तामाऽधत्त। ततो वा अग्नावाहुतयोऽधियन्त॥२२॥

यदेनं समयच्छत्। तत्समिधस्समित्वम्। समिधमा
दधाति। समेवैनय्यच्छति। आहुतीनामन्यतै। अथो
अग्निहोत्रमेवेध्ववत्करोति। आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै। ब्रह्मवादिनो
वदन्ति। यदेकां समिधमाधाय द्वे आहुती जुहोति। अथ
कस्यां समिधिं द्वितीयामाहुतिञ्जुहोतीति॥२३॥

यद्वे समिधावा दध्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। एकां
समिधमाधाय। यजुषाऽन्यामाहुतिञ्जुहोति। उभे एव समिद्वती
आहुती जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यञ्जनयति। आदीप्तायाञ्जुहोति।
समिद्धमिव हि ब्रह्मवर्चसम्। अथो यथाऽतिथिञ्ज्योतिष्कृत्वा
परि वेवैष्टि। तादृगेव तत्। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति।
तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो द्विपद्येव चतुष्पदः प्रति
ष्ठापयति॥२४॥

भवति प्रतिषिञ्चति गमयति प्रत्यक्पशवं उपनिधायान्धियन्तेति तच्चत्वारि च॥३॥

उत्तरावतीं द्वे देवा आहुतिमजुहवुः। अवाचीमसुराः। ततो
देवा अभवन्। पराऽसुराः। यङ्गामयेत् वसीयान्धस्यादिति।

कनीयस्तस्य पूर्वं हुत्वा। उत्तरं भूयो जुहुयात्। एषा वा उत्तरावत्याहुतिः। तान्देवा अजुहवुः। ततस्तेऽभवन्॥ २५॥

यस्यैवञ्जुहति। भवत्येव। यङ्गामयेत् पापीयान्स्यादिति। भूयस्तस्य पूर्वं हुत्वा। उत्तरङ्कनीयो जुहुयात्। एषा वा अवाच्याहुतिः। तामसुरा अजुहवुः। ततस्ते पराऽभवन्। यस्यैवञ्जुहति। परैव भवति॥ २६॥

हुत्वोप सादयत्यजामित्वाय। अथो व्यावृत्त्यै। गार्हपत्यं प्रतीरिष्यते। अननुध्यायिनमेवैनङ्करोति। अग्निहोत्रस्य वै स्थाणुरस्ति। तय्यं ऋच्छेत्। यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। एष वा अग्निहोत्रस्य स्थाणुः। यत्पूर्वाऽऽहुतिः। ताय्यंदुत्तरयाऽभि जुहुयात्॥ २७॥

यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। अतिहाय पूर्वामाहुतिञ्जुहोति। यज्ञस्थाणुमेव परि वृणक्ति। अथो भ्रातृव्यमेवास्वाऽति क्रामति। अवाचीनं सायमुपमार्ष्टि। रेत एव तदधाति। ऊर्ध्वं प्रातः। प्र जनयत्येव तत्। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। चतुरुन्नयति॥ २८॥

द्विर्जुहोति। अथ कं द्वे आहुती भवतु इति। अग्नौ वैश्वानर इति ब्रूयात्। एष वा अग्निर्वैश्वानरः। यद्वाह्मणः। हुत्वा द्विः प्राश्नाति। अग्नावेव वैश्वानरे द्वे आहुती जुहोति। द्विर्जुहोति। द्विर्निमार्ष्टि। द्विः प्राश्नाति॥ २९॥

षट्थसंपद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति।
ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किन्देवत्यमग्निहोत्रमिति। वैश्वदेवमिति
ब्रूयात्। यद्यजुषा जुहोति। तदैन्द्राग्रम्। यत्तूष्णीम्।
तत्प्राजापत्यम्॥ ३० ॥

यन्निमार्ष्टि। तदोषधीनाम्। यद्वितीयम्। तत्पितृणाम्।
यत्प्राश्नाति। तद्गर्भाणाम्। तस्माद्गर्भा अनंश्नन्तो वर्धन्ते।
यदाचामिति। तन्मनुष्याणाम्। उदङ्घर्यावृत्याचामिति॥ ३१ ॥

आत्मनो गोपीथाय। निर्णेनेक्ति शुद्धौ। निष्टपति स्वगाकृत्यै।
उद्दिशति। सप्तरूषीनेव प्रीणाति। द्रिष्विणा पर्यावर्तते। स्वमेव
वीर्यमनु पर्यावर्तते। तस्माद्द्रिष्विणोऽर्ध आत्मनो वीर्यावत्तरः।
अथो आदित्यस्यैवावृतमनु पर्यावर्तते। हुत्वोप समिन्धे॥ ३२ ॥

ब्रह्मवर्चसस्य समिद्धौ। न बर्हिरनु प्र हरेत्। असङ्स्थितो
वा एष यज्ञः। यदग्निहोत्रम्। यदनु प्रहरेत्। यज्ञविच्छिन्द्यात्।
तस्मान्नानु प्रहृत्यम्। यज्ञस्य सन्तत्यै। अपो नि नयति।
अवभृथस्यैव रूपमकः॥ ३३ ॥

अभुवन्भवति जुहुयान्नयति मार्ष्टि द्विःप्राश्नाति प्राजापत्यमाचामतीत्येकः॥ ४ ॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। अग्निहोत्रप्रायणा यज्ञाः। किंप्रायणमग्निहोत्रमिति
वत्सो वा अग्निहोत्रस्य प्रायणम्। अग्निहोत्रयज्ञानाम्। तस्य
पृथिवी सदः। अन्तरिक्षमाग्नीद्धम्। द्यौरहविर्धानम्। दिव्या
आपः प्रोख्णयः। ओषधयो बर्हिः॥ ३४ ॥

वनस्पतय इध्मः। दिशः परिधयः। आदित्यो यूपः।
यजमानः पशुः। समुद्रोऽवभृथः। सव्वँत्सरस्स्वंगाकारः।
तस्मादाहिताग्नेस्सर्वमेव बर्हिष्यन्दत्तं भवति। यत्सायजुहोति।
रात्रिमेव तेन दखिष्यन्ङ्कुरुते। यत्प्रातः॥३५॥

अहरेव तेन दखिष्यन्ङ्कुरुते। यत्ततो ददाति। सा दखिषणा।
यावन्तो वै देवा अहुतमादन्। ते पराऽभवन्। त
एतदग्निहोत्रं सर्वस्यैव समवदायाजुहवुः। तस्मादाहुः।
अग्निहोत्रवै देवा गृहाणान्निष्कृतिमपश्यन्निति। यत्सायजुहोति।
रात्रिया एव तद्धुताद्याय॥३६॥

यजमानस्यापराभावाय। यत्प्रातः। अहं एव तद्धुताद्याय।
यजमानस्यापराभावाय। यत्ततोऽज्ञातिं हुतमेव तत्। द्वयोः
पयसा जुहुयात्पशुकामस्य। एतद्वा अग्निहोत्रं मिथुनम्। य
एववैदं। प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते॥३७॥

इमामेव पूर्वया दुहे। अमूमुत्तरया। अधिश्रित्योत्तरमा
नयति। योनावेव तद्रेतस्मिञ्चति प्रजनने। आज्येन
जुहुयात्तेजस्कामस्य। तेजो वा आज्यम्। तेजस्व्यैव भवति।
पयसा पशुकामस्य। एतद्वै पशूनां रूपम्। रूपेणैवास्मै
पशूनवरुन्धे॥३८॥

पशुमानेव भवति। दध्नेन्द्रियकामस्य। इन्द्रियवै दधि।
इन्द्रियाव्यैव भवति। यवाग्वां ग्रामकामस्यौषधा वै मनुष्याः।

भा॒ग॒धे॒ये॒नै॒वास्मै॑ स॒जा॒तान॑व रुन्धे। ग्रा॒म्ये॒व भ॑वति। अ॒यं॒ज्ञो
वा ए॒षः। यो॑ऽसा॒मा॥३९॥

च॒तु॒रु॒न्न॑यति। च॒तु॒र॒ख्वर॑ꣳ रथ॒न्त॒रम्। र॒थ॒न्त॒र॒स्यै॒ष वर्णः॑।
उ॒प॒री॒व ह॑रति। अ॒न्त॒रि॒ख्व॒वाम॑दे॒व्यम्। वा॒म॒दे॒व्य॒स्यै॒ष वर्णः॑।
द्वि॒र्जु॑होति। द्य॒ख्वरं॑ बृ॒हत्। बृ॒हत् ए॒ष वर्णः॑। अ॒ग्नि॒हो॒त्रमे॒व
तथ्साम॑न्वत्करोति॥४०॥

यो वा अ॒ग्नि॒हो॒त्रस्यो॑प॒सदो॑ वेद। उ॒पै॒नमु॑प॒सदो॑ नमन्ति।
वि॒न्दत॑ उप॒स॒त्ता॒रम्। उ॒न्नी॒योप॑ सादयति। पृ॒थि॒वीमे॒व
प्री॑णाति। हो॒ष्यन्नु॑प॒साद॑यति। अ॒न्त॒रि॒ख्वमे॒व प्री॑णाति।
हु॒त्वोप॑ सादयति। दि॒वंमे॒व प्री॑णाति। ए॒ता वा
अ॒ग्नि॒हो॒त्रस्यो॑प॒सदः॑॥४१॥

य ए॒व॒वै॒द। उ॒पै॒नमु॑प॒सदो॑ नमन्ति। वि॒न्दत॑ उप॒स॒त्ता॒रम्।
यो वा अ॒ग्नि॒हो॒त्रस्या॑श्रा॒वितं॑ प्र॒त्याश्रा॑वितꣳ हो॒ता॒रं
ब्र॒ह्माण॑व॒षट्कार॑वै॒द। तस्य॑ त्वे॒व हु॑तम्। प्रा॒णो वा
अ॒ग्नि॒हो॒त्रस्या॑श्रा॒वितम्। अ॒पा॒नः प्र॒त्याश्रा॑वितम्। म॒नो
हो॒ता॥ च॒ख्वुर्ब्र॑ह्मा। नि॒मे॒षो व॑षट्कारः॥४२॥

य ए॒व॒वै॒द। तस्य॑ त्वे॒व हु॑तम्। सा॒य॒य्या॑वा॒नश्च॒ वै दे॒वाः
प्रा॒त॒र्या॑वा॒णश्चा॒ग्नि॒हो॒त्रिणो॑ गृ॒हमा॑गच्छन्ति। तान् यन्न त॒र्पये॑त्।
प्र॒जया॑ऽस्य प॒शुभि॑र्वि ति॒ष्ठेर॑न्। यत्त॒र्पये॑त्। तृ॒प्ता ए॒नं
प्र॒जया॑ प॒शुभि॑स्त॒र्पये॑युः। स॒जूर्दे॒वैस्सा॒य॒य्या॑व॒भिरि॑ति सा॒यꣳ

संमृशति। सजूर्देवैः प्रातर्यावंभिरिति प्रातः। ये चैव
देवास्सायय्याँवानो ये च प्रातर्यावाणः॥४३॥

तानेवोभयाः स्तर्पयति। त एनन्तृप्ताः प्रजयां पशुभिस्तर्पयन्ति।
अरुणो ह स्माहौपवेशिः। अग्निहोत्र एवाहः सायंप्रातर्वज्रं
भ्रातृव्येभ्यः प्र हरामि। तस्मान्मत्पापीयाः सो भ्रातृव्या इति।
चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। समिथ्संसमी। सप्तपदा शक्करी।
शाकरो वज्रः। अग्निहोत्र एव तत्सायंप्रातर्वज्रय्यंजमानो
भ्रातृव्याय प्र हरति। भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो
भवति॥४४॥

बर्हिः प्रातरहुताद्यां जायते रुन्धेऽस्मा करोत्येता वा अग्निहोत्रस्योपसदो वषट्कारश्च प्रातर्यावाणो
वज्रस्त्रीणि च॥५॥

[५]

प्रजापतिरकामयतात्मन्वन्मे जायेतेति। सोऽजुहोत्।
तस्मात्स्मन्वदजायत। अग्निर्वायुरादित्यः। तेऽब्रुवन्।
प्रजापतिरहौषीदात्मन्वन्मे जायेतेति। तस्य वयमंजनिष्महि।
जायतान्न आत्मन्वदिति तेऽजुहवुः। प्राणानामग्निः। तनुवै
वायुः॥४५॥

चख्षुष आदित्यः। तेषां हुतादजायत गौरेव। तस्यै
पयसि व्यायच्छन्त। मम हुतादजनि ममेति। ते
प्रजापतिं प्रश्नमायन्। स आदित्योऽग्निमब्रवीत्। यतरो
नौ जयात्। तन्नौ सहासदिति। कस्यै कोऽहौषीदिति
प्रजापतिरब्रवीत्कस्यै क इति। प्राणानामहमित्यग्निः॥४६॥

तनुवां अहमिति वायुः। चख्षुषोऽहमित्यादित्यः। य एव
प्राणानामहौषीत्। तस्य हुतादंजनीति। अग्नेरहुतादंजनीति।
तदग्निहोत्रस्याग्निहोत्रत्वम्। गौर्वा अग्निहोत्रम्। य एववैदं
गौरग्निहोत्रमिति। प्राणापानाभ्यामेवाग्निः समर्धयति।
अव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति॥४७॥

य एववैदं। तौ वायुरब्रवीत्। अनु मा भंजतमिति।
यदेव गार्हपत्येऽधिश्चित्याहवनीयमभ्युद्धवान्। तेन त्वां
प्रीणानित्यब्रूताम्। तस्माद्यद्गार्हपत्येऽधिश्चित्याहवनीयमभ्युद्धवति।
वायुमेव तेन प्रीणाति। प्रजापतिर्देवतास्सृजमानः। अग्निमेव
देवतानां प्रथममसृजत। सोऽन्यदालम्भ्यमवित्वा॥४८॥

प्रजापतिमभि पर्यावर्तत। स मृत्योरबिभेत्। सोऽमुमादित्यमात्मनो
निरमिमीत। तः हुत्वा पराङ्मर्यावर्तत। ततो वै
स मृत्युमपाजयत्। अपं मृत्युञ्जयति। य एववैदं।
तस्माद्यस्यैवद्विदुषः। उत्तैकाहमुत द्यहन्न जुह्वति। हुतमेवास्य
भवति। असौ ह्यादित्योऽग्निहोत्रम्॥४९॥

तनुवै वायुरग्निर्भवत्यवित्वा भवत्येकश्च॥६॥

[६]

रौद्रङ्गविं। वायव्यमुपसृष्टम्। आश्विनन्दुह्यमानम्।
सौम्यन्दुग्धम्। वारुणमधि श्रितम्। वैश्वदेवा भिन्दवः।
पौष्णमुदन्तम्। सारस्वतद्विष्यन्दमानम्। मैत्रः शरः।
धातुरुद्वासितम्। बृहस्पतेरुन्नीतम्। सवितुः प्र क्रान्तम्।
द्यावापृथिव्यः ह्रियमाणम्। ऐन्द्राग्रमुपसन्नम्। अग्नेः

पूर्वाऽऽहुतिः। प्रजापतेरुत्तरा। ऐन्द्रं हुतम्॥५०॥

उद्वासितं सप्त च॥७॥ [७]

द॒खि॒ण॒त॒ उप॑ सृजति। पि॒तृ॒लो॒कमे॒व तेन॑ जयति।
प्राची॒मा वर्त॑यति। दे॒व॒लो॒कमे॒व तेन॑ जयति। उदी॑चीमावृत्य
दो॒ग्धि। म॒नु॒ष्य॒लो॒कमे॒व तेन॑ जयति। पूर्वा॑ दुह्याञ्जेष्ठस्य
ज्यैष्ठि॒नेय॑स्य। यो वा॑ ग॒त॒श्री॑स्स्यात्। अप॑रौ दुह्यात्कनिष्ठस्य
का॒नि॒ष्ठि॒नेय॑स्य। यो वा॑ बुभूषेत्॥५१॥

न सं मृ॑शति। पा॒प॒व॒स्य॒सस्य॑ व्यावृ॑त्त्यै। वा॒य॒व्य॑व्वाँ
ए॒तदु॑प॑सृष्टम्। आ॒श्विन॑न्दुह्यमा॑नम्। मै॒त्र॑न्दु॒ग्धम्। अ॒र्य॑म्ण
उ॒द्वा॒स्यमा॑नम्। त्वा॒ष्ट्रमु॑न्नीयमा॑नम्। बृ॒ह॒स्प॒तेरु॑न्नी॒तम्। स॒वि॒तुः
प्र॒क्रा॑न्तम्। द्या॒वा॒पृ॒थि॒व्यं ह्रि॑यमा॑णम्॥५२॥

ऐ॒न्द्रा॒ग्रमु॑प॑ सादितम्। सर्वा॑भ्यो वा ए॒ष दे॒वता॑भ्यो जुहोति।
योऽ॒ग्नि॒हो॒त्रञ्जु॑होति। यथा॒ खलु॑ वै धे॒नुन्ती॑र्ये त॒र्पय॑ति।
ए॒वम॑ग्नि॒हो॒त्री यज॑मानन्त॒र्पय॑ति। तृ॒प्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑।
प्र सु॒व॒र्ग॒ल्लौक॑ज्जा॒नाति॑। प॒श्य॑ति पु॒त्रम्। प॒श्य॑ति पौ॒त्रम्। प्र
प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जा॒यते॑। यस्यै॒व द्वि॑दुषोऽ॒ग्नि॒हो॒त्रञ्जु॑हति।
य उ॑ चैनदे॒ववै॑द॥५३॥

बुभूषेद्विद्यमाणायाते द्वे च॥८॥ [८]

त्रयो॒ वै प्रै॑यमे॒धा आ॑सन्न। तेषा॒न्नि॒रे॒कोऽ॒ग्नि॒हो॒त्रम॑जुहोत्।
द्वि॒रे॒कः। स॒कृ॒दे॒कः। तेषा॒य्यस्त्रि॑रजुहोत्। स ऋ॒चाऽजु॑होत्।

यो द्विः। स यजुषा। यस्सकृत्। स तूष्णीम्॥५४॥

यश्च यजुषाऽजुहोद्यश्च तूष्णीम्। तावुभावार्धुताम्।
तस्माद्यजुषाऽऽहुतिः पूर्वा होतव्या। तूष्णीमुत्तरा। उभे एवर्धी
अवरुन्धे। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निस्स्वाहेति सायञ्जुहोति।
रेत एव तद्वधाति। सूर्यो ज्योतिर्ज्योति- स्सूर्यस्स्वाहेति
प्रातः। रेत एव हितं प्र जनयति। रेतो वा एतस्य हितत्र प्र
जायते॥५५॥

यस्याग्निहोत्रमहुतं सूर्योऽभ्युदेति। यद्यन्ते स्यात्। उन्नीय
प्राडुदाद्रवेत्। स उपसाद्यातमितोरासीत्। स यदा ताम्येत्।
अथ भूस्स्वाहेति जुहुयात्। प्रजापतिर्वै भूतः। तमेवोपासरत्।
स एवैनन्तत् उन्नयति। नार्तिमाच्छति यजमानः॥५६॥

तूष्णीञ्जायते यजमानः॥९॥ [९]

यदग्निमुद्धरति। वसवस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे
जुहति। वसुष्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। निहितो
धूपायच्छेते। रुद्रास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति।
रुद्रेष्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। प्रथममिधमर्चिरा लभते।
आदित्यास्तर्ह्यग्निः॥५७॥

तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। आदित्येष्वेवास्याग्निहोत्रं
हुतं भवति। सर्व एव सर्वश इध्म आदीप्तो भवति। विश्वे
देवास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। विश्वेष्वेवास्य

देवेष्वग्निहोत्रं हुतं भवति। नितरामर्चिरुपावैति लोहिनीकैव भवति। इन्द्रस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। इन्द्र एवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥५८॥

अङ्गारा भवन्ति। तेभ्योऽङ्गारेभ्योऽर्चिरुदेति। प्रजापतिस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। प्रजापतावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। शरोऽङ्गारा अध्यूहन्ते। ब्रह्म तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। ब्रह्मन्नेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। वसुषु रुद्रेष्वादित्येषु विश्वेषु देवेषु। इन्द्रे प्रजापतौ ब्रह्मन्। अपरिवर्गमेवास्यैतासु देवतासु हुतं भवति। यस्यैवद्विदुषोऽग्निहोत्रञ्जुहति। य उ चैनदेववैद॥५९॥

आदित्यास्तर्ह्यग्निरिन्द्र एवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति देवेषु चत्वारि च (यदग्निनिहितः प्रथमं सर्व एव

नितरामङ्गाराशशरोऽङ्गारा ब्रह्म वसुष्वष्टौ ॥)॥१०॥ [१०]

ऋतन्त्वा सत्येन परिषिञ्चामीति सायं परिषिञ्चति। सत्यन्त्वर्तेन परिषिञ्चामीति प्रातः। अग्निर्वा ऋतम्। असावादित्यस्सत्यम्। अग्निमेव तदादित्येन सायं परिषिञ्चति। अग्निनाऽऽदित्यं प्रातस्सः। यावदहोरात्रे भवतः। तावदस्य लोकस्य। नार्तिर्न रिष्टिः। नान्तो न पर्यन्तोऽस्ति। यस्यैवद्विदुषोऽग्निहोत्रञ्जुहति। य उ चैनदेववैद॥६०॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

प्रजापतिरकामयत प्रजास्सृजेयेति। स एतन्दशहोतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्य दर्भस्तम्बेऽजुहोत्। ततो वै स प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टा अपाक्रामन्। ता ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। यः कामयेत् प्रजायेयेति। स दशहोतारं मनसाऽनुद्रुत्य दर्भस्तम्बे जुहुयात्। प्रजापतिर्वै दशहोता॥१॥

प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजायते। मनसा जुहोति। मन इव हि प्रजापतिः। प्रजापतेरात्यै। पूर्णया जुहोति। पूर्ण इव हि प्रजापतिः। प्रजापतेरात्यै। न्यूनया जुहोति। न्यूनाद्धि प्रजापतिः प्रजा असृजत। प्रजानां सृष्ट्यै॥२॥

दर्भस्तम्बे जुहोति। एतस्माद्वै योनेः प्रजापतिः प्रजा असृजत। यस्मादेव योनेः प्रजापतिः प्रजा असृजत। तस्मादेव योनेः प्रजायते। ब्राह्मणो दंष्ट्रिणत उपास्ते। ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा। उपद्रष्टुमत्येव प्रजायते। ग्रहो भवति। प्रजानां सृष्टानान्धृत्यै। यं ब्राह्मणविद्याविद्वांसस्यैशो नर्च्छेत्॥३॥

सोऽरण्यं परेत्य। दर्भस्तम्बमुद्धृत्य। ब्राह्मणन्दंष्ट्रिणतो निषाद्य। चतुर्होतृन्व्याचरेषीत। एतद्वै देवानां परमङ्गुह्यं ब्रह्म। यच्चतुर्होतारः। तदेव प्रकाशङ्गमयति। तदेनं प्रकाशङ्गतम्। प्रकाशं प्रजानाङ्गमयति। दर्भस्तम्बमुद्धृत्य व्याचष्टे॥४॥

अ॒ग्नि॒वान् वै द॑र्भस्त॒म्बः। अ॒ग्नि॒वत्ये॒व व्याच॑ष्टे। ब्रा॒ह्म॒णो
द॑खि॒णत॒ उप॑स्ते। ब्रा॒ह्म॒णो वै प्र॒जाना॑मुपद्र॒ष्टा।
उ॒प॒द्र॒ष्टुम॒त्येवैन॒य्यंशं ऋच्छ॑ति। ई॒श्वर॑न्त॒य्यंशोर्तो॑रित्याहुः।
यस्यान्ते॑ व्याचष्ट॒ इति॑। वर॒स्तस्मै दे॒यः। यदे॒वैन॒न्तत्रो॑प॒नम॑ति।
तदे॒वाव॑ रुन्धे॥ ५॥

अ॒ग्नि॒मा॒दधा॑नो दश॑होत्राऽर॒णिम॑व॒ दध्या॑त्। प्रजा॑तमे॒वैन॒मा
ध॑त्ते। तेनै॒वोद्भू॑त्याग्नि॒होत्रं॑हुयात्। प्रजा॑तमे॒वैनं॑ञ्जुहोति।
ह॒विर्निर्व॑पस्यन्दश॑होतार॒व्याँच॑र॒षीत॑। प्रजा॑तमे॒वैन॒न्निर्व॑पति।
सा॒मि॒धेनी॑रनु॒वक्ष्य॑न्दश॑होतार॒व्याँच॑क्षीत। सा॒मि॒धेनी॑रे॒व
सृ॒ष्ट्वाऽऽर॑भ्य॒ प्रत॑नुते। अथो॑ य॒ज्ञो वै दश॑होता। य॒ज्ञमे॒व
त॑नुते॥ ६॥

अ॒भि॒चर॑न्दश॑होतारञ्जुहयात्। न॒व वै पु॑रु॒षे प्रा॑णाः।
नाभि॑र्दश॒मी। सप्रा॑णमे॒वैन॑म॒भि च॑रति। ए॒ताव॑द्वै पु॒रुष॑स्य॒
स्वम्। याव॑त्प्रा॒णाः। याव॑दे॒वास्या॑स्ति। तद॒भि च॑रति। स्व॒कृत॑
इ॒रि॒णे जु॑होति प्र॒दरे वा॑। ए॒तद्वा अ॒स्यै नि॒र्ऋ॑तिगृहीतम्।
नि॒र्ऋ॑तिगृहीत ए॒वैन॒न्निर्ऋ॑त्या ग्राह॑यति। यद्वा॒चः
क्रू॒रम्। तेन॒ वष॑ट्करोति। वा॒च ए॒वैन॑ङ्क॒रेण॒ प्र वृ॑श्चति।

ता॒जगा॑र्तिमा॒र्च्छ॑ति॥ ७॥

दश॑होता सृष्ट्वा ऋच्छेद्याचष्टे रुन्ध एव तनुते निरऋतिगृहीतं पञ्च च॥ १॥

प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यत द॒र्शपूर्ण॑मा॒सौ सृ॑जे॒येति॑। स
ए॒तश्चतु॑र्होतारमपश्यत्। तं मन॑साऽनु॒द्रुत्या॑ह॒वनी॑येऽजुहोत्।

ततो वै स दर्शपूर्णमासावसृजत। तावस्मात्सृष्टावपाक्रामताम्।
तौ ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। दर्शपूर्णमासावालभमानः।
चतुर्होतारं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये जुहुयात्। दर्शपूर्णमासावेव
सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते॥८॥

ग्रहो भवति। दर्शपूर्णमासयोस्सृष्टयोर्धृत्यै। सोऽकामयत
चातुर्मास्यानि सृजेयेति। स एतं पञ्चहोतारमपश्यत्।
तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स
चातुर्मास्यान्यसृजत। तान्यस्मात्सृष्टान्यपाक्रामन्। तानि
ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। चातुर्मास्यान्यालभमानः॥९॥

पञ्चहोतारं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये जुहुयात्। चातुर्मास्यान्येव
सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। ग्रहो भवति। चातुर्मास्यानां
सृष्टानान्धृत्यै। सोऽकामयत पशुबन्धं सृजेयेति। स
एतं षड्होतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्।
ततो वै स पशुबन्धमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
तद्ग्रहेणागृह्णात्॥१०॥

तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। पशुबन्धेन यक्ष्यमाणः। षड्होतारं
मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये जुहुयात्। पशुबन्धमेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य
प्र तनुते। ग्रहो भवति। पशुबन्धस्य सृष्टस्य धृत्यै।
सोऽकामयत सौम्यमध्वरं सृजेयेति। स एतं
सप्तहोतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्।
ततो वै स सौम्यमध्वरमसृजत॥११॥

सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तद्गृहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य
ग्रहत्वम्। दीर्घिष्यमाणः। सप्तहोतारं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये
जुहुयात्। सौम्यमेवाध्वरः सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्र तनुते। ग्रहो
भवति। सौम्यस्याध्वरस्य सृष्टस्य धृत्यै। देवेभ्यो वै यज्ञो न
प्राभवत्। तमेतावच्छस्समभरन्॥१२॥

यत्संभाराः। ततो वै तेभ्यो यज्ञः प्राभवत्। यत्संभारा
भवन्ति। यज्ञस्य प्रभृत्यै। आतिथ्यमासाद्य व्याचष्टे।
यज्ञमुखव्वाँ आतिथ्यम्। मुखत एव यज्ञः संभृत्य
प्र तनुते। अयज्ञो वा एषः। योऽपत्नीकः। न प्रजाः
प्रजायेरन्। पत्नीर्व्याचष्टे। यज्ञमेवाकः। प्रजानां प्रजननाय।
उपसत्सु व्याचष्टे। एतद्वै पत्नीनामायतनम्। स्व एवेना
आयतनेऽवकल्पयति॥१३॥

तनुत आलभमानोऽगृह्णादसृजताभरञ्जायेरन्त्यद्वै॥२॥ [२]

प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। स
त्रिवृतः स्तोममसृजत। तं पञ्चदशः स्तोमो मध्यत
उदतृणत्। तौ पूर्वपृखश्चापरपृखश्चाभवताम्। पूर्वपृखन्देवा
अन्वसृज्यन्त। अपरपृखमन्वसुराः। ततो देवा अभवन्।
पराऽसुराः। यङ्कामयेत् वसीयान्त्स्यादिति॥१४॥

तं पूर्वपृखे याजयेत्। वसीयानेव भवति। यङ्कामयेत्
पापीयान्त्स्यादिति। तमपरपृखे याजयेत्। पापीयानेव
भवति। तस्मात्पूर्वपृखोऽपरपृखात्करुण्यतरः। प्रजापतिर्वै

दशहोता। चतुर्होता पञ्चहोता। षड्होता सप्तहोता।
ऋतवँस्सर्वँत्सरः॥१५॥

प्रजाः पशव इमे लोकाः। य एवं प्रजापतिं बहोर्भूयाँसुवैदं।
बहोरेव भूयान्भवति। प्रजापतिर्देवासुरानसृजत।
स इन्द्रमपि नासृजत। तन्देवा अब्रुवन्। इन्द्रो
जनयेति। सोऽब्रवीत्। यथाऽहय्युष्माँस्तपसाऽसृष्टि।
एवमिन्द्रञ्जनयध्वमिति॥१६॥

ते तपोऽतप्यन्त। त आत्मन्निन्द्रमपश्यन्। तमब्रुवन्।
जायस्वेति। सोऽब्रवीत्। किं भागधेयमभि जनिष्य इति।
ऋतून्सर्वँत्सरम्। प्रजाः पशून्। इमाल्लोकानित्यब्रुवन्। तवै
माऽऽहुत्या प्र जनयतेत्यब्रवीत्॥१७॥

तश्चतुर्होत्रा प्राजनयन्। यः कामयेत वीरो म आजायेतेति।
स चतुर्होतारञ्जुह्यात्। प्रजापतिर्वै चतुर्होता। प्रजापतिरेव
भूत्वा प्रजायते। जजनदिन्द्रमिन्द्रियाय स्वाहेति ग्रहेण
जुहोति। आऽस्य वीरो जायते। वीरँ हि देवा एतयाऽऽहुत्या
प्राजनयन्। आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकेऽस्पर्धन्त। वयं
पूर्वं सुवर्गलोकमियाम वयं पूर्वं इति॥१८॥

त आदित्या एतं पञ्चहोतारमपश्यन्। तं पुरा
प्रातरनुवाकादाग्नीध्रेऽजुहवुः। ततो वै ते पूर्वं सुवर्गलोकमायन्।
यस्सुवर्गकामस्स्यात्। स पञ्चहोतारं पुरा प्रातरनुवाकादाग्नीध्रे
जुह्यात्। सर्वँत्सरो वै पञ्चहोता। सर्वँत्सरस्सुवर्गो लोकः।

सुवँध्सर एवर्तुषु प्रतिष्ठाय। सुवर्गल्लोकमेति। तैऽब्रुवन्नङ्गिरस
आदित्यान्॥१९॥

क्व स्थ। क्व वस्सुध्यो हव्यवँक्ष्याम् इति। छन्दस्स्वित्यब्रुवन्।
गायत्रियात्रिष्टुभि जगत्यामिति। तस्माच्छन्दस्सु सद्य
आदित्येभ्यः। आङ्गीरसीः प्रजा हव्यवँहन्ति। वहन्त्यस्मै
प्रजा बलिम्। ऐनमप्रतिख्यातङ्गच्छति। य एववँदं द्वादश
मासाः पञ्चर्तवः। त्रय इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः।
एतस्मिन्वा एष श्रितः। एतस्मिन्प्रतिष्ठितः। य एवमेतं
श्रितं प्रतिष्ठितुवँदं प्रत्येव तिष्ठति॥२०॥

स्यादिति सवँध्सरो जनयध्वमितीत्यब्रवीत्पूर्वं इत्यादित्यानृतवृष्यङ्॥३॥ [३]

प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति। स एतन्दशहोतारमपश्यत्।
तेन दशधाऽऽत्मानं विधाय। दशहोत्राऽतप्यत। तस्य
चित्तिस्सुगासीत्। चित्तमाज्यम्। तस्यैतावत्येव वागासीत्।
एतावान् यज्ञक्रतुः। स चतुर्होतारमसृजत। सौऽनन्दत्॥२१॥

असृष्टि वा इममिति। तस्य सामो हविरासीत्। स
चतुर्होत्राऽतप्यत। सौऽताम्यत्। स भूरिति व्याहरत्।
स भूमिमसृजत। अग्निहोत्रन्दर्शपूर्णमासौ यजूंषि। स
द्वितीयमतप्यत। सौऽताम्यत्। स भुव इति व्याहरत्॥२२॥

सौऽन्तरिख्यमसृजत। चातुर्मास्यानि सामानि। स
तृतीयमतप्यत। सौऽताम्यत्। स सुवरिति व्याहरत्।

स दिवंमसृजत। अग्निष्टोममुक्थ्यमतिरात्रमृचः। एता वै व्याहृतय इमे लोकाः। इमान्खलु वै लोकाननु प्रजाः पशवश्छन्दांसि प्राजायन्त। य एवमेताः प्रजापतेः प्रथमा व्याहृतीः प्रजाता वेद॥ २३॥

प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते। स पञ्चहोतारमसृजत। स हविर्नाविन्दत। तस्मै सोमस्तनुवं प्रायच्छत्। एतत्तै हविरिति। स पञ्चहोत्राऽतप्यत। सोऽताम्यत्। स प्रत्यङ्मुखाबाधत। सोऽसुरानसृजत। तदस्याप्रियमासीत्॥ २४॥

तद्दुर्वर्णं हिरण्यमभवत्। तद्दुर्वर्णस्य हिरण्यस्य जन्म। स द्वितीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स प्राङ्मुखाबाधत। स देवानसृजत। तदस्य प्रियमासीत्। तत्सुवर्णं हिरण्यमभवत्। तत्सुवर्णस्य हिरण्यस्य जन्म। य एव सुवर्णस्य हिरण्यस्य जन्म वेद॥ २५॥

सुवर्ण आत्मना भवति। दुर्वर्णोऽस्य भ्रातृव्यः। तस्मात्सुवर्णं हिरण्यं भार्यम्। सुवर्ण एव भवति। ऐनं प्रियङ्गच्छति नाप्रियम्। स सप्तहोतारमसृजत। स सप्तहोत्रैव सुवर्गलोकमैतत्। त्रिणवेन स्तोमैर्नैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदत। त्रयस्त्रिंशेन प्रत्यतिष्ठत्। एकविंशेन रुचमधत्त॥ २६॥

सप्तदशेन प्राजायत। य एवद्विद्वान्त्सोमैर्न यजते। सप्तहोत्रैव सुवर्गलोकमैति। त्रिणवेन स्तोमैर्नैभ्यो लोकेभ्यो

भ्रातृ॑व्यान्प्रणु॑दते। त्रय॑स्त्रि॒शेन॑ प्रति॑तिष्ठति। एक॑वि॒शेन॑
 रुच॑न्धत्ते। सप्त॑द॒शेन॑ प्र जा॑यते। तस्मा॑त्सप्तद॒श- स्स्तोमो॑ न
 नि॒रुह॑त्यः। प्र॒जाप॑तिर्वै सप्त॑द॒शः। प्र॒जाप॑तिमे॒व म॑ध्य॒तो ध॑त्ते
 प्रजा॑त्यै॥ २७ ॥

अ॒न॒न्द॒द्भु॒व इति॑ व्या॒ह॒र॒द्वेदा॑सीद्वेदा॑धत् प्रजा॑त्यै॥ ४ ॥

दे॒वा वै वरु॑णमयाजयन्। स य॒स्यै॒यस्यै॑ दे॒वता॑यै
 द॒खि॑षणा॒मन॑यत्। ताम॑व्हीनात्। तै॑ऽब्रुवन्। व्या॒वृ॒त्य
 प्रति॑ गृह्णाम। तथा॑ नो द॒खि॑षणा न व्ले॑ष्यतीति। ते
 व्या॒वृ॒त्य प्र॒त्य॑गृह्णन्। ततो॑ वै ता॒न्द॒खि॑षणा नाव्ही॑नात्।
 य ए॒व द्वि॑द्वान्व्या॒वृ॒त्य द॒खि॑षणां प्रति॑गृह्णाति। नै॒न॒न्द॒खि॑षणा
 व्हीनाति॥ २८ ॥

राजा॑ त्वा वरु॑णो नयतु दे॒वि द॒खि॑षणेऽग्नये॒ हिर॑ण्य॒मित्या॑ह।
 आ॒ग्ने॒यवै॑ हिर॑ण्यम्। स्वयै॒वैन॑दे॒वता॑या प्रति॑ गृह्णाति। सोमा॑य
 वास॑ इत्या॑ह। सौ॒म्यवै॑ वासः। स्वयै॒वैन॑दे॒वता॑या प्रति॑
 गृह्णाति। रु॒द्राय॑ गा॒मित्या॑ह। रौ॒द्री वै गौः। स्वयै॒वैन॑दे॒वता॑या
 प्रति॑गृह्णाति। वरु॑णा॒याश्च॒मित्या॑ह॥ २९ ॥

वा॒रु॒णो वा अ॒श्वः। स्वयै॒वैन॑दे॒वता॑या प्रति॑गृह्णाति। प्र॒जाप॑तये
 पु॒रुष॑मित्या॑ह। प्रा॒जाप॑त्यो वै पु॒रुषः। स्वयै॒वैन॑दे॒वता॑या
 प्रति॑ गृह्णाति। म॒न॒वे त॒ल्प॑मित्या॑ह। मा॒न॒वो वै त॒ल्पः।
 स्वयै॒वैन॑दे॒वता॑या प्रति॑ गृह्णाति। उ॒त्ता॒नाया॑ङ्गीर॒सायान्
 इत्या॑ह। इ॒यवौ॑ उ॒त्ता॒न आ॑ङ्गीर॒सः॥ ३० ॥

अनयैवैनत्प्रति गृह्णाति। वैश्वानर्यर्चा रथं प्रति गृह्णाति।
वैश्वानरो वै देवतया रथः। स्वयैवैनन्देवतया प्रति गृह्णाति।
तेनामृतत्वमंश्यामित्याह। अमृतमेवात्मन्धत्ते। वयो दात्र
इत्याह। वय एवैनङ्गत्वा। सुवर्गल्लोकङ्गमयति। मयो
मह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्र इत्याह॥३१॥

यद्वै शिवम्। तन्मयः। आत्मन एवैषा परीतिः। क इदङ्गस्मा
अदादित्याह। प्रजापतिर्वै कः। स प्रजापतये ददाति। कामः
कामायेत्याह। कामेन हि ददाति। कामेन प्रतिगृह्णाति। कामो
दाता कामः प्रतिग्रहीतेत्याह॥३२॥

कामो हि दाता। कामः प्रतिग्रहीता। कामः समुद्रमाविशेत्याह।
समुद्र इव हि कामः। नेव हि कामस्यान्तोऽस्ति। न
समुद्रस्य। कामेन त्वा प्रतिगृह्णामीत्याह। येन कामेन
प्रतिगृह्णाति। स एवैनममुष्मिल्लोके काम आगच्छति।
कामैतत् एषा तै काम दखिष्येत्याह। काम एव
तद्यजमानोऽमुष्मिल्लोके दखिष्येणामिच्छति। न प्रतिग्रहीतरि।
य एवद्विद्वान्दखिष्येणां प्रतिगृह्णाति। अनृणामेवैनां प्रति
गृह्णाति॥३३॥

हीनात्यश्वमित्याहाङ्गीरुसः प्रतिग्रहीत्र इत्याह प्रतिग्रहीतेत्याह दखिष्येत्याह चत्वारि च॥५॥—[५]

अन्तो वा एष यज्ञस्य। यदशममहः। दशमेऽहन्त्सर्पराज्ञियां
ऋग्भिस्स्तुवन्ति। यज्ञस्यैवान्तङ्गत्वा। अन्नाद्यमव रुन्धते।
तिसृभिस्स्तुवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एभ्य एव

लोकेभ्योऽन्नाद्यमव रुन्धते। पृश्निवतीर्भवन्ति। अन्नवै
पृश्नि॥ ३४॥

अन्नमेवाव रुन्धते। मनसा प्रस्तौति। मनसोद्गायति। मनसा
प्रति हरति। मन इव हि प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। देवा वै
सर्पाः। तेषामियं राज्ञी। यथ्सर्पराज्ञिया ऋग्भिस्स्तुवन्ति।
अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति॥ ३५॥

चतुर्होतृन् होता व्याचष्टे। स्तुतमनुशंसति शान्त्यै।
अन्तो वा एष यज्ञस्य। यद्वंशममहः। एतत्खलु वै देवानां
परमङ्गुह्यं ब्रह्म। यच्चतुर्होतारः। दशमेऽहुः श्वतुर्होतृव्याचष्टे।
यज्ञस्यैवान्तङ्गत्वा। परमन्देवानाङ्गुह्यं ब्रह्माव रुन्धे। तदेव
प्रकाशङ्गमयति॥ ३६॥

तदेनं प्रकाशङ्गतम्। प्रकाशं प्रजानाङ्गमयति। वाचय्यच्छति।
यज्ञस्य धृत्यै। यजमानदेवत्यंवाँ अहः। भ्रातृव्यदेवत्या
रात्रिः। अह्ना रात्रिभ्यायेत्। भ्रातृव्यस्यैव तल्लोकवृद्धे।
यद्विवा वाचंविंसृजेत्। अहर्भ्रातृव्यायोच्छिषेत्।
यन्नक्तंविंसृजेत्। रात्रिं भ्रातृव्यायोच्छिषेत्। अधिवृषसूर्ये
वाचंविंसृजति। एतावन्तमेवास्मै लोकमुच्छिषति।
यावदादित्योऽस्तमेति॥ ३७॥

पृश्निं तिष्ठन्ति गमयति शिषेत्पञ्च च॥६॥ [६]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। तास्सृष्टास्समंश्लिष्यन्। ता

रूपेणानुप्राविशत्। तस्मादाहुः। रूपवै प्रजापतिरिति। तानाम्नाऽनु प्राविशत्। तस्मादाहुः। नाम वै प्रजापतिरिति। तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य। नाम्ना चेद्धयेते॥३८॥

मित्रमेव भवतः। प्रजापतिर्देवासुरानसृजत। स इन्द्रमपि नासृजत। तन्देवा अब्रुवन्। इन्द्रो जनयेति। स आत्मन्निन्द्रमपश्यत्। तमसृजत। तन्निष्ठुर्वीर्यं भूत्वाऽनु प्राविशत्। तस्य वज्रः पञ्चदशो हस्त आपद्यत। तेनोदय्यासुरानभ्यभवत्॥३९॥

य एववैदं। अग्निं भ्रातृव्यान्भवति। ते देवा असुरैर्विजित्य। सुवर्गलोकमायन्। तैऽमुष्मिँल्लोके व्यख्युध्यन्। तैऽब्रुवन्। अमृतः प्रदानव्वाँ उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारय्यँज्ञविधायायास्यम्। आङ्गीरसं प्राहिण्वन्। एतेनामुत्र कल्पयेति॥४०॥

तस्य वा इयङ्कृतिः। यदिदङ्किञ्च। य एववैदं। कल्पतेऽस्मै। स वा अयं मनुष्येषु यज्ञस्सप्तहोता। अमुत्र सद्ध्यो देवेभ्यो हव्यवहति। य एववैदं। उपैनय्यँज्ञो नमति। सोऽमन्यत। अग्निं वा इमेऽस्माल्लोकादमुल्लौकङ्कमिष्यन्त इति। स वाचस्पते हृदिति व्याहरत्। तस्मात्पुत्रो हृदयम्। तस्मादस्माल्लोकादमुल्लौकन्नाभिं कामयन्ते। पुत्रो हि हृदयम्॥४१॥

दे॒वा वै चतु॑र्होतृभि॒र्यज्ञ॑म॒तन्व॑त। ते वि पा॒प्मना॑
 भ्रातृ॑व्ये॒णाज॑यन्त। अ॒भि सु॑व॒र्गलौ॑कम॒जय॑न्। य ए॒ववि॑द्वा॒
 श्वतु॑र्होतृभि॒र्यज्ञ॑न्त॒नुते॑। वि पा॒प्मना॑ भ्रातृ॑व्ये॒ण ज॑यते।
 अ॒भि सु॑व॒र्गलौ॑कञ्ज॒यति॑। षड्द्वौ॑त्रा प्राय॒णीय॑मा सा॒दय॑ति।
 अ॒मुष्मै॒ वै लो॒काय॑ षड्द्वौ॑ता। घ्नन्ति॒ खलु॑ वा ए॒तत्सोम॑म्।
 यद॑भिषु॒ण्वन्ति॑॥४२॥

ऋ॒जुधै॒वैन॑म॒मुल्लौ॑कङ्ग॒मय॑ति। चतु॑र्होत्राऽऽति॒थ्यम्। यशो॒ वै
 चतु॑र्होता। यश॑ ए॒वात्म॑न्ध॒त्ते। पञ्च॑होत्रा प॒शुमु॑प॒साद॑यति।
 सु॒व॒र्ग्यो वै पञ्च॑होता। यज॑मानः प॒शुः। यज॑मानमे॒व
 सु॒व॒र्गलौ॑कङ्ग॒मय॑ति। ग्रहा॑न्गृही॒त्वा स॒प्तहो॑तारञ्जुहोति।
 इन्द्रि॒यवै॑ स॒प्तहो॑ता॥४३॥

इन्द्रि॒यमे॒वात्म॑न्ध॒त्ते। यो वै चतु॑र्होतृ॒ननु॑स॒वन॑न्त॒र्पय॑ति।
 तृ॒प्यति॑ प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। उपै॑न॒ सोम॑पी॒थो न॑मति।
 ब॒हिष्प॒वमा॑ने दश॑होतार॒व्याँच॑र॒खीत॑। मा॒ध्यन्दि॑ने
 प॒वमा॑ने चतु॑र्होतारम्। आ॒र्भवे॑ प॒वमा॑ने पञ्च॑होतारम्।
 पि॒तृय॑ज्ञे षड्द्वौ॑तारम्। य॒ज्ञाय॑ज्ञि॒यस्य॑ स्तो॒त्रे स॒प्तहो॑तारम्।
 अ॒नुस॒वन॑मे॒वैना॑ स्त॒र्पय॑ति॥४४॥

तृ॒प्यति॑ प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। उपै॑न॒ सोम॑पी॒थो न॑मति। दे॒वा
 वै चतु॑र्होतृभि॒स्सत्र॑मा॒सत॑। ऋ॒द्धि॑परि॒मित॒य्यँश॑स्का॒माः।
 तेऽब्रु॑वन्। यन्नः॑ प्रथ॒मय्यँश॑ ऋ॒च्छात्। सर्व॑षान्न॒स्तत्स॒हास॑दिति॑।

सोमश्चतुर्होत्रा। अग्निः पञ्चहोत्रा। धाता षड्विंशोत्रा॥४५॥

इन्द्रस्सप्तहोत्रा। प्रजापतिर्दशहोत्रा। तेषां सोमं राजानय्यंशं आर्च्छत्। तत्र्यकामयत्। तेनापाक्रामत्। तेन प्रलायमचरत्। तन्देवाः प्रैषैः प्रैषमैच्छन्। तत्प्रैषाणां प्रैषत्वम्। निविद्धिर्न्यवेदयन्। तन्निविदोन्नित्वम्॥४६॥

आप्रीभिरापुवन्। तदाप्रीणामापित्वम्। तमघ्नन्। तस्य यशो व्यगृह्णत। ते ग्रहा अभवन्। तद्ग्रहाणाङ्ग्रहत्वम्। यस्यैवविंदुषो ग्रहा गृह्यन्ते। तस्य त्वेव गृहीताः। तेऽब्रुवन्। यो वै नः श्रेष्ठोऽभूत्॥४७॥

तमवधिष्म। पुनरिमं सुवामहा इति। तच्छन्दोभिरसुवन्त। तच्छन्दसाञ्छन्दस्त्वम्। साम्ना समानयन्। तत्साम्नस्सामत्वम्। उक्थैरुदस्थापयन्। तदुक्थानामुक्थत्वम्। य एववैदं। प्रत्येव तिष्ठति॥४८॥

सर्वमायुरेति। सोमो वै यशः। य एवविंद्वान्थसोममागच्छति। यश एवैनमृच्छति। तस्मादाहुः। यश्चैववैदं यश्च ना तावुभौ सोममागच्छतः। सोमो हि यशः। तन्त्वाऽव यश ऋच्छतीत्याहुः। यस्सोमे सोमं प्राहेति। तस्मात्सोमे सोमः प्रोच्यः। यश एवैनमृच्छति॥४९॥

अभिपुण्वन्ति सप्तहोता तर्पयति षड्विंशोत्रा निवित्त्वमभूत्तिष्ठति प्राहेति द्वे च॥८॥

इदवाँ अग्रे नैव किञ्च नासीत्। न द्यौरासीत्। न पृथिवी। नान्तरिख्यम्। तदसदेव सन्मनोऽकुरुत् स्यामिति।

तदतप्यत। तस्मात्तेपा॒नाद्धूमोऽजायत। तद्भूयोऽतप्यत।
तस्मात्तेपा॒नादग्निरजायत। तद्भूयोऽतप्यत॥५०॥

तस्मात्तेपा॒नाज्योतिरजायत। तद्भूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपा॒नादर्चिरजायत।
तद्भूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपा॒नान्मरीचयोऽजायन्त। तद्भूयोऽतप्यत।
तस्मात्तेपा॒नादु॒दारा अजायन्त। तद्भूयोऽतप्यत। तद॒भ्रमिव
सम॑हन्यत। तद्वस्तिम॑भिनत्॥५१॥

स संमुद्रोऽभवत्। तस्मात्समु॒द्रस्य न पि॑बन्ति।
प्र॒जन॑नमिव हि मन्य॑न्ते। तस्मात्प॒शोर्जाय॑माना॒दापः
पु॒रस्ता॑द्यन्ति। तद्वश॑होताऽन्व॑सृज्यत। प्र॒जाप॑तिर्वै दश॑होता।
य ए॒वन्तप॑सो वी॒र्य॑व्वि॒द्वाꣳ स्तप्य॑ते। भव॑त्ये॒व। तद्वा
इ॒दमा॑प॒स्सलिल॑मासीत्। सोऽरो॑दीत्प्र॒जाप॑तिः॥५२॥

स कस्मा॑ अ॒ज्ञि। यद्य॒स्या अ॒प्रति॑ष्ठाया॒ इति॑।
यद॒प्स्व॑वाप॑द्यत। सा पृथि॒व्य॑भवत्। यद्यमृ॑ष्ट। तद॒न्तरि॑ख्यमभवत्।
यद॒र्ध्व॑मुदमृ॑ष्ट। सा द्यौर॑भवत्। यदरो॑दीत्। तद॒नयो
रोद॑स्त्वम्॥५३॥

य ए॒ववै॑द। नास्य॑ गृहे रु॑दन्ति। ए॒तद्वा ए॒षाल्लो॑काना॒ञ्जन्म॑।
य ए॒वमे॒षाल्लो॑काना॒ञ्जन्म॑ वेद॑। नैषु लो॒केष्वा॒र्तिमा॑च्छति।
स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठाम॑विन्दत। स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठाव्वि॑त्वाऽका॑मयत्
प्रजा॑येयेति॑। स तपोऽतप्यत। सोऽन्त॑र्वानभवत्। स
ज॒घना॑द॒सुरा॑नसृजत॥५४॥

तेभ्यो॑ मृ॒न्मये॒ पात्रेऽन्न॑मदुहत्। याऽस्य॒ सा त॒नूरासी॑त्।
तामपा॑हता। सा तमि॑स्त्राऽभवत्। सो॑कामयत् प्रजा॑येयेति॑।
स तपो॑ऽतप्यत। सो॑न्तर्वा॑नभवत्। स प्र॒जन॑नादेव
प्र॒जा अ॑सृजत। तस्मा॑दि॒मा भूयि॑ष्ठाः। प्र॒जन॑ना॒द्धोना॒
असृ॑जत॥५५॥

ताभ्यो॑ दा॒रुमये॒ पात्रे॒ पयो॑ऽदुहत्। याऽस्य॒ सा
त॒नूरासी॑त्। तामपा॑हता। सा जो॒ध्वाऽभवत्। सो॑ऽकामयत्
प्रजा॑येयेति॑। स तपो॑ऽतप्यत। सो॑न्तर्वा॑नभवत्। स
उ॒पप॒र॒खाभ्या॑मेव॒र्तून॑सृजत। तेभ्यो॑ रज॒ते पात्रे॒ घृ॒तम॑दुहत्।
याऽस्य॒ सा त॒नूरासी॑त्॥५६॥

तामपा॑हता। सो॑ऽहोरा॒त्रयो॑स्स॒न्धिर॑भवत्। सो॑ऽकामयत्
प्रजा॑येयेति॑। स तपो॑ऽतप्यत। सो॑न्तर्वा॑नभवत्। स
मुखा॑द्दे॒वान॑सृजत। तेभ्यो॑ हरि॑ते॒ पात्रे॒ सोम॑मदुहत्। याऽस्य॒
सा त॒नूरासी॑त्। तामपा॑हता। तद॒हर॑भवत्॥५७॥

ए॒ते वै प्र॒जाप॑ते॒र्दोहाः॑। य ए॒ववै॑द। दु॒ह ए॒व प्र॒जाः। दि॒वा
वै नो॑ऽभू॒दिति॑। तद्दे॒वाना॑न्दे॒वत्व॑म्। य ए॒वन्दे॒वाना॑न्दे॒वत्व॑वै॑द।
दे॒वाने॒व भ॑वति। ए॒तद्वा अ॑होरा॒त्राणा॑ञ्ज॒न्म। य
ए॒वम॑होरा॒त्राणा॑ञ्ज॒न्म वे॑द। नाहो॑रा॒त्रेष्वार्ति॑मा॒र्च्छति॑॥५८॥

अस॒तोऽधि॒ मनो॑ऽसृज्यत। मनः॑ प्र॒जाप॑तिमसृजत।
प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। तद्वा इ॒दं मन॑स्ये॒व प॑र॒मं

प्रतिष्ठितम्। यदिदङ्किञ्च। तदेतच्छ्रोवस्यसन्नाम् ब्रह्म।
व्युच्छन्तीव्युच्छन्त्यस्मै वस्यसीवस्यसी व्युच्छति। प्रजायते
प्रजयां पशुभिः। प्र परमेष्ठिनो मात्रामाप्नोति। य
एववैदं॥५९॥

अग्निरजायत तद्भूयोऽतप्यतामिनदरोदीत्प्रजापतीरोदस्त्वमसृजतामृजत घृतमदुहद्याऽस्य सा
तनूरासीदहरभवदृच्छति वेदं (इदं धूमोऽग्निय्योतिरर्चिर्मरीचय उदारास्तदभ्रं स जघनाश्वस तमिस्रा
स प्रजननाश्वस जोश्वस स उपपख्याभ्यां सौऽहोरात्रयोस्सन्धिस्स मुखात्तदहर्देववान्मृन्मये दारुमये
रजते हरिते तेभ्यस्ताभ्यो द्वे तेऽन्नं पयो घृतं सोमम् ॥)॥९॥ [९]

प्रजापतिरिन्द्रमसृजतानुजावरन्देवानाम्। तं प्राहिणोत्।
परेहि। एतेषान्देवानामधिपतिरेधीति। तन्देवा अब्रुवन्।
कस्त्वमसि। वयवै त्वच्छ्रेयांसः स्म इति। सौऽब्रवीत्।
कस्त्वमसि वयवै त्वच्छ्रेयांसः स्म इति मा देवा
अवोचन्निति। अथ वा इदन्तरहि प्रजापतौ हर आसीत्॥६०॥

यदस्मिन्नादित्ये। तदेनमब्रवीत्। एतन्मे प्रयच्छ।
अथाहमेतेषान्देवानामधिपतिर्भविष्यामीति। कोऽहं
स्यामित्यब्रवीत्। एतत्प्रदायेति। एतत्स्या इत्यब्रवीत्।
यदेतद्वीषीति। को ह वै नाम प्रजापतिः। य एववैदं॥६१॥

विदुरेनन्नाम्ना। तदस्मै रुक्मङ्कृत्वा प्रत्यमुञ्चत्। ततो वा इन्द्रो
देवानामधिपतिरभवत्। य एववैदं। अधिपतिरेव संमानानां
भवति। सौऽमन्यत। किङ्किवां अकरमिति। स चन्द्रं म
आहुरेति प्रालपत्। तच्चन्द्रमसश्चन्द्रमस्त्वम्। य एववैदं॥६२॥

च॒न्द्रवा॑ने॒व भ॑वति। त॒न्दे॒वा अ॑ब्रुवन्। सु॒वीर्यो॑ म॒र्या
यथा॑ गोपा॒यत् इति॑। तथ्सूर्य॑स्य सूर्य॒त्वम्। य ए॒ववै॑द।
नैन॑न्द॒भ्रोति॑। कश्च॒ नास्मि॑न्वा इ॒दमिन्द्रि॑यं प्रत्य॑स्था॒दिति॑।
तदिन्द्र॑स्येन्द्र॒त्वम्। य ए॒ववै॑द। इन्द्रि॒याव्ये॑व भ॑वति॥६३॥

अ॒यवै॑ इ॒दं प॑र॒मोऽभू॑दिति॑। तत्प॑रमे॒ष्ठिनः॑ परमे॒ष्ठित्वम्। य
ए॒ववै॑द। प॒र॒मामे॑व का॒ष्ठाङ्ग॑च्छति। त॒न्दे॒वास्स॑म॒न्तं पर्य॑विशन्।
वस॑वः पुर॒स्तात्। रु॒द्रा द॑खि॒णतः॑। अ॒दि॒त्याः प॒श्चात्। वि॒श्वे
दे॒वा उ॑त्त॒रतः॑। अङ्गि॑रसः प्र॒त्यश्च॑म्॥६४॥

सा॒ध्याः प॑रा॒श्चम्। य ए॒ववै॑द। उ॒पै॒न॑ समा॒नास्स॑वि॒शन्ति॑।
स प्र॒जाप॑तिरे॒व भू॑त्वा प्र॒जा आ॑व॒यत्। ता अ॑स्मै
नाति॑ष्ठन्ता॒न्नाद्या॑य। ता मुखं॑ पुर॒स्तात्प॑श्य॒न्तीः।
द॒खि॒णतः॑ पर्या॑यन्। स द॑खि॒णतः॑ पर्य॑वर्तयत। ता
मुखं॑ पुर॒स्तात्प॑श्य॒न्तीः। मुखं॑न्द॒खि॒णतः॑॥६५॥

प॒श्चात्प॑र्या॑यन्। स प॒श्चात्प॑र्य॒वर्त॑यत। ता मुखं॑ पुर॒स्तात्प॑श्य॒न्तीः।
मुखं॑न्द॒खि॒णतः॑। मुखं॑ प॒श्चात्। उ॒त्त॒रतः॑ पर्या॑यन्। स उ॑त्त॒रतः॑
पर्य॑वर्तयत। ता मुखं॑ पुर॒स्तात्प॑श्य॒न्तीः। मुखं॑न्द॒खि॒णतः॑।
मुखं॑ प॒श्चात्॥६६॥

मुखं॑मुत्त॒रतः॑। ऊ॒र्ध्वा उ॑दा॒यन्। स उ॒परि॑ष्ठा॒न्यव॑र्तयत।
तास्स॑र्वतो॑मुखो भू॒त्वाऽऽव॑यत्। ततो॒ वै तस्मै॑ प्र॒जा

अतिष्ठन्तान्नाद्याय। य एवविद्वान्परि च वर्तयते नि च।
प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजा अंति। तिष्ठन्तेऽस्मै प्रजा
अन्नाद्याय। अन्नाद एव भवति॥६७॥

आसीद्वेदं चन्द्रमस्त्वय्यं एवर्वेदैन्द्रियाव्येव भवति प्रत्यञ्चं मुखन्दखिणतो मुखं पश्चान्नव च॥१०॥

[१०]

प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयान्स्थ्यामिति। स एतन्दशहोतारमपश्यत्।
तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति बहोर्भूयानभवत्। यः कामयेत
बहोर्भूयान्स्थ्यामिति। स दशहोतारं प्रयुञ्जीत। बहोरेव
भूयान्भवति। सौऽकामयत वीरो म आजायेतेति। स
दशहोतुश्चतुर्होतारन्निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त॥६८॥

तस्य प्रयुक्तीन्द्रोऽजायत। यः कामयेत वीरो म आजायेतेति।
स चतुर्होतारं प्रयुञ्जीत। आऽस्य वीरो जायते। सौऽकामयत
पशुमान्स्थ्यामिति। स चतुर्होतुः पञ्चहोतारन्निरमिमीत।
तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति पशुमानभवत्। यः कामयेत
पशुमान्स्थ्यामिति। स पञ्चहोतारं प्रयुञ्जीत॥६९॥

पशुमानेव भवति। सौऽकामयतर्तवो मे कल्पेरन्ति।
स पञ्चहोतुष्पड्वोतारन्निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य
प्रयुक्त्यृतवोऽस्मा अकल्पन्त। यः कामयेतर्तवो मे
कल्पेरन्ति। स षड्वोतारं प्रयुञ्जीत। कल्पन्तेऽस्मा
ऋतवः। सौऽकामयत सोमपस्सोमयाजी स्याम्। आ मे
सोमपस्सोमयाजी जायेतेति॥७०॥

स षड्भौतुस्सप्तहोतारन्निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति
सोमपस्सोमयाज्यभवत्। आऽस्य सोमपस्सोमयाज्यजायत।
यः कामयेत सोमपस्सोमयाजी स्याम्। आ मे
सोमपस्सोमयाजी जायेतेति। स सप्तहोतारं प्रयुञ्जीत।
सोमप एव सोमयाजी भवति। आऽस्य सोमपस्सोमयाजी
जायते। स वा एष पशुः पञ्चधा प्रतितिष्ठति॥ ७१॥

पद्भिर्मुखेन। ते देवाः पशून् वित्वा। सुवर्गल्लोकमायन्।
तैऽमुष्मिल्लोके व्यंख्युध्यन्। तैऽब्रुवन्। अमुतःप्रदानव्वा
उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारय्यञ्जविधायायास्यम्।
आङ्गीरसं प्राहिण्वन्। एतेनामुत्रं कल्पयेति। तस्य वा
इयङ्क्षितिः॥ ७२॥

यदिदङ्किञ्च। य एववैद। कल्पतेऽस्मै। स वा अयं
मनुष्येषु यज्ञस्सप्तहोता। अमुत्रं सद्ध्यो देवेभ्यो
हव्यवैहति। य एववैद। उपैनय्यञ्जो नमति। यो वै
चतुर्होतृणान्निदानवैद। निदानवान्भवति। अग्निहोत्रवै
दशहोतुर्निदानम्। दृशपूर्णमासौ चतुर्होतुः। चातुर्मास्यानि
पञ्चहोतुः। पशुबन्धषड्भौतुः। सौम्योऽध्वरस्सप्तहोतुः। एतद्वै
चतुर्होतृणान्निदानम्। य एववैद। निदानवान्भवति॥ ७३॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किञ्चतुर्होतृणाञ्चतुर्होतृत्वमिति। यदेवैषु चतुर्धा होतारः। तेन चतुर्होतारः। तस्माच्चतुर्होतार उच्यन्ते। तच्चतुर्होतृणाञ्चतुर्होतृत्वम्। सोमो वै चतुर्होता। अग्निः पञ्चहोता। धाता षड्होता। इन्द्रस्सप्तहोता॥१॥

प्रजापतिर्दशहोता। य एवञ्चतुर्होतृणामृद्धिं वेद। ऋध्नोत्येव। य एषामेवं बन्धुतावैद। बन्धुमान्भवति। य एषामेवं क्लृप्तिवैद। कल्पतेऽस्मै। य एषामेवमायतनवैद। आयतनवान्भवति। य एषामेवं प्रतिष्ठावैद॥२॥

प्रत्येव तिष्ठति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। दशहोता चतुर्होता। पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। अथ कस्माच्चतुर्होतार उच्यन्त इति। इन्द्रो वै चतुर्होता। इन्द्रः खलु वै श्रेष्ठो देवतानामुपदेशनात्। य एवमिन्द्रः श्रेष्ठन्देवतानामुपदेशनाद्वेद। वसिष्ठस्समानानां भवति। तस्माच्छ्रेष्ठमायन्तं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्। अयमवासादिति। कीर्तिरस्य पूर्वाऽऽगच्छति जनतामायतः। अथो एनं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्। अयमवासादिति॥३॥

सप्तहोता प्रतिष्ठावैदं बुध्यन्ते षट्॥१॥ [१]

दक्षिणां प्रतिग्रहीष्यन्त्सप्तदशकृत्वोऽपान्यात्। आत्मानमेव समिन्धे। तेजसे वीर्याय। अथो प्रजापतिरेवैनां भूत्वा

प्रति गृह्णाति। आत्मनोऽनात्यै। यद्येनमात्विज्यादृतं
सन्तन्निरहरेरन्। आग्नीध्रे जुहुयाद्वशहोतारम्। चतुर्गृहीतेनाज्येन।
पुरस्तात्प्रत्यङ्घ्रिष्ठन्। प्रतिलोमविंग्राहम्॥४॥

प्राणानेवास्योप दासयति। यद्येनं पुनरुप शिख्येयुः। आग्नीध्र
एव जुहुयाद्वशहोतारम्। चतुर्गृहीतेनाज्येन। पश्चात्प्राडासीनः।
अनुलोममविंग्राहम्। प्राणानेवास्मै कल्पयति। प्रायश्चित्ती
वाग्धोतेत्युतमुखऋतुमुखे जुहोति। ऋतूनेवास्मै कल्पयति।
कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः॥५॥

कृता अस्मा ऋतव आयन्ति। षड्वोता वै भूत्वा प्रजापतिरिदं
सर्वमसृजत। स मनोऽसृजत। मनसोऽधि गायत्रीमसृजत।
तद्गायत्रीय्यंशं आर्च्छत्। तामाऽलभत। गायत्रिया अधि
छन्दांस्यसृजत। छन्दोभ्योऽधि सामं। तथ्सामं यशं
आर्च्छत्। तदाऽलभत॥६॥

साम्नोऽधि यजूंष्यसृजत। यजुर्भ्योऽधि विष्णुम्।
तद्विष्णुय्यंशं आर्च्छत्। तमाऽलभत। विष्णोरध्योषधीरसृजत।
ओषधीभ्योऽधि सोमम्। तथ्सोमय्यंशं आर्च्छत्।
तमाऽलभत। सोमादधि पशूनसृजत। पशुभ्योऽधीन्द्रम्॥७॥

तदिन्द्रय्यंशं आर्च्छत्। तदेनन्नाति प्राच्यवत। इन्द्र इव
यशस्वी भवति। य एवैवैदं। नैनय्यंशोऽति प्रच्यवते।
यद्वा इदङ्घ्रिश्च। तथ्सर्वमुत्तान एवाङ्गीरसः प्रत्यगृह्णात्।

तदे॒नं॒ प्रति॑गृही॒तन्नाहि॑नत्। यत्किञ्च॑ प्रति॑गृही॒यात्।
 तत्सर्व॑मु॒त्तान॒स्त्वाङ्गी॒रसः॑ प्रति॑गृह्णा॒त्वित्ये॒व प्रति॑गृह्णी॒यात्।
 इ॒य॒घ्वाँ उ॑त्ता॒न आ॑ङ्गी॒रसः॑। अ॒नये॑वै॒नत्प्रति॑ गृह्णा॒ति। नैन॑
 हि॒नस्ति॑। ब॒र्हिषा॒ प्रती॑या॒द्वाघ्वाँ॑ऽश्वं॑ वा। ए॒तद्वै प॑शू॒नां प्रि॒यं
 धाम॑। प्रि॒येणै॒वैनं॑ धाम्ना॒ प्रत्ये॑ति॥८॥

वि॒ग्राहं॑मु॒तव॒स्तदा॑ऽलं॒भुते॑न्द्र॒ङ्गही॒यात्पदं॑॥२॥ [२]

यो वा अ॒वि॒द्वान्नि॒वर्त॑य॒ते। वि॒शी॒र्षा स॒पाप्मा॑ऽमु॒ष्मि॒ल्लोके॑
 भ॑व॒ति। अथ॒ यो वि॒द्वान्नि॒वर्त॑य॒ते। स॒शी॒र्षा वि॒पाप्मा॑ऽमु॒ष्मि॒ल्लोके॑
 भ॑व॒ति। दे॒वता॒ वै स॒प्त पु॒ष्टि॒कामा॒ न्य॑वर्त॒यन्त॑। अ॒ग्निश्च॑
 पृ॒थि॒वी च॑। वा॒युश्चा॒न्तरि॑ख्यश्च। आ॒दि॒त्यश्च॒ द्यौश्च॑ च॒न्द्रमाः॑।
 अ॒ग्नि॒र्य॑वर्त॒यत॑। स सा॑ह॒स्रम॑पु॒ष्यत्॥९॥

पृ॒थि॒वी न्य॑वर्त॒यत॑। सौष॑धीभि॒र्वन॒स्पति॑भिरपु॒ष्यत्।
 वा॒यु॒र्य॑वर्त॒यत॑। स मरी॑चीभिरपु॒ष्यत्। अ॒न्तरि॑ख्य॒न्य॑वर्त॒यत॑।
 तद्वयो॑भिरपु॒ष्यत्। आ॒दि॒त्यो न्य॑वर्त॒यत॑। स र॒श्मि॑भिरपु॒ष्यत्।
 द्यौ॒र्य॑वर्त॒यत॑। सा न॒ख्यत्रै॑रपु॒ष्यत्। च॒न्द्रमा॒ न्य॑वर्त॒यत॑।
 सौ॒ऽहो॒रात्रै॑र॒र्धमा॒सैर्मा॒सैर्ऋ॒तुभि॑स्स॒व्वँ॒त्सरे॑णा॒पुष्य॑त्।
 तान्पोषा॑न्पु॒ष्यति॑। या॑स्तेऽपु॒ष्यन्। य ए॒वद्वि॑द्वान्नि च॑
 वर्त॑य॒ते परि॑ च॥१०॥

अ॒पु॒ष्यन्न॒ख्यत्रै॑रपु॒ष्यत्पञ्च॑ च॥३॥ [३]

तस्य॒ वा अ॒ग्नेर्हि॑र॒ण्यं प्रति॑जग्र॒हुषः॑। अ॒र्धमि॑न्द्रि॒यस्या॒पा॒क्राम॑त्।

तदेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै सोऽर्धमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
 अर्धमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवविद्वान् हिरण्यं
 प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। अर्धमस्येन्द्रियस्यापं
 क्रामति। तस्य वै सोमस्य वासः प्रतिजग्रहुषः।
 तृतीयमिन्द्रियस्यापंक्रामत्॥११॥

तदेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स तृतीयमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
 तृतीयमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवविद्वान् वासःप्रतिगृह्णाति।
 अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। तृतीयमस्येन्द्रियस्यापं क्रामति।
 तस्य वै रुद्रस्य गां प्रतिजग्रहुषः। चतुर्थमिन्द्रियस्यापंक्रामत्।
 तामेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त॥१२॥

चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवविद्वान्गां प्रतिगृह्णाति।
 अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। चतुर्थमस्येन्द्रियस्यापं क्रामति।
 तस्य वै वरुणस्याश्वं प्रतिजग्रहुषः। पञ्चममिन्द्रियस्यापंक्रामत्।
 तमेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स पञ्चममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
 पञ्चममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवविद्वान्श्वं प्रतिगृह्णाति॥१३॥

अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। पञ्चममस्येन्द्रियस्यापं
 क्रामति। तस्य वै प्रजापतेः पुरुषं प्रतिजग्रहुषः।
 षष्ठमिन्द्रियस्यापंक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स
 षष्ठमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त। षष्ठमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य
 एवविद्वान्पुरुषं प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति।
 षष्ठमस्येन्द्रियस्यापं क्रामति॥१४॥

तस्य वै मनोस्तल्पं प्रतिजग्रहुषः। सप्तममिन्द्रियस्यापाकामत्।
तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवविद्वान्स्तल्पं प्रति
गृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। सप्तममस्येन्द्रियस्याप
कामति। तस्य वा उत्तानस्याङ्गीरसस्याप्राणत्प्रतिजग्रहुषः।
अष्टममिन्द्रियस्यापाकामत्॥१५॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै सोऽष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
अष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवविद्वान्प्राणत्प्रतिगृह्णाति।
अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। अष्टममस्येन्द्रियस्याप कामति।
यद्वा इदङ्किञ्च। तत्सर्वमुत्तान एवाङ्गीरसः प्रत्यगृह्णात्।
तदेनं प्रतिगृहीतन्नाहिनत्। यत्किञ्च प्रतिगृहीयात्।
तत्सर्वमुत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृहीयात्।
इयद्यां उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवेनत्प्रति गृह्णाति। नैनं
हिनस्ति॥१६॥

तृतीयमिन्द्रियस्यापाकामच्चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्तश्च प्रतिगृह्णाति षष्ठमस्येन्द्रियस्यापकामत्यष्टममिन्द्रियस्यापाकामत्प्रतिगृह्णाति

च (तस्य वा अग्नेरहिरण्यं सोमस्य वासुस्तदेतेन रुद्रस्य गान्तामेतेन वरुणस्याश्वं प्रजापतेः पुरुषं
मनोस्तल्पन्तमेतेनोत्तानस्य तदेतेनाप्राणद्यद्वै। अर्थं तृतीयमष्टमं तच्चतुर्थं तां पञ्चमं षष्ठं सप्तमन्तम्।
तदेतेन द्वे तामेतेनैकं तमेतेन त्रीणि तदेतेनैकम् ॥)॥४॥

[४]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यद्दशहोतारस्सुत्रमासन्त। केन ते
गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्। केन प्रजा असृजन्तेति। प्रजापतिना
वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्। तेन प्रजा असृजन्त।

यच्चतुर्होतारस्सत्रमासंत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्।
केनौषधीरसृजन्तेति। सोमेन वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्॥१७॥

तेनौषधीरसृजन्त। यत्पञ्चहोतारस्सत्रमासंत। केन ते
गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्। केनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त।
केनैषां पशूनवृञ्जतेति। अग्निना वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्।
तेनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त। तेनैषां पशूनवृञ्जत।
यथ्यङ्गोतारस्सत्रमासंत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्॥१८॥

केनर्तूनकल्पयन्तेति। धात्रा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्।
तेनर्तूनकल्पयन्त। यथ्सप्तहोतारस्सत्रमासंत। केन ते
गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्। केन सुवरायन्। केनेमाल्लोकान्त्समन्तन्वन्निति।
अर्यम्णा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्। तेन सुवरायन्।
तेनेमाल्लोकान्त्समन्तन्वन्निति॥१९॥

एते वै देवा गृहपतयः। तान् य एवर्विद्वान्। अप्यन्यस्य
गार्हपते दीर्घते। अवान्तरमेव सत्रिणामृध्नोति। यो
वा अर्यमणवैद। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। यज्ञो
वा अर्यमा। आर्यावसतिरिति वै तमाहुयं प्रशंसन्ति।
आर्यावसतिर्भवति। य एवर्वैद॥२०॥

यद्वा इदङ्किञ्च। तथ्सर्वश्चतुर्होतारः। चतुर्होतृभ्योऽधि यज्ञो
निर्मितः। स य एवर्विद्वान् विवदेत। अहमेव भूयो वेद।
यश्चतुर्होतृन् वेदेति। स ह्येव भूयो वेद। यश्चतुर्होतृन् वेद।

यो वै चतुर्होतॄणां॑ होतॄन् वेदं। सर्वासु प्रजास्वन्नमत्ति॥ २१॥

सर्वा दिशोऽभि जयति। प्रजापतिर्वै दशहोतॄणां॑ होता।
सोमश्चतुर्होतॄणां॑ होता। अग्निः पञ्चहोतॄणां॑ होता।
धाता षड्होतॄणां॑ होता। अर्यमा सप्तहोतॄणां॑ होता।
एते वै चतुर्होतॄणां॑ होतारः। तान् य एवैवेदं। सर्वासु
प्रजास्वन्नमत्ति। सर्वा दिशोऽभि जयति॥ २२॥

आर्ध्ववर्त्रार्ध्वव्रित्येवैवेदंति सर्वा दिशोऽभि जयति (वै तेनं सत्रङ्केन ॥)॥५॥ [५]

प्रजापतिः प्रजास्सृष्ट्वा व्यस्रंसत। स हृदयं भूतोऽशयत्।
आत्मन् हा ३ इत्यह्वयत्। आपः प्रत्यशृण्वन्।
ता अग्निहोत्रेणैव यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त। ताः
कुसिन्धुमुपौहन्। तस्मादग्निहोत्रस्य यज्ञक्रतोः। एकं
ऋत्विक्। चतुष्कृत्वोऽह्वयत्। अग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमाः॥ २३॥

ते प्रत्यशृण्वन्। ते दर्शपूर्णमासाभ्यामेव यज्ञक्रतुनोप
पर्यावर्तन्त। त उपौहश्चत्वार्यङ्गानि। तस्माद्दर्शपूर्णमासयोर्यज्ञक्रतोः
चत्वारं ऋत्विजः। पञ्चकृत्वोऽह्वयत्। पशवः प्रत्यशृण्वन्। ते
चातुर्मास्यैरेव यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त। त उपौहल्लौमं छवीं
मांसमस्थिं मज्जानम्। तस्माच्चातुर्मास्यानोर्यज्ञक्रतोः॥ २४॥

पञ्चर्त्विजः। षड्कृत्वोऽह्वयत्। ऋतवः प्रत्यशृण्वन्। ते
पशुबन्धेनैव यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त। त उपौहन्त्स्तनावाण्डौ
शिश्नमवांश्च प्राणम्। तस्मात्पशुबन्धस्य यज्ञक्रतोः।

षडृत्विजः। सप्तकृत्वोऽह्वयत्। होत्राः प्रत्यंशृण्वन्।
तास्सौम्येनैवाध्वरेण यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त॥ २५॥

ता उपौहन्त्सप्त शीर्षण्यन्प्राणान्। तस्मात्सौम्यस्याध्वरस्य
यज्ञक्रतोः। सप्त होत्राः प्राचीर्वषट्कुर्वन्ति। दशकृत्वोऽह्वयत्।
तपः प्रत्यंशृणोत्। तत्कर्मणैव संवत्सरेण सर्वैर्यज्ञक्रतुभिरुप
पर्यावर्तत। तत्सर्वमात्मानमपरिवर्गमुपौहत्। तस्मात्संवत्सरे
सर्वे यज्ञक्रतवोऽवरुध्यन्ते। तस्माद्वशहोता चतुर्होता।
पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। एकहोत्रे बलिः हरन्ति।
हरन्त्यस्मै प्रजा बलिम्। ऐनमप्रतिख्यातङ्गच्छति। य
एवैवैदं॥ २६॥

चन्द्रमाश्चातुर्मास्यानांय्यज्ञक्रतोरध्वरेण यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त सप्तहोता चत्वारि च॥६॥ [६]

प्रजापतिः पुरुषमसृजत। सोऽग्निरब्रवीत्। ममायमन्नमस्त्विति।
सोऽबिभेत्। सर्ववै माऽयं प्र धक्ष्यतीति। स एताः चतुर्होतृनात्मस्परं
तानंजुहोत्। तैर्वै स आत्मानमस्पृणोत्। यदग्निहोत्रञ्जुहोति।
एकहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोत्यग्निहोत्रम्॥ २७॥

कुसिन्धश्चात्मनस्स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यङ्गच्छति।
चतुरुन्नयति। चतुर्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति दर्शपूर्णमासौ।
चत्वारि चात्मनोऽङ्गानि स्पृणोति। आदित्यस्य च
सायुज्यङ्गच्छति। चतुरुन्नयति। समित्पञ्चमी। पञ्चहोतारमेव
तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति चातुर्मास्यानि। लोमं छवीं माः समस्थि
मञ्जानम्॥ २८॥

तानि चात्मनस्स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यङ्गच्छति।
चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। षड्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति
पशुबन्धम्। स्तनावाण्डौ शिश्रमवाञ्चं प्राणम्। तानि
चात्मनस्स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यङ्गच्छति।
चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति॥२९॥

समिथ्सप्तमी। सप्तहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति सौम्यमध्वरम्।
सप्त चात्मनश्शीर्षण्यान्प्राणान्स्पृणोति। आदित्यस्य च
सायुज्यङ्गच्छति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। द्विर्निमार्ष्टि। द्विः
प्राश्नाति। दशहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति सव्वँत्सरम्।
सर्वश्चात्मानमपरिवर्गं स्पृणोति। आदित्यस्य च
सायुज्यङ्गच्छति॥३०॥

अग्निहोत्रं मज्जानद्विर्जुहोत्यपरिवर्गं स्पृणोत्येकञ्च॥७॥ [७]

प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति। स तपोऽतप्यत।
सोऽन्तर्वानभवत्। स हरितश्श्यावोऽभवत्। तस्मात्त्र्यन्तर्वली।
हरिणी सती श्यावा भवति। स विजायमानो गर्भेणाताम्यत्।
स तान्तः कृष्णश्श्यावोऽभवत्। तस्मात्तान्तः कृष्णश्श्यावो
भवति। तस्यासुरेवाजीवत्॥३१॥

तेनासुनाऽसुरानसृजत। तदसुराणामसुरत्वम्। य
एवमसुराणामसुरत्ववैदं। असुमानेव भवति। नैनमसुर्जहाति।
सोऽसुरान्स्सृष्ट्वा पितेवामन्यत। तदनु पितृनसृजत। तत्पितृणां

पितृत्वम्। य एवं पितृणां पितृत्ववैदं। पितेवैव स्वानां
भवति॥३२॥

यन्त्यस्य पितरो हवाम्। स पितृन्सृष्ट्वाऽऽमनस्यत्।
तदनु मनुष्यान्सृजत। तन्मनुष्याणां मनुष्यत्वम्।
य एवं मनुष्याणां मनुष्यत्ववैदं। मनुष्यैव भवति।
नैनं मनुर्जहाति। तस्मै मनुष्यान्सृजानाय। दिवां
देवत्राऽभवत्। तदनु देवान्सृजत। तद्देवानां देवत्वम्। य
एवन्देवानां देवत्ववैदं। दिवां हैवास्य देवत्रा भवति। तानि
वा एतानि चत्वार्यम्भांसि। देवा मनुष्याः पितरोऽसुराः।
तेषु सर्वेष्वम्भो नभ इव भवति। य एववैदं॥३३॥

अजीवश्स्वानां भवति देवान्सृजत सप्त च॥८॥ [८]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यो वा इमं विद्वात्। यतोऽयं पवंते।
यदभि पवंते। यदभि संपवंते। सर्वमायुरियात्। न
पुराऽऽयुषः प्र मीयेत। पशुमान्त्स्यात्। विन्देत प्रजाम्। यो
वा इमवैदं॥३४॥

यतोऽयं पवंते। यदभि पवंते। यदभि संपवंते। सर्वमायुरेति।
न पुराऽऽयुषः प्र मीयेत। पशुमान्भवति। विन्देत प्रजाम्।
अद्ध्यः पवंते। अपोऽभि पवंते। अपोऽभि संपवंते॥३५॥

अस्याः पवंते। इमामभि पवंते। इमामभि संपवंते।
अग्नेः पवंते। अग्निमभि पवंते। अग्निमभि सं पवंते।
अन्तरिक्षात्पवंते। अन्तरिक्षमभि पवंते। अन्तरिक्षमभि

सं पवते। आदित्यात्पवते॥३६॥

आदित्यमभि पवते। आदित्यमभि सं पवते। द्योः पवते। दिवमभि पवते। दिवमभि सं पवते। दिग्भ्यः पवते। दिशोऽभि पवते। दिशोऽभि संपवते। स यत्पुरस्ताद्वाति। प्राण एव भूत्वा पुरस्ताद्वाति॥३७॥

तस्मात्पुरस्ताद्धान्तम्। सर्वा प्रजाः प्रति नन्दन्ति। प्राणो हि प्रियः प्रजानाम्। प्राण इव प्रियः प्रजानां भवति। य एवैवँद। स वा एष प्राण एव। अथ यदृषिणतो वाति। मातरिश्चैव भूत्वा दृषिणतो वाति। तस्माद्दृषिणतो वान्तं विँद्यात्। सर्वा दिश आ वाति॥३८॥

सर्वा दिशोऽनु वि वाति। सर्वा दिशोऽनु सघ्नंतीति। स वा एष मातरिश्चैव। अथ यत्पश्चाद्वाति। पवमान एव भूत्वा पश्चाद्वाति। पूतमस्मा आहरन्ति। पूतमुपहरन्ति। पूतमंश्जाति। य एवैवँद। स वा एष पवमान एव॥३९॥

अथ यदुत्तरतो वाति। सवितैव भूत्वोत्तरतो वाति। सवितैव स्वानां भवति। य एवैवँद। स वा एष सवितैव। ते य एनं पुरस्तादायन्तमुपवदन्ति। य एवास्य पुरस्तात्पाप्मानः। तांस्तेऽप घ्नन्ति। पुरस्तादितरान्पाप्मानंस्सचन्ते। अथ य एनन्दृषिणत आयन्तमुपवदन्ति॥४०॥

य एवास्य दृषिणतः पाप्मानः। तांस्तेऽप घ्नन्ति।

द॒खि॒ण॒त इ॒त॒रा॒न्या॒प्म॒न॒स्स॒च॒न्ते। अथ॒ य ए॒नं प॒श्चा॒दा॒य॒न्त॑मु॒प॒
व॒द॑न्ति। य ए॒वा॒स्य॑ प॒श्चा॒त्पा॒प्मानः॑। ता॒स्तेऽप॑ घ्नन्ति।
प॒श्चा॒दि॒त॒रा॒न्या॒प्म॒न॒स्स॒च॒न्ते। अथ॒ य ए॒नमु॒त्तर॒त आ॒य॒न्त॑मु॒प॒
व॒द॑न्ति। य ए॒वा॒स्यो॑त्तर॒तः पा॒प्मानः॑। ता॒स्तेऽप॑ घ्नन्ति॥४१॥

उ॒त्तर॒त इ॒त॒रा॒न्या॒प्म॒न॒स्स॒च॒न्ते। तस्मा॑दे॒व॒र्वि॒द्वान्। वी॒वं नृ॒त्येत्।
प्रे॒वं च॒लेत्। व्य॒स्ये॒वाक्ष्यौ॑ भा॒षेत। म॒ण्टये॑दि॒व। क्रा॒थये॑दि॒व।
शृ॒ङ्गा॒येते॑व। उ॒त मो॒प॑ व॒देयुः। उ॒त मे॑ पा॒प्मान॒मुप॑ ह॒न्युरि॑ति।
स या॒न्दि॒शः स॒निमे॒ष्यन्थ॑स्यात्। य॒दा ता॒न्दि॒श॒र्वाँतो॑ वा॒यात्।
अथ॒ प्र॒वे॒यात्। प्र वा॑ धा॒वये॑त्। सा॒तमे॒व र॑दि॒तव्यँ॑ढङ्ग॒न्धम॑भि
प्रच्य॑वते। आऽस्य॒ तञ्ज॑न॒प॒दं पूर्वा॑ की॒र्तिर्ग॑च्छति। दान॑कामा
अस्मै॒ प्र॒जा भ॑वन्ति। य ए॒व॒र्वैद॑॥४२॥

वेद॒ सं प॑वत आदित्यात्पवते वा॒त्या वा॑त्येष प॒र्व॒मान॑ ए॒व द॑खि॒ण॒त आ॒य॒न्त॑मु॒प॒ व॒द॑न्त्युत्तर॒तः

पा॒प्मान॒स्ता॒स्तेप॑ घृ॒न्तीत्य॑ष्टौ च॥१॥

[९]

प्र॒जाप॑ति॒स्सोम॑ः॒ राजा॑नमसृजत। तन्न॒यो वेदा॑
अन्व॑सृज्यन्त। तान् ह॒स्तेऽकुरु॑त। अथ॒ ह सी॒ता
सा॒वि॒त्री। सोम॑ः॒ राजा॑नश्चकमे। श्र॒द्धामु॑ स च॑कमे। साऽऽहं
पि॒तरं॑ प्र॒जाप॑ति॒मुप॑स॒सारा॑। तः॒ हो॒वाच॑। नम॑स्ते अस्तु
भग॑वः। उप॑ त्वाऽयानि॥४३॥

प्र त्वा॑ प॒द्ये। सोम॑र्वै॒ राजा॑नङ्कामये। श्र॒द्धामु॑ स का॒मय॑त
इति॑। तस्या॑ उ॒ ह स्था॑ग॒रम॑लङ्का॒रङ्क॑ल्पयित्वा। द॒श॒हो॒तारं॑
पु॒रस्ता॑द्वा॒ख्याय॑। चतु॑र्हो॒तार॑न्दखि॒ण॒तः। प॒ञ्च॒हो॒तारं॑ प॒श्चात्।

षड्भोतारमुत्तरतः। सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च
मुखेऽलङ्कृत्य॥४४॥

आऽस्यार्धव्रज। तां होदीक्ष्योवाच। उप मा वर्तस्वेति।
तं होवाच। भोगन्तु म आचक्ष्व। एतन्म आचक्ष्व। यत्ते
पाणाविति। तस्या उ ह त्रीन् वेदान्प्रददौ। तस्मादुह स्त्रियो
भोगमैव हारयन्ते। स यः कामयेत प्रियस्स्यामिति॥४५॥

यवां कामयेत प्रियस्स्यादिति। तस्मा एतं स्थांगुरमलङ्कारङ्कल्पयित्वा
दशहोतारं पुरस्ताद्वाख्याय। चतुर्होतारन्दखिणतः।
पञ्चहोतारं पश्चात्। षड्भोतारमुत्तरतः। सप्तहोतारमुपरिष्ठात्।
संभारैश्च पत्निभिश्च मुखेऽलङ्कृत्य। आस्यार्धव्रजेत्। प्रियो
हैव भवति॥४६॥

अयान्यलङ्कृत्य स्यामिति भवति॥१०॥ [१०]

ब्रह्मात्मन्वदसृजत। तदकामयत। समात्मना पद्येयेति।
आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै दशमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
स दशहूतोऽभवत्। दशहूतो ह वै नामैषः। तवा एतन्दशहूतं
सन्तम्। दशहोतेत्याचख्यते परोख्येण। परोख्यप्रिया इव हि
देवाः॥४७॥

आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै सप्तमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
स सप्तहूतोऽभवत्। सप्तहूतो ह वै नामैषः। तवा
एतं सप्तहूतं सन्तम्। सप्तहोतेत्याचख्यते परोख्येण।

प॒रो॒ख्य॑प्रि॒या इ॒व हि दे॒वाः। आ॒त्म॒न्ना॒त्म॒न्नित्या॑म॒न्नय॑त। तस्मै
ष॒ष्ठ॑ हूतः प्रत्य॑शृ॒णोत्। स षड्भू॑तोऽभवत्॥४८॥

षड्भू॑तो ह॒ वै ना॒मैषः॑। त॒ष्वाँ ए॒त॑ षड्भू॑त॒ः सन्त॑म्।
षड्भू॑तेत्याच॑र॒ष्यते॑ प॒रो॒ख्ये॑ण। प॒रो॒ख्य॑प्रि॒या इ॒व हि दे॒वाः।
आ॒त्म॒न्ना॒त्म॒न्नित्या॑म॒न्नय॑त। तस्मै॑ पञ्च॒म॑ हूतः प्रत्य॑शृ॒णोत्।
स पञ्च॑हूतोऽभवत्। पञ्च॑हूतो ह॒ वै ना॒मैषः॑। त॒ष्वाँ ए॒तं
पञ्च॑हूत॒ः सन्त॑म्। पञ्च॑होतेत्याच॑र॒ष्यते॑ प॒रो॒ख्ये॑ण॥४९॥

प॒रो॒ख्य॑प्रि॒या इ॒व हि दे॒वाः। आ॒त्म॒न्ना॒त्म॒न्नित्या॑म॒न्नय॑त। तस्मै॑
चतु॑र्थ॒ः हूतः॑ प्रत्य॑शृ॒णोत्। स चतु॑र्हूतोऽभवत्। चतु॑र्हूतो ह॒
वै ना॒मैषः॑। त॒ष्वाँ ए॒तश्चतु॑र्हूत॒ः सन्त॑म्। चतु॑र्होतेत्याच॑र॒ष्यते॑
प॒रो॒ख्ये॑ण। प॒रो॒ख्य॑प्रि॒या इ॒व हि दे॒वाः। तम॑ब्रवीत्। त्व॒ध्वँ मे॒
नेदि॑ष्ठ॒ः हूतः॑ प्रत्य॑श्रौषीः। त्वयै॑नानाख्या॒तार॒ इति॑। तस्मान्नु
है॒ना॒श्चतु॑र्हो॒तार॒ इत्याच॑र॒ष्यते॑। तस्मा॑च्छुश्रूषुः पु॒त्राणा॑
हृद्य॑तमः। नेदि॑ष्ठो हृद्य॑तमः। नेदि॑ष्ठो ब्रह्म॑णो भवति। य
ए॒वध्वै॑द॥५०॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोणे। इमत्रो यज्ञमुप याहि विद्वान्।
विश्वा अग्रेऽभियुजो विहत्य। शत्रूयतामा भरा भोजनानि।
अग्रे शर्ध महते सौभगाय। तव द्युम्नान्युत्तमानि सन्तु।
सञ्जास्पत्यः सुयममा कृणुष्व। शत्रूयतामभि तिष्ठा महाः
सि। अग्रे यो नोऽभितो जनः। वृको वारो जिघांसति॥१॥

ताः स्त्ववृत्रहञ्जहि। वस्वस्मभ्यमा भरा अग्रे यो
नोऽभिदासति। समानो यश्च निष्ठः। इध्मस्यैव प्रख्यायतः।
मा तस्योच्छेषि किञ्चन। त्वमिन्द्राभिभूरसि। देवो
विज्ञातवीर्यः। वृत्रहा पुरुचेतनः। अप प्राच इन्द्र विश्वाः
अमित्रान्॥२॥

अपापांचो अभिभूते नुदस्व। अपोदींचो अपशूराधरा च ऊरौ।
यथा तव शर्मन्मदेम। तमिन्द्रघाँजयामसि। महे वृत्राय हन्तवे।
स वृषा वृषभो भुवत्। युजे रथङ्गवेषणः हरिभ्याम्। उप
ब्रह्माणि जुजुषाणमस्थुः। विबाधिष्टास्य रोदसी महित्वा।
इन्द्रो वृत्राण्यप्रतीजघ्नवान्॥३॥

हव्यवाहमभिमातिषाहम्। रख्योहणं पृतनासु जिष्णुम्।
ज्योतिष्मन्तन्दीद्यतं पुरन्धिम्। अग्निः स्विष्टकृतमा हुवेम।
स्विष्टमग्रे अभि तत्पृणाहि। विश्वा देव पृतना अभि ष्या।
उरुन्नः पन्थाः प्रदिशन्विभाहि। ज्योतिष्मद्धेह्यजरन्न आयुः।

त्वामग्ने ह॒विष्म॑न्तः। दे॒वं म॒र्ता॑स ई॒डते॑॥४॥

मन्ये॑ त्वा जा॒तवे॑दसम्। स ह॒व्या व॑क्ष्यानुषक्। वि॒श्वानि॑ नो
दु॒र्गहा॑ जा॒तवे॑दः। सिन्धु॒न्न ना॒वा दु॑रि॒ताऽति॑ पर्षि। अग्ने॑
अ॒त्रिव॒न्मन॑सा गृ॒णानः॑। अ॒स्माकं॑ बो॒ध्यवि॒ता त॒नूना॑म्। पू॒षा
गा अ॒न्वे॑तु नः। पू॒षा र॑ख्य॒त्वर्व॑तः। पू॒षा वाज॑ः स॒नोतु॑ नः।
पू॒षेमा॑ आ॒शा अ॒नुवे॑द् सर्वाः॥५॥

सो अ॒स्माः अ॒भय॑तमेन नेषत्। स्व॒स्ति॒दा अ॒घृणि॑स्सर्ववीरः।
अ॒प्रयु॑च्छन्पु॒र ए॑तु प्रजा॒नन्। त्वम॑ग्ने स॒प्रथा॑ अ॒सि। जुष्टो॑
होता॒ वरे॑ण्यः। त्वया॑ य॒ज्ञवि॑त॒न्वते॑। अ॒ग्नी र॑ख्याः॒सि से॑धति।
शु॒क्रशो॑चि॒रम॑र्त्यः। शुचिः॑ पाव॒क ई॒ड्यः। अग्ने॑ र॒ख्या णो॑
अ॒हंसः॥६॥

प्रति॑ ष्म दे॒व री॑षतः। तपि॑ष्ठैर॒जरो॑ दह। अग्ने॑ ह॒सि
न्य॑त्रिण॑म्। दी॒द्यन्म॑र्त्येष्वा। स्वे र॒ख्ये शु॑चि॒व्रत॑। आ वा॑त
वा॒हि भे॑ष॒जम्। वि वा॑त वा॒हि य॒द्रपः॑। त्व॒ हि वि॒श्वभे॑षजः।
दे॒वाना॑न्द्भूत ई॒यंसे॑। द्वावि॒मौ वा॒तौ वा॑तः॥७॥

आ सिन्धो॒रा प॑रा॒वतः॑। द॒ख्य मे॑ अ॒न्य आ॒वातु॑। प॒रान्यो॑ वा॒तु
य॒द्रपः॑। यद॒दो वा॑त ते गृ॒हे। अ॒मृत॑स्य नि॒धिर्हि॑तः। ततो॑ नो
दे॒हि जी॒वसे॑। ततो॑ नो धे॒हि भे॑ष॒जम्। ततो॑ नो म॒ह आ॒वह॑।
वा॒त आ॒वातु॑ भे॑ष॒जम्। श॒म्भूर्म॑यो॒भूर्नो॑ हृ॒दे॥८॥

प्र ण् आयूँषि तारिषत्। त्वमग्ने अयासिं। अया सन्मनसा
हितः। अया सन् हव्यमूहिषे। अया नो धेहि भेषजम्। इष्टो
अग्निराहुतः। स्वाहाकृतः पिपर्तु नः। स्वगा देवेभ्य इदन्नमः।
कामो भूतस्य भव्यस्य। सम्राडेको विराजति॥१॥

स इदं प्रति पप्रथे। ऋतूनुत्सृजते वशी। कामस्तदग्ने
समवर्तताधि। मनसो रेतः प्रथमय्यंदासीत्। सतो
बन्धुमसंति निरविन्दन्। हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषा।
त्वया मन्यो सुरथमारुजन्तः। हर्षमाणासो धृषता मरुत्वः।
तिग्मेष्व आयुधा सुशिशानाः। उप प्रयन्ति नरो
अग्निरूपाः॥१०॥

मन्युर्भगो मन्युरेवास देवः। मन्युरहोता वरुणो विश्ववेदाः।
मन्युर्विश ईडते देवयन्तीः। पाहि नो मन्यो तपसा श्रमेण।
त्वमग्ने व्रतभृच्छुचिः। देवाँ आसादया इह। अग्ने हव्याय
वोढवे। व्रतानुबिभ्रद्व्रतपा अदाभ्यः। यजा नो देवाँ
अजरस्सुवीरः। दधद्रत्नानि सुविदानो अग्ने। गोपाय नो
जीवसे जातवेदः॥११॥

जिघाँसत्यमित्राँअघन्वानीडते सर्वा अँहंसो वातो हृदे राजत्यग्निरूपास्सुविदानो अग्न एकँश्च॥१॥ [१]

चख्षुषो हेते मनसो हेते। वाचो हेते ब्रह्मणो हेते। यो
माँऽघायुरभिदासंति। तमग्ने मेन्या मेनिङ्कुणु। यो मा चख्षुषा
यो मनसा। यो वाचा ब्रह्मणाऽघायुरभिदासंति। तयाँऽग्ने
त्वं मेन्या। अमुममेनिङ्कुणु। यत्किञ्चासौ मनसा यच्च वाचा।

य॒ज्ञैर्जु॒होति॒ यजु॑षा ह॒विर्भिः॑ ॥१२॥

तन्मृत्यु॑र्निर्ऋ॒त्या स॒र्वि॒दानः॑ । पु॒रादि॒ष्टादाहु॑तीरस्य हन्तु ।
या॒तु॒धाना॒ निर्ऋ॑तिरादुर॒ख्यः॑ । ते अ॒स्य घ॒न्त्वन्ते॑न स॒त्यम् ।
इ॒न्द्रे॒षिता॒ आज्य॑मस्य म॒घ्नन्तु॑ । मा त॒थ्समृ॑द्धि॒ यद॒सौ
क॒रोति॑ । ह॒न्मि ते॒ऽहङ्कृ॑तः ह॒विः । यो मे॑ घो॒रम॑चीकृतः ।
अपा॑ञ्चौ त उ॒भौ बा॒हू । अप॑न॒ह्याम्या॒स्यम् ॥१३॥

अप॑ न॒ह्यामि॑ ते बा॒हू । अप॑ न॒ह्याम्या॒स्यम् । अ॒ग्नेर्दे॒वस्य॑
ब्र॒ह्म॑णा । स॒र्वन्ते॑ऽवधिषङ्कृतम् । पु॒राऽमु॒ष्य व॑षट्कारात् ।
य॒ज्ञन्दे॒वेषु॑ नस्कृधि । स्वि॑ष्ट॒म॒स्माकं॑ भूयात् । माऽस्मान्प्रा॒प॒न्नरा॑तयः ।
अ॒न्ति दू॒रे स॒तो अ॒ग्ने । भ्रातृ॑व्यस्याभि॒दास॑तः ॥१४॥

व॒षट्का॒रेण॒ वज्रे॑ण । कृ॒त्याः ह॒न्मि कृ॒ताम॒हम् । यो
मा न॒क्त॒न्दिवा॑ सा॒यम् । प्रा॒तश्चाहो॑ नि॒पीय॑ति । अ॒द्या
तमि॑न्द्र॒ वज्रे॑ण । भातृ॑व्यं पादयामसि । इ॒न्द्रस्य॑ गृ॒होऽसि॑
तन्त्वा॑ । प्र॒प॒द्ये स॒गुस्साश्वः॑ । स॒ह यन्मे॒ अस्ति॒ तेन॑ । ई॒डे
अ॒ग्निर्वि॑प॒श्चित॑म् ॥१५॥

गि॒रा य॒ज्ञस्य॑ सा॒धन॑म् । श्रु॒ष्टी॒वान॑न्धि॒तावा॑नम् । अ॒ग्ने
श॒केम॑ ते व॒यम् । यम॑न्दे॒वस्य॑ वा॒जिनः॑ । अति॒ द्वेषा॑सि
तरे॑म । अ॒व॒तं मा॑ स॒म॒न॒सौ स॒मो॒कसौ॑ । स॒चे॒त॒सौ
सरे॑तसौ । उ॒भौ मा॑म॒वत॑जातवेदसौ । शि॒वौ भ॑वतम॒द्य नः॑ ।
स्व॒यङ्कृ॑ण्वानस्सु॒गम॑प्रयावम् ॥१६॥

तिग्मशृङ्गो वृषभश्शोशुचानः। प्र॒त्न॑ स॒धस्थ॑मनु पश्यमानः।
 आ तन्तु॑म॒ग्निर्दिव्य॑न्त॒तान॑। त्वन्न॑स्तन्तु॒रुत॑ सेतुर॒ग्रे। त्वं
 पन्था॑ भवसि दे॒व्यानः॑। त्वया॑ऽग्रे पृ॒ष्ठव्य॑मारुहेम। अथा॑
 दे॒वैस्स॑ध॒माद॑ मदेम। उदु॑त्त॒मं मु॑मुग्धि नः। वि पाशं
 मध्य॑मश्च॒त। अवा॑ध॒मानि॑ जी॒वसै॑॥१७॥

व॒य॑ स॒ोम व्र॑ते तव॑। मन॑स्त॒नूषु॑ बिभ्र॑तः। प्र॒जाव॑न्तो
 अशी॑महि। इन्द्रा॑णी दे॒वी सु॑भगा॑ सु॒पत्नी॑। उद॑ःशेन
 पति॑विद्ये जिगाय। त्रि॑ःशद॑स्या ज॒घन॑य्यौज॒नानि॑। उ॒पस्थ॑
 इन्द्र॑ः स्थवि॑रं बिभर्ति॑। सेना॑ ह॒ नाम॑ पृथि॒वी ध॑नञ्ज॒या।
 वि॒श्वव्य॑चा॒ अदि॑ति॒स्सूर्य॑त्वक्। इन्द्रा॑णी दे॒वी प्रा॒सहा॑
 ददा॑ना॥१८॥

सा नो॑ दे॒वी सु॒हवा॒ शर्म॑ यच्छतु। आत्वा॑ऽहार्षम॒न्तर॑भूः।
 ध्रुव॑स्ति॒ष्ठावि॑चाचलिः। विश॑स्त्वा॒ सर्वा॑ वाञ्छन्तु। मा
 त्वद्रा॑ष्ट्रमधि॑ भ्रशत्। ध्रुवा॑ द्यौर्ध्रुवा॑ पृथि॒वी। ध्रुव॑र्वि॒श्वमि॑दञ्जगत्।
 ध्रुवा॑ ह॒ पर्व॑ता इमे। ध्रुवो॑ राजा॑ वि॒शाम॑यम्। इ॒हैवै॑धि॒ मा
 व्य॑थिष्ठाः॥१९॥

पर्व॑त इ॒वावि॑चाचलिः। इन्द्र॑ इवे॒ह ध्रुव॑स्तिष्ठ। इ॒ह रा॑ष्ट्रमु॒
 धार॑य। अ॒भिति॑ष्ठ पृतन्य॒तः। अध॑रे सन्तु शत्र॑वः। इन्द्र॑ इव
 वृत्र॑हा तिष्ठ। अ॒पः र॒खेत्रा॑णि स॒ञ्जय॑न्। इन्द्र॑ एणमदीधरत्।
 ध्रुव॑न्ध्रुवेण॑ ह॒विषा॑। तस्मै॑ दे॒वा अधि॑ब्रवन्। अ॒यश्च॑

ब्रह्मणस्पतिः॥२०॥

हविर्भिरास्यमभि दासतो विपश्चितमप्रयावञ्जीवसे ददांना व्यथिष्ठा ब्रवन्नेकञ्च॥२॥ [२]

जुष्टीं नरो ब्रह्मणा वः पितॄणाम्। अख्यमव्ययन्न किलारिषाथ।
यच्छक्करीषु बृहता रवेण। इन्द्रे शुष्ममदधाथा वसिष्ठाः।
पावका नस्सरस्वती। वाजैर्भिर्वाजिनीवती। यज्ञघ्नं धिया
वसुः। सरस्वत्यभिनी नेषि वस्यः। मा पस्फरीः पयसा मा
न आधक्। जुषस्व नस्सख्या वेश्या च॥२१॥

मा त्वखेत्राण्यरणानि गन्म। वृञ्जे हविर्नमसा बर्हिरग्नौ।
अयामि सुगृह्यतवती सुवृक्तिः। अम्यखि सद्म सदाने
पृथिव्याः। अश्रायि यज्ञस्सूर्ये न चख्युः। इहार्वाश्चमति ह्वये।
इन्द्रञ्जैत्राय जेतवे। अस्माकमस्तु केवलः। अर्वाश्चमिन्द्रममुतो
हवामहे। यो गोजिद्धनजिदश्चजिद्यः॥२२॥

इमन्नो यज्ञघ्नं हवे जुषस्व। अस्य कुर्मो हरिवो मेदिनन्त्वा।
असंमृष्टो जायसे मातृवोश्शुचिः। मन्द्रः कविरुदतिष्ठो
विवस्वतः। घृतेन त्वा वर्धयन्नग्न आहुता धूमस्ते
केतुरभवद्विव श्रितः। अग्निरग्रे प्रथमो देवतानाम्।
सय्यातानामुत्तमो विष्णुरासीत्। यजमानाय परिगृह्य देवान्।
दीर्घयेदं हविरा गच्छतन्नः॥२३॥

अग्निश्च विष्णो तप उत्तमं महः। दीर्घापालेभ्योऽवनतं हि
शक्रा। विश्वैर्देवैर्यज्ञियैस्सर्विदानौ। दीर्घामस्मै यजमानाय

धत्तम्। प्र तद्विष्णुस्तवते वीर्याय। मृगो न भीमः कुचरो
गिरिष्ठाः। यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेषु। अधि खिप्यन्ति
भुवनानि विश्वा। नूमर्तो दयते सनिष्यन् यः। विष्णाव
उरुगायाय दाशत्॥२४॥

प्र यस्सत्राचा मनसा यजातै। एतावन्तन्नर्यमा विवासात्।
विचक्रमे पृथिवीमेष एताम्। ख्वेत्राय विष्णुर्मनुषे दशस्यन्।
ध्रुवासौ अस्य कीरयो जनासः। उरुखिपतिः सुजनिमा
चकार। त्रिदेवः पृथिवीमेष एताम्। विचक्रमे शतर्चसं
महित्वा। प्र विष्णुरस्तु तवसस्तवीयान्। त्वेषः ह्यस्य
स्थविरस्य नाम॥२५॥

होतारश्चित्ररथमध्वरस्य। यज्ञस्ययज्ञस्य केतुः रुशन्तम्।
प्रत्यर्धिन्देवस्यदेवस्य मुहा। श्रिया त्वग्निमतिथिञ्जनानाम्।
आ नो विश्वाभिरूतिभिस्सजोषाः। ब्रह्म जुषाणो हर्यश्च
याहि। वरीवृज्स्थविरेभिस्सुशिप्र। अस्मे दधद्वृषणः
शुष्ममिन्द्र। इन्द्रस्सुवर्षा जनयन्नहानि। जिगायोशिग्भिः
पृतना अभि श्रीः॥२६॥

प्रारौचयन्मनवे केतुमहाम्। अविन्दज्योतिर्बृहते रणांय।
अश्विनाववसे निह्वये वाम्। आ नूनय्यातः सुकृताय
विप्रा। प्रातर्युक्तेन सुवृता रथेन। उपागच्छतमवसागतन्नः।
अविष्टन्धीष्वश्विना न आसु। प्रजावद्रेतो अहयन्नो

अस्तु। आवा॑न्तो॒के तन॑ये तू॒तुजानाः॑। सु॒रत्ना॑सो
दे॒ववी॑तिङ्गमे॒म॥ २७ ॥

त्व॑ सो॒म॒ क्रतु॑भिस्सु॒क्रतु॑र्भूः। त्वद॒न्द॒र्ख्यैस्सु॑द॒र्ख्यो वि॒श्ववे॑दाः।
त्व॒ष्टृषा॑ वृष॒त्वेभि॑र्म॒हित्वा। द्यु॒म्नेभि॑र्द्यु॒म्यभ॑वो नृ॒च॒र॒ख्याः।
अषा॑ढ॒य्युँ॒ध्सु पृ॒त॒नासु॑ प॒प्रि॒म्। सु॒व॒र॒षाम॒प्स्वावृ॑जन॒स्य
गो॒पाम्। भ॒रेषु॑जा॑ सु॒खिष॑ति॑ सु॒श्रव॑सम्। जय॑न्त॒न्त्वाम॑नु
मदे॒म सो॒म। भवा॑ मि॒त्रो न शे॒व्यो घृ॒तासु॑तिः। वि॒भू॒तद्यु॑म्न
ए॒व या उ॑ स॒प्रथाः॑॥ २८ ॥

अधा॑ ते वि॒ष्णो वि॒दुषा॑ चि॒दृध्यः॑। स्तोमो॑ य॒ज्ञस्य॑ रा॒ध्यो
ह॒विष्म॑तः। यः पू॒र्व्याय॑ वे॒धसे॑ नवी॒यसे। सु॒म॒ज्ज्ञान॑ये
वि॒ष्णवे॑ ददा॑शति। यो जा॒तम॑स्य म॒हतो म॒हि ब्रवा॑त्। सेदु
श्रवो॑भिर्यु॒ज्याञ्चि॒दभ्य॑सत्। तमु॑ स्तो॒तारः पू॒र्व्यय्य॑था वि॒द
ऋ॒तस्य॑। गर्भ॑ सु॒ह॒विषा॑ पि॒प॒र्त॒न। आ॒ऽस्य॑ जा॒नन्तो॒ नाम॑
चि॒द्वि॒वक्त॑न। बृ॒ह॒त्ते वि॒ष्णो सु॒म॒तिं भ॑जामहे॥ २९ ॥

इ॒मा धा॒ना घृ॑त॒स्रुवः॑। ह॒री इ॒होप॑व॒र॒ख्यतः॑। इन्द्र॑ सु॒खत॑मे
रथे॑। ए॒ष ब्र॒ह्मा प्र॑ते॒म॒हे। वि॒दथे॑ श॑सिष॒ इन्द्रो॑। य ऋ॒त्वियः॑
प्र॑ते॒ वन्वे। व॒नुषो॑ ह॒र्य॒तं म॑द॒म्। इन्द्रो॑ नाम॑ घृ॒तन्न॑यः।
ह॒रिभि॑श्चार्॒सेच॑ते। श्रु॒तो गु॒ण आ त्वा॑ वि॒शन्तु॑॥ ३० ॥

ह॒रि॒व॒र्षस॑ङ्गि॒रः। आच॑र्षणि॒प्रा वृष॑भो जना॑नाम्। राजा॑
कृ॒ष्टी॒नां पु॑रु॒हूत॑ इन्द्रः। स्तु॒तश्र॑व॒स्यन्न॑व॒सोप॑म॒द्रिक्। यु॒क्त्वा
ह॒री वृष॑णाया॒ह्य॒र्वाङ्। प्र य॒त्सिन्ध॑वः प्र॒स॒व॒य्य॑दायन्।

आपस्समुद्रं रथ्यैव जग्मुः। अतश्चिदिन्द्रस्सदसो वरीयान्।
यदीं सोमः पृणति दुग्धो अंशुः। ह्यामसि त्वेन्द्र
याह्यर्वाङ्॥ ३१॥

अरन्ते सोमस्तनुवे भवाति। शतक्रतो मादयस्वा सुतेषु।
प्रास्मां अव पृतनासु प्रयुत्सु। इन्द्राय सोमाः प्रदिवो
विदानाः। ऋभुर्येभिर्वृषपर्वा विहायाः। प्रयम्यमाणान्प्रति षू
गृभाय। इन्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्णाः। अहेडमान उपयाहि
यज्ञम्। तुभ्यं पवन्त इन्द्रवस्सुतासः। गावो न वज्रिन्स्वमोको
अच्छ॥ ३२॥

इन्द्रा गहि प्रथमो यज्ञियानाम्। या ते काकुत्सुकृता या
वरिष्ठा। यया शश्वत्पिबसि मध्वं ऊर्मिम्। तया पाहि प्र ते
अध्वर्युरस्थात्। सन्ते वज्रो वर्ततामिन्द्र गव्युः। प्रातर्युजा
वि बोधय। अश्विनावेह गच्छतम्। अस्य सोमस्य पीतये।
प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वम्। पुरा गृध्रादररुषः पिबाथः।
प्रातरहि यज्ञमश्विना दधाते। प्रशंसन्ति कवयः पूर्वभाजः।
प्रातर्यजध्वमश्विना हिनोत। न सायमस्ति देवया अजुष्टम्।
उतान्यो अस्मद्यजते विचायः। पूर्वः पूर्वो यजमानो
वनीयान्॥ ३३॥

चाश्वजिद्यो गच्छतत्रो दाशत्रामाभिःश्रीर्गमेम सप्रथां भजामहे विशन्तु याह्यर्वाङ्च्छ पिबाथृष्यद्॥ ३॥ [३]

नक्तञ्जाताऽस्योषधे। रामे कृष्णे असिंक्रि च। इदं रजनि
रजय। किलासं पलितञ्च यत्। किलासञ्च पलितञ्च। निरितो

नाशया॒ पृषत्। आ न॒स्स्वो अंश्नुता॒व्वर्णः॑। परा॑ श्वेतानि॑
पातय। असि॑तन्ते नि॒लय॑नम्। आ॒स्थान॒मसि॑तन्तव॑॥ ३४॥

असि॑क्रियस्योषधे। निरि॑तो नाशया॒ पृषत्। अ॒स्थिज॒स्य
कि॒लास॑स्य। त॒नूज॑स्य च॒ यत्त्व॒चि। कृ॒त्यया॑ कृतस्य॒ ब्रह्म॑णा।
लक्ष्मं॑ श्वेतम॑नीनशम्। सरू॑पा नाम ते मा॒ता। सरू॑पो नाम
ते पि॒ता। सरू॑पाऽस्योषधे॒ सा। सरू॑पमिदङ्कु॑धि॥ ३५॥

शुन॑ꣳ हुवेम म॒घवा॑नमिन्द्र॑म्। अ॒स्मिन्भरे॑ नृतम॒व्वज॑सातौ।
शृ॒ण्वन्त॑मु॒ग्रमू॒तये॑ स॒मथ्सु॑। घ्नन्त॑वृ॒त्राणि॑ स॒ञ्जित॒न्धना॑नाम्।
धू॒नुथ॑ द्यां पर्व॑तान्दाशुषे॒ वसु॑। नि वो॒ वना॑ जिहते॒
याम॑ नो भि॒या। को॒पय॑थ पृथि॒वीं पृ॑श्निमातरः। यु॒धे
यदु॑ग्राः पृष॑तीरयु॒ग्ध्वम्। प्रवे॑पयन्ति॒ पर्व॑तान्। वि॒विश्च॑न्ति
वन॒स्पती॑न्॥ ३६॥

प्रोवा॑रत मरुतो दुर्मदा॑ इव। देवा॑स॒स्सर्व॑या वि॒शा। पु॒रुत्रा॑
हि स॒दृङ्ङु॑सि॑। विशो॒ विश्वा॒ अनु॑ प्र॒भु। स॒मथ्सु॑ त्वा हवामहे।
स॒मथ्स॒वग्नि॑मवसे। वा॒जय॑न्तो हवामहे। वाजे॑षु चि॒त्ररा॑धसम्।
सङ्ग॑च्छ॒ध्वꣳ स॒व्वद॑ध्वम्। स॒व्वो मना॑ꣳसि जानताम्॥ ३७॥

दे॒वा भा॒गय्य॑था॒ पूर्वे॑। स॒ज्ज्ञाना॑ना उ॒पास॑त। स॒मानो॑
म॒त्रस्स॑मि॒तिस्स॑मा॒नी। स॒मानं॑ मन॑स्सह चि॒त्तमे॑षाम्।
स॒मान॑ङ्केतो॒ अभि॑ सꣳ र॑भध्वम्। स॒ज्ञाने॑न वो ह॒विषा॑
यजा॑मः। स॒मा॒नी व॒ आकू॑तिः। स॒मा॒ना हृद॑यानि वः।

स॒मा॒न॒म॑स्तु वो॒ मनः॑। यथा॑ व॒स्सु॒स॒हा॒स॑ति॥३८॥

स॒ज्ज्ञान॑न्न॒स्त्वैः। स॒ज्ज्ञान॑म॒रणैः। स॒ज्ज्ञान॑म॒श्विना॑ यु॒वम्।
इ॒हा॒स्मा॒सु॑ नि॒यच्छ॑तम्। स॒ज्ज्ञान॑ मे॒ बृ॒ह॒स्पतिः॑। स॒ज्ज्ञान॑
स॒वि॒ता क॑रत्। स॒ज्ज्ञान॑म॒श्विना॑ यु॒वम्। इ॒ह म॒ह्य॒न्नि य॑च्छ॒तम्।
उ॒पं च्छा॒यामि॑व॒ घृ॒णैः। अ॒ग॒न्म॒ शर्म॑ ते व॒यम्॥३९॥

अ॒ग्ने हि॑र॒ण्यस॑न्द॒शः। अ॒द॒ब्धे॒भिस्स॑वि॒तः पा॒युभि॑ष्ट्वम्।
शि॒वेभि॑र॒द्य परि॑पाहि नो॒ गय॑म्। हि॑र॒ण्यजि॑ह्वस्सु॒वि॒ताय॑
न॒व्य॑से। र॒ख्या॒ माकि॑र्नो॒ अ॒घ॒श॑स ई॒शत॑। म॒दे॒म॒दे हि॑
नो॒ द॒दुः। यू॒था ग॒वा॑मृ॒जु॒क्र॒तुः। स॒ङ्ग॑भा॒य पु॒रू॒श॒ता। उ॒भ॒या
ह॒स्त्या॑ व॒सु॑। शि॒शी॒हि रा॒य आ भ॑र॥४०॥

शि॒प्रि॒न्वा॒जा॒नां प॑ते। श॒ची॑व॒स्तव॑ द॒स॒ना॑। आ तू न॑
इ॒न्द्र भा॑जय। गो॒ष्वश्वै॑षु शु॒भ्रुषु॑। स॒ह॒स्रेषु॑ तु॒वीम॑घ। य॒द्दे॒वा
दे॒व॒हे॒ड॑नम्। दे॒वा॑सश्च॒कृ॒मा व॒यम्। आ॒दि॒त्या॒स्तस्मा॑न्मा
यू॒यम्। ऋ॒त॒स्य॒र्तेन॑ मु॒ञ्च॒त। ऋ॒त॒स्य॒र्तेना॑दि॒त्याः॥४१॥

यज॑त्रा मु॒ञ्च॒ते॒ह मा॑। य॒ज्ञैर्वो॑ य॒ज्ञवा॑हसः। आ॒शि॒ख्य॑न्तो
न शे॑किम। मे॒द॒स्व॒ता यज॑मानाः। स्रु॒चाऽऽज्ये॑न जु॒ह॒तः।
अ॒का॒मा वो॑ वि॒श्वे॒दे॒वाः। शि॒ख्य॑न्तो नो॒प शे॑किम। य॒दि दि॒वा
य॒दि न॑क्तम्। ए॒न ए॒न॒स्यो॑क॒रत्। भू॒तं मा॒ तस्मा॑द्ब॒व्यश्च॑॥४२॥

द्रु॒प॒दा॒दि॒व मु॒ञ्च॒तु। द्रु॒प॒दा॒दि॒वे॒न्मु॒चा॒नः। स्वि॒न्न॒स्ना॒त्वी
म॒ला॒दि॒व। पू॒तं प॒वि॒त्रे॒णे॒वाज्य॑म्। वि॒श्वे॑ मु॒ञ्च॒न्तु॒ मै॒न॑सः।

उद्वयन्तमसस्परि। पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम्। देवन्देवत्रा
सूर्यम्। अगन्म ज्योतिरुत्तमम्॥४३॥

तव कृधि वनस्पतीञ्जानतामसन्ति वयं भरादित्याश्च नवं च॥४॥ [४]

वृषासो अशुः पवते हविष्मान्थसोमः। इन्द्रस्य भाग
ऋतयुश्शतायुः। स मा वृषाणवृषभङ्कणोतु। प्रियवृंशा
सर्ववीरः सुवीरम्। कस्य वृषा सुते सचा। नियुत्वान्वृषभो
रणत्। वृत्रहा सोमपीतये। यस्ते शृङ्ग वृषोनपात्।
प्रणपात्कुण्डपाय्यः। न्यस्मिन्दध्र आ मनः॥४४॥

तः सध्रीचीरूतयो वृष्णिायानि। पौस्यानि नियुतस्सश्चुरिन्द्रम्।
समुद्रत्र सिन्धव उक्थशुष्माः। उरुव्यचंसङ्गिर आ विंशन्ति।
इन्द्राय गिरो अनिशितसर्गाः। अपः प्रैरयन्थ्सगरस्य
बुध्रात्। यो अख्षेणेव चक्रिया शचीभिः। विष्वक्तस्तम्भं
पृथिवीमुत द्याम्। अख्षोदयच्छवंसा ख्वामबुध्रम्।
वार्णवातस्तविषीभिरिन्द्रः॥४५॥

दृढान्यौघादुशमान् ओजः। अवाभिनत्कुभः पर्वतानाम्।
आ नो अग्ने सुकेतुना। रयिवृंश्वायुपोषसम्। माडीकन्धेहि
जीवसे। त्वः सोम महे भगम्। त्वय्यूनं ऋतायते।
दख्खन्दधासि जीवसे। रथय्युञ्जते मरुतश्शुभे सुगम्। सूरौ
न मित्रावरुणा गविष्टिषु॥४६॥

रजांसि चित्रा विचरन्ति तन्यवः। दिवस्सम्राजा

पयसा न उख्यतम्। वाच॑ सुमित्रावरुणाविरावतीम्।
 पर्जन्याश्चित्रावदति त्विषीमतीम्। अ॒भ्रा वस॑त मरुतस्सुमायया॑।
 द्यावृ॑षयतमरुणामरेपस॑म्। अयु॑क्त स॒प्त शु॒न्य्युवः॑। सू॒रो
 रथ॑स्य न॒त्रियः॑। ताभि॑र्याति स्वयु॑क्तिभिः। वहि॑ष्ठेभिर्विहर॑न्
 यासि॑ तन्तु॑म्॥४७॥

अ॒व॒व्यय॑न्नसित॒न्देव॑ वस्वः॑। दवि॑ध्वतो र॒श्मय॑स्सूर्य॒स्य।
 च॒र्मे॒वावा॑धुस्तमो॑ अ॒फ॒स्वन्तः॑। पर्जन्या॑य प्र गाय॑त।
 दि॒वस्पु॑त्राय मी॒ढुषे॑। स नो॑ य॒वस॑मिच्छतु। अ॒च्छा
 वद॑ त॒वस॑ङ्गीर्भिरा॒भिः। स्तु॒हि पर्जन्य॑न्नम॒साऽऽवि॑वास।
 कनि॑क्रदद्वृष॒भो जी॒रदा॑नुः। रेतो॑ दधा॒त्वोष॑धीषु गर्भ॑म्॥४८॥

यो गर्भ॑मोष॑धीनाम्। गवा॑ङ्कृ॒णोत्य॑र्वताम्। पर्जन्यः॑
 पुरु॑षीणा॑म्। तस्मा॒ इदा॑स्ये ह॒विः। जू॒होता॑ मधु॑मत्तमम्।
 इडा॑न्नस्स॒य्यँत॑ङ्करत्। ति॒स्रो यद॑ग्रे श॒रद॑स्त्वामि॒त्। शुचि॑ङ्कृ॒तेन॑
 शुच॑यस्सप॒र्यन्। नामा॑नि चिद्व॒धिरे॑ य॒ज्ञिया॑नि। असू॑दयन्त
 त॒नुव॑स्सुजा॑ताः॥४९॥

इन्द्र॑श्च नश्शुनासीरौ। इ॒मय्यँ॑ज्ञं मि॒मिख्य॑तम्। गर्भ॑न्धत्त॑
 स्व॒स्तये॑। ययो॑रि॒दव्वि॑श्वं भुव॑नमा वि॒वेश॑। ययो॑रान॒न्दो
 निहि॑तो म॒हश्च॑। शुना॑सीरावृ॒तुभि॑स्सव्वि॑दानौ। इन्द्र॑वन्तो
 ह॒विरि॑दञ्जुषे॒थाम्। आघा॑ये अ॒ग्निमि॑न्धते। स्तृ॒णन्ति॑
 ब॒र्हि॒रा॒नुष॑क्। येषा॑मिन्द्रो॒ युवा॑ सखा॑। अ॒ग्न इन्द्र॑श्च

मेदिना॑। ह॒थो वृ॒त्राण्य॑प्र॒ति। यु॒वः हि वृ॒त्र॒हन्त॑मा। याभ्या॑ः
सु॒व॒र॒ज॒य॒न्न॒ग्रं ए॒व। या॒वा॒त॒स्थ॒तु॒र्भु॒व॒न॒स्य॒ म॒ध्ये। प्र॒च॒र॒ष॒णी
वृ॒ष॒णा व॒ज्र॑बा॒हू। अ॒ग्नी इन्द्रा॑वृ॒त्र॒हणा॑ हु॒वे वा॒म्॥५०॥

मन् इन्द्रो गविंश्चिषु तन्तुङ्गर्भः सुजातास्सखा सप्त च॥५॥ [५]

उ॒त नः॑ प्रि॒या प्रि॒यासु॑। स॒प्त॒स्व॒सा सु॒जु॑ष्टा। सर॑स्वती
स्तो॒म्याऽभू॑त्। इ॒मा जु॒ह्वा॒नायु॑ष्म॒दा नमो॑भिः। प्र॒ति स्तो॒मः
सर॑स्वति जुष॒स्व। तव॑ शर्म॑न्प्रि॒यत॑मे॒ दधा॑नाः। उ॒प॒स्थे॒याम
श॒र॒ण॒न्न वृ॑ख्यम्। त्रि॒णि प॒दा वि॒च॒क्र॒मे। वि॒ष्णु॒र्गो॒पा अ॒दाभ्यः॑।
ततो॑ ध॒र्माणि॑ धा॒रय॑न्॥५१॥

तद॑स्य प्रि॒यम॒भि पा॒थो अ॒श्या॒म्। नरो॑ यत्र॑ दे॒व॒यवो॑ म॒द॒न्ति।
उ॒रु॒क्र॒म॒स्य स॒ हि ब॒न्धुरि॒त्था। वि॒ष्णोः प॒दे प॑र॒मे म॒ध्व उ॒त्सः॑।
क्र॒त्वा॒दा अ॑स्थु श्रेष्ठः॑। अ॒द्य त्वा॑ व॒न्वन्थ॑सुरे॒कणाः॑। म॒र्त आ॒नाश
सुवृ॑क्तिम्। इ॒मा ब्र॑ह्म ब्रह्म॒वाह॑। प्रि॒या त॒ आ ब॒र्हि॒स्सी॒द।
वी॒हि सूर॑ पुरो॒डाश॑म्॥५२॥

उ॒प॒ न॒स्स॒न॒वो गि॑रः। शृ॒ण्वन्त्व॑मृ॒तस्य॑ ये। सु॒मृ॒डी॒का भ॑वन्तु
नः। अ॒द्या नो॑ दे॒व स॒वितः॑। प्र॒जाव॑त्सा॒वीस्सौ॒भ॒गम्। परा॑
दु॒ष्प्रि॒यः सु॒व। वि॒श्वानि॑ दे॒व स॒वितः॑। दुरि॑तानि॒ परा॑ सु॒व।
यद्भ॑द्रन्तन्म॒ आ सु॑व। शुचि॑म॒र्कैर्बृ॑ह॒स्पति॑म्॥५३॥

अ॒ध्व॒रेषु॑ नमस्यत। अ॒ना॒म्यो॒ज आ च॑के। या धा॒रय॑न्त
दे॒वा सु॒द॒ख्या द॒ख्य॑पिता॒रा। अ॒सुर्या॑य॒ प्रम॑हसा। स इत्

ख्वेति सुधित ओकसि स्वे। तस्मा इडां पिन्वते विश्वदानीं।
तस्मै विशस्स्वयमेवानमन्ति। यस्मिन्ब्रह्मा राजनि पूर्वं एति।
सकूतिमिन्द्र सच्युतिम्। सच्युतिञ्जघनच्युतिम्॥५४॥

कनात्काभान्न आ भर। प्रयप्स्यन्निव सक्थ्यौ। वि न इन्द्र
मृधो जहि। कनीखुनदिव सापयन्। अभि नस्सुष्टुतिन्नय।
प्रजापतिस्त्रियाय्यंशः। मुष्कयोरदधात्सपम्। कामस्य
तृप्तिमानन्दम्। तस्याग्ने भाजयेह मां। मोदः प्रमोद
आनन्दः॥५५॥

मुष्कयोर्निहितस्सपः। सृत्वेव कामस्य तृप्याणि। दखिणानां
प्रतिग्रहे। मनसश्चित्तमाकूतिम्। वाचस्सत्यमशीमहि।
पशूनां रूपमन्नस्य। यशश्श्रीश्श्रयतां मयि। यथाऽहमस्या
अतृपं स्त्रियै पुमान्। यथा स्त्री तृप्यति पुंसि प्रिये प्रिया।
एवं भगस्य तृप्याणि॥५६॥

यज्ञस्य काम्यः प्रियः। ददामीत्यग्निर्वदति। तथेति वायुराह
तत्। हन्तेति सत्यश्चन्द्रमाः। आदित्यस्सत्यमोमिति।
आपस्तथ्सत्यमा भरन्। यशो यज्ञस्य दखिणाम्। असौ
मे कामस्समृद्धताम्। न हि स्पशमविदन्नन्यमस्मात्।
वैश्वानरात्पुंरएतारमग्नेः॥५७॥

अथेममन्थन्नमृतममूराः। वैश्वानरङ्ख्वेत्रजित्याय देवाः।
येषामिमे पूर्वं अर्मास आसन्। अयूपास्सद्भिर्भृता पुरूणि।
वैश्वानर त्वया ते नुत्ताः। पृथिवीमन्यामभितस्थुर्जनांसः।

पृथि॒वीं मा॒तरं॑ म॒हीम्। अ॒न्तरि॑ख्यमुप॑ ब्रुवे। बृ॒हती॑मू॒तये॒
दि॒वम्। वि॒श्वं बि॑भर्ति पृथि॒वी॥५८॥

अ॒न्तरि॑ख्य॒ष्टिं प॑प्रथे। दु॒हे द्यौर्बृ॑हती॒ पयः॑। न ता न॑शन्ति॒ न
द॑भाति॒ तस्क॑रः। नैना॑ अ॒मित्रो॑ व्य॒धिरा॑दध॒र्षति॑। दे॒वाश्च॒
याभि॑र्यज॑ते॒ ददा॑ति च। ज्यो॒गित्ताभि॑स्सच॒ते गो॑प॒तिस्स॒ह।
न ता अ॒र्वा रे॒णुक॑काटो अ॒श्नुते॑। न स॑स्कृ॒तत्र॑मुप॑ यन्ति॒
ता अ॒भि। उ॒रुगा॑यम॒भय॑न्तस्य॒ ता अ॒नु। गा॒वो म॒र्त्यस्य॑ वि॒
च॑रन्ति॒ यज्व॑नः॥५९॥

रात्री॑ व्य॒ख्यदा॑यती। पु॒रुत्रा॑ दे॒व्यख्य॑भिः। वि॒श्वा अ॒धि
श्रि॒योऽधि॑ता। उ॒प ते गा॑ इ॒वाक॑रम्। वृ॒णीष्व॑ दु॒हित॑र्दिवः।
रात्री॑ स्तोम॒न्न जि॒ग्युषी॑। दे॒वीष्वँच॑म॒जन॑यन्त दे॒वाः।
ता॒ष्टि॒श्वरू॑पाः प॒शवो॑ वदन्ति। सा नो॑ म॒न्त्रेष॑मूर्ज॒न्दुहा॑ना।
धे॒नुर्वा॑ग॒स्मानु॑प॒ सुष्टु॑तैतु॥६०॥

यद्वा॑ग्वद॒न्त्यवि॑चे॒तना॑नि। रा॒ष्ट्री दे॒वाना॑न्निष॒साद॑ म॒न्द्रा।
चत॑स्र॒ ऊर्ज॑न्दुदु॒हे प॒यासि॑। क्व॑ स्वि॒दस्याः॑ प॒रम॑ञ्ज॒गाम॑।
गौरी॑ मि॒माय॑ स॒लिलानि॑ त॒ख्यंती॑। ए॒कप॑दी॒ द्विप॑दी॒ सा
चतु॑ष्पदी। अ॒ष्टाप॑दी॒ नव॑पदी॒ बभू॑वुषी॑। स॒हस्रा॑ख्यरा प॒रमे॑
व्यो॑मन्। तस्या॑ समु॒द्रा अ॒धि वि॒ख्यर॑न्ति। तेन॑ जी॒वन्ति॑
प्र॒दिश॑श्चत॑स्रः॥६१॥

ततः॑ ख्य॒रत्य॑ख्य॒रम्। तद्वि॑श्वमुप॑ जी॒वति॑। इन्द्रा॒सूरा॑

ज॒नय॑न्वि॒श्वक॑र्मा। म॒रुत्वा॑ꣳ अस्तु ग॒णवा॑न्त्सजा॒तवान्।
 अ॒स्य स्नु॒षा श्वशुर॑स्य प्रशि॑ष्टिम्। स॒पत्ना॒ वाचं
 मन॑सा॒ उपा॑सताम्। इन्द्र॒स्सूरो॑ अतर॒द्रजा॑ꣳसि। स्नु॒षा
 स॒पत्ना॒ श्वशुरो॑ऽयमस्तु। अ॒यꣳ शत्रू॑ञ्जयतु ज॒रह॑षाणः।
 अ॒यव्वाँज॑ञ्जयतु वाज॑सातौ। अ॒ग्निः र॒ख्यत्र॑भृदनि॒भृष्ट॑मोजः।
 स॒हस्रि॑यो दीप्यता॒मप्र॑युच्छन्। वि॒भ्राज॑मानस्समिधा॒न उ॒ग्रः।
 आ॒ऽन्तरि॑र॒ख्यम॑रुह॒दग॑न्धाम्॥६२॥

धारयन्पुरोडाशं बृहस्पतिञ्जघनञ्च्युतिमानन्दो भगंस्य तृप्याण्यग्नेः पृथिवी यज्वन एतु प्रदिशश्चतस्रो
 वाजसातौ चत्वारि च॥६॥

[६]

वृषा॑ऽस्यꣳ शुर्वृष॒भाय॑ गृह्यसे। वृषा॑ऽयमु॒ग्रो नृ॒चर॑ख्यसे। दि॒व्यः
 क॑र्म॒ण्यो हि॒तो बृ॒हन्नाम॑। वृष॒भस्य॑ या क॒कुत्। वि॒षूवान्
 वि॒ष्णो भव॑तु। अ॒यय्यौ॑ मा॒मको॑ वृषा॑। अथो॒ इन्द्र॑ इव
 दे॒वेभ्यः॑। वि ब्र॑वीतु जने॑भ्यः। आयु॑ष्मन्त॒व्वर्च॑स्वन्तम्। अथो॒
 अधि॑पति॒र्विशाम्॥६३॥

अ॒स्याः पृ॒थिव्या॑ अ॒ध्यर॑ख्यम्। इ॒ममि॑न्द्र वृष॒भङ्कु॑णु।
 यस्सु॑शृङ्ग॒स्सुवृष॑भः। क॒ल्याणो॒ द्रोण॑ आ॒हितः॑। का॒र्षीव॑ल
 प्रगा॑णेन। वृष॒भेण॑ यजामहे। वृष॒भेण॑ यज॑मानाः। अ॒क्रूरे॑णव
 सर्पि॑षा। मृ॒धश्च॒ सर्वा॒ इन्द्रे॑ण। पृ॒तना॑श्च जयामसि॥६४॥

यस्या॒यमृष॑भो ह॒विः। इन्द्रा॑य परिणी॒यते॑। जया॑ति
 शत्रु॑मा॒यन्त॑म्। अथो॒ हन्ति॑ पृतन्यतः। नृ॒णाम॑हं प्र॒णीर॑सत्।
 अ॒ग्रं उ॒द्भिन्द॑तामसत्। इन्द्र॒ शुष्म॑न्त॒नुवा॒ मेर॑यस्व। नी॒चा

विश्वा॑ अ॒भिति॑ष्ठा॒भिमा॑तीः। नि शृ॒णीह्या॒बाध॑य्यौ नो अ॒स्ति।
उ॒रुत्रो॑ लो॒कङ्क॑णुहि जी॒रदा॑नो॥६५॥

प्रेह्य॑भि प्रेहि॒ प्र भ॑रा॒ सह॑स्व। मा वि॒वेनो॑ वि शृ॒णुष्व।
जने॑षु। उदी॑डितो वृ॒षभ॑ तिष्ठ शु॒ष्मैः। इन्द्र॑ शत्रू॒न्पुरो॑ अ॒स्माकं॑
यु॒ध्या। अग्ने॑ जेता॒ त्वञ्ज॑य। शत्रू॒न्सह॑स॒ ओज॑सा। वि शत्रू॒न्
विमृ॑धो नुद। ए॒तन्ते॒ स्तोम॑न्तुविजात॒ विप्रः॑। रथ॒न्न धी॒रस्व॑पा
अत॑रब्धम्। यदी॑दग्ने॒ प्रति॒त्वन्दे॑व॒ हर्याः॑॥६६॥

सुव॑र्वतीर॒प ए॑ना जयेम। यो घृ॒तेना॒भिमा॑नितः। इन्द्र॑ जैत्राय
जज्ञि॑षे। स न॒स्सङ्का॑सु पा॒रया॑। पृ॒तना॒साह्ये॑षु च। इन्द्रो॑
जिगा॑य पृथि॒वीम्। अ॒न्तरि॑रब्ध॒ सुव॑र्म॒हत्। वृ॒त्रहा॑ पु॒रुचे॑तनः।
इन्द्रो॑ जिगा॑य॒ सह॑सा॒ सहा॑सि। इन्द्रो॑ जिगा॑य॒ पृत॑नानि
विश्वा॑॥६७॥

इन्द्रो॑ जा॒तो वि॒ पुरो॑ रुरोज। स नः॑ प॒रस्पा॑ वरि॒वः कृ॑णोतु।
अ॒यङ्क॑तुरगृ॒भीतः॑। वि॒श्वजि॑दु॒द्भिदि॒त्सोमः॑। ऋषि॑र्विप्रः
काव्ये॑न। वा॒युर॑ग्ने॒गा य॑ज्ञ॒प्रीः। सा॒कङ्ग॑न्मन॑सा॒ यज्ञ॑म्।
शि॒वो नि॒युद्भि॑श्शि॒वाभिः॑। वा॒यो शु॒क्रो अ॑यामि ते। मध्वो॑
अ॒ग्रन्दि॑र्विष्टिषु॥६८॥

आ या॑हि सोम॑ पीतये। स्वा॒रु॒हो दे॑व नि॒युत्व॑ता। इ॒ममि॑न्द्र
व॒र्धय॑ रब्ध॒त्रिया॑णाम्। अ॒यव्वि॑शाव्वि॒शप॑तिरस्तु॒ राजा॑। अ॒स्मा
इन्द्र॑ म॒हि व॑र्चा॒सि धे॑हि। अ॒व॒र्वस॑ङ्कणुहि शत्रु॑मस्य। इ॒ममा॑

भञ्ज॒ ग्रामे॑ अश्वेषु॑ गोषु॑। निर्मु॑ं भञ्ज॒ योऽमित्रो॑ अस्य। वर्ष्मन्
ख्यत्रस्य॑ ककुभि॑ श्रयस्व। ततो॑ न उग्रो॒ वि भञ्जा॒ वसूनि॑॥६९॥

अ॒स्मे द्या॑वापृथि॒वी भूरि॑ वामम्। स॒न्दुहा॑थाङ्घ्रि॒र्मदु॑घेव
धेनुः। अ॒यं राजा॑ प्रि॒य इन्द्र॑स्य भूयात्। प्रि॒यो
गवा॑मोष॒धीना॑मुता॒पाम्। यु॒नज्मि॑ त उत्तरा॒वन्त॑मिन्द्र॒म्। येन॑
जया॑सि न परा॒ जया॑सै। स त्वा॑ऽकरेकवृष॒भः स्वाना॑म्।
अथो॑ राजन्नुत्त॒मं मान॑वाना॒म्। उत्तर॑स्त्वमधरे॒ ते स॒पत्नाः॑।
एक॑वृषा॒ इन्द्र॑सखा जिगी॒वान्॥७०॥

विश्वा॒ आशाः॒ पृत॑नास्स॒ञ्जय॑ञ्जन्। अ॒भि तिष्ठ॑
शत्रू॒यत॑स्सह॒स्व। तुभ्य॑ भरन्ति खि॒प्तयो॑ यविष्ठ। बलि॑मग्ने
अन्ति॑त॒ ओत॑ दूरात्। आ भ॒न्दिष्ठ॑स्य सु॒मति॑श्चि॒किद्धि॑।
बृ॒हत्ते॑ अग्ने॒ महि॑ शर्म भ॒द्रम्। यो दे॒ह्यो अन॑मयद्वध॒स्त्रैः।
यो अर्य॑पत्नीरुषसंश्च॒कार॑। स नि॒रुध्या॒ नहु॑षो य॒हो अ॒ग्निः।
विशंश्च॑क्रे बलि॒हृत्स्सहो॑भिः॥७१॥

प्र स॒द्यो अ॑ग्ने अत्यै॑ष्य॒न्यान्। आ॒विर्य॑स्मै चारु॑तरो ब॒भूथ॑।
ईडे॒न्यो वपु॑ष्यो वि॒भावा॑। प्रि॒यो वि॒शाम॑ति॒थिर्मानु॑षीणाम्।
ब्रह्म॑ज्येष्ठा वी॒र्या॑ संभृ॒तानि॑। ब्रह्मा॑ग्ने ज्येष्ठ॒न्दिव॑मा त॒तान।
ऋ॒तस्य॑ ब्रह्म॑ प्रथ॒मोत॑ जज्ञे। तेना॑र॒हति॑ ब्रह्म॑णा॒ स्पर्धि॑तुङ्कः।
ब्रह्म॑ सु॒चो घृ॑तव॒तीः। ब्रह्म॑णा॒ स्वर॑वो मि॒ताः॥७२॥

ब्रह्म॑ य॒ज्ञस्य॑ तन्त॑वः। ऋ॒त्विजो॒ ये ह॑विष्कृतः।

शृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणां सन्ददृश्रिरे। चषालं वन्तस्स्वरं वः
 पृथिव्याम्। ते देवासस्स्वरं वस्तस्थिवांसः। नमस्सखिभ्यस्सन्नाम्नाऽ
 अभिभूरग्निरंतरद्रजांसि। स्पृधो विहत्य पृतना अभिश्रीः।
 जुषाणो म आहुतिं मामहिष्ट। हत्वा सपत्नान् वरिवस्करन्नः।
 ईशानन्त्वा भुवनानामभिश्चियम्। स्तौम्यग्न उरुकृतं
 सुवीरम्। हविर्जुषाणस्सपत्नां अभिभूरसि। जहि शत्रून्
 रप मृधो नुदस्व॥७३॥

विशाञ्जयामसि जीरदानो हर्या विश्वा दिविष्टिषु वसूनि जिगीवान्स्वहोभिर्मिता नश्चत्वारि च॥७॥ [७]

स प्रत्नवन्नवीयसा। अग्ने द्युम्नेन सय्यतां। बृहत्तन्थ
 भानुना। नवन्नु स्तोममग्नये। दिवश्श्येनायं जीजनम्। वसोः
 कुविद्वनाति नः। स्वारुहा यस्य श्रियो दृशे। रयिर्वीरवतो
 यथा। अग्ने यज्ञस्य चेततः। अदाभ्यः पुरएता॥७४॥

अग्निर्विशां मानुषीणाम्। तूर्णी रथस्सदा नवः। नवः सोमाय
 वाजिनै। आज्यं पयसोऽजनि। जुष्टः शुचितमव्वसु। नवः
 सोम जुषस्व नः। पीयूषस्येह तृष्णुहि। यस्ते भाग ऋता
 वयम्। नवस्य सोम ते वयम्। आ सुमतिव्वृणीमहे॥७५॥

स नो रास्व सहस्रिणः। नवः हविर्जुषस्व नः।
 ऋतुभिस्सोम भूतमम्। तदङ्ग प्रतिहर्य नः। राजन्सोम
 स्वस्तये। नवः स्तोमन्नवः हविः। इन्द्राग्निभ्यान्नि वेदय।
 तञ्जुषेता सचेतसा। शुचिन्नु स्तोमन्नवजातमद्य। इन्द्राग्नी

वृत्रहणा जुषेथा॑म्॥७६॥

उ॒भा हि वा॑ सु॒हवा॒ जोह॑वीमि। ता वाज॑ सु॒द्य उ॑शते
धे॒ष्ठा। अ॒ग्निरिन्द्रो॑ नव॑स्य नः। अ॒स्य ह॒व्यस्य॑ तृ॒प्यताम्।
इ॒ह दे॒वौ संह॑स्त्रिणौ। य॒ज्ञन्न॒ आ हि गच्छ॑ताम्। वसु॑मन्तः
सुव॑र्विदम्। अ॒स्य ह॒व्यस्य॑ तृ॒प्यताम्। अ॒ग्निरिन्द्रो॑ नव॑स्य नः।
विश्वा॑न्दे॒वाः स्त॑र्पयत॥७७॥

ह॒विषो॒ऽस्य॑ नव॑स्य नः। सुव॑र्विदो हि ज॑ज्ञिरे। ए॒दं
ब॒र्हिस्सु॑ष्टिरी॒मा नवे॑न। अ॒यय्यँ॑ज्ञो यज॑मानस्य भा॒गः। अ॒यं
ब॒भूव॑ भुव॑नस्य॒ गर्भः॑। वि॒श्वे दे॒वा इ॒दम॑द्यागमि॒ष्ठाः। इ॒मे नु
द्यावा॑पृथि॒वी स॒मीची॑। त॒न्वा॒ने य॒ज्ञं पु॑रु॒पेश॑सन्धिया। आ॒ऽस्मै
पृ॒णीतां॑ भुव॑नानि॒ विश्वा॑। प्र॒जां पु॒ष्टि॒म॒मृत॑न्नवे॑न॥७८॥

इ॒मे धे॒नू अ॒मृत॑य्यै दु॒हाते॑। पय॑स्वत्युत्तरामे॒तु पु॒ष्टिः।
इ॒मय्यँ॑ज्ञञ्जुषमा॒णे नवे॑न। स॒मीची॑ द्यावा॑पृथि॒वी घृ॒ताची॑।
यवि॑ष्ठो ह॒व्यवा॑हनः। चि॒त्रभा॑नुर्धु॒तासु॑तिः। नव॑जातो वि
रो॑चसे। अ॒ग्ने तत्ते॑ महि॒त्वन्म॑। त्वम॑ग्ने दे॒वता॑भ्यः। भा॒गे दे॒व
न मी॑यसे॥७९॥

स ए॒ना वि॒द्वान् य॑क्ष्यसि। नव॑ः स्तोम॑ञ्जुषस्व नः।
अ॒ग्निः प्र॑थ॒मः प्रा॑श्नातु। स हि वे॒द यथा॑ ह॒विः।
शि॒वा अ॒स्मभ्य॑मोष॑धीः। कृ॒णोतु॑ वि॒श्वच॑र्षणिः।
भ॒द्रान्न॑श्श्रेय॒स्सम॑नैष्ट दे॒वाः। त्वया॑ऽव॒सेन॒ सम॑शीमहि

त्वा। स नो मयोभूः पितो आ विशस्व। शन्तोकाय
 तनुवे स्योनः। एतमु त्यं मधुना सय्युतय्यवम्। सरस्वत्या
 अधिमनावचर्कषुः। इन्द्र आसीत्सीरपतिश्शतक्रतुः। कीनाशा
 आसन्मरुतस्सुदानवः॥८०॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

प्रा॒णो र॑र॒ख्यति॑ वि॒श्वमे॑ज॒त्। इ॒र्यो भू॑त्वा ब॒हुधा ब॒हूनि॑।
 स इ॒त्सर्व॑व्या॒नशे॑। यो दे॒वो दे॒वेषु॑ वि॒भूर॑न्तः। आवृ॑दू॒दात्
 र॒खेत्रि॑य॒ध्वग॑द्व॒षा। तमि॑त्प्रा॒णं म॒नसो॑प॒ शि॒ख्यत।
 अग्र॑न्दे॒वाना॑मि॒दम॑त्तु नो ह॒विः। म॒नस॑श्चित्ते॒दम्। भू॒तं
 भव्य॑श्च गु॒प्यते। तद्धि दे॒वेष्व॑ग्रि॒यम्॥१॥

आ न॑ ए॒तु पु॒रश्च॑रम्। स॒ह दे॒वैरि॒मं ह॒वम्।
 म॒नश्श्रे॑य॒सि श्रे॑य॒सि। क॒र्मन् य॒ज्ञप॑ति॒न्दध॑त्। जु॒षता॑ मे
 वा॒गि॒दं ह॒विः। वि॒राड्दे॒वी पु॒रोहि॑ता। ह॒व्यवा॑ड॒नपा॑यिनी।
 यया॑ रू॒पाणि॑ ब॒हुधा व॑द॒न्ति। पेशा॑ंसि दे॒वाः प॑र॒मे ज॒नित्रे॑।
 सा नो॑ वि॒राड॑न॒पस्फु॑रन्ती॥२॥

वाग्दे॒वी जु॑षतामि॒दं ह॒विः। च॒र॒ष्युर्दे॒वाना॑ज्योति॑र॒मृते॑
 न्य॑क्तम्। अ॒स्य वि॒ज्ञाना॑य ब॒हुधा नि॑धी॒यते। तस्य॑
 सु॒म्रम॑शीमहि। मा नो॑ हासीद्विच॒र॒ष्यण॑म्। आ॒युरि॒न्नः
 प्रती॑र्यताम्। अ॒न॒न्धाश्च॒र॒ष्युषा व॒यम्। जी॒वा ज्योति॑रशीमहि।
 सु॒व॒ज्योति॑रु॒तामृ॑तम्। श्रोत्रे॑ण भ॒द्रमु॑त शृ॒ण्वन्ति स॒त्यम्।
 श्रोत्रे॑ण॒ वाचं॑ ब॒हुधो॑द्यमा॒नाम्। श्रोत्रे॑ण॒ मोद॑श्च॒ महं॑श्च श्रू॒यते।
 श्रोत्रे॑ण॒ सर्वा॑ दि॒श आ शृ॑णोमि। येन॒ प्राच्या॑ उ॒त द॑रि॒ष्यणा॑।
 प्र॒ती॒च्यै दि॒शश्शृ॑ण्वन्त्यु॒त्तरा॑त्। तदि॒च्छोत्रं॑ ब॒हुधो॑द्यमा॒नम्।
 अ॒रान्न ने॒मिः परि॑ सर्वं ब॒भूव॥३॥

अग्रियमनपस्फुरन्ती सत्यं सप्त च॥१॥ [१]

उदेहिं वाजिन्यो अस्यप्स्वन्तः। इदं राष्ट्रमा विश
सूनुतावत्। यो रोहितो विश्वमिदञ्जान। स नो
राष्ट्रेषु सुधितान्दधातु। रोहंरोहं रोहित आरुरोह।
प्रजाभिर्वृद्धिञ्नुषामुपस्थम्। ताभिस्संरब्धो अविदथ्यदुर्वीः।
गातुं प्रपश्यन्निह राष्ट्रमाऽहाः। आऽहार्षीद्राष्ट्रमिह रोहितः।
मृधो व्यास्थदभयन्नो अस्तु ॥४॥

अस्मभ्यन्द्यावापृथिवी शक्नोतीभिः। राष्ट्रन्दुहाथामिह रेवतीभिः।
विममर्श रोहितो विश्वरूपः। समाचक्राणः प्ररुहो रुहश्च।
दिवङ्गत्वाय महता महिम्ना। वि नो राष्ट्रमुनत्तु पयसा
स्वेन। यास्ते विशस्तपसा सं बभूवुः। गायत्रवँत्समनु तास्त
आऽगुः। तास्त्वा विशन्तु महसा स्वेन। सं माता पुत्रो
अभ्येतु रोहितः॥५॥

यूयमुग्रा मरुतः पृश्निमातरः। इन्द्रेण सयुजा प्रमृणीथ
शत्रून्। आ वो रोहितो अशृणोदभिद्यवः। त्रिसंतासो
मरुतस्स्वादुसम्मुदः। रोहितो द्यावापृथिवी जंजान।
तस्मिंस्तन्तुं परमेष्ठी तंतान। तस्मिंञ्छिश्रिये अज
एकपात्। अदहद्द्यावापृथिवी बलेन। रोहितो द्यावापृथिवी
अदहत्। तेन सुवस्स्तमितन्तेन नाकः॥६॥

सो अन्तरिख्ये रजंसो विमानः। तेन देवास्सुवरन्विन्दन्।
सुशेवन्त्वा भानवो दीदिवांसम्। समग्रासो जुह्वो जातवेदः।

उ॒र॒खन्ति॑ त्वा वा॒जिन॒मा घृ॒तेन॑। स॒संम॒ग्रे युव॑से॒ भोज॑नानि।
अ॒ग्रे श॒र्धं मह॑ते सौभ॑गाय। तव॑ द्यु॒म॒न्युत्त॑मानि॒ सन्तु॑।
सञ्जा॑स्पत्य॒सुय॑म॒मा कृ॑णुष्व। श॒त्रूय॒ताम॒भि ति॑ष्ठा
महा॑सि॒॥७॥

अ॒स्वेतु॑ रोहि॑तो॒ नाको॒ महा॑सि॒॥२॥ [२]

पुन॑र्न॒ इन्द्रो॑ म॒घवा॑ ददातु। धना॑नि श॒क्रो धन्य॑स्सुराधाः।
अ॒र्वा॒चीन॑ङ्क॒णुता॒र्याँचि॑तो मनः॑। श्रु॒ष्टी नो॑ अ॒स्य ह॒विषो॑
जुषा॑णः। या॒नि नो॑ऽजि॒नन्ध॑नानि। ज॒हर्धं॑ शूर॒ मन्यु॑ना।
इन्द्रा॑नु॒विन्द॒ नस्तानि॑। अ॒नेन॑ ह॒विषा॒ पुनः॑। इन्द्र॒ आशा॑भ्यः
परि॑। सर्वा॒भ्योऽभ॑यङ्करत्॒॥८॥

जेता॒ शत्रून्॒ विच॑र॒षणिः॑। आकू॑त्यै त्वा॒ कामा॑य त्वा स॒मृधे॑
त्वा। पु॒रो द॑धे अमृ॒तत्वा॑य जी॒वसे॑। आकू॑तिम॒स्याव॑से।
काम॑म॒स्य स॒मृद्धौ॑। इन्द्र॑स्य यु॒ञ्जते॑ धियः॑। आकू॑तिन्दे॒वीं
मन॑सः पु॒रो द॑धे। य॒ज्ञस्य॑ मा॒ता सु॒हवा॑ मे अस्तु। यद्वि॑च्छामि
मन॑सा॒ सका॑मः। वि॒देय॑मेन॒द्धद॑ये निवि॑ष्टम्॒॥९॥

सेद॒ग्निर॒ग्नीर॑त्यै॒त्यन्यान्॑। यत्र॑ वा॒जी तन॑यो वी॒डुपा॑णिः।
स॒हस्र॑पा॒था अ॒र॒खरा॑ स॒मेति॑। आशा॑नान्त्वाऽऽशा॒पा॒लेभ्यः॑।
च॒तुर्भ्यो॑ अ॒मृतै॑भ्यः। इ॒दं भू॑तस्याध्य॒खेभ्यः॑। वि॒धेम॑ ह॒विषा॑
व॒यम्। विश्वा॒ आशा॒ मधु॑ना॒ स॒सृजामि॑। अ॒न॒मी॒वा आप॑
ओष॑धयो भवन्तु। अ॒य॒र्य्यंज॑मानो॒ मृधो॒ व्य॑स्यताम्॒॥१०॥

अ॒गृ॒भी॒ताः प॒श॒व॑स्सन्तु॒ सर्वे॑। अ॒ग्नि॒स्सो॒मो व॑रु॒णो मि॒त्र
इन्द्रः॑। बृ॒ह॒स्प॒ति॑स्स॒वि॒ता य॒स्सह॑स्री। पू॒षा नो॒ गो॒भि॒रव॑सा
स॒र॑स्वती। त्वष्टा॑ रू॒पाणि॑ स॒म॒न॒क्तु य॒ज्ञैः। त्वष्टा॑ रू॒पाणि॑
द॒ध॒ती स॒र॑स्वती। पू॒षा भ॒गः स॒वि॒ता नो॒ द॒दा॒तु।
बृ॒ह॒स्प॒ति॑र्द॒दिन्द्र॑स्सह॒स्रम्। मि॒त्रो दा॒ता व॑रु॒णस्सो॒मो
अ॒ग्निः॥११॥

क॒र॒न्नि॒वि॒ष्टम॑स्य॒ता॒न्न॒वं च॥३॥ [३]

आ नो॑ भ॒र॒ भ॒ग॑मिन्द्र॒ द्यु॒म॒न्त॑म्। नि ते॑ दे॒ष्ण॒स्य॑ धी॒महि॑ प्र॒रे॒के।
उ॒र्व इ॒व प॒प्र॒थे का॒मो अ॒स्मे। त॒मापृ॑णा व॒सु॒प॒ते व॑सू॒नाम्।
इ॒म॒ङ्काम॑ म॒न्द॒या गो॒भि॒र॒श्वैः। च॒न्द्र॒व॒ता रा॒ध॒सा प॒प्र॒थ॒श्च।
सु॒व॒र्य॒वो म॒ति॒भि॒स्तु॒भ्यं वि॒प्राः। इन्द्रा॑य॒ वाहः॑ कु॒शि॒का॒सो
अ॒क्र॒न्। इन्द्र॑स्य॒ नु वी॒र्या॑णि॒ प्र॒वो॑चम्। या॒नि च॒कार॑ प्र॒थ॒मा॒नि
व॒ज्री॥१२॥

अ॒ह॒न्न॒हि॒म॒न्व॒प॒स्त॑तर्द। प्र॒व॒र॒ख॒णा अ॒भि॒न॒त्प॑र्व॒ता॒नाम्।
अ॒ह॒न्न॒हिं प॑र्व॒ते शि॒श्रि॒या॒णम्। त्वष्टा॑ऽस्मै॒ व॒ज्रः॑ स्व॒र्य॑न्त॒त॒ख॒।
वा॒श्रा इ॒व धे॒न॒व॒स्स्य॑न्द॒मा॒नाः। अ॒ञ्ज॑स्स॒मु॒द्र॒म॒व॑ ज॒ग्मु॒रा॒पः।
वृ॒षा॒य॒मा॒णोऽवृ॑णी॒त सो॒मम्। त्रि॒क॑द्रु॒केष्व॑पि॒ब॒ध्सु॑त॒स्य॑। आ
सा॒य॑कं म॒घ॒वा द॑त्त॒ व॒ज्रम्। अ॒ह॒न्ने॒न॑ प्र॒थ॒म॒जा म॒ही॒नाम्॥१३॥

यदिन्द्रा॑ह॒न्प्र॒थ॒म॒जा म॒ही॒नाम्। आ॒न्मा॒यि॒ना॒म॒मि॒नाः प्रो॒त
मा॒याः। आ॒त्सूर्य॑ञ्ज॒न॒य॒न्द्यामु॒षा॑सम्। ता॒दी॒क्रा श॒त्रू॒न्

किलाविविथ्से। अहंनृत्रवृत्रतरं व्य॑सम्। इन्द्रो वज्रेण
महता वधेन। स्कन्धा॑सीव कुलिशेनाविवृक्णा। अहि॑श्शयत
उप॑पृक्पृथिव्याम्। अ॒यो॒ध्येव दुर्म॑द आ हि जु॒ह्वे।
म॒हा॒वी॒रन्तु॑विबा॒धमृ॑जी॒षम्॥१४॥

नाता॑रीरस्य॒ समृ॑तिं व॒धाना॑म्। स॒ रु॒जानाः॑ पिपिषु
इन्द्र॑शत्रुः। विश्वो॑ विहा॒या अ॒रतिः॑। वसु॑र्दधे हस्ते दखि॑णे।
तर॑णिर्न शिश्रथत्। श्रव॑स्य॒या न शि॑श्रथत्। विश्व॑स्मा
इदि॑षुध्यसे। दे॒वत्रा॑ ह॒व्यमू॑हिषे। विश्व॑स्मा इत्सु॒कृते॑
वार॑मृण्वति। अ॒ग्नि॒र्द्वारा॑ व्यृण्वति॥१५॥

उदु॑ञ्जिहानो अ॒भि काम॑मीरयन्। प्र॒पृ॒ञ्चन्वि॒श्वा भु॑वनानि
पूर्व॑था। आ के॒तुना॑ सुष॑मिद्धो यजि॑ष्ठः। काम॑न्त्रो अग्ने
अ॒भि॒ह॒र्य दि॒ग्भ्यः॑। जुषा॑णो ह॒व्यम॑मृतेषु दू॒ढ्यः॑। आ नो
र॒यिं बहु॑लाङ्गोम॑तीमिष॑म्। नि धै॑हि यख्म॑दमृतेषु भूष॑न्।
अ॒श्विना॑ य॒ज्ञमा॑ग॒तम्। दा॒शुषः॑ पुरु॑द॒ससा॑। पू॒षा र॑ख्यतु
नो र॒यिम्॥१६॥

इ॒मय्यँ॑ज्ञम॒श्विना॑ वर्धय॑न्ता। इ॒मौ र॑यि॒य्यँज॑मानाय ध॒त्तम्।
इ॒मौ प॒शून् र॑ख्यतावि॒श्वतो॑ नः। पू॒षा नः॑ पातु॒ सद॑मप्रयच्छन्।
प्र॒ते म॒हे स॑रस्वति। सुभ॑गे वाजि॑नीवति। स॒त्य॒वाचे॑ भरे
म॒तिम्। इ॒दन्नो॑ ह॒व्यङ्घ्र॑तव॒त्सर॑स्वति। स॒त्य॒वाचे॑ प्रभ॑रेमा
ह॒वी॒षि। इ॒मानि॑ ते दुरि॒ता सौ॑भ॒गानि॑। तेभि॑र्व॒यं
सु॒भगा॑सस्स्याम॥१७॥

वृज्यहीनामृजीपं व्युण्वति रख्यतु नो रयिः सौभगान्येकञ्च ॥४॥ [४]

य॒ज्ञो रा॒यो य॒ज्ञ ई॒शे वसू॑नाम्। य॒ज्ञस्स॒स्याना॑मु॒त
सु॒खिती॑नाम्। य॒ज्ञ इ॒ष्टः पू॒र्वचि॑त्ति॒न्दधा॑तु। य॒ज्ञो ब्र॑ह्म॒ण्वाः
अ॒प्येतु॑ दे॒वान्। अ॒यय्यँ॑ज्ञो वर्ध॑ता॒ङ्गोभि॑र॒श्वैः। इ॒यवै॑दि॒स्स्वप॑त्या
सु॒वीरा॑। इ॒दं ब॒र॒हिर॑ति॒ ब॒र॒हीः प्य॑न्या। इ॒मय्यँ॑ज्ञवि॒श्वे अव॑न्तु
दे॒वाः। भ॒ग ए॒व भ॒ग॒वाः अ॒स्तु दे॒वाः। तेन॑ व॒यं
भ॒ग॒वन्त॑स्स्याम ॥१८॥

तन्त्वा॑ भ॒ग॒ सर्व॑ इ॒ज्जो॑हवीमि। स नो॑ भ॒ग पु॒र॒ए॒ता भ॑वे॒ह। भ॒ग
प्र॒णेत॑र्भ॒ग स॒त्य॒राधः॑। भ॒गेमा॑न्धियमु॒द॒व द॑द॒न्नः। भ॒ग प्र॒ णो
ज॒नय॑ गो॒भि॒र॒श्वैः। भ॒ग प्र॒ नृभि॑र्नृ॒वन्त॑स्स्याम। श॒श्व॒ती॒स्समा॑
उ॒प॒य॒न्ति लो॒काः। श॒श्व॒ती॒स्समा॑ उ॒प॒य॒न्त्यापः॑। इ॒ष्टं पू॒तः
श॒श्व॒ती॒नाः॒ समा॑नाः॒ शाश्व॑तेन॑। ह॒विषे॑ष्वाऽन॒न्त॒ल्लो॒कं प॒र॒मा
रु॒रोह॑ ॥१९॥

इ॒यमे॒व सा॒ या प्र॑थ॒मा व्यौ॑च्छ॒त्। सा रू॒पाणि॑ कुरु॒ते
पञ्च॑ दे॒वी। द्वे स्व॑सा॒रौ व॒यत॑स्त॒न्नमे॑त॒त्। स॒ना॒तन॒घ्नित॑त॒ः
षण्म॑यू॒खम्। अ॒वा॒न्याः॒स्तनू॑न्कि॒रतो॑ ध॒त्तो अ॒न्यान्।
नाव॑पृ॒ज्याते॒ न ग॑मा॒ते अ॒न्त॑म्। आ वो॑ यन्तू॒दवा॑हासो॒ अ॒द्या।
वृष्टि॑य्यै॒ विश्वे॑ म॒रुतो॑ जु॒नन्ति॑। अ॒यय्यौ॑ अ॒ग्निर्म॑रु॒तस्समि॑द्धः।
ए॒तञ्जु॑षध्वङ्क॒वयो॑ यु॒वानः॑ ॥२०॥

धा॒रा॒व॒रा म॒रुतो॑ धृ॒ष्णुवो॑जसः। मृ॒गा न भी॑मास्त॒विषे॑भि॒रूर्मि॑भिः।
अ॒ग्नयो॑ न शु॒शुचा॑ना ऋ॒जी॒षिणः॑। भ्रुमि॑न्ध॒मन्त॑ उप॒ गा

अवृण्वत। वि चक्रमे त्रिर्देवः। आ वेधसन्नीलपृष्ठं
बृहन्तम्। बृहस्पतिः सदने सादयध्वम्। सादद्यौनिन्दम्
आ दीदिवांसम्। हिरण्यवर्णमरुषः सपेम। स हि
शुचिश्शतपत्रस्स शुन्यः ॥ २१ ॥

हिरण्यवाशीरिषिरस्सुवर्षाः। बृहस्पतिस्स स्वावेश ऋष्वाः।
पूरू सखिभ्य आसुतिङ्करिष्ठः। पूषः स्तवं व्रते वयम्।
नरिष्येम कदाचन। स्तोतारस्त इह स्मसि। यास्ते पूषन्ना
वो अन्तस्समुद्रे। हिरण्ययीरन्तरिख्ये चरन्ति। याभिर्यासि
दूत्याः सूर्यस्य। कामेन कृतश्रवं इच्छमानः ॥ २२ ॥

अरण्यान्यरण्यान्यसौ। या प्रेव नश्यसि। कथा ग्रामन्न
पृच्छसि। न त्वाभीरिव विन्दती ३। वृषारवाय
वदते। यदुपावति चिच्चिकः। आघाटीभिरिव धावयन्।
अरण्यानिर्महीयते। उत गावं इवादन्। उतो वेश्मेव
दृश्यते ॥ २३ ॥

उतो अरण्यानिस्सायम्। शकटीरिव सर्जति। गामङ्गैष
आ ह्वयति। दार्वङ्गैष उपावधीत्। वसन्नरण्यान्याः
सायम्। अक्रुक्षदिति मन्यते। न वा अरण्यानिर्हन्ति।
अन्यश्चेन्नाभिगच्छति। स्वादोः फलस्य जग्ध्वा। यत्र कामं
नि पद्यते। आज्ञनगन्धीः सुरभीम्। बहून्नामकृषीवलाम्।
प्राहं मृगाणां मातरम्। अरण्यानीमशःसिषम् ॥ २४ ॥

स्याम॑ रु॒रोह॑ यु॒वान॑श्शु॒न्यूरि॑च्छ॒मानो॑ दृश्यते॒ निप॑द्यते च॒त्वारि॑ च॥५॥ [५]

वा॒त्रह॑त्याय॒ शव॑से। पृ॒त॒ना॒सा॒ह्याय॑ च। इन्द्र॒ त्वा व॑र्तयामसि।
सु॒ब्रह्मा॑णं वी॒रव॑न्तं बृ॒हन्त॑म्। उ॒रुं ग॑भी॒रं पृ॒थुबु॑ध्मिन्द्र।
श्रु॒तर्षि॑मु॒ग्रम॑भिमातिषा॒हम्। अ॒स्मभ्य॑ चि॒त्रं वृष॑ण॒ रयि॑
दाः। क्षे॒त्रिये॑ त्वा नि॒र्ऋत्यै॑ त्वा। द्रु॒हो मु॑ञ्चामि वरु॑णस्य
पाशा॑त्। अ॒ना॒गसं॑ ब्रह्म॑णे त्वा करोमि॥२५॥

शि॒वे ते॒ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒भे इ॒मे। शं ते॑ अ॒ग्निस्स॒हाद्विर॑स्तु। शं
द्यावा॑पृथि॒वी स॒होष॑धीभिः। शम॑न्तरि॒क्षं स॒ह वा॑तेन ते। शं ते
चत॑स्रः प्र॒दिशो॑ भवन्तु। या दै॒वीश्चत॑स्रः प्र॒दिशः॑। वात॑प॒त्नीर॑भि
सूर्यो॑ विच॒ष्टे। तासा॑न्त्वा ज॒रस॒ आ द॑धामि। प्र यक्ष्म॑ एतु
नि॒र्ऋतिं॑ परा॒चैः। अमो॑चि॒ यक्ष्मा॑द्दुरि॒तादव॑र्त्यै॥२६॥

द्रु॒हः पाशा॑न्नि॒र्ऋत्यै॑ चोद॑मोचि। अ॒हा अव॑र्तिमवि॒दथ्स्यो॑नम्।
अप्य॑भू॒द्भ्रे सु॑कृ॒तस्य॑ लो॒के। सूर्य॑मृतं तम॑सो ग्राह्या॒ यत्। दे॒वा
अमु॑ञ्चन्नसृ॒जन्व्ये॑नसः। ए॒वम॒हमि॑मं क्षे॒त्रिया॑ज्जामि॒शं सा॑त्।
द्रु॒हो मु॑ञ्चामि वरु॑णस्य॒ पाशा॑त्। बृ॒हस्प॑ते यु॒वमिन्द्र॑श्च
वस्वः॑। दि॒व्यस्यै॑शाथे उ॒त पा॒र्थिव॑स्य। ध॒त्तं र॒यिं स्तु॑वते
की॒रये॑चित्॥२७॥

यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभि॑स्सदा॒ नः। दे॒वायु॑ध॒मिन्द्र॑मा जोहु॑वानाः।
वि॒श्वावृ॑ध॒मभि॑ ये रक्ष॑माणाः। येन॑ ह॒ता दी॒र्घम॑ध्वा॒नमा॑यन्।
अ॒नन्त॑मर्थ॒मनि॑वथ्स्य॒मानाः। यत्ते॑ सुजा॑ते हि॒मव॑त्सु भे॒षज॑म्।

म॒यो॒भू॒श्श॒न्त॑मा॒ यद्धृ॒दो॒सि॑। ततो॑ नो देहि सीबले। अ॒दो
गि॒रि॒भ्यो॒ अधि॒ यत्प्र॒धाव॑सि। स॒ः शो॒भ॑माना क॒न्ये॑व
शु॒भ्रे॥ २८॥

तां त्वा॒ मुद्ग॑ला ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्ति। सा न॑स्सीबले र॒यिमा
भा॑जये॒ह। पूर्वं॑ दे॒वा अप॑रेणानुपश्य॒ञ्जन्म॑भिः। जन्मा॒न्यव॑रैः
परा॑णि। वेदा॑नि दे॒वा अ॒यम॑स्मीति॒ माम्। अ॒ह॒५ ह॒ित्वा
शरी॑रं ज॒रसः॑ प॒रस्ता॑त्। प्रा॒णापा॑नौ चक्षु॒श्श्रोत्र॑म्। वाचं
मन॑सि॒ संभृ॑ताम्। ह॒ित्वा शरी॑रं ज॒रसः॑ प॒रस्ता॑त्। आ
भूति॑भूतिं व॒यम॑श्नवामहे। इ॒मा ए॒व ता उ॒षसो॒ याः प्र॑थ॒मा
व्यो॑च्छन्। ता दे॒व्यः कुर्व॑ते पञ्च॒रूपा। शश्व॑तीर्नाव॒पृज्य॑न्ति।
न ग॑म॒न्त्यन्त॑म्॥ २९॥

क॒रो॒म्यव॑र्त्ये चिच्छु॒भ्रेऽश्न॑वामहे च॒त्वारि॑ च॥ ६॥ [६]

वसू॑नां त्वा॒ऽधी॑तेन। रु॒द्राणा॑मृ॒म्या। आ॒दि॒त्यानां॑ तेज॑सा।
विश्वे॑षां दे॒वानां॑ क्रतु॑ना। म॒रुता॑मे॒म्रा जु॑होमि॒ स्वाहा॑।
अ॒भिभू॑तिर॒हमा॑गमम्। इन्द्र॑सखा स्वा॒युधः॑। आस्वाशा॑सु
दु॒ष्पहः॑। इ॒दं वर्चो॑ अ॒ग्निना॑ द॒त्तमा॑गात्। यशो॑ भर्ग॒स्सह॑
ओजो॑ बलं च॥ ३०॥

दी॒र्घायु॑त्वायं श॒तशा॑रदाय। प्रति॑गृ॒भ्णामि॑ मह॒ते वी॒र्या॑य।
आयु॑रसि वि॒श्वायु॑रसि। स॒र्वायु॑रसि॒ सर्व॑मायु॑रसि। सर्व॑म्
आयु॑र्भूयात्। सर्व॑मायु॑र्गेषम्। भूर्भुव॑स्सुवः। अ॒ग्निर्ध॑र्म॑णान्नादः।

मृत्युर्धर्मेणान्नपतिः। ब्रह्मं क्षत्रं स्वाहा॥३१॥

प्रजापतिः प्रणेता। बृहस्पतिः पुरस्तात्। यमः पन्थाः। चन्द्रमाः
पुनरसुस्स्वाहा॥ अग्निरन्नादोऽन्नपतिः। अन्नाद्यमस्मिन्
यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ सोमो राजा राजपतिः।
राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ वरुणस्सम्राट्स्सम्राट्पतिः
साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥३२॥

मित्रः क्षत्रं क्षत्रपतिः। क्षत्रमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु
स्वाहा॥ इन्द्रो बलं बलपतिः। बलमस्मिन् यज्ञे यजमानाय
ददातु स्वाहा॥ बृहस्पतिर्ब्रह्म ब्रह्मपतिः। ब्रह्ममस्मिन् यज्ञे
यजमानाय ददातु स्वाहा॥ सविता राष्ट्रं राष्ट्रपतिः।
राष्ट्रमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ पूषा विशां
विदतिः। विशमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥
सरस्वती पुष्टिः पुष्टिपती। पुष्टिमस्मिन् यज्ञे यजमानाय
ददातु स्वाहा॥ त्वष्टा पशूनां मिथुनानां रूपकृद्रूपपतिः।
रूपेणमस्मिन् यज्ञे यजमानाय पशून्ददातु स्वाहा॥३३॥

च स्वाहा साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा विशमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु
स्वाहा चत्वारिं च (अग्निसोमो वरुणो मित्र इन्द्रो बृहस्पतिस्सविता पूषा सरस्वती त्वष्टा दशं ॥

)॥७॥ [७]

स ईं पाहि य ऋजीषी तरुत्रः। यश्शिप्रवान्वृषभो यो
मतीनाम्। यो गौत्रभिद्वज्रभृद्यो हरिष्ठाः। स इन्द्र चित्रां
अभि तृन्धि वाजान्। आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्चात्।

ओत्तरादधरागा पुरस्तात्। आ विश्वतो॑ अभिसमे॑त्वर्वाङ्।
इन्द्रं द्युम्नं॑ सुर्वर्वद्धेह्यस्मे। प्रोष्वस्मै पुरोरथम्। इन्द्राय
शूषमर्चत॥ ३४॥

अभीके॑ चिदु लोककृत्। सङ्गे॑ समथ्सु॑ वृत्रहा। अस्माकं॑
बोधि चोदिता। नभन्तामन्यकेषाम्। ज्याका अधि धन्वसु।
इन्द्रं वयं॑ शुनासीरम्। अस्मिन् यज्ञे हवामहे। आ वाजैरुप॑
नो गमत्। इन्द्राय॑ शुनासीराय। स्रुचा जुहुत नो हविः॥ ३५॥

जुषतां॑ प्रति मेधिरः। प्र हव्यानि॑ घृतवन्त्यस्मै। हर्यश्वाय॑
भरता सजोषाः। इन्द्रर्तुभिर्ब्रह्मणा॑ वावृधानः। शुनासीरी
हविरिदं जुषस्व। वयस्सुपर्णा॑ उपसेदुरिन्द्रम्। प्रियमेधा॑
ऋषयो॑ नाधमानाः। अप॑ ध्वान्तमूर्णुहि॑ पूर्धि चक्षुः।
मुमुग्ध्यस्मान्निधये॑ऽव बद्धान्। बृहदिन्द्राय॑ गायत॥ ३६॥

मरुतो॑ वृत्रहन्तमम्। येन॑ ज्योतिरजनयनृतावृधः। देवं
देवाय॑ जागृवि। कामिहैकाः॑ क इमे पतङ्गाः। मान्थालाः॑
कुलिपरिमापतन्ति। अनावृतैनान्प्रधमन्तु॑ देवाः। सौपर्णं॑
चक्षुस्तनुवा॑ विदेय। एवा॑ वन्दस्व वरुणं बृहन्तम्।
नमस्याधीरममृतस्य॑ गोपाम्। स नश्शर्म॑ त्रिवरूथं
वियं॑ सत्॥ ३७॥

यूयं पात स्वस्तिभिस्सदा॑ नः। नाके॑ सुपर्णमुप॑ यत्पतन्तम्।
हृदा वेनन्तो॑ अभ्यचक्षत॑ त्वा। हिरण्यपक्षं॑ वरुणस्य दूतम्।

यमस्य॒ योनौ॑ शकुनं भु॒रुण्युम्। शं नो॑ दे॒वीर॒भिष्ट॑ये। आपो॑
भवन्तु पी॒तये॑। शय्यो॑र॒भि स्र॑वन्तु नः। ईशा॑ना॒ वार्या॑णाम्।
क्षय॑न्तीश्च॒र्षणी॑नाम्॥३८॥

अ॒पो या॑चामि भेष॒जम्। अ॒प्सु मे॒ सोमो॑ अब्रवीत्।
अ॒न्तर्वि॑श्वानि भेष॒जा। अ॒ग्निं च॑ वि॒श्वश॑म्भुवम्। आप॑श्च
वि॒श्वभे॑षजीः। यद॒प्सु ते॑ सर॒स्वति॑। गोष्व॑श्चे॒षु यन्म॑धु।
तेन॑ मे वाजिनीवति। मुख॑मङ्घ्रि सर॒स्वति॑। या सर॑स्वती
वैश॑म्भ॒ल्या॥३९॥

तस्या॑ मे रास्व। तस्या॑स्ते भक्षीय। तस्या॑स्ते भूयिष्ठ॒भाजो॑
भूया॑स्म। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॒तत्। ममा॑सि॒
योनि॑स्तव॒ योनि॑रस्मि। ममै॒व सन्व॑ह॒ ह॒व्यान्य॑ग्ने। पु॒त्रः पि॒त्रे
लो॒क॒कृ॒ज्जात॑वेदः। इ॒हैव॑ सन्तत्र॒ सन्त॑ त्वाऽग्ने। प्रा॒णेन॑ वा॒चा
मन॑सा बिभर्मि। ति॒रो मा॒ सन्त॑मायु॒र्मा प्रहा॑सीत्॥४०॥

ज्योति॑षा त्वा वैश्वान॒रेणो॑पतिष्ठे। अ॒यं ते॒ योनि॑र् ऋ॒त्वियः॑।
यतो॑ जा॒तो अरो॑चथाः। तं जा॒नन्न॑ग्र आ॒रोह॑। अथा॑ नो वर्धया
र॒यिम्। या ते॑ अ॒ग्ने य॒ज्ञिया॑ त॒नूस्त॑येह्यारो॒हात्माऽऽत्मान॑म्।
अच्छा॒ वसू॑नि कृण्वन्न॒स्मे नर्या॑ पुरू॒णि। य॒ज्ञो भू॒त्वा य॒ज्ञमा
सीद॑ स्वां योनि॑म्। जा॒तवे॑दो भुव॒ आ जा॑यमान॒स्सक्ष॑य॒ एहि॑।
उ॒पाव॑रोह जा॒तवे॑दः पुन॒स्त्वम्॥४१॥

दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं वह॑ नः प्रजा॒नन्। आयुः॑ प्र॒जा॒ र॒यिम्॒स्मासु॑

धेहि। अजस्रो दीदिहि नो दुरोणे। तमिन्द्रं जोहवीमि
मघवानमुग्रम्। सत्रा दधानमप्रतिष्कृतं शवांसि।
महिष्ठो गीर्भिरा च यज्ञियोऽववर्तत्। राये नो विश्वा सुपथा
कृणोतु वज्री। त्रिकद्रुकेषु महिषो यवाशिरं तुविशुष्मस्तृपत्।
सोममपिबद्विष्णुना सुतं यथाऽवशत्। स ईं ममाद् महि
कर्म कर्तवे महामुरुम्॥४२॥

सैनं सश्वदेवं देवस्सत्यमिन्दुं सत्य इन्द्रः। विदद्यतीं
सरमा रुग्णमद्रैः। महि पार्थः पूर्व्यं सद्भिर्यक्कः। अग्रं
नयत्सुपद्यक्षराणाम्। अच्छा रवं प्रथमा जानतीगात्।
विदद्गव्यं सरमा दृढमूर्वम्। येनानुकं मानुषी भोजते विट्।
आ ये विश्वास्वपत्यानि चक्रुः। कृण्वानासो अमृतत्वाय
गातुम्। त्वं नृभिर्नृपते देवहूतौ ॥४३॥

भूरीणि वृत्वा हर्यश्व हंसि। त्वन्निदस्युश्चुमुरिम्। धुनिं
चास्वापयो दभीतये सुहन्तु। एवा पाहि प्रत्नथा मन्दतु
त्वा। श्रुधि ब्रह्म वावृधस्वोत गीर्भिः। आविस्सुर्यं कृणुहि
पीपिहीषः। जहि शत्रूँ रभि गा इन्द्र तृन्धि। अग्ने
बाधस्व वि मृधो नुदस्व। अपामीवा अप रक्षांसि सेधा।
अस्मात्समुद्राद्बृहतो दिवो नः॥४४॥

अपां भूमानमुप नस्सृजेह। यज्ञं प्रतितिष्ठ सुमतौ सुशेवा आ
त्वा। वसूनि पुरुधा विशन्तु। दीर्घमायुर्यजमानाय कृण्वन्।

अधा॒मृते॑न ज॒रितार॑मङ्घ्रि॒। इन्द्र॑श्शु॒नाव॒द्वित॑नोति॒ सीर॑म्।
 सं॒व॒थ्स॒रस्य॑ प्र॒तिमा॑ण॒मेत॑त्। अ॒र्कस्य॑ ज्योति॒स्तदि॑दा॒स
 ज्येष्ठ॑म्। सं॒व॒थ्स॒रः शु॒नव॒थसी॑र॒मेत॑त्। इन्द्र॑स्य॒ राधः॑
 प्रय॑तं पु॒रु त्मना॑। तदर्क॑रूपं वि॒मिमा॑नमेति॒। द्वाद॑शारे॒
 प्र॒ति॒तिष्ठ॑ती॒द्वृषा॑। अ॒श्वाय॑न्तो ग॒व्यन्तो॑ वा॒जय॑न्तः। ह॒वाम॑हे
 त्वोप॑गन्त॒वा उ॑। आ॒भूष॑न्तस्त्वा सु॒म॒तौ न॒वा॒याम्। व॒यमिन्द्र॑
 त्वा शु॒नः हु॑वेम॥४५॥

॥ षष्ठमः प्रश्नः ॥

स्वा॒द्वीं त्वा॑ स्वा॒दुना॑। ती॒व्रां ती॒व्रेण॑। अ॒मृता॑म॒मृते॑न। मधु॑मतीं
मधु॑मता। सृ॒जामि॑ स॒ सोमे॑न। सोमो॑ऽस्य॒श्विभ्या॑ पच्यस्व।
सर॑स्वत्यै पच्यस्व। इन्द्रा॑य सु॒त्राम्णो॑ पच्यस्व। परी॒तो पि॑ञ्चता
सु॒तम्। सोमो॒ य उ॑त्त॒मः ह॒विः॥१॥

द॒ध॒न्वा यो न॑र्यो अ॒प्स्वन्तरा॑। सु॒षाव॒ सोम॑मद्रि॒भिः।
पु॒नातु॑ ते परि॒स्रुत॑म्। सोम॒ः सूर्य॑स्य दुहि॒ता। वारे॑ण
शश्व॑ता॒ तना॑। वा॒युः पू॒तः प॒वित्रे॑ण। प्राङ्॒खसोमो॑ अति॒द्रुतः॑।
इन्द्र॑स्य॒ युज्य॑स्सखा॑। वा॒युः पू॒तः प॒वित्रे॑ण। प्र॒त्यङ्ख॑सोमो
अति॒द्रुतः॑॥२॥

इन्द्र॑स्य॒ युज्य॑स्सखा॑। ब्रह्म॑ क्ष॒त्रं प॑वते॒ तेज॑ इन्द्रि॒यम्। सुर॑या॒
सोम॑स्सु॒त आसु॑तो॒ मदा॑य। शु॒क्रेण॑ दे॒व दे॒वताः॑ पिपृ॒ग्धि।
रसे॒नान्नं॑ यज॑मानाय धेहि। कु॒विद॒ङ्ग यव॑मन्तो॒ यव॑चित्। यथा॒
दान्त्य॑नुपूर्वं वि॒यूय॑। इहे॒हैषां॑ कृणु॒त भो॑ज॒नानि॑। ये ब॒र्हिषो॑
नमो॑वृ॒क्तिं न ज॒ग्मुः। उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽस्य॒श्विभ्या॑ त्वा॒ जुष्टं॑
गृ॒ह्णामि॑॥३॥

सर॑स्वत्या॒ इन्द्रा॑य सु॒त्राम्णो॑। ए॒ष ते॒ योनि॑स्तेज॑से त्वा। वी॒र्या॑य
त्वा॒ बला॑य त्वा। तेजो॑ऽसि॒ तेजो॑ मयि॑ धेहि। वी॒र्य॑मसि॒ वी॒र्यं॑
मयि॑ धेहि। बल॑मसि॒ बलं॑ मयि॑ धेहि। नाना॒ हि वा॑ दे॒वहि॑त॒ः
सदः॑ कृतम्। मा स॒ः सृ॑क्षा॒थां पर॑मे व्यो॒मन्। सुरा॒ त्वम॑सि॑

शुष्मिणी सोमं एषः। मा मां हि॑ सी॒स्स्वां योनि॑मावि॒शन् ॥ ४ ॥

उ॒प॒या॒म॒गृ॒ही॒तोऽस्या॒श्विनं॑ तेजः॑। सा॒र॒स्व॒तं वी॒र्य॑म्। ऐ॒न्द्रं
बल॑म्। ए॒ष ते॒ योनि॑र्मो॒दाय॑ त्वा। आ॒न॒न्दाय॑ त्वा॒ मह॑से
त्वा। ओ॒जोऽस्यो॒जो म॑रि॒धेहि॑। म॒न्युर॑सि म॒न्युं म॑रि॒धेहि॑।
महो॑ऽसि॒ महो॑ म॒रिधे॑हि। स॒होऽसि॒ सहो॑ म॒रिधे॑हि। या
व्या॒घ्रं वि॑षू॒चिका॑। उ॒भौ वृ॑कं च॒ रक्ष॑ति। श्ये॒नं प॑त॒त्रिण॑
सि॒हम्। से॒मं पा॑त्व॒हंसः॑। संपृ॑च॒स्स्थ सं मा॑ भ॒द्रेण॑ पृ॒ङ्ग।
वि॒पृच॑स्स्थ॒ वि मा॑ पा॒प्मना॑ पृ॒ङ्ग ॥ ५ ॥

हविः प्रत्यङ्खसोमो अतिद्वतो गृह्णाम्याविशन्विषूचिका पञ्च च ॥ १ ॥ [१]

सोमो॑ रा॒जाऽमृ॑तं॒ सु॒तः। ऋ॒जी॒षेणा॑ज॒हान्मृ॑त्युम्। ऋ॒तेन॑
स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। वि॒पानं॑ शु॒क्रम॑न्ध॒सः। इन्द्र॑स्येन्द्रि॒यम्।
इ॒दं प॑योऽमृ॒तं म॑धु॒। सोम॑म॒द्ध्यो व्य॑पि॒बत्। छ॒न्द॒सा
ह॒स॒शुचि॑षत्। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। अ॒द्ध्यः
र॒षीर॑व्य॒पि॒बत् ॥ ६ ॥

कु॒ङ्कु॒ङ्गि॒र॒सो धि॑या। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। अ॒त्रा॒त्प॒रि॒सु॒तो
र॒सम्। ब्र॒ह्म॒णा व्य॑पि॒बत् र॒ष॒त्रम्। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्।
रे॒तो मू॒त्र॒द्विज॑हाति। योनिं॑ प्रवि॒शदिन्द्रि॑यम्। गर्भो॑
ज॒रायु॑णाऽऽवृ॒तः। उ॒ल्ब॑ज॒हाति॑ ज॒न्म॑ना। ऋ॒तेन॑
स॒त्यमिन्द्रि॑यम् ॥ ७ ॥

वेदेन रूपे व्यकरोत्। स॒ता॒स॒ती प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑

स॒त्यमिन्द्रि॒यम्। सोमे॑न॒ सोमौ॑ व्य॑पिबत्। सु॒ता॒सु॒तौ
 प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॒यम्। दृ॒ष्ट्वा रू॒पे व्याक॑रोत्।
 स॒त्या॒नृ॒ते प्र॒जाप॑तिः। अश्र॑द्धामनृ॒तेऽद॑धात्। श्र॒द्धा॑ स॒त्ये
 प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॒यम्। दृ॒ष्ट्वा परि॑सु॒तो रस॑म्।
 शु॒क्रेण॑ शु॒क्रव्य॑पिबत्। पय॑स्सोमं प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑
 स॒त्यमिन्द्रि॒यम्। वि॒पान॑ः शु॒क्रम॑न्ध॒सः। इन्द्र॑स्येन्द्रि॒यम्। इ॒दं
 पयो॑ऽमृतं मधु॥८॥

अ॒न्यः र॒खीर॑व्य॒पिब॑न्मन॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॒यः श्र॒द्धा॑ स॒त्ये प्र॒जाप॑तिर॒ष्टौ च॑॥२॥ [२]

सुरा॑वन्तं ब॒र्हिष॑दः सु॒वीर॑म्। य॒ज्ञः हि॑न्वन्ति म॒हिषा
 नमो॑भिः। दधा॑ना॒स्सोम॑न्दि॒वि दे॒वता॑सु। मदे॑मेन्द्र॒य्यं ज॑माना॒स्स्व॒र्काः।
 यस्ते॒ रस॑स्सम॒भृत॑ ओष॑धीषु। सोम॑स्य शु॒ष्म॒स्सुर॑या सु॒तस्य॑।
 तेन॑ जि॒न्व य॑ज॒मानं॑ मदे॑न। सर॑स्वतीम॒श्विना॒विन्द्र॑म॒ग्निम्।
 यम॑श्विना नमु॑चेरासुरादधि। सर॑स्व॒त्यस॑नोदिन्द्रि॒याय॑॥९॥

इ॒मन्त॑ः शु॒क्रं मधु॑मन्त॒मिन्द्र॑म्। सोम॑ः राजा॑नमि॒ह
 भ॑र्खयामि। यदत्र॑ रि॒प्तः र॒सिन॑स्सु॒तस्य॑। यदिन्द्रो॒
 अपि॑ब॒च्छची॑भिः। अ॒हन्त॑दस्य॒ मन॑सा शि॒वेन॑। सोम॑ः
 राजा॑नमि॒ह भ॑र्खयामि। पि॒तृभ्य॑स्स्वधा॒विभ्य॑स्स्वधा नमः॑।
 पि॒ताम॑हेभ्य॑स्स्वधा॒विभ्य॑स्स्वधा नमः॑। प्र॒पिता॑महेभ्य॑स्स्वधा॒विभ्य॑स्स्वधा
 नमः॑। अ॒र्खन्पि॑तरः॥१०॥

अमी॑मदन्त पि॒तरः॑। अती॑तृपन्त पि॒तरः॑। अमी॑मृजन्त पि॒तरः॑।
 पि॒तर॑श्शुन्ध॒ध्वम्। पुन॑न्तु मा पि॒तर॑स्सो॒म्यासः॑। पुन॑न्तु मा

पितामहाः। पुनन्तु प्रपितामहाः। पवित्रेण शतायुषा। पुनन्तु
मा पितामहाः। पुनन्तु प्रपितामहाः॥११॥

पवित्रेण शतायुषा। विश्वमायुर्व्यश्जवै। अग्र आयूँषि
पवसेऽग्रे पवस्व। पवमानस्सुवर्जनः पुनन्तु मा देवजनाः।
जातवेदः पवित्रवद्यत्ते पवित्रमर्चिषि। उभाभ्यान्देव
सवितर्वैश्वदेवी पुनती। ये समानास्समनसः। पितरो
यमराज्यै। तेषाल्लोकस्स्वधा नमः। यज्ञो देवेषु
कल्पताम्॥१२॥

ये संजातास्समनसः। जीवा जीवेषु मामकाः। तेषां
श्रीर्मयि कल्पताम्। अस्मिल्लोके शतं समाः। द्वे
स्रुती अशृणवं पितृणाम्। अहन्देवानामुत मर्त्यानाम्।
याभ्यामिदविँश्वमेजुत्समेति। यदन्तरा पितरं मातरंश्च। इदं
हविः प्रजननं मे अस्तु। दशवीरं सर्वगणं स्वस्त्यै।
आत्मसनिं प्रजासनिं। पशुसन्यभयसनिं लोकसनिं। अग्निः
प्रजां बहुलां मे करोतु। अन्नं पयो रेतो अस्मासु धत्त।
रायस्पोषमिषमूर्जमस्मासु दीधरत्स्वाहा॥१३॥

इन्द्रियाय पितरंशतायुषा पुनन्तु मा पितामहाः पुनन्तु प्रपितामहाः कल्पतां स्वस्त्ये पञ्च च॥३॥

[३]

सीसेन तन्नं मनसा मनीषिणः। ऊर्णासूत्रेण कवयो
वयन्ति। अश्विना यज्ञं सविता सरस्वती। इन्द्रस्य

रूपं वरुणो भिषज्यन्। तदस्य रूपममृतं शर्चीभिः।
 तिस्रोऽदधुर्देवतास्स रराणाः। लोमानि शष्पैर्बहुधा न
 तोक्नभिः। त्वगस्य मांसमभवन्न लाजाः। तदश्विना
 भिषजा रुद्रवर्तनी। सरस्वती वयति पेशो अन्तरः॥१४॥

अस्थिं मज्जानं मासरैः। कारोतरेण दधतो गवान्वचि।
 सरस्वती मनसा पेशलव्वंसु। नासत्याभ्यां वयति
 दर्शतव्वपुः। रसं परिस्नुता न रोहितम्। नग्नहूर्धोरस्तसरन्न
 वेम। पयसा शुक्रममृतञ्जनित्रम्। सुरया मूत्राञ्जनयन्ति
 रेतः। अपामतिन्दुर्मतिं बाधमानाः। ऊवध्यव्वतं
 सुबुवन्तदारात्॥१५॥

इन्द्रस्सुत्रामा हृदयेन सत्यम्। पुरोडाशेन सविता जजान।
 यकृत्क्लोमानव्वरुणो भिषज्यन्। मतस्त्रे वायव्यैर्न मिनाति
 पित्तम्। आत्राणि स्थाली मधु पिन्वमाना। गुदा पात्राणि
 सुदुघा न धेनुः। श्येनस्य पत्रन्न प्लीहा शर्चीभिः। आसन्दी
 नाभिरुदरन्न माता। कुम्भो वनिष्ठुर्जनिता शर्चीभिः।
 यस्मिन्नग्रे योन्याङ्गर्भो अन्तः॥१६॥

प्लाशीर्व्यक्तश्शतधार उथ्सः। दुहे न कुम्भी स्वधां पितृभ्यः।
 मुखं सदस्य शिर इथ्सदेन। जिह्वा पवित्रमश्विना स
 सरस्वती। चप्पन्न पायुर्भिषगस्य वालः। वस्तिर्न शेपो
 हरसा तरस्वी। अश्विभ्याश्चख्वुरमृतं ग्रहाभ्याम्। छागेन

तेजो ह॒विषा॑ शृ॒तेन॑। पक्ष्मा॑णि गो॒धूमैः॑ क्लैरु॒तानि॑। पेशो॒ न
शु॒क्लम॑सितवँसाते॥१७॥

अवि॑र्न मे॒षो न॑सि वी॒र्या॑य। प्रा॒णस्य॑ पन्था॑ अ॒मृतो॒ ग्रहा॑भ्याम्।
सर॑स्वत्युप॒वाकै॑र्व्या॒नम्। नस्या॑नि ब॒र्हिर्ब॑दरैर्ज॒जान॑। इन्द्र॑स्य
रूप॑मृष॒भो ब॑ला॒य। कर्णा॑भ्या॒ः श्रोत्र॑म॒मृत॑ङ्गहा॒भ्याम्। यवा॑
न ब॒र्हिर्भ्रु॑वि के॒सरा॑णि। क॒र्कन्धु॑ जज्ञे मधु॑ सा॒रघं॑
मुखा॑त्। आ॒त्मन्नु॒पस्थे॑ न वृ॒कस्य॑ लो॒म। मुखे॑ श्मश्रू॒णि न
व्या॑घ्रलो॒मम्॥१८॥

केशा॑ न शी॒र्षन् यश॑से श्रि॒ये शि॒खा॑। सि॒ंहस्य॑
लो॒म त्विषि॑रिन्द्रि॒याणि॑। अङ्गा॑न्या॒त्मन्मि॑षजा॒ तद॑श्विना॑।
आ॒त्मान॑मङ्गैस्सम॑धा॒त्सर॑स्वती। इन्द्र॑स्य रूप॑ः श॒तमा॑न॒मायुः॑।
च॒न्द्रेण॑ ज्योति॑र॒मृत॑न्दधा॒ना। सर॑स्वती॒ योन्या॑ङ्ग॒र्भम॑न्तः।
अ॒श्विभ्या॑ पत्नी सु॒कृतं॑ बिभ॒र्ति। अ॒पाः रसे॑न वरु॒णो
न साम्ना॑। इन्द्र॑ः श्रि॒ये ज॒नय॑न्नप्सु राजा॑। तेजः॑
पशू॑नाः ह॒विरे॑न्द्रि॒याव॑त्। प॒रि॒स्रुता॑ पय॑सा सा॒रघं॑ मधु॑।
अ॒श्विभ्या॑न्दु॒ग्धं मि॑षजा॒ सर॑स्वत्या सु॒तासु॑ताभ्या॒म्।
अ॒मृत॑स्सोम॒ इन्दुः॑॥१९॥

अन्तर॑ आ॒राद॑न्तर्वसाते व्याघ्रलो॒मः राजा॑ च॒त्वारि॑ च॥४॥ [४]

मि॒त्रोऽसि॑ वरु॒णोऽसि॑। सम॒हं वि॒श्वैर्दे॑वैः। र॒ख्यत्र॑स्य॒ नाभि॑रसि।
र॒ख्यत्र॑स्य॒ योनि॑रसि। स्यो॒नामा॑ सी॒द। सु॒षदा॑मा सी॒द। मा

त्वां हि॑सीत्। मा मां हि॑सीत्। निष॑साद धृ॒तव्र॑तो वरु॑णः।
पु॒स्त्या॑स्वा॥ २०॥

साम्रा॑ज्याय सु॒क्रतुः॑। दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒वे।
अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्याम्। अ॒श्विनो॑र्भैष॑ज्येन।
तेज॑से ब्रह्मवर्चसाया॒भिषि॑ञ्चामि। दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः
प्र॑स॒वे। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्याम्। सर॑स्वत्ये
भैष॑ज्येन॥ २१॥

वी॒र्या॑यान्नाद्या॒याभिषि॑ञ्चामि। दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒वे।
अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्याम्। इन्द्र॑स्येन्द्रि॒येण॑।
श्रि॒यै यश॑से बला॒याभिषि॑ञ्चामि। कौ॑ऽसि कत॒मोऽसि॑। कस्मै॑
त्वा का॒यं त्वा। सु॒श्लोकाँ॑ (4) सुम॑ङ्ग॒लाँ (4) सत्य॑रा॒जा
(३) न। शिरो॑ मे श्रीः॥ २२॥

यशो॑ मुख॑म्। त्विषिः॑ केशा॑श्च श्मश्रू॑णि। राजा॑ मे
प्रा॒णोऽमृ॑तम्। स॒म्राट्ख्युः॑। वि॒राट्त्रोत्र॑म्। जि॒ह्वा मे॑ भ॒द्रम्।
वाङ्म॑हः। मनो॑ म॒न्युः। स्व॒राङ्गामः॑। मोदाः॑ प्रमो॒दा
अ॒ङ्गुली॒रङ्गानि॑॥ २३॥

चित्तं॑ मे स॒हः। बा॒हू मे॑ बल॑मिन्द्रि॒यम्। ह॑स्तौ मे॒ कर्म॑ वी॒र्यम्॑।
आ॒त्मा ख्य॑त्रमुरो मम॑। पृ॒ष्टीर्मे॑ रा॒ष्ट्रमु॒दर॑म॒सौ। ग्री॒वाश्च
श्रो॒ण्यौ। ऊ॒रू अ॑र॒त्नी जा॑नुनी। विशो॑ मेऽङ्गा॑नि स॒र्वतः॑।
नाभि॑र्मे चित्त॒व्विज्ञान॑म्। पा॒युर्मेऽप॑चितिर्भ॒सत्॥ २४॥

आ॒न॒न्द॒न॒न्दा॒वा॒ण्डौ मे॑। भ॒ग॒स्सौ॒भा॒ग्यं प॒सः॑। जङ्घा॑भ्यां
प॒द्भ्यां ध॒र्मोऽस्मि॑। वि॒शि राजा॑ प्र॒ति॒ष्ठितः॑। प्र॒ति र॒ख्य॒त्रे
प्र॒ति॒ति॒ष्ठामि॑ रा॒ष्ट्रे। प्र॒त्यश्वेषु॑ प्र॒ति॒ति॒ष्ठामि॑ गोषु॑। प्र॒त्यङ्गेषु॑
प्र॒ति॒ति॒ष्ठाम्या॒त्मन्। प्र॒ति प्रा॒णेषु॑ प्र॒ति॒ति॒ष्ठामि॑ पु॒ष्टे। प्र॒ति
द्यावा॑पृ॒थिव्योः॑। प्र॒ति॒ति॒ष्ठामि॑ य॒ज्ञे॥ २५॥

त्र॒या दे॒वा एका॑द॒श। त्र॒यस्त्रि॒ंशस्सु॑राध॒सः॑। बृ॒ह॒स्पति॑पुरोहि॒ताः।
दे॒वस्य॑ स॒वितु॑स्स॒वे। दे॒वा दे॒वैर॑वन्तु मा। प्र॒थ॒मा द्वि॒तीयैः॑।
द्वि॒तीया॑स्तृ॒तीयैः॑। तृ॒तीया॑स्स॒त्येन॑। स॒त्यय्य॑ज्ञेन॑। य॒ज्ञो
य॒जुर्भिः॑॥ २६॥

य॒जूंषि॑ सा॒म॒भिः। सा॒मा॒न्यृ॒ग्भिः॑। ऋ॒चो या॒ज्या॒भिः।
या॒ज्या व॑ष॒ट्कारैः॑। व॒ष॒ट्कारा॑ आ॒हु॒तिभिः॑। आ॒हु॒तयो मे॑
का॒मा॒न्त्सम॑र्ध॒यन्तु॑। भू॒स्स्वाहा॑। लो॒मा॒नि प्र॑य॒ति॒र्मम॑। त्व॒ङ्म
आ॒न॒ति॒राग॑तिः। मा॒ं॒सं म॒ उप॑न॒तिः। व॒स्व॒स्थि॑। म॒ज्जा म॒
आ॒न॒तिः॑॥ २७॥

प॒स्त्या॑स्वा स॒र॒स्वत्यै॑ भेष॑ज्येन॒ श्रीरङ्गा॑नि भ॒सद्य॑ज्ञे य॒ज्ञो य॒जुर्भिरु॑प॒नति॑र्द्धे च॥ ५॥ ————— [५]

य॒द्दे॒वा दे॒व॒हेड॑नम्। दे॒वा॒सश्च॑कृ॒मा व॒यम्। अ॒ग्नि॒र्मा
तस्मा॑दे॒न॒सः॑। वि॒श्वा॒न्मु॒ञ्च॒त्व॒हंसः॑। य॒दि दि॒वा य॒दि
न॒क्त॑म्। ए॒ना॒ंसि॑ च॒कृ॒मा व॒यम्। वा॒यु॒र्मा तस्मा॑दे॒न॒सः॑।
वि॒श्वा॒न्मु॒ञ्च॒त्व॒हंसः॑। य॒दि जाग्र॑द्य॒दि स्व॑प्ने। ए॒ना॒ंसि॑
च॒कृ॒मा व॒यम्॥ २८॥

सू॒र्यो मा॒ तस्मा॑दे॒न॒सः॑। वि॒श्वा॒न्मु॒ञ्च॒त्व॒हंसः॑। य॒द्वा॒मे

यदर॑ण्ये। यत्स॒भाया॒य्यँदि॑न्द्रि॒ये। यच्छू॑द्रे यद॒र्ये॑। ए॒नश्च॑कृ॒मा
व॒यम्। यदे॒कस्या॑धि॒ धर्म॑णि। तस्या॑व॒यज॑नमसि। यदापो
अ॒घ्निया॒ वरु॑णेति॒ शपा॑महे। ततो॑ वरुण नो मुञ्च॥ २९॥

अव॑भृथ निचङ्कु॑ण निचे॒रुर॑सि निचङ्कु॑ण। अव॑ दे॒वैर्दे॒वकृ॑तमे॒नोऽया॑ट्।
अव॑ म॒र्त्यैर्म॒र्त्यकृ॑तम्। उ॒रोरा नो॑ देव रि॒षस्पा॑हि। सु॒मित्रा न॑
आप॑ ओष॒धय॑स्सन्तु। दु॒र्मित्रा॑स्तस्मै भू॒यासुः। योऽस्मान्द्वेष्टि॑।
यश्च॑ व॒यन्दि॑ष्मः। द्रुप॒दादि॑वेन्मु॒मुचा॑नः। स्वि॒न्नस्त्रा॒त्वी
मला॑दिव॥ ३०॥

पू॒तं प॒वित्रे॑णे॒वाज्य॑म्। आप॑श्शु॒न्धन्तु॑ मै॒नसः॑। उ॒द्वय॑न्तम॒स॒स्परि॑।
पश्य॑न्तो॒ ज्योति॑रु॒त्तर॑म्। दे॒वन्दे॑व॒त्रा सूर्य॑म्। अ॒गन्म॒
ज्योति॑रु॒त्तम॑म्। प्र॒तियु॑तो॒ वरु॑णस्य॒ पाशः॑। प्र॒त्यस्तो॒
वरु॑णस्य॒ पाशः॑। ए॒धोऽस्ये॑धिषी॒महि॑। स॒मिद॑सि ॥ ३१॥

तेजो॑ऽसि॒ तेजो॒ मयि॑ धेहि। अ॒पो अ॒न्व॑चा॒रिष॑म्। रसे॑न
सम॑सृ॒क्ष्महि॑। पय॑स्वा॒ अ॒ग्न आ॑गमम्। तं मा॒ स॒सृज॑
वर्च॑सा। प्र॒जया॑ च॒ धने॑न च। स॒माव॑वर्ति पृथि॒वी। स॒मुषाः॑।
स॒मु सूर्यः॑। स॒मु वि॒श्वमि॑द॒ञ्जग॑त्। वै॒श्वान॑र॒ज्योति॑र्भू॒यासम्।
वि॒भुङ्क्ता॑म॒व्यँश्ज॑वै। भू॒स्स्वाहा॑॥ ३२॥

स्वप्न एना॑सि चकृ॒मा व॒यं मु॑ञ्च मला॑दिव स॒मिद॑सि जग॑त्रीणि च॥६॥

[६]

होता॑ य॒ख्यत्स॒मिधे॑न्द्र॒मिड॑स्पदे। नाभा॑ पृथि॒व्या अधि॑।

दिवो वर्ष्मन्त्समिध्यते। ओजिष्ठश्चर्षणी सहान्।
 वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्यत्तनूनपातम्।
 ऊतिभिर्जेतारमपराजितम्। इन्द्रन्देवः सुवर्विदम्।
 पृथिभिर्मधुमन्तमैः। नराशः सेन तेजसा॥ ३३ ॥

वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्यदिडाभिरिन्द्रमीडितम्।
 आजुह्वानममर्त्यम्। देवो देवैस्सवीर्यः। वज्रहस्तः पुरन्दरः।
 वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होतायख्यद्वरुहिषीन्द्रन्निषद्वरम्।
 वृषभन्नर्यापसम्। वसुभीरुद्वैरादित्यैः। सयुग्भिर्बृहिरासदत्॥ ३४ ॥

वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्यदोजो न वीर्यम्। सहो
 द्वार इन्द्रमवर्धयन्। सुप्रायणा विश्रयन्तामृतावृधः। द्वार
 इन्द्राय मीढुषे। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्यदुषे
 इन्द्रस्य धेनू। सुदुधे मातरौ मही। सवातरौ न तेजसी।
 वत्समिन्द्रमवर्धताम्॥ ३५ ॥

वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्यद्वैव्या होतारा। भिषजा
 सखाया। हविषेन्द्रं भिषज्यतः। कवी देवौ प्रचेतसौ। इन्द्राय
 धत्त इन्द्रियम्। वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्यत्तिस्रो
 देवीः। त्रयस्त्रिधातवोपसः। इडा सरस्वती भारती॥ ३६ ॥

महीन्द्रपत्नीरुहविष्मतीः। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
 यख्यत्त्वष्टारमिन्द्रन्देवम्। भिषजः सुयजङ्घृतश्रियम्।
 पुरु रूपः सुरेतसं मघोनिम्। इन्द्राय त्वष्टा दधदिन्द्रियाणि।

वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होतां यख्बद्वनस्पतिम्। शमितारं
शतक्रतुम्। धियो जोष्टारमिन्द्रियम्॥३७॥

मध्वां समञ्जन्पृथिभिस्सुगेभिः। स्वदाति हव्यं मधुना घृतेन।
वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होतां यख्बदिन्द्रः स्वाहाऽऽज्यस्य।
स्वाहा मेदसः। स्वाहा स्तोकानाम्। स्वाहा स्वाहाकृतीनाम्।
स्वाहा हव्यसूक्तीनाम्। स्वाहा देवाः आज्यपान्। स्वाहेन्द्रः
होत्राञ्जुषाणाः। इन्द्र आज्यस्य वियन्तु। होतर्यजं॥३८॥

तेजसाऽऽसददवर्धतां भारतीन्द्रियञ्जुषाणा द्वे च (समिधेन्द्रन्तनूनपातमिडाभिर्बर्हिष्योजं उपे दैव्यां
तिस्रस्त्वष्टारं नस्पतिमिन्द्रम् ॥ समिधेन्द्रञ्चतुर्वेत्वेकौ वियन्तु द्विर्वीतामेकौ वियन्तु द्विर्वेत्वेकौ वियन्तु
होतर्यजं ॥)॥७॥

समिद्ध इन्द्र उषसामनीके। पुरोरुचां पूर्वकृद्वावृधानः।
त्रिभिर्देवैस्त्रिंशता वज्रबाहुः। जघान वृत्रं दुरो ववार।
नराशंसः प्रतिशूरो मिमानः। तनूनपात्प्रति यज्ञस्य
धाम। गोभिर्वपावान्मधुना समञ्जन्। हिरण्यैश्चन्द्री यजति
प्रचेताः। ईडितो देवैर्हरिवाः अभिष्टिः। आजुह्वानो हविषा
शर्धमानः॥३९॥

पुरन्दरो मघवान् वज्रबाहुः। आयातु यज्ञमुपेनो
जुषाणः। जुषाणो बर्हिर्हरिवान् इन्द्रः। प्राचीनः
सीदत्प्रदिशा पृथिव्याः। उरुव्यचाः प्रथमानः स्योनम्।
आदित्यैरुक्तैस्सुभिस्सजोषाः। इन्द्रन्दुरः कवप्यो धावमानाः।
वृषाण्यन्तु जनयस्सुपत्नीः। द्वारो देवीरभितो विश्रयन्ताम्।

सुवीरा॑ वीरं॑ प्रथ॑माना॒ महो॑भिः॥४०॥

उ॒षासा॒नक्ता॑ बृ॒हती॑ बृ॒हन्त॑म्। प॒यस्व॑ती सु॒दुधे॑ शूर॒मिन्द्र॑म्।
पेश॑स्वती॒ तन्तु॑ना स॒व्यय॑न्ती। दै॒वाना॑न्दे॒वय्य॑जतः सुरु॒क्मे।
दैव्या॒ मिमा॑ना॒ मन॑सा पु॒रुत्रा॑। हो॒ता॒रा॒विन्द्रं॑ प्रथ॑मा सु॒वाचा॑।
मूर्ध॑न् य॒ज्ञस्य॒ मधु॑ना॒ दधा॑ना। प्रा॒चीन॒ज्योति॑र् ह॒विषा॑
वृ॒धातः॑। ति॒स्रो दे॒वीर् ह॒विषा॑ वर्ध॑मानाः। इन्द्र॑ञ्जुषा॒णा
वृष॑ण॒न्न पत्नीः॑॥४१॥

अच्छि॑न्नन्त॒न्तुं प॒यसा॒ सर॑स्वती। इडा॑ दे॒वी भा॑रती
वि॒श्वतू॑र्तिः। त्वष्टा॒ दध॑दिन्द्रा॒य शुष्म॑म्। अपा॒कोचि॑ष्टुर्यश॑से
पु॒रूणि॑। वृषा॒ यज॑न्वृष॑णं भूरि॑रेताः। मूर्ध॑न् य॒ज्ञस्य॒ सम॑नक्तु
दे॒वान्। वन॑स्पति॒रव॑सृष्टो न पाशैः॑। त्म॒न्या॑ सम॒ञ्जच्छ॑मिता
न दे॒वः। इन्द्र॑स्य ह॒व्यैर्ज॑ठरं पृ॒णानः॑। स्वदा॑ति ह॒व्यं
मधु॑ना घृ॒तेन॑। स्तो॒काना॑मिन्द्रुं प्रति॒ शूर॑ इन्द्रः॑। वृषा॒यमा॑णो
वृष॑भस्तु॒राषा॑ट्। घृ॒तप्रुषा॑ मधु॑ना ह॒व्यमु॑न्दन्। मूर्ध॑न् य॒ज्ञस्य॒
जुष॑ता॒ꣳ स्वाहा॑॥४२॥

शर्ध॑मानो महो॑भिः पत्नी॑धृतेन च॒त्वारि॑ च॥८॥

आच॑र्षणि॒प्रा वि॒वेष॒ यन्मा॑। तꣳ स॒ध्रीचीः॑। स॒त्यमि॑त्तन्न
त्वावाꣳ अ॒न्यो अ॒स्ति। इन्द्र॑ दे॒वो न म॑र्त्यो॒ ज्याया॑न्।
अह॑न्नहि॑ परि॒शया॑न्म॒र्णः। अवा॑सृजोऽपो अच्छा॑ समु॒द्रम्।
प्रस॑साहिषे पु॒रुहू॑त॒ शत्रू॑न्। ज्येष्ठ॑स्ते॒ शुष्म॑ इ॒ह रा॒तिरे॑स्तु।

इन्द्रा भ॑र॒ द॒खि॑षे॒णेना॒ वसू॑नि। पति॒स्सिन्धू॑नामसि रे॒वती॑नाम्।
स शेवृ॑ध॒मधि॑ धाद्यु॒मम॑स्मे। महि॑ र॒ख्यत्र॑ञ्ज॒नाषा॑डिन्द्र॒ तव्य॑म्।
र॒ख्यां च॑ नो म॒घोने॑ः पा॒हि सू॑रीन्। रा॒ये च॑ नः स्वप॒त्या इ॒षे
धाः॥४३॥

रेवतीनाञ्चत्वारि च॥९॥ [९]

दे॒वं ब॒र्हि॒रिन्द्र॑ः सुदे॒वन्दे॒वैः। वी॒रव॑न्स्ती॒र्णवै॑द्यामवर्धयत्।
वस्तो॑वृ॒तं प्रा॒क्तो॑भृतम्। रा॒या ब॒र्हिष्म॑तोऽत्य॒गात्।
व॒सुव॑ने वसु॒धेय॑स्य वेतु॒ यज॑। दे॒वीर्द्वा॒र इन्द्र॑ः सङ्घा॒ते।
वि॒द्वीर्या॑म॒न्नव॑र्धयन्। आ व॒त्सेन॒ तरु॑णेन कु॒मारे॑ण॒ चमी॑वि॒ता
अपा॑र्वाणम्। रे॒णुक॑काट॒न्नुद॑न्ताम्। व॒सुव॑ने वसु॒धेय॑स्य
विय॑न्तु॒ यज॑॥४४॥

दे॒वी उ॒षा॒सान॒क्ता॑। इन्द्र॑य्यँ॒जे प्र॑य॒त्यहे॑ताम्। दै॒वीर्वि॑शः
प्राया॑सिष्टाम्। सु॒प्री॑ते सु॒धिते॑ अभूताम्। व॒सुव॑ने वसु॒धेय॑स्य
वी॒ताय्यँ॑ज। दे॒वी जो॑ष्टी वसु॒धिते॑। दे॒वमिन्द्र॑मवर्धताम्।
अया॑व्य॒न्याघा॑ द्वे॒षाः॑सि। आ॒न्यावा॑र॒खीद्व॑सु॒ वार्या॑णि।
यज॑मानाय शि॒खिते॑॥४५॥

व॒सुव॑ने वसु॒धेय॑स्य वी॒ताय्यँ॑ज। दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दु॒धे
सु॒दु॒धे। प॒य॒सेन्द्र॑मवर्धताम्। इ॒षमूर्ज॑म॒न्याऽवा॑र॒खीत्।
स॒ग्धिः॑ स॒पी॑तिम॒न्या। नवे॑न॒ पूर्वं॒न्दय॑माने। पु॒रा॒णेन॒ नव॑म्।
अधा॑तामूर्जमूर्जाहु॑ती वसु॒ वार्या॑णि। यज॑मानाय शि॒खिते॑।

वसुवने वसुधेयस्य वीताय्यंज॥४६॥

देवा दैव्या होता॑रा। देवमिन्द्रमवर्धताम्। हुताघंशः सावाभाष्टाँसुवायं
यजमानाय शिष्वितौ। वसुवने वसुधेयस्य वीताय्यंज।
देवीस्तिस्तिस्तिस्ती देवीः। पतिमिन्द्रमवर्धयन्। अस्पृख्वद्भारती
दिवम्। रुद्रैर्यज्ञः सरस्वती। इडा वसुमती गृहान्॥४७॥

वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देव इन्द्रो नराशः सः।
त्रिवरूथस्त्रिवन्धुरः। देवमिन्द्रमवर्धयत्। शतेन शितिपृष्ठानामाहितः।
सहस्रेण प्रवर्तते। मित्रावरुणेदस्य होत्रमरुहतः। बृहस्पतिः
स्तोत्रम्। अश्विनाऽऽध्वर्यवम्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु
यजं॥४८॥

देव इन्द्रो वनस्पतिः। हिरण्यवर्णो मधुशाखस्सुपिप्पलः।
देवमिन्द्रमवर्धयत्। दिवमग्रेणाप्रात्। आऽन्तरिख्वं
पृथिवीमदृहीत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं। देवं
बर्हिर्वारितीनाम्। देवमिन्द्रमवर्धयत्। स्वासस्थमिन्द्रेणासन्नम्।
अन्या बर्हीः ष्यभ्यभूत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं। देवो
अग्निस्स्विष्टकृत्। देवमिन्द्रमवर्धयत्। स्विष्टङ्कुर्वन्स्विष्टकृत्।
स्विष्टमद्य कंरोतु नः। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं॥४९॥

वियन्तु यजं शिष्विते शिष्विते वसुवने वसुधेयस्य वीताय्यंजं गृहान् वेतु यजाभूथदं (देवं
बर्हिर्देवीद्वारं देवी उपासानका देवी जोष्टी देवी ऊर्जाहुती देवा दैव्या होता॑रा शिष्वितौ
देवीस्तिस्तिस्तिस्ती देवीदेव इन्द्रो नराशः सः देव इन्द्रो वनस्पतिर्देवं बर्हिर्वारितीनान्देवो अग्निः

स्विष्टकृद्देवम्। वेतु वियन्तु चतुर्वीतामेको वियन्तु चतुर्वैत्ववर्धयदवर्धयन्त्रिरवर्धतामेकोऽवर्धयश्चतुरवर्धयत्।
 वस्तोरा वध्सेन दैवीरयावीषहृताऽस्पृख्यच्छुतेन दिवश्च स्वासुस्थश्च स्विष्टश्च शिखिते शिखिते
 शिखितौ ॥ १० ॥

होता यख्यत्समिधाऽग्निमिडस्पदे। अश्विनेन्द्रश्च सरस्वतीम्।
 अजो धूम्रो न गोधूमैः क्लैर्भेषजम्। मधु शष्पैर्न तेजं
 इन्द्रियम्। पयस्सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य
 होतर्यजं। होता यख्यत्तनूनपात्सरस्वती। अविर्मेष्टो न
 भेषजम्। पथा मधुमताभरन्। अश्विनेन्द्राय वीर्यम्॥५०॥

बदरैरुपवाकाभिर्भेषजन्तोक्त्रभिः। पयस्सोमः परिस्नुता घृतं
 मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्यन्नराशश्च
 न नग्नहुम्। पतिश्च सुरायै भेषजम्। मेषस्सरस्वती
 भिषक्। रथो न चन्द्राश्विनोर्वपा इन्द्रस्य वीर्यम्।
 बदरैरुपवाकाभिर्भेषजन्तोक्त्रभिः। पयस्सोमः परिस्नुता घृतं
 मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं॥५१॥

होता यख्यदिडेडित आजुह्वानस्सरस्वतीम्। इन्द्रं बलेन
 वर्धयन्। ऋषभेण गवैन्द्रियम्। अश्विनेन्द्राय वीर्यम्।
 यवैः कर्कन्धुभिः। मधु लाजैर्न मासरम्। पयस्सोमः
 परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
 यख्यद्वर्हिस्सुष्टरीमोर्णम्रदाः। भिषङ्गासत्या॥५२॥

भिषजाऽश्विनाऽश्वा शिशुमती। भिषग्धेनुस्सरस्वती।

भिषग्दुह इन्द्राय भेषजम्। पयस्सोमः परिस्नुतां घृतं मधु।
वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्वदुरो दिशः। कवप्यो
न व्यचंस्वतीः। अश्विभ्यान्न दुरो दिशः। इन्द्रो न रोदसी
दुधे। दुहे कामान्त्सरंस्वती॥५३॥

अश्विनेन्द्राय भेषजम्। शुक्रन्न ज्योतिरिन्द्रियम्। पयस्सोमः
परिस्नुतां घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यख्वत्सुपेशसोषे नक्तन्दिवा। अश्विना सज्जानाने। समंजाते
सरंस्वत्या। त्विषिमिन्द्रे न भेषजम्। श्येनो न रजंसा हृदा।
पयस्सोमः परिस्नुतां घृतं मधु॥५४॥

वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्वद्वैव्या होतांरा
भिषजाऽश्विना। इन्द्रन्न जागृवी दिवा नक्तन्न भेषजैः।
शूषः सरंस्वती भिषक्। सीसेन दुह इन्द्रियम्। पयस्सोमः
परिस्नुतां घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यख्वत्तिस्रो देवीर्न भेषजम्। त्रयस्त्रिधातवोऽपसः। रूपमिन्द्रे
हिरण्ययम्॥५५॥

अश्विनेडा न भारती। वाचा सरंस्वती। मह इन्द्राय
दधुरिन्द्रियम्। पयस्सोमः परिस्नुतां घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यख्वत्त्वष्टारमिन्द्रमश्विना। भिषजन्न
सरंस्वतीम्। ओजो न जूतिरिन्द्रियम्। वृको न रभसो
भिषक्। यशस्सुरया भेषजम्॥५६॥

श्रिया न मासरम्। पयस्सोमः परिस्नुतां घृतं मधु।

वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्बद्वनस्पतिम्। शमितारं
शतक्रतुम्। भीमन्न मन्युं राजानव्याघ्रन्नमसाऽश्विना
भामम्। सरस्वती भिषक्। इन्द्राय दुह इन्द्रियम्। पयस्सोमः
परिस्रुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं॥५७॥

होता यख्बदग्निं स्वाहाऽऽज्यस्य स्तोकानाम्। स्वाहा
मेदसां पृथक्। स्वाहा छागमश्विभ्याम्। स्वाहा मेषं
सरस्वत्यै। स्वाहर्षभमिन्द्राय सिंहाय सहसेन्द्रियम्।
स्वाहाऽग्निन्न भेषजम्। स्वाहा सोममिन्द्रियम्। स्वाहेन्द्रं
सुत्रामाणं सवितारव्रुणं भिषजां पतिम्। स्वाहा वनस्पतिं
प्रियं पाथो न भेषजम्। स्वाहा देवां औज्यपान्॥५८॥

स्वाहाऽग्निं होत्राङ्गुषाणो अग्निर्भेषजम्। पयस्सोमः परिस्रुता
घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्बदश्विना
सरस्वतीमिन्द्रं सुत्रामाणम्। इमे सोमास्सुरामाणः। छागैर्न
मेषैर्ऋषभैस्सुताः। शष्पैर्न तोक्त्रभिः। लाजैर्महस्वन्तः। मदा
मासरेण परिष्कृताः। शुक्राः पयस्वन्तोऽमृताः। प्रस्थिता वो
मधुश्रुतः। तानश्विना सरस्वतीन्द्रस्सुत्रामा वृत्रहा। जुषन्तां
सौम्यं मधु। पिबन्तु मदन्तु वियन्तु सोमम्। होतर्यजं॥५९॥

वीर्यद्वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं नासत्या सरस्वती मधु हिरण्यं भेषजद्वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजाज्यपानमृताः

पञ्च च (समिधाऽग्निं षट्। तनूनपांत्सप्त। नराशंसमृषिः। इडेडितो यवैरष्टौ। ब्रह्मिस्सप्त। दुरोऽश्विना

नव। सुपेशसर्षपः। दैव्या होतांरा सीसेन रसः। तिस्रस्त्वष्टारमष्टावष्टौ। वनस्पतिमृषिः। अग्नित्रयोदश।

अश्विना द्वादश त्रयोदश। समिधाऽग्निं बदरैर्बदरैर्यवैरश्विना त्विषिमश्विना न भेषजं रूपमश्विना भीमं

भामम् ॥ ॥११॥ [११]

समिद्धो अ॒ग्निर॑श्विना। त॒प्तो घ॒र्मो वि॒राट्॑सुतः। दु॒हे
धे॒नुस्सर॑स्वती। सोम॑ शु॒क्रमि॒हेन्द्रि॑यम्। त॒नूपा भि॒षजा॑
सु॒ते। अ॒श्विनो॒भा सर॑स्वती। म॒ध्वा र॒जा सी॑न्द्रि॒यम्।
इन्द्रा॑य प॒थिभि॑र्वहान्। इन्द्रा॑येन्दु॑ सर॑स्वती। न॒राश॑ सैन॑
न॒ग्रहः॑ ॥६०॥

अधा॑ताम॒श्विना॒ मधु॑। भे॒षजं॑ भि॒षजा॑ सु॒ते। आ॒जुह्वा॑ना
सर॑स्वती। इन्द्रा॑येन्द्रि॒याणि॑ वी॒र्य॑म्। इडा॑भिर॒श्विना॒विष॑म्।
समूर्ज॑ स र॒यिन्द॑धुः। अ॒श्विना॒ नमु॑चेस्सुतम्। सोम॑ शु॒क्रं
प॑रि॒स्रुता॑। सर॑स्वती॒ तमाभ॑रत्। ब॒र्हिषे॑न्द्रा॒य पा॑त॒वे ॥६१॥

क॒व॒ष्यो न व्य॑च॒स्वतीः॑। अ॒श्विभ्या॑ न दुरो दि॒शः।
इन्द्रो॑ न रोद॑सी दु॒घे। दु॒हे का॒मा न्त्सर॑स्वती। उ॒षासा॑
नक्त॑म॒श्विना॒ दिवेन्द्र॑ सा॒यमि॑न्द्रि॒यैः। स॒ज्जाना॑ने सु॒पेश॑सा।
सम॑ज्जाते सर॑स्वत्या। पा॒तन्नो॑ अ॒श्विना॒ दिवा॑। पा॒हि नक्त॑
सर॑स्वति ॥६२॥

दैव्या॑ हो॒तारा॑ भिषजा। पा॒तमिन्द्र॑ सचा॑ सु॒ते। ति॒स्रस्त्रे॒धा
सर॑स्वती। अ॒श्विना॒ भा॒रती॑डा। ती॒व्रं प॑रि॒स्रुता॑ सोम॑म्। इन्द्रा॑य
सुष॑वुर्मद॑म्। अ॒श्विना॒ भे॒षजं॑ मधु॑। भे॒षज॑न्न॒स्सर॑स्वती।
इन्द्रे॑ त्वष्टा॒ यश॑श्चि॒रय॑म्। रू॒प रू॒पमधु॑स्सुते। ऋ॒तुथेन्द्रो॑
व॒नस्प॑तिः। श॒श॒मानः॑ प॑रि॒स्रुता॑। की॒लाल॑म॒श्विभ्या॑ मधु॑। दु॒हे
धे॒नुस्सर॑स्वती। गोभि॑र्न सोम॑म॒श्विना॒ मास॑रेण प॒रिष्कृ॑ता।

सम॑धाता॒ꣳ सर॑स्वत्या। स्वाहेन्द्रै॑ सुतं मधु॑॥६३॥

न॒ग्रहुः पात॑वे सर॒स्वत्यधु॑स्सुतै॑ऽष्टौ च॑॥१२॥

अ॒श्विना॑ ह॒विरिन्द्रि॑यम्। नमु॑चेर्धिया सर॑स्वती। आ
शुक्र॑मा॒सुराद्व॑सु। म॒घमिन्द्रा॑य ज॒भिरे। यम॑श्विना सर॑स्वती।
ह॒विषेन्द्र॑मवर्धयन्। स बि॑भेद व॒लं म॒घम्। नमु॑चावा॒सुरे
सचा॑। तमिन्द्रं प॒शव॑स्सचा॑। अ॒श्विनो॒भा सर॑स्वती॥६४॥

दधा॑ना अ॒भ्यनू॑षता। ह॒विषा॑ य॒ज्ञमिन्द्रि॑यम्। य इन्द्रं
इन्द्रि॑यन्दधुः। स॒विता वरु॑णो भगः। स सु॒त्रामा॑ ह॒विष्म॑तिः।
यज॑मानाय सश्र॑त। स॒विता वरु॑णोऽदध॑त्। यज॑मानाय
दा॒शुषै॑। आद॑त् नमु॑चेर्वसु। सु॒त्रामा॑ बल॑मिन्द्रि॒यम्॥६५॥

वरु॑णः र॒ख्यत्रमिन्द्रि॑यम्। भगे॑न स॒विता श्रिय॑म्। सु॒त्रामा॑
यश॑सा बल॑म्। दधा॑ना य॒ज्ञमा॑शत। अ॒श्विना॑ गोभि॑रिन्द्रि॒यम्।
अश्वै॑भिर्वीर्यं बल॑म्। ह॒विषेन्द्र॑ꣳ सर॑स्वती। यज॑मानमवर्धयन्।
ता नास॑त्या सुपेश॑सा। हिर॑ण्यवर्तनी॒ नरा॑। सर॑स्वती
ह॒विष्म॑ती। इन्द्रं कर्म॑सु नोऽव॑त। ता भि॒षजा॑ सु॒कर्म॑णा।
सा सु॒दुघा॑ सर॑स्वती। स वृ॒त्रहा॑ श॒तक्र॑तुः। इन्द्रा॑य
दधु॑रिन्द्रि॒यम्॥६६॥

उ॒भा सर॑स्वती॒ बल॑मिन्द्रि॒यन्नरा॑ षट्॥१३॥

दे॒वं ब॒र्हिस्सर॑स्वती। सु॒देवमिन्द्रै॑ अ॒श्विना॑। तेजो॑ न
चख्यु॑र॒क्ष्योः। ब॒र्हिषा॑ दधु॑रिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य

वियन्तु यजं। देवीर्द्वारो अश्विना। भिषजेन्द्रे सरस्वती।
प्राणन्न वीर्यन्नसि। द्वारो दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यजं॥६७॥

देवी उषासावश्विना। भिषजेन्द्रे सरस्वती। बलन्न वाचमास्ये।
उषाभ्यान्दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं।
देवी जोष्टी अश्विना। सुत्रामेन्द्रे सरस्वती। श्रोत्रन्न
कर्णयोर्यशः। जोष्टीभ्यान्दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यजं॥६८॥

देवी ऊर्जाहुती दुधे सुदुधे। पयसेन्द्रः सरस्वत्यश्विना
भिषजावत। शुक्रन्न ज्योतिस्स्तनयोराहुती धत्त इन्द्रियम्।
वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देवा देवानां भिषजा।
होतारविन्द्रमश्विना। वषट्कारैस्सरस्वती। त्विषिन्न हृदये
मतिम्। होतृभ्यान्दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु
यजं॥६९॥

देवीस्तिस्त्रस्तिस्त्रो देवीः। सरस्वत्यश्विना भारतीडा।
शूषन्न मध्ये नाभ्याम्। इन्द्राय दधुरिन्द्रियम्। वसुवने
वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देव इन्द्रो नराशंसः।
त्रिवरूथस्सरस्वत्याऽश्विभ्यामीयते रथः। रेतो न
रूपममृतञ्जनित्रम्। इन्द्राय त्वष्टा दधदिन्द्रियाणि।
वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं॥७०॥

दे॒व इन्द्रो॑ वन॒स्पतिः॑। हिर॑ण्यपर्णो अ॒श्विभ्या॑म्।
 सर॑स्वत्यास्सुपिप्पु॒लः। इन्द्रा॑य पच्यते मधु॑। ओजो॑
 न जू॒तिमृ॑षभो न भाम॑म्। वन॒स्पति॑र्नो दध॑दिन्द्रियाणि॑।
 व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑। दे॒वं ब॒र्हिर्वा॑रितीनाम्।
 अध्व॑रे स्ती॒र्णम॒श्विभ्या॑म्। ऊ॒र्णम्र॑दास्सर॑स्वत्याः॥ ७१॥

स्यो॒नमिन्द्र॑ ते स॒दः। ई॒शायै॑ म॒न्युः५ राजा॑नं ब॒र्हिषा॑
 दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑।
 दे॒वो अ॒ग्निस्वि॑ष्टकृत्। दे॒वान् य॑र॒ख्यद्य॑थाय॒थम्।
 हो॒ता॒रावि॑न्द्रम॒श्विना॑। वा॒चा वाच॑ः सर॑स्वतीम्। अ॒ग्निः५
 सोम॑ः स्विष्टकृत्। स्विष्ट इन्द्र॑स्सु॒त्रामा॑ सवि॒ता व॑रु॒णो
 भि॒षक्। इ॒ष्टो दे॒वो वन॒स्पतिः॑। स्वि॑ष्टा दे॒वा आ॑ज्य॒पाः। इ॒ष्टो
 अ॒ग्निर॒ग्निना॑। हो॒ता हो॒त्रे स्वि॑ष्टकृत्। यशो॑ न दध॑दिन्द्रियम्।
 ऊ॒र्जम॑प॒चितिः५ स्व॒धाम्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒
 यज॑॥ ७२॥

द्वारो॑ दधुरिन्द्रियवसुवने॑ वसुधेयस्य वियन्तु॒ यज॑ जोष्टी॑भ्यान्दधुरिन्द्रियवसुवने॑ वसुधेयस्य वियन्तु॒ यज॑
 होतृभ्यान्दधुरिन्द्रियवसुवने॑ वसुधेयस्य वियन्तु॒ यज॑न्द्रियाणि॑ वसुवने॑ वसुधेयस्य वियन्तु॒ यज॑ सर॑स्वत्या
 वनस्पतिष्व॑ (दे॒वं ब॒र्हिर्दे॒वीर्द्वारो॑ दे॒वी उ॒पासा॑व॒श्विना॑ दे॒वी जोष्टी॑ दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दे॒वा दे॒वाना॑
 भिषजा॑ वषट्कारैर्दे॒वीस्ति॒स्मस्ति॒स्मो दे॒वीर्दे॒व इन्द्रो॑ नरा॒शः५सो॑ दे॒व इन्द्रो॑ वनस्पतिर्दे॒वं ब॒र्हिर्वा॑रितीनान्दे॒वो
 अ॒ग्निस्वि॑ष्टकृद्दे॒वान्। स॒मिधा॑ऽग्नि॒दे॒वं ब॒र्हिस्सर॑स्वत्य॒श्विना॑ स॒र्व वियन्तु॑। द्वा॒रस्ति॒स्मस्स॒र्ववियन्तु॑। अ॒ज
 इन्द्रो॑मजो॒ऽग्निं पर॑स्सर॑स्वतीम्। नक्तं॑ पूर्॒वस्सर॑स्वति। अन्यत्र॑ सर॑स्वती। भिष॒कपूर्॑वन्दुह इन्द्रियम्। अन्यत्र॑
 दधुरिन्द्रियम्। सौ॒त्राम॑ण्याः सु॒तासु॑ती। अ॒ञ्जन्त्य॑य॒य्यंज॑मानः ॥)॥१४॥ [१४]

अ॒ग्निम॒द्य हो॒ता॑रमवृणीत। अ॒य॒ः सु॒तासु॒ती यज॑मानः।
 पच॑न्प॒त्तीः। पच॑न्पुरो॒डाशा॑न्। गृ॒ह्णन्ग्र॑हान्। ब॒ध्नन्न॑श्विभ्याञ्छाग॒ः
 सर॑स्वत्या इन्द्रा॒य। ब॒ध्नन्त्सर॑स्वत्यै मे॒षमिन्द्रा॑या॒श्विभ्या॑म्।
 ब॒ध्नन्निन्द्रा॑य॒र्षभ॑म॒श्विभ्या॑ः सर॑स्वत्यै। सू॒प॒स्था अ॒द्य दे॒वो
 वन॑स्पतिरभवत्। अ॒श्विभ्या॑ञ्छागे॒न सर॑स्वत्या इन्द्रा॒य॥ ७३॥
 सर॑स्वत्यै मे॒षेणेन्द्रा॑या॒श्विभ्या॑म्। इन्द्रा॑य॒र्षभे॑णा॒श्विभ्या॑ः
 सर॑स्वत्यै। अ॒र॒ख्यः॑ स्तान्मे॒दस्तः॑ प्र॒तिप॑च॒ताग्र॑भीषुः।
 अ॒वी॒वृ॒धन्त॒ ग्र॒हैः॑। अ॒पा॒ताम॒श्विना॒ सर॑स्वतीन्द्र॒स्सु॒त्रामा॑
 वृ॒त्र॒हा। सोमा॑न्त्सुरा॒म्णाः। उ॒पो उ॒क्थाम॑दाः श्रौ॒द्विम॑दा॒ अद॑न्।
 अ॒वी॒वृ॒धन्ताङ्गू॑षैः। त्वाम॒द्य॒र्ष आ॒र्षेय॑र्षीणा॒न्नपा॑दवृणीत।
 अ॒य॒ः सु॒तासु॒ती यज॑मानः। ब॒हुभ्य॒ आ सङ्ग॑तेभ्यः। ए॒ष मे॑
 दे॒वेषु॑ वसु॒ वार्या॑ यक्ष्यत॒ इति॑। ता या दे॒वा दे॒व॒दाना॑न्यदुः।
 तान्य॑स्मा॒ आ च॑ शास्व॒। आ च॑ गुरस्व॒। इ॒षित॑श्च॒ हो॒त॒रसि॑
 भ॒द्र॒वा॒च्याय॑ प्रेषि॒तो मा॑नुषः। सू॒क्त॒वा॒काय॑ सू॒क्ता ब्रू॑हि॥ ७४॥

इन्द्राय॒ यज॑मानस्सप्त च॥१५॥ [१५]

उ॒श॒न्त॑स्त्वा हवाम॒ह आ नो॑ अ॒ग्ने सु॒के॒तुना॑। त्व॒ः सो॑म
 म॒हे भ॑ग॒न्त्व॒ः सो॑म॒ प्रचि॑कितो मनी॒षा। त्वया॒ हि नः॑
 पि॒तर॑स्सोम॒ पूर्वे॑ त्व॒ः सो॑म पि॒तृभि॑स्सवि॒न्दानः॑। ब॒र्हि॑षदः
 पि॒तर॒ आऽहं॑ पि॒तृन्। उ॒प॒हृ॒ताः पि॒तरोऽग्नि॑ष्वा॒त्ताः पि॒तरः॑।
 अ॒ग्निष्वा॒त्तानृ॑तुम॒तो ह॑वामहे। नरा॒श॒ः सै॑ सोमपी॒थय्यै॑ आ॒शुः।
 ते नो॒ अ॒र्व॒न्त॑स्सु॒हवा॑ भवन्तु। श॒त्रो भ॑वन्तु द्वि॒पदे॒ श॒श्रु॑तु॒ष्पदे॑।

ये अग्निष्वात्ता येऽनग्निष्वात्ताः॥७५॥

अ॒हो॒मुचः॑ पि॒तर॑स्सो॒म्यासः॑। परेऽवरेऽमृता॑सो भवन्तः।
अधि॑ ब्रुवन्तु ते अ॒वन्त्व॑स्मान्। वा॒न्या॒यै दु॒ग्धे जुष॑माणाः
कर॑म्भम्। उ॒दीरा॑णा अ॒वरे॑ परे॑ च। अ॒ग्निष्वा॒त्ता
ऋ॒तुभि॑स्स॒ध्वि॒दानाः॑। इन्द्र॑वन्तो ह॒विरि॒दञ्जु॑षन्ताम्। यद॑ग्रे
क॒व्यवा॑हन॒ त्वम॑ग्र ईडि॒तो जा॑तवेदः। मात॑ली क॒व्यैः।
ये ता॑तृपु॒र्दे॒वत्रा जेह॑मानाः। होत्रा॒वृध॑स्तोम॑त॒ष्टासो
अ॒कैः। आ॒ग्ने या॑हि सु॒विद॑त्रै॒भिर्वा॑ङ्। स॒त्यैः क॒व्यैः
पि॒तृभि॑र्ध॒र्मस॑द्भिः। ह॒व्यवा॑ह॒मजर॑ पुरु॒प्रिय॑म्। अ॒ग्नि॒ङ्घृते॑न
ह॒विषा॑ स॒पर्य॑न्। उपा॑सदङ्क॒व्यवा॑हं पि॒तृणा॑म्। स नः॑
प्र॒जा॒र्घी॒रव॑ती॒ऽसमृ॑ण्वतु॥७६॥

अनग्निष्वात्ता जेहमानास्सम च॥१६॥

[१६]

होता॑ य॒ख्यदि॑डस्प॒दे। स॒मि॒धानं॑ म॒हद्य॑शः। सुष॑मि॒द्धवै॑र॒ण्यम्।
अ॒ग्निमि॑न्द्र॒वैयो॑धस॒म्। गा॒य॒त्रीञ्छ॑न्द इन्द्रि॒यम्। त्र्य॒वि॒ङ्गावै॑यो
द॒धत्। वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑ य॒ख्यच्छु॑चि॒व्रत॑म्।
त॒नून॑पा॒तमु॑द्भि॒दम्। य॒ङ्ग॒र्भम॑दि॒तिर्द॑धे॥७७॥

शुचि॑मि॒न्द्रवै॑यो॒धस॑म्। उ॒ष्णिह॑ञ्छ॒न्द इन्द्रि॒यम्। दि॒त्यवा॑ह॒ङ्गावै॑यो
द॒धत्। वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑ य॒ख्यदी॑डे॒न्यम्।
ईडि॑त॒वृत्र॑हन्त॑मम्। इडा॑भि॒रीड्य॑ऽसहः। सोम॑मि॒न्द्रवै॑यो॒धस॑म्।
अ॒नु॒ष्टुभ॑ञ्छ॒न्द इन्द्रि॒यम्। त्रि॒व॒थ्स॒ङ्गावै॑यो द॒धत्॥७८॥

वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्थ्सुबर्हिषदम्।
पूषण्वन्तममर्त्यम्। सीदन्तं बर्हिषि प्रिये। अमृतेन्द्रव्योधसम्।
बृहतीञ्छन्द इन्द्रियम्। पञ्चाविङ्गाव्यो दधत्। वेत्वाज्यस्य
होतर्यजं। होतायख्थ्यचस्वतीः। सुप्रायणा ऋतावृधः॥७९॥

द्वारो देवीर्हिरण्ययीः। ब्रह्माण इन्द्रव्योधसम्। पङ्क्तिञ्छन्द
इहेन्द्रियम्। तुर्यवाहुङ्गाव्यो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यजं।
होता यख्थ्सुपेशसे। सुशिल्पे बृहती उभे। नक्तोषासा न
दर्शते। विश्वमिन्द्रव्योधसम्। त्रिष्टुभञ्छन्द इन्द्रियम्॥८०॥

पृष्ठवाहुङ्गाव्यो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यख्थत्प्रचेतसा। देवानामुत्तमय्यंशः। होतारा दैव्या
कवी। सयुजेन्द्रव्योधसम्। जगतीञ्छन्द इहेन्द्रियम्।
अनुङ्गाहुङ्गाव्यो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यख्थत्पेशस्वतीः॥८१॥

तिस्रो देवीर्हिरण्ययीः। भारतीर्बृहतीर्महीः। पतिमिन्द्रव्योधसम्।
विराजञ्छन्द इहेन्द्रियम्। धेनुङ्गान्न वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यख्थ्सुरेतसम्। त्वष्टारं पुष्टिवर्धनम्।
रूपाणि बिभ्रतं पृथक्। पुष्टिमिन्द्रव्योधसम्॥८२॥

द्विपदञ्छन्द इहेन्द्रियम्। उख्याणङ्गान्न वयो दधत्।
वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्थच्छतक्रतुम्। हिरण्यपर्णमुक्थिनम्।
रशनां बिभ्रतव्वंशिम्। भगमिन्द्रव्योधसम्। ककुभञ्छन्द
इहेन्द्रियम्। वशाव्वैहतङ्गान्न वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य

होत॒र्यजं॑ । होता॑ य॒ख्य॒थ्स्वाहा॑कृतीः । अ॒ग्नि॒ङ्ग॒ह॒पतिं॑
 पृथ॑क् । वरु॑णं भेष॒जङ्ग॒विम् । ख्य॒त्रमिन्द्र॑व्यो॒धस॑म् ।
 अति॑च्छन्द॒सञ्छन्द॑ इन्द्रि॒यम् । बृ॒हद॑ष॒भङ्गाव्यो॑ दध॑त् ।
 वेत्वा॒ज्यस्य॑ होत॒र्यजं॑ ॥ ८३ ॥

दधे दध॑दतावृ॒धं इन्द्रि॒यं पेश॑स्वतीर्वयो॒धसं वेत्वा॒ज्यस्य॑ होत॒र्यजं॑ सप्त च॑ (इडस्पदेऽग्निङ्गायत्रीअविम् ।
 शुचि॑व्रतः शुचि॑मुष्णिह॑न्दित्वाह॑म् । ईडे॒न्यः सोम॑मनुष्टु॒भन्नि॒वथ्स॑म् । सुब॑रु॒हिष॑दम॒मृतेन्द्रं॑ बृ॒हतीं
 पञ्चा॑विम् । व्य॒च॑स्वतीस्सुप्रा॒यणा॑ द्वा॒रो ब्र॒ह्माणः॑ प॒ङ्क्तिमि॒ह तु॒र्यवा॑ह॑म् । सुपेश॑से वि॒श्वमिन्द्र॑न्निष्टु॒भं
 प॒ष्ठवा॑ह॑म् । प्रच॑तसा स॒युजेन्द्र॑ज॒गती॑मि॒हान॒ङ्गाह॑म् । पेश॑स्वतीस्ति॒स्रः पति॑र्वि॒राज॑मि॒ह धेनु॑त्र । सुर॑त॒सन्व॑ष्टारं
 पु॒ष्टिमिन्द्र॑न्नि॒ष्टुप॑दमि॒हो॒खाण॑त्र । श॒तक्र॑तुं भ॒गमिन्द्र॑ङ्कु॒भमि॒ह व॒शात्र । स्वाहा॑कृतीः ख्य॒त्रमति॑च्छन्द॒सं
 बृ॒हद॑ष॒भङ्गाव्यो॑ दध॑दिन्द्रि॒यमृषि॑ वसु॒ नवं द॒शेहो॑न्द्रि॒यमष्टं॑ नव द॒श गात्र॑ वयो॒ दध॑दिडस्प॒दे सर्व॑ वेतु
 ॥)॥ १७ ॥

[१७]

समि॑द्धो अ॒ग्निस्स॒मिधा॑ । सुष॑मिद्धो वरै॑ण्यः । गा॒य॒त्री छन्द॑
 इन्द्रि॒यम् । त्र्यवि॒र्गोर्वयो॑ दधुः । तनू॑नपा॒च्छुचि॑व्रतः । तनू॑पाच्च
 सर॑स्वती । उ॒ष्णिक्छन्द॑ इन्द्रि॒यम् । दि॒त्य॒वाङ्गोर्वयो॑ दधुः ।
 इडा॑भि॒र॒ग्निरी॒ड्यः । सोमो॑ दे॒वो अम॑र्त्यः ॥ ८४ ॥

अनु॑ष्टु॒च्छन्द॑ इन्द्रि॒यम् । त्रि॒व॒थ्सो गौर्वयो॑ दधुः । सु॒ब॒रु॒हिर॒ग्निः
 पू॒षण्वान् । स्ती॒र्ण॒ब॒र्हिर॑म॒र्त्यः । बृ॒हती॑ छन्द॑ इन्द्रि॒यम् ।
 पञ्चा॑वि॒र्गोर्वयो॑ दधुः । दुरो॑ दे॒वीर्दि॒शो म॒हीः । ब्र॒ह्मा दे॒वो
 बृ॒हस्प॑तिः । प॒ङ्क्तिश्छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम् । तु॒र्य॒वाङ्गोर्वयो॑ दधुः ॥ ८५ ॥

उ॒षे य॒ह्वी सु॒पेश॑सा । वि॒श्वे दे॒वा अम॑र्त्याः । त्रि॒ष्टु॒च्छन्द॑
 इन्द्रि॒यम् । प॒ष्ठ॒वाङ्गोर्वयो॑ दधुः । दै॒व्या॑ हो॒तारा॑ भिष॒जा । इन्द्रे॑ण

स॒युजां यु॒जा। जग॑ती॒ छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्। अ॒न॒ङ्गान्गौर्वयो॑
दधुः। ति॒स्र इडा॒ सर॑स्वती। भा॒रती॒ म॒रुतो॒ विशः॑॥८६॥

वि॒राट्छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्। धे॒नुगौर्न॑ वयो॑ दधुः। त्वष्टा॑ तु॒रीपो॒
अ॒द्भुतः॑। इ॒न्द्रा॒ग्नी पु॑ष्टि॒वर्ध॑ना। द्वि॒पाच्छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्।
उ॒ख्या गौर्न॑ वयो॑ दधुः। श॒मिता॒ नो व॑न॒स्पतिः॑। स॒वि॒ता
प्र॑सु॒वन्भग॑म्। क॒कुच्छ॑न्द इ॒हेन्द्रि॒यम्। व॒शा वे॒हद्गौर्न॑
वयो॑ दधुः। स्वाहा॑ य॒ज्ञवँ॑रुणः। सु॒ख्यत्रो॒ भेष॑जङ्क॒रत्।
अति॑च्छ॒न्दाश्छ॑न्द इन्द्रि॒यम्। बृ॒हद॑ष॒भो गौर्वयो॑ दधुः॥८७॥

अमर्त्यस्तुर्यवाङ्गौर्वयो दधुर्विशो वशा वेहद्गौर्न वयो दधुश्चत्वारि च॥१८॥ [१८]

व॒स॒न्तेन॑र्तुना॑ दे॒वाः। वस॑वस्त्रि॒वृता॑ स्तु॒तम्। र॒थ॒न्त॒रेण॑
तेज॑सा। ह॒विरि॒न्द्रे वयो॑ दधुः। ग्री॒ष्मेण॑ दे॒वा ऋ॒तुना॑। रु॒द्राः
प॑ञ्चद॒शे स्तु॑तम्। बृ॒हता॒ यश॑सा॒ बल॑म्। ह॒विरि॒न्द्रे वयो॑ दधुः।
व॒र्षाभि॑र्ऋ॒तुना॑ऽऽदि॒त्याः। स्तोमे॑ सप्तद॒शे स्तु॑तम्॥८८॥

वै॒रूपे॑ण॒ विशौ॑ज॒सा। ह॒विरि॒न्द्रे वयो॑ दधुः। शा॒र॒देन॑र्तुना॑ दे॒वाः।
ए॒क॒वि॒ंश ऋ॒भवं॑स्तु॒तम्। वै॒रा॒जेन॑ श्रि॒या श्रि॒यम्। ह॒विरि॒न्द्रे
वयो॑ दधुः। हे॒म॒न्तेन॑र्तुना॑ दे॒वाः। म॒रुत॑स्त्रि॒णवे॒ स्तु॑तम्। ब॒लेन॑
श॒क्वरी॑स्सहः॑। ह॒विरि॒न्द्रे वयो॑ दधुः। शै॒शि॒रेण॑र्तुना॑ दे॒वाः।
त्र॒य॒स्त्रि॒ंशेऽमृ॑त॒ऽस्तु॑तम्। स॒त्येन॑ रे॒वतीः॑ ख्य॒त्रम्। ह॒विरि॒न्द्रे
वयो॑ दधुः॥८९॥

स्तोमे सप्तदशे स्तुतं सहो हविरिन्द्रे वयो दधुश्चत्वारि च (वसन्तेन ग्रीष्मेण वर्षाभिश्शारदेन हेमन्तेन

शैशिरेण षट् ॥ ११९ ॥

[१९]

दे॒वं ब॒र्हिरिन्द्र॑व्यो॒धस॑म् । दे॒वन्दे॒वम॑वर्धयत् । गा॒य॒त्रि॒या
छन्द॑सेन्द्रि॒यम् । तेज॒ इन्द्रे॒ वयो॑ दधत् । व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य
वेतु॒ यज॑ । दे॒वीर्द्वा॒रो दे॒वमिन्द्र॑व्यो॒धस॑म् । दे॒वीर्दे॒वम॑वर्धयन् ।
उ॒ष्णिहा॒ छन्द॑सेन्द्रि॒यम् । प्रा॒णमिन्द्रे॒ वयो॑ दधत् । व॒सु॒वने॑
वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑ ॥ १० ॥

दे॒वी दे॒वव्यो॒धस॑म् । उ॒षे इन्द्र॑मवर्धताम् । अ॒नु॒ष्टु॒भा
छन्द॑सेन्द्रि॒यम् । वा॒चमिन्द्रे॒ वयो॑ दधत् । व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य
वीता॒य्यज॑ । दे॒वी जो॒ष्टी दे॒वमिन्द्र॑व्यो॒धस॑म् । दे॒वी
दे॒वम॑वर्धताम् । बृ॒ह॒त्या छन्द॑सेन्द्रि॒यम् । श्रो॒त्रमिन्द्रे॒ वयो॑
दधत् । व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीता॒य्यज॑ ॥ ११ ॥

दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दे॒वमिन्द्र॑व्यो॒धस॑म् । दे॒वी दे॒वम॑वर्धताम् । प॒ङ्क्या
छन्द॑सेन्द्रि॒यम् । शु॒क्रमिन्द्रे॒ वयो॑ दधत् । व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य
वीता॒य्यज॑ । दे॒वा दै॒व्या हो॒ता॒रा दे॒वमिन्द्र॑व्यो॒धस॑म् । दे॒वा
दे॒वम॑वर्धताम् । त्रि॒ष्टु॒भा छन्द॑सेन्द्रि॒यम् । त्वि॒षिमिन्द्रे॒ वयो॑
दधत् । व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीता॒य्यज॑ ॥ १२ ॥

दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीर्वयो॒धस॑म् । प॒तिमिन्द्र॑मवर्धयन् ।
जग॑त्या छन्द॑सेन्द्रि॒यम् । ब॒लमिन्द्रे॒ वयो॑ दधत् ।
व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑ । दे॒वो न॒रा॒श॒सो
दे॒वमिन्द्र॑व्यो॒धस॑म् । दे॒वो दे॒वम॑वर्धयत् । वि॒रा॒जा

छन्दसेन्द्रियम्। रेत् इन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य
वेतु यज॥१३॥

देवो वनस्पतिर्देवमिन्द्रव्ययोधसम्। देवो देवमवर्धयत्। द्विपदा
छन्दसेन्द्रियम्। भगमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य
वेतु यज। देवं बर्हिर्वारितीनान्देवमिन्द्रव्ययोधसम्।
देवन्देवमवर्धयत्। ककुभा छन्दसेन्द्रियम्। यश इन्द्रे
वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवो
अग्निस्त्विष्टकृद्देवमिन्द्रव्ययोधसम्। देवो देवमवर्धयत्।
अतिच्छन्दसा छन्दसेन्द्रियम्। खषत्रमिन्द्रे वयो दधत्।
वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज॥१४॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

त्रिवृ॒थस्तो॑मो भवति। ब्र॒ह्मव॑र्चस॒ध्वै त्रिवृ॑त्। ब्र॒ह्मव॑र्चसमे॒वाव॑ रु॒न्धे। अ॒ग्नि॒ष्टोम॑स्सोमो भवति। ब्र॒ह्मव॑र्चस॒ध्वाँ अ॒ग्नि॒ष्टोमः॑। ब्र॒ह्मव॑र्चसमे॒वाव॑ रु॒न्धे। र॒थन्त॑र॒ः सा॑मं भवति। ब्र॒ह्मव॑र्चस॒ध्वै र॒थन्त॑रम्। ब्र॒ह्मव॑र्चसमे॒वाव॑ रु॒न्धे। प॒रि॒स्र॒जो॑ होता भवति॥१॥

अ॒रु॒णो मि॑र्मि॒रस्त्रि॑शु॒क्रः। ए॒तद्वै ब्र॑ह्मव॑र्चस॒स्य॑ रू॒पम्। रू॒पेणै॒व ब्र॑ह्मव॑र्चसम॒वं रु॒न्धे। बृ॒ह॒स्पति॑र॒काम॑यत दे॒वानां॑ पु॒रो॒धाङ्ग॑च्छे॒यमि॑ति। स ए॒तं बृ॑ह॒स्पति॑स॒वम॑पश्यत्। तमा॑ऽह॒रत्। तेना॑यजत। ततो॒ वै स दे॒वानां॑ पु॒रो॒धाम॑गच्छत्। यः पु॒रो॒धाका॑म॒स्स्यात्। स बृ॑ह॒स्पति॑स॒वेन॑ यजेत॥२॥

पु॒रो॒धामे॒व ग॑च्छति। तस्य॑ प्रा॒तस्स॒वने॒ स॒न्नेषु॑ ना॒राश॑ऽसेषु। ए॒का॒द॒श द॑खि॒ष्णा नी॑यन्ते। ए॒का॒द॒श मा॒ध्यन्दि॑ने॒ स॒वने॒ स॒न्नेषु॑ ना॒राश॑ऽसेषु। ए॒का॒द॒श तृ॒तीय॑स॒वने॒ स॒न्नेषु॑ ना॒राश॑ऽसेषु। त्रय॑स्त्रि॒ःश॒थ्सं॑पद्यन्ते। त्रय॑स्त्रि॒ःश॒द्वै दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वाव॑रुन्धे। अ॒श्वश्च॑तु॒स्त्रि॒ःशः॑। प्रा॒जा॒प॒त्यो वा अ॒श्वः॑॥३॥

प्र॒जाप॑तिश्चतु॒स्त्रि॒ःशो दे॒वता॑नाम्। याव॑तीरे॒व दे॒वताः॑। ता ए॒वाव॑रुन्धे। कृ॒ष्णा॒जिने॑ऽभिषि॑ञ्चति। ब्र॒ह्म॑णो वा ए॒तद्रू॒पम्। यत्कृ॑ष्णा॒जि॒नम्। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सेनै॒वैन॑ऽसम॑र्धयति। आ॒ज्ये॑ना॒भिषि॑ञ्चति। ते॒जो वा आ॒ज्य॑म्। ते॒ज ए॒वास्मि॑न्दधाति॥४॥

यदा॑ग्ने॒यो भव॑न्ति। अ॒ग्निमु॑खा ह्य॒द्धिः। अथ॒ यत्पौ॑ष्णः। पु॒ष्टिर्वै
पू॒षा। पु॒ष्टिर्वै॑श्यस्य। पु॒ष्टिमे॒वाव॑ रुन्धे। प्र॒सवा॑यं सा॒वित्रः।
अथ॒ यत्त्वा॑ष्ट्रः। त्वष्टा॒ हि रू॒पाणि॑ वि॒क॒रोति॑। नि॒र्व॒रुण॒त्वाय॑
वा॒रुणः॥५॥

अथो॒ य ए॒व कश्च॒ सन्ध॑सूयते। स हि वा॑रुणः। अथ॒
यद्वै॑श्वदेवः। वै॒श्वदे॒वो हि वै॑श्यः। अथ॒ यन्मा॑रुतः। मा॒रुतो॑
हि वै॑श्यः। स॒प्तैतानि॑ ह॒वींषि॑ भवन्ति। स॒प्तग॑णा वै
म॒रुतः। पृ॒श्निः प॒ष्ठौही॑ मा॒रुत्या॑ ल॒भ्यते॑। वि॒द्वै म॒रुतः।
वि॒श ए॒वैतन्म॑ध्यतो॑ऽभिषि॑च्यते। तस्मा॒द्वा ए॒ष वि॒शः प्रि॑यः।
वि॒शो हि म॑ध्यतो॑ऽभिषि॑च्यते। ऋ॒षभ॑च॒र्मेऽध्य॑भिषि॑ञ्चति।
स हि प्र॑जनयिता। द॒ध्राऽभिषि॑ञ्चति। ऊ॒र्वा अ॒न्नाद्य॑न्दधि।
ऊ॒र्जैर्वैन॑म॒न्नाद्ये॑न॒ सम॑र्धयति॥६॥

वा॒रुणो वि॒द्वै म॒रुतो॑ऽष्टौ च॥२॥ [२]

यदा॑ग्ने॒यो भव॑न्ति। आ॒ग्नेयो॑ वै ब्रा॒ह्मणः॑। अथ॒ यथ्सौ॑म्यः। सौ॒म्यो
हि ब्रा॒ह्मणः॑। प्र॒सवा॑यैव सा॒वित्रः। अथ॒ यद्वा॑र॒हस्प॑त्यः। ए॒तद्वै
ब्रा॒ह्मण॑स्य॒ वाक्प॑तीयम्। अथ॒ यद॑ग्नी॒षोमी॑यः। आ॒ग्नेयो॑ वै
ब्रा॒ह्मणः॑। तौ य॒दा स॒ङ्गच्छे॑ते ॥७॥

अथ॑ वी॒र्या॑व॒त्तरो॑ भवति। अथ॒ यथ्सौ॑रस्व॒तः। ए॒तद्धि॑ प्र॒त्य॒ख्यं
ब्रा॒ह्मण॑स्य॒ वाक्प॑तीयम्। नि॒र्व॒रुण॒त्वायै॑व वा॑रुणः। अथो॒ य
ए॒व कश्च॒ सन्ध॑सूयते। स हि वा॑रुणः। अथ॒ यद्वा॑वापृ॒थिव्यः॑।
इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॑ वज्र॒मुद॑यच्छत्। तन्धा॑वापृ॒थिवी॑ नान्व॑मन्येताम्।

तमेतेनैव भागधेयेनान्वमन्येताम्॥८॥

वज्रस्य वा एषोऽनुमानाय। अनुमतवज्रस्सूयाता इति।
अष्टावेतानि हवींषि भवन्ति। अष्टारखरा गायत्री। गायत्री
ब्रह्मवर्चसम्। गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमं रुन्धे। हिरण्येन
घृतमुत्पुनाति। तेजस एव रुचे। कृष्णाजिनोऽभिषिञ्चति।
ब्रह्मणो वा एतदृखसामयो रूपम्। यत्कृष्णाजिनम्।
ब्रह्मन्नेवैनमृखसामयोरध्यभिषिञ्चति। घृतेनाभिषिञ्चति। तथा
वीर्यावत्तरो भवति॥९॥

सङ्गच्छेते भागधेयेनान्वमन्येतां रूपञ्चत्वारि च॥३॥ [३]

न वै सोमेन सोमस्य सवोऽस्ति। हतो ह्येषः। अभिषुतो
ह्येषः। न हि हतस्सूयते। सौमीं सृतवंशामा लभते।
सोमो वै रेतोधाः। रेत एव तदधाति। सौम्यर्चाऽभिषिञ्चति।
रेतोधा ह्येषा। रेतस्सोमः। रेत एवास्मिन्दधाति। यत्किञ्च
राजसूयमृते सोमम्। तत्सर्वं भवति। अषाढय्युत्सु पृतनासु
पप्रिम्। सुवर्षामप्स्वावृज्जनस्य गोपाम्। भरेषुजां
सुखिषिञ्चति। सुश्रवंसम्। जयन्तन्त्वामनु मदेम सोम॥१०॥

रेतस्सोमस्स च॥४॥ [४]

यो वै सोमेन सूयते। स देवसवः। यः पशुना सूयते। स
देवसवः। य इष्ट्या सूयते। स मनुष्यसवः। एतवै पृथये देवाः
प्रायच्छन्। ततो वै सोऽप्यारण्यानां पशूनामसूयत। यावतीः

कियंतीश्च प्रजा वाचवैदन्ति। तासां सर्वासां सूयते॥११॥
 य एतेन यजंते। य उ चैनमेववैदं। नाराशंस्यर्चाभिषिञ्चति।
 मनुष्या वै नराशंसः। निहुत्य वावैतत्। अथाभिषिञ्चति।
 यत्किञ्च राजसूयमनुत्तरवेदीकम्। तत्सर्वं भवति। ये मे
 पञ्चाशतन्ददुः। अश्वानां सधस्तुतिः। द्युमदग्ने महि श्रवः।
 बृहत्कृधि मघोनाम्। नृवदमृत नृणाम्॥१२॥

सूयते सधस्तुतिस्त्रीणि च॥५॥ [५]

एष गोसवः। षट्त्रिंश उक्थ्यो बृहत्सामा। पवमाने
 कण्वरथन्तरं भवति। यो वै वाजपेयः। स सम्राट्सवः।
 यो राजसूयः। स वरुणसवः। प्रजापतिस्स्वाराज्यं परमेष्ठी।
 स्वाराज्यङ्गौरेव। गौरिव भवति॥१३॥

य एतेन यजंते। य उ चैनमेववैदं। उभे बृहद्रथन्तरे भवतः।
 तद्धि स्वाराज्यम्। अयुतन्दखिणाः। तद्धि स्वाराज्यम्।
 प्रतिधुषाभिषिञ्चति। तद्धि स्वाराज्यम्। अनुद्धते वेद्यै
 दखिणत आहवनीयस्य बृहतस्तोत्रं प्रत्यभिषिञ्चति।
 इयवौ रथन्तरम्॥१४॥

असौ बृहत्। अनयोरेवैनमनन्तरहितमभिषिञ्चति।
 पशुस्तोमो वा एषः। तेन गोसवः। षट्त्रिंशस्सर्वः।
 रेवञ्जातस्सहसा वृद्धः। ख्यत्राणाङ्घ्रभृत्तमो वयोधाः।
 महान्महित्वे तस्तभानः। ख्यत्रे राष्ट्रे च जागृहि।

प्रजापतेस्त्वा परमेष्ठिनस्स्वाराज्येनाभिषिञ्चामीत्याह।
स्वाराज्यमेवैनङ्गमयति॥१५॥

इव भवति रथन्तरमाहैकञ्च॥६॥ [६]

सि॒हे व्याघ्र उ॒त या पृ॒दा॒कौ। त्विषि॑र॒ग्नौ ब्रा॑ह्म॒णे सू॒र्ये या।
इन्द्र॒य्याँ दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒ आग॒न्वर्च॑सा सवि॑दा॒ना।
या रा॑ज॒न्ये दु॒न्दुभा॑वाय॒तायाम्। अश्व॑स्य॒ क्रन्द्ये॑ पु॒रुष॑स्य
मा॒यौ। इन्द्र॒य्याँ दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒ आग॒न्वर्च॑सा
सवि॑दा॒ना। या ह॒स्तिनि॑ द्वी॒पिनि॑ या हि॒रण्ये। त्विषि॑रश्वेषु
पु॒रुषेषु॑ गोषु॥१६॥

इन्द्र॒य्याँ दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒ आग॒न्वर्च॑सा
सवि॑दा॒ना। रथे॑ अ॒ख्येषु॑ वृष॒भस्य॑ वा॒जे। वा॒ते पर्ज॑न्ये
वरु॑णस्य॒ शुष्मे॑। इन्द्र॒य्याँ दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒
आग॒न्वर्च॑सा सवि॑दा॒ना। रा॒डसि॑ वि॒राडसि॑। स॒म्राडसि॑
स्व॒राडसि॑। इन्द्रा॑य॒ त्वा तेज॑स्वते॒ तेज॑स्वन्तः॒ श्रीणा॑मि।
इन्द्रा॑य॒ त्वौज॑स्वत॒ ओज॑स्वन्तः॒ श्रीणा॑मि॥१७॥

इन्द्रा॑य॒ त्वा प॑यस्वते॒ पय॑स्वन्तः॒ श्रीणा॑मि। इन्द्रा॑य॒
त्वाऽऽयु॑ष्मत् आयु॑ष्मन्तः॒ श्रीणा॑मि। तेजो॑ऽसि। तत्ते॒ प्र
य॑च्छामि। तेज॑स्वदस्तु मे॒ मुख॑म्। तेज॑स्वच्छि॒रो अस्तु॑
मे। तेज॑स्वान् वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यङ्। तेज॑सा॒ संपि॑पृग्धि मा।
ओजो॑ऽसि। तत्ते॒ प्र य॑च्छामि॥१८॥

ओज॑स्वदस्तु मे॒ मुख॑म्। ओज॑स्वच्छि॒रो अस्तु मे।
 ओज॑स्वान् वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यङ्। ओज॑सा॒ सं पि॑पृग्धि मा।
 पयो॑ऽसि। तत्ते॒ प्र य॑च्छामि। पय॑स्वदस्तु मे॒ मुख॑म्।
 पय॑स्वच्छि॒रो अस्तु मे। पय॑स्वान् वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यङ्। पय॑सा॒
 सं पि॑पृग्धि मा॥१९॥

आयु॑रसि। तत्ते॒ प्र य॑च्छामि। आयु॑ष्मदस्तु मे॒ मुख॑म्।
 आयु॑ष्मच्छि॒रो अस्तु मे। आयु॑ष्मान् वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यङ्।
 आयु॑षा॒ सं पि॑पृग्धि मा। इ॒मम॑ग्र॒ आयु॑षे॒ वर्च॑से कृधि।
 प्रि॒य९ रे॒तो वरु॑ण सोम राजन्। मा॒तेवा॑स्मा अदि॒ते शर्म॑
 यच्छ। वि॒श्वे दे॒वा ज॑रद॒ष्टिर्य॑थाऽस॑त्॥२०॥

आयु॑रसि वि॒श्वायु॑रसि। स॒र्वायु॑रसि॒ सर्व॑मायु॑रसि। यतो॒ वातो॑
 मनो॑जवाः। यतः॒ ख्य॑रन्ति॒ सिन्ध॑वः। तासा॑न्त्वा॒ सर्वा॑सा९
 रु॒चा। अ॒भिषि॑ञ्चामि॒ वर्च॑सा। स॒मुद्र॑ इ॒वासि॑ गृ॒ह्मना॑। सोम॑
 इवा॒स्यदा॑भ्यः। अ॒ग्निरि॑व वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यङ्। सूर्य॑ इव॒ ज्योति॑षा
 वि॒भूः॥२१॥

अ॒पाय्यो॑ द्रव॑णे॒ रसः॑। तम॑हम॒स्मा आ॑मुष्याय॒णाय॑। तेज॑से
 ब्र॒ह्मव॑र्च॒साय॑ गृ॒ह्णामि॑। अ॒पाय्यं॑ ऊ॒र्मो रसः॑। तम॑हम॒स्मा
 आ॑मुष्याय॒णाय॑। ओज॑से वी॒र्या॑य गृ॒ह्णामि॑। अ॒पाय्यो॑ म॒ध्यतो॑
 रसः॑। तम॑हम॒स्मा आ॑मुष्याय॒णाय॑। पु॒ष्ट्यै प्र॒जन॑नाय गृ॒ह्णामि॑।
 अ॒पाय्यो॑ य॒ज्ञियो॑ रसः॑। तम॑हम॒स्मा आ॑मुष्याय॒णाय॑। आयु॑षे

दीर्घायुत्वाय॑ गृह्णामि॥२२॥

गोष्वोजस्वन्तः॑ श्रीणाम्योजोऽसि॑ तत्ते प्रयच्छामि॑ पर्यसा॑ संपिपृथि॑ माऽसद्विभूर्यज्ञियो॑ रसो द्वे च॥७॥

[७]

अभिप्रेहि॑ वीरय॑स्व। उग्रश्चेत्ता॑ सपत्न॑हा। आतिष्ठ॑ मित्रव॑र्धनः।
तुभ्य॑न्देवा अधि॑ब्रवन्। अङ्गौ न्यङ्काव॑भित् आतिष्ठ॑ वृत्रह॑न्त्रथम्।
आतिष्ठ॑न्तं परि॒ विश्वे॑ अभूषन्। श्रिय॑वँसानश्चरति॑ स्वरो॑चाः।
म॒हत्तद॑स्यासुर॑स्य॒ नाम॑। आ वि॒श्वरूपो॑ अ॒मृतानि॑ तस्थौ।
अनु॒ त्वेन्द्रो॑ मद॒त्वनु॒ बृहस्पतिः॑॥२३॥

अनु॒ सोमो॒ अन्व॒गिरा॑वीत्। अनु॒ त्वा॒ विश्वे॑ दे॒वा
अ॑वन्तु। अनु॒ सप्त॑ राजा॑नो॒ य उ॒ताभिषि॑क्ताः। अनु॒ त्वा
मि॒त्रावरु॑णावि॒हाव॑तम्। अनु॒ द्यावा॑पृथि॒वी वि॒श्वश॑म्भू। सूर्यो॑
अहो॑भिरनु॒ त्वाऽव॑तु। च॒न्द्रमा॒ नख्य॑त्रैरनु॒ त्वाऽव॑तु। द्यौश्च
त्वा पृथि॒वी च॒ प्रचे॑तसा। शु॒क्रो बृह॑द्द॒खिणा॑ त्वा पिप॑र्तु।
अनु॒ स्वधा॑ चि॒किता॒ः सोमो॑ अ॒ग्निः। आऽयं॑ पृ॒णक्तु॑ रज॑सी
उ॒पस्थ॑म्॥२४॥

बृहस्पतिस्सोमो॑ अ॒ग्निरेक॑श्च॥८॥

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। ता अ॑स्मात्सृ॒ष्टाः परा॑चीरायन्।
स ए॒तं प्र॒जाप॑तिरोद॒नम॑पश्यत्। सोऽन्नं॑ भूतो॑ऽतिष्ठत्। ता
अ॒न्यत्रा॑न्नाद्य॒मवित्वा॑। प्र॒जाप॑तिं प्र॒जा उ॒पाव॑र्तन्त। अन्न॑मे॒वैनं॑
भूतं॑ पश्य॑न्तीः प्र॒जा उ॒पाव॑र्तन्ते। य ए॒तेन॒ यज॑न्ते। य उ॑
चैनमे॒ववै॑द। सर्वा॑ण्यन्ना॒नि भव॑न्ति॥२५॥

सर्वे पुरुषाः। सर्वाण्येवान्नान्यव रुन्धे। सर्वान्पुरुषान्। राडंसि
 विराडसीत्याह। स्वाराज्यमेवैनङ्गमयति। यद्विरण्यन्ददाति।
 तेजस्तेनावरुन्धे। यत्तिसृधन्वम्। वीर्यन्तेन। यदष्ट्राम्॥२६॥
 पुष्टिन्तेन। यत्कमण्डलुम्। आयुष्टेन। यद्विरण्यमा बध्नाति।
 ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेवास्मिन्दधाति। अथो तेजो वै
 हिरण्यम्। तेज एवात्मन्धत्ते। यदोदनं प्राश्नाति। एतदेव
 सर्वमवरुध्य॥२७॥

तदस्मिन्नेकधाऽधात्। रोहिण्याङ्कार्यः। यद्वाह्मण एव रोहिणी।
 तस्मादेव। अथो वर्ष्मेवैनः समानानाङ्करोति। उद्यता सूर्येण
 कार्यः। उद्यन्तुर्वा एतः सर्वाः प्रजाः प्रतिनन्दन्ति। दिदृख्येण्यो
 दर्शनीयो भवति। य एववैदो ब्रह्मवादिनो वदन्ति॥२८॥

अवेत्योऽवभृथा ३ ना ३ इति। यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयति।
 तथ्स्विदेवावैति। तन्नावैति। त्रिभिः पवयति। त्रयं इमे
 लोकाः। एभिरेवैनल्लोकैः पवयति। अथो अपावा एतत्तेजो
 वर्चः। यद्दर्भाः। यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयति। अपामेवैनन्तेजसा
 वर्चसाऽभिषिञ्चति॥२९॥

भवन्त्यष्ट्रामवरुध्यं वदन्ति दर्भा यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयत्येकंश्च॥९॥

प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स एतं
 पञ्चशारदीयमपश्यत्। तमाऽहरत्। तेनायजत। ततो
 वै स बहोर्भूयानभवत्। यः कामयेत बहोर्भूयान्त्स्यामिति।

स पञ्चशारदीयेन यजेत। बहोरेव भूयान्भवति। मरुत्स्तोमो
वा एषः। मरुतो हि देवानां भूयिष्ठाः॥३०॥

बहुर्भवति। य एतेन यजते। य उचैनमेववैदं। पञ्चशारदीयो
भवति। पञ्च वा ऋतवस्सव्वँत्सरः। ऋतुष्वेव सव्वँत्सरे
प्रतिष्ठति। अथो पञ्चाख्या पङ्क्तिः। पाङ्क्तो यज्ञः। यज्ञमेवाव
रुन्धे। सप्तदशः स्तोमा नाति यन्ति। सप्तदशः प्रजापतिः।
प्रजापतेराप्त्यै॥३१॥

भूयिष्ठा यन्ति द्वे च॥१०॥ [१०]

अगस्त्यो मरुद्भ्य उक्षणः प्रौख्यत्। तानिन्द्र आदत्त। त
एनवँज्रमुद्यत्याभ्यायन्त। तानगस्त्यश्चैवेन्द्रश्च कयाशुभीयेनाशमयताम्।
ताञ्छान्तानुपाह्वयत। यत्कयाशुभीयं भवति शान्त्यै।
तस्मादेत ऐन्द्रामारुता उख्याणस्सवनीया भवन्ति। त्रयः
प्रथमेऽहन्ना लभ्यन्ते। एवन्द्वितीये। एवन्तृतीये॥३२॥

एवञ्चतुर्थे। पञ्चोत्तमेऽहन्ना लभ्यन्ते। वर्षिष्ठमिव ह्येतदहः।
वर्षिष्ठस्समानानां भवति। य एतेन यजते। य
उचैनमेववैदं। स्वाराज्यवँ एष यज्ञः। एतेन वा एकया
वा कान्दमस्स्वाराज्यमगच्छत्। स्वराज्यङ्गच्छति। य एतेन
यजते॥३३॥

य उ चैनमेववैदं। मरुतो वा एष स्तोमः। एतेन वै मरुतो
देवानां भूयिष्ठा अभवन्। भूयिष्ठस्समानानां भवति। य

ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒ववै॑द। प॒ञ्चशा॒रदी॒यो वा ए॒ष
य॒ज्ञः। आ प॑ञ्चमा॒त्पुरु॑षा॒दन्न॑म॒त्ति। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य
उ॑ चैनमे॒ववै॑द। स॒प्तद॒शः स्तो॒मा ना॒ति य॒न्ति। स॒प्तद॒शः
प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑तेरे॒व नै॒ति॥ ३४॥

तृतीयं गच्छति य एतेन यजतेऽति य एतेन यजते य उ चैनमेववैद त्रीणि च (अगस्त्यस्स्वाराज्यं
मारुतः पञ्चशारदीयो वा एष यज्ञस्सप्तदशं प्रजापतेरेव नैति ॥)॥११॥ [११]

अ॒स्या जरा॑सो द॒मा म॒रित्राः॑। अ॒र्चद्धू॑मासो अ॒ग्नयः॑ पाव॒काः।
श्वि॒चीच॑य॒श्श्वा॒त्रासो॑ भु॒रुण्य॑वः। व॒न॒रूष॑दो वा॒यवो॒ न सो॒माः।
यजा॑ नो मि॒त्रावरु॑णा। यजा॑ दे॒वाः ऋ॒तं बृ॒हत्। अ॒ग्ने य॒ख्वि
स्व॒न्दम॑म्। अ॒श्विना॒ पिब॑तः सु॒तम्। दी॒द्य॒ग्री शु॒चि॒व्रता॑।
ऋ॒तुना॑ य॒ज्ञवा॑हसा॥ ३५॥

द्वे विरू॒पे च॑रत॒स्स्वर्थे॑। अ॒न्याऽन्या॑ व॒त्समु॑प॒ धाप॑येते।
हरि॑र॒न्यस्यां॑ भव॑ति स्व॒धावान्। शु॒क्रो अ॒न्यस्या॑न्द॒दृशे
सु॒वर्चाः॑। पूर्वा॑प॒रश्चर॑तो मा॒ययै॑तौ। शि॒शू क्री॑ड॒न्तौ परि॑
यातो अ॒ध्वर॑म्। वि॒श्वान्य॑न्यो भुव॑नाऽभि च॒ष्टे। ऋ॒तून॑न्यो
वि॒दध॑ञ्जायते पुनः॑। त्रीणि॑ श॒ता त्री॑ष॒हस्रा॑ण्य॒ग्निम्। त्रि॒ंशच्च॑
दे॒वा नव॑ चाऽस॒पर्य॑न्त॥ ३६॥

औ॒र्ख्यन्धृ॑तैरास्तृ॒णन्ब॒र्हिर॑स्मै। आदि॒द्धोता॑र॒न्य॒षाद॑यन्त।
अ॒ग्निना॒ऽग्नि॒स्समि॑ध्यते। क॒विर्गृ॑हप॒तिर्यु॑वा। ह॒व्यवा॑ङ्मु॒ह्यस्यः॑।
अ॒ग्निर्दे॒वाना॑ञ्ज॒ठर॑म्। पू॒तद॑र्ख्यः क॒विक्र॑तुः। दे॒वो दे॒वेभि॑रा

गमत्। अग्निश्रियो मरुतो विश्वकृष्टयः। आ त्वेषमुग्रमव
ईमहे वयम्॥३७॥

ते स्वानिनो रुद्रिया वरुषनिर्णिजः। सिंहा न
हेषक्रतवस्सुदानवः। यदुत्तमे मरुतो मध्यमे वा। यद्वाऽवमे
सुभगासो दिवि ष्ट। ततो नो रुद्रा उत वाऽन्वस्य। अग्ने
वित्ताद्धविषो यद्यजामः। ईडे अग्निः स्ववसन्नमोभिः।
इह प्रसप्तो वि च यत्कृतन्नः। रथैरिव प्रभरे वाजयद्धिः।
प्रदखिणिन्मरुताः स्तोममृद्ध्याम्॥३८॥

श्रुधि श्रुत्कर्ण वह्निभिः। देवैरग्ने सयावभिः। आसीदन्तु
वरुहिषि। मित्रो वरुणो अर्यमा। प्रातर्यावाणो अध्वरम्।
विश्वेषामदितिर्यज्ञियानाम्। विश्वेषामतिथिर्मानुषाणाम्।
अग्निर्देवानामव आवृणानः। सुमृडीको भवतु विश्ववेदाः। त्वे
अग्ने सुमतिं भिख्यमाणाः॥३९॥

दिवि श्रवो दधिरे यज्ञियांसः। नक्ता च चक्रुरुषसा
विरूपे। कृष्णश्च वर्णमरुणश्च सन्धुः। त्वामग्र आदित्यासं
आस्यम्। त्वाञ्जिह्वाः शुचयश्चक्रिरे कवे। त्वाः रातिषाचो
अध्वरेषु सश्विरे। त्वे देवा हविरदन्त्याहुतम्। नि त्वा
यज्ञस्य साधनम्। अग्ने होतांरमृत्विजम्। वनुष्वदेव धीमहि
प्रचेतसम्। जीरन्दूतममर्त्यम्॥४०॥

यज्ञवाहुसासपर्यन्वयमृद्ध्या भिख्यमाणाः प्रचेतसमेकञ्च॥१२॥

[१२]

तिष्ठा हरी रथ आ युज्यमाना याहि। वायुर्न नियुतो नो

अच्छ। पिबा॒स्यन्धो॑ अ॒भिसृ॑ष्टो अ॒स्मे। इन्द्र॒स्स्वाहा॑ ररि॒मा ते॑
मदा॑य। कस्य॒ वृषा॑ सु॒ते सचा॑। नि॒युत्वा॑न्वृष॒भो र॑णत्। वृ॒त्रहा॑
सोम॑पीतये। इन्द्र॒वृँय॑म्महा॒धने॑। इन्द्र॒मर्भे॑ हवामहे। युज॑वृँत्रेपुं
व॒ज्रिण॑म्॥४१॥

द्वि॒ता यो वृ॒त्रह॑न्तमः। वि॒द इन्द्र॑श्शत॒क्रतुः॑। उप॑ नो
हरि॑भिस्सु॒तम्। स सूर॑ आज॒नय॑ज्योति॒रिन्द्र॑म्। अ॒या धि॒या
तर॑णि॒रद्रि॑ब॒र्हाः। ऋ॒तेन॑ शु॒ष्मी न॑व॒मानो अ॒र्केः। व्यु॑स्त्रिधो॑
अ॒स्रो अ॒द्रिर्बि॑भेद। उ॒तत्य॑दा॒श्वश्चि॑यम्। यदि॑न्द्र॒ नाहु॑षी॒ष्वा।
अ॒ग्रे वि॒ख्यु प्र॑तीद॒यत्॥४२॥

भरे॑ष्विन्द्र॑ सु॒हव॑ हवामहे। अ॒होमु॑च सु॒कृत॑न्दैव्य॒जन॑म्।
अ॒ग्नि॒मि॒त्रवृँ॑रुण॑ सा॒तये॑ भग॑म्। द्यावा॑पृथि॒वी म॒रुत॑स्स्व॒स्तये॑।
म॒हि र॒खेत्रं॑ पु॒रुश्च॑न्द्र॒वृँ वि॒द्वान्। आदि॑त्सखि॒भ्यश्च॑रथ॑
समै॑रत्। इन्द्रो॑ नृभि॑रज॒न॒दीद्या॑न॒स्सा॒कम्। सूर्य॑मुषसं॒ज्ञातु॑म॒ग्निम्।
उ॒रुत्रो॑ लो॒कम॑नु॒ नेषि॑ वि॒द्वान्। सु॒व॒र्वज्यो॑ति॒रभ॑य॑
स्व॒स्ति॥४३॥

ऋ॒ष्वा तं इन्द्र॑ स्थवि॑रस्य बा॒हू। उप॑स्थेयाम शर॒णा बृ॑हन्ता॑।
आ नो॑ वि॒श्वाभि॑रू॒तिभि॑स्स॒जोषाः॑। ब्रह्म॑ जुषा॒णो ह॑र्यश्च याहि।
वरी॑वृज॒स्थवि॑रेभिस्सुशि॒प्रा। अ॒स्मे दध॑द्वृष॒णश्च॑ शु॒ष्ममिन्द्र॑।
इन्द्रा॑य॒ गाव॑ अ॒शि॒रम्। दु॒दुहे॑ व॒ज्रिणे॑ मधु॑। यत्सी॑मुप॒ह्वरे॑
वि॒दत्। तास्ते॑ व॒ज्रि॒न्धेन॑वो॒ जोज॑युर्नः॥४४॥

गर्भस्तयो न॒युतो॑ वि॒श्ववा॑राः। अ॒हर॑ह॒र्भूय॑ इ॒ज्जोगु॑वानाः। पूर्णा
इन्द्र॑ ख॒षुम॑तो॒ भोज॑नस्य। इ॒मान्ते॑ धियं॒ प्र भ॑रे म॒हो म॒हीम्।
अ॒स्य स्तो॒त्रे धि॑षणा॒ यत्त॑ आ॒न॒जे। तमु॑त्स॒वे च॑ प्रस॒वे च॑
सास॒हिम्। इन्द्र॑न्दे॒वास॒श्शव॑सा म॒दन्न॑नु॥४५॥

वृज्जिणमयथ्वस्ति जोजयुर्नस्सप्त च॥१३॥ [१३]

प्र॒जाप॑तिः प॒शून॑सृजत। ते॒ऽस्मा॑त्सृष्टाः परा॑श्च आयन्।
तान॑ग्निष्टोमे॒न नाप्रो॑त्। तानु॑क्थ्ये॒न नाप्रो॑त्। तान्थो॑ड॒शिना॑
नाप्रो॑त्। तान्ना॑त्रिया॒ नाप्रो॑त्। तान्त्स॒न्धिना॑ नाप्रो॑त्।
सो॑ऽग्निम॑ब्रवीत्। इ॒मान्म॑ ई॒प्सेति॑। तान॑ग्निस्त्रिवृ॒ता स्तोमे॑न॒
नाप्रो॑त्॥४६॥

स इन्द्र॑मब्रवीत्। इ॒मान्म॑ ई॒प्सेति॑। तानिन्द्रः॑ प॒ञ्चद॑शेन॒
स्तोमे॑न॒ नाप्रो॑त्। स विश्वा॑न्दे॒वान॑ब्रवीत्। इ॒मान्म॑ ई॒प्सते॑ति॒।
तान् विश्वे॑दे॒वास्सप्त॑द॒शेन॒ स्तोमे॑न॒ नाप्नु॑वन्। स विष्णु॑मब्रवीत्।
इ॒मान्म॑ ई॒प्सेति॑। तान् विष्णु॑रेकविं॒शेन॒ स्तोमे॑नाप्रोत्।
वा॒र॒व॒न्तीये॑नावारयत॥४७॥

इ॒द्विं॑ष्णुर्वि च॑क्रम॒ इति॑ व्य॒क्रम॑त। यस्मा॑त्प॒शवः॑ प्रप्रेव॒
भ्र॑ंशैरन्। स ए॒तेन॑ यजेत। यदाप्रो॑त्। तद॒प्तो॒र्याम॑स्याप्तो॒र्याम॑त्वम्।
ए॒तेन॑ वै दे॒वा जै॒त्वा॑नि जि॒त्वा। य॒ङ्काम॑मका॒मय॑न्त॒ तमा॑प्नुवन्।
य॒ङ्काम॑ङ्कामय॑ते। तमे॒तेना॑प्नोति॥४८॥

स्तोमेन॒ नाप्रो॑दवारयत् नव॑ च॥१४॥ [१४]

व्या॒घ्रो॑ऽयम॒ग्नौ च॑रति॒ प्रवि॑ष्टः। ऋ॒षी॑णां पु॒त्रो अ॑भि॒शस्ति॑पा

अ॒यम्। न॒म॒स्का॒रेण॒ नम॑सा ते जुहोमि। मा दे॒वाना॑मि॒थुयाक॑र्म
भा॒गम्। सा॒वी॒रु॒हि दे॒व प्र॑स॒वाय॑ पि॒त्रे। व॒र्ष्माण॑म॒स्मै
वरि॒माण॑म॒स्मै। अथा॒स्मभ्य॑ꣳ स॒वित॑स्सर्वता॒ता। दि॒वेदि॑व
आ सु॒वा भू॑रिं प॒श्वः। भू॒तो भू॑तेषु च॒रति॑ प्रविष्टः। स
भू॒ताना॑मधि॒पति॑र्बभूव॥ ४९॥

तस्य॑ मृ॒त्यौ च॑रति राज॒सूय॑म्। स राजा॑ रा॒ज्यमनु॑
मन्यतामि॒दम्। येभि॑श्शिल्पैः पप्रथा॒नामदृ॑हत्। येभि॑र्द्याम॒भ्यपि॑ꣳ शत्प्र
येभि॑र्वाच॒र्वि॒श्वरू॑पाꣳ स॒मव्य॑यत्। तेने॒मम॑ग्र इ॒ह वर्च॑सा
सम॑ङ्घि। येभि॑रादि॒त्यस्त॑प॒ति प्र॑ के॒तुभिः॑। येभि॑स्सूर्यो ददृ॒शे
चि॒त्रभा॑नुः। येभि॑र्वाच॒ पुष्क॑लेभि॒रव्य॑यत्। तेने॒मम॑ग्र इ॒ह
वर्च॑सा सम॑ङ्घि॥ ५०॥

आ॒ऽयं भा॑तु शव॑सा प॒ञ्च कृ॑ष्टीः। इन्द्र॑ इव ज्ये॒ष्ठो
भ॑वतु प्र॒जावान्। अ॒स्मा अ॑स्तु पुष्क॒लश्चि॒त्रभा॑नु। आ॒ऽयं
पृ॒णक्तु॑ रज॑सी उ॒पस्थ॑म्। यत्ते॒ शिल्प॑ङ्कश्यप रोच॒नाव॑त्।
इन्द्रि॑याव॒त्पुष्क॑लश्चि॒त्रभा॑नु। यस्मि॒न्सूर्या॑ अर्पितास्सप्त
सा॒कम्। तस्मि॒न्नाजा॑न॒मधि॑ वि॒श्रये॑मम्। द्यौर॑सि पृथि॒व्यसि॑।
व्या॒घ्रो वैया॒घ्रेऽधि॑ ॥ ५१॥

वि॒श्रय॑स्व दि॒शो म॒हीः। वि॒शस्त्वा॑ सर्वा॑ वाञ्छन्तु। मा
त्वद्रा॒ष्ट्रमधि॑ भ्र॒शत्। या दि॒व्या आपः॑ पय॑सा सं॒बभू॑वुः। या
अ॒न्तरि॑ख्य उ॒त पा॒र्थि॒वीर्याः॑। तासा॑न्त्वा॒ सर्वा॑साꣳ रु॒चा।

अ॒भिषि॑ञ्चामि॒ वर्च॑सा। अ॒भि त्वा॒ वर्च॑साऽसिच॒न्द्रिव्ये॑न।
पय॑सा स॒ह। यथा॑सा॒ राष्ट्र॑वर्धनः॥५२॥

तथा॑ त्वा सवि॒ता क॑रत्। इन्द्र॒वृषि॑श्चा॒ अवी॑वृधन्।
स॒मुद्र॑व्यचस॒ङ्गिरः॑। र॒थीत॑म॒ रथी॑नाम्। वाजा॑ना॒ र॒
सत्प॑तिं पति॑म्। वस॑वस्त्वा पुर॒स्ताद॑भिषि॑ञ्चन्तु गाय॒त्रेण॑
छन्द॑सा। रु॒द्रास्त्वा द॑खिषण॒तोऽभिषि॑ञ्चन्तु त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सा।
आ॒दि॒त्यास्त्वा प॒श्चाद॑भिषि॑ञ्चन्तु जाग॑तेन॒ छन्द॑सा।
विश्वे॑ त्वा दे॒वा उत्तर॑तोऽभिषि॑ञ्चन्त्वानु॑ष्टुभेन॒ छन्द॑सा।
बृह॑स्पति॑स्त्वो॒परि॑ष्टाद॒भिषि॑ञ्चतु पाङ्के॑न॒ छन्द॑सा॥५३॥

अ॒रुण॑न्त्वा वृक॑मु॒ग्रङ्ग॑जङ्क॒रम्। रोच॑मानं म॒रुता॑म॒ग्रे अ॒र्चिषः॑।
सूर्य॑वन्तं म॒घवा॑नवृषि॑पास॒हिम्। इन्द्र॑मु॒क्थेषु॑ नाम॒हूत॑म॒ हुवे॑म।
प्र बा॒हवा॑ सि॒सृत॑जीव॒से नः॑। आ नो॒ गव्यू॑तिमु॒ख्यत॑ङ्घृतेन।
आ नो॒ जने॑ श्रवयतय्यु॑वाना। श्रुतं मे॑ मि॒त्राव॑रुणा॒ हवे॑मा।
इन्द्र॑स्य ते वीर्य॑कृतः। बा॒हू उ॒पाव॑ हरामि॥५४॥

ब॒भूवा॑व्यय॒त्तेने॑मम॒ग्न इ॒ह वर्च॑सा॒ सम॑ङ्घि॒ वैया॑ग्रेऽधि॒ राष्ट्र॑वर्धनः॒ पाङ्के॑न॒ छन्द॑सो॒पाव॑हरामि॥१५॥—[१५]

अ॒भि प्रेहि॑ वी॒रय॑स्व। उ॒ग्रश्चे॑त्ता सप॒त्न॒हा। आति॑ष्ठ वृ॒त्रह॑न्त॒मः।
तुभ्य॑न्दे॒वा अधि॑ब्रवन्। अ॒ङ्कौ न्य॑ङ्काव॒भितो॑ रथ॒य्यौ।
ध्वा॒न्तवृ॑त्ताग्रमनु॑ स॒ञ्चर॑न्तौ। दूरे॑हेतिरिन्द्रि॒यावा॑न्यत॒त्री। ते
नोऽग्नयः॑ पप्रयः पारयन्तु। नम॑स्त ऋषे गद। अव्य॑थायै त्वा
स्व॒धायै॑ त्वा॥५५॥

मा न॑ इन्द्रा॒भित॒स्त्वदृ॒ष्वारि॑ष्टासः। ए॒वा ब्र॑ह्मन्तवेद॑स्तु। ति॒ष्ठा
रथे॒ अधि॑ यद्वज्र॑हस्तः। आ र॒श्मीन्दै॑व युवसे॒ स्वश्वः॑। आ ति॑ष्ठ
वृत्र॑हन्नाति॑ष्ठन्तं परि॑। अनु॒ त्वेन्द्रो॑ मद॒त्वनु॑ त्वा मि॒त्रावरु॑णौ।
द्यौश्च॑ त्वा पृथि॒वी च॒ प्रचे॑तसा। शु॒क्रो बृ॑ह॒स्विणा॑ त्वा पिप॑र्तु।
अनु॑ स्व॒धा चि॑किता॒ः सोमो॑ अ॒ग्निः। अनु॑ त्वाऽवतु॒ सवि॑ता
स॒वेन॑॥५६॥

इन्द्र॒विँश्वा॑ अवीवृधन्। स॒मुद्र॒व्यच॑सङ्गिरः। र॒थीत॑म॒ः
रथी॑नाम्। वाजा॑ना॒ः स॒त्पति॑ पति॑म्। परि॑मा से॒न्या
घोषाः॑। ज्याना॑वृँञन्तु गृ॒ध्रवः॑। मे॒थि॒ष्ठाः पि॒न्वमा॑ना इ॒ह।
माङ्गो॑प॒तिम॑भि स॒र्वि॑शन्तु। तन्मेऽनु॑मति॒रनु॑ मन्यताम्।
तन्मा॒ता पृ॑थि॒वी तत्पि॑ता द्यौः॥५७॥

तद्वा॑वा॒णस्सोम॑सुतो॒ मयो॑भुवः। तद॑श्विना शृणुत॒ः
सौभ॑गा युवम्। अव॑ ते हे॒ड उदु॑त्त॒मम्। ए॒ना व्या॑घ्रं
प॑रिषस्वजा॒नाः। सि॒ःह॑ हि॒न्वन्ति॑ मह॒ते सौभ॑गाय।
स॒मुद्र॒न्न सु॑हव॑न्तस्थि॒वाःस॑म्। म॒र्मृज्य॑न्ते॒ द्वीपि॑न॒मप्स्व॑न्तः।
उद॑सावे॒तु सूर्यः॑। उदि॑दं मा॒मक॑वृँचः। उदि॑हि देव सूर्य। स॒ह
व॒श्रुना॑ मम। अ॒हवृँचो॑ वि॒वाच॑नम्। मयि॑ वाग॑स्तु धर्ण॑सिः।
यन्तु॑ न॒दयो॑ व॒र्षन्तु॑ प॒र्जन्याः॑। सु॒पिप्प॒ला ओष॑धयो
भवन्तु। अन्न॑वतामोद॒नव॑तामा॒मि॒ष्वव॑ताम्। ए॒षाः राजा॑
भूय॑साम्॥५८॥

ये केशिनः प्रथमास्सत्रमासन्त। येभिराभृतय्यँदिद्विँरोचन्ते।
तेभ्यो जुहोमि बहुधा घृतेन। रायस्पोषेणेमव्वर्चसा स॥
सृजाथ। नर्ते ब्रह्मणस्तपसो विमोकः। द्विनार्मी दीख्या
वशिनी ह्युग्रा। प्र केशास्सुवते काण्डिनो भवन्ति। तेषां
ब्रह्मेदीशे वपनस्य नान्यः। आ रोह प्रोष्ठद्विँषहस्व शत्रून्।
अवास्माग्दीख्या वशिनी ह्युग्रा॥५९॥

देहि दखिषणां प्रतिरस्वायुः। अथामुच्यस्व वरुणस्य पाशात्।
येनावपथ्सविता ख्बुरेण। सोमस्य राज्ञो वरुणस्य विद्वान्।
तेन ब्रह्माणो वपतेदमस्योर्जेमम्। रय्या वर्चसा स॥ सृजाथ।
मा ते केशाननु गाद्वर्च एतत्। तथा धाता करोतु ते।
तुभ्यमिन्द्रो बृहस्पतिः। सविता वर्च आदधात्॥६०॥

तेभ्यो निधानं बहुधा व्यैच्छन्। अन्तरा द्यावापृथिवी
अपस्सुवः। दर्भस्तम्बे वीर्यकृते निधाय। पौ॥स्येनेमव्वर्चसा
स॥ सृजाथ। बलन्ते बाहुवोस्सविता दधातु। सोमस्त्वाऽनक्तु
पयसा घृतेन। स्त्रीषु रूपमश्विनैतन्नि धत्तम्। पौ॥स्येनेमव्वर्चसा
स॥सृजाथ। यथ्सीमन्तुङ्कङ्कतस्ते लिलेखा। यद्वा ख्बुरः
परिववर्ज वपस्ते। स्त्रीषु रूपमश्विनैतन्नि धत्तम्।
पौ॥स्येनेम॥ स॥ सृजाथो वीर्येण॥६१॥

अवास्माग्दीख्या वशिनी ह्युग्राऽदधाद्ववर्ज वपस् स्ते द्वे च॥१७॥

इन्द्रवै स्वाविशो मरुतो नापाचायन्। सोऽनपचाय्यमान

ए॒तद्वि॑घ्नम॑पश्यत्। तमा॑ऽहरत्। तेना॑यजत। तेनै॒वासा॒न्तः॑
सः॑ स्त॒म्भव्य॑हन्। यद्व्यहन्। तद्वि॑घ्नस्य॑ विघ्न॒त्वम्।
वि पा॒प्मानं॑ भ्रातृ॒व्यः॑ हते। य ए॒तेन॑ यज॑ते। य उ॑
चैनमे॒ववै॑द॥६२॥

यः॑ राजा॑न॒विंशो॑ नाप॒चार्ये॑युः। यो वा॑ ब्राह्म॒णस्तम॑सा
पा॒प्मना॑ प्रावृ॒तस्स्यात्। स ए॒तेन॑ यजेत। वि॒घ्नेनै॒वैन॑द्वि॒हृत्य॑।
वि॒शामा॑धि॒पत्य॑ङ्गच्छति। तस्य॑ द्वे द्वा॒दशे॑ स्तो॒त्रे भव॑तः।
द्वे च॑तुर्वि॒ंशे। औद्वि॑द्यमे॒व तत्। ए॒तद्वै र्ष॑त्रस्यौद्वि॒द्यम्।
यद॑स्मै स्वा॒विशो॑ ब॒लिः॑ हर॑न्ति॥६३॥

हर॑न्त्यस्मै॒ विशो॑ ब॒लिम्। ऐ॒नम॑प्र॒तिख्या॑तङ्गच्छति। य ए॒ववै॑द॥
प्र॒बाहु॑ग्वा अ॒ग्रे र्ष॑त्राण्याते॒पुः। तेषा॑मिन्द्रः र्ष॑त्राण्याद॑त्त। न
वा इ॒मानि॑ र्ष॑त्राण्य॒भूव॑न्निति॑। तन्न॒र्षत्रा॑णन्न॒र्षत्र॑त्वम्। आ
श्रेय॑सो भ्रातृ॒व्यस्य॑ तेज॑ इन्द्रि॒यन्द॑त्ते। य ए॒तेन॑ यज॑ते। य उ॑
चैनमे॒ववै॑द॥६४॥

तद्यथा॑ ह॒ वै स॑च॒क्रिणौ॑ क॒प्लका॑वुपाव॑हितौ स्याता॑म्। ए॒वमे॒तौ
यु॒गम॑न्तौ स्तोमौ॑। अ॒युर्षु॒ स्तोमेषु॑ क्रियेते। पा॒प्मनो॑ऽप॒हत्ये॑।
अप॑ पा॒प्मानं॑ भ्रातृ॒व्यः॑ हते। य ए॒तेन॑ यज॑ते। य उ॑
चैनमे॒ववै॑द॥ तद्यथा॑ ह॒ वै सू॑त॒ग्राम॑ण्यः। ए॒वञ्छ॑न्दा॒सि।
तेष्व॒सावा॑दित्यो बृ॒हती॒रभ्यू॑ढः॥६५॥

स॒तो बृ॑हतीषु स्तुवते स॒तो बृ॑हन्। प्र॒जया॑ प॒शुभि॑रसा॒नीत्ये॒वा।

व्यतिषक्ताभिस्स्तुवते। व्यतिषक्तुवै र्वषत्रविंशा। विशैवैनङ्खत्रेण
 व्यतिषजति। व्यतिषक्ताभिस्स्तुवते। व्यतिषक्तो वै
 ग्रामणीस्संजातैः। सजातैरेवैनव्यतिषजति। व्यतिषक्ताभिस्स्तुवते।
 व्यतिषक्तो वै पुरुषः पाप्मभिः। व्यतिषक्ताभिरेवास्य पाप्मनो
 नुदते॥६६॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

पीवो॑न्ना॒ रयि॑वृ॒धस्सु॑मे॒धाः। श्वे॒तस्सि॑ष॒क्ति नि॒युता॑मभि॒श्रीः।
ते वा॒यवे॒ सम॑नसो॒ वित॑स्थुः। वि॒श्वेन्नर॑स्स्वप॒त्यानि॑ चक्रुः।
रा॒येऽनु॒ यञ्ज॑तू॒ रोद॑सी उ॒भे। रा॒ये दे॒वी धि॑षणा॒ धाति॑ दे॒वम्।
अधा॑ वा॒युन्नि॒युते॑स्सश्च॒त स्वाः। उ॒त श्वे॒तवँ॑सु॒धिति॑न्निरे॒के। आ
वा॑यो॒ प्र याभिः॑। प्र वा॒युम॑च्छा॒ बृह॑ती म॒नीषा॑॥१॥

बृ॒हद्र॑यि॒वँश्व॑वा॒रा रथ॑प्रा॒म् द्यु॒तद्या॑मा नि॒युतः॑
पत्य॑मानः। क॒विः क॒विमि॑य॒खसि॑ प्रयज्यो। आ नो॑
नि॒युद्वि॑श्श॒तिनी॑भि॒रध्व॑रम्। स॒हस्रि॑णी॒भिरु॑प॒ याहि॑ य॒ज्ञम्।
वा॒यो अ॒स्मिन् ह॒विषि॑ मा॒दय॑स्व। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभि॑स्सदा॒
नः। प्र॒जाप॑ते॒ न त्वदे॑तान्य॒न्यः। वि॒श्वा जा॒तानि॑ परि॒ ता
ब॑भूव। यत्का॑मास्ते जुहु॒मस्तन्नो॑ अस्तु॥२॥

व॒यः स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। र॒यीणां॑ पति॑र्य्य॒जतं॑ बृह॒न्तम्।
अ॒स्मिन्भ॑रे॒ नृत॑म॒घ्वाँज॑सातौ। प्र॒जाप॑तिं प्रथ॒म॒जामृ॑तस्य।
य॒जाम॑ दे॒वमधि॑ नो ब्रवीतु। प्र॒जाप॑ते॒ त्वन्नि॑धि॒पाः पु॒राणः॑।
दे॒वानां॑ पि॒ता ज॑नि॒ता प्र॒जाना॑म्। पति॑र्वि॒श्वस्य॑ जग॑तः
पर॒स्याः। ह॒विर्नो॑ दे॒व वि॑ह॒वे जु॑षस्व। तवे॒मे लो॒काः प्र॒दिशो॑
दिश॑श्च॥३॥

प॒रा॒वतो॑ नि॒वत॑ उ॒द्वत॑श्च। प्र॒जाप॑ते वि॒श्वसृ॑ज्जीव॒धन्य॑ इ॒दन्नो॑
दे॒व। प्र॑ति॒हर्य॑ ह॒व्यम्। प्र॒जाप॑तिं प्रथ॒मय्य॑ज्ञि॒याना॑म्।

दे॒वाना॑म॒ग्रे य॒ज॒त॒य्यँज॑ध्वम्। स नो॑ द॒दातु॑ द्र॒विण॑ꣳ
सु॒वीर्य॑म्। रा॒य॒स्पोष॑द्विं प्य॒तु नाभि॑म॒स्मे। यो रा॒य ई॒शे
श॒तदा॑य उ॒क्थ्यः॑। यः प॑शूनाꣳ रं॒खि॒ता वि॑ष्ठि॒ताना॑म्।
प्र॒जाप॑तिः प्रथ॒म॒जा ऋ॒तस्य॑॥ ४॥

स॒हस्र॑धा॒मा जु॑ष॒ताꣳ ह॒विर्नः॑। सोमा॑पूष॒णेमौ॑ दे॒वौ।
सोमा॑पूष॒णा रज॑सो वि॒मान॑म्। स॒प्तच॑क्रꣳ रथ॒मवि॑श्वमि॒न्वम्।
वि॒ष्वृतं॑ मन॑सा यु॒ज्यमा॑नम्। तज्जि॑न्वथो वृष॒णा प॒ञ्चर॑श्मिम्।
दि॒व्यन्य॑स्सद॑नश्च॒क्र उ॒च्चा। पृ॒थि॒व्याम॒न्यो अ॒ध्यन्त॑रि॒ख्वे।
ताव॑स्मभ्य॑ पु॒रुवा॑रं पु॒रुख्बु॑म्। रा॒य॒स्पोष॑द्विं प्य॒तान्नाभि॑म॒स्मे॥ ५॥

धि॒यं पू॒षा जि॑न्वतु वि॒श्वमि॒न्वः। र॒यिꣳ सोमो॑ रयि॒पति॑र्दधातु।
अव॑तु दे॒व्यदि॑तिर॒न॒र्वा। बृ॒हद्व॑दे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑।
वि॒श्वान्य॑न्यो भुव॑ना ज॒जान॑। वि॒श्वम॒न्यो अ॑भि॒चर॑ष्वा॒ण
ए॒ति। सोमा॑पूष॒णाव॑व॒तन्धि॑यं मे। यु॒वभ्या॑द्विंश्वाः पृ॒त॒ना
ज॒येम। उ॒दु॒त्त॒मवृ॑रु॒णास्त॑भ्रा॒ह्माम्। यत्कि॑ञ्चेदङ्कि॒त॒वासः॑।
अव॑ ते हे॒ड॒स्तत्त्वा॑ या॒मि। आ॒दि॒त्याना॑म॒वसा॑ न दं॒खि॒णा।
धा॒रय॑न्त आ॒दि॒त्यासं॑स्ति॒स्रो भूमी॑र्धा॒रय॑न्। य॒ज्ञो दे॒वाना॑ꣳ
शुचि॑र॒पः॥ ६॥

म॒नी॒षाऽस्तु॑ च॒र्तस्या॑स्मे कि॒त॒वासं॑श्च॒त्वारि॑ च॥ १॥ [१]

ते शु॒क्रास॑श्शुच॑यो रश्मि॒वन्तः॑। सी॒द॒न्नादि॑त्या अ॒धि ब॒रु॒हिषि॑
प्रि॒ये। का॒मेन॑ दे॒वास्सर॑थ॒न्दि॒वो नः॑। आ या॑न्तु य॒ज्ञमु॑पं

नो जुषाणाः। ते सूनवो अदितेः पीवसामिषम्। घृतं
पिन्वत्प्रतिहर्यन्नृतेजाः। प्र यज्ञिया यजमानाय येमुरे।
आदित्याः कामं पितुमन्तमस्मे। आ नः पुत्रा अदितेर्यान्तु
यज्ञम्। आदित्यासः पथिभिर्देवयानैः ॥७॥

अस्मे कामन्दाशुषे सन्नमन्तः। पुरोडाशङ्कृतवन्तञ्जुषन्ताम्।
स्कभायत् निर्ऋतिः सेधतामन्तिम्। प्र रश्मिभिर्यतमाना
अमृधाः। आदित्याः कामं प्रयताव्वषट्कृतिम्। जुषध्वन्नो
हव्यदातिर्य्यजत्राः। आदित्यान्काममवसे हुवेम। ये भूतानि
जनयन्तो विचिरव्युः। सीदन्तु पुत्रा अदितेरुपस्थम्। स्तीर्णं
बर्हिर्हविरद्याय देवाः ॥८॥

स्तीर्णं बर्हिस्सीदता यज्ञे अस्मिन्। ध्राजास्सेधन्तो
अमन्तिन्दुरेवाम्। अस्मभ्यं पुत्रा अदितेः प्र यज्ञसत।
आदित्याः कामं हविषो जुषाणाः। अग्ने नयं सुपथा
राये अस्मान्। विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्।
युयोध्यस्मञ्जुहुराणमेनः। भूयिष्ठान्ते नमं उक्तिर्विधेम।
प्र वंशशुक्राय भानवे भरध्वम्। हव्यं मतिश्चाग्नये सुपूतम् ॥९॥

यो दैव्यानि मानुषा जनुषि। अन्तर्विश्वानि विद्वान्
जिगाति। अच्छा गिरो मतयो देवयन्तीः। अग्निर्य्यन्ति
द्रविणं भिक्षमाणाः। सुसन्दशः सुप्रतीकः स्वश्चम्।
हव्यवाहमरतिं मानुषाणाम्। अग्ने त्वमस्मद्युयोध्यमीवाः।

अन॑ग्नि॒त्रा अ॒भ्य॑मन्त॒ कृ॒ष्टीः। पुन॑र॒स्मभ्य॑ꣳ सुवि॒ताय॑ देव।
ख्या॒विँश्वै॑भि॒रज॑रै॒भिर्य॑जत्र॥१०॥

अग्ने॒ त्वं पा॑रया॒ नव्यो॑ अ॒स्मान्। स्व॒स्तिभि॑रति॒ दुर्गा॑णि
वि॒श्वो॑। पू॒श्च पृ॒थ्वी ब॑हु॒ला न॑ उ॒र्वी। भवा॑ तो॒काय॑ तन॑याय॒
शय्योः॑। प्रका॑रवो मन॒ना व॒च्यमा॑नाः। दे॒वद्री॑ची॒न्नय॑थ
दे॒वय॑न्तः। द॒खि॒ष्णि॒णावा॒ङ्गाजि॑नी प्रा॒च्येति॑। ह॒विर्भ॑रन्त्य॒ग्नये॑
घृ॒ताची॑। इन्द्र॒न्नरो॑ यु॒जे रथ॑म्। ज॒गृ॒भ्णाते॒ दखि॑ष्णमिन्द्र
ह॒स्तम्॥११॥

व॒सूय॑वो वसुप॒ते वसू॑नाम्। वि॒द्मो हि त्वा॒ गोप॑तिꣳ शू॒र
गो॒नाम्। अ॒स्मभ्य॑श्चि॒त्रवृ॑षणꣳ र॒यिन्दाः॑। तवे॒दविँश्व॑म॒भितः॑
पश॒व्यम्। यत्प॑श्य॒सि च॑ख॒षसा॒ सूर्य॑स्य। गवा॑म॒सि गो॑प॒तिरे॑कं
इन्द्र। भ॒र॒ष्मीम॑हि॒ ते प्र॑य॒तस्य॑ व॒स्वः। समि॑न्द्र णो॒ मन॑सा
ने॒षि गो॑भिः। सꣳ सू॒रिभि॑र्मघव॒न्त्सꣳ स्व॒स्त्या। सं ब्र॑ह्म॒णा
दे॒वकृ॑त॒य्यँद॑स्ति॥१२॥

सन्दे॒वानाꣳ सु॑म॒त्या य॒ज्ञिया॑नाम्। आ॒राच्छ॑त्रुम॒पं
बा॒धस्व॑ दूरम्। उ॒ग्रो य॑श्श॒म्बः पु॑रु॒हूत॑ तेन॑। अ॒स्मे
धे॑हि॒ यव॑म॒द्गोम॑दिन्द्र। कृ॒धीधि॑य॒ञ्जि॒त्रे वा॑ज॒रत्ना॑म्। आ
वे॒धसꣳ स॑ हि शुचिः॑। बृ॒ह॒स्पतिः॑ प्रथ॒मजा॑य॒मानः॑। म॒हो
ज्योति॑षः पर॒मे व्यो॑मन्। स॒प्तास्य॑स्तुविजा॒तो रवे॑ण। वि
स॒प्त॒र॑श्मि॒रध॑म॒त्तमाꣳसि॥१३॥

बृ॒ह॒स्पति॑स्सम॒जय॑द्वसू॒नि। म॒हो ब्र॒जान्गोम॑तो दे॒व ए॒षः।

अ॒पस्सि॒षांस॒न्त्सु॒वर॒प्रती॒तः। बृ॒हस्प॒तिर्ह॒न्त्य॒मित्र॑म॒र्कैः।
 बृ॒हस्प॒ते पर्ये॒वा पि॒त्रे। आ नो॑ दि॒वः पा॒वीर॒वी। इ॒मा
 जु॒ह्वा॒ना यस्ते॒ स्तनः॑। सर॑स्वत्य॒भि नो॑ नेषि। इ॒य॒
 शु॒ष्मेभि॑र्बिस॒खा इ॒वारु॒जत्। सा॒नु गिरी॑णान्त॒विषे॑भि॒रूर्मि॑भिः।
 पा॒राव॒दघ्नी॑मव॒से सुवृ॑क्तिभिः। सर॑स्वती॒मा वि॒वासे॑म
 धी॒तिभिः॑॥१४॥

दे॒व॒यानैर्दे॒वास्सु॑पू॒तय्यँज॑न्न ह॒स्तम॑स्ति तमा॑स्यूर्मिभिर्द्वे च॥२॥ [२]

सोमो॑ धे॒नुः सोमो॑ अ॒र्वन्त॑मा॒शुम्। सोमो॑ वी॒रङ्ग॑र्म॒ण्य॒न्ददा॑तु।
 सा॒दन्य॑र्वि॒दथ्य॑ः स॒भेय॑म्। पि॒तुश्श्रव॑ण॒य्यो द॑दा॒शद॑स्मै।
 अ॒षाढ॑य्यु॒त्सु त्व॑ सो॒म क्र॑तुभिः। या ते॒ धामा॑नि
 ह॒विषा॑ यज॑न्ति। त्वमि॒मा ओष॑धी॒स्सोम॑ वि॒श्वाः। त्वम॑पो
 अ॒जन॑य॒स्त्वङ्गाः। त्वमा॑त॒तन्थो॑र्वन्त॒रि॒ख्यम्। त्व॒ज्योति॑षा॒ वि
 तमो॑ वव॒र्थ॥१५॥

या ते॒ धामा॑नि दि॒वि या पृ॑थि॒व्याम्। या प॑र्व॒तेष्वोष॑धीष्व॒प्सु।
 तेभि॑र्नो॒ विश्वै॑स्सुम॒ना अ॑हे॒डन्। रा॒ज॒न्त्सोम॑ प्र॒ति ह॒व्या
 गृ॒भाया॑ वि॒ष्णोर्नु॑क॒न्तद॑स्य प्रि॒यम्। प्र त॑द्वि॒ष्णुः। प॒रो मा॑त्र॒या
 त॒नुवा॑ वृ॒धान। न ते॑ म॒हि॒त्वम॑न्व॒ञ्जु॑वन्ति। उ॒भे ते॑ वि॒द्म
 र॒ज॑न्सी पृथि॒व्या वि॒ष्णो दे॒व त्वम्। प॒रम॑स्य॒ वि॒त्से॥१६॥

विच॑क्रमे॒ त्रि॒दे॒वः। आ ते॑ म॒हो यो जा॑त ए॒वा अ॒भि
 गो॒त्राणि॑। आ॒भि॒स्स्पृ॒धो मि॒थती॑र॒िष॑ण्यन्। अ॒मित्र॑स्य
 व्य॒थया॑ म॒न्युमि॑न्द्र। आ॒भि॒र्वि॒श्वा अ॒भियु॑जो॒ विषू॑चीः।

आर्याय॑ विशो॒व॒तारी॒र्दासीः॑। अ॒य॒ः शृ॒ण्वे अ॒ध ज॒यन्नु॒त
घ्नन्। अ॒यमु॒त प्र कृ॑णुते यु॒धा गाः। य॒दा स॒त्यङ्कृ॑णुते
म॒न्युमि॒न्द्रः॑॥१७॥

विश्व॑न्द्दृढं भ॑यत॒ एज॑दस्मात्। अनु॑ स्व॒धाम॑खर॒न्नापो॑ अस्य।
अव॑र्धत॒ मध्य॒ आ ना॒व्याना॑म्। स॒घ्रीची॑नेन॒ मन॑सा॒ तमि॑न्द्र
ओजि॑ष्ठेन। ह॒न्म॑नाह॒न्नभि॑द्यून। म॒रुत्वं॑न्तवृष॑भ॒व्वावृ॑धानम्।
अक॑वारि॒न्द्रिव्य॑ः शा॒समि॑न्द्रम्। वि॒श्वासा॑ह॒मवे॑से नू॒तना॑य।
उ॒ग्रः स॑हो॒दामि॒ह तः हु॑वेम। ज॒निष्ठा॑ उ॒ग्रस्स॑ह॒से
तुरा॑य॥१८॥

म॒न्द्र ओजि॑ष्ठो बहु॒लाभि॑मानः। अव॑र्ध॒न्निन्द्रं॑ म॒रुत॑श्चि॒दत्र॑।
मा॒ता यद्वी॑र॒न्दध॑न॒द्धनि॑ष्ठा। क॑स्यावो॑ म॒रुत॑स्स्व॒धाऽऽसी॑त्।
यन्मा॑मेकः॑ स॒मर्ध॑त्ताहि॒हत्ये॑। अ॒हः ह्यु॑ग्रस्त॒विष॑स्तुवि॒ष्मान्।
विश्व॑स्य॒ शत्रो॑रन॒मव्व॑ध॒स्त्रैः। वृ॒त्रस्य॑ त्वा श्व॒सथा॒ दी॑ष॒माणाः।
विश्वे॑ दे॒वा अ॑ज॒हुर्ये॑ सखा॒यः। म॒रुद्भि॑रिन्द्र॒ सख्य॑न्ते
अस्तु॑॥१९॥

अथे॒मा वि॒श्वाः पृ॒त॑ना जया॒सि। व॒धीवृ॑त्रं म॒रुत॑ इन्द्रि॒येण॑।
स्वेन॒ भामे॑न॒ तवि॑षो ब॒भूवा॑न्। अ॒हमे॒ता मन॑वे वि॒श्वश्च॑न्द्राः।
सु॒गा अ॒पश्च॑कर॒ वज्र॑बाहुः। स यो वृ॒षा वृ॒ष्णि॒येभि॒स्समो॑काः।
म॒हो दि॒वः पृ॑थि॒व्याश्च॑ स॒म्राट्। स॒तीन॑स॒त्वा ह॒व्यो भ॑रैषु।
म॒रुत्वा॑न्नो भव॒त्विन्द्र॑ ऊ॒ती। इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑तरद्वृ॒त्रतूर्ये॑॥२०॥

अनाधृष्यो मघवा शूर इन्द्रः। अन्वेनद्विंशो अमदन्त
पूर्वीः। अयं राजा जगत्तश्चरषणीनाम्। स एव वीरस्स
उ वीर्यावान्। स एकराजो जगतः परस्पाः। यदा
वृत्रमतर्च्छूर इन्द्रः। अथाभवद्वमिताभिक्रतूनाम्। इन्द्रो
यज्ञवर्धयन्विश्ववेदाः। पुरोडाशस्य जुषतां हविर्नः।
वृत्रन्तीर्त्वा दानववृत्रबाहुः॥२१॥

दिशोऽदृहदृहिता दृहणेन। इमय्यज्ञवर्धयन्विश्ववेदाः।
पुरोडाशं प्रति गृभ्णात्विन्द्रः। यदा वृत्रमतर्च्छूर इन्द्रः।
अथैकराजो अभवज्जनानाम्। इन्द्रो देवाञ्छम्बरहत्य
आवत्। इन्द्रो देवानामभवत्पुरोगाः। इन्द्रो यज्ञे हविषा
वावृधानः। वृत्रतूर्नो अभयं शर्म यंसत्। यस्सप्त सिन्धुं
रदधात्पृथिव्याम्। यस्सप्त लोकानकृणोदिशश्च। इन्द्रो
हविष्मान्धसगणो मरुद्भिः। वृत्रतूर्नो यज्ञमिहोप यासत्॥२२॥

ववर्थ विष् इन्द्रस्तुरायस्तु वृत्रतूर्य वज्रबाहुः पृथिव्यान्नीणि च॥३॥ [३]

इन्द्रस्तरस्वानभिमातिहोग्रः। हिरण्यवाशीरिषिरस्सुवर्षाः।
तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्य। अपि भद्रे सौमनसे स्याम।
हिरण्यवर्णो अभयङ्कणोतु। अभिमातिहेन्द्रः पृतनासु जिष्णुः।
स नृशर्म त्रिवरूथविं यंसत्। यूयं पात स्वस्तिभिस्सदा
नः। इन्द्रं स्तुहि वज्रिणं स्तोमपृष्ठम्। पुरोडाशस्य
जुषतां हविर्नः॥२३॥

हृत्वाभिमांतीः पृतनास्सहस्वान्। अथाभयङ्कुणुहि विश्वतो नः।
 स्तुहि शूरवृञ्जिणमप्रतीत्तम्। अभिमातिहनं पुरुहूतमिन्द्रम्। य
 एक इच्छतपतिर्जनेषु। तस्मा इन्द्राय हविरा जुहोत। इन्द्रो
 देवानामधिपाः पुरोहितः। दिशां पतिरभवद्वाजिनीवान्।
 अभिमातिहा तविषस्तुविष्मान्। अस्मभ्यश्चित्रवृषणं
 रयिन्दात्॥ २४॥

य इमे द्यावापृथिवी महित्वा। बलेनादहदभिमातिहेन्द्रः।
 स नो हविः प्रति गृभ्णातु रातये। देवानान्देवो निधिपा
 नो अव्यात्। अनवस्ते रथवृष्णे यत्ते। इन्द्रस्य नु
 वीर्याण्यहन्नहिम्। इन्द्रो यातोऽवसितस्य राजा। शमस्य च
 शृङ्गिणो वज्रबाहुः। सेदु राजा रवेति चर्षणीनाम्। अरान्न
 नेमिः परि ता बभूव॥ २५॥

अभि सिध्मो अजिगादस्य शत्रून्। वितिग्मेन वृषभेणा
 पुरोभेत्। सवृञ्जेणासृजद्वृत्रमिन्द्रः। प्र स्वां मतिमतिरच्छाशदानः।
 विष्णुन्देववृरुणमृतये भगम्। मेदसा देवा वपया यजध्वम्।
 ता नो यज्ञमार्गतद्विश्वधेना। प्रजावदस्मे द्रविणेह धत्तम्।
 मेदसा देवा वपया यजध्वम्। विष्णुश्च देववृरुणश्च
 रातिम्॥ २६॥

ता नो अमीवा अप बाधमानौ। इमय्यज्ञञ्जुषमाणावुपेतम्।
 विष्णूवरुणा युवमध्वराय नः। विशे जनाय महि शर्म

यच्छतम्। दीर्घप्रयञ्जू हविषां वृधाना। ज्योतिषाऽरातीर्दहतन्तमाँसि
 ययोरोजसां स्कभिता रजाँसि। वीर्येभिर्वीरतमां शविष्ठा।
 याऽपत्ये ते अप्रतीत्ता सहोभिः। विष्णू अगन्वरुणा
 पूर्वहूतौ॥ २७॥

विष्णूवरुणावभिशस्तिपावाम्। देवा यजन्त हविषां घृतेन।
 अपामीवाँ सेधतँ रख्यसँश्च। अथाधत्तय्यँजमानाय
 शय्योः। अँहोमुचां वृषभा सुप्रतूर्ती। देवानाँन्देवतमां
 शचिष्ठा। विष्णूवरुणा प्रतिहर्यतन्नः। इदन्नरा प्रयतमृतये
 हविः। मही नु द्यावापृथिवी इह ज्येष्ठै। रुचा भवताँ
 शुचयद्विरकैः॥ २८॥

यथ्सीध्वँरिष्ठे बृहती विमिन्वन्। नृवद्ध्योख्या पप्रथानेभिरेवैः।
 प्रपूर्वजे पितरा नव्यँसीभिः। गीर्भिः कृणुध्वँ सदने ऋतस्य।
 आ नो द्यावापृथिवी दैव्येन। जनेन यातं महिँ वाध्वँरूथम्।
 स इथ्स्वपा भुवनेष्वास। य इमे द्यावापृथिवी जजान। उर्वी
 गभीरे रजसी सुमेकै। अवँशे धीरँश्शच्या समैरत्॥ २९॥

भूरिन्द्वे अचरन्ती चरन्तम्। पृद्वन्तङ्गर्भमपदीदधाते। नित्यन्न
 सूनुं पित्रोरुपस्थै। तं पिपृतँ रोदसी सत्यवाचम्।
 इदन्द्यावापृथिवी सत्यमस्तु। पितृमातर्यदिहोपं ब्रुवे वाम्।
 भूतन्देवानामवमे अवोभिः। विद्यामेषध्वँजनञ्जीर- दानुम्।
 उर्वी पृथ्वी बहुले दूरे अन्ते। उपं ब्रुवे नमसा यज्ञे अस्मिन्।

दधाते॒ ये सु॒भगे॑ सु॒प्रतू॑र्ती। द्यावा॒ र॒ख्यं॑ तं पृथि॒वी नो॒
अ॒भ्वा॑त्। या जा॒ता ओष॑धयोऽति॒ विश्वाः॑ परि॒ष्ठाः। या
ओष॑धय॒स्सोम॑राज्ञीर॒श्वाव॑ती॒ः सोम॑व॒तीम्। ओष॑धी॒रिति॑
मा॒तरो॒ऽन्या वो॑ अ॒न्याम॑वतु॥ ३० ॥

हवि॑र्नो दा॒द्भूव॑ रा॒तिं पू॒र्वहू॑ताव॒र्कैरै॑रद॒स्मिन् च॑ ॥ ४ ॥ [४]

शुचि॒न्नु स्तोम॑ः॒ श॒जथ॑द्वृ॒त्रम्। उ॒भा वा॑मिन्द्रा॒ग्नी प्र च॑र॒षणि॑भ्यः।
आ वृ॒त्रह॑णा गी॒र्भिर्वि॑प्रः। ब्रह्म॑णस्प॒ते त्वम॑स्य य॒न्ता। सू॒क्तस्य॑
बोधि॒ तन॑यश्च जि॒न्वा। वि॒श्वन्त॑द्ब॒द्रय्यं॑ द॒वन्ति॑ दे॒वाः। बृ॒हद्व॑देम
वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑। स ई॒ः स॒त्येभि॑स्सखि॒भिश्शु॑चि॒द्धिः।
गोधा॑यस॒द्विध॑न॒सैर॑तर्दत्। ब्रह्म॑णस्पति॒र्वृष॑भिर्व॒राहैः॑ ॥ ३१ ॥

घ॒र्मस्वे॑देभि॒र्द्रवि॑ण॒व्याँन॑ट्। ब्रह्म॑णस्प॒तेर॑भवद्यथाव॒शम्।
स॒त्यो म॒न्युर्म॑हि क॒र्मा करि॑ष्यतः। यो गा उ॒दाज॑त्स दि॒वे
वि चा॑भजत्। म॒हीव॑ रीति॒श्शव॑सा स॒रत्पृ॑थक्। इ॒न्ध्या॑नो
अ॒ग्नि॒व॑नवद्वनुष्यतः। कृ॒तब्र॑ह्मा शू॒शुव॑द्रा॒तह॑व्य॒ इत्। जा॒तेन॑
जा॒तम॑ति॒सृ॒त्र सृ॑सते। यय्य॑य्यु॒जङ्कु॑णु॒ते ब्रह्म॑णस्पतिः।
ब्रह्म॑णस्प॒ते सु॒यम॑स्य वि॒श्वहा॑ ॥ ३२ ॥

रा॒यस्स्या॑म र॒थ्यो वि॑वंस्वतः। वी॒रेषु॑ वी॒राः॒ उप॑पृ॒ङ्क्षि न॒स्त्वम्।
यदी॑शा॒नो ब्रह्म॑णा॒ वेषि॑ मे॒ हव॑म्। स इ॒ज्जन॑ने॒न स॒ विशा॑ स
जन्म॑ना। स पु॒त्रैर्वा॑जं॒ भर॑ते॒ धना॑ नृ॒भिः। दे॒वाना॑य्यः पि॒तर॑मा॒
विवा॑सति। श्र॒द्धाम॑ना ह॒विषा॑ ब्रह्म॑णस्पति॒म्। यास्ते॑ पू॒षन्ना॑वो

अ॒न्तः। शु॒क्रन्ते॑ अ॒न्यत्पू॒षेमा॑ आशाः॑। प्रप॑थे प॒थाम॑जनिष्ट
पू॒षा ॥३३॥

प्रप॑थे दि॒वः प्रप॑थे पृथि॒व्याः। उ॒मे अ॒भि प्रि॒यत॑मे स॒धस्थे॑।
आ च॑ परा॑ च चरति प्रजा॒नन्। पू॒षा सु॒बन्धु॑र्दि॒व
आ पृथि॒व्याः। इ॒डस्पति॑र्म॒घवा॑ द॒स्मव॑र्चाः। तन्दे॒वासो
अद॑दुस्सूर्यायै॑। कामे॑न कृत॒न्तव॑स॒ः स्वश्च॑म्। अ॒जाऽश्वः
पशु॑पा वाज॑बस्त्यः। धि॒य॒ञ्जिन्वो॑ वि॒श्वे भुव॑ने अर्पितः। अष्टा॑
पू॒षा शि॑थि॒रामु॒द्वरी॑वृजत्॥३४॥

सञ्च॑ख्या॒णो भुव॑ना दे॒व ई॒यते। शु॒ची वो ह॒व्या
म॑रुत॒श्शुची॑नाम्। शुचि॑ः॒ हिनो॑म्यध्व॒रः शुचि॑भ्यः।
ऋ॒तेन॑ स॒त्यमृ॑त॒साप॑ आयन्। शुचि॑जन्मान॒श्शुच॑यः पाव॒काः।
प्र चि॒त्रम॑र्कङ्गु॒णते॑ तुरा॒य। मा॒रुता॑य॒ स्वत॑वसे भरध्वम्। ये
सहा॑ः॒सि सह॑सा॒ सह॑न्ते। रेज॑न्ते अ॒ग्रे पृथि॒वी म॒खेभ्यः॑।
अ॒ःसे॒ष्वा म॑रुतः खा॒दयो॑ वः॥३५॥

व॒ख्वस्सु॑रु॒क्मा उप॑ शिश्रि॒याणाः॑। वि वि॒द्युतो॒ न वृ॑ष्टि॒र्भी
रुचा॑नाः। अनु॑ स्व॒धामा॑यु॒धैर्य॑च्छ॒मानाः॑। या व॒श्शर्म॑
शश॑मा॒नाय॒ सन्ति॑। त्रि॒धातू॑नि दा॒शुषे॑ यच्छ॒ताधि॑।
अ॒स्मभ्य॑न्तानि मरुतो॒ विय॑न्त। र॒यिन्नो॑ धत्त वृषण॒स्सुवी॑रम्।
इ॒मे तुरं॑ मरुतो॒ राम॑यन्ति। इ॒मे सह॑स्सह॒स आ न॑मन्ति।
इ॒मे श॑ः स॒र्वँनु॑ष्य॒तो नि पा॑न्ति॥३६॥

गुरुद्वेषो अरुरुषे दधन्ति। अरा इवेदचरमा अहैव। प्रप्र
जायन्ते अकंवा महौभिः। पृश्नेः पुत्रा उपमासो रभिष्ठाः।
स्वया मत्या मरुतस्सं मिमिख्युः। अनु ते दायि मह
इन्द्रियाय। सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्यै। अनु ख्यत्रमनु सहो
यजत्र। इन्द्र देवेभिरनु ते नृषह्यै। य इन्द्र शुष्मो मघवन्ते
अस्ति॥ ३७ ॥

शिख्या सखिभ्यः पुरुहूत नृभ्यः। त्वं हि दृढा
मघवन्विचेताः। अपावृधि परिवृतिन्न राधः। इन्द्रो राजा
जगतश्चर्षणीनाम्। अधिख्यमि विषुरूपय्यँदस्ति। ततो
ददातु दाशुषे वसूनि। चोदद्राध उपस्तुतश्चिदर्वाक्। तमुष्टुहि
यो अभिभूत्योजाः। वन्वन्नवातः पुरुहूत इन्द्रः। अषाढमुग्रं
सहमानमाभिः॥ ३८ ॥

गीर्भिर्वर्ध वृषभश्चर्षणीनाम्। स्थूरस्य रायो बृहतो य ईशै।
तमुष्टुवाम विदथेष्विन्द्रम्। यो वायुना जयति गोमतीषु। प्र
धृष्णुया नयति वस्यो अच्छ। आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्चात्।
ओत्तरादधरागा पुरस्तात्। आ विश्वतो अभिसमेत्वर्वाङ्। इन्द्र
द्युम्नं सुवर्वद्धेह्यस्मे॥ ३९ ॥

वराहैर्विश्वहाञ्जनिष्ठ पूषोद्वरीवृजत्खादयो वः पान्त्यस्त्याभिर्नवं च॥ ५॥ ————— [५]

आ देवो यातु सविता सुरतः। अन्तरिख्यप्रा वहमानो
अश्वैः। हस्ते दधानो नर्या पुरूणि। निवेशयश्च प्रसुवश्च

भूमं। अ॒भीवृ॑त॒ङ्क॒शनै॑र्वि॒श्वरू॑पम्। हिर॑ण्यशम्यय्यँज॒तो
बृ॒हन्त॑म्। आ॒स्था॒द्रथ॑ꣳ सवि॒ता चि॒त्रभा॑नुः। कृ॒ष्णा र॒जाꣳ
सि॒ तवि॑षी॒न्दधा॑नः। स॒घा नो॑ दे॒वस्स॑वि॒ता स॒वाय॑। आ
सा॒विष॒द्वसु॑पति॒र्वसू॑नि॥४०॥

वि॒श्रय॑माणो अम॑तिमुरूचीम्। म॒र्तभो॑ज॒नम॑ध॒रास॑तेन।
वि॒जना॑ञ्छ्या॒वाशि॑तिपादो अख्यन्। रथ॑ꣳ हिर॑ण्यप्रउ॒गवँ॑हन्तः।
शश्व॒द्दिश॑स्सवि॒तुर्दे॒व्यस्य॑। उ॒पस्थे॑ वि॒श्वा भु॑वनानि तस्थुः।
वि सु॑प॒र्णो अ॒न्तरि॑ख्याण्यख्यत्। ग॒भीर॑वैपा अ॒सुर॑स्सुनी॒थः।
क्वे॒दानी॑ꣳ सूर्यः कश्चि॑केत। क॒तमा॑न्द्याꣳ र॒श्मिर॑स्या
त॑तान॥४१॥

भग॒न्धिय॑वँजय॑न्तः पुर॑न्धिम्। नरा॒शꣳसो॒ ग्रास्प॑तिर्नो
अ॒व्यात्। आ ये वा॒मस्य॑ सङ्ग॒थे र॑यीणाम्। प्रि॒या दे॒वस्य॑
सवि॒तुस्स्या॑म। आ नो वि॒श्वे अ॒स्क्रा॑गमन्तु दे॒वाः। मि॒त्रो
अ॒र्यमा॑ वरु॒णस्स॒जोषाः॑। भुव॑न् यथा नो वि॒श्वे वृ॒धासः॑।
कर॑न्थसुषाहा वि॒थुर॑न्न शवः। शन्नो॑ दे॒वा वि॒श्वदे॑वा भवन्तु।
शꣳ सर॑स्वती स॒ह धी॒भिर॑स्तु॥४२॥

शम॑भिषाच॒श्शमु॑ राति॒षाचः॑। शन्नो॑ दि॒व्याः पा॒र्थिवा॑श्शन्नो
अ॒प्याः। ये स॑वि॒तुस्स॒त्यस॑वस्य वि॒श्वे। मि॒त्रस्य॑ व्र॒ते वरु॑णस्य
दे॒वाः। ते सौ॒भगँ॑धीरव॒द्भोम॑दप्रः। दधा॑तन् द्रवि॑णश्चि॒त्रम॒स्मे।
अ॒ग्रे या॒हि द॒तृय॑वँरिषेण्यः। दे॒वाꣳ अ॒च्छा ब्र॑ह्म॒कृता॑
गु॒णेन॑। सर॑स्वतीं म॒रुतो॑ अ॒श्विना॒पः। य॒खि दे॒वान्र॑त्न॒धेया॑य

विश्वान्॥४३॥

द्यौः पि॒तुः पृथि॑वि॒ मात॑रधु॒क्। अ॒ग्ने॑ भ्रात॑र्वसवो मृ॒डता॑
नः। वि॒श्वं आ॒दित्या॑ अ॒दिते॑ स॒जोषाः॑। अ॒स्मभ्य॑ꣳ शर्म
बहु॑ल॒घ्नं य॑न्त। वि॒श्वे दे॒वाश्शृ॑णुतेमꣳ ह॒वं मे। ये अ॒न्तरि॑ख्ये
य उप॒ द्यवि॒ ष्ठा। ये अ॒ग्निजि॒ह्वा उ॒त वा॒ यज॑त्राः।
आ॒सद्या॑स्मिन्ब॒र्हिषि॑ मादयध्वम्। आ वा॑ मि॒त्रावरु॑णा
ह॒व्यजु॑ष्टिम्। नम॑सा दे॒वाव॑वसाववृ॒त्याम्॥४४॥

अ॒स्माकं॑ ब्र॒ह्म पृ॑त॒नासु॑ स॒ह्या अ॒स्माक॑म्। वृ॒ष्टिर्दि॒व्या सु॑पा॒रा।
यु॒वघ्न॑स्त्राणि पी॒वसा॑ व॒साथे॑। यु॒वोरच्छि॑द्रा मन्त॑वो ह॒ सर्गाः॑।
अवा॑तिरत॒मनृ॑तानि॒ विश्वा॑। ऋ॒तेन॑ मि॒त्रावरु॑णा सचे॒थे। तथ्सु॑
वा॑ मि॒त्रावरु॑णा म॒हित्व॑म्। ई॒र्मा त॒स्थुषी॑रह॒भिर्दु॑दुहे। वि॒श्वाः
पि॒न्वथ॒ स्वस॑रस्य॒ धेनाः॑। अनु॑ वा॒मेकः॑ प॒विरा॑ व॒वर्ति॑॥४५॥

यद्वꣳहि॑ष्ठ॒न्नाति॑ वि॒दे सु॑दानू। अ॒च्छि॑द्रꣳ शर्म॒ भुव॑नस्य
गो॒पा। ततो॑ नो मि॒त्रावरु॑णाववी॒ष्टम्। सि॒षास॑न्तो
जी॒(जि?)गि॒वाꣳस॑स्स्याम। आ नो मि॒त्रावरु॑णा ह॒व्यदा॑तिम्।
घृ॒तैर्गव्यू॑तिमु॒ख्यत॑मिडा॒भिः। प्र॒ति वा॒मत्र॑ वर॒मा जना॑य।
पृ॒णीत॑मु॒द्रो दि॒व्यस्य॒ चारोः॑। प्र बा॒हवा॑ सि॒सृ॒तजी॒वसे॑ नः।
आ नो॒ गव्यू॑तिमु॒ख्यत॑द्भृ॒तेन॑॥४६॥

आ नो॒ जनै॑ श्रवयतय्यु॑वाना। श्रु॒तं मे॑ मि॒त्रावरु॑णा
हवे॒मा। इ॒मा रु॒द्राय॑ स्थि॒रध॑न्वने॒ गिरेः॑। खि॒प्रेष॑वे दे॒वाय॑

स्वधाम्ने॑। अषाढाय॑ सह॑मानाय मी॒ढुषे॑। ति॒ग्मायु॑धाय भरता
शृ॒णोत॑न। त्वा॒दत्ते॑भी रु॒द्र श॑न्त॒मेभिः॑। श॒त५ हि॒मा अ॑शीय
भेष॑जेभिः॑। व्य॑स्मद्वेषो॑ वि॒तर॑ळ्यँ५हः। व्य॒मीवा॑श्चा॒तय॑स्वा
विषू॑चीः॥४७॥

अ॒र्हन्वि॑भ॒र्षि मा॑ न॒स्तो॒के। आ ते॑ पि॒त॒र्मरु॑ता५ सु॒म्रमे॑तु। मा
न॒स्सूर्य॑स्य स॒न्दृशो॑ यु॒योथाः॑। अ॒भि नो॑ वी॒रो अ॑र्वति ख॒षमे॑त।
प्र जा॑येमहि रु॒द्र प्र॒जाभिः॑। ए॒वा ब॑भ्रो वृष॒भ चे॑कितान।
यथा॑ दे॒व न॑ ह॒णीषे॑ न ह॑सि। हा॒व॒न॒श्रू॒र्नो रु॒द्रेह॑ बोधि।
बृ॒हद्व॑दे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑। परि॑ णो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिस्स्तु॑हि श्रु॒तम्।
मी॒ढुष्ट॑मा॒र्हन्वि॑भ॒र्षि। त्वम॑ग्रे रु॒द्र आ वो॒ राजा॑नम्॥४८॥

वसूनि॑ ततानास्तु विश्वान् ववृ॒त्यावै॑वति घृ॒तेन॑ वि॒षू॒चीश्रु॑तन्दे च॥६॥ [६]

सूर्यो॑ दे॒वीमु॑ष॒स५ रोच॑माना॒मर्यः॑। न योषा॑म॒भ्येति॑ प॒श्चात्।
यत्रा॒ नरो॑ दे॒वय॑न्तो॒ युगा॑नि। वि॒त॒न्वते॑ प्र॒ति भ॒द्राय॑ भ॒द्रम्। भ॒द्रा
अश्वा॑ ह॒रित॑स्सूर्य॑स्य। चि॒त्रा ए॒द॒ग्वा अ॒नुमा॑द्या॒सः। न॒म॒स्यन्तो॑
दि॒व आ पृ॑ष्ठम॑स्थुः। परि॑ द्यावा॑पृथि॒वी य॑न्ति स॒द्यः। तथ॑सूर्य॑स्य
दे॒व॒त्वन्त॑न्महि॒त्वम्। म॒ध्या क॑र्तो॒र्वित॑त॒५ स॒ञ्ज॒भार॑॥४९॥

य॒दे॒दयु॑क्त ह॒रित॑स्स॒धस्था॑त्। आ॒द्रात्री॑ वा॒स॑स्तनु॒ते सि॑म॒स्मै।
तन्मि॒त्रस्य॑ वरु॑णस्याभि॒चख्ये॑। सूर्यो॑ रू॒पङ्क॑णु॒ते द्यो॑रु॒पस्थे॑।
अ॒न॒न्तम॒न्यद्बु॑श॒दस्य॑ पा॒जः। कृ॒ष्णम॒न्यद्द॒रित॑स्सं भ॑रन्ति।
अ॒द्या दे॒वा उ॒दिता॑ सूर्य॑स्य। नि॒र५ह॑सः पि॒पृ॒तान्नि॑र॒वद्या॑त्।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ताम्। अदितिस्सिन्धुः पृथिवी उत
द्यौः॥५०॥

दिवो रुक्म उरुचख्या उदैति। दूरे अर्थस्तरणिभ्राजमानः।
नूनञ्जनास्सूर्येण प्रसूताः। आयन्नर्थानि कृणवन्नपांसि। शन्नो
भव चखसा शन्नो अह्ना। शं भानुना शं हिमा शङ्गुणेन।
यथा शमस्मै शमसद्दुरोणे। तथ्सूर्य द्रविणन्धेहि चित्रम्।
चित्रन्देवानामुदगादनीकम्। चखुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः॥५१॥

आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिख्यम्। सूर्य आत्मा
जगत्तस्तस्थुषश्च। त्वष्टा दधत्तन्नस्तुरीपम्। त्वष्टा वीरं
पिशङ्गरूपः। दशेमन्त्वष्टुर्जनयन्त गर्भम्। अतन्द्रासो
युवतयो बिभर्त्रम्। तिग्मानीकः स्वयंशसञ्जनेषु।
विरोचमानं परिषीन्नयन्ति। आविष्ट्यो वर्धते चारुं रासु।
जिह्मानामूर्ध्वस्वयंशा उपस्थे॥५२॥

उभे त्वष्टुर्बिभ्यतुर्जायमानात्। प्रतीचीं सिंहं प्रतिजोषयेते।
मित्रो जनान्प्र स मित्र। अयं मित्रो नमस्यस्सुशेवः। राजा
सुक्षत्रो अजनिष्ट वेधाः। तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्य। अपि
भद्रे सौमनसे स्याम। अनमीवास इडया मदन्तः। मितज्मवो
वरिमन्त्रा पृथिव्याः। आदित्यस्य व्रतमुपक्ष्यन्तः॥५३॥

वयं मित्रस्य सुमतौ स्याम। मित्रन्न ईं शिम्या गोषु
गव्यवत्। स्वाधियो विदथे अफस्वजीजनन्। अरेजयतां

रोद॑सी॒ पाज॑सा गिरा। प्रति॑ प्रि॒यय्यँ॑ज॒तञ्ज॑नुषाम॒वः। म॒हा॑
 आ॒दि॒त्यो नम॑सोप॒सद्यः॑। या॒तय॑ञ्जनो गृण॑ते सु॒शेवः॑। तस्मा॑
 ए॒तत्प॑न्य॒तमा॑य जुष्ट॑म्। अ॒ग्नौ मि॒त्राय॑ ह॒विरा जु॑होत। आ
 वा॒९ रथो॒ रोद॑सी ब॒द्धधा॑नः॥५४॥

हि॒र॒ण्ययो॒ वृष॑भि॒र्या॒त्वश्वैः॑। घृ॒तव॑र्त॒निः प॒वि॒र्भीरु॑चा॒नः।
 इ॒षाव्रौ॑ढा नृ॒पति॑र्वा॒जिनी॑वान्। स प॑प्र॒थानो॒ अ॒भि प॑ञ्च भू॒मः।
 त्रि॒व॒न्धुरो म॑न॒साया॑तु यु॒क्तः। वि॒शो येन॑ गच्छ॒थो दे॒व॒यन्तीः॑।
 कु॒त्रा चि॑द्याम॒मश्वि॑ना दधा॒ना। स्व॒श्वा य॑श॒साऽऽया॑तम॒र्वाक्।
 द॒स्मा नि॒धिं म॑धु॒मन्तं॑ पि॒बाथः॑। वि वा॒९ रथो॒ व॒ध्वा
 याद॑मानः॥५५॥

अन्ता॑न्दि॒वो बा॑धते वर्त॒निभ्या॑म्। यु॒वोश्चि॑श्रयं॒ परि॒ योषा॑वृणीत।
 सू॒रो दु॑हि॒ता परि॑त॒क्मिया॑याम्। यद्दे॑व॒यन्त॑म॒व॑थ॒श्शची॑भिः।
 परि॑घ्न॒९ सवा॑ मना॒वाव्र॑योगाम्। यो ह॒स्यवा॑९ रथि॒राव॑स्त
 उ॒स्त्राः। रथो॑ यु॒जानः॑ प॒रिया॑ति॒ वर्तिः॑। तेन॑ न॒श्शँ॑य्यो॒रुष॑सो
 व्यु॑ष्टौ। न्य॑श्वि॒ना वह॑तय्यँ॒जे अ॒स्मिन्। यु॒वं भु॑ज्युम॒ववि॑द्ध॒९
 समु॑द्रे॥५६॥

उदू॑हथु॒रर्ण॑सो अ॒स्त्रि॒धानैः॑। प॒त॒त्रिभि॑र॒श्रमै॑र॒व्यथि॑भिः।
 द॒९सना॑भि॒रश्वि॑ना पा॒रय॑न्ता। अ॒ग्नी॒षोमा॑ यो अ॒द्य वा॑म्।
 इ॒दव्रँच॑स्सप॒र्यति॑। तस्मै॑ ध॒त्त९ सु॒वीर्य॑म्। गवा॑ पोष॒९
 स्व॒श्वेय॑म्। यो अ॒ग्नी॒षोमा॑ ह॒विषा॑ स॒पर्या॑त्। दे॒व॒द्रीचा॑ मन॑सा

यो घृतेन। तस्य व्रतं रंख्यतं पातमं हंसः॥५७॥

विशे जनाय महि शर्म यच्छतम्। अग्नीषोमा य
आहुतिम्। यो वान्दाशाद्धविष्कृतिम्। स प्रजया
सुवीर्यम्। विश्वमायुर्व्यश्नवत्। अग्नीषोमा चेति तद्वीर्यवाम्।
यदमुष्णीतमवसं पुणिङ्गोः। अवातिरतं प्रथयस्य शेषः।
अविन्दतज्योतिरेकं बहुभ्यः। अग्नीषोमाविमं सु मेऽग्नीषोमा
हविषः प्रस्थितस्य॥५८॥

जभार द्यौरग्रेरुपस्थं उपक्ष्यन्तो बद्धधानो बद्धां यादमानस्समुद्रेऽहंसः प्रस्थितस्य॥७॥ — [७]

अहमस्मि प्रथमजा ऋतस्य। पूर्वन्देवेभ्यो अमृतस्य नाभिः।
यो मा ददाति स इदेवमावाः। अहमन्नमन्नन्दन्तमग्नि।
पूर्वमग्रेरपि दहत्यन्नम्। यत्तौ हासाते अहमुत्तरेषु। व्यातमस्य
पशवेस्सुजम्भम्। पश्यन्ति धीराः प्रचरन्ति पाकाः।
जहाम्यन्यन्न जहाम्यन्यम्। अहमन्नवैशमिच्चरामि॥५९॥

समानमर्थं पर्येमि भुञ्जत्। को मामन्नं मनुष्यो दयेत। पराके
अन्ननिहितल्लोक एतत्। विश्वेदेवैः पितृभिर्गुप्तमन्नम्। यद्येतै
लुप्यते यत्परोप्यते। शततमी सा तनूर्मे बभूव। महान्तौ
चरू संकृद्गुधेन पप्रौ। दिवंश्च पृश्निं पृथिवीश्च साकम्।
तत्संपिबन्तो न मिनन्ति वेधसः। नैतद्भूयो भवन्ति नो
कर्नीयः॥६०॥

अन्नं प्राणमन्नमपानमाहुः। अन्नं मृत्युन्तमु जीवातुमाहुः।

अन्नं ब्रह्माणो जुरसंघँदन्ति। अन्नमाहुः प्रजननं प्रजानाम्।
मोघमन्नं विन्दते अप्रचेताः। सत्यं ब्रवीमि वध इत्थं तस्य।
नार्यमणं पुष्यति नो सखायम्। केवलाघो भवति केवलादी।
अहं मेघस्तनयन्वत्प्रन्नस्मि। मामदन्त्यहमद्व्यन्यान्॥६१॥

अहं सदमृतो भवामि। मदादित्या अधि सर्वे तपन्ति।
देवीघाँचमजनयन्तु यद्वाग्वदन्ती। अनन्तामन्तादधि निर्मितां
महीम्। यस्यान्देवा अदधुर्भोजनानि। एकाखरान्द्विपदाः
षट्पदाश्च। वाचन्देवा उप जीवन्ति विश्वे। वाचन्देवा उप
जीवन्ति विश्वे। वाचङ्गन्धर्वाः पशवो मनुष्याः। वाचीमा विश्वा
भुवनान्यर्पिता॥६२॥

सा नो हवञ्जुषतामिन्द्रपत्नी। वागखरं प्रथमजा ऋतस्य।
वेदानां माताऽमृतस्य नाभिः। सा नो जुषाणोप यज्ञमागात्।
अवन्ती देवी सुहवा मे अस्तु। यामृषयो मन्त्रकृतो
मनीषिणः। अन्वैच्छन्देवास्तपसा श्रमेण। तान्देवीघाँचः
हविषा यजामहे। सा नो दधातु सुकृतस्य लोके। चत्वारि
वाक्परिमिता पदानि॥६३॥

तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः। गुहा त्रीणि निहिता
नेङ्गयन्ति। तुरीयघाँचो मनुष्या वदन्ति। श्रद्धयाऽग्निस्समिध्यते।
श्रद्धया विन्दते हविः। श्रद्धां भगस्य मूर्धनि। वचसा
वेदयामसि। प्रियं श्रद्धे ददतः। प्रियं श्रद्धे दिदासतः।

प्रियं भोजेषु यज्वंसु॥६४॥

इदं मं उदितङ्कृधि। यथा देवा असुरेषु। श्रद्धामुग्रेषु चक्रिरे।
एवं भोजेषु यज्वंसु। अस्माकमुदितङ्कृधि। श्रद्धान्देवा
यजमानाः। वायुगोपा उपासते। श्रद्धां हृदय्ययाऽऽकूत्या।
श्रद्धया हूयते हविः। श्रद्धां प्रातर्हवामहे॥६५॥

श्रद्धां मध्यन्दिनं परि। श्रद्धां सूर्यस्य निमृचि। श्रद्धे
श्रद्धापयेह मां। श्रद्धा देवानधि वस्ते। श्रद्धा विश्वमिदञ्जगत्।
श्रद्धाङ्गामस्य मातरम्। हविषां वर्धयामसि। ब्रह्म जज्ञानं
प्रथमं पुरस्तात्। वि सीमन्तस्सुरुचौ वेन आवः। स बुध्निया
उप मा अस्य विष्ठाः॥६६॥

सुतश्च योनिमसंतश्च विवः। पिता विराजामृषभो रयीणाम्।
अन्तरिख्यविंश्वरूप आविवेश। तमर्कैरभ्यर्चन्ति वत्सम्।
ब्रह्म सन्तं ब्रह्मणा वर्धयन्तः। ब्रह्म देवानंजनयत्। ब्रह्म
विश्वमिदञ्जगत्। ब्रह्मणः ख्यत्रनिर्मितम्। ब्रह्म ब्राह्मण
आत्मना। अन्तरस्मिन्निमे लोकाः॥६७॥

अन्तर्विश्वमिदञ्जगत्। ब्रह्मैव भूतानाऽप्येष्टम्। तेन कौऽरहति
स्पर्धितुम्। ब्रह्मन्देवास्त्रयस्त्रिंशत्। ब्रह्मन्निन्द्रप्रजापती। ब्रह्मन्
ह विश्वा भूतानि। नावीवान्तस्समाहिता। चतस्र आशाः
प्रचरन्त्वग्नयः। इमन्नो यज्ञन्नयतु प्रजानन्। घृतं पिबन् नजरं
सुवीरम्॥६८॥

ब्रह्मं स॒मिद्ध॑व॒त्याहु॑तीनाम्। आ गावो॑ अ॒ग्नन्नु॑त भ॒द्रम॑क्रन्।
सीद॑न्तु गो॒ष्ठे र॒णय॑न्त्व॒स्मे। प्र॒जाव॑तीः पुरु॒रूपा॑ इ॒ह स्युः।
इन्द्रा॑य पूर्वीरुषसो दुहा॑नाः। इन्द्रो॑ यज्व॑ने पृ॒णते॑ च शि॒ख्यति॑।
उपे॑द॒दाति॑ न स्वं मु॒षाय॑ति। भूयो॑भूयो र॒यमि॑दस्य व॒र्धय॑न्।
अभि॑न्ने खि॒ल्ले नि द॑धाति दे॒वयु॑म्। न ता न॑शन्ति॒ न ता
अवा॑न्॥६९॥

गावो॑ भ॒गो गाव॑ इन्द्रो॑ मे अच्छात्। गाव॑स्सोम॑स्य प्रथ॒मस्य॑
भ॒र॒ष्यः। इ॒मा या गाव॑स्सज॑नास॒ इन्द्रः॑। इ॒च्छामी॑द्ध॒दा मन॑सा
चि॒दिन्द्र॑म्। यू॒यङ्गा॑वो मेद॒यथा॑ कृश॑ञ्चित्। अ॒श्ली॒लञ्चित्कृ॑णुथा
सु॒प्रती॑कम्। भ॒द्रङ्ग॒हङ्गु॑थ भ॒द्रवा॑चः। बृ॒हद्वो॑ वयं उच्य॑ते
स॒भासु॑। प्र॒जाव॑तीस्सू॒यव॑स॒रि॑शन्तीः। शु॒द्धा अ॒पस्सु॑प्रपा॒णे
पि॒बन्तीः॑। मा व॑स्स्तेन ई॒शत् माऽघ॑श॒सः। परि॑ वो हे॒ती
रु॒द्रस्य॑ वृ॒ज्यात्। उपे॑दमु॒पप॑र्चनम्। आ॒सु गो॑षूप॒पृच्य॑ताम्।
उप॑र्ष॒भस्य॑ रेता॑सि। उपे॑न्द्र॒ तव॑ वी॒र्ये॑॥७०॥

चरा॒मि कर्नी॑योऽन्या॒नर्पिता॑ प॒दानि॑ यज्व॑सु हवामहे वि॒ष्टा लो॒कास्सु॑वी॒रम॑र्वा पि॒बन्ती॑ष्यद्॥८॥—[८]

ता सूर्या॑चन्द्र॒मसा॑ विश्व॒भृत्त॑मा म॒हत्। तेजो॑ वसु॑म॒द्राज॑तो
दि॒वि। सा॒मात्मा॑ना चर॒तस्सा॑मचा॒रिणा॑। ययो॑र्व्र॒तन्न॑ म॒मे जा॑तु
दे॒वयोः॑। उ॒भाव॑न्तो॒ परि॑ यात् अ॒म्या॑। दि॒वो न र॒श्मीः
स्त॑नुतो व्य॒र्णवे॑। उ॒भा भु॑वन्ती भु॒वना॑ क॒विक्र॑तू। सूर्या॑ न
च॒न्द्रा च॑रतो ह॒ताम॑ती। प॒ती द्यु॑मद्वि॒श्ववि॑दा उ॒भा दि॒वः। सूर्या॑

उ॒भा च॒न्द्रम॑सा विच॒र॒ख्य॒णा॥ ७१॥

वि॒श्ववा॑रा वरि॒वो॒भा वरे॑ण्या। ता नो॑ऽवतं मति॒मन्ता॒ महि॑व्रता।
वि॒श्वव॑परी प्र॒तर॑णा तर॒न्ता। सु॒र्वि॒दा दृ॒शये॑ भूरि॒र॒श्मी। सूर्या॑
हि च॒न्द्रा वसु॑ त्वेष॒दर्श॑ता। म॒न॒स्वि॒नो॒भानु॑चर॒तो॒नु स॒न्दि॒वम्।
अ॒स्य श्रवो॑ न॒द्यस्स॑प्त बिभ्रति। द्यावा॒ र॒ख्यामा॑ पृथि॒वी
दर्श॑त॒वँपुः। अ॒स्मे सूर्या॑च॒न्द्रम॑साऽभि॒च॒र॒ख्ये। श्रद्धे॑कमिन्द्र
चरतो विचर्तु॒रम्॥ ७२॥

पूर्वा॒पर॑श्चरतो मा॒यये॑तौ। शिशू॒ क्रीड॑न्तौ परि॑ यातो
अध्व॒रम्। विश्वा॑न्य॒न्यो भुव॑नाऽभि चष्टे॑। ऋ॒तून॑न्यो
वि॒दध॑ञ्जायते पुनः॑। हि॒र॑ण्यवर्णा॒श्शुच॑यः पाव॒का यासा॑ꣳ
राजा॑। यासा॑न्दे॒वाश्शि॒वेन॑ मा च॒र॒ख्युषा॑ पश्यत। आपो॑ भ॒द्रा
आदि॑त्प॒श्यामि॑। नास॑दासी॒न्नो सदा॑सीत्त॒दानी॑म्। नासी॒द्रजो॑
नो व्यो॑मा प॒रो यत्। किमाव॑रीवः कुह॒ कस्य॑ शर्मन्॥ ७३॥

अ॒म्भः किमा॑सी॒द्रह॑नङ्गभी॒रम्। न मृ॒त्युर॒मृत॑न्तर॒हि
ना रात्रि॑या अहं॑ आसीत्प्र॒केतः॑। आनी॑दवा॒तꣳ
स्व॒धया॑ तदेक॑म्। तस्मा॑द्धा॒न्यन्न॑ प॒रः किञ्च॑नास॑। तम॑
आसी॒त्तम॑सा गूढम॒ग्रे प्र॒केत॑म्। स॒लिल॑ꣳ सर्व॑मा इ॒दम्।
तुच्छे॑ना॒भ्वपि॑हित॒य्यँदासी॑त्। तम॑स॒स्तन्म॑हि॒ना जा॑य॒तैक॑म्।
काम॑स्तद॒ग्रे सम॑वर्त॒ताधि॑॥ ७४॥

मन॑सो रे॒तः प्रथ॑म॒य्यँदासी॑त्। स॒तो ब॒न्धुम॑स॒ति निर॑विन्दन्।
हृदि॑ प्र॒ती॒ष्या क॒वयो॑ मनी॒षा। ति॒र॒श्चीनो॑ वि॒ततो॑ र॒श्मिरे॑षाम्।

अधस्स्विदासी ३ दुपरि स्विदासी ३ त्। रेतोधा
 आसन्महिमानं आसन्। स्वधा अवस्तात्प्रयतिः परस्तात्।
 को अद्धा वेदं क इह प्र वोचत्। कुत आज्ञाता कुत
 इयद्विंसृष्टिः। अर्वाग्देवा अस्य विसर्जनाय॥७५॥

अथा को वेदं यतं आबभूव। इयद्विंसृष्टिर्यतं आबभूव। यदि
 वा दधे यदि वा न। यो अस्याध्यर्ख्यः परमे व्योमन्। सो
 अङ्गं वेदं यदि वा न वेद। किंस्विद्वनङ्ग उ स वृख्य
 आसीत्। यतो द्यावापृथिवी निष्टतर्ख्युः। मनीषिणो मनसा
 पृच्छतेदुतत्। यदध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्। ब्रह्म वनं ब्रह्म स
 वृख्य आसीत्॥७६॥

यतो द्यावापृथिवी निष्टतर्ख्युः। मनीषिणो मनसा विब्रवीमि
 वः। ब्रह्माध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्। प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं
 हवामहे। प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना। प्रातर्भगं पूषणं
 ब्रह्मणस्पतिम्। प्रातस्सोममुत रुद्रं हुवेम। प्रातर्जितं
 भगमुग्रं हुवेम। वयं पुत्रमदितेर्यो विधृता। आध्रश्चिद्यं
 मन्यमानस्तुरश्चित्॥७७॥

राजा चिद्यं भगं भखीत्याह। भग प्रणेतर्भग सत्यराधः।
 भगेमान्धियमुदव ददन्नः। भग प्र णो जनय गोभिरश्वैः। भग
 प्र नृभिर्नृवन्तस्स्याम। उतेदानीं भगवन्तस्स्याम। उत प्रपित्व
 उत मध्ये अहाम्। उतोदिता मघवन्त्सूर्यस्य। वयन्देवानां
 सुमतौ स्याम। भग एव भगवां अस्तु देवाः॥७८॥

तेन॑ व॒यं भ॒गव॑न्तः स्याम। तन्त्वा॑ भ॒ग॒ सर्व॑ इ॒ज्जो॑हवीमि। स
 नो॑ भ॒ग॒ पुर॑ण॒ता भ॑वे॒ह। सम॑ध्व॒रायो॑षसो॑ नमन्त। द॒धि॒क्रावे॑व
 शुच॑ये प॒दाय॑। अ॒र्वा॒ची॒न॒घ्नं॑ सु॒विदं॑ भ॒गन्नः॑। रथ॑मिवाश्वा॑ वा॒जिन॑
 आव॑हन्तु। अ॒श्वा॒वती॑र्गोम॒तीर्न॑ उ॒षासः॑। वी॒र॒वती॑स्सद॑मुच्छ॒न्तु
 भ॒द्राः। घृ॒त॒न्दु॒हा॒ना वि॒श्वतः॑ प्र॒पी॒नाः। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभि॑स्सदा॑
 नः॥ ७९॥

॥ अष्टकम् ३ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

अ॒ग्निर्नः॑ पा॒तु कृ॒त्तिकाः॑। न॒ख्यत्र॑ न॒देवमिन्द्रि॑यम्।
 इ॒दमा॑साँ॒घ्विच॑र॒ख्यण॑म्। ह॒विरा॒सञ्जु॑होत॒न। यस्य॑ भा॒न्ति
 र॒श्मयो॑ यस्य के॒तवः॑। यस्ये॒मा वि॒श्वा भु॑व॒नानि॑ सर्वा॑। स
 कृ॒त्तिका॑भि॒रभि स॑वँसा॒नः। अ॒ग्निर्नो॑ दे॒वस्सु॑वि॒ते द॑धातु।
 प्र॒जाप॑ते रोहि॒णी वे॑तु॒ पत्नी॑। वि॒श्वरू॑पा बृ॒हती चि॒त्रभा॑नुः॥१॥

सा नो॑ य॒ज्ञस्य॑ सु॒वि॒ते द॑धातु। यथा॒ जीवे॑म श॒रद॑स्सर्वा॒राः।
 रोहि॒णी दे॒व्युद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। वि॒श्वा रू॒पाणि॑ प्रति॒मोद॑माना।
 प्र॒जाप॑ति॒ः ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्ती। प्रि॒या दे॒वाना॑मुप॑यातु य॒ज्ञम्।
 सोमो॑ रा॒जा मृ॑गशी॒र्षेण॑ आ॒गन्तु॑। शि॒वन्न॑ख्यत्रं प्रि॒यम॑स्य
 धाम॑। आ॒प्याय॑मानो बहु॒धा जने॑षु। रे॒तः प्र॒जाय्य॑ज॒माने॑
 दधातु॥२॥

यत्ते॒ न॒ख्यत्रं॑ मृ॒गशी॒र्षम॑स्ति। प्रि॒यः रा॑जन्प्रि॒यत॑मं
 प्रि॒याणा॑म्। तस्मै॑ ते सोम ह॒विषा॑ वि॒धेम। शन्न॑ ए॒धि द्वि॑पदे
 शश्च॑तु॒ष्पदे॑। आ॒र्द्रया॑ रु॒द्रः प्रथ॑मान ए॒ति। श्रेष्ठो॑ दे॒वाना॑
 पति॑र॒घ्नियाना॑म्। न॒ख्यत्र॑मस्य ह॒विषा॑ वि॒धेम। मा नः॑ प्र॒जाः
 री॑रिष॒न्मोत॑ वी॒रान्। हे॒ती रु॒द्रस्य॑ परि॑ णो वृ॒णक्तु॑। आ॒र्द्रा
 न॒ख्यत्र॑ञ्जुष॒ताः ह॒विर्नः॑॥३॥

प्र॒मुञ्च॑मानौ दुरि॒तानि॑ वि॒श्वा। अ॒पाघ॑शः स॒न्नुद॑ता॒मरा॑तिम्।

पुनर्नो देव्यदितिस्स्पृणोतु। पुनर्वसू नः पुनरेताँय्यज्ञम्। पुनर्नो
देवा अभियन्तु सर्वे। पुनःपुनर्वो हविषा यजामः। एवा न
देव्यदितिरनर्वा। विश्वस्य भर्त्री जगतः प्रतिष्ठा। पुनर्वसू
हविषा वर्धयन्ती। प्रियन्देवानामप्येतु पाथः॥४॥

बृहस्पतिः प्रथमज्ञायमानः। तिष्यन्नख्यत्रमभिसं बभूव। श्रेष्ठो
देवानां पृतनासु जिष्णुः। दिशोऽनु सर्वा अभयन्नो अस्तु।
तिष्यः पुरस्तादुत मध्यतो नः। बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चात्।
बाधेतान्द्वेषो अभयङ्कणुताम्। सुवीर्यस्य पतयस्स्याम। इदं
सर्पेभ्यो हविरस्तु जुष्टम्। आश्रेषा येषामनुयन्ति चेतः॥५॥

ये अन्तरिख्यं पृथिवीङ्खियन्ति। ते नस्सर्पासो
हवमागमिष्ठाः। ये रौचने सूर्यस्यापि सर्पाः। ये
दिवन्देवीमनु सञ्चरन्ति। येषामाश्रेषा अनुयन्ति कामम्।
तेभ्यस्सर्पेभ्यो मधुमञ्जुहोमि। उपहूताः पितरो ये मघासु।
मनोजवसस्सुकृतस्सुकृत्याः। ते नो नख्यत्रे हवमागमिष्ठाः।
स्वधाभिर्यज्ञं प्रयतञ्जुषन्ताम्॥६॥

ये अग्निदग्धा येऽनग्निदग्धाः। येऽमुल्लोकं पितरः खियन्ति।
याँश्च विद्म याँ उ च न प्रविद्म। मघासु यज्ञं
सुकृतञ्जुषन्ताम्। गवां पतिः फल्गुनीनामसि त्वम्।
तदर्यमन्वरुण मित्र चारु। तन्त्वा वयं सनितारं
सनीनाम्। जीवा जीवन्तमुप सव्विशेम। येनेमा विश्वा

भुव॑नानि सञ्जि॑ता। यस्य॑ दे॒वा अ॑नु स॒य्यन्ति॑ चे॒तः॥७॥

अ॒र्य॒मा रा॒जाऽज॒र॒स्तुवि॑ष्मान्। फल्गु॑नीनामृष॒भो रौर॑वीति।
श्रेष्ठो॑ दे॒वानां॑ भ॒गवो॑ भ॒गासि॑। तत्त्वा॑ वि॒दुः फल्गु॑नीस्तस्य॑
वि॒त्तात्। अ॒स्मभ्य॑ङ्ख॒त्रम॑ज॒रः सु॒वीर्य॑म्। गोम॒दश्व॑व॒दुप॑
सन्नु॑दे॒ह। भ॒गो ह दा॒ता भ॒ग इ॒त्प्रदा॑ता। भ॒गो दे॒वीः फल्गु॑नीरा
वि॒वेश। भ॒गस्ये॑त्तं प्र॑स॒वङ्गमे॑मा। यत्र॑ दे॒वैस्स॑ध॒माद॑ म॒देम॥८॥

आया॑तु दे॒वस्स॑वि॒तोप॑यातु। हि॒र॒ण्यये॑न सु॒वृता॑ रथे॒न। वह॑न्
ह॒स्तः सु॒भगा॑द्वि॒द्विना॑प॒सम्। प्र॒यच्छ॑न्तं प॒पु॒रिं पु॒ण्यम॑च्छ॑।
ह॒स्तः प्र॒यच्छ॑त्व॒मृत॑वृ॒त्तसी॑यः। द॒खि॒ण्येन॑ प्र॒तिगृ॑भीम ए॒नत्।
दा॒ता॒र॒म॒द्य स॑वि॒ता वि॑दे॒य। यो नो॑ ह॒स्ताय॑ प्र॒सुवा॑ति
य॒ज्ञम्। त्वष्टा॑ न॒ख॒त्रम॑भ्ये॒ति चि॒त्राम्। सु॒भ॑स॒सय्यु॑व॒तिः
रोच॑मानाम्॥९॥

नि॒वेश॑य॒न्नमृ॒ता॒न्मर्त्या॑श्च। रू॒पाणि॑ पि॒श॒न्भुव॑नानि वि॒श्वा।
तन्न॑स्त्वष्टा॒ तदु॑ चि॒त्रा वि॑च॒ष्टाम्। तन्न॑ख॒त्रं भू॒रि॒दा अ॑स्तु
म॒ह्यम्। तन्नः॑ प्र॒जावै॑र॒वती॑ः स॒नोतु॑। गो॒भिर्नो॑ अ॒श्वैस्स॑म॒नक्तु॑
य॒ज्ञम्। वा॒युर्न॑ख॒त्रम॑भ्ये॒ति नि॒ष्ट्याम्। ति॒ग्मशृ॑ङ्गो वृष॒भो
रोरु॑वाणः। स॒मी॒रय॑न्भुव॑ना मा॒तरि॑श्वा। अप॒ द्वे॒षासि॑
नु॒दता॑म॒रातीः॥१०॥

तन्नो॑ वा॒युस्तदु॑ नि॒ष्ट्या शृ॑णोतु। तन्न॑ख॒त्रं भू॒रि॒दा अ॑स्तु
म॒ह्यम्। तन्नो॑ दे॒वासो॑ अ॒नु॒जान॑न्तु का॒मम्। यथा॑

तरै॑म॒ दुरि॒तानि॒ विश्वा॑। दूर॑म॒स्मच्छ॑त्र॒वो य॑न्तु भी॒ताः।
तदिन्द्रा॑ग्नी कृ॒णुता॒न्तद्वि॑शा॒खे। तन्नो॑ दे॒वा अनु॑मदन्तु य॒ज्ञम्।
प॒श्चात्पु॑रस्ता॒दभ॑यन्नो अस्तु। न॒ख्यत्रा॑णामधि॒पत्नी॒ विशा॑खे।
श्रेष्ठा॑विन्द्रा॒ग्नी भुव॑नस्य गो॒पौ॥११॥

विषू॑च॒श्शत्रू॑नप॒ बाध॑मानौ। अप॒ ख्युध॑न्नुदता॒मरा॑तिम्। पूर्णा॑
प॒श्चादु॑त पूर्णा॑ पु॒रस्ता॑त्। उन्म॑ध्यतः पौ॒र्णमा॒सी जि॑गाय।
तस्या॑न्दे॒वा अधि॑ स॒र्वस॑न्तः। उ॒त्तमे॑ नाकं इ॒ह मा॑दयन्ताम्।
पृ॒थ्वी सु॑वर्चा यु॒वति॑स्स॒जोषा॑। पौ॒र्णमा॒स्युद॑गा॒च्छोभ॑माना।
आ॒प्याय॑यन्ती दुरि॒तानि॒ विश्वा॑। उ॒रुन्दु॑हाय्य॒जमा॑नाय
य॒ज्ञम्॥१२॥

चित्रभानुर्यजमाने दधातु हविर्नः पाथश्चेतो जुषन्ताश्चेतो मदेम रोचमानामरातीर्गोपौ यज्ञम्॥१॥—[१]

ऋ॒द्ध्यास्म॑ ह॒व्यैर्न॑म॒सोप॑सद्य। मि॒त्रन्दे॒वं मि॒त्रधे॑यन्नो अस्तु।
अ॒नूरा॒धान् ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तः। श॒त॒ज्जी॑वेम श॒रद॑स्सर्वा॒राः।
चि॒त्रन्न॒ख्यत्र॑मुद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। अ॒नूरा॒धास॑ इति॒ यद्वद॑न्ति।
तन्मि॒त्र ए॑ति प॒थिभि॑र्दे॒व्यानैः॑। हि॒र॒ण्ययै॑र्वि॒ततै॑र॒न्तरि॑ख्ये।
इन्द्रो॑ ज्ये॒ष्ठाम॑नु न॒ख्यत्र॑मेति। यस्मि॑न्वृ॒त्रवृ॑त्र॒तूर्ये॑ त॒तार॑॥१३॥

तस्मि॑न्व॒यम॒मृत॑न्दुहा॒नाः। ख्युध॑न्तरेम॒ दुरि॑ति॒न्दुरि॑ष्टिम्।
पु॒र॒न्द॒राय॑ वृष॒भाय॑ धृ॒ष्णवे॑। अषा॑ढाय॒ सह॑मानाय मी॒ढुषे॑।
इन्द्रा॑य ज्ये॒ष्ठा मधु॑म॒द्दुहा॑ना। उ॒रुङ्कु॑णोतु॒ यज॑मानाय
लो॒कम्। मूलं॑ प्र॒जावी॑र॒वती॑र्वि॒देय॑। परा॑च्येतु॒ निर्ऋ॑तिः

परा॒चा। गोभि॒र्नख्य॑त्रं प॒शुभि॒स्सम॑क्तम्। अह॑र्भूयाद्यज॑मानाय॒
मह्य॑म्॥१४॥

अह॑र्नो अ॒द्य सु॑वि॒ते द॑धातु। मूल॒न्नख्य॑त्रमि॒ति यद्व॑दन्ति।
परा॑ची॒र्वाचा॑ निर्ऋ॒तिन्नु॑दामि। शि॒वं प्र॒जायै॑ शि॒वम॑स्तु मह्य॑म्।
या दि॒व्या आपः॑ पय॑सा सं॒बभू॑वुः। या अ॒न्तरि॑ख्य उ॒त
पा॒र्थि॒वीर्याः॑। यासा॑म॒षाढा॑ अ॒नुय॑न्ति का॒मम्। ता न॒ आप॑श्श॒ऽ
स्यो॒ना भ॑वन्तु। याश्च॒ कूप्या॑ याश्च॒ नाद्या॑स्समु॒द्रियाः॑। याश्च॒
वैश॑न्तीरु॒त प्रा॑स॒चीर्याः॑॥१५॥

यासा॑म॒षाढा॑ मधु॒ भ॒ख्यन्ति॑। ता न॒ आप॑श्श॒ऽ स्यो॒ना
भ॑वन्तु। तन्नो॒ विश्वे॑ उ॒प शृ॑ण्वन्तु दे॒वाः। तद॑षा॒ढा अ॒भिस॑र्यन्तु
य॒ज्ञम्। तन्न॑ख्य॑त्रं प्रथ॑तां प॒शुभ्यः॑। कृ॒षिर्वृ॑ष्टि॒र्यज॑मानाय
कल्प॑ताम्। शु॒भ्राः क॒न्या यु॒वत॑य॒स्सुपे॑श॒सः। क॒र्मक॑त॒स्सुकृ॑तो
वी॒र्या॑वतीः। वि॒श्वान्दे॒वान् ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तीः। अ॒षाढाः॑का॒ममु॑प॒
यान्तु॑ य॒ज्ञम्॥१६॥

यस्मि॑न्ब्रह्मा॒ऽभ्यज॑य॒त्सर्व॑मे॒तत्। अ॒मुश्च॑ लो॒कमि॑दम् च॒
सर्व॑म्। तन्नो॒ नख्य॑त्रमभि॒जिद्वि॑जित्य। श्रिय॑न्दधा॒त्वहं॑णीयमानम्।
उ॒भौ लो॒कौ ब्र॑ह्म॒णा स॑ञ्जि॒तेमौ॑। तन्नो॒ नख्य॑त्रमभि॒जिद्वि॑च॒ष्टाम्।
तस्मि॑न्व॒यं पृ॑त॒नास्स॑ञ्जये॒म। तन्नो॑ दे॒वासो॒ अनु॑जानन्तु
का॒मम्। शृ॑ण्वन्ति श्रो॒णाम॒मृत॑स्य गो॒पाम्। पु॒ण्याम॑स्या॒
उ॒पशृ॑णोमि॒ वाच॑म्॥१७॥

म॒हीन्दे॒वीर्विष्णु॑पत्नीमजूर्याम्। प्र॒तीची॑मेना॒ ह॒विषा॑
 यजामः। त्रेधा विष्णु॑रुरुगा॒यो विच॑क्रमे। म॒हीन्दि॒व
 पृथि॒वीमन्तरि॑ख्यम्। तच्छ्रो॑णैति॒ श्रव॑ इच्छ॒माना॑। पुण्य॑ः
 श्लोक॑य्यज॒मानाय॑ कृण्वती। अ॒ष्टौ दे॒वा वस॑वस्सो॒म्यासः॑।
 चत॑स्रो दे॒वीर॒जरा॑श्श्रवि॒ष्ठाः। ते य॒ज्ञं पा॑न्तु रज॑सः पुर॒स्तात्।
 स॒व्वँत्स॒रीण॑म॒मृत॑ः स्व॒स्ति॥१८॥

य॒ज्ञन्नः॑ पा॒न्तु वस॑वः पुर॒स्तात्। द॒खि॒ण॒तोऽभि॑यन्तु श्रवि॒ष्ठाः।
 पुण्य॑न्नख्यत्रम॒भि स॒र्वि॒शाम॑। मा नो अ॒राति॑र॒घश॑सा॒ऽग॒न्।
 ख्य॑त्रस्य॒ राजा॑ वरु॒णोऽधि॑राजः। नख्य॑त्राणा॒ शत॑भिष॒ग्वसि॑ष्ठः।
 तौ दे॒वेभ्यः॑ कृणुतो दी॒र्घमा॑युः। श॒त॑ स॒हस्रा॑ भेष॒जानि॑
 धत्तः। य॒ज्ञन्नो॑ राजा॒ वरु॑ण॒ उप॑यातु। तन्नो॒ विश्वे॑ अ॒भि
 स॒य्य॑न्तु दे॒वाः॥१९॥

तन्नो॒ नख्य॑त्र॒ शत॑भिष॒ग्वजु॑षाणम्। दी॒र्घमा॑युः प्र॒तिर॑द्भेष॒जानि॑।
 अ॒ज एक॑पा॒दुद॑गात्पुर॒स्तात्। विश्वा॑ भू॒तानि॑ प्र॒तिमो॑द॒मानः॑।
 तस्य॑ दे॒वाः प्र॑स॒वय्य॑न्ति॒ सर्वे॑। प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒मृत॑स्य गो॒पाः।
 वि॒भ्राज॑मानस्समिधा॒न उ॒ग्रः। आ॒ऽन्तरि॑ख्यमरुह॒दग॑न्द्याम्।
 त॑ सूर्य॑दे॒वम॒जमे॑कपादम्। प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒नुय॑न्ति॒
 सर्वे॑॥२०॥

अहि॑र्बुध्नियः प्रथ॑मान एति। श्रेष्ठो॑ दे॒वाना॑मु॒त मानु॑षाणाम्। तं
 ब्रा॒ह्म॒णास्सो॑म॒पास्सो॒म्यासः॑। प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒भि र॑ख्यन्ति॒ सर्वे॑।

चत्वार॑ एक॑म॒भिकर्म॑ दे॒वाः। प्रो॒ष्ठप॒दास॒ इति॑ या॒न् वद॑न्ति। ते
बु॒ध्रियं॑ परि॒षद्य॑ः॒ स्तुव॑न्तः। अहि॑ः र॒खन्ति॒ नम॑सोप॒सद्य॑।
पू॒षा रे॒वत्यन्वे॑ति॒ पन्था॑म्। पु॒ष्टिप॑तीं पशु॒पा वाज॑ब॒स्त्यौ॥ २१॥

इ॒मानि॑ ह॒व्या प्र॑य॒ता जु॑षा॒णा। सु॒गैर्नो॒ यानै॑रुप॒याताय्य॑ज्ञम्।
र॒खुद्रा॑न्प॒शून् र॑खतु रे॒वतीं॑ नः। गा॒वो नो॒ अश्वा॑ः अन्वे॑तु
पू॒षा। अ॒न्नः र॑खन्तौ बहु॒धा वि॑रूपम्। वाज॑ः
स॒नुताय्य॑ज॒मानाय॑ य॒ज्ञम्। तद॒श्विना॑व॒श्वयु॑जोप॒याताम्।
शु॒भङ्गमि॑ष्ठौ सु॒यमे॑भि॒रश्वैः॑। स्व॒न्नर॑ख॒त्रः ह॒विषा॑ यज॑न्तौ।
म॒ध्वा संपृ॑क्तौ यजु॒षा स॑म॒क्तौ॥ २२॥

यो दे॒वानां॑ भि॒षजौ॑ ह॒व्यवा॒हौ। वि॒श्वस्य॑ दू॒ताव॑मृ॒तस्य॑ गो॒पौ।
तौ न॒रख॑त्रञ्जु॒षाणो॑प॒याताम्। नमो॑ऽश्वि॒भ्याङ्कु॑णुमोऽश्व॒युग्भ्या॑म्।
अप॑ पा॒प्मानं॑ भ॒रणी॑र्भरन्तु। तद्य॒मो रा॒जा भ॑ग॒वान् वि॑च॒ष्टाम्।
लो॒कस्य॑ रा॒जा म॒हतो म॒हान् हि। सु॒गन्नः॑ पन्था॒मभ॑यङ्कु॒णोतु॑।
यस्मि॒न्नक्ष॑त्रे य॒म ए॒ति रा॒जा। यस्मि॑न्ने॒नम॒भ्यषि॑ञ्चन्त दे॒वाः।
तद॑स्य चि॒त्रः ह॒विषा॑ यजाम। अप॑ पा॒प्मानं॑ भ॒रणी॑र्भरन्तु।
नि॒वेश॑नी॒ यत्ते दे॒वा अद॑धुः॥ २३॥

तुतार॒ मह्यं॑ प्रासु॒चीर्या॑ या॒न्तु य॒ज्ञवृ॑चः॒ स्वस्ति॑ दे॒वा अनु॑यन्ति॒ सर्वे॑ वाज॑ब॒स्त्यौ स॑म॒क्तौ दे॒वास्त्रीणि॑

च॥ २॥

[२]

न॒वो॒नवो॑ भवति॒ जाय॑मानो॒ यमा॑दि॒त्या अ॒ः शु॒माप्या॑य॒यन्ति॑।
ये वि॒रूपे॑ स॒म॒नसा॑ स॒व्यय॑न्ती। स॒मा॒नन्त॑न्तु॒ परि॑ता॒तना॑ तै॒।

वि॒भू प्र॒भू अ॒नुभू वि॒श्वतो॑ हुवे। ते नो॒ नख्ख॑त्रे हव॒माग॑मेतम्।
व॒यन्दे॑वी ब्रह्म॑णा स॒र्वि॒दानाः॑। सु॒रत्ना॑सो दे॒ववी॑ति॒न्दधा॑नाः।
अ॒होरा॑त्रे ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तः। अ॒ति पा॒प्मान॒मति॑ मु॒क्त्या ग॑मेम।
प्र॒त्यु॒वदृ॒श्याय॑ती॥ २४॥

व्यु॒च्छन्ती॑ दु॒हिता दि॒वः। अ॒पो म॒ही वृ॑णुते च॒ख्षुषा॑।
तमो॒ ज्योति॑ष्कृ॒णोति॑ सू॒नरी॑। उ॒दुस्त्रि॑या॒स्सच॑ते सूर्यः॑।
सचा॑ उ॒द्यन्न॑क्ष॒त्रम॑र्चि॒मत्। तवे॑दु॒षो व्यु॑षि सूर्य॑स्य च। सं
भ॒क्तेन॑ गमेम॒हि। तन्नो॑ नक्ष॒त्रम॑र्चि॒मत्। भा॒नुम॑त्तेज॒ उ॒च्चर॑त्।
उप॑य॒ज्ञमि॒हाग॑मत्॥ २५॥

प्र न॒ख्ख॑त्राय दे॒वाय॑। इन्द्रा॑येन्दुः॑ हवामहे। स॒न॒स्सवि॑ता
सु॒वत्स॒निम्। पु॒ष्टि॒दा॒र्वा॒रव॑त्तमम्। उ॒दुत्य॑श्चि॒त्रम्। अ॒दि॒तिर्न॑
उरु॑ष्यतु म॒हीमू॒षु मा॒तर॑म्। इ॒द॒र्वि॒ष्णुः प्र॑तद्वि॒ष्णुः। अ॒ग्नि॒र्मूर्धा॑
भुवः॑। अ॒नु॒नोऽद्या॑नु॒मति॑र॒न्विद॑नुमते॒ त्वम्। ह॒व्य॒वाह॑ः
स्वि॑ष्टम्॥ २६॥

आ॒य॒त्यंग॑म॒ध्वि॒ष्टम्॥ ३॥

[३]

अ॒ग्नि॒र्वा अ॑कामयत। अ॒न्ना॒दो दे॒वाना॑ः स्या॒मिति॑। स
ए॒तम॒ग्नये॑ कृ॒त्तिका॑भ्यः पु॒रोडा॑शं॒मृष्टा॑क॒पाल॒त्रिर॑वपत्। ततो॒
वै सोऽ॒न्ना॒दो दे॒वाना॑मभवत्। अ॒ग्निर्वै दे॒वाना॑मन्ना॒दः। यथा॑ ह
वा अ॒ग्निर्दे॒वाना॑मन्ना॒दः। ए॒व॑ ह वा ए॒ष म॑नु॒ष्याणां॑ भवति।
य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒ववै॑द। सोऽ॒त्र जु॑होति।
अ॒ग्नये॑ स्वाहा कृ॒त्तिका॑भ्य॒स्स्वाहा॑। अ॒म्बायै॑ स्वाहा॑ दु॒लायै॑

स्वाहा॥ नि॒त॒ल्यै स्वाहा॒ऽभ्रय॑न्त्यै स्वाहा॥ मे॒घय॑न्त्यै स्वाहा॥
व॒रु॒षय॑न्त्यै स्वाहा॥ चु॒पु॒णीका॑यै स्वाहेति॥२७॥

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। ता अ॑स्मात्सृ॒ष्टाः प॑रा॒चीरा॑यन्।
तासां॑ रोहि॒णीम॒भ्य॑ध्यायत्। सो॒ऽकाम॑यत। उप॒ मा व॑र्तेत।
समे॑नया गच्छे॒येति॑। स ए॒तं प्र॒जाप॑तये रोहि॒ण्यै च॑रु॒न्निर॑वपत्।
ततो॒ वै सा तमु॑पाव॑र्तत। समे॑नयागच्छ॒त। उप॑ ह॒ वा ए॑नं
प्रि॒यमा॑व॑र्तते। सं प्रि॒येण॑ गच्छ॒ते। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते।
य उ॑चैन॒देव॑वै॒दं। सोऽत्र॑ जुहोति। प्र॒जाप॑तये स्वाहा॒ रोहि॒ण्यै
स्वाहा॥ रोच॑माना॒यै स्वाहा॑ प्र॒जाभ्य॑स्स्वाहेति॥२८॥

सोमो॒ वा अ॑कामयत। ओष॑धीनां॑ रा॒ज्यम॒भिज॑येय॒मिति॑।
स ए॒तं सोमा॑य मृ॒गशी॑र्षाय॒ श्यामा॑कश्च॒रुं प॑य॒सि
नि॑रवपत्। ततो॒ वै स ओष॑धीनां॑ रा॒ज्यम॒भ्य॑जयत्।
स॒माना॑नां॑ ह॒ वै रा॒ज्यम॒भिज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते।
य उ॑चैन॒देव॑वै॒दं। सोऽत्र॑ जुहोति। सोमा॑य स्वाहा॒
मृ॒गशी॑र्षाय॒ स्वाहा॥ इ॒न्वका॑भ्य॒स्स्वाहा॑ोष॑धीभ्य॒स्स्वाहा॥
रा॒ज्याय॑ स्वाहा॒ऽभिज॑ित्यै स्वाहेति॥२९॥

रु॒द्रो वा अ॑कामयत। प॒शुमा॑न्त्स्या॒मिति॑। स ए॒तं रु॒द्राया॑र्द्रा॒यै
प्रे॒र्यङ्ग॑वश्च॒रुं प॑य॒सि नि॑रवपत्। ततो॒ वै स प॑शु॒मान॑भवत्।
प॒शुमा॑न् ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑
चैन॒देव॑वै॒दं। सोऽत्र॑ जुहोति। रु॒द्राय॑ स्वाहा॒ऽर्द्रा॒यै स्वाहा॥
पि॒न्वमा॑ना॒यै स्वाहा॑ प॒शुभ्य॑स्स्वाहेति॥३०॥

ऋ॒खा वा इ॒यम॑लो॒मका॑ऽऽसीत्। साऽका॑मयत।
 ओष॑धीभिर्व॒नस्पति॑भिः प्रजा॑येयेति। सै॒तमदि॑त्यै पुन॑र्वसुभ्याश्चरु॒न्निर॑व
 ततो॒ वा इ॒यमोष॑धीभिर्व॒नस्पति॑भिः प्राजा॑यत। प्रजा॑यते ह॒ वै
 प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देव॑वै॒दं।
 सोऽत्र॑ जुहोति। अदि॑त्यै स्वाहा पुन॑र्वसुभ्याम्। स्वाहा भू॑त्यै
 स्वाहा प्रजा॑त्यै स्वाहेति॥ ३१ ॥

बृह॑स्पति॒र्वा अ॑कामयत। ब्र॒ह्मव॑र्चसी स्या॒मिति॑। स ए॒तं
 बृह॑स्पतये ति॒ष्याय॑ नैवारश्चरुं पय॑सि निर॑वपत्। ततो॒ वै स
 ब्र॒ह्मव॑र्चस्य॑भवत्। ब्र॒ह्मव॑र्चसी ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑
 यज॑ते। य उ॑ चैन॒देव॑वै॒दं। सोऽत्र॑ जुहोति। बृह॑स्पतये स्वाहा
 ति॒ष्याय॑ स्वाहा॑। ब्र॒ह्मव॑र्चसाय॑ स्वाहेति॥ ३२ ॥

दे॒वा॒सुरा॑स्स॒स्य्यँ॑त्ता आसन्। ते दे॒वास्स॒र्पेभ्य॑ आश्रे॒षाभ्य॑
 आज्ये॑ क॒र॒म्भ॒न्निर॑वपन्। ताने॒ताभि॑रे॒वदे॒वता॑भि॒रुपा॑नयन्।
 ए॒ताभि॑र्ह॒ वै दे॒वता॑भिर्द्वि॒षन्तं॑ भ्रातृ॒व्यमु॑प॒नय॑ति। य
 ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देव॑वै॒दं। सोऽत्र॑ जुहोति।
 स॒र्पेभ्य॑स्स्वाहा॑ऽऽश्रे॒षाभ्य॑स्स्वाहा॑। द॒न्द्रशू॑केभ्य॑स्स्वाहेति॥ ३३ ॥

पि॒तरो॒ वा अ॑कामयन्त। पि॒तृलो॒क ऋ॑ध्रुया॒मेति॑। त ए॒तं
 पि॒तृभ्यो॑ म॒घाभ्यः॑ पु॒रोडा॑शः ष॒ट्क॑पाल॒न्निर॑वपन्। ततो॒ वै
 ते पि॑तृलो॒क आ॑र्ध्रुवन्। पि॒तृलो॒के ह॒ वा ऋ॑ध्नोति। य
 ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देव॑वै॒दं। सोऽत्र॑ जुहोति।
 पि॒तृभ्य॑स्स्वाहा॑ म॒घाभ्यः॑। स्वाहा॑ऽन॒घाभ्य॑स्स्वाहा॑ऽन॒घाभ्यः॑।

स्वाहा॑ ऽरु॒न्ध॒तीभ्य॒स्स्वाहेति॑ ॥ ३४ ॥

अ॒र्य॒मा वा अ॑कामयत। प॒शु॒मा॒न्त्स्या॒मिति॑। स ए॒तम॑र्य॒म्णे
फ॒ल्गु॑नीभ्याश्च॒रु॒न्निर॑वपत्। ततो॒ वै स प॑शु॒मान॑भवत्।
प॒शु॒मा॒न् ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑
चैन॒देव॑वै॒द। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒र्य॒म्णे स्वाहा॑ फ॒ल्गु॑नीभ्या॒ः
स्वाहा॑। प॒शु॒भ्य॒स्स्वाहेति॑ ॥ ३५ ॥

भ॒गो वा अ॑कामयत। भ॒गी श्रे॑ष्ठी दे॒वाना॑ः स्या॒मिति॑। स
ए॒तं भ॑गाय॒ फ॒ल्गु॑नीभ्याश्च॒रु॒न्निर॑वपत्। ततो॒ वै स भ॑गी श्रे॑ष्ठी
दे॒वाना॑मभवत्। भ॒गी ह॒ वै श्रे॑ष्ठी सं॒माना॑ना॒ भवति॑। य ए॒तेन॑
ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देव॑वै॒द। सोऽ॒त्र जु॑होति। भ॑गाय॒
स्वाहा॑ फ॒ल्गु॑नीभ्या॒ः स्वाहा॑। श्रे॑ष्ठा॒य स्वाहेति॑ ॥ ३६ ॥

स॒वि॒ता वा अ॑कामयत। श्र॒न्मे दे॒वा द॒धी॑रन्। स॒वि॒ता
स्या॒मिति॑। स ए॒तः स॑वि॒त्रे ह॑स्ता॒य पु॑रो॒डाश॑न्द्वा॒दश॑क॒पाल॑न्निर॑वपदाश्
ततो॒ वै तस्मै॑ श्रद्धे॒वा अ॑द॒धत। स॒वि॒ताऽभ॑वत्। श्रद्धे॒वा अ॑स्मे
मनु॒ष्या॑ दधते। स॒वि॒ता सं॒माना॑ना॒ भवति॑। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒
यज॑ते। य उ॑ चैन॒देव॑वै॒द। सोऽ॒त्र जु॑होति। स॒वि॒त्रे स्वाहा॑
ह॑स्ता॒य। स्वाहा॑ द॒दते॑ स्वाहा॑ पृ॒णते॑। स्वाहा॑ प्र॒यच्छ॑ते स्वाहा॑
प्रति॑गृ॒भ्णते॑ स्वाहेति॑ ॥ ३७ ॥

त्व॒ष्टा वा अ॑कामयत। चि॒त्रं प्र॑जा॒व्वि॑न्दे॒येति॑। स ए॒तन्त्व॑ष्ट्रे
चि॒त्रायै॑ पु॒रो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॑न्निर॑वपत्। ततो॒ वै स चि॒त्रं

प्र॒जाम॑विन्दत। चि॒त्रः॑ ह॒ वै प्र॒जाव्वि॑न्दते। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑
यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वव्वै॑द। सोऽ॒त्र जु॑होति। त्वष्ट्रे॑ स्वाहा॑
चि॒त्रायै॑ स्वाहा॑। चै॒त्राय॑ स्वाहा॑ प्र॒जायै॑ स्वाहेति॑॥३८॥

वा॒युर्वा अ॑कामयत। का॒मचार॑मेषु लो॒केष्व॒भिज॑येयमिति। स
ए॒तद्वा॒यवे॑ नि॒ष्ठायै॑ गृ॒ष्ट्यै दु॒ग्धं पयो॑ निर॑वपत्। ततो॒ वै
स का॑म॒चार॑मेषु लो॒केष्व॒भ्यज॑यत्। का॒मचारः॑ ह॒ वा ए॒षु
लो॒केष्व॒भिज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वव्वै॑द।
सोऽ॒त्र जु॑होति। वा॒यवे॑ स्वाहा॑ नि॒ष्ठायै॑ स्वाहा॑। का॒मचारा॑य
स्वाहा॑ऽभिजित्यै॑ स्वाहेति॑॥३९॥

इ॒न्द्रा॒ग्नी वा अ॑कामयेताम्। श्रै॒ष्ठ्य॑न्दे॒वाना॑म॒भिज॑येवेति॑।
तावे॒तमि॑न्द्रा॒ग्निभ्या॑व्वि॒शाखा॑भ्यां पुरो॒डाश॑मेका॒दश॑कपाल॒न्नि॒र॑वपताम्।
ततो॒ वै तौ श्रै॒ष्ठ्य॑न्दे॒वाना॑म॒भ्यज॑यताम्। श्रै॒ष्ठ्यः॑ ह॒
वै स॑मा॒नाना॑म॒भि ज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते।
य उ॑ चैनदे॒वव्वै॑द। सोऽ॒त्र जु॑होति। इ॒न्द्रा॒ग्निभ्या॑ः
स्वाहा॑ वि॒शाखा॑भ्या॑ः स्वाहा॑। श्रै॒ष्ठ्याय॑ स्वाहा॑ऽभिजित्यै॑
स्वाहेति॑॥४०॥

अथै॒तत्पौ॑र्णमा॒स्या आ॒ज्य॒न्नि॒र्वप॑ति। का॒मो वै पौ॑र्णमा॒सी।
का॒म आ॒ज्यम्। का॒मेनै॒व का॒मः॑ स॒म॑र्धयति। खि॒प्रमे॑न॒ः
सका॑म॒ उप॑नमति। येन॒ का॒मेन॑ यज॑ते। सोऽ॒त्र जु॑होति।
पौ॒र्णमा॒स्यै स्वाहा॑ का॒माय॑ स्वाहा॑ऽऽग॑त्यै॒ स्वाहेति॑॥४१॥

एकादशार्यमा भगो दश दश सविता चतुर्दश त्वष्टा वायुरिन्द्राग्नी दश दशाद्यैतत्पौर्णमास्या अष्टौ पञ्चदश ॥ ४ ॥

मित्रो वा अकामयत। मित्रधेयमेषु लोकेष्वभिजयेयमिति। स एतं मित्रायानूराधेभ्यश्चरुन्निरवपत्। ततो वै स मित्रधेयमेषु लोकेष्वभ्यजयत्। मित्रधेयं ह वा एषु लोकेष्वभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। मित्राय स्वाहाऽनूराधेभ्यस्स्वाहा। मित्रधेयाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥ ४२ ॥

इन्द्रो वा अकामयत। ज्यैष्ठ्यन्देवानामभिजयेयमिति। स एतमिन्द्राय ज्येष्ठायै पुरोडाशमेकादशकपाल-न्निरवपन्महाव्रीहीणाम्। ततो वै स ज्यैष्ठ्यन्देवानामभ्यजयत्। ज्यैष्ठ्यं ह वै समानानामभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। इन्द्राय स्वाहा। ज्येष्ठायै स्वाहा। ज्येष्ठाय स्वाहाभिजित्यै स्वाहेति॥ ४३ ॥

प्रजापतिर्वा अकामयत। मूलं प्रजाव्विन्देयेति। स एतं प्रजापतये मूलाय चरुन्निरवपत्। ततो वै स मूलं प्रजामविन्दत। मूलं ह वै प्रजाव्विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। प्रजापतये स्वाहा मूलाय स्वाहा। प्रजायै स्वाहेति॥ ४४ ॥

आपो वा अकामयन्त। समुद्रङ्काममभिजयेमेति। ता एतमद्भ्योऽषाढाभ्यश्चरुन्निरवपन्। ततो वै तास्समुद्रङ्काममभ्यजयन्।

समुद्रं ह वै कामंमभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उं चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। अद्भ्यस्स्वाहाऽषाढाभ्यस्स्वाहा। समुद्राय स्वाहा कामाय स्वाहा। अभिजित्यै स्वाहेति॥४५॥

विश्वे वै देवा अकामयन्त। अनपजय्यञ्जयेमिति। त एतद्विश्वेभ्यो देवेभ्योऽषाढाभ्यश्चरुन्निरवपत्। ततो वै तेऽनपजय्यमंजयत्। अनपजय्यं ह वै जयति। य एतेन हविषा यजते। य उं चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। विश्वेभ्यो देवेभ्यस्स्वाहाऽषाढाभ्यस्स्वाहा। अनपजय्याय स्वाहा जित्यै स्वाहेति॥४६॥

ब्रह्म वा अकामयत्। ब्रह्मलोकमभिजयेयमिति। तदेतं ब्रह्मणेऽभिजिते चरुन्निरवपत्। ततो वै तद्ब्रह्मलोकमभ्यंजयत्। ब्रह्मलोकं ह वा अभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उं चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। ब्रह्मणे स्वाहाऽभिजिते स्वाहा। ब्रह्मलोकाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४७॥

विष्णुर्वा अकामयत्। पुण्यं श्लोकं शृण्वीय। न मां पापी कीर्तिरागच्छेदिति। स एतद्विष्णवे श्रोणायै पुरोडाशत्रिकपालन्निरवपत्। ततो वै स पुण्यं श्लोकमशृणुत्। नैनं पापी कीर्तिरागच्छत्। पुण्यं ह वै श्लोकं शृणुते। नैनं पापी कीर्तिरागच्छति। य एतेन हविषा यजते। य उं चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। विष्णवे स्वाहा श्रोणायै स्वाहा। श्लोकाय स्वाहा श्रुताय

स्वाहेति॥४८॥

वस॑वो वा अ॑कामयन्त। अग्र॑न्दे॒वता॑नां परी॑या॒मेति॑। त ए॒तं
वसु॑भ्यश्श्रवि॑ष्ठाभ्यः पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर॑वपन्। ततो॒ वै
तेऽग्र॑न्दे॒वता॑नां पर्या॑यन्। अग्र॑ ह॒ वै स॑मा॒नानां॑ पर्ये॑ति। य
ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒ववै॑दं। सोऽत्र॑ जुहोति।
वसु॑भ्यस्स्वाहा॒ श्रवि॑ष्ठाभ्यस्स्वाहा॑। अग्रा॑य॒ स्वाहा॒ परी॑त्यै
स्वाहेति॥४९॥

इन्द्रो॒ वा अ॑कामयत। दृढो॑ऽशि॑थिलस्या॒मिति॑। स ए॒तं
वरु॑णाय श॒तभि॑षजे भेष॒जेभ्यः॑ पुरो॒डाश॑न्दश॒कपाल॒न्निर॑वपत्कृ॒ष्णानां॑
ततो॒ वै स दृढो॑ऽशि॑थिलोऽभवत्। दृढो॒ ह वा अ॑शि॑थिलो
भव॑ति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒ववै॑दं।
सोऽत्र॑ जुहोति। वरु॑णाय॒ स्वाहा॑ श॒तभि॑षजे॒ स्वाहा॑।
भेष॒जेभ्य॑स्स्वाहेति॥५०॥

अ॒जो वा ए॑क॒पाद॑कामयत। ते॒ज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒सी स्या॒मिति॑।
स ए॒तम॒जायै॑क॒पदे॑ प्रोष्ठप॒देभ्य॑श्चरु॒न्निर॑वपत्। ततो॒ वै स
ते॒ज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒स्य॑भवत्। ते॒ज॒स्वी ह॒ वै ब्र॑ह्मवर्च॒सी भ॑वति।
य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒ववै॑दं। सोऽत्र॑ जुहोति।
अ॒जायै॑क॒पदे॑ स्वाहा॑ प्रोष्ठप॒देभ्य॑स्स्वाहा॑। तेज॑से॒ स्वाहा॑
ब्रह्मवर्च॒साय॑ स्वाहेति॥५१॥

अहि॑र्वै बु॒ध्नियो॑ऽकामयत। इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठाव्नि॑न्दे॒येति॑। स ए॒तम॒हये॑

बुध्रियाय प्रोष्ठपदेभ्यः पुरोडाशं भूमिकपालन्निरवत्। ततो वै स इमां प्रतिष्ठामविन्दत। इमां ह वै प्रतिष्ठाव्विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। अहये बुध्रियाय स्वाहा प्रोष्ठपदेभ्यस्स्वाहा। प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥५२॥

पूषा वा अकामयत। पशुमान्त्स्यामिति। स एतं पूष्णे रेवत्यै चरुन्निरवपत्। ततो वै स पशुमानभवत्। पशुमान् ह वै भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। पूष्णे स्वाहा रेवत्यै स्वाहा। पशुभ्यस्स्वाहेति॥५३॥

अश्विनौ वा अकामयेताम्। श्रोत्रस्विनावबधिरो स्यावेति। तावेतमश्विभ्यामश्वयुग्भ्यां पुरोडाशं द्विकपाल-न्निरवपताम्। ततो वै तौ श्रोत्रस्विनावबधिरावभवताम्। श्रोत्रस्वी ह वा अबधिरो भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। अश्विभ्यां स्वाहाऽश्वयुग्भ्यां स्वाहा। श्रोत्राय स्वाहा श्रुत्यै स्वाहेति॥५४॥

यमो वा अकामयत। पितृणां राज्यमभिजयेयमिति। स एतय्यमायापभरणीभ्यश्चरुन्निरवपत्। ततो वै स पितृणां राज्यमभ्यजयत्। समानानां ह वै राज्यमभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। यमाय स्वाहाऽपभरणीभ्यस्स्वाहा। राज्याय स्वाहाभिजित्यै स्वाहेति॥५५॥

अथैतदमावास्याया आज्यन्निर्वपति। कामो वा अमावास्या।
काम आज्यम्। कामेनैव कामः समर्धयति। ख्विप्रमेनः
सकाम उपनमति। येन कामेन यजते। सोऽत्र जुहोति।
अमावास्यायै स्वाहा कामाय स्वाहाऽऽगत्यै स्वाहेति॥५६॥

मित्र इन्द्रः प्रजापतिर्दश दशाप एकादश विश्वे ब्रह्म दशदश विष्णुस्त्रयोदश वसव इन्द्रोऽजोऽहिर्वै
बुधिर्यः पूषाऽश्विनौ यमो दश दशाथैतदमावास्याया अष्टौ पञ्चदश॥५॥ [५]

चन्द्रमा वा अकामयत। अहोरात्रानर्धमासान्मासानृतून्सर्व्वंत्सरमाप्त्वा
चन्द्रमसस्सायुज्यः सलोकतामाप्नुयामिति। स एतश्चन्द्रमसे
प्रतीदृश्यायै पुरोडाशं पञ्चदशकपालन्निर्वपत्। ततो
वै सोऽहोरात्रानर्धमासान्मासानृतून्सर्व्वंत्सरमाप्त्वा।
चन्द्रमसस्सायुज्यः सलोकतामाप्नोत्। अहोरात्रान् ह वा
अर्धमासान्मासानृतून्सर्व्वंत्सरमाप्त्वा। चन्द्रमसस्सायुज्यः
सलोकतामाप्नोति। य एतेन हविषा यजते। य
उ चैनदेवर्व्वेदः। सोऽत्र जुहोति। चन्द्रमसे स्वाहा
प्रतीदृश्यायै स्वाहा। अहोरात्रेभ्यस्स्वाहाऽर्धमासेभ्यस्स्वाहा।
मासेभ्यस्स्वाहर्तुभ्यस्स्वाहा। सर्व्वंत्सराय स्वाहेति॥५७॥

अहोरात्रे वा अकामयेताम्। अत्यहोरात्रे मुच्येवहि।
न नावहोरात्रे आप्नुयातामिति। ते एतमहोरात्राभ्यां-
श्चरुन्निर्वपताम्। द्वयानांर्व्वीहीणाम्। शुक्लानांश्च कृष्णानांश्च।
सवात्योर्दुग्धे। श्वेतायै च कृष्णायै च। ततो वै ते अत्यहोरात्रे
अमुच्येते। नैनै अहोरात्रे आप्नुताम्। अति ह वा अहोरात्रे

मुच्यते। नैनमहोरात्रे आप्रुतः। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। अहे स्वाहा रात्रियै स्वाहा। अतिमुक्त्यै स्वाहेति॥५८॥

उषा वा अकामयत। प्रियाऽऽदित्यस्य सुभगा स्यामिति। सैतमुषसे चरुन्निरवपत्। ततो वै सा प्रियाऽऽदित्यस्य सुभगाऽभवत्। प्रियो ह वै समानानां सुभगो भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहा। व्युषुष्यै स्वाहा व्युच्छन्त्यै स्वाहा। व्युष्टायै स्वाहेति॥५९॥

अथैतस्मै नख्वत्राय चरुनिर्वपति। यथा त्वन्देवानामसि। एवमहं मनुष्याणां भूयासमिति। यथा ह वा एतद्देवानाम्। एव ह वा एष मनुष्याणां भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। नख्वत्राय स्वाहोदेष्यते स्वाहा। उद्यते स्वाहोदिताय स्वाहा। हरसे स्वाहा भरसे स्वाहा। भ्राजसे स्वाहा तेजसे स्वाहा। तपसे स्वाहा ब्रह्मवर्चसाय स्वाहेति॥६०॥

सूर्यो वा अकामयत। नख्वत्राणां प्रतिष्ठा स्यामिति। स एत ह सूर्याय नख्वत्रेभ्यश्चरुन्निरवपत्। ततो वै स नख्वत्राणां प्रतिष्ठाऽभवत्। प्रतिष्ठा ह वै समानानां भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। सूर्याय

स्वाहा नख्यत्रेभ्यस्स्वाहा॥ प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥६१॥

अथैतमदित्यै चरुन्निर्वपति। इयवाँ अदितिः। अस्यामेव
प्रतिष्ठति। सोऽत्र जुहोति। अदित्यै स्वाहा॥ प्रतिष्ठायै
स्वाहेति॥६२॥

अथैतद्विष्णावे चरुन्निर्वपति। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञ एवान्ततः
प्रतिष्ठति। सोऽत्र जुहोति। विष्णावे स्वाहा॥ यज्ञाय स्वाहा॥
प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥६३॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

तृतीयस्यामि॒तो दि॒वि सोम॑ आसीत्। तङ्गा॑य॒त्र्याऽह॑रेत्।
तस्य॑ पु॒र्णम॑च्छिद्यत। तत्पु॒र्णोऽभ॑वत्। तत्पु॒र्णस्य॑ पु॒र्णत्व॑म्।
ब्रह्म॑ वै पु॒र्णः। यत्पु॒र्णशा॒ख्या व॑त्थ॒सान॑पाक॒रोति॑।
ब्रह्म॑णै॒वैनान॑पाक॒रोति॑। गा॒य॒त्रो वै पु॒र्णः। गा॒य॒त्राः पु॒शवः॑॥१॥

तस्मा॒त्रीणि॑त्रीणि पु॒र्णस्य॑ पला॒शानि॑। त्रि॒पदा॑ गा॒य॒त्री।
यत्पु॒र्णशा॒ख्या गाः प्रा॑र्पय॑ति। स्वयै॒वैनाना॑ दे॒वत॑या प्रा॑र्पयति।
यङ्काम॑येताप॒शुस्स्या॑दि॒ति। अ॒पु॒र्णान्त॑स्मै शु॒ष्का॑ग्रा॒माह॑रेत्।
अ॒प॒शुरे॒व भ॑वति। यङ्काम॑येत प॒शुमा॑न्थ॒स्यादि॑ति।
ब॒हुप॒र्णान्त॑स्मै बहु॒शा॒खामा॑हरेत्। प॒शुम॑न्तमे॒वैनङ्क॑रोति॥२॥

यत्प्राची॑मा ह॑रेत्। दे॒वलो॒कम॑भि ज॑येत्। यदु॒दीचीं॑
मनु॑ष्यलो॒कम्। प्राची॑मु॒दीची॑मा ह॑रति। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॑र॒भिजि॑त्यै।
इ॒षे त्वो॒र्जे त्वे॒त्याह॑। इ॒षमे॒वोर्ज्य्यं॑ज॒माने॑ दधाति।
वा॒यव॑स्स्थे॒त्याह॑। वा॒युर्वा अ॒न्तरि॑रि॒ख्यस्या॑ध्य॒ख्याः।
अ॒न्तरि॑रि॒ख्यदे॒वत्याः॑ खलु॒ वै पु॒शवः॑॥३॥

वा॒यव॑ ए॒वैनान्प॑रि द॒दाति॑। प्र वा ए॒नाने॒तदा क॑रोति।
यदा॑ह। वा॒यव॑स्स्थेत्यु॒पाय॑व॒स्थेत्या॑ह। यज॑मानायै॒व प॒शूनु॑प॒
ह्वय॑ते। दे॒वो व॑स्सवि॒ता प्रा॑र्पय॒त्वित्या॑ह प्रसू॒त्यै। श्रेष्ठ॑तमा॒य॒
कर्म॑ण इत्या॑ह। य॒ज्ञो हि श्रेष्ठ॑तम॒ङ्कर्म॑। तस्मा॑दे॒वमा॑ह।
आप्या॑यध्वम॒ग्नि॒या दे॒वभा॒गमि॑त्या॑ह॥४॥

व॒त्सेभ्य॑श्च॒ वा ए॒ताः पु॒रा म॑नु॒ष्येभ्य॑श्चाप्या॒यन्त॑। दे॒वेभ्य॑ ए॒वैना॒
इन्द्रा॑याप्या॒यय॑ति। ऊ॒र्ज॑स्वतीः प॒य॑स्वती॒रित्या॑ह। ऊ॒र्ज॑ः
हि प॒य॑स्सम्भ॒रन्ति॑। प्र॒जाव॑तीरनमी॒वा अ॑य॒क्ष्मा इत्या॑ह
प्रजा॑त्यै। मा व॑स्स्तेन ई॒शत् माऽघ॑श॒स इत्या॑ह गु॒प्त्यै।
रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः परि॑ वो वृ॒ण॒क्तित्या॑ह। रु॒द्रादे॒वैना॑स्त्रायते। ध्रु॒वा
अ॒स्मिन्गोप॑तौ स्यात् ब॒ह्वीरित्या॑ह। ध्रु॒वा ए॒वास्मि॑न्ब॒ह्वीः
क॑रोति॥५॥

यज॑मानस्य प॒शून्पा॒हीत्या॑ह। प॒शूना॑ङ्गोपी॒थाय॑। तन्मा॑त्स्या॒यं
प॒शव॑ उप॑स॒माव॑र्तन्ते। अ॒न॒ध॒स्साद॑यति। गर्भा॑णान्धृ॒त्या
अ॒प्र॒पादा॑य। तस्मा॒द्गर्भाः॑ प्र॒जाना॑मप्र॒पादु॑काः। उ॒परी॑व
नि॒द॒धाति॑। उ॒परी॑व हि सु॒व॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
सम॑ष्ट्यै॥६॥

प॒शवः॑ करोति प॒शवो॑ दे॒वभा॒गमि॒त्याह॑ करोति नव॑ च॥१॥

दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑ प्र॑स॒व इत्य॑श्चप॒र॒शुमा॑द॒त्ते प्र॑सू॒त्यै।
अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मि॒त्याह॑। अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यु
आस्ता॑म्। पृ॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्यामि॒त्याह॑ य॒त्यै। यो वा ओष॑धीः
प॒र्व॒शो वे॑द। नैना॒स्स हि॑न॒स्ति। प्र॒जाप॑ति॒र्वा ओष॑धीः
प॒र्व॒शो वे॑द। स ए॒ना न हि॑न॒स्ति। अ॒श्वप॑र्श्वा ब॒र्हि॒रच्छै॑ति।
प्रा॒जाप॑त्यो वा अ॒श्व॑स्सयो॒नित्वा॑य॥७॥

ओष॑धीना॒महि॑सायै। य॒ज्ञस्य॑ घो॒षद॑सीत्या॒ह। यज॑मान ए॒व

रयिन्दधाति। प्रत्युष्टं रखः प्रत्युष्टा अरांतय इत्याह।
रखंसामपहत्यै। प्रेयमंगाद्विषणां बरुहिरच्छेत्याह। विद्या
वै धिषणां। विद्ययैवैनदच्छैति। मनुना कृता स्वधया
वितुष्टेत्याह। मानवी हि पर्शुस्वधाकृता॥८॥

त आवहन्ति कवयः पुरस्तादित्याह। शुश्रुवांसो वै
कवयः। यज्ञः पुरस्तात्। मुखत एव यज्ञमा रभते। अथो
यदेतदुक्त्वा यतः कुतश्चा हरति। तत्प्राच्या एव दिशो भवति।
देवेभ्यो जुष्टमिह बरुहिरासद् इत्याह। बरुहिषस्समृद्धौ।
कर्मणोऽनपराधाय। देवानां परिषूतमसीत्याह॥९॥

यद्वा इदङ्किञ्च। तदेवानां परिषूतम्। अथो यथा वस्यसे
प्रतिप्रोच्याहेदङ्किरिष्यामीति। एवमेव तदध्वर्युर्देवेभ्यः
प्रतिप्रोच्य बरुहिर्दाति। आत्मनोऽहिंसायै। यावतस्तम्बान्परिदिशेत्
यत्तेषामुच्छिंष्यात्। अति तद्यज्ञस्य रेचयेत्। एकं स्तम्बं
परिदिशेत्। तं सर्वन्दायात्॥१०॥

यज्ञस्यानतिरेकाय। वरुषवृद्धमसीत्याह। वरुषवृद्धा वा
ओषधयः। देववरुहिरित्याह। देवेभ्य एवैनत्करोति।
मा त्वाऽन्वङ्गा तिर्यगित्याहाहिंसायै। पर्व ते
राध्यासमित्याहर्ष्यै। आच्छेत्ता ते मा रिषमित्याह।
नास्यात्मनो मीयते। य एववैद॥११॥

देववरुहिश्शतवल्श्शर्विरोहेत्याह। प्रजा वै बरुहिः।

प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। स॒हस्र॑वल्॒शा वि व॒यं रु॑हे॒मेत्या॑ह।
 आ॒शिषं॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते। पृ॒थि॒व्यास्संपृ॑चः पा॒हीत्या॑ह
 प्र॒ति॑ष्ठित्यै। अ॒यु॒ङ्गायु॒ङ्गान्मु॒ष्टीलु॑नोति। मि॒थु॒न॒त्वाय॒ प्रजा॑त्यै।
 सु॒सं॒भृतां॑ त्वा॒ संभ॑रा॒मीत्या॑ह। ब्रह्म॑णै॒वैन॒त्संभ॑रति॥१२॥

अ॒दि॒त्यै रा॒स्नाऽसी॑त्या॒ह। इ॒य॒व्वाँ अ॒दि॒तिः। अ॒स्या
 ए॒वैन॒द्रा॒स्नाङ्क॑रोति। इ॒न्द्रा॒ण्यै स॒न्नह॑न॒मित्या॑ह। इ॒न्द्रा॒णी वा
 अ॒ग्रे दे॒वता॑ना॒ं स॒म॑न॒ह्यता॑ साऽऽ॒ध्नोत्। ऋ॒द्ध्यै स॒न्नह॑ति।
 प्र॒जा वै ब॒र्हिः। प्र॒जाना॑म॒परा॑वापाय। तस्मा॒त्स्ना॒व॑स॒न्तताः
 प्र॒जा जा॑यन्ते॥१३॥

पू॒षा ते॑ ग॒न्धि॒ङ्ग॒श्चा॒त्वित्या॑ह। पु॒ष्टि॑मे॒व यज॑माने दधाति।
 स ते॒ मा॒स्था॒दित्या॑हा॒हि॒सा॒यै। प॒श्चात्प्रा॑श्चमु॒पगू॑हति।
 प॒श्चा॒द्वै प्रा॒चीन॑ं रे॒तो धी॑यते। प॒श्चा॒दे॒वास्मै॑ प्रा॒चीन॑ं रे॒तो
 द॒धाति॑। इ॒न्द्र॒स्य त्वा बा॒हु॒भ्यामु॒द्यच्छु॑ इत्या॑ह। इ॒न्द्रि॒यमे॒व
 यज॑माने दधाति। बृह॒स्पते॑र्मूर्धा॒ ह॑रा॒मीत्या॑ह। ब्रह्म॒ वै दे॒वानां॑
 बृह॒स्पतिः॑॥१४॥

ब्रह्म॑णै॒वैन॑द्धरति। उ॒र्व॒न्तरि॑ख्य॒मन्वि॑हीत्या॒ह ग॒त्यै।
 दे॒व॒ङ्ग॒म॒सीत्या॑ह। दे॒वाने॒वैन॑द्रमयति। अ॒न॒ध॒स्सा॒दय॑ति।
 गर्भा॑णा॒न्धृ॒त्या अ॒प्र॒पा॒दाय॑। तस्मा॒द्गर्भाः॑ प्र॒जाना॑म॒प्र॒पा॒दुकाः॑।
 उ॒प॒री॒व नि द॑धाति। उ॒प॒री॒व हि सु॒व॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑
 लो॒कस्य॑ स॒म॑ष्ट्यै॥१५॥

स्यो॒नित्वाय॑ स्व॒धाकृ॑ता॒ऽसीत्या॑ह दाय॒द्वेदं॑ भरति जायन्ते बृ॒हस्पति॑स्समं॒ष्ट्रै॥२॥ [२]

पूर्वे॒द्युरि॑ध्माब॒रुहिः॑ करोति। य॒ज्ञमे॒वारभ्य॑ गृही॒त्वोप॑वसति।
प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञम॑सृजत। तस्यो॒खे अ॑स्र॒सेताम्। य॒ज्ञो वै
प्र॒जाप॑तिः। यथ्सा॑न्नाय्यो॒खे भव॑तः। य॒ज्ञस्यै॒व तदु॒खे
उप॑दधात्यप्र॒स्र॒साय॑। शुन्ध॑ध्व॒न्दैव्या॑य॒ कर्म॑णे देवय॒ज्याया॑
इत्या॑ह। दे॒वय॒ज्याया॑ ए॒वैनानि॑ शुन्धति। मा॒तरि॒श्वनो॑
घ॒र्मोऽसी॑त्याह॥१६॥

अ॒न्तरि॑ख्य॒वै मा॑तरि॒श्वनो॑ घ॒र्मः। ए॒षाल्लो॑काना॒विधृत्यै॑। द्यौर॑सि
पृ॒थिव्य॑सीत्या॑ह। दि॒वश्च॒ ह्येषा॑ पृ॒थिव्या॑श्च॒ संभृ॑ता। यदु॒खा।
तस्मा॑दे॒वमा॑ह। वि॒श्वधा॑या अ॒सि पर॑मेण॒ धाम्ने॑त्या॑ह। वृ॒ष्टिर्वै
वि॒श्वधा॑याः। वृ॒ष्टिमे॒वावरु॑न्धे। दृ॒हंस्व॒ मा ह्य॒रित्या॑ह
धृत्यै॑॥१७॥

वसू॑नां प॒वित्र॑म॒सीत्या॑ह। प्रा॒णा वै वस॑वः। तेषा॒व्वाँ
ए॒तद्वा॑ग॒धेय॑म्। यत्प॒वित्र॑म्। तेभ्य॑ ए॒वैन॑त्करोति। श॒तधा॑र॒
स॒हस्र॑धा॒रमित्या॑ह। प्रा॒णेष्वे॒वायु॑र्दधाति॒ सर्व॑त्वाय॑।
त्रि॒वृत्प॑लाशशा॒खाया॑न्दर्भ॒मय॑ भवति। त्रि॒वृद्वै प्रा॒णः।
त्रि॒वृत्मे॒व प्रा॒णं म॑ध्य॒तो यज॑माने दधाति॥१८॥

सौ॒म्यः पूर्ण॑स्संयो॒नित्वाय॑। सा॒ख्यात्प॒वित्र॑न्द॒र्भाः।
प्रा॒ख्सा॒यमधि॑नि द॑धाति। तत्प्रा॑णापा॒नयो॑ रू॒पम्। ति॒र्यक्प्रा॑तः।
तद्दर्श॑स्य रू॒पम्। दा॒र्श्यं॒ ह्येत॑द॒हः। अन्न॑वै च॒न्द्रमाः॑। अन्न॑

प्राणाः। उभयमेवोपैत्यजामित्वाय॥१९॥

तस्मादयं सर्वतः पवते। हुतस्तोको हुतो द्रप्स
इत्याह प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। न हि हुतं
स्वाहाकृतं स्कन्दति। दिवि नाको नामाग्निः। तस्य
विप्रुषो भागधेयम्। अग्नये बृहते नाकायेत्याह। नाकमेवाग्निं
भागधेयेन समर्धयति। स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामित्याह।
द्यावापृथिव्योरेवैनत्प्रतिष्ठापयति॥२०॥

पवित्रवत्यानयति। अपाञ्चैवौषधीनाञ्च रसं संसृजति।
अथो ओषधीष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। अन्वारभ्य
वाचय्यच्छति। यज्ञस्य धृत्यै। धारयन्नास्ते। धारयन्त
इव हि दुहन्ति। कामधुर्य इत्याहातृतीयस्यै। त्रयं इमे
लोकाः। इमानेव लोकान्यजमानो दुहे॥२१॥

अमूमिति नाम गृह्णाति। भद्रमेवासाङ्कर्मा विष्करोति।
सा विश्वायुस्सा विश्वव्यचास्सा विश्वकर्मेत्याह। इयवै
विश्वायुः। अन्तरिंख्यविंश्वव्यचाः। असौ विश्वकर्मा।
इमानेवैताभिर्लोकान् यथापूर्वन्दुहे। अथो यथा प्रदात्रे
पुण्यमाशास्ते। एवमेवैना एतदुपस्तौति। तस्मात्प्रादादित्युन्नीय
वन्दमाना उपस्तुवन्तः पशून्दुहन्ति॥२२॥

बहु दुग्धीन्द्राय देवेभ्यो हविरिति वाचविंसृजते। यथादेवतमेव
प्रसौति। दैव्यस्य च मानुषस्य च व्यावृत्यै। त्रिराह। त्रिषत्या
हि देवाः। अवाचय्यमोऽनन्वारभ्योत्तराः। अपरिमितमेवाव

रुन्धे। न दारुपात्रेण दुह्यात्। अग्निवद्वै दारुपात्रम्।
यद्दारुपात्रेण दुह्यात्॥२३॥

यातया॑न्ना ह॒विषा॑ यजेत। अथो॒ खल्वा॑हुः। पुरो॒डाश॑मुखानि
वै ह॒वी॑ः॒र्षिः। नेत इ॑तः पुरो॒डाश॑ः ह॒विषो॑ यामोऽस्तीति।
काम॑मे॒व दारुपात्रेण॑ दुह्यात्। शू॒द्र ए॒व न दु॑ह्यात्। अस॑तो
वा ए॒ष संभू॑तः। यच्छू॒द्रः। अह॑विरे॒व तदि॒त्याहुः। यच्छू॒द्रो
दो॒ग्धीति॑॥२४॥

अ॒ग्नि॒हो॒त्रमे॒व न दु॑ह्याच्छू॒द्रः। तद्धि नो॒त्पुन॑न्ति। य॒दा खलु॑ वै
प॒वित्र॑म॒त्येति॑। अथ॒ तद्धि॑वि॒रिति॑। संपृ॑च्यध्वमृतावरीरित्याह।
अ॒पाश्चै॒वौष॑धीनाश्च रस॑ः स॑ सृ॒जति॑। तस्मा॑द॒पाश्चौष॑धीनाश्च
रस॑मुप॑जीवामः। म॒न्द्रा धन॑स्य सा॒तय॑ इत्याह। पु॒ष्टिमे॒व
यज॑माने दधाति। सोमे॑न॒ त्वात॑न॒च्मीन्द्रा॑य॒ दधी॑त्याह॥२५॥

सोम॑मे॒वैन॑त्करोति। यो वै सोम॑ भ॒रष्य॑यित्वा। स॒व्वँ॒त्सर॑ः
सोम॑न्न पि॒बति॑। पु॒नर्भ॑क्ष्योऽस्य सोमपी॒थो भ॑वति। सोमः
खलु॑ वै सा॑न्नाय्यम्। य ए॒वविँ॒द्वान्त्सा॑न्नाय्यं पि॒बति॑।
अ॒पुन॑र्भ॒क्ष्योऽस्य॑ सामपी॒थो भ॑वति। न मृ॒न्मये॑नापि॑ दध्यात्।
यन्मृ॒न्मयो॑नापि॑दध्यात्। पि॒तृदे॒वत्य॑ः स्यात्॥२६॥

अ॒य॒स्पात्रेण॑ वा दारुपात्रेण॒ वाऽपि॑ दधाति। तद्धि सदे॑वम्।
उ॒द॒न्वद्भ॑वति। आपो॑ वै र॑र॒ख्यो॒घ्नीः। र॒ख्य॑सामप॑हत्यै।
अद॑स्तमसि॒ विष्ण॑वे॒ त्वेत्या॑ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑।
य॒ज्ञायै॒वैन॑दद॑स्तङ्करोति। विष्णो॑ ह॒व्यः र॑र॒ख्य॒स्वेत्या॑ह

गुप्त्यै॑। अन॑धस्सादयति। गर्भा॑णान्धृत्या॒ अप्र॑पादाय।
तस्मा॒द्गर्भाः॑ प्र॒जाना॑मप्र॒पादु॑काः। उ॒परी॑व निद॑धाति। उ॒परी॑व
हि सु॒वर्गो॑ लो॒कः। सु॒वर्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै॥ २७ ॥

असीत्याह धृत्यै यजमाने दधात्यजामित्वाय स्थापयति दुहे दुहन्ति दुह्यादोग्धीति दधीत्याह

स्यात्सादयति पञ्च च॥ ३॥ [३]

कर्म॑णे वान्दे॒वेभ्य॑श्शके॒यमि॒त्याह॑ शक्त्यै॑। य॒ज्ञस्य॑ वै
सन्त॑तिमनु॒ प्रजाः॑ प॒शवो॑ यज॑मानस्य॒ सन्ता॑यन्ते। य॒ज्ञस्य॑
विच्छि॑त्तिमनु॒ प्रजाः॑ प॒शवो॑ यज॑मानस्य॒ विच्छि॑द्यन्ते। य॒ज्ञस्य॑
सन्त॑तिरसि य॒ज्ञस्य॑ त्वा सन्त॑त्यै स्तृणामि॒ सन्त॑त्यै त्वा
य॒ज्ञस्ये॒त्याह॑वनीया॒त्सन्त॑नोति। यज॑मानस्य प्र॒जायै॑ पशूना॑
सन्त॑त्यै। अ॒पः प्र॑णयति। श्रद्धा वा आ॒पः। श्रद्धा॑मे॒वारभ्य॑
प्र॒णीय॑ प्रच॑रति। अ॒पः प्र॑णयति। य॒ज्ञो वा आ॒पः॥ २८ ॥

य॒ज्ञमे॒वारभ्य॑ प्र॒णीय॑ प्रच॑रति। अ॒पः प्र॑णयति। व॒ज्रो वा
आ॒पः। व॒ज्रमे॒व भ्रातृ॑व्येभ्यः प्र॒हृत्य॑ प्र॒णीय॑ प्रच॑रति। अ॒पः
प्र॑णयति। आ॒पो वै र॑ख्वो॒घ्नीः। र॑ख्व॒साम॑प॒हत्यै॑। अ॒पः
प्र॑णयति। आ॒पो वै दे॒वाना॑ प्रि॒यन्धाम॑। दे॒वाना॑मे॒व प्रि॒यन्धाम॑
प्र॒णीय॑ प्रच॑रति॥ २९ ॥

अ॒पः प्र॑णयति। आ॒पो वै सर्वा॑ दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वारभ्य॑ प्र॒णीय॑
प्रच॑रति। वे॒षाय॑ त्वे॒त्याह॑। वे॒षाय॑ ह्ये॒नदा॑दत्ते। प्र॒त्युष्टु॑ र॑ख्वः
प्र॒त्युष्टु॑ अ॒रातय॑ इ॒त्याह॑। र॑ख्व॒साम॑प॒हत्यै॑। धू॒रसी॒त्याह॑। ए॒ष
वै धुर्यो॑ऽग्निः। तय्यँदनु॑पस्पृश्यातीयात्॥ ३० ॥

अध्वर्युश्च यजमानश्च प्रदहेत्। उपस्पृश्यात्येति। अध्वर्योश्च
 यजमानस्य चाप्रदाहाय। धूर्व तय्योऽस्मान्धूर्वति तन्धूर्व
 यव्वयन्धूर्वाम् इत्याह। द्वौ वाव पुरुषौ। यश्चैव धूर्वति।
 यश्चैनन्धूर्वति। तावुभौ शुचाऽर्पयति। त्वन्देवानामसि
 सस्त्रितमं पप्रितमञ्जुष्टमं वह्नितमन्देवहृतममित्याह।
 यथायजुरेवैतत्॥ ३१॥

अहुतमसि हविर्धानमित्याहानात्यै। द२हंस्व मा ह्वारित्याह
 धृत्यै। मित्रस्य त्वा चख्षुषा प्रेख्य इत्याह मित्रत्वाय। मा
 भेर्मा सव्विक्था मा त्वा हि२सिषमित्याहाहि२सायै। यद्वै किञ्च
 वातो नाभि वाति। तथ्सर्वव्वरुणदेवत्यम्। उरु वातायेत्याह।
 अवारुणमेवैनत्करोति। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह
 प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह॥ ३२॥

अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
 यत्यै। अग्रये जुष्टन्निर्वपामीत्याह। अग्रय एवैनाञ्जुष्टन्निर्वपति।
 त्रिर्यजुषा। त्रय इमे लोकाः। एषाल्लोकानामात्यै।
 तूष्णीञ्चतुर्थम्। अपरिमितमेवावरुन्धे। स एवमेवानुपूर्व२
 हवी२षि निर्वपति॥ ३३॥

इदन्देवानामिदमु नस्सहेत्याह व्यावृत्यै। स्फात्यै त्वा
 नारात्या इत्याह गुप्त्यै। तमसीव वा एषोऽन्तश्चरति।
 यः परीणहि। सुवरभि वि ख्येषव्वैश्वानरज्योतिरित्याह।

सुवरे॒वाभि॑ वि पश्यति वैश्वान॒रञ्ज्योतिः॑। द्यावा॑पृथि॒वी ह॒विषि॑
गृही॒त उद॑वेपेताम्। दृ॒ह॒न्ता॒न्दुर्या॑ द्यावा॑पृथि॒व्योरित्या॑ह।
गृहा॑णा॒न्द्यावा॑पृथि॒व्योर्धृत्यै॑। उ॒र्वन्त॑रि॒रख्य॑मन्विहीत्या॒ह गत्यै॑।
अदि॑त्यास्त्वोप॒स्थे सा॑दया॒मीत्या॑ह। इ॒यव्वाँ अदि॑तिः।
अ॒स्या ए॒वैन॑दुप॒स्थे सा॑दयति। अ॒ग्ने ह॒व्यं र॑ख्य॒स्वेत्या॑ह
गु॒त्यै॑॥३४॥

यज्ञो वा आपो धामं प्रणीय प्रचरत्यतीयादेतद्वाहुभ्यामित्याह हवीरपि निर्वपति गत्यै चत्वारि च॥४॥

[४]

इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्। सोऽपः॑। अ॒भ्यम्रि॑यत्। तासा॒र्य्यन्मे॒ध्यर्य्य॑ञ्जि॒यं
सदे॑व॒मासी॑त्। तदपो॑द॒क्राम॑त्। ते द॒र्भा अ॑भवन्। यद्भै॑र॒प
उ॑त्पु॒नाति॑। या ए॒व मे॒ध्या य॒ज्ञिया॒स्सदे॑वा॒ आपः॑। ताभि॑रे॒वैना॒
उ॑त्पु॒नाति॑। द्वाभ्या॒मुत्पु॑नाति॥३५॥

द्वि॒पाद्य॑ज॒मानः॒ प्रति॑ष्ठित्यै। दे॒वो व॑स्सवि॒तोत्पु॑ना॒त्वित्या॑ह।
स॒वि॒तृप्र॑सू॒त ए॒वैना॒ उत्पु॑नाति। अ॒च्छि॒द्रेण॑ प॒वित्रे॑णेत्या॒ह।
अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽच्छि॑द्रं प॒वित्र॑म्। तेनै॒वैना॒ उत्पु॑नाति।
व॒सो॒स्सूर्य॑स्य र॒श्मिभि॑रित्या॒ह। प्रा॒णा वा आपः॑। प्रा॒णा
व॒सवः॑। प्रा॒णा र॒श्मयः॑॥३६॥

प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्ध॑सं पृ॒णक्ति॑। सा॒वि॒त्रि॒यर्चा॑। स॒वि॒तृप्र॑सू॒त
मे क॑र्मा॒सदि॑ति। स॒वि॒तृप्र॑सू॒तमे॒वास्य॑ कर्म भवति। प॒च्छो
गा॑य॒त्रिया॑ त्रि॒ष्वमृ॑द्ध॒त्वाय॑। आपो॑ दे॒वीर॑ग्रेपु॒वो अ॒ग्रेगु॑

इत्याह। रूपमेवासांमेतन्महिमानं व्याचष्टे। अग्रं इमं यज्ञं नयताग्रं यज्ञपतिमित्याह। अग्रं एव यज्ञं नयन्ति। अग्रं यज्ञपतिम्॥ ३७ ॥

युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्यं यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्यं इत्याह। वृत्रं हं हनिष्यन्निन्द्र आपो वव्रे। आपो हेन्द्रं वव्रिरे। संज्ञामेवासांमेतत्सामानं व्याचष्टे। प्रोक्षितास्स्थेत्याह। तेनापः प्रोक्षिताः। अग्नये वो जुष्टं प्रोक्षाम्यग्नीषोमाभ्यामित्याह। यथादेवतमेवैनान्प्रोक्षति। त्रिः प्रोक्षति। त्र्यावृद्धि यज्ञः॥ ३८ ॥

अथो रक्षसामपहत्यै। शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे देवयज्याया इत्याह। देवयज्याया एवैनानि शुन्धति। त्रिः प्रोक्षति। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय। अवधूतं रक्षोऽवधूता आरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै। अदित्यास्त्वगसीत्याह। इयव्वाँ अदितिः॥ ३९ ॥

अस्या एवैनत्त्वचङ्करोति। प्रति त्वा पृथिवी वेत्त्वित्याह प्रतिष्ठित्यै। पुरस्तात्प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति मेध्यत्वाय। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यञ्चः पशवो मेधमुपतिष्ठन्ते। तस्मात्प्रजा मृगं ग्राहुकाः। यज्ञो देवेभ्यो निलायत। कृष्णो रूपं कृत्वा। यत्कृष्णाजिने हविरध्यवहन्ति। यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। हविषोऽस्कन्दाय॥ ४० ॥

अधिषवणमसि वानस्पत्यमित्याह। अधिषवणमेवैनत्करोति।

प्रति॒ त्वाऽदि॑त्या॒स्त्वग्वे॒त्त्वित्या॑ह॒ सय॒त्वाय॑। अ॒ग्नेस्त॑नूर॒सीत्या॑ह।
अ॒ग्नेर्वा ए॒षा त॒नूः। यदोष॑धयः। वा॒चो वि॒सर्ज॑न॒मित्या॑ह।
य॒दा हि प्र॒जा ओष॑धीनाम॒श्नन्ति॑। अथ॒ वाचं॑ वि॒सृज॑न्ते।
दे॒ववी॑तये त्वा गृह्णामीत्या॑ह॥४१॥

दे॒वता॑भिरे॒वैन॒त्सम॑र्धयति। अ॒द्रिर॑सि वा॒नस्प॒त्य इत्या॑ह।
ग्रावा॑णमे॒वैन॒त्करो॑ति। स इ॒दं दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यः सु॒शमि॑
शमि॒ष्वेत्या॑ह॒ शान्त्यै॑। हवि॑ष्कृ॒देहीत्या॑ह। य ए॒व दे॒वाना॑
हवि॑ष्कृतः। तान् ह॒यति। त्रि॒ह्वय॑ति। त्रिष॑त्या हि दे॒वाः।
इष॒माव॑दोर्ज॒माव॑देत्या॑ह॥४२॥

इष॑मे॒वोर्जं॑ यज॑माने दधाति। द्यु॒मद्व॑दत व॒यः संघा॑तं
जे॒ष्मेत्या॑ह॒ भ्रातृ॑व्याभिभूत्यै। मनो॑श्श्रद्धादे॒वस्य॑ यज॑मानस्यासुर॒घ्नी
वाक्। य॒ज्ञायु॑धेषु प्रवि॑ष्टाऽऽसीत्। तेऽसु॑रा याव॑न्तो
य॒ज्ञायु॑धाना॑मुद्व॒दता॑मुपाशृ॑ण्वन्। ते परा॑भवन्। तस्मा॒त्स्वाना॑
मध्यै॑ऽवसाय॑ यजेत। याव॑न्तोऽस्य॒ भ्रातृ॑व्या य॒ज्ञायु॑धाना॑मुद्व॒दता॑मुपशृ॑ण्वन्
ते परा॑ भवन्ति। उ॒च्चैस्स॒माह॑न्त वा आ॒हु विजि॑त्यै॥४३॥

वृ॒द्ध ए॑षामिन्द्रि॒यवी॑र्यम्। श्रेष्ठ॑ एषां भवति। व॒र्षवृ॑द्धमसि
प्रति॒ त्वा व॒र्षवृ॑द्धवै॒त्त्वित्या॑ह। व॒र्षवृ॑द्धा वा ओष॑धयः।
व॒र्षवृ॑द्धा इ॒षीका॒स्समृ॑द्धौ। य॒ज्ञः र॒ख्याः स्य॑न् प्रावि॑शन्।
तान्य॒स्ना प॒शुभ्यो॑ नि॒रवा॑दयन्त। तुषै॒रोष॑धीभ्यः। परा॑पूतः
र॒ख्यः परा॑पूता अ॒रात॑य॒ इत्या॑ह। र॒ख्यसा॑मप॑हत्यै॥४४॥

रख्वासां भागोऽसीत्याह। तुषैरेव रख्वांसि निरवदयते। अप
उपस्पृशति मेध्यत्वाय। वायुर्वो विविनक्तित्याह। पवित्रवै
वायुः। पुनात्येवैनान्। अन्तरिख्यादिव वा एते प्रस्कन्दन्ति।
ये शूर्पात्। देवो वस्सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णात्वित्याह
प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। त्रिष्फलीकर्त्तवा आह।
त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय॥४५॥

द्वाभ्यामुत्पुनाति रश्मयो नयन्त्यग्रे यज्ञपतिर्यज्ञोऽदितिरस्कन्दाय गृह्णामीत्याह वदेत्याह विजित्या
अपंहत्या अस्कन्दाय त्रीणि च॥५॥ [५]

अवधूतः रख्वाऽवधूता अरातय इत्याह। रख्वासामपहत्यै।
अदित्यास्त्वगसीत्याह। इयवाँ अदितिः। अस्या
एवैनत्त्वचङ्करोति। प्रति त्वा पृथिवी वेत्त्वित्याह प्रतिष्ठित्यै।
पुरस्तात्प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति मेध्यत्वाय।
तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यञ्चः पशवो मेधमुपतिष्ठन्ते। तस्मात्प्रजा
मृगं ग्राहकाः। यज्ञो देवेभ्यो निलायत॥४६॥

कृष्णो रूपं कृत्वा। यत्कृष्णाजिने हविरधिपिनष्टि।
यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। हविषोऽस्कन्दाय। द्यावापृथिवी
सहास्ताम्। ते शम्यामात्रमेकमहर्व्येताः शम्यामात्रमेकमहः।
दिवस्स्कम्भनिरसि प्रति त्वाऽदित्यास्त्वगवेत्त्वित्याह।
द्यावापृथिव्योर्वीत्यै। धिषणाऽसि पर्वत्या प्रति त्वा
दिवस्स्कम्भनिर्वेत्त्वित्याह। द्यावापृथिव्योर्विधृत्यै॥४७॥

धिषणाऽसि पार्वतेयी प्रति त्वा पर्वतिर्वेत्त्वित्याह।

द्यावापृथिव्योर्धृत्यै। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याहुः
 प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहुः। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यु
 आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याहुः यत्यै। अधिवपामीत्याहुः।
 यथादेवतमेवैनानधि वपति। धान्यमसि धिनुहि देवानित्याहुः।
 एतस्य यजुषो वीर्येण॥४८॥

यावदेका देवता कामयते यावदेका। तावदाहुतिः प्रथते। न हि
 तदस्ति। यत्तावदेव स्यात्। यावञ्जुहोति। प्राणाय त्वाऽपानाय
 त्वेत्याहुः। प्राणानेव यजमाने दधाति। दीर्घामनु प्रसितिमायुषे
 धामित्याहुः। आयुरेवास्मिन्दधाति। अन्तरिक्षादिव वा एतानि
 प्रस्कन्दन्ति। यानि दृषदः। देवो वस्सविता हिरण्यपाणिः
 प्रतिगृह्णात्वित्याहुः प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। असंवपन्ती
 पिष्पाणूनि कुरुतादित्याहुः मेध्यत्वाय॥४९॥

निलांयत् विधृत्यै वीर्येण स्कन्दन्ति चत्वारि च॥६॥

धृष्टिरसि ब्रह्म यच्छेत्याहुः धृत्यै। अपाग्नेऽग्निमामादं जहि
 निष्क्रव्यादं सेधा देवयजं वहेत्याहुः। य एवामात्क्रव्यात्।
 तमपहत्य। मेध्येऽग्नौ कपालमुपदधाति। निर्दग्धं
 रक्षो निर्दग्धा अरातय इत्याहुः। रक्षास्येव निर्दहति।
 अग्निवत्युपदधाति। अस्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्ते। अङ्गारमधि
 वर्तयति॥५०॥

अन्तरिक्ष एव ज्योतिर्धत्ते। आदित्यमेवामुष्मिल्लोके

ज्योतिर्धत्ते। ज्योतिष्मन्तोऽस्मा इमे लोका भवन्ति। य एवं वेद। ध्रुवमसि पृथिवीं दृ॒ष्ट॒हेत्याह। पृथिवीमेवैतेन दृ॒ष्ट॒हति। ध॒र्त्रमस्यन्तरिक्षं दृ॒ष्ट॒हेत्याह। अन्तरिक्षमेवैतेन दृ॒ष्ट॒हति। ध॒रुणमसि दिवं दृ॒ष्ट॒हेत्याह। दिवमेवैतेन दृ॒ष्ट॒हति॥५१॥

ध॒र्मासि दिशो दृ॒ष्ट॒हेत्याह। दिशं एवैतेन दृ॒ष्ट॒हति। इ॒मानेवैतैर्लो॒कान्दृ॒ष्ट॒हति। दृ॒ष्ट॒हन्तेऽस्मा इमे लो॒काः प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। य एवं वेद। त्रीण्यग्रे क॒पालान्युप॑दधाति। त्रयं इमे लो॒काः। ए॒षां लो॒कानामा॒प्त्यै॑। ए॒कम॒ग्रे क॒पालमु॑प॑ दधाति। ए॒कं वा अ॒ग्रे क॒पालं पुरु॑षस्य संभवति॥५२॥

अथ॒ द्वे। अथ॒ त्रीणि॑। अथ॑ च॒त्वारि॑। अथाष्टौ। तस्माद॒ष्टाक॑पालं पुरुषस्य शिरः। यदेवं क॒पालान्यु॑प॒दधा॑ति। य॒ज्ञो वै प्र॒जाप॑तिः। य॒ज्ञमे॒व प्र॒जाप॑ति॒ः स॒ऽस्क॑रोति। आ॒त्मानमे॒व तथ्स॑स्करोति। त॒ः स॒ऽस्कृ॑तमा॒त्मानम्॥५३॥

अ॒मुष्मि॑ल्लो॒केऽनु॒ परै॑ति। यद॒ष्टावु॑प॒दधा॑ति। गा॒य॒त्रिया॑ तथ्संमि॑तम्। यन्न॒वं। त्रि॒वृता॒ तत्। यद्व॑शं। वि॒राजा॒ तत्। यदे॒काद॑श। त्रि॒ष्टुभा॒ तत्। यद्वा॑दश॥५४॥

जग॑त्या॒ तत्। छ॒न्दस्सं॑मितानि स उ॑प॒दध॑त्क॒पालानि॑। इ॒माल्लो॒काननु॑पूर्वन्दिशो विधृत्यै दृ॒ष्ट॒हति। अथायुः प्रा॒णान्प्र॒जां प॒शून् यज॑माने दधाति। स॒जा॒तान॑स्मा अ॒भितो॑ बहु॒लान्क॑रोति। चि॒त॒स्स्थे॑त्याह। य॒था॒य॒जुरे॒वैतत्। भृ॒गूणा॒मङ्गि॑रसा॒न्तप॑सा तप्यध्व॒मित्या॑ह। दे॒वता॑नामे॒वैना॑नि

तपसा तपति। तानि ततस्संस्थिते। यानि घर्मे
कपालान्युपचिन्वन्ति वेधस इति चतुष्पदयुर्चा वि मुञ्चति।
चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति॥५५॥

वर्तयति दिवंमेवैतेन दृहति सम्भवति तं संस्कृतमात्मानन्द्वादश संस्थिते त्रीणि च॥७॥ [७]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याहु प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहु।
अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याहु
यत्यै। सव्वपामीत्याहु। यथादेवतमेवैनानि सव्वपति।
समापो अद्विरंगमत समोषधयो रसेनेत्याहु। आपो वा
ओषधीर्जिन्वन्ति। ओषधयोऽपो जिन्वन्ति। अन्या वा
एतासामन्या जिन्वन्ति॥५६॥

तस्मादेवमाहु। स रेवतीर्जगतीभिर्मधुमतीर्मधुमतीभिस्सृज्यध्वमित्य
आपो वै रेवतीः। पशवो जगतीः। ओषधयो मधुमतीः। आप
ओषधीः पशून्। तानेवास्मा एकधा संसृज्य। मधुमतः
करोति। अद्भ्यः परि प्रजातास्थ समद्भिः पृच्यध्वमिति
पर्याप्तावयति। यथा सुवृष्ट इमामनुविसृत्य॥५७॥

आप ओषधीर्महयन्ति। तादृगेव तत्। जनयत्यै
त्वा संयौमीत्याहु। प्रजा एवैतेन दाधार। अग्नयै
त्वाऽग्नीषोमाभ्यामित्याहु व्यावृत्यै। मुखस्य शिरोऽसीत्याहु।
यज्ञो वै मुखः। तस्यैतच्छिरः। यत्पुरोडाशः। तस्मादेवमाहु॥५८॥

घर्मोऽसि विश्वायुरित्याहु। विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति। उरु
प्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः प्रथतामित्याहु। यजमानमेव प्रजया

प॒शुभिः॑ प्रथयति। त्वचं॑ गृह्णीष्वेत्या॑ह। सर्व॑मे॒वैन॒ः सत॑नुं
करोति। अथाप आ॒नीय॒ परि॑मार्ष्टि। मा॒ः स ए॒व तत्त्वचं॑
दधाति। तस्मा॑त्त्व॒चा मा॒ः सं छ॒न्नम्। घ॒र्मो वा ए॒षोऽशा॑न्तः
॥५९॥

अ॒र्धमा॒सेऽर्ध॑मासे प्रवृ॑ज्यते। यत्पु॑रो॒डाशः॑। स ई॒श्वरो
यज॑मानः शु॒चा प्र॒दहः॑। पर्य॑ग्नि करोति। प॒शुमे॒वैन॑मकः।
शान्त्या॒ अप्र॑दाहाय। त्रिः पर्य॑ग्नि करोति। त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः।
अथो रक्ष॑सामप॑हत्यै। अ॒न्तरि॑तः रक्षो॒ऽन्तरि॑ता अ॒रातय॑
इत्या॑ह॥६०॥

रक्ष॑साम॒न्तर्हि॑त्यै। पु॒रोडा॒शं वा अधि॑श्रितः रक्षा॑स्यजिघा॑सन्।
दिवि॑ नाको॒ नामा॒ग्नी रक्षो॑हा। स ए॒वास्मा॑द्रक्षा॑स्यपा॑हन्।
दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता श्र॑पय॒त्वित्या॑ह। सवि॒तृप्र॑सूत ए॒वैन॑ः
श्रपयति। व॒र्षि॑ष्ठे अधि॒ नाक॑ इत्या॑ह। रक्ष॑सामप॑हत्यै।
अ॒ग्निस्ते॑ त॒नुवं मा॑ऽति॒धागि॑त्या॒हाऽन॑तिदाहाय। अ॒ग्ने ह॒व्यः
रक्ष॑स्वेत्या॑ह गु॒प्त्यै॥६१॥

अवि॑दहन्तः श्रपय॑तेति॒ वाचं॑ वि॒सृज॑ते। य॒ज्ञमे॒व
ह॒वीःष्य॑भिव्या॒हृत्य॑ प्रत॑नुते। पु॒रोरुच॑मवि॑दाहाय श्रु॒त्यै
करोति। म॒स्तिष्को॒ वै पु॑रो॒डाशः॑। तय्य॑न्नाभि॒ वास॑येत्।
आ॒विर्म॒स्तिष्क॑स्स्यात्। अ॒भिवा॑सयति। तस्मा॑द्बुहा॑ म॒स्तिष्कः॑।
भस्म॑नाऽभिवा॑सयति। तस्मा॑न्मा॒ः सेना॑स्थि॒ छ॒न्नम्॥६२॥

वेदेनाभिवासयति। तस्मात्केशैश्शिरश्छुन्नम्। अखलतिभावुको
भवति। य एववैदं। पशोर्वै प्रतिमा पुरोडाशः। स
नायजुष्कमभिवास्यः। वृथैव स्यात्। ईश्वरा यजमानस्य
पशवः प्रमेतोः। सं ब्रह्मणा पृच्यस्वेत्याह। प्राणा वै
ब्रह्म॥६३॥

प्राणाः पशवः। प्राणैरेव पशून्त्संपृणक्ति। न प्रमायुका
भवन्ति। यजमानो वै पुरोडाशः। प्रजा पशवः पुरीषम्।
यदेवमभिघारयति। यजमानमेव प्रजया पशुभिस्समर्धयति।
देवा वै हविर्भृत्वाऽब्रुवन्। कस्मिन्निदं म्रक्ष्यामह इति।
सोऽग्निर्ब्रवीत्॥६४॥

मयि तनूस्सं निधध्वम्। अहं वस्तं जनयिष्यामि।
यस्मिन्म्रक्ष्यध्व इति। ते देवा अग्नौ तनूस्संन्यदधत।
तस्मादाहुः। अग्निस्सर्वा देवता इति। सोऽङ्गारेणापः।
अभ्यपातयत्। तत एकतोऽजायत। स द्वितीयमभ्यपातयत्॥६५॥
ततो द्वितोऽजायत। स तृतीयमभ्यपातयत्। ततस्त्रितोऽजायत।
यदद्ध्योऽजायन्त। तदाप्यानामाप्यत्वम्। यदात्मभ्योऽजायन्त।
तदात्म्यानामात्म्यत्वम्। ते देवा आप्येष्वमृजत। आप्या
अमृजत् सूर्याभ्युदिते। सूर्याभ्युदितस्सूर्याभिनिमृक्ते॥६६॥

सूर्याभिनिमृक्तः कुनखिनिं। कुनखी श्यावदति।
श्यावदन्नग्रदिधिषौ। अग्रदिधिषुः परिवित्ते। परिवित्तो
वीरहणिं। वीरहा ब्रह्महणिं। तद्ब्रह्महणं नात्यच्यवत।

अ॒न्त॒र्वे॒दि नि॒नय॑त्यव॑रु॒ध्यै। उ॒ल्मु॑केना॒भि गृ॑ह्णाति श्रु॒तत्वाय॑।
श्रु॒तका॑मा इव॒ हि दे॒वाः॥६७॥

अ॒न्या जि॒न्वन्त्य॑नु वि॒सृत्यै॑वमा॒हाशा॑न्त आह॒ गु॒प्त्यै छु॒न्नं ब्रह्मा॑ब्रवीद्वितीयम॒भ्य॑पातय॒धसू॒र्याभि॑नि॒मृक्ते
दे॒वाः॥८॥

दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इति॑ स्फ॒यमा॑द॒त्ते प्र॑सू॒त्यै।
अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॒ह। अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑म॒ध्वर्यू॑
आस्ता॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्यामित्या॑ह॒ यत्यै॑। आ॒द॒द इन्द्र॑स्य
बा॒हुर॑सि॒ दक्षि॑ण॒ इत्या॑ह। इन्द्रि॒यमे॒व यज॑माने दधाति।
स॒हस्र॑भृष्टि॒श्शत॑ते॒जा इत्या॑ह। रू॒पमे॒वास्यै॑तन्महि॒मानं॑
व्याच॑ष्टे। वा॒युर॑सि ति॒ग्मते॑जा॒ इत्या॑ह। तेजो॒ वै वा॒युः॥६८॥

तेजं॑ ए॒वास्मि॑न्दधाति। वि॒षाद्वै ना॑मा॒सुर॑ आसीत्। सोऽ॒बि॒भेत्।
य॒ज्ञेन॑ मा दे॒वा अ॒भिभ॑विष्य॒न्तीति॑। स पृ॒थि॒वीम॒भ्यव॑मीत्।
सा मे॒ध्याऽभ॑वत्। अथो॒ यदिन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्। तस्य॒
लोहि॑तं पृथि॒वीमनु॑ व्य॒धावत्। सा मे॒ध्याऽभ॑वत्। पृथि॒वि
दे॒वय॑जनीत्या॒ह॥६९॥

मे॒ध्यामे॒वैना॑ दे॒वय॑जनीं करोति। ओष॑ध्यास्ते मूलं॒ मा
हि॑सि॒षमि॑त्या॒ह। ओष॑धीना॒महि॑सायै। व्र॒जं ग॑च्छ
गो॒स्थान॑मित्या॒ह। छ॒न्दा॑सि॒ वै व्र॒जो गो॒स्थानः॑।
छ॒न्दा॑स्ये॒वास्मै॑ व्र॒जं गो॒स्थानं॑ करोति। वर्ष॑तु ते
द्यौरि॑त्या॒ह। वृष्टि॑र्वै द्यौः। वृष्टि॑मे॒वाव॑ रुन्धे। ब॒धान॑ दे॒व
सवि॑तः पर॒मस्या॑ परा॒वती॑त्या॒ह॥७०॥

द्वौ वाव पुरुषौ। यं चैव द्वेष्टि। यश्चैनं द्वेष्टि। तावुभौ बंध्राति
परमस्यां परावति शतेन पाशैः। योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं
द्विष्मस्तमतो मा मौगित्याहानिमुत्तये। अरुरुर्वे नामासुर
आसीत्। स पृथिव्यामुपमुत्तोऽशयत्। तं देवा अपहंतोऽरुरुः
पृथिव्या इति पृथिव्या अपाघ्नन्। भ्रातृव्यो वा अरुरुः।
अपहंतोऽरुरुः पृथिव्या इति यदाह॥ ७१॥

भ्रातृव्यमेव पृथिव्या अपहन्ति। तेऽमन्यन्त। दिवद्वाँ अयमितः
पतिष्यतीति। तमरुरुस्ते दिवं माऽस्कानिति दिवःपर्यबाधन्त।
भ्रातृव्यो वा अरुरुः। अरुरुस्ते दिवं मा स्कानिति यदाह।
भ्रातृव्यमेव दिवः परिबाधते। स्तम्बयजुर्हरति। पृथिव्या एव
भ्रातृव्यमपहन्ति। द्वितीयः हरति॥ ७२॥

अन्तरिक्षादेवैनमपहन्ति। तृतीयः हरति। दिव
एवैनमपहन्ति। तूष्णीं चतुर्थः हरति। अपरिमितादेवैनमपहन्ति।
असुराणां वाँ इयमग्र आसीत्। यावदासीनः परापश्यति।
तावद्देवानाम्। ते देवा अब्रुवन्। अस्त्वेव नोऽस्यामपीति॥ ७३॥

क्यन्नो दास्यथेति। यावत्स्वयं परिगृह्णीथेति। ते
वसवस्त्वेति दक्षिणतः पर्यगृह्णन्। रुद्रास्त्वेति पश्चात्।
आदित्यास्त्वेत्युत्तरतः। तेऽग्निना प्राञ्चोऽजयन्। वसुभिर्दक्षिणा।
रुद्रेः प्रत्यञ्चः। आदित्यैरुदञ्चः। यस्यैवं विदुषो वेदिं
परिगृह्णन्ति॥ ७४॥

भवत्यात्मना॥ पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। देवस्य सवितुस्सव
इत्याह प्रसूतै। कर्म कृण्वन्ति वेधस इत्याह। इषितः
हि कर्म क्रियते। पृथिव्यै मेध्यं चामेध्यं च व्युदक्रामताम्।
प्राचीनमुदीचीनं मेध्यम्। प्रतीचीनं दक्षिणाऽमेध्यम्।
प्राचीमुदीचीं प्रवणां करोति। मेध्यामेवेना देवयजनीं
करोति॥ ७५॥

प्राश्नौ वेद्यः सावुन्नयति। आहवनीयस्य परिगृहीत्यै। प्रतीची
श्रोणी। गार्हपत्यस्य परिगृहीत्यै। अथो मिथुनत्वाय। उद्धन्ति।
यदेवास्या अमेध्यम्। तदपहन्ति। उद्धन्ति। तस्मादोषधयः
पराभवन्ति॥ ७६॥

मूलं छिनत्ति। भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति। मूलं
अतितिष्ठद्रक्षाः स्यनूत्पिपते। यद्धस्तेन छिन्द्यात्। कुनखिनीः
प्रजास्स्युः। स्फ्येन छिनत्ति। वज्रो वै स्फ्यः। वज्रेणैव
यज्ञाद्रक्षाः स्यपहन्ति। पितृदेवत्याऽतिखाता। इयतीं
खनति॥ ७७॥

प्रजापतिना यज्ञमुखेन संमिताम्। वेदिर्देवेभ्यो निलायत।
तां चतुरङ्गुलेऽन्विन्दन्। तस्माच्चतुरङ्गुलं खेया। चतुरङ्गुलं
खनति। चतुरङ्गुले ह्योषधयः प्रतितिष्ठन्ति। आ प्रतिष्ठायै
खनति। यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति। दक्षिणतो वर्षीयसीं
करोति। देवयजनस्यैव रूपमकः॥ ७८॥

पुरीषवतीं करोति। प्रजा वै पशवः पुरीषम्। प्रजयैवैनं
पशुभिः पुरीषवन्तं करोति। उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति।
एतावती वै पृथिवी। यावती वेदिः। तस्यां एतावत् एव
भ्रातृव्यं निर्भज्य। आत्मन उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति।
ऋतमस्यृतसदनमस्यृतश्रीरसीत्याह। यथायजुरेवैतत्॥७९॥

क्रूरमिव वा एतत्करोति। यद्वेदिं करोति। धा असि
स्वधा असीति योयुष्यते शान्त्यै। उर्वी चासि वस्वी
चासीत्याह। उर्वीमेवैनाव्वस्वीं करोति। पुरा क्रूरस्य
विसृपो विरष्णिन्नित्याह मेध्यत्वाय। उदादाय पृथिवीं
जीरदानुर्यामैरयश्चन्द्रमसि स्वधाभिरित्याह। यदेवास्या
अमेध्यम्। तदपहत्य। मेध्यां देवयजनीं कृत्वा॥८०॥

यददश्चन्द्रमसि मेध्यम्। तदस्यामेरयति। तां धीरांसो
अनुदृश्य यजन्त इत्याहानुख्यात्यै। प्रोक्षणीरा सादय।
इध्माबर्हिरुपसादय। सुवं च सुचंश्च संमृद्धि। पत्नीं
संनह्य। आज्येनोदेहीत्याहानुपूर्वतायै। प्रोक्षणीरा सादयति।
आपो वै रक्षोघ्नीः॥८१॥

रक्षंसामपहत्यै। स्फ्यस्य वर्त्मन्सादयति। यज्ञस्य संतत्यै।
उवाच हासितो दैवलः। एतावतीर्वा अमुष्मिल्लोक आप
आसन्। यावतीः प्रोक्षणीरिति। तस्माद्ब्रह्मीरासाद्याः।
स्फ्यमुदस्यन्। यं द्विष्यात्तं ध्यायेत्। शुचैवैनमर्पयति॥८२॥

वै वायुराह परावतीत्याहाहं द्वितीयं हर्तीति परिगृह्णति देवयजनीं करोति भवन्ति खनत्यकरोतकृत्वा
रक्षोघ्निरर्पयति॥९॥

वज्रो वै स्फ्यः। यदन्वञ्चं धारयेत्। वज्रेऽध्वर्युः क्षण्वीत।
पुरस्तात्तिर्यञ्चं धारयति। वज्रो वै स्फ्यः। वज्रेणैव यज्ञस्य
दक्षिणतो रक्षास्यपहन्ति। अग्निभ्यां प्राचंश्च प्रतीचंश्च।
स्फ्येनोदीचश्चाधराचंश्च। स्फ्येन वा एष वज्रेणास्यै पाप्मानं
भ्रातृव्यमपहत्य। उत्क्रेऽधि प्रवृश्चति॥८३॥

यथोपधाय वृश्चन्त्येवम्। हस्ताववं नेनित्ते। आत्मानमेव
पंवयते। स्फ्यं प्रक्षालयति मेध्यत्वाय। अथो पाप्मनं एव
भ्रातृव्यस्य न्यङ्गं छिनत्ति। इध्माबर्हिरुपसादयति युत्तयै।
यज्ञस्य मिथुनत्वाय। अथो पुरोरुचमेवैतां दधाति। उत्तरस्य
कर्मणोऽनुख्यात्यै। न पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्॥८४॥

यत्पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्। अन्यत्राहुतिपथादिध्मं
प्रतिपादयेत्। प्रजा वै बर्हिः। अपराध्रुयाद्वर्हिषा
प्रजानां प्रजननम्। पश्चात्प्रागुपसादयति। आहुतिपथेनेध्मं
प्रतिपादयति। संप्रत्येव बर्हिषां प्रजानां प्रजननमुपैति।
दक्षिणमिध्मम्। उत्तरं बर्हिः। आत्मा वा इध्मः।
प्रजा बर्हिः। प्रजा ह्यात्मन उत्तरतरा तीर्थे। ततो
मेधमुपनीय। यथादेवतमेवैनत्प्रतिष्ठापयति। प्रतितिष्ठति
प्रजयां पशुभिर्यजमानः॥८५॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै।
अग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा निष्टपामीत्याह मेध्यत्वाय।
स्रुचस्संमार्ष्टि। स्रुवमग्ने। पुमांसमेवाभ्यस्संश्यति
मिथुनत्वाय। अथ जुहूम्। अथोपभृतम्। अथ ध्रुवाम्। असौ
वै जुहूः॥१॥

अन्तरिक्षमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। इमे वै लोकास्स्रुचः।
वृष्टिस्संमार्जनानि। वृष्टिर्वा इमाल्लोकाननुपूर्वं कल्पयति।
ते ततः क्लृप्तास्समेधन्ते। समेधन्तेऽस्मा इमे लोकाः
प्रजयां पशुभिः। य एवब्रूद। यदि कामयेत् वर्षुकः
पर्जन्यस्स्यादिति। अग्रतस्संमृज्यात्॥२॥

वृष्टिमेव नि यच्छति। अवाचीनां ग्रा हि वृष्टिः।
यदि कामयेतावर्षुकस्स्यादिति। मूलतस्संमृज्यात्।
वृष्टिमेवोद्यच्छति। तदु वा आहुः। अग्रत एवोपरिष्ठात्संमृज्यात्।
मूलतोऽधस्तात्। तदनुपूर्वं कल्पते। वर्षुको भवतीति॥३॥

प्राचीमभ्याकारम्। अग्रैरन्तरतः। एवमिव ह्यन्नमद्यते।
अथो अग्राद्वा ओषधीनामूर्जं प्रजा उपजीवन्ति। ऊर्ज
एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ। अधस्तात्प्राचीम्। दण्डमुत्तमतः।
मूलेन मूलं प्रतिष्ठित्यै। तस्मादरत्नौ प्राञ्च्युपरिष्ठाल्लोमानि।
प्रत्यश्च्यधस्तात्॥४॥

सुग॒ध्येषा॑ । प्रा॒णो वै सु॒वः । जु॒हूर्दक्षि॑णो ह॒स्तः । उ॒प॒भृ॒त्स॒व्यः ।
 आ॒त्मा ध्रु॒वा । अन्न॑ सं॒मार्ज॑नानि । मुख॒तो वै प्रा॒णोऽपा॒नो
 भू॒त्वा । आ॒त्मान॒मन्नं॑ प्र॒विश्य॑ । बा॒ह्यत॒स्तनु॒वः शु॒भय॑ति ।
 तस्मा॑त्सु॒वमे॒वाग्रे॑ संमा॑र्ष्टि । मुख॒तो हि प्रा॒णोऽपा॒नो
 भू॒त्वा । आ॒त्मान॒मन्नमा॑वि॒शति॑ । तौ प्रा॑णापा॒नौ । अव्य॑र्धुकः
 प्रा॑णापा॒नाभ्यां॑ भवति । य ए॒वं वेद॑ ॥ ५ ॥

जुहूर्मृज्याद्भवतीति प्रत्यञ्च्यस्तांस्माष्टि पञ्च च ॥ १ ॥ [१]

दि॒वश्शि॒ल्पम॑व॒तत॑म् । पृ॒थि॒व्याः क॒कुभि॑ श्रि॒तम् ।
 तेन॑ व॒यः स॒हस्र॑वल्शेन । स॒पत्नं॑ नाशयाम॒सि
 स्वा॒हेति॑ सु॒खसं॑मार्ज॒नान्य॒ग्नौ प्र ह॑रति । आपो॒ वै
 दर्भाः॑ । रू॒पमे॒वेषा॑मे॒तन्महि॑मानं व्याच॑ष्टे । अ॒नुष्टु॒भर्चा॑ ।
 आ॒नुष्टु॒भः प्र॒जाप॑तिः । प्रा॒जाप॒त्यो वे॒दः । वे॒दस्या॒ग्रः
 सु॒खसं॑मार्ज॒नानि॑ ॥ ६ ॥

स्वेनै॒वैनानि॑ छन्द॒सा । स्वया॑ दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयति । अथो॒
 ऋ॒गवा॑व योषा॑ । दर्भो॑ वृषा॑ । तन्मि॑थुनम् । मि॒थुनमे॒वास्य॑
 तद्य॒ज्ञे क॑रोति प्र॒जन॑नाय । प्रजा॑यते प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यज॒मानः॑ ।
 तान्येके॑ वृ॒थैवापा॑स्यन्ति । तत्तथा॑ न का॒र्यम् । आ॒रब्ध॑स्य
 य॒ज्ञिय॑स्य॒ कर्म॑ण॒स्सवि॑दोहः ॥ ७ ॥

यद्ये॒नानि॑ प॒शवो॑ऽभि॒ तिष्ठे॑युः । न तत्प॒शुभ्यः॑ कम् ।
 अ॒द्धिर्मा॑र्जयित्वा॒त्क॒रे न्य॑स्येत् । यद्वै य॒ज्ञिय॑स्य॒ कर्म॑णोऽन्यत्राहु॑तीभ्यस्

उत्करो वाव तस्य॑ प्रतिष्ठा। एता॑ हि तस्मै॑ प्रतिष्ठां
देवास्समभरन्। यदद्विर्मार्जय॑ति। तेन॑ शान्तम्। यदुत्क॑रे
न्यस्यति॑। प्रतिष्ठामेवैनानि॑ तद्गमयति॥८॥

प्रति॑तिष्ठति प्र॒जया॑ प॒शुभिर्यज॑मानः। अथो॑ स्त॒म्बस्य॑ वा
ए॒तद्रूप॑म्। यत्स्रु॑ख्संमार्जनानि। स्त॒म्बशो॑ वा ओष॑धयः।
तासां॑ जरत्क॒क्षे प॒शवो॑ न र॑मन्ते। अप्रि॑यो ह्येषां॑ जरत्क॒क्षः।
याव॑दप्रियो ह॒ वै ज॑रत्क॒क्षः प॑शूनाम्। ताव॑दप्रियः प॒शूनां
भ॑वति। यस्यै॒तान्यन्यत्रा॑ग्नेर्दधति। न॒वदा॒व्यासु॑ वा ओष॑धीषु
प॒शवो॑ रमन्ते॥९॥

न॒वदा॒वो ह्येषां॑ प्रि॒यः। याव॑त्प्रियो ह॒ वै न॑वदा॒वः प॑शूनाम्।
ताव॑त्प्रियः प॒शूनां भ॑वति। यस्यै॒तान्यग्नौ॑ प्र॒हर॑न्ति।
तस्मा॑दे॒तान्यग्नावे॒व प्र॑हरेत्। य॒तरस्मि॑न्त्संमृज्यात्। प॒शूनां
धृ॒त्यै। यो भू॑ताना॒मधि॑पतिः। रु॒द्रस्त॑न्तिच॒रो वृषा॑। प॒शून्स्माकं॑
मा हि॑सीः। ए॒तद॑स्तु हु॒तं तव॑ स्वाहेत्य॑ग्निसंमार्जन्य॒ग्नौ
प्र॑हरति। ए॒षा वा ए॒तेषां॑ योनिः॑। ए॒षा प्र॑तिष्ठा। स्वामे॒वैनानि॑
योनि॑म्। स्वां॑ प्र॑तिष्ठां ग॑मयति। प्रति॑तिष्ठति प्र॒जया॑
प॒शुभिर्यज॑मानः॥१०॥

वेदस्याग्र॑ स्तु॒ख्संमार्जनानि॑ विदो॒हो ग॑मयति प॒शवो॑ रमन्ते हि॑सीष्यद् च॥१॥ [२]

अय॑ज्ञो वा ए॒षः। योऽप॒त्नीकः॑। न प्र॒जाः प्र॑जायेरन्।
प॒त्यन्वा॑स्ते। य॒ज्ञमे॒वाकः॑। प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। यत्तिष्ठ॑न्ती

सन्नह्येत। प्रियं ज्ञातिं रुन्ध्यात्। आसीना सन्नह्यते।
आसीना ह्येषा वीर्यङ्करोति॥११॥

यत्पश्चात्प्राच्यन्वासीत। अनया समदन्दधीत। देवानां
पत्न्या समदन्दधीत। देशाद्वर्षिणत उदीच्यन्वास्ते।
आत्मनो गोपीथाय। आशासाना सौमनसमित्याह।
मेध्यामेवैनाङ्केवलीङ्कृत्वा। आशिषा समर्धयति। अग्रेरनुव्रता
भूत्वा सन्नह्ये सुकृताय कमित्याह। एतद्वै पत्न्यै
व्रतोपनयनम्॥१२॥

तेनैवैनां व्रतमुपनयति। तस्मादाहुः। यश्चैववैद् यश्च ना
योक्त्रमेव युते। यमन्वास्ते। तस्यामुष्मिल्लोके भवतीति
योक्त्रेण। यद्योक्त्रम्। स योगः। यदास्ते। स रवेमः॥१३॥

योगरवेमस्य क्लृप्त्यै। युक्तङ्कियाता आशीः कामे युज्याता
इति। आशिषस्समृद्धौ। ग्रन्थिङ्ग्राति। आशिष एवास्यां
परि गृह्णाति। पुमान् वै ग्रन्थिः। स्त्री पत्नी। तन्मिथुनम्।
मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय। प्र जायते प्रजया
पशुभिर्यजमानः॥१४॥

अथो अर्धो वा एष आत्मनः। यत्पत्नी। यज्ञस्य
धृत्या अशिथिलभावाय। सुप्रजसंस्त्वा वयं सुपत्नीरूपं
सेदिमेत्याह। यज्ञमेव तन्मिथुनीकरोति। ऊनेऽतिरिक्तन्धीयाता
इति प्रजात्यै। महीनां पयोऽस्योषधीनां रस इत्याह।
रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। तस्य तेऽक्षीयमाणस्य

निर्वपामि देवयज्याया इत्याह। आशिषमेवैतामा
शास्ते॥१५॥

करोति ब्रतोपनयनं क्षेमो यजमानश्शास्ते॥३॥ [३]

घृतं च वै मधुं च प्रजापतिरासीत्। यतो मध्वासीत्।
ततः प्रजा असृजत। तस्मान्मधुषि प्रजननमिवास्ति।
तस्मान्मधुषा न प्रचरन्ति। यातयाम हि। आज्येन प्रचरन्ति।
यज्ञो वा आज्यम्। यज्ञेनैव यज्ञं प्रचरन्त्ययातयामत्वाय।
पत्यवेक्षते॥१६॥

मिथुनत्वाय प्रजात्यै। यद्वै पत्नी यज्ञस्य करोति। मिथुनं
तत्। अथो पत्न्या एवैष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै।
अमेध्यं वा एतत्करोति। यत्पत्यवेक्षते। गार्हपत्येऽधि
श्रयति मेध्यत्वाय। आहुवनीयमभ्युद्ववति। यज्ञस्य सन्तत्यै।
तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेहीत्याह॥१७॥

तेजो वा अग्निः। तेज आज्यम्। तेजसैव तेजस्समर्धयति।
अग्निस्ते तेजो मा विनैदित्याहाहिंसायै। स्फ्यस्य
वर्त्मन्त्सादयति। यज्ञस्य सन्तत्यै। अग्नेर्जिह्वाऽसि
सुभूर्देवानामित्याह। यथायजुरेवैतत्। धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो
यजुषेयजुषे भवेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते॥१८॥

तद्वा अतः पवित्राभ्यामेवोत्पुनाति। यजमानो वा आज्यम्।
प्राणापानौ पवित्रौ। यजमान एव प्राणापानौ दधाति।
पुनराहारम्। एवमिव हि प्राणापानौ संचरतः। शुक्रमसि

ज्योतिरसि तेजोऽसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे।
त्रिर्यजुषा। त्रयं इमे लोकाः॥१९॥

एषां लोकानामाप्त्यै। त्रिः। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय।
अथाज्यवतीभ्यामपः। रूपमेवासांमेतद्वर्णं दधाति। अपि
वा उताहुः। यथा ह वै योषां सुवर्णं५ हिरण्यं पेशलं
बिभ्रती रूपाण्यास्ते। एवमेता एतर्हीति। आपो वै सर्वा
देवताः॥२०॥

एषा हि विश्वेषां देवानां तनूः। यदाज्यम्। तत्रोभयोर्ममांसा।
जामि स्यात्। यद्यजुषाऽऽज्यं यजुषाऽप उत्पुनीयात्।
छन्दसाऽप उत्पुनात्यजामित्वाय। अथो मिथुनत्वाय।
सावित्रियर्चा। सवितृप्रसूतं मे कर्मासदिति। सवितृप्रसूतमेवास्य
कर्म भवति। पृच्छो गायत्रिया त्रिंषमृद्धत्वाय।
अद्विरेवौषधीस्सं नयति। ओषधीभिः पशून्। पशुभिर्यजमानम्।
शुक्रं त्वां शुक्रायां ज्योतिस्त्वा ज्योतिष्यर्चिस्त्वाऽर्चिषीत्याह
सर्वत्वाय। पर्याप्त्या अनन्तरायाय॥२१॥

ईक्षत आह शास्ते लोका देवता भवति पद च॥४॥ [४]

देवासुरास्सय्यंता आसन्। स एतमिन्द्र आज्यस्यावकाशमपश्यत्।
तेनावैक्षत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। य
एवं विद्वानाज्यमवेक्षते। भवत्यात्मना। पराऽस्य
भ्रातृव्यो भवति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यदाज्येनान्यानि

हवीं ऋष्यभिघारयति॥२२॥

अथ केनाज्यमिति। सत्येनेति ब्रूयात्। चरख्युर्वै सत्यम्। सत्येनैवैनं दमि घारयति। ईश्वरो वा एषोऽन्धो भवितोः। यश्चरख्युषाऽऽज्यमवेख्यते। निमील्यावैख्येत। दाधारात्मश्चरख्युः। अभ्याज्यङ्घारयति। आज्यङ्गृह्णाति॥२३॥

छन्दांसि वा आज्यम्। छन्दांस्येव प्रीणाति। चतुर्जुहाङ्गृह्णाति। चतुष्पादः पशवः। पशून्नेवाव रुन्धे। अष्टावुपभृति। अष्टारख्यरा गायत्री। गायत्रः प्राणः। प्राणमेव पशुषु दधाति। चतुर्ध्रुवायाम्॥२४॥

चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति। यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। चतुर्जुहाङ्गृह्णन्भूयो गृहीयात्। अष्टावुपभृति गृह्णन्कनीयः। यजमानायैव भ्रातृव्यमुपस्तिङ्करोति। गौर्वै सुचः। चतुर्जुहाङ्गृह्णाति। तस्माच्चतुष्पदी॥२५॥

अष्टावुपभृति। तस्मादष्टाशंफा। चतुर्ध्रुवायाम्। तस्माच्चतुस्तना। गामेव तथ्संस्करोति। सास्मै सस्कृतेषुमूर्जन्दुहे। यजुहाङ्गृह्णाति। प्रयाजेभ्यस्तत्। यदुपभृति। प्रयाजानूयाजेभ्यस्तत्। सर्वस्मै वा एतद्यज्ञाय गृह्यते। यद्ध्रुवायामाज्यम्॥२६॥

अभिघारयति गृह्णाति ध्रुवायाञ्चतुष्पदी प्रयाजानूयाजेभ्यस्तद्वे च॥५॥

आपो देवीरग्रेपुवो अग्रेगुव इत्याह। रूपमेवासांमेतन्महिमानव्याचष्टे

अग्रं इमय्यंज्ञन्नयताग्रं यज्ञपतिमित्याह। अग्रं एव
यज्ञन्नयन्ति। अग्रं यज्ञपतिम्। युष्मानिन्द्रोऽवृणीत
वृत्रतूर्यं यूयमिन्द्रमवृणीध्वँवृत्रतूर्यं इत्याह। वृत्रं
हं हनिष्यन्निन्द्र आपो वव्रे। आपो हेन्द्रवँव्रिरे।
संज्ञामेवासामेतत्सामानव्याचष्टे। प्रोख्बितास्थेत्याह॥२७॥

तेनापुः प्रोख्बिताः। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। कृष्णो
रूपङ्कृत्वा। स वनस्पतीन्प्राविशत्। कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्नये
त्वा स्वाहेत्याह। अग्नयं एवैनञ्जुष्टङ्करोति। अथो अग्नेरेव
मेधमव रुन्धे। वेदिरसि बर्हिषे त्वा स्वाहेत्याह। प्रजा वै
बर्हिः। पृथिवी वेदिः॥२८॥

प्रजा एव पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। बर्हिरसि सुग्भ्यस्त्वा
स्वाहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः। यजमानस्सुचः। यजमानमेव
प्रजासु प्रतिष्ठापयति। दिवे त्वाऽन्तरिख्याय त्वा पृथिव्यै
त्वेति बर्हिरासाद्य प्रोख्बति। एभ्य एवैनल्लोकेभ्यः प्रोख्बति।
अथ ततस्सह सुचा पुरस्तात्प्रत्यञ्चङ्गन्धिं प्रत्युख्यति। प्रजा
वै बर्हिः। यथा सूत्यै काल आपः पुरस्ताद्यन्ति॥२९॥

तादृगेव तत्। स्वधा पितृभ्य इत्याह। स्वधाकारो हि
पितृणाम्। ऊर्ध्वं बर्हिषद् इति दखिषणायै श्रोणेरोत्तरस्यै
निनयति सन्तत्यै। मासा वै पितरो बर्हिषदः। मासानेव
प्रीणाति। मासा वा ओषधीर्वर्धयन्ति। मासाः पचन्ति समृद्धौ।

अन॑तिस्कन्दन् ह पर्जन्यो॑ वर्षति। यत्रै॒तदे॒वङ्क्रियते॑॥३०॥

ऊ॒र्जा पृ॑थि॒वीङ्गच्छ॑तेत्या॒ह। पृ॒थि॒व्यामे॒वोर्ज॑न्दधाति।
तस्मा॑त्पृथि॒व्या ऊ॒र्जा भु॑ञ्जते। ग्र॒न्थि॒ध्विं स्र॑सयति।
प्रज॑नयत्ये॒व तत्। ऊ॒र्ध्वं प्राश्च॑मु॒द्रूढं प्रत्यश्च॑मा यच्छति।
तस्मा॑त्प्रा॒चीन॒रेतो॑ धीयते। प्र॒तीचीः प्र॒जा जा॑यन्ते।
विष्णो॑स्स्तूपो॒ऽसीत्या॑ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑॥३१॥

य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्यै। पु॒रस्ता॑त्प्रस्तर॒ङ्गुह॑ति। मुख्य॑मे॒वैन॑ङ्करोति।
इय॑न्तङ्गुह॑ति। प्र॒जाप॑तिना य॒ज्ञमु॒खेन॑ संमि॑तम्।
इय॑न्तङ्गुह॑ति। य॒ज्ञप॒रुषा॑ संमि॑तम्। इय॑न्तङ्गुह॑ति।
ए॒ताव॒द्वै पु॒रुषे॑ वी॒र्यम्। वी॒र्यसं॑मितम्॥३२॥

अप॑रिमितङ्गुह॑ति। अप॑रिमित॒स्याव॑रुद्धौ। तस्मि॑न्प॒वित्रे॑
अपि॑ सृजति। यज॑मानो॒ वै प्र॑स्तरः। प्रा॒णापा॒नौ प॒वित्रे॑।
यज॑मान ए॒व प्रा॑णापा॒नौ द॑धाति। ऊ॒र्णा॑म्रदसन्त्वा
स्तृ॒णामी॑त्या॒ह। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। स्वा॒स॒स्थन्दे॑वेभ्य॒ इत्या॑ह।
दे॒वेभ्य॑ ए॒वैन॑त्स्वा॒स॒स्थङ्क॑रोति॥३३॥

ब॒र्हिस्स्तृ॑णाति। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। पृ॒थि॒वी वेदिः॑। प्र॒जा ए॒व
पृ॒थि॒व्यां प्रति॑ष्ठापयति। अन॑तिदृश्ज॒स्तृ॑णाति। प्र॒जयै॒वैन॑
प॒शुभि॑रन॑तिदृश्जङ्क॒रोति। धा॒रय॑न्प्रस्तरं प॑रि॒धीन्प॑रि॒ दधा॑ति।
यज॑मानो॒ वै प्र॑स्तरः। यज॑मान ए॒व तथ्स्व॑यं प॑रि॒धीन्प॑रि॒
दधा॑ति। ग॒न्ध॒र्वोऽसि॑ वि॒श्वाव॑सुरि॒त्याह॑॥३४॥

विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति। इन्द्रस्य बाहुरसि दखिणं
इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। मित्रावरुणौ
त्वोत्तरतः परिधत्तामित्याह। प्राणापानौ मित्रावरुणौ।
प्राणापानावेवास्मिन्दधाति। सूर्यस्त्वा पुरस्तात् पात्वित्याह।
रख्सामपहत्यै। कस्यांश्चिदभिषस्त्या इत्याह। अपरिमितादेवैनं
पाति॥ ३५॥

वीतिहोत्रन्त्वा क्व इत्याह। अग्निमेव होत्रेण समर्धयति।
द्युमन्तः५ समिधीमहीत्याह समिद्धौ। अग्ने बृहन्तमध्वर
इत्याह वृद्धौ। विशो यत्रे स्थ इत्याह। विशाय्येत्यै।
उदीचीनाग्रे नि दधाति प्रतिष्ठित्यै। वसूनाः५ रुद्राणामादित्यानाः५
सदसि सीदेत्याह। देवतानामेव सद्ने प्रस्तरः५ सादयति।
जुहूरसि घृताची नाम्नेत्याह॥ ३६॥

असौ वै जुहूः। अन्तरिखमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। तासामेतदेव
प्रियन्नाम। यद्धृताचीति। यद्धृताचीत्याह। प्रियेणैवैना नाम्ना
सादयति। एता असदन्त्सुकृतस्य लोक इत्याह। सत्यवै
सुकृतस्य लोकः। सत्य एवैनान्सुकृतस्य लोके सादयति।
ता विष्णो पाहीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञस्य धृत्यै।
पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिं पाहि माय्यज्ञनियमित्याह। यज्ञाय
यजमानायात्मनै। तेभ्य एवाशिषमाशास्तेऽनात्यै॥ ३७॥

स्थेत्याह पृथिवी वेदियन्ति क्रियते वीणुर्वीर्यसमितङ्करोत्याह पाति नाम्नेत्याह लोके सादयति षट्

अ॒ग्निना॒ वै हो॒त्रा॑। दे॒वा असु॑रान॒भ्य॑भवन्। अ॒ग्नये॑
समि॒ध्यमा॑ना॒यानु॑ब्रूहीत्या॒ह भ्रातृ॑व्याभिभूत्यै। एक॑विंशतिमिध्मदा॒रून्
भवन्ति। एक॑विंशो वै पुरु॑षः। पुरु॑षस्यात्स्यै। पञ्च॑दशेध्मदा॒रूण्य॑भ्या
द॑धाति। पञ्च॑दश वा अ॒र्धमा॑सस्य रात्रे॒यः। अ॒र्धमा॑सशस्स॒वँत्स॒र
आ॑प्यते। त्री॒न्य॑रि॒धी॒न्य॒रि॒ दधा॑ति॥३८॥

ऊ॒र्ध्वे स॒मिधा॑वा द॑धाति। अ॒नूया॒जेभ्य॑स्समिध॒मति॑ शिनष्टि।
षट्थ॑संप॒द्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। वे॒देनो॑प॒
वाज॑यति। प्रा॒जाप॒त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जाप॒त्यः प्रा॒णः। यज॑मान
आह॒वनी॑यः। यज॑मान ए॒व प्रा॒णन्द॑धाति॥३९॥

त्रि॒रुप॑ वाजयति। त्रयो॒ वै प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति।
वे॒देनो॑प॒यत्य॑ स्रु॒वेण॑ प्रा॒जाप॒त्यमा॑घार॒मा घा॑रयति। य॒ज्ञो
वै प्र॒जाप॑तिः। य॒ज्ञमे॒व प्र॒जाप॑तिं मुख॒त आर॑भते। अथो॑
प्र॒जाप॑तिस्सर्वा दे॒वताः॑। सर्वा ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति।
अ॒ग्निम॑ग्नी॒त्रिस्त्रि॑स्स मृ॒द्धीत्या॑ह। त्र्या॒वृद्धि॑ य॒ज्ञः॥४०॥

अथो॑ र॒ख्वासा॑मप॒हत्यै॑। प॒रि॒धी॒न्त्सं मा॑र्ष्टि। पु॒नात्ये॒वैनान्॑।
त्रिस्त्रि॑स्सं मा॑र्ष्टि। त्र्या॒वृद्धि॑ य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्य॒त्वाय॑। अथो॑
ए॒ते वै दे॒वाश्वाः॑। दे॒वाश्वा॑ने॒व तथ्सं॑ मा॑र्ष्टि। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
सम॑ष्ट्यै। आसी॑नोऽन्यमा॑घार॒मा घा॑रयति॥४१॥

तिष्ठ॑न्न॒न्यम्। यथा॑ऽनो वा॒ रथ॑व्वाँ यु॒ज्यात्। ए॒वमे॒व
तद॑ध्व॒र्युर्य॒ज्ञय्यु॑नक्ति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भ्यूढ्यै॑।

वहन्त्येनङ्गाम्याः पशवः। य एवैवँद। भुवनमसि वि
प्रथस्वेत्याह। यज्ञो वै भुवनम्। यज्ञ एव यजमानं प्रजया
पशुभिः प्रथयति। अग्ने यष्टरिदन्नम् इत्याह॥४२॥

अग्निर्वै देवानाय्यँष्टा। य एव देवानाय्यँष्टा। तस्मा एव
नमस्करोति। जुहेह्यग्निस्त्वा ह्वयति देवयज्याया उपभृदेहि
देवस्त्वा सविता ह्वयति देवयज्याया इत्याह। आग्नेयी वै
जुहूः। सावित्र्युपभृत्। ताभ्यामेवैने प्रसूत आदत्ते। अग्नाविष्णू
मा वामव क्रमिषमित्याह। अग्निः पुरस्तात्। विष्णुर्यज्ञः
पश्चात्॥४३॥

ताभ्यामेव प्रतिप्रोच्यात्या क्रामति। विजिहाथां मा
मा सन्ताप्तमित्याहाहिंसायै। लोकं मे लोककृतौ
कृणुतमित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। विष्णोस्स्थानमसीत्याह।
यज्ञो वै विष्णुः। एतत्खलु वै देवानामपराजितमायतनम्।
यद्यज्ञः। देवानामेवापराजित आयतने तिष्ठति। इत इन्द्रो
अकृणोद्वीर्याणीत्याह॥४४॥

इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। समारभ्योर्ध्वो अध्वरो
दिविस्पृशमित्याह वृद्धै। आघारमाघार्यमाणमनु समारभ्य।
एतस्मिन्काले देवास्सुवर्गलोकमायन्। साख्यादेव
यजमानस्सुवर्गलोकमेति। अथो समृद्धेनैव यज्ञेन
यजमानस्सुवर्गलोकमेति। अहुतो यज्ञो यज्ञपतेरित्याहानार्त्यै।
इन्द्रावान्श्वाहेत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। बृहद्वा

इत्याह॥४५॥

सुव॒र्गो वै लो॒को बृ॒हद्भाः। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै।
य॒ज॒मा॒नदे॒वत्या॑ वै जु॒हूः। भ्रा॒तृव्य॑दे॒वत्यो॑प॒भृत्। प्रा॒ण
आ॒घा॒रः। यत्स॑स्पर्शय॑त्। भ्रा॒तृव्ये॑ऽस्य प्रा॒णन्द॑ध्यात्।
अस॑स्पर्शयन्न॒त्या क्रा॑मति। यज॑मान ए॒व प्रा॒णन्द॑धाति।
पा॒हि मा॑ऽग्ने दुश्च॑रिता॒दा मा॒ सुच॑रिते भ॒जेत्या॑ह॥४६॥

अ॒ग्निर्वा॒व प॒वित्र॑म्। वृ॒जि॒नम॑नृत॒न्दुश्च॑रितम्। ऋ॒जु॒क॒र्म॑
स॒त्य॑ सुच॑रितम्। अ॒ग्निरे॒वैन॑वृ॒जिना॑दनृत॒तादुश्च॑रिता॒त्पाति॑।
ऋ॒जु॒क॒र्मे स॒त्ये सुच॑रिते भजति। तस्मा॑दे॒वमा॑ शा॑स्ते।
आ॒त्मनो॑ गोपी॒थाय॑। शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यदा॑घा॒रः।
आ॒त्मा ध्रु॒वा॥४७॥

आ॒घा॒रमा॒घार्य॑ ध्रु॒वा॑ सम॑नक्ति। आ॒त्मन्ने॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः
प्रति॑ दधाति। द्वि॒स्सम॑नक्ति। द्वौ हि प्रा॑णापा॒नौ। तदा॑हुः।
त्रिरे॒व सम॑ज्यात्। त्रिधा॑तु हि शि॒र इति॑। शि॒र इ॒वैतद्य॒ज्ञस्य॑।
अथो॒ त्रयो॒ वै प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। म॒खस्य॑
शिरो॑ऽसि स॒ज्योति॑षा ज्योति॑रङ्गु॒मित्या॑ह। ज्योति॑रे॒वास्मा॑
उ॒परि॑ष्ठाद॒धाति॑। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑नु॒ख्यात्यै॑॥४८॥

परि॑दधाति प्रा॒णन्द॑धाति हि य॒ज्ञो घा॑रयति नम॒ इत्या॑ह प॒श्चाद्वी॒र्या॑णीत्या॒हु भा॑ इत्या॑ह भ॒जेत्या॑ह

ध्रु॒वैवास्मि॑न्दधाति त्रीणि॑ च॥७॥ [७]

धि॒ष्णि॒या वा ए॒ते न्यु॑प्यन्ते। यद्व॒ह्मा। यद्वो॒ता। यद॑ध्व॒र्युः।
यद॒ग्नीत्। यद्य॑ज॒मानः॑। तान् यद॑न्तरे॒यात्। यज॑मानस्य

प्राणान्त्सङ्कर्षेत्। प्रमायुकस्स्यात्। पुरोडाशमपगृह्य
सञ्चरत्यध्वर्युः॥४९॥

यजमानायैव तल्लोकः शिषति। नास्य प्राणान्त्सङ्कर्षति।
न प्रमायुको भवति। पुरस्तात् प्रत्यङ्मुसीनः। इडाया इडाया
दधाति। हस्त्याः होत्रे। पशवो वा इडा। पशवः पुरुषः।
पशुष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। इडाये वा एषा प्रजातिः॥५०॥

तां प्रजातिर्यजमानोऽनु प्र जायते। द्विरङ्गुलावनक्ति
पर्वणोः। द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। सकृदुप स्तृणाति। द्विरा
दधाति। सकृदभि धारयति। चतुस्संपद्यते। चत्वारि वै पशोः
प्रतिष्ठानानि। यावानेव पशुः। तमुपह्वयते॥५१॥

मुखमिव प्रत्युपह्वयेत्। संमुखानेव पशून्प ह्वयते। पशवो
वा इडा। तस्मात्साऽन्वारभ्या। अध्वर्युणा च यजमानेन चा
उपहूतः पशुमानं सानीत्याह। उप ह्येनौ ह्वयते होता। इडाये
देवतानामुपह्वे। उपहूतः पशुमान्भवति। य एवैवदं॥५२॥

यावै हस्त्यामिडाया दधाति। वाचस्सा भागधेयम्।
यामुपह्वयते। प्राणानाः सा। वाचश्चैव प्राणाश्चाव
रुन्धे। अथ वा एतर्ह्युपहृतायामिडायाम्। पुरोडाशस्यैव
बर्हिषदो मीमासा। यजमानन्देवा अब्रुवन्। हविर्नो
निर्वपेति। नाहमभागो निर्वपस्यामीत्यब्रवीत्॥५३॥

न मयाऽभागयाऽनुवक्ष्यथेति वागब्रवीत्। नाहमभागा

पुरोनुवाक्या भविष्यामीति पुरोनुवाक्या। नाहमभागा याज्या भविष्यामीति याज्या। न मयाऽभागेन वर्षद्वारिष्यथेति वर्षद्वारः। यद्यजमानभागन्निधाय पुरोडाशं बर्हिषदङ्करोति। तानेव तद्भागिनः करोति। चतुर्धा करोति। चतस्रो दिशः। दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति। बर्हिषदङ्करोति॥५४॥

यजमानो वै पुरोडाशः। प्रजा बर्हिः। यजमानमेव प्रजासु प्रतिष्ठापयति। तस्मादुस्त्राऽन्याः प्रजाः प्रतितिष्ठन्ति। मा२सेनान्याः। अथो खल्वाहुः। दखिषणा वा एता हविर्यज्ञस्यान्तर्वेद्यं रुध्यन्ते। यत्पुरोडाशं बर्हिषदङ्करोतीति। चतुर्धा करोति। चत्वारो ह्येते हविर्यज्ञस्य त्विजः॥५५॥

ब्रह्मा होताऽध्वर्युरग्नीत्। तमग्निं मृशेत्। इदं ब्रह्मणः। इदं होतुः। इदमध्वर्योः। इदमग्नीध इति। यथैवादस्सौम्येऽध्वरे। आदेशमृत्विग्भ्यो दखिषणा नीयन्ते। तादृगेव तत्। अग्नीधे प्रथमाया दधाति॥५६॥

अग्निमुखा हृद्धिः। अग्निमुखामेवर्द्धिय्यजमान ऋध्नोति। सकृदुपस्तीर्य द्विरादधत्। उपस्तीर्य द्विरग्निं धारयति। षट्थसंपद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतून्नेव प्रीणाति। वेदेन ब्रह्मणे ब्रह्मभागं परिहरति। प्राजापत्यो वै वेदः। प्राजापत्यो ब्रह्मा॥५७॥

सविता यज्ञस्य प्रसूत्यै। अथ काममन्येन। ततो होत्रे।

मध्य॒घ्वाँ ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यद्धो॒ता॑। म॒ध्य॒त ए॒व य॒ज्ञं प्री॑णाति।
अथा॑ध्व॒र्यवे॑। प्र॒ति॒ष्ठा वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। यदध्व॒र्युः।
तस्मा॑द्धवि॒र्य॒ज्ञस्यै॒तामे॒वावृ॑त॒मनु॑॥५८॥

अ॒न्या द॒खि॒णा नी॑यन्ते। य॒ज्ञस्य॒ प्र॒ति॒ष्ठित्यै॑। अ॒ग्नि॒म॒ग्नी॒थ्स॒कृ॒त्स॒कृ॒त्स॒
मृ॒द्धी॒त्याह॑। परा॑डि॒व ह्ये॒तर॑हि॒ य॒ज्ञः। इ॒षि॒ता दै॒व्या हो॒ता॒र॒
इ॒त्याह॑। इ॒षि॒त॒५ हि क॒र्म क्रि॒यते॑। भ॒द्र॒वा॒च्याय॑ प्रे॒षितो॑
मा॒नु॒षस्सू॒क्तवा॒काय॑ सू॒क्ता ब्रू॑ही॒त्याह॑। आ॒शि॒ष॒मे॒वैता॒मा
शा॑स्ते। स्व॒गा दै॒व्या हो॒तृभ्य॒ इत्या॑ह। य॒ज्ञमे॒व तथ्स्व॒गा
क॑रोति। स्व॒स्ति॒र्मा॒नु॒षेभ्य॒ इत्या॑ह। आ॒शि॒ष॒मे॒वैता॒मा
शा॑स्ते। श॒य्यो॑र्ब्रूही॒त्याह॑। श॒य्यु॑मे॒व बा॑र्ह॒स्प॒त्यं भा॑ग॒धेये॑न॒
सम॑र्धयति॥५९॥

च॒र॒त्यध्व॑र्युः प्र॒जाति॑र्हयते वेदा॑र्ब्रवी॒द्वर॑हि॒षद॑ङ्करोत्यृ॒त्विजो॑ दधाति ब्र॒ह्माऽनु॑करोति च॒त्वारि॑ च॥८॥—[८]

अथ॒ सु॒चा॒व॒नु॒ष्टु॒ग्भ्या॒घ्वाँज॑वती॒भ्या॒व्यू॑हति। प्र॒ति॒ष्ठा वा
अ॒नु॒ष्टु॒क्। अ॒न्न॒घ्वाँजः॒ प्र॒ति॒ष्ठित्यै॑। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्धौ।
प्राची॑ञ्जुहू॒मूह॑ति। जा॒ताने॒व भ्रा॒तृ॒व्यान्प्र॑णु॒दते॑। प्र॒ती॒ची॒मुप॑भृ॒तम्।
ज॒नि॒ष्यमा॑णाने॒व प्र॒ति॒नु॒दते॑। स॒वि॒षूच॑ ए॒वापो॒ह्य स॒प॒त्नान्
य॒ज॑मानः। अ॒स्मि॒ल्लो॒के प्र॒ति॒ति॒ष्ठति॑॥६०॥

द्वाभ्या॑म्। द्विप्र॑तिष्ठो हि। वसु॑भ्यस्त्वा रु॒द्रेभ्य॑स्त्वाऽऽदि॒त्येभ्य॑स्त्वेत्या॑ह
य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। सु॒ख्यु प्र॑स्तर॒मन॑क्ति। इ॒मे वै लो॒कास्सु॑चः।
य॒ज॑मानः प्र॒स्तरः। य॒ज॑मानमे॒व तेज॑साऽन॒क्ति। त्रे॒धाऽन॑क्ति।
त्रय॑ इ॒मे लो॒काः॥६१॥

ए॒भ्य ए॒वैन॑ल्लो॒केभ्यो॑ऽनक्ति। अ॒भिपूर्व॑म॒नक्ति। अ॒भिपूर्व॑मे॒व
यज॑मान॒न्तेज॑साऽनक्ति। अ॒क्त५ रि॒हाणा॒ इत्या॑ह।
तेजो॑ वा आ॒ज्यम्। यज॑मानः प्र॒स्तरः॑। यज॑मानमे॒व
तेज॑साऽनक्ति। वि॒यन्तु वय॑ इत्या॑ह। वयं॑ ए॒वैन॑ङ्कृ॒त्वा।
सुव॑र्गल्लो॒कङ्ग॑मयति॥६२॥

प्र॒जाय्यो॑नि॒ मा निर्मृ॑ख्मि॒त्याह॑। प्र॒जायै॑ गोपी॒थाय॑।
आ॒प्याय॑न्ता॒माप॑ ओष॑धय॒ इत्या॑ह। आप॑ ए॒वौष॑धी॒रा
प्या॑ययति। म॒रुतां॑ पृष॑तय॒स्थेत्या॑ह। म॒रुतो॑ वै वृ॒ष्ट्या
ई॒शते॑। वृ॒ष्टिमे॒वाव॑ रुन्धे। दि॒वङ्ग॑च्छ॒ ततो॑ नो वृ॒ष्टिमे॒रये॑त्या॑ह।
वृ॒ष्टिर्वै द्यौः॑। वृ॒ष्टिमे॒वाव॑ रुन्धे॥६३॥

याव॑द्वा अ॒ध्वर्युः प्र॑स्तरं प्र॒हर॑ति। ताव॑द॒स्यायु॑र्मी॒यते॑। आ॒युष्पा
अ॒ग्नेऽस्या॑यु॒र्मे पा॑हीत्या॑ह। आ॒युरे॒वात्म॑न्ध॒त्ते। याव॑द्वा अ॒ध्वर्युः
प्र॑स्तरं प्र॒हर॑ति। ताव॑दस्य॒ चख्मु॑र्मी॒यते॑। च॒ख्मुष्पा अ॒ग्नेऽसि॑
च॒ख्मुर्मे पा॑हीत्या॑ह। च॒ख्पुरे॒वात्म॑न्ध॒त्ते। ध्रु॒वाऽसी॑त्या॑ह
प्रति॑ष्ठित्यै। यं प॑रि॒धिं प॒र्यध॑त्था॒ इत्या॑ह॥६४॥

य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। अ॒ग्ने दे॒व पु॒णिभि॑र्वी॒यमाण॑ इत्या॑ह।
अ॒ग्रयं॑ ए॒वैन॑ञ्जुष्ट॑ङ्करोति। तन्तं॑ ए॒तमनु॑ जोषं भ॒रामी॑त्या॑ह।
स॒जा॒ताने॑वास्मा॒ अनु॑कान्करोति। ने॒देष॑ त्वद॑प॒चेत॑या॒ता
इत्या॑हानु॒ख्यात्यै॑। य॒ज्ञस्य॑ पाथ॒ उप॑ समि॑त॒मित्या॑ह।
भू॒मान॑मे॒वोपै॑ति। प॒रिधी॑न्म्र ह॒रति॑। य॒ज्ञस्य॑ समि॑ष्ट्यै॥६५॥

सुचौ सं प्रस्रावयति। यदेव तत्र क्रूरम्। तत्तेन
 शमयति। जुह्वामुपभृतम्। यजमानदेवत्या वै जुहूः।
 भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। यजमानायैव भ्रातृव्यमुपस्तिङ्करोति।
 सः स्रावभागास्स्थेत्याह। वसवो वै रुद्रा आदित्यास्सः स्रावभागाः।
 तेषान्तद्भागधेयम्॥६६॥

तानेव तेन प्रीणाति। वैश्वदेव्यर्चा। एते हि विश्वे देवाः।
 त्रिष्टुग्भवति। इन्द्रियवै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने
 दधाति। अग्नेर्वामपन्नगृहस्य सदसि सादयामीत्याह। इयवौ
 अग्निरपन्नगृहः। अस्या एवैने सदने सादयति। सुम्नाय
 सुम्निनी सुम्ने मा धत्तमित्याह॥६७॥

प्रजा वै पशवस्सुम्नम्। प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। धुरि धुर्यौ
 पातमित्याह। जायापत्योर्गोपीथाय। अग्नेऽदब्धायोऽशीततनो
 इत्याह। यथायजुरेवैतत्। पाहि माऽद्य दिवः पाहि प्रसित्यै
 पाहि दुरिष्ठ्यै पाहि दुरद्वन्यै पाहि दुश्चरितादित्याह।
 आशिषमेवैतामा शास्ते। अविषन्नः पितुङ्कणु सुषदा
 योनिः स्वाहेतीध्मसवृश्चनान्यन्वाहार्यपचनेऽभ्याधाय
 फलीकरणहोमञ्जुहोति। अतिरिक्तानि वा इध्मसवृश्चनानि॥६८॥

अतिरिक्ताः फलीकरणाः। अतिरिक्तमाज्योच्छेषणम्।
 अतिरिक्त एवातिरिक्तन्दधाति। अथो अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमास्वाऽव
 रुन्धे। वेदिर्देवेभ्यो निलायत। तावृन्देनान्वविन्दन्। वेदेन

वेदिं विविदुः पृथिवीम्। सा पंप्रथे पृथिवी पार्थिवानि। गर्भं
बिभर्ति भुवनेष्वन्तः। ततो यज्ञो जायते विश्वदानिरिति
पुरस्तात्स्तम्बयजुषो वेदेन वेदिं संमार्घ्यनुवित्यै॥६९॥

अथो यद्वेदश्च वेदिश्च भवतः। मिथुनत्वाय प्रजात्यै।
प्रजापतेर्वा एतानि श्मश्रूणि। यद्वेदः। पत्न्या उपस्थ
आस्यति। मिथुनमेव करोति। विन्दते प्रजाम्। वेदं
होताऽऽहवनीयांस्तृणन्नैति। यज्ञमेव तत्सन्तनोत्योत्तरस्मादर्धमासात्
तत् सन्ततमुत्तरेऽर्धमास आलभते॥७०॥

तङ्कालेकाल आगते यजते। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। स त्वा
अध्वर्युस्स्यात्। यो यतो यज्ञं प्रयुङ्के। तदेनं प्रतिष्ठापयतीति।
वाताद्वा अध्वर्युर्यज्ञं प्रयुङ्के। देवा गातुविदो गातुर्वित्वा
गातुमित्याह। यत एव यज्ञं प्रयुङ्के। तदेनं प्रतिष्ठापयति।
प्रति तिष्ठति प्रजयां पशुभिर्यजमानः॥७१॥

तिष्ठतीमे लोका गमयति द्यौर्वृष्टिमेवावरुन्धे पर्यधत्वा इत्याहु समिष्टे भागधेयं न्यत्तमित्याहु वा
इध्मस्र्वंश्चान्यनुवित्यै लभते यजमानः॥९॥

यो वा अयथादेवतय्यं जमुपचरति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते।
पापीयान्भवति। यो यथादेवतम्। न देवताभ्य आवृश्च्यते।
वसीयान्भवति। वारुणो वै पाशः। इमं विष्णुमि वरुणस्य
पाशमित्याह। वरुणपाशादेवेना मुञ्चति। सवितृप्रसूतो
यथादेवतम्॥७२॥

न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। धातुश्च योनौ

सुकृतस्य लोक इत्याह। अग्निर्वै धाता। पुण्यङ्गर्म
सुकृतस्य लोकः। अग्निरेवैनान्धाता। पुण्ये कर्मणि सुकृतस्य
लोके दधाति। स्योनं मे सह पत्या करोमीत्याह।
आत्मनश्च यजमानस्य चानात्यै सन्त्वाय। समायुषा सं
प्रजयेत्याह॥ ७३॥

आशिषमेवैतामा शास्ते पूर्णपात्रे। अन्ततोऽनुष्टुभा। चतुष्पद्वा
एतच्छन्दः प्रतिष्ठितं पत्नियै पूर्णपात्रे भवति। अस्मिन्नलोके
प्रतिष्ठितानीति। अस्मिन्नेव लोके प्रतिष्ठिति। अथो वाग्वा
अनुष्टुक्। वाङ्मिथुनम्। आपो रेतः प्रजननम्। एतस्माद्वै
मिथुनाद्विद्योतमानस्तनयन्वर्षति। रेतस्मिन्श्चन्॥ ७४॥

प्रजाः प्रजनयन्। यद्वै यज्ञस्य ब्रह्मणा युज्यते। ब्रह्मणा
वै तस्य विमोक्तः। अद्विशान्तिः। विमुक्तवा एतर्हि
योक्तुं ब्रह्मणा। आदायैतत्पत्नीं सहाप उपगृहीते शान्त्यै।
अञ्जलौ पूर्णपात्रमा नयति। रेत एवास्यां प्रजान्दधाति।
प्रजया हि मनुष्यः पूर्णः। मुखं वि मृष्टे। अवभृथस्यैव
रूपङ्गत्वोत्तिष्ठति॥ ७५॥

सवितृप्रसूतो यथादेवतं प्रजयेत्याह सिञ्चन्मृष्ट एकञ्च॥ १०॥ [१०]

परिवेषो वा एष वनस्पतीनाम्। यदुपवेषः। य एव वैदं विन्दते
परिवेष्टारम्। तमुत्करे। यन्देवा मनुष्येषु। उपवेषमधारयन्।
ये अस्मदपं चेतसः। तानस्मभ्यमिहा कुरु। उपवेषोपं विद्धि
नः॥ ७६॥

प्रजां पुष्टिमथो धनम्। द्विपदो नृश्वतुष्पदः। ध्रुवाननपगान्कुर्विति
 पुरस्तात्प्रत्यश्चमुप गूहति। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यश्चशूद्रा
 अवस्यन्ति। स्थविमत उपगूहति। अप्रतिवादिन
 एवैनान्कुरुते। धृष्टिर्वा उपवेषः। शुचर्तो वज्रो ब्रह्मणा
 सशितः। योपवेषे शुक्। साऽमुमृच्छतु यन्दिष्म
 इति॥७७॥

अथास्मै नाम गृह्य प्रहरति। निरमुनुद् ओकंसः। सपत्नो
 यः पृतन्यति। निर्बाध्येन हविषा। इन्द्र एणं पराशरीत्। इहि
 तिस्रः परावतः। इहि पञ्च जनाः अति। इहि तिस्रोऽति
 रोचनायावत्। सूर्यो असद्विवि। परमान्त्वा परावतम्॥७८॥
 इन्द्रो नयतु वृत्रहा। यतो न पुनरायसि। शश्वतीभ्यस्समाभ्य
 इति। त्रिवृद्धा एष वज्रो ब्रह्मणा सशितः। शुचैवैनविध्वा।
 एभ्यो लोकेभ्यो निर्णुद्य। वज्रेण ब्रह्मणा स्तृणुते।
 हतोऽसाववधिष्मामुमित्याह स्तृत्यै। यन्दिष्यात्तभ्यायेत्।
 शुचैवैनमर्पयति॥७९॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

ब्रह्मणे ब्राह्मणमालभते। ख्यत्राय राजन्यम्। मरुद्भ्यो वैश्यम्।
तपसे शूद्रम्। तमसे तस्करम्। नारकाय वीरहणम्। पाप्मने
क्लीबम्। आक्रयायायोगूम्। कामाय पुंश्चलूम्। अतिक्रुष्टाय
मागधम्॥१॥

गीताय सूतम्। नृत्ताय शैलूषम्। धर्माय सभाचरम्। नर्माय
रेभम्। नरिष्ठायै भीमलम्। हसाय कारिम्। आनन्दाय
स्त्रीषखम्। प्रमुदे कुमारीपुत्रम्। मेधायै रथकारम्। धैर्याय
तख्वाणम्॥२॥

श्रमाय कौलालम्। मायायै कार्मारम्। रूपाय मणिकारम्।
शुभे वपम्। शरव्याया इषुकारम्। हेत्यै धन्वकारम्। कर्मणे
ज्याकारम्। दिष्टाय रज्जुसर्गम्। मृत्यवे मृगयुम्। अन्तकाय
श्वनिर्तम्॥३॥

सन्धये जारम्। गेहायोपपतिम्। निर्ऋत्यै परिवित्तम्।
आत्यै परिविविदानम्। अराध्यै दिधिषूपतिम्। पवित्राय
भिषजम्। प्रज्ञानाय नखत्रदर्शम्। निष्कृत्यै पेशस्कारीम्।
बलायोपदाम्। वर्णायानूरुधम्॥४॥

नदीभ्यः पौञ्जिष्टम्। ऋखीकाभ्यो नैषादम्। पुरुषव्याघ्राय
दुर्मदम्। प्रयुद्ध उन्मत्तम्। गन्धर्वाप्सरभ्यो ब्रात्यम्।
सर्पदेवजनेभ्योऽप्रतिपदम्। अवैभ्यः कितवम्। इर्यताया

अकि॑तवम्। पि॒शा॒चेभ्यो॑ बि॒दल॑का॒रम्। या॒तु॒धा॒नै॑भ्यः
कण्ट॑कका॒रम्॥ ५॥

उ॒त्सा॑देभ्यः कु॒ञ्जम्। प्र॒मु॒दे॑ वा॒म॒नम्। द्वा॒भ्य॑स्त्रा॒मम्।
स्व॒प्रा॒या॒न्धम्। अ॒ध॒र्मा॒य॒ ब॒धि॒रम्। सं॒ज्ञा॒ना॒य॒ स्म॒र॒का॒रीम्।
प्र॒का॒मो॒द्या॒यो॒प॒स॒दम्। आ॒शि॒ख्या॑यै॑ प्र॒श्जि॒नम्। उ॒प॒शि॒ख्या॑या
अ॒भि॒प्र॒श्जि॒नम्। म॒र्या॑दा॒यै॑ प्र॒श्ज॒वि॒वा॒कम्॥ ६॥

ऋ॒त्यै॑ स्ते॒न॒हृ॒द॒यम्। वैर॑ह॒त्या॒य॒ पि॒शु॒नम्। वि॒वि॒त्यै॑ ख॒त्ता॒रम्।
औ॒प॒द्र॒ष्टा॒य॒ स॒ङ्ग॒ही॒ता॒रम्। ब॒ला॒या॒नु॒च॒रम्। भू॒म्ने॑ प॒रि॒ष्क॒न्दम्।
प्रि॒या॒य॑ प्रि॒य॒वा॒दि॒नम्। अ॒रि॒ष्ट्या॑ अ॒श्व॒सा॒दम्। मे॒धा॒य॑
वा॒सः॒प॒ल्पू॒लीम्। प्र॒का॒मा॒य॑ र॒ज॒यि॒त्रीम्॥ ७॥

भा॒यै॑ दा॒र्वा॒हा॒रम्। प्र॒भा॒या॑ आ॒ग्ने॒न्धम्। ना॒क॑स्य
पृ॒ष्ठा॒या॑भि॒षे॒त्ता॒रम्। ब्र॒ध्न॑स्य॑ वि॒ष्ट॒पा॒य॑ पा॒त्र॒नि॒र्ण॒गम्।
दे॒व॒लो॒का॒य॑ पे॒शि॒ता॒रम्। म॒नु॒ष्य॒लो॒का॒य॑ प्र॒क॒रि॒ता॒रम्।
सर्वे॑भ्यो लो॒के॒भ्य॑ उ॒प॒से॒त्ता॒रम्। अ॒व॒त्यै॑ व॒धा॒यो॒प॒म॒न्थि॒ता॒रम्।
सु॒व॒र्गा॒य॑ लो॒का॒य॑ भा॒ग॒दु॒घम्। व॒र्षि॑ष्ठा॒य॒ ना॒का॒य॑
प॒रि॒वे॒ष्टा॒रम्॥ ८॥

अ॒र्मे॑भ्यो ह॒स्ति॒पम्। ज॒वा॒या॑श्च॒पम्। पु॒ष्ट्यै॑ गो॒पा॒लम्।
ते॒ज॑सेऽज॒पा॒लम्। वी॒र्या॑या॒वि॒पा॒लम्। इ॒रा॒यै॑ की॒ना॒शम्।
की॒ला॒ला॒य॑ सु॒रा॒का॒रम्। भ॒द्रा॒य॑ गृ॒ह॒पम्। श्रेय॑से॒ वि॒त्त॒धम्।
अ॒ध्य॑ख्या॒या॒नु॒ख॒त्ता॒रम्॥ ९॥

म॒न्यवे॑ऽयस्ता॒पम् । क्रो॒धा॒य नि॒स॒रम् । शोका॑याभि॒स॒रम् ।
 उ॒त्कूल॑वि॒कूल॑भ्या॒न्नि॒स्थि॒नम् । यो॒गा॒य यो॒क्ता॒रम् । ख्वे॒मा॒य
 वि॒मो॒क्ता॒रम् । वपु॑षे मानस्कृतम् । शी॒ला॒याञ्जनी॑का॒रम् ।
 नि॒र्ऋ॒त्यै को॒शका॑रीम् । य॒मा॒या॒सूम् ॥ १० ॥

य॒म्यै य॒म॒सूम् । अथ॑र्व॒भ्योऽव॑तो॒काम् । स॒व्वँ॒त्स॒राय॑
 पर्या॒रिणी॑म् । प॒रि॒व॒त्स॒राया॑वि॒जा॒ताम् । इ॒दा॒व॒त्स॒राया॑प॒स्क॒द्वरी॑म् ।
 इ॒द्व॒त्स॒राया॑ती॒त्वं॒वरी॑म् । व॒त्स॒राय॑ विज॑र्ज॒राम् । स॒र्व॒न्त्स॒राय॑
 प॒लि॒क्री॑म् । वना॑य वन॒पम् । अ॒न्यतो॑र॒ण्याय॑ दा॒व॒पम् ॥ ११ ॥

सरो॑भ्यो धै॒व॒रम् । वेश॑न्ता॒भ्यो दा॑शम् । उ॒प॒स्था॑व॒री॒भ्यो
 बै॒न्दम् । न॒ड्ब॒ला॒भ्य॑श्शौ॒ष्क॒लम् । पा॒र्या॑य कै॒व॒र्तम् । अ॒वा॒र्या॑य
 मा॒र्गा॒रम् । ती॒र्थे॒भ्य॑ आ॒न्दम् । वि॒ष॒मे॒भ्यो मै॒ना॒लम् । स्व॒ने॒भ्यः
 पर्ण॑कम् । गुहा॑भ्यः कि॒रा॑तम् । सा॒नु॒भ्यो ज॒म्भ॑कम् । प॒र्व॒ते॒भ्यः
 कि॑ंपू॒रुष॑म् ॥ १२ ॥

प्र॒ति॒श्रु॒त्का॑या ऋ॒तु॒लम् । घो॒षा॒य भ॒षम् । अ॒न्ता॒य बहु॑वा॒दि॒नम् ।
 अ॒न॒न्ता॒य मू॒कम् । म॒ह॑से वीणावा॒दम् । क्रो॒शा॒य तू॒णव॑ध्मम् ।
 आ॒क्र॒न्दा॒य दु॒न्दु॒भ्या॑घा॒तम् । अ॒व॒र॒स्प॒राय॑ शङ्ख॑ध्मम् ।
 ऋ॒भु॒भ्यो॑जि॒नस॑न्धा॒यम् । सा॒ध्ये॒भ्य॑श्चर्म॑म् ॥ १३ ॥

बी॒भ॒त्सा॒यै पौ॒ल्क॒सम् । भू॒त्यै जा॑गर॒णम् । अ॒भू॒त्यै
 स्व॒प॒नम् । तु॒ला॒यै वा॑णि॒जम् । वर्णा॑य हि॒र॒ण्यका॑रम् । वि॒श्वे॑भ्यो
 दे॒वे॒भ्य॑स्सि॒ध्म॒लम् । प॒श्चा॒द्दो॒षाय॑ ग्ला॒वम् । ऋ॒त्यै ज॒नवा॑दि॒नम् ।

वृद्ध्या अपगल्भम्। स॒ंश॒राय॑ प्र॒च्छिद॑म्॥१४॥

हसा॑य पु॒ंश्च॒लूमा ल॑भते। वी॒णावा॒दङ्ग॑णकङ्गी॒ताय॑।
याद॑से शाबु॒ल्याम्। न॒र्माय॑ भद्रव॒तीम्। तू॒णव॒ध्मङ्गा॑म॒ण्यं
पा॒णिसङ्घा॑त॒नृत्ताय॑। मोदा॑यानु॒क्रोश॑कम्। आ॒न॒न्दाय॑
तल॒वम्॥१५॥

अ॒ख्य॒राजा॑य॒ कित॒वम्। कृ॒ताय॑ सभा॒विन॑म्। त्रेता॑या
आदि॒नवद॑र॒शम्। द्वा॒प॒राय॑ बहि॒स्सद॑म्। कल॑ये
सभा॒स्था॒णुम्। दुष्कृ॒ताय॑ च॒रका॑चार्यम्। अध्व॑ने ब्रह्मचा॒रिण॑म्।
पि॒शा॒चेभ्य॑स्सै॒लग॑म्। पि॒पा॒सायै॑ गोव्य॒च्छम्। नि॒र्ऋ॒त्यै
गोघा॑तम्। ख्यु॒धे गो॑वि॒कर्त॑म्। ख्यु॒त्तृष्णा॑भ्या॒न्तम्। यो
गा॒र्वि॒कृ॒न्त॑न्तं मा॒ं॒सं भि॒ख्य॑माण उप॒तिष्ठ॑ते॥१६॥

भूम्यै॑ पी॒ठस॒र्पि॒ण॒मा ल॑भते। अ॒ग्नये॑ऽस॒लम्। वा॒यवे॑
चाण्डा॒लम्। अ॒न्तरि॑ख्याय व॒ंश॒न॒र्तिन॑म्। दि॒वे ख॑ल॒तिम्।
सूर्या॑य ह॒र्य॒ख्यम्। च॒न्द्रम॑से मि॒र्मि॒रम्। न॒ख्य॑त्रेभ्यः कि॒लास॑म्।
अ॒ह्ने शु॒क्लं पि॑ङ्ग॒लम्। रा॒त्रि॒यै कृ॒ष्णं पि॑ङ्गा॒ख्यम्॥१७॥

वा॒चे पु॒रु॒ष॒मा ल॑भते। प्रा॒णम॑पा॒नव्या॑नमु॒दान॑ं॒ संमा॑न॒न्तान्
वा॒यवे॑। सूर्या॑य च॒ख्युरा ल॑भते। मन॑श्च॒न्द्रम॑से। दि॒ग्भ्यश्श्रो॑त्र॑म्।
प्र॒जाप॑तये पु॒रु॒षम्॥१८॥

अथै॒तान॑रूपेभ्य आल॑भते। अति॑ह॒स्वम॑तिदी॒र्घम्।
अति॑कृ॒श॒म॒त्य॑स॒लम्। अति॑शु॒क्ल॒म॒ति॑कृष्णम्। अति॑श्ल॒क्ष्ण॒म॒ति॑लोमशम्।

अति॑किरि॒ट॒मति॑दन्तुरम्। अति॑मि॒र्मि॒र॒मति॑मेमिषम्। आ॒शायै॑
जा॒मिम्। प्र॒ती॒ख्यायै॑ कुमा॒रीम्॥१९॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

स॒त्यं प्रप॑द्ये। ऋ॒तं प्रप॑द्ये। अ॒मृतं प्रप॑द्ये। प्र॒जाप॑तेः
प्रि॒यान्त॑नुव॒मना॑र्ता प्रप॑द्ये। इ॒दम॒हं प॑ञ्चद॒शेन॑ वज्रेण। द्विष॑न्तं
भ्रात॑व्य॒मव॑ क्रामामि। योऽ॑स्मान्द्वेष्टि॑। यश्च॑ व॒यन्दि॒ष्मः।
भूर्भुव॑स्सुवः। हिम्॥१॥

सत्यन्दश॥१॥

[१]

प्र वो॒ वाजा॑ अ॒भिद्य॑वः। ह॒विष्म॑न्तो घृ॒ताच्या॑। दे॒वाञ्जि॑गाति
सु॒म्रयुः॑। अ॒ग्न आया॑हि वी॒तये॑। गृ॒णानो॑ ह॒व्यदा॑तये। नि होता॑
स॒त्सि ब॒र्हिषि॑। तन्त्वा॑ स॒मिद्धि॑रङ्गिरः। घृ॒तेन॑ वर्धयामसि।
बृ॒हच्छो॑चा यविष्य। स नः॑ पृथु॒श्श्रवा॑य्यम्॥२॥

अच्छा॑ देव वि॒वास॑सि। बृ॒हद॑ग्रे सु॒वीर्य॑म्। ई॒डेन्यो॑
नम॒स्यस्ति॑रः। तमा॑सि द॒र्शतः॑। स॒मग्नि॑रि॒ध्यते॑ वृषा॑।
वृषो॑ अ॒ग्निस्समि॑ध्यते। अ॒श्वो न दे॑ववा॒हनः॑। त॒ ह॒विष्म॑न्त
ई॒डते॑। वृष॑णन्त्वा व॒यवृ॑षन्। वृषा॑ण॒स्समि॑धीमहि॥३॥

अ॒ग्ने दी॒द्यतं॑ बृ॒हत्। अ॒ग्निन्दू॑तवृ॒णीम॑हे। होता॑र॒विंश्वे॑दसम्।
अ॒स्य य॒ज्ञस्य॑ सु॒क्रतु॑म्। स॒मिध्य॑मानो अध्व॒रे। अ॒ग्निः पा॑व॒क
ई॒ड्यः॑। शो॒चिष्के॑श॒स्तमी॑महे। स॒मिद्धो॑ अ॒ग्न आ॑हुत। दे॒वान्
य॑खि स्वध्व॒र। त्व॒ हि ह॑व्य॒वाड॑सि। आ जु॑होत दुव॒स्यत॑।
अ॒ग्निं प्र॑य॒त्यध्व॑रे। वृ॒णीध्व॑ ह॒व्यवा॑हनम्। त्ववृ॑रुण उ॒त मि॒त्रो
अ॒ग्ने। त्वावृ॑र्धन्ति म॒तिभि॑र्वसि॒ष्ठाः। त्वे वसु॑ सुषण॒नानि॑ सन्तु।

यूयं पात स्वस्तिभिस्सदा नः ॥४॥

श्रुवाय्यमिधोमह्यसि सप्त चं॥२॥ [२]

अग्ने॑ म॒हा॑ अ॒सि ब्रा॒ह्मण॑ भार॒त। असा॒वसौ॑। दे॒वेद्धो॑
मन्वि॑द्धः। ऋषि॑ष्टुतो वि॒प्रा॑नुमदितः। क॒वि॒श॒स्तो ब्र॒ह्म॑सं॒शितो॑
घृ॒ताह॑वनः। प्र॒णीर्य॑ज्ञाना॒म्। र॒थीर॑ध्व॒राणा॑म्। अ॒तूर्तो॑ हो॒ता।
तूर्णि॑र॒हव्य॑वाट्। आ॒स्पात्र॑ञ्जुहूर्दे॒वाना॑म्॥५॥

च॒म॒सो दे॒व॒पा॒नः॑। अ॒रा॑ इ॒वाग्ने॑ ने॒मि॒र्दे॒वा॑स्त्वं प॒रिभू॑र॒सि।
आ व॑ह दे॒वान् यज॑मानाय। अ॒ग्निम॑ग्न॒ आव॑ह। सोम॑माव॒ह।
अ॒ग्निमाव॑ह। प्र॒जाप॑तिमाव॒ह। अ॒ग्नीषो॑मा॒वाव॑ह। इन्द्रा॒ग्नी
आव॑ह। इन्द्र॑माव॒ह। म॒हेन्द्र॑माव॒ह। दे॒वा॑ अ॒ज्य॒पा॑
आव॑ह। अ॒ग्नि॑ हो॒त्राया॑व॒ह। स्वं म॑हि॒मान॒मा व॑ह। आ च॑ग्ने
दे॒वान् व॑ह। सु॒यजा॑ च यज जा॒तवे॑दः॥६॥

दे॒वाना॑मिन्द्र॒मा व॑ह प॒द चं॥३॥ [३]

अ॒ग्निर् होता॑ वे॒त्व॒ग्निः॑। हो॒त्रवै॑त्तु प्रा॒वि॒त्रम्। स्मो व॒यम्।
सा॒धु ते॑ यज॒मान॑ दे॒वता॑। घृ॒तव॑तीमध्व॒र्यो सु॒च॒मास्य॑स्व।
दे॒वायु॑व॒र्वि॒श्ववा॑राम्। ईडा॑म॒है दे॒वा॑ ईडे॒न्यान्। न॒म॒स्याम॑
न॒म॒स्यान्। यजा॑म य॒ज्ञिया॑न्॥७॥

अ॒ग्निर्हो॒ता न॑व॥४॥ [४]

स॒मिधो॑ अ॒ग्न आ॒ज्य॑स्य वियन्तु। तनून॑पा॒द॒ग्न आ॒ज्य॑स्य
वेतु। इ॒डो अ॒ग्न आ॒ज्य॑स्य वियन्तु। ब॒र्हि॒र॒ग्न आ॒ज्य॑स्य
वेतु। स्वाहा॑ऽग्निम्। स्वाहा॑ सोम॑म्। स्वाहा॑ऽग्निम्। स्वाहा॑

प्रजापतिम्। स्वाहाऽग्नीषोमौ। स्वाहेन्द्राग्नी। स्वाहेन्द्रम्।
स्वाहा महेन्द्रम्। स्वाहा देवाः आज्यपान्। स्वाहाऽग्निः
होत्राञ्जुषाणाः। अग्न आज्यस्य वियन्तु॥८॥

इन्द्राग्नी पञ्च च॥५॥ [५]

अग्निर्वृत्राणि जङ्घनत्। द्रविणस्युर्विपन्यया। समिद्धश्शुक्र
आहुतः। जुषाणो अग्निराज्यस्य वेतु। त्वः सोमासि
सत्पतिः। त्वः राजोत वृत्रहा। त्वं भद्रो असि क्रतुः।
जुषाणस्सोम आज्यस्य हविषो वेतु। अग्निः प्रत्नेन जन्मना।
शुम्भानस्तनुवः स्वाम्। कविर्विप्रेण वावृधे। जुषाणो
अग्निराज्यस्य वेतु। सोमं गीर्भिष्ठा वयम्। वर्धयामो
वचोविदः। सुमृडीको न आविश। जुषाणस्सोम आज्यस्य
हविषो वेतु॥९॥

स्वाः षट् च॥६॥ [६]

अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्। पतिः पृथिव्या अयम्। अपाः
रेतांसि जिन्वति। भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता। यत्रा
नियुद्धिस्सचंसे शिवाभिः। दिवि मूर्धानन्दधिषे सुवर्षाम्।
जिह्वामग्ने चकृषे हव्यवाहम्। प्रजापते न त्वदेतान्यन्यः।
विश्वा जातानि परि ता बभूव। यत्कोमास्ते जहुमस्तन्नो
अस्तु॥१०॥

वयः स्याम् पतयो रयीणाम्। स वैद पुत्रः पितरः
स मातरम्। स सूनुर्भुवत्स भुवत्पुनर्मघः। स

द्यामौर्णोदन्तरिख्यः स सुवः। स विश्वा भुवो अभवत्स
आभवत्। अग्नीषोमा सवेदसा। सहूती वनतङ्गिरः। सन्देवत्रा
बभूवथुः। युवमेतानि दिवि रोचनानि। अग्निश्च सोम सक्तू
अधत्तम्॥११॥

युवः सिन्धूः रभिशस्तेरवद्यात्। अग्नीषोमावमुञ्चतङ्गभीतान्।
इन्द्राग्नी रोचना दिवः। परि वाजेषु भूषथः। तद्वाञ्चेति
प्रवीर्यम्। शजथद्वृत्रमुत संनोति वाजम्। इन्द्रा यो अग्नी
सहूरी सपर्यात्। इरज्यन्ता वसव्यस्य भूरः। सहस्तमा
सहसा वाजयन्ता। एन्द्र सानसिः रयिम्॥१२॥

सजित्वानः सदासहम्। वर्षिष्ठमृतये भर। प्रसंसाहिषे
पुरुहूत शत्रून्। ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु। इन्द्रा भर
दखिषणेना वसूनि। पतिस्सिन्धूनामसि रेवतीनाम्। महाः
इन्द्रो य ओजसा। पर्जन्यो वृष्टिमाः इव। स्तोमैर्वत्सस्य
वावृधे। महाः इन्द्रो नृवदाचर्षणिप्राः॥१३॥

उत द्विबर्हा अमिनस्सहोभिः। अस्मद्रियंग्वावृधे वीर्याया।
उरुः पृथुस्सुकृतः कर्तृभिर्भूत्। पिप्रीहि देवाः उशतो
यविष्ठ। विद्वाः ऋतूः ऋतुपते यजेह। ये दैव्या
ऋत्विजस्तेभिर्ग्रे। त्वः होतृणामस्यायजिष्ठः। अग्निः
स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरग्नेः प्रिया धामानि। अयादत्सोमस्य
प्रिया धामानि॥१४॥

अयाङ्ग्रेः प्रिया धामानि। अयाङ्ग्रेजापतेः प्रिया धामानि।
 अयाङ्ग्रीषोमयोः प्रिया धामानि। अयाङ्गिन्द्राग्नियोः प्रिया
 धामानि। अयाङ्गिन्द्रस्य प्रिया धामानि। अयाङ्गमहेन्द्रस्य
 प्रिया धामानि। अयाङ्गैवानामाज्यपानां प्रिया धामानि।
 यख्णदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यख्णथ्स्वं महिमानम्।
 आयंजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा जातवेदाः।
 जुषतां हविः। अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य होतः। पावक
 शोचे वेष्ट्वं हि यज्वां। ऋता यंजासि महिना वियद्भूः।
 हव्या वह यविष्ठ या तै अद्य॥१५॥

अस्वधत्तं रयिश्चरषणिप्रास्सोमस्य प्रिया धामानीष्वद्वं॥७॥ [७]

उपंहूतं रथन्तरं सह पृथिव्या। उपं मा रथन्तरं सह
 पृथिव्या ह्वयताम्। उपंहूतवामदेव्यं सहान्तरिख्येण। उपं मा
 वामदेव्यं सहान्तरिख्येण ह्वयताम्। उपंहूतं बृहत्सह दिवा।
 उपं मा बृहत्सह दिवा ह्वयताम्। उपंहूतास्सुप्त होत्राः। उपं
 मा सुप्त होत्रां ह्वयन्ताम्। उपंहूता धेनुस्सहर्षभा। उपं मा
 धेनुस्सहर्षभा ह्वयताम्॥१६॥

उपंहूतो भूख्यस्सखा। उपं मा भूख्यस्सखा ह्वयताम्।
 उपंहूताँ(४)हो। इडोपंहूता। उपंहूतेडा। उपो अस्मां
 इडा ह्वयताम्। इडोपंहूता। उपंहूतेडा। मानवी घृतपदी
 मैत्रावरुणी। ब्रह्म देवकृतमुपंहूतम्॥१७॥

दैव्या अध्वर्यव उपंहूताः। उपंहूता मनुष्याः। य

इ॒म॒र्य्यँ॒ज्ञ॒म॒वा॒न्। ये॒ य॒ज्ञ॒प॒ति॒र्वि॒धान्। उ॒प॒हू॒ते॒ द्या॒वा॒पृ॒थि॒वी।
 पू॒र्व॒जे ऋ॒ता॒व॒री। दे॒वी दे॒व॒पु॒त्रे। उ॒प॒हू॒तोऽय॒र्य्यँ॒ज॒मा॒नः।
 उ॒त्त॑र॒स्या॒न्दे॒व॒य॒ज्या॒या॒मु॒प॒हू॒तः। भू॒य॑सि॒ ह॒वि॒ष्क॑र॒ण उ॒प॒हू॒तः।
 दि॒व्ये धा॒म॒न्नु॒प॒हू॒तः। इ॒दं मे॑ दे॒वा ह॒वि॒र्जु॑ष॒न्ता॒मि॒ति॒
 त॒स्मि॒न्नु॒प॒हू॒तः। वि॒श्व॑म॒स्य प्रि॒य॒मु॒प॒हू॒तम्। वि॒श्व॑स्य
 प्रि॒य॒स्यो॒प॒हू॒त॒स्यो॒प॒हू॒तः॥१८॥

स॒ह॒र्ष॑भा ह॒य॒ता॒मु॒प॒हू॒त॑ ह॒वि॒ष्क॑र॒ण उ॒प॒हू॒तश्च॒त्वारि॑ च॥८॥ [८]

दे॒वं ब॒र्हिः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धे॒य॑स्य वे॒तु। दे॒वो न॒रा॒श॑सः।
 व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धे॒य॑स्य वे॒तु। दे॒वो अ॒ग्नि॒स्वि॒ष्ट॒कृ॒त्। सु॒द्र॒वि॑णा
 म॒न्द्रः क॒विः। स॒त्य॒म॒न्मा॒य॒जी हो॒ता॥ हो॒तु॒र्हो॒तु॒रा॒य॒जी॒या॒न्।
 अ॒ग्ने या॒न् दे॒वा॒न॒या॑ट्। या॑ अ॒पि॒प्रेः। ये ते॑ हो॒त्रे अ॒म॑थ्स॒त।
 ता॑ स॒स॒नु॒षी॑ हो॒त्रा॒न्दे॒व॒ङ्ग॒मा॒म्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञ॒मे॒र॒ये॒म॒म्।
 स्वि॒ष्ट॒कृ॒च्चा॒ग्ने हो॒ता॒ऽभूः॑। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धे॒य॑स्य न॒मो॒वा॒के
 वी॒हि॑॥१९॥

अ॒पि॒प्रेः प॒ञ्च॑ च॥९॥ [९]

इ॒द॒न्द्या॑वा॒पृ॒थि॒वी भ॒द्र॒म॒भू॒त्। आ॒र्धं सू॒क्त॒वा॒क॒म्। उ॒त
 न॒मो॒वा॒क॒म्। ऋ॒ध्या॒स्म॑ सू॒क्तो॒च्य॑म॒ग्ने। त्व॑ सू॒क्त॒वा॒ग॑सि।
 उ॒प॑श्रि॒तो दि॒वः पृ॑थि॒व्योः। ओ॒म॑न्व॒ती ते॒ऽस्मि॒न् य॒ज्ञे य॑ज॒मान॑
 द्या॒वा॒पृ॒थि॒वी स्ता॑म्। श॒ङ्ग॒ये जी॒र॒दा॒न्। अ॒त्र॒सू॒ अ॒प्र॒वे॒दे।
 उ॒रु॒ग॑व्यू॒ती अ॒भ॒य॒ङ्कृ॒तौ॥२०॥

वृष्टिद्यावा रीत्यापा। शम्भुवौ मयोभुवौ। ऊर्जस्वती च
 पयस्वती च। सूपचरणा च स्वधिचरणा च। तयोराविदि।
 अग्निरिदं हविरंजुषत। अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत।
 सोमं इदं हविरंजुषत। अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत।
 अग्निरिदं हविरंजुषत॥२१॥

अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत। प्रजापतिरिदं हविरंजुषत।
 अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत। अग्नीषोमाविदं
 हविरंजुषेताम्। अवीवृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्। इन्द्राग्नी
 इदं हविरंजुषेताम्। अवीवृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्।
 इन्द्रं इदं हविरंजुषत। अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत।
 महेन्द्र इदं हविरंजुषत॥२२॥

अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत। देवा आज्यपा आज्यमजुषन्त।
 अवीवृधन्त महो ज्यायोऽकृत। अग्निर्होत्रेणेदं हविरंजुषत।
 अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत। अस्यामृधद्धोत्रायान्देवङ्गमायाम्।
 आशास्तेऽयय्यंजमानोऽसौ। आयुरा शास्ते। सुप्रजास्त्वमा
 शास्ते। सजातवनस्यामा शास्ते॥२३॥

उत्तरान्देवयज्यामा शास्ते। भूयो हविष्करणमा शास्ते।
 दिव्यन्धामा शास्ते। विश्वं प्रियमा शास्ते। यदनेन
 हविषाऽऽशास्ते। तदंश्यात्तदध्यात्। तदस्मै देवा रासन्ताम्।
 तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनते। वयमग्नेर्मानुषाः। इष्टं वीतं। उभे

च॑ नो॒ द्यावा॑पृथि॒वी अ॑हंस॒स्पाता॑म्। इ॒ह गति॑र्वा॒मस्ये॑दञ्च।
नमो॑ दे॒वेभ्यः॑॥२४॥

अभ्यङ्कृतावकृताग्निदं हविरजुषत महेन्द्र इदं हविरजुषत सजातवनस्यामा शांस्ते वीतञ्च त्रीणि
च॥१०॥ [१०]

तच्छ्र॒य्यो॑रा वृ॒णीम॑हे। गा॒तुय्यँ॑ज्ञाय। गा॒तुय्यँ॑ज्ञप॒तये। दैवी॑
स्व॒स्तिर॑स्तु नः। स्व॒स्तिर्मा॑नु॒षेभ्यः॑। ऊ॒र्ध्वञ्जि॑गातु भेष॒जम्।
शन्नो॑ अस्तु द्वि॒पदै॑। शञ्चतु॑ष्पदे॥२५॥

तच्छ्रय्योरष्टौ॥११॥ [११]

आप्या॑यस्व॒ सन्तो॑। इ॒ह त्वष्टा॑रम॒ग्रियन्त॑न्नस्तुरी॒पम्। दे॒वानां॑
पत्नी॑रुश॒तीर॑वन्तु नः। प्राव॑न्तु नस्तु॒जये॑ वाज॑सातये। याः
पार्थि॑वासो॒ या अ॒पामपि॑ व्र॒ते। ता नो॑ दे॒वीस्सु॑हवा॒श्शर्म॑
यच्छ॒त। उ॒त आ वि॑यन्तु दे॒वप॑त्नीः। इन्द्रा॑ण्य॒ग्राय्य॑श्विनी
राट्। आ रोद॑सी वरुणा॒नी शृ॑णोतु। वि॒यन्तु॑ दे॒वीर्य॑
ऋतु॑र्जनीनाम्॥२६॥

अ॒ग्निर्होता॑ गृ॒हप॑ति॒स्स राजा॑। वि॒श्वा वेद॑ जनि॑मा
जा॒तवे॑दाः। दे॒वाना॑मु॒त यो म॑र्त्यानाम्। यजि॑ष्ठ॒स्स प्र
य॑जतामृ॒तावा॑। व॒यमु॑ त्वा गृ॒हप॑ते जना॑नाम्। अ॒ग्ने अक॑र्म
स॒मिधा॑ बृ॒हन्त॑म्। अ॒स्थूरि॑ णो गार्ह॑पत्यानि सन्तु। ति॒ग्मेन॑
न॒स्तेज॑सा स॒शिश॑ाधि॥२७॥

जनीनामष्टौ च॥१२॥ [१२]

उप॑हूतं रथन्त॒रं स॒ह पृ॑थि॒व्या। उप॑ मा रथन्त॒रं स॒ह

पृथिव्या ह्वयताम्। उपहूतवामदेव्यः सहान्तरिख्येण। उप मा
वामदेव्यः सहान्तरिख्येण ह्वयताम्। उपहूतं बृहत्सह दिवा।
उप मा बृहत्सह दिवा ह्वयताम्। उपहूतास्सप्त होत्राः। उप
मा सप्त होत्रा ह्वयन्ताम्। उपहूता धेनुस्सहर्षभा। उप मा
धेनुस्सहर्षभा ह्वयताम्॥ २८॥

उपहूतो भुख्यस्सखा। उप मा भुख्यस्सखा ह्वयताम्।
उपहूता(४)हो। इडोपहूता। उपहूतेडा। उपो अस्माः
इडा ह्वयताम्। इडोपहूता। उपहूतेडा। मानवी घृतपदी
मैत्रावरुणी। ब्रह्म देवकृतमुपहूतम्॥ २९॥

दैव्या अध्वर्यव उपहूताः। उपहूता मनुष्याः। य
इमय्यँजमवान्। ये यज्ञपत्नीवर्धनं। उपहूते द्यावापृथिवी।
पूर्वजे ऋतावरी। देवी देवपुत्रे। उपहूतेयय्यँजमाना।
इन्द्राणीवाऽविधुवा। अदितिरिव सुपुत्रा। उत्तरस्यान्देवयज्यायामुपहूत
भूयंसि हविष्करणं उपहूता। दिव्ये धामन्नुपहूता। इदं मे देवा
हविर्जुषन्तामिति तस्मिन्नुपहूता। विश्वमस्याः प्रियमुपहूतम्।
विश्वस्य प्रियस्योपहूतस्योपहूता॥ ३०॥

॥ षष्ठमः प्रश्नः ॥

अ॒ञ्जन्ति॒ त्वाम॑ध्वरे॒ दे॒व॒यन्तः॑। वन॑स्पते॒ मधु॑ना॒ दैव्ये॑न।
 यद॑र्ध्वस्ति॑ष्ठा॒द्ववि॑णे॒ह ध॑त्तात्। यद्वा॒ क्षयो॑ मा॒तुर॒स्या
 उ॒पस्थे॑। उच्छ्र॑यस्व वनस्पते। वर्ष्म॑न्पृथि॒व्या अधि॑। सुमि॑ती
 मी॒यमा॑नः। वर्चो॑धा य॒ज्ञवा॑हसे। समि॑द्धस्य॒ श्रय॑माणः
 पु॒रस्ता॑त्। ब्रह्म॑ वन्वा॒नो अ॒जर॑ सु॒वीर॑म्॥१॥

आ॒रे अ॒स्मद॑म॒तिं बा॑ध॒मानः॑। उच्छ्र॑यस्व मह॒ते सौभ॑गाय।
 ऊ॒र्ध्व ऊ॒षुण॑ ऊ॒तये॑। तिष्ठा॑ दे॒वो न स॑वि॒ता। ऊ॒र्ध्वो वा॑ज॒स्य
 स॒निता॒ यद॑ञ्जिभिः। वा॒घद्वि॑र्वि॒ह्याम॑हे। ऊ॒र्ध्वो नः॑ पा॒ह्य ह॑सो
 नि के॒तुना॑। वि॒श्व स॑म॒त्रिण॑न्दह। कृ॒धी न॑ ऊ॒र्ध्वाश्च॒ रथा॑य
 जी॒वसे॑। वि॒दा दे॒वेषु॑ नो॒ दुवः॑॥२॥

जा॒तो जा॑यते सुदि॒नत्वे॒ अह्ना॑म्। सम॒र्य आ वि॒दथे॒ वर्ध॑मानः।
 पु॒नन्ति॒ धीरा॑ अप॒सो मनी॑षा। दे॒वया॒ विप्र॒ उदि॑य॒ति वाच॑म्।
 यु॒वा सु॒वासाः॒ परि॑वीत् आ॒गात्। स उ॒ श्रेया॑न्भवति
 जा॒यमा॑नः। तन्धी॒रांसः॒ कव॑य॒ उन्न॑यन्ति। स्वा॒धियो॒
 मन॑सा दे॒व॒यन्तः॑। पृथु॒पाजा॒ अम॑र्त्यः। घृ॒तनि॑र्णि॒रख्वा॑हुतः।
 अ॒ग्निर्य॒ज्ञस्य॑ हव्य॒वाद्। त स॒बाधो॑ य॒तस्मृ॑चः। इ॒त्था धि॒या
 य॒ज्ञव॑न्तः। आच॑क्रु॒रग्नि॑मू॒तये॑। त्वव्रू॑ण उ॒त मि॒त्रो अ॒ग्ने।
 त्वाव्रू॑र्धन्ति म॒तिभि॑र्वसि॒ष्ठाः। त्वे वसु॑ सुषण॒नानि॑ सन्तु। यू॒यं
 पा॑त स्व॒स्तिभि॑स्सदा॒ नः॑॥३॥

सुवीरन्दुवस्वाहुतोऽष्टौ च॥१॥ [१]

होता यख्वदग्निं५ समिधां सुषमिधां समिद्धं नाभां
पृथिव्यास्संङ्गथे वामस्य। वर्ष्मन्दिव इडस्पदे वेत्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यख्वत्तनूनपातमदितेर्गर्भं भुवनस्य
गोपाम्। मध्वाद्य देवो देवेभ्यो देवयानान्पथो अनक्तु
वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्वन्नराशं५ नृशस्त्रं
नृ५ः प्रणेत्रम्। गोभिर्वपावान्स्याद्वैरैश्शक्तीवान्नरैः
प्रथमया वा हिरण्यैश्चन्द्री वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यख्वदग्निमिड ईडितो देवो देवां५ आवक्षद्दूतो हव्यवाडमूरः।
उपेमय्यँज्ञमुपेमां देवो देवहूतिमवतु वेत्वाज्यस्य होतर्यजं।
होता यख्वद्वरुहिस्सुष्टरीमोर्णम्रदा अस्मिन् यज्ञे वि च
प्र च प्रथतां५ स्वासस्थं देवेभ्यः। एमैनदद्य वसंवो
रुद्रा आदित्यास्संदन्तु प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्वाज्यस्य
होतर्यजं॥४॥

होता यख्वद्वरु ऋष्याः कवृष्यो कौषधावनीरुदाताभीर्जिहताविंपरख्योभि
श्रयन्ताम्। सुप्रायणा अस्मिन् यज्ञे विश्रयन्तामृतावृधो
वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्वदुषासानक्ता
बृहती सुपेशसा नृ५ः पतिभ्यो योनिङ्कुण्वाने।
स५स्मयमाने इन्द्रेण देवैरेदं बरुहिस्सीदतावीतामाज्यस्य
होतर्यजं। होता यख्वद्वैव्या होतांरा मन्द्रा पोतांरा
कवी प्रचेतसा। स्विष्टमृद्यान्यः करदिषा स्वभिगूर्तमन्य

ऊ॒र्जा स॒त॒व॒से॒म॒य्यँ॒ज्ञं दि॒वि दे॒वेषु॑ ध॒त्तावी॑ता॒माज्य॑स्य
 हो॒त॒र्य॒जं। हो॒ता य॒ख्यत्ति॒स्रो दे॒वीर॒प॒सां॒म॒प॒स्त॒मा
 अ॒च्छि॒द्र॒म॒द्ये॒द॒म॒प॒स्त॒न्व॒ताम्। दे॒वेभ्यो॑ दे॒वीर्दे॒व॒म॒पो
 वि॒यन्त्वा॒ज्य॑स्य हो॒त॒र्य॒जं। हो॒ता य॒ख्य॒त्त्व॒ष्टा॒र॒म॒चि॒ष्टु॒म॒पा॒क॑
 रे॒तो॒धां वि॒श्र॒व॒स॒य्यँ॒शो॒धाम्। पु॒रु॒रूप॒म॒का॒म॒क॒र्श॒न॑
 सु॒पोषः॑ पोषै॒स्स्या॒थ्सु॒वीरो॑ वी॒रैर्व॑त्वा॒ज्य॑स्य हो॒त॒र्य॒जं। हो॒ता
 य॒ख्य॒द्व॒न॒स्प॒ति॒मु॒पा॒व॒स्र॒ख्य॒द्धि॒यो जो॒ष्टा॒र॑ श॒श॒म॒न्न॒रः।
 स्व॒दा॒थ्स॒व॒धि॒ति॒र्ऋ॒तु॒था॒द्य दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्या॒वा॒ङ्मे॒त्वा॒ज्य॑स्य
 हो॒त॒र्य॒जं। हो॒ता य॒ख्य॒द॒ग्नि॑ स्वा॒हाऽऽज्य॑स्य स्वा॒हा
 मे॒द॒स॒स्वा॒हा॑ स्तो॒का॒ना॒ स्वा॒हा स्वा॒हा॑कृ॒ती॒ना॒ स्वा॒हा
 ह॒व्य॒सू॒क्ती॒नाम्। स्वा॒हा दे॒वा॒ आ॒ज्य॒पा॒न्ध॒स्वा॒हाऽग्नि॑
 हो॒त्राञ्जु॑षा॒णा अ॒ग्न आ॒ज्य॑स्य वि॒यन्तु॑ हो॒त॒र्य॒जं॥५॥

प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्वाज्यस्य होत॒र्य॒जं सु॒वीरो॑ वी॒रैर्व॑त्वाज्यस्य होत॒र्य॒जं च॒त्वारि॑ च
 (अ॒ग्नि॒न्त॒नू॒न॒पा॒त॒न्न॒रा॒श॑ स॒म॒ग्नि॒मि॒ड ई॒डि॒तो ब॒र्हि॒दु॒र उ॒पा॒सा॒न॒क्ता दै॒व्या तिस्र॑स्त्वष्टारवँ॒न॒स्प॒ति॒म॒ग्निम्। पञ्च
 वे॒त्वे॒को वि॒यन्तु॑ द्वि॒र्वी॒ता॒मे॒को वि॒यन्तु॑ द्वि॒र्वे॒त्वे॒को वि॒यन्तु॑ हो॒त॒र्य॒जं ॥)॥२॥ [२]

स॒मि॒द्धो अ॒द्य म॒नु॒षो दुरो॑णे। दे॒वो दे॒वान् य॑ज॒सि जा॒त॒वे॒दः।
 आ च॒ वह॑ मि॒त्रम॒ह॒श्चि॒कि॒त्वा॒न् त्व॒न्दू॒तः क॒वि॒र॑सि प्र॒चे॒ताः।
 त॒नू॒न॒पा॒त्प॒थ ऋ॒त॒स्य॒ या॒ना॒न् म॒ध्वां स॒म॒ञ्ज॒न्ध॒स्व॒द॒या सु॒जि॒ह्व।
 म॒न्मा॒नि धी॒भि॒रु॒त य॒ज्ञमृ॒न्ध॒न्। दे॒व॒त्रा च॑ कृ॒णु॒ह्यध्व॒र॒न्नः।
 न॒रा॒श॑ सं॒स्य म॒हि॒मा॒न॑मे॒षाम्। उ॒प॑ स्तो॒षाम॑ य॒ज्ञ॒त॒स्य॑
 य॒ज्ञैः॥६॥

ते सु॒क्रत॑व॒श्शुच॑यो धिय॒न्धाः। स्वद॑न्तु दे॒वा उ॒भया॑नि ह॒व्या।
 आ॒जुह्वा॑न् ई॒ड्यो व॑न्द्य॒श्च। आया॑ह्य॒ग्रे वसु॑भिस्स॒जोषाः॑। त्वं
 दे॒वाना॑मसि यह॒ होता॑। स ए॑नान् य॒खीषि॑तो य॒जीयान्।
 प्रा॒चीनं॑ ब॒र्हिः प्र॒दिशा॑ पृथि॒व्याः। वस्तो॑र॒स्या वृ॑ज्यते
 अ॒ग्रे अ॒ह्नाम्। व्यु॑ प्रथते वि॒तर॑वँरी॒यः। दे॒वेभ्यो॑ अ॒दित॑ये
 स्यो॒नम्॥७॥

व्यच॑स्वतीरुर्वि॒या वि॒श्रय॑न्ताम्। पति॑भ्यो न जन॑य॒श्शुम्भ॑मानाः।
 देवी॑र्द्वारो बृ॒हती॑र्वि॒श्वमि॑न्वाः। दे॒वेभ्यो॑ भवथ सु॒प्राय॑णाः।
 आसु॑ष्वय॒न्ती य॒जते॑ उपा॑के। उ॒पासा॑नक्ता॑ सद॒तान्नि यो॒नौ।
 दि॒व्ये योष॑णे बृ॒हती॑ सु॒रुक्मे। अधि॑ श्रिय॑ः शु॒क्रपि॑श॒न्दधाने॑।
 दै॒व्या होता॑रा प्रथ॒मा सु॒वाचा॑। मिमा॑ना य॒ज्ञं मनु॑षो
 यज॑ध्यै॥८॥

प्र॒चोद॑यन्ता वि॒दथे॑षु का॒रू। प्रा॒चीन॒ज्योतिः॑ प्र॒दिशा॑ दि॒शन्ता॑।
 आ नो॑ य॒ज्ञं भा॑र॒ती तू॒यमे॑तु। इडा॑ मनु॑ष्वदि॒ह चे॒तय॑न्ती। ति॒स्रो
 दे॒वीर्ब॑र्हिरेद॑ः स्यो॒नम्। सर॑स्वती॒ स्वप॑स॒स्सद॑न्तु। य इ॒मे
 द्यावा॑पृथि॒वी जनि॑त्री। रू॒पैरपि॑ःश॒द्भुव॑नानि वि॒श्वौ। तम॑द्य
 हो॒तरि॑षि॒तो य॒जीयान्। दे॒वन्त्व॑ष्टा॒रमि॑ह य॒खिषि॑ वि॒द्वान्॥९॥

उ॒पाव॑सृज॒त्मन्या॑ सम॒ञ्जन्। दे॒वानां॑ पाथं ऋ॒तुथा॑ ह॒वीःषि॑।
 वन॑स्पति॒श्शमि॑ता दे॒वो अ॒ग्निः। स्वद॑न्तु ह॒व्यं मधु॑ना घृ॒तेन॑।
 स॒द्यो जा॑तो व्य॑मिमीत य॒ज्ञम्। अ॒ग्निर्दे॒वाना॑मभवत्पु॒रोगाः॑।
 अ॒स्य हो॑तुः प्र॒दिश्य॑तस्य॒ वाचि॑। स्वाहा॑कृत॑ः ह॒विर॑दन्तु

देवाः॥१०॥

यज्ञैस्स्योनं यजध्वे विद्वानष्टौ च॥३॥ [३]

अ॒ग्निर्होता॑ नो अध्वरे। वा॒जी सन्परि॑णीयते। दे॒वो दे॒वेषु॑
य॒ज्ञियः॑। परि॑त्रिवि॒ष्ट्यध्व॑रम्। यात्य॒ग्नी र॒थीरि॑व। आ दे॒वेषु॑
प्रयो॒ दध॑त्। परि॒ वाज॑पतिः क॒विः। अ॒ग्निर्ह॒व्यान्य॑क्रमीत्।
दध॒द्रत्नानि॑ दा॒शुषे॑॥११॥

अ॒ग्निर्होता॑ नो नव॑॥४॥ [४]

अजै॑द॒ग्निः। अस॑न॒द्वाज॒न्नि। दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यावा॑द्।
प्रा॒ञ्जोभि॑र्हिन्वा॒नः। धेना॑भिः कल्प॑मानः। य॒ज्ञस्यायुः॑
प्रति॑रन्। उप॒ प्रेष्य॑ होतः। ह॒व्या दे॒वेभ्यः॑॥१२॥

अजै॑दष्टौ॥५॥ [५]

दैव्या॑श्शमिता॒र उ॒त म॑नुष्या॒ आर॑भध्वम्। उप॑नयत् मे॒ध्या
दुरः॑। आ॒शासा॑ना॒ मेध॑पतिभ्यां॒ मेध॑म्। प्रा॒स्मा अ॒ग्निं भ॑रत।
स्तृ॒णीत॑ ब॒र्हिः। अन्वे॑नं मा॒ता म॑न्यताम्। अनु॑ पि॒ता। अनु॑
भ्रा॒ता सग॑र्भ्यः। अनु॑ सखा॒ सयू॑थ्यः। उ॒दीची॑ना॒ अस्य॑ प॒दो
निध॑त्तात्॥१३॥

सूर्य॑श्चख॒र्गम॑यतात्। वातं॑ प्रा॒णम॑न्वव॑सृजतात्। दि॒शश्श्रो॑त्रम्।
अ॒न्तरि॑ख॒मसु॑म्। पृ॒थि॒वीश् शरी॑रम्। ए॒क॒धाऽस्य॑
त्वच॑माच्छ॒तात्। पु॒रा नाभ्या॑ अपि॒शसौ॑ व॒पामु॑त्खि॑दतात्।
अ॒न्तरे॑वोष्माण॑व्वा॒रय॑तात्। श्ये॒नम॑स्य॒ वर॑ख्यः कृणु॑तात्।
प्र॒शसा॑ बा॒हू॥१४॥

श॒ला दो॒षणी॑। क॒श्यपे॒वाँसौ॑। अ॒च्छि॒द्रे श्रो॒णी॑।
 क॒वषो॒रू स्ने॒कप॑र्णा॒ष्ठीव॑न्ता॒। षड्वि॑ंशतिरस्य॒ वङ्क॑यः।
 ता अ॒नु॒ष्ठो॒च्याव॑यतात्। गात्र॑ङ्गात्रम॒स्यानू॑नङ्क॒णुता॑त्।
 ऊ॒व॒ध्य॒गो॒हं पा॒र्थिव॑ङ्घ्नतात्। अ॒स्ना र॒ख्य॒स्स॑ँसृजतात्।
 व॒नि॒ष्ठुम॑स्य॒ मा रा॑विष्ट॥१५॥

उ॒रूकं॑ म॒न्य॑मा॒नाः। ने॒द्व॒स्तो॒के तन॑ये। रवि॑तारव॒च्छमि॑तारः।
 अ॒ग्नि॒गो श॒मी॒ध्वम्। सु॒शमि॑ श॒मी॒ध्वम्। श॒मी॒ध्वम॑ग्निगो।
 अ॒ग्नि॒गु॒श्चापा॑पश्च। उ॒भौ दे॒वानाँ॑ शमि॒तारौ॑। तावि॑मं प॒शुँ
 श्र॑पयतां प्रवि॒द्वाँसौ॑। यथा॑यथाऽस्य॒ श्रप॑ण॒न्तथा॑तथा॥१६॥

धृ॒ता॒द्वाहू॑ मा रा॑विष्ट॒ तथा॑तथा॥६॥ [६]

जु॒षस्व॑ स॒प्रथ॑स्तमम्। वचो॑ दे॒वप्स॑रस्तमम्। ह॒व्या जु॒ह्वान॑
 आ॒सनि॑। इ॒मन्नो॑ य॒ज्ञम॒मृते॑षु धेहि। इ॒मा ह॒व्या जा॑तवेदो
 जु॒षस्व। स्तो॒काना॑म॒ग्ने मे॑द॒सो घृ॑तस्य। हो॒तः प्रा॑शा॒न प्रथ॑मो
 नि॒षद्य॑। घृ॒तव॑न्तः पावक॒ ते। स्तो॒काश्चो॑तन्ति॒ मे॑द॒सः।
 स्व॒धर्म॑न्दे॒ववी॑तये॥१७॥

श्रे॒ष्ठन्नो॑ धेहि॒ वार्य॑म्। तुभ्य॑ँ स्तो॒का घृ॑तश्चुतः। अ॒ग्ने
 वि॒प्राय॑ सन्त्या। ऋ॒षि॒श्श्रे॒ष्ठस्स॑मि॒ध्यसे॑। य॒ज्ञस्य॑ प्रावि॒ता
 भ॑वा॒ तुभ्य॑ँ श्रो॒तन्त्य॑ग्निगो शचीवः। स्तो॒कासौ॑ अ॒ग्ने
 मे॑द॒सो घृ॑तस्य। क॒वि॒श॒स्तो बृ॑ह॒ता भा॒नुना॑गाः। ह॒व्या
 जु॒षस्व॑ मे॒धिरा॑ ओजि॒ष्ठन्ते॑ म॒ध्य॒तो मे॑द॒ उद्धृ॑तम्। प्र ते॑

व॒य॒न्द॒दाम॒हे। श्रोत॑न्ति ते वसो स्तो॒का अधि॑त्व॒चि। प्रति॑
तान्दे॒व॒शोर्वि॑हि॥१८॥

देवर्वातय उद्धृतश्रीणि च॥७॥ [७]

आवृ॑त्रहणा वृ॒त्रह॑भि॒श्शुष्मैः॑। इन्द्र॑ या॒तन्नमो॑भिरग्ने अ॒र्वाक्।
युव॑ꣳ राधो॑भिरक॒वेभिरिन्द्र॑। अग्ने॑ अ॒स्मे भ॑वतमु॒त्तमेभिः॑। होता॑
य॒ख्यदिन्द्रा॒ग्नी। छाग॑स्य व॒पाया॒ मेद॑सः। जु॒षेताꣳ ह॒विः।
होत॑र्यज॑। वि॒ह्यख्य॑न्मन॑सा॒ वस्य॑ इ॒च्छन्। इन्द्रा॑ग्नी ज्ञा॒स उ॒त
वा॑ सजा॒तान्॥१९॥

नान्या युव॑त्प्रम॑तिरस्ति॒ मह्य॑म्। स वा॒न्धिय॑व्वाँज॒यन्ती॑म॒तख्य॑म्।
होता॑ य॒ख्यदिन्द्रा॒ग्नी। पुरो॑डाश॑स्य जु॒षेताꣳ ह॒विः। होत॑र्यज॑।
त्वा॒मीड॑ते अ॒जिर॑न्द॒त्याय॑। ह॒विष्म॑न्त॒स्सद॑मिन्मा॒नुषा॑सः।
यस्य॑ दे॒वैरास॑दो ब॒र्हिर्ग्रे। अहा॑न्यस्मै सु॒दिना॑ भवन्तु। होता॑
य॒ख्यद॑ग्निम्। पुरो॑डाश॑स्य जु॒षेताꣳ ह॒विः। होत॑र्यज॑॥२०॥

सजातान्निन्दे च॥८॥ [८]

गी॒र्भिर्वि॑प्रः प्रम॑तिमि॒च्छमा॑नः। ईदृ॑ र॒यिर्य्यंश॑सं पू॒र्वभाज॑म्।
इन्द्रा॑ग्नी वृ॒त्रहणा॑ सुव॒ज्रा। प्र णो॑ नव्ये॒भिस्तिर॑तन्दे॒ष्णैः।
मा॒च्छेद्वा॑ र॒श्मीꣳरि॑ति॒ नाध॑मानाः। पि॒तृणाꣳ शक्ती॑रनु॒यच्छ॑मानाः।
इन्द्रा॑ग्निभ्याङ्ग॒वृष॑णो म॒दन्ति॑। ता॒ह्यद्री॑ धि॒षणा॑या उ॒पस्थे॑।
अ॒ग्निꣳ सु॒दी॒तिꣳ सु॒दृश॑ङ्गुण॑न्तः। न॒म॒स्याम॒स्त्वेड्य॑जा॒तवे॑दः।
त्वा॒न्दूत॑म॒रतिꣳ ह॑व्य॒वाह॑म्। दे॒वा अ॑कृ॒ण्वन्न॑मृ॒तस्य॑
नाभि॑म्॥२१॥

जातवेदो द्वे च॥९॥

[९]

त्व॑ ह्य॒ग्ने प्रथ॑मो म॒नोता॑। अ॒स्या धि॒यो अ॒भ॒वो द॒स्म॒होता॑।
 त्व॑ सी॒वृष॑न्न॒कृ॒णोर्दु॑ष्टरी॒तु। स॒हो वि॒श्व॑स्मै स॒ह॑से स॒ह॑ध्वै।
 अधा॑ होता न्य॑सीदो य॒जी॒यान्। इ॒डस्प॑द इ॒षय॑त्री॒ड्य॒स्सन्न॑।
 तन्त्वा॑ नरः॑ प्रथ॑मन्दे॒वय॑न्तः। म॒हो रा॒ये चि॒तय॑न्तो
 अनु॑गमन्। वृ॒तेव॑ यन्त॑ बहु॒भिर्व॑स॒व्यैः। त्वे र॒यि॒ज्जा॑गृ॒वा॑सो
 अनु॑गमन्॥२२॥

रु॒श॑न्तम॒ग्नि॒न्द॒र॒श॒तम्बृ॑हन्त॑म्। व॒पाव॑न्त॒र्वि॒श्व॒हा दी॑दि॒वा॑स॑म्।
 प॒द॒न्दे॒वस्य॑ नम॑सा वि॒यन्तः॑। श्र॒व॒स्यव॑श्र॒व॒ आप॑न्नमृ॒क्तम्।
 ना॒मा॒नि चि॒द्व॒धिरे॑ य॒ज्ञि॒या॒नि। भ॒द्राया॑न्ते रण॑यन्त॒ स॒न्दृ॑ष्टौ।
 त्वा॒वृ॑र्धन्ति खि॒तयः॑ पृथि॒व्याम्। त्व॑ रा॒य उ॒भया॑सो
 जना॑नाम्। त्व॒न्ना॒ता त॑रणे॒ चेत्यो॑भूः। पि॒ता मा॒ता
 स॒द॒मि॒न्मानु॑षाणाम्॥२३॥

स॒पर्ये॑ण्य॒स्स प्रि॒यो वि॒क्ष्व॑ग्निः। होता॑ म॒न्द्रो निष॑सादा
 य॒जी॒यान्। तन्त्वा॑ व॒य॒न्द॒म॒ आ दी॑दि॒वा॑स॑म्। उप॑जु॒बाधो॑
 नम॑सा स॒दे॒म। तन्त्वा॑ व॒य॑ सु॒धियो॑ न॒व्य॑म॒ग्ने। सु॒म्रा॒यव॑
 ई॒महे॑ दे॒वय॑न्तः। त्व॒र्वि॒शो अ॒नयो॑ दी॒द्यानः॑। दि॒वो
 अ॒ग्ने बृ॑ह॒ता रो॑च॒नेन॑। वि॒शाङ्क॑वि॒र्वि॒श॒पति॑ः श॒श्व॑तीनाम्।
 नि॒तो॒श॑न॒वृ॒षभ॑श्च॒र्षणी॑नाम्॥२४॥

प्रे॒ती॒षणि॑ मि॒षय॑न्तं पा॒व॒कम्। राज॑न्तम॒ग्निर्य्य॑ज॒त॑
 र॑यी॒णाम्। सो अ॒ग्न ई॒जे श॑श॒मे च॒ म॒र्तः। य॒स्त

आन॑द॒त्स॒मिधा॑ ह॒व्यदा॑तिम्। य आहु॑तिं परि वेदा॒ नमो॑भिः।
विश्वे॒त्सवा॑मा द॒धते॒ त्वोतः॑। अ॒स्मा उ॑ ते म॒हि म॒हे वि॑धेम।
नमो॑भिर॒ग्ने स॒मिधो॑त ह॒व्यैः। वेदी॑सू॒नो सह॑सो गी॒र्भिरु॒क्थैः।
आ ते भ॒द्राया॑ꣳ सु॒मतौ य॑तेम॥ २५॥

आ यस्त॑तन्थ॒ रोद॑सी विभा॒सा। श्रवो॑भिश्च श्रव॒स्यस्तरु॑त्रः।
बृह॑द्भिर्वाजै॒स्स्थवि॑रेभिर॒स्मे। रेव॑द्भिर॒ग्ने वित॑र॒ष्ट्विं भा॑हि।
नृव॑द्व॒सो सद॑मिद्धे॒ह्यस्मे। भूरि॑तो॒काय॒ तन॑याय प॒श्वः।
पूर्वी॑रिषो॒ बृह॑तीरा॒रे अ॑घाः। अ॒स्मे भ॒द्रा सौ॑श्रव॒सानि॑
सन्तु। पुरु॑ण्य॒ग्ने पुरु॑धा त्वा॒या। वसू॑नि राजन्व॒सुता॑ते
अश्या॑म्। पुरु॑णि हि त्वे पुंरु॒वार॒ सन्ति॑। अ॒ग्ने वसु॑ विध॒ते
राज॑नित्वे॥ २६॥

जागृ॒वाꣳसो अनु॑ग्मन्मानु॒षाणाश्च॑र॒षणी॑नाय्यै॒तेमा॑श्या॒न्दे च॥ १०॥ [१०]

आभ॑रतꣳ शिख॒तवृ॑ज्रबाहू। अ॒स्माꣳ इन्द्रा॑ग्नी अव॒तꣳ
शची॑भिः। इ॒मे नु ते र॒श्मय॑स्सूर्य॒स्य। येभि॑स्सपि॒त्वं पि॒तरों
न आय॑न्। होता॑ यख॒दिन्द्रा॑ग्नी। छाग॑स्य ह॒विष॑ आ॒त्ताम॑द्य।
म॒ध्यतो॑ मेद् उद्ध॑तम्। पुरा॑ द्वेषो॒भ्यः। पुरा॑ पौरु॒षेय्या॑ गृ॒भः।
घस्ता॑न्नूनम्॥ २७॥

घा॒से अ॑ज्राणा॒य्यैव॑सप्रथ॒मानाम्। सु॒मत्ख॑राणाꣳ
श॒तरु॑द्रियाणाम्। अ॒ग्निष्वा॒त्तानां॑ पीवो॑पवस॒नानाम्। पा॒श्व॒तः
श्रो॑णि॒तश्शि॑ताम॒त उ॑त्साद॒तः। अ॒ङ्गाद॑ङ्गाद॒वत्त॑नानाम्। कर॑त
ए॒वेन्द्रा॑ग्नी। जुषे॑ताꣳ ह॒विः। हो॒तर्य॑ज। दे॒वेभ्यो॑ वनस्प॒ते

हृवींषि। हिरण्यपर्णं प्रदिवस्ते अर्थम्॥२८॥

प्रद॒खि॒णिद्र॑शनया॒ नियू॑य। ऋ॒तस्य॑ व॒खि प॒थिभी॑
रजि॑ष्ठैः। होता॑ य॒ख्यद्व॒नस्प॑तिंम॒भिहि॑। पि॒ष्टत॑मया
रभि॑ष्ठया र॒शनया॑धित। यत्रे॑न्द्रा॒ग्नि॒योश्छा॑गस्य ह॒विषः॑
प्रि॒या धामा॑नि। यत्र॒ वन॒स्पतेः॑ प्रि॒या पा॒थांसि॑। यत्र॑
दे॒वाना॑माज्य॒पाना॑ प्रि॒या धामा॑नि। यत्रा॒ग्नेर्होतुः॑ प्रि॒या
धामा॑नि। तत्रै॒तं प्र॒स्तुत्ये॑वोप॒स्तुत्ये॑ वो॒पाव॑स्रखत्।
रभी॑यांसमिव कृ॒त्वी॥२९॥

कर॑दे॒वन्दे॒वो वन॒स्पतिः॑। जुष॑तांस॒ हविः॑। होत॒र्यज॑। पि॒प्री॑हि
दे॒वांस॑ उ॒शतो॑ यविष्ठ। वि॒द्वांस॑ ऋ॒तूँस्ऋ॑तुप॒ते यजे॑ह। ये
दै॒व्या ऋ॒त्विज॒स्तेभि॑र॒ग्ने त्वंस॑ होत॒ृणाम॒स्याय॑जिष्ठः। होता॑
य॒ख्यद॒ग्निं स्वि॑ष्टकृ॒तम्। अया॑ङ्गि॒रिन्द्रा॑ग्नि॒योश्छा॑गस्य
ह॒विषः॑ प्रि॒या धामा॑नि। अया॒ङ्वन॒स्पतेः॑ प्रि॒या पा॒थांसि॑।
अया॑ङ्दे॒वाना॑माज्य॒पाना॑ प्रि॒या धामा॑नि। य॒ख्यद॒ग्नेर्होतुः॑ प्रि॒या
धामा॑नि। य॒ख्यथ॒स्वं म॑हि॒मान॑म्। आय॑जता॒मेज्या॑ इ॒षः।
कृ॒णोतु॑ सो अ॒ध्वरा॑ जा॒तवे॑दाः। जुष॑तांस॒ हविः॑। होत॒र्यज॑
॥३०॥

नूनमर्थकृत्वी पाथांसि सप्त च॥११॥ [११]

उपो॑ ह॒ यद्वि॑दथ॒वाँजिनो॑ गूः। गी॒र्भिर्वि॑प्राः प्रम॑तिमि॒च्छमा॑नाः।
अ॒र्वन्तो॑ न का॒ष्ठान्न॑ख्यमाणाः। इन्द्रा॒ग्नी जो॑हु॒वतो॑ न॒स्ते।
वन॑स्प॒ते र॒शनया॑ऽभि॒धाय॑। पि॒ष्टत॑मया व॒युना॑नि वि॒द्वान्।

वहं देवत्रा दिधिषो हवींषि। प्र चंदातारममृतेषु वोचः।
अग्निं स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरिन्द्राग्नियोश्छगस्य हविषः
प्रिया धामानि॥३१॥

अयाङ्गनस्पतेः प्रिया पाथांसि। अयाङ्गवानामाज्यपानां
प्रिया धामानि। यख्यदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यख्यथ्स्व
महिमानम्। आयजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा
जातवेदाः। जुषतां हविः। अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य
होतः। पावक शोचे वेष्ट्वं हि यज्वा। ऋता यजासि महिना
वियद्भूः। हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य॥३२॥

धामानि भूरकञ्च॥१२॥ [१२]

देवं बर्हिस्सुदेवन्देवैस्स्यात्सुवीरवीरैर्वस्तोर्वृज्येताक्तोः
प्रभ्रियेतात्यन्यान्नाया बर्हिष्मतो मदेम वसुवने वसुधेयस्य
वेतु यजं। देवीद्वारिस्सङ्घाते विद्वीर्यामञ्छिथिरा ध्रुवा
देवहूतौ वथ्स ईमेनास्तरुण आमिमीयात्कुमारो
वा नवजातो मैना अर्वा रेणुककाटः पृणंगवसुवने
वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देवी उषासानक्ताऽद्यास्मिन्यज्ञे
प्रयत्यहेतामपि नूनन्देवीर्विशः प्रायांसिष्टां सुप्रीते
सुधिते वसुवने वसुधेयस्य वीताय्यंजं। देवी जोष्टी
वसुधिति ययोरन्याऽघाद्वेषांसि यूयवदान्यावख्यद्वसु
वार्याणि यजमानाय वसुवने वसुधेयस्य वीताय्यंजं।

दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती इष॒मूर्ज॑म॒न्याव॑र्ख॒थ्सग्धि॑ः स॒पीति॑म॒न्या
 नवे॑न॒ पूर्व॑न्दय॒माना॒स्स्याम॑ पुरा॒णेन॒ नव॑न्तामूर्ज॑मूर्जाहु॑ती
 ऊ॒र्जय॑माने अधा॒तावँ॑सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वी॒ताय्यँ॑ज। दे॒वा
 दै॒व्या होता॑रा नेष्टा॑रा पो॒तारा॑ ह॒ताघ॑शः सा॒वाभ॑रद्वे॒सू
 वसु॑वने वसु॒धेय॑स्य वी॒ताय्यँ॑ज। दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीरिडा॑
 सर॑स्वती भा॒रती॑ द्यां भा॒रत्या॑दि॒त्यैर॑स्पृ॒ख्य॒थ्सर॑स्वतीमः
 रु॒द्रैर्य॑ज्ञमा॒वीदि॑हैवे॒डया॑ वसु॑म॒त्या सध॑माद॑ मदे॒म वसु॑वने॑
 वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑। दे॒वो नरा॑शः स॒न्निशी॑रूषा
 ष॑ड॒र्ख॒श॒तमि॑दे॒नः शि॑तिपृ॒ष्ठा आ॑दधति स॒हस्र॑मीं प्रव॑हन्ति
 मि॒त्रावरु॑णे॒दस्य॑ हो॒त्रम॑र॒हतो॑ बृ॒हस्प॑ति॒स्स्तो॒त्रम॑श्विनाऽऽ-
 ध्व॑र्यववँ॑सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॒ यज॑। दे॒वो वन॑स्पति॒र्वरु॑षप्रा॒वा
 घृ॒तनि॑र्णि॒ग्द्याम॑ग्रेणास्पृ॒ख्य॒दान्तरि॑ख्यं म॒ध्येना॑प्राः पृ॒थिवी॑मु॒परे॑णादृ॒ः ही
 वसु॒धेय॑स्य वेतु॒ यज॑। दे॒वं ब॒र्हिर्वा॑रि॒तीना॑न्नि॒धेधा॑ऽसि
 प्र॒च्यु॒तीना॑मप्र॒च्यु॒तन्नि॒काम॑ध॒रणं पुरु॑स्पा॒रह्यँ॑श॒स्वदे॑ना
 ब॒र्हिषा॑ऽन्या ब॒र्हीः प्या॑भि प्या॒म वसु॑वने॑ वसु॒धेय॑स्य
 वेतु॒ यज॑। दे॒वो अ॒ग्निस्स्वि॑ष्ट॒कृ- थ्सु॑द्रवि॒णा म॒न्द्रः
 क॒विस्स॑त्यम॒न्माऽऽय॑जी होता॒ होतु॑र॒होतु॑राय॒जीया॑न॒ग्रे
 या॒न्दे॒वान॑या॒ड्याः अपि॑प्रे॒र्ये ते॑ हो॒त्रे अ॑म॒थ्सत॒ ताः
 स॑स॒नुषी॑ः हो॒त्रा॒न्दे॒वङ्ग॑मा॒न्दिवि॑ दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑र॒येम॑ः
 स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॑ग्रे होताऽभू॑र्वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य नमो॒वा॒के वी॑हि
 यज॑ ॥३३॥

यजैकंश्च॥१३॥

[१३]

दे॒वं ब॒रु॒हिः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वीर्द्वा॒रः। व॒सु॒वने॑
व॒सु॒धेय॑स्य वियन्तु। दे॒वी उ॒षा॒सान॒क्तौ। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य
वी॒ताम्। दे॒वी जो॒ष्टी। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वी॒ताम्। दे॒वी
ऊ॒र्जाहु॑ती। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वी॒ताम्॥३४॥

दे॒वा दै॒व्या॒ होता॑रा। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वी॒ताम्।
दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वियन्तु। दे॒वो
नरा॒श॒सः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो वन॑स्पतिः।
व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वं ब॒रु॒हिर्वा॒रिती॑नाम्। व॒सु॒वने॑
व॒सु॒धेय॑स्य वेतु॥३५॥

दे॒वो अ॒ग्निस्त्विष्ट॑कृत्। सु॒द्रवि॑णा म॒न्द्रः क॒विः।
स॒त्यम॑न्माय॒जी होता॑। होतु॑र्होतु॒राय॑जीयान्। अ॒ग्ने
या॒न्दे॒वान॑या॒द्। या॒ अपि॑प्रेः। ये ते॑ हो॒त्रे अम॑त्सत। ता॒
स॑स॒नुषी॑ हो॒त्रा॒न्दे॒वङ्ग॑माम्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑रये॒मम्।
स्विष्ट॑कृ॒च्चाग्ने होता॑ऽभूः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य नमो॒वा॒के
वी॒हि॥३६॥

वीतावै॒त्वभू॑रेकंश्च॥१४॥

[१४]

अ॒ग्निम॒द्य होता॑रमवृणीता॒यय्यँज॑मानः पच॑न्प॒त्तीः
पच॑न्पु॒रोडा॑शं ब॒ध्नन्नि॒न्द्रा॒ग्निभ्या॑ञ्छाग॑ सूप॒स्था अ॒द्य
दे॒वो वन॑स्पति॒रभव॑दिन्द्रा॒ग्निभ्या॑ञ्छागे॒नाघ॑स्तान्तं मै॒दस्तः
प्रति॑पच॒ताग्र॑भीष्टा॒मवी॑वृधेतां पु॒रोडा॑शेन॒ त्वाम॒द्यर्ष॑ आ॒र्षेय॑

ऋषीणान्नपादवृणीताय्यँजमानो बहुभ्य आ सङ्गतेभ्य
 एष मे देवेषु वसु वार्या यक्ष्यत इति ता या देवा
 देवदानान्यदुस्तान्यस्मा आ च शास्वा च गुरस्वेषितश्च
 होतुरसि भद्रवाच्याय प्रेषितो मानुषस्सूक्तवाकाय सूक्ता
 ब्रूहि ॥३७॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

सर्वान् वा एषोऽग्नौ कामान्प्रवेशयति। योऽग्नीनन्वाधाय
व्रतमुपैति। सयदनिष्ट्वा प्रयायात्। अकामप्रीता एनङ्कामा
नानुप्रयायुः। अतेजा अवीर्यस्स्यात्। स जुहुयात्। तुभ्यन्ता
अङ्गिरस्तम। विश्वाः सुखितयः पृथक्। अग्ने कामाय येमिर्
इति। कामानेवास्मिन्दधाति॥१॥

कामप्रीता एनङ्कामा अनु प्रयान्ति। तेजस्वी वीर्यावान्भवति।
सन्ततिर्वा एषा यज्ञस्य। योऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति।
स यदुद्धायति। विच्छित्तिरेवास्य सा। तं प्राञ्चमुद्धृत्य।
मनसोपतिष्ठेत्। मनो वै प्रजापतिः। प्राजापत्यो यज्ञः॥२॥

मनसैव यज्ञः सन्तनोति। भूरित्याह। भूतो वै प्रजापतिः।
भूतिमेवोपैति। वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते।
यस्याहिताग्नेरग्निरपृख्यायति। यावच्छम्यया प्रविध्यैत्।
यदि तावदपृख्यायैत्। तः संभरेत्। इदन्त एकं पर उत
एकम्॥३॥

तृतीयेन ज्योतिषा सव्विंशस्व। सव्विंशस्तनुवै चारुरेधि। प्रिये
देवानां परमे जनित्र इति। ब्रह्मणैवेनः संभरति। सैव ततः
प्रायश्चित्तिः। यदि परस्तरामपृख्यायैत्। अनुप्रयायावस्येत्।
सो एव ततः प्रायश्चित्तिः। ओषधीर्वा एतस्य पशून्पयः
प्रविशति। यस्य हविषे वत्सा अपाकृता धयन्ति॥४॥

तान् यदुह्यात्। या॒तया॑न्ना ह॒विषा॑ यजेत। यन्न दुह्यात्।
 य॒ज्ञप॒रुरन्त॑रियात्। वा॒युव्या॑व्यँवा॒गून्निर्व॑पेत्। वा॒युर्वै प॑यंसः
 प्र॒दाप॑यिता। स ए॒वास्मै॑ प॒यः प्र॒दाप॑यति। प॒यो वा ओष॑धयः।
 प॒यः प॑यः। प॒यसै॒वास्मै॑ प॒योऽव॑रुन्धे॥५॥

अथोत्तर॑स्मै ह॒विषे॑ व॒थ्सान॑पाकु॒र्यात्। सैव॑ ततः प्रायश्चित्तिः।
 अ॒न्यत॑रान् वा ए॒ष दे॒वान्भा॑ग॒धेये॑न् व्य॒र्धय॑ति। ये
 यज॑मानस्य सा॒यङ्गृ॑हमा॒ गच्छ॑न्ति। यस्य॑ सायन्दुग्धं
 ह॒विरा॑र्तिमा॒र्च्छति॑। इन्द्रा॑य ब्री॒हीन्नि॑रुप्योप॑ वसेत्। प॒यो वा
 ओष॑धयः। प॒य ए॒वारभ्य॑ गृही॒त्वोप॑ वसति। यत्प्रा॒तस्स्यात्।
 तच्छृ॒तङ्क॑र्यात्॥६॥

अथे॒तर ए॒न्द्रः पु॑रो॒डाश॑स्स्यात्। इन्द्रि॒ये ए॒वास्मै॑ सु॒मीची॑
 दधा॑ति। प॒यो वा ओष॑धयः। प॒यः प॑यः। प॒यसै॒वास्मै॑
 प॒योऽव॑रुन्धे। अथोत्तर॑स्मै ह॒विषे॑ व॒थ्सान॑पाकु॒र्यात्। सैव॑
 ततः प्रायश्चित्तिः। उ॒भया॑न् वा ए॒ष दे॒वान्भा॑ग॒धेये॑न् व्य॒र्धय॑ति।
 ये यज॑मानस्य सा॒यश्च॑ प्रा॒तश्च॑ गृहमा॒ गच्छ॑न्ति। यस्यो॒भयं॑
 ह॒विरा॑र्तिमा॒र्च्छति॑॥७॥

ए॒न्द्रं प॑ञ्चशरावमोदन॑न्निर्व॑पेत्। अ॒ग्निं दे॒वता॑नां प्रथ॒मव्यं॑जेत्।
 अ॒ग्निमु॑खा ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति। अ॒ग्निष्वाँ अ॒न्व॒न्या दे॒वताः॑।
 इन्द्र॑मन्व॒न्याः। ता ए॒वोभ॑र्याः प्रीणाति। प॒यो वा ओष॑धयः।
 प॒यः प॑यः। प॒यसै॒वास्मै॑ प॒योऽव॑रुन्धे। अथोत्तर॑स्मै ह॒विषे॑

वृत्सानपाकुर्यात्॥८॥

सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अर्धो वा एतस्य यज्ञस्य मीयते।
यस्य ब्रत्येऽहन्पत्यनालम्बुका भवन्ति। तामपुरुध्यं यजेत।
सर्वेणैव यज्ञेन यजते। तामिद्वोप ह्वयेत। अमूहमस्मि।
सा त्वम्। द्यौरहम्। पृथिवी त्वम्। सामाहम्। ऋक्त्वम्।
तावेहि संभवाव। सह रेतो दधावहै। पुंसे पुत्राय वेत्तवै।
रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्यायेति। अर्ध एवैनामुप
ह्वयते। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥९॥

दधाति यज्ञ उत एकन्धयन्ति रुन्धे कुर्यादार्च्छत्यपाकुर्यात्पृथिवी त्वमष्टौ च (सर्वान् वि वै यदि
परस्तरामोषधीरन्यतरानुभयानर्धो वै ॥)॥१॥ [१]

यद्विष्णुणेन जुहुयात्। अप्रजा अपशुर्यजमानस्स्यात्।
यदनायतने निनयेत्। अनायतनस्स्यात्। प्राजापत्ययर्चा
वल्मीकवपायामव नयेत्। प्राजापत्यो वै वल्मीकः। यज्ञः
प्रजापतिः। प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। भूरित्याह।
भूतो वै प्रजापतिः॥१०॥

भूतिमेवोपैति। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्।
सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्कीटावपन्नेन जुहुयात्।
अप्रजा अपशुर्यजमानस्स्यात्। यदनायतने निनयेत्।
अनायतनस्स्यात्। मध्यमेन पूर्णेन द्यावापृथिव्ययर्चाऽन्तः
परिधि निनयेत्। द्यावापृथिव्योरेवैन्प्रतिष्ठापयति॥११॥

तत्कृत्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः
 प्राय॑श्चित्तिः। यदव॑वृष्टेन जुहुयात्। अप॑रूपमस्या॒त्मञ्जायेत।
 कि॒लासो वा॒स्यादर्श॒सो वा। यत्प्रत्ये॒यात् य॒ज्ञवि॑च्छि॒न्धात्।
 स जु॑हुयात्। मि॒त्रो जना॑न्कल्पयति प्रजा॒नन्॥१२॥

मि॒त्रो दा॑धार पृथि॒वीमु॒त द्याम्। मि॒त्रः कृ॒ष्टीरनि॑मिषा॒ऽभि
 च॑ष्टे। स॒त्याय॑ ह॒व्यङ्घ्र॑तव॒ञ्जुहो॑तेति। मि॒त्रेणै॒वैन॑त्कल्पयति।
 तत्कृत्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः
 प्राय॑श्चित्तिः। यत्पूर्व॑स्या॒माहु॑त्या॒ हुता॒यामु॒त्तरा॑ऽऽहु॒तिः
 स्कन्दे॑त्। द्वि॒पाद्भिः प॒शुभि॑र्यज॒मानो व्य॑ध्येत। यदु॒त्तर॑या॒ऽभि
 जु॑हुयात्॥१३॥

चतु॑ष्पाद्भिः प॒शुभि॑र्यज॒मानो व्य॑ध्येत। यत्र वे॒त्थं वन॑स्पते
 दे॒वाना॑ङ्गु॒ह्या ना॑मानि। तत्र॑ ह॒व्यानि॑ गा॒मये॑ति वानस्प॒त्यय॑र्चा
 स॒मिध॑मा॒धाय॑। तू॒ष्णीमे॒व पुन॑र्जुहुयात्। वन॒स्पति॑नै॒व
 य॒ज्ञस्या॑र्ता॒श्चाना॑र्ता॒श्चाहु॑ती॒ वि दा॑धार। तत्कृत्वा। अ॒न्यां
 दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः प्राय॑श्चित्तिः। यत्पु॒रा
 प्र॒याजे॑भ्यः प्राड॒ङ्गा॑र॒स्स्कन्दे॑त्। अ॒ध्व॒र्यवे॑ च॒ यज॑मानाय॒
 चाक॑ः स्यात्॥१४॥

यद॑खि॒णा। ब्र॒ह्मणे॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यत्प्र॒त्यक्।
 होत्रे॑ च॒ पत्न्यै॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यदु॒दङ्घ्रि॑। अ॒ग्नीधे॑
 च प॒शुभ्य॑श्च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यद॑भिजुहुयात्।

रुद्रो॑स्य प॒शून्धातु॑कस्स्यात्। यन्नाभि॑जुहुयात्। अशा॑न्तः
प्रहि॑येत॥१५॥

सुव॑स्य बु॒ध्रेनाभि॑निद॒ध्यात्। मा त॑मो मा य॒ज्ञस्त॑म॒न्मा
यज॑मानस्तमत्। नम॑स्ते अस्त्वाय॒ते। नमो॑ रुद्र पराय॒ते।
नमो॑ यत्र॑ नि॒षीद॑सि। अ॒मुं मा हि॑सीर॒मुं मा हि॑सीरिति
येन॑ स्कन्दे॒त्। तं प्रह॑रेत्। स॒हस्र॑शृङ्गो वृष॒भो जा॒तवै॑दाः।
स्तोम॑पृष्ठो घृ॒तवा॑न्सुप्रती॒कः। मा नो॑ हासीन्मेत्थि॒तो नेत्वा॑
जहा॑म। गो॒पोष॑त्रो वी॒रपो॑षश्च॒ यच्छे॑ति। ब्रह्म॑णै॒वैनं॑ प्र ह॑रति।
सैव॑ ततः प्रायश्चित्तिः॥१६॥

वै प्रजापतिस्थापयति प्रजानन्भि जुहुयाभ्यां द्विषेत् जहाम त्रीणि च (यद्विषण्णेन प्राजापत्यया
यत्कीटा मध्यमेन यदववृष्टेन यत्पूर्वस्याय्यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राडङ्गारो यद्विषिणा यत्प्रत्यग्यदुदङ् ॥

)॥२॥

[२]

वि वा ए॒ष इन्द्रि॑येण॑ वी॒र्येण॑र्ध्यते। यस्याहि॑ताग्नेर॒ग्निर्म॑थ्यमा॒नो
न जा॑यते। यत्रा॒न्यं प॑श्ये॒त्। तत॑ आ॒हृत्य॑ होत॒व्यम्।
अ॒ग्नावे॒वास्या॑ग्निहोत्रं॑ हु॒तं भ॑वति। यद्य॒न्यत्र॑ वि॒न्देत्।
अ॒जाया॑ हु॒तव्य॑म्। आ॒ग्नेयी॑ वा ए॒षा। यद॒जा।
अ॒ग्नावे॒वास्या॑ग्निहोत्रं॑ हु॒तं भ॑वति॥१७॥

अ॒जस्य॑ तु नाश॑जीयात्। यद॒जस्या॑शजी॒यात्। यामे॒वाग्ना॑वाहु॒तिञ्जु॑हुयात्
ताम॑द्यात्। तस्मा॑द॒जस्य॑ नाश॑य॒म्। यद्य॒जान्न॑ वि॒न्देत्।
ब्रा॒ह्मण॑स्य॒ दखि॑णे॒ हस्ते॑ होत॒व्यम्। ए॒ष वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः।

यद्ब्राह्मणः। अग्रावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥१८॥

ब्राह्मणन्तु वसत्यै नाप रुन्ध्यात्। यद्ब्राह्मणवसत्या
अपरुन्ध्यात्। यस्मिन्नेवाग्नावाहुतिञ्जुहुयात्। तम्भागधेयेन
व्यर्धयेत्। तस्माद्ब्राह्मणो वसत्यै नापरुध्यः। यदि
ब्राह्मणन्न विन्देत्। दर्भस्तम्बे होतव्यम्। अग्निवान् वै
दर्भस्तम्बः। अग्रावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। दर्भास्तु
नाध्यासीत॥१९॥

यद्दर्भानध्यासीत। यामेवाग्नावाहुतिञ्जुहुयात्। तामध्यासीत।
तस्माद्दर्भा नाध्यासितव्याः। यदि दर्भान्न विन्देत्। अप्सु
होतव्यम्। आपो वै सर्वा देवताः। देवतास्वेवास्याग्निहोत्रं
हुतं भवति। आपस्तु न परिचरणीत। यदापः
परिचरणीत॥२०॥

यामेवापस्वाहुतिञ्जुहुयात्। तां परिचरणीत। तस्मादापो न
परिचक्ष्याः। मेध्या च वा एतस्यामेध्या च तनुवौ सः सृज्येते।
यस्याहिताग्नेरन्यैरग्निभिरग्नयस्सः सृज्यन्ते। अग्नये विविचये
पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेत्। मेध्याश्चैवास्यामेध्याश्च तनुवौ
व्यावर्तयति। अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेत्।
अग्निमेव व्रतपतिः स्वेन भागधेयेनोप धावति। स
एवैनं व्रतमा लम्भयति॥२१॥

गर्भः स्रवन्तमगदमकः। अग्निरिन्द्रस्त्वष्टा बृहस्पतिः।

पृथिव्यामव चुश्चोतैतत्। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं पराचैः।
 रेतो वा एतद्वाजिनमाहिताग्नेः। यदग्निहोत्रम्। तद्यत्स्ववैत्।
 रेतोऽस्य वाजिनः स्रवेत्। गर्भः स्रवन्तमगदमकरित्याह।
 रेत एवास्मिन्वाजिनन्दधाति॥२२॥

अग्निरित्याह। अग्निर्वै रेतोधाः। रेत एव तद्धधाति। इन्द्र
 इत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। त्वष्टेत्याह। त्वष्टा वै
 पशूनां मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति।
 बृहस्पतिरित्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवास्मै
 प्रजाः प्र जनयति। पृथिव्यामव चुश्चोतैतदित्याह।
 अस्यामेवैतत्प्रतिष्ठापयति। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं
 पराचैरित्याह। रक्खसामपहत्यै॥२३॥

अजाऽग्रावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति भवत्यासीत् परिचर्यात् लभ्यति दधाति देवानां बृहस्पतिः

पञ्च च (वि वै यद्यन्यमजायां ब्राह्मणस्य दर्भस्तम्बेऽप्सु होतव्यम् ॥)॥३॥ [३]

याः पुरस्तात्प्रस्रवन्ति। उपरिष्ठात्सर्वतश्च याः। तार्भी
 रश्मिपवित्राभिः। श्रद्धाय्यंज्ञमा रभे। देवा गातुविदः।
 गातुय्यंज्ञाय विन्दत। मनसस्पतिना देवेन। वाताद्यज्ञः प्र
 युज्यताम्। तृतीयस्यै दिवः। गायत्रिया सोम आभृतः॥२४॥

सोमपीथाय सन्नयितुम्। वकलमन्तरमा ददे। आपो
 देवीश्शुद्धास्थः। इमा पात्राणि शुन्धत। उपातङ्घ्राय
 देवानाम्। पर्णवल्कमुत शुन्धत। पयो गृहेषु पयो अघ्नियासु।
 पयो वत्सेषु पय इन्द्राय हविषे ध्रियस्व। गायत्री पर्णवल्केन।

पयस्सोमङ्करोत्विमम्॥२५॥

अग्निङ्गहामि सुरथय्यौ मयोभूः। य उद्यन्तमारोहति
सूर्यमहे। आदित्यज्योतिषाज्योतिरुत्तमम्। श्वो यज्ञाय
रमतान्देवताभ्यः। वसून्नुद्रानादित्यान्। इन्द्रेण सह देवताः।
ताः पूर्वः परि गृह्णामि। स्व आयतने मनीषया। इमामूर्जं
पञ्चदशीय्यै प्रविष्टाः। तान्देवान्परि गृह्णामि पूर्वः॥२६॥

अग्निर्हव्यवाडिह ताना वहतु। पौर्णमासं हविरिदमेषां
मयि। आमावास्यं हविरिदमेषां मयि। अन्तराऽग्नी पशवः।
देवसुसदमा गमन्। तान्पूर्वः परि गृह्णामि। स्व आयतने
मनीषया। इह प्रजा विश्वरूपा रमन्ताम्। अग्निङ्गहपतिमभि
सुवँसानाः। ता ःपूर्व ःपरि गृह्णामि॥२७॥

स्व आयतने मनीषया। इह पशवो विश्वरूपा रमन्ताम्।
अग्निङ्गहपतिमभि सुवँसानाः। तान्पूर्वः परि गृह्णामि। स्व
आयतने मनीषया। अयं पितृणामग्निः। अवाङ्मुखा पितृभ्य
आ। तं पूर्वः परि गृह्णामि। अविषन्नः पितुङ्करत्। अजस्रन्त्वा
सभापालाः॥२८॥

विजयभागं समिन्धताम्। अग्ने दीदाय मे सभ्य।
विजित्यै शरदश्शतम्। अन्नमावसथीयम्। अभि हराणि
शरदश्शतम्। आवसथे श्रियं मन्त्रम्। अहिर्बुध्नियो नि
यच्छतु। इदमहमग्निज्यैष्ठेभ्यः। वसुभ्यो यज्ञं प्रब्रवीमि।

इदमहमिन्द्रज्येष्ठेभ्यः॥२९॥

रुद्रेभ्यो यज्ञं प्र ब्रवीमि। इदमहं वरुणज्येष्ठेभ्यः। आदित्येभ्यो
यज्ञं प्र ब्रवीमि। पर्यस्वतीरोषधयः। पर्यस्वद्वीरुधां पर्यः।
अपां पर्यसो यत्पर्यः। तेन मामिन्द्र सꣳ सृज। अग्ने॑ व्रतपते
व्रतश्चरिष्यामि। तच्छकेयन्तन्मे॑ राध्यताम्। वायो॑ व्रतपत
आदित्य व्रतपते॥३०॥

व्रतानाँव्रतपते व्रतश्चरिष्यामि। तच्छकेयन्तन्मे॑ राध्यताम्।
इमां प्राचीमुदीचीम्। इषमूर्जमभि सꣳस्कृताम्।
बहुपर्णामशुष्काग्राम्। हरामि पशुपामहम्। यत्कृष्णो
रूपङ्कृत्वा। प्राविंशस्त्ववँनस्पतीन्। ततस्त्वामेकविंशतिधा।
संभरामि सुसंभृताँ॥३१॥

त्रीन्यरिधीꣳ स्तिस्रस्समिधः। यज्ञायुरनुसञ्चरान्। उपवेषं
मेख्वणन्धृष्टिम्। सं भरामि सुसंभृताँ। या जाता ओषधयः।
देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा। तासां पर्व राध्यासम्। परिस्तरमाहरन्नै।
अपां मेध्यय्यज्ञियम्। सदैवꣳ शिवमस्तु मे॥३२॥

आच्छेत्ता वो मा रिषम्। जीवाँनि शरदंश्शतम्।
अपरिमितानां परिमिताः। सन्नह्ये सुकृताय कम्। एनो
मा निगाङ्कृतमच्चनाहम्। पुनरुत्थाय बहुला भवन्तु।
सकृदाच्छिन्नं बरुहिरूणामृदु। स्योनं पितृभ्यस्त्वा
भराम्यहम्। अस्मिन्त्सीदन्तु मे पितरस्सोम्याः। पितामहाः

प्रपितामहाश्चानुगैस्सह॥३३॥

त्रिवृत्पलाशे दर्भः। इयान्प्रादेशसंमितः। यज्ञे पवित्रं
पोतृतमम्। पयो हव्यङ्करोतु मे। इमौ प्राणापानौ।
यज्ञस्याङ्गानि सर्वशः। आप्याययन्तौ सञ्चरताम्। पवित्रे
हव्यशोधने। पवित्रे स्थो वैष्णवी। वायुर्वा मनसा पुनातु॥३४॥

अयं प्राणश्चापानश्च। यजमानमपि गच्छताम्। यज्ञे ह्यभूतां
पोतारौ। पवित्रे हव्यशोधने। त्वया वेदिद्विविदुः पृथिवीम्।
त्वया यज्ञो जायते विश्वदानिः। अच्छिद्रय्यज्ञमन्वेषि विद्वान्।
त्वया होता सन्तनोत्यर्धमासान्। त्रयस्त्रिंशोऽसि तन्तूनाम्।
पवित्रेण सहागहि॥३५॥

शिवेयं रङ्गुरभिधानी। अघ्नियामुपं सेवताम्। अप्रस्रसाय
यज्ञस्य। उखे उपदधाम्यहम्। पशुभिस्सन्नीतं बिभृताम्।
इन्द्राय शृतन्दधि। उपवेषोऽसि यज्ञाय। त्वां परिवेषमधारयन्।
इन्द्राय हविः कृण्वन्तः। शिवश्शग्मो भवासि नः॥३६॥

अमृन्मयन्देवपात्रम्। यज्ञस्यायुषि प्र युज्यताम्।
तिरःपवित्रमर्तिनीताः। आपो धारय मातिंगुः। देवेन
सवित्रोत्पूताः। वसोस्सूर्यस्य रश्मिभिः। गान्दोहपवित्रे रङ्गुम्।
सर्वा पात्राणि शुन्धत। एता आ चरन्ति मधुमद्बुहानाः।
प्रजावतीर्यशसो विश्वरूपाः॥३७॥

बहीर्भवन्तीरुपजायमानाः। इह व इन्द्रो रमयतु गावः।
पूषा स्थ। अयक्ष्मा वः प्रजया सः सृजामि।

रा॒य॒स्पोषे॑ण॒ बहु॑लाभ॒वन्तीः॑। ऊ॒र्जं॑ प॒यः॑ पि॒न्व॑माना
घृ॒तश्च॑। जी॒वो जी॑वन्तीरु॒प॒व॒स्स॒दे॒यम्। द्यौश्चे॒म॒य्यँ॑जं पृ॒थि॒वी
च॒ स॒न्दु॑हाताम्। धा॒ता सोमे॑न स॒ह वा॒तेन॑ वा॒युः। यज॑मानाय॒
द्रवि॑ण॒न्दधा॑तु॥ ३८॥

उ॒थ्स॑न्दु॒हन्ति॑ क॒ल॒शश्च॑तु॒र्वि॒लम्। इडा॑न्दे॒वी॒म्म॒धु॒मती॑ ५
सु॒व॒र्वि॒दम्। तदि॑न्द्रा॒ग्नी जि॑न्वत ५ स॒नृता॑वत्। तद्यज॑मानममृ॒त॒त्वे
द॑धातु। का॒म॒धु॒ख्यः प्र॑ णो॑ ब्रू॒हि। इन्द्रा॑य ह॒वि॒रिन्द्रि॒यम्।
अ॒मू॒य्यँस्या॑न्दे॒वाना॑म्। म॒नु॒ष्या॑णां प॒यो ह॑तम्। ब॒हु
दु॒ग्धीन्द्रा॑य दे॒वेभ्यः॑। ह॒व्य॒मा प्या॑यतां पुनः॑॥ ३९॥

व॒थ्सेभ्यो॑ म॒नु॒ष्येभ्यः॑। पु॒न॒र्दो॒हाय॑ क॒ल्प॒ताम्। य॒ज्ञस्य॑
सन्त॑तिरसि। य॒ज्ञस्य॑ त्वा॒ सन्त॑तिम॒नु सन्त॑नोमि।
अद॑स्तमसि॒ विष्ण॑वे त्वा। य॒ज्ञाया॑पि द॒धाम्य॒हम्।
अ॒द्वि॒ररि॑क्तेन॒ पात्रे॑ण। याः पू॒ताः प॑रि॒शे॒रते। अ॒यं
प॒य॒स्सोम॑ङ्कृ॒त्वा। स्वा॒य्यो॑नि॒मपि॑ गच्छतु॥ ४०॥

प॒र्ण॒वल्कः॑ प॒वि॒त्रम्। सौ॒म्य॒स्सो॒मा॒द्धि॑ निर्मि॒तः। इ॒मौ प॑र्णश्च
दर्भ॑श्च। दे॒वाना॑ ५ ह॒व्य॒शो॒ध॒नौ। प्रा॒त॒र्वे॒षाय॑ गोपाय। विष्णो॑
ह॒व्य ५ हि॑ र॒ख॒सि। उ॒भा॒व॒ग्नी उ॑प॒स्तृ॒ण॒ते। दे॒वता॑ उ॒प॒व॒सन्तु॑
मे। अ॒ह॒ङ्गा॒म्यानु॑प॒ व॒सामि॑। म॒ह्य॒ङ्गोप॑तये प॒शून्॥ ४१॥

आभृत इमङ्गहामि पूर्वस्ताः पूर्वं परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसंभृतां मे
सह पुनातु गहि नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याः पुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा इह पशवोऽयं
पितृणामग्निः।)॥ ४॥

देवा॑ दे॒वेषु॑ परा॑क्रमध्वम्। प्रथ॑मा द्वितीये॑षु। द्विती॑यास्तृतीये॑षु।
त्रिरे॑कादशा इ॒ह मा॑ऽवत। इ॒दं श॑केय॒य्यँदि॑दङ्करोमि॑। आ॒त्मा
क॑रोत्वा॒त्मने॑। इ॒दङ्क॑रिष्ये भेष॒जम्। इ॒दम्मे॑ विश्वभेषजा।
अ॒श्विना॑ प्राव॑तय्यु॒वम्। इ॒दम॒हं सेना॑या अ॒भीत्व॑र्यै॥४२॥

मुख॑मपो॑हामि। सूर्य॑ ज्योति॑र्वि भा॑हि। म॒ह॒त इ॑न्द्रि॒याया॑।
आ प्या॑यताङ्घ्रि॒तयो॑निः। अ॒ग्निर्ह॒व्याऽनु॑ मन्यताम्। खमं॑ङ्क्षु
त्वच॑मङ्क्षु। सु॒रूप॑न्त्वा॒ वसु॑विद॑म्। प॒शूना॑न्तेज॑सा। अ॒ग्नये॑
जुष्ट॑म॒भि घा॑रयामि। स्यो॒नन्ते॑ स॒दन॑ङ्करोमि॥४३॥

घृ॒तस्य॑ धा॒रया॑ सु॒शेव॑ङ्कल्पयामि। तस्मि॑न्त्सीदामृ॒ते प्र॑ति॒तिष्ठ॑।
ब्री॒हीणा॑म्मै॒ध सु॑मन॒स्यमा॑नः। आ॒र्द्रः प्र॑थ॒स्रुर्भु॑वनस्य गो॒पाः।
श्रु॒त उ॒थ्स्त्रा॑ति जनि॒ता म॑ती॒नाम्। यस्त॑ आ॒त्मा प॒शुषु॑ प्रवि॑ष्टः।
दे॒वाना॑ँवि॒ष्टाम॑नु॒ यो वि॑त॒स्थे। आ॒त्मन्वा॑न्त्सो॒म घृ॑तवा॒न् हि
भू॒त्वा। दे॒वाना॑ँच्छु॒ सुव॑र्वि॒न्द यज॑मानाय॒ मह्य॑म्। इ॒रा भू॑तिः
पृथि॒व्यै रसो॑ मोत्क्र॑मीत्॥४४॥

देवाः॑ पि॒तरः॑ पि॒तरो॑ दे॒वाः। यो॑ऽहम॑स्मि॒ स सन् य॑जे।
यस्या॑स्मि॒ न तम॑न्तरे॑मि। स्वं म॑ इ॒ष्टं स्व॑न्द॒त्तम्। स्वं
पूर्त॑ं स्व॑ं श्रान्त॑म्। स्व॑ं हु॒तम्। तस्य॑ मे॒ऽग्निरु॑प॒द्रष्टा॑।
वा॒युरु॑प॒श्रोता॑। आ॒दि॒त्योऽनु॑ख्या॒ता। द्यौः पि॒ता॥४५॥

पृथि॒वी मा॑ता। प्र॒जाप॑ति॒र्बन्धुः॑। य ए॒वास्मि॒ स सन् य॑जे। मा
भे॒र्मा स॒र्व्वि॑क्था॒ मा त्वा॑ हि॒ंसि॑षम्। मा ते॒ तेजो॑ऽप॑ क्रमीत्।

भ॒र॒तमु॒द्धरे॒मनु॑ पि॒ञ्च। अ॒व॒दा॒ना॒नि ते प्र॒त्य॒वं॒दा॒स्यामि॑।
नम॑स्ते अस्तु॒ मा मा॑ हि॒ंसीः। यद॑व॒दा॒ना॒नि तेऽव॒द्यन्।
वि॒लो॒माका॑र॒षमा॒त्मनः॑ ॥ ४६ ॥

आज्ये॑न॒ प्रत्य॑नज्म्येनत्। तत् आ॒ प्या॑यतां पुनः॑। अज्या॑यो
यवमा॒त्रात्। आ॒व्या॒धात्कृ॑त्यतामिदम्। मा रू॒रुपाम॑
य॒ज्ञस्य॑। शु॒द्धं स्वि॑ष्टमि॒दं ह॒विः। मनु॑ना दृ॒ष्टाङ्घ्रि॑तपदीम्।
मि॒त्रावरु॑णसमीरिताम्। द॒खि॒णा॒र्धादसं॑भिन्दन्। अव॑द्याम्येक॒तोमु॑खाम्

इडे॑ भा॒गं जु॑षस्व नः। जिन्व॒ गा जिन्वा॑र्वतः। तस्या॑स्ते
भ॒खि॒वाण॑स्स्याम। स॒र्वात्मा॑नस्सर्व॒गणाः॑। ब्र॒ध्ना पि॑न्वस्व।
दद॑तो मे॒ मा ख्या॑यि। कुर्व॑तो मे॒ मोप॑दसत्। दि॒शाङ्घ्रि॑रसि।
दिशो॑ मे कल्पन्ताम्। कल्प॑न्ताम्ये॒ दिशः॑ ॥ ४८ ॥

दैवी॑श्च॒ मानु॑षीश्च। अ॒हो॒रा॒त्रे मे॑ कल्पेताम्। अ॒र्धमा॒सा
मे॑ कल्पन्ताम्। मा॒सा मे॑ कल्पन्ताम्। ऋ॒तवो॑ मे॒
कल्पन्ताम्। स॒व्वँ॒त्स॒रो मे॑ कल्पताम्। कृ॒त्ति॒रसि॑ कल्प॑तां
मे। आशा॑नां त्वाऽऽशापा॒लेभ्यः॑। च॒तु॒र्भ्यो अ॒मृते॑भ्यः। इ॒दं
भू॒तस्या॑ध्य॒खेभ्यः॑ ॥ ४९ ॥

वि॒धेम॑ ह॒विषा॑ व॒यम्। भज॑तां भा॒गी भा॒गम्। मा भा॒गोऽभ॑क्त।
नि॒र॒भा॒गं भ॑जामः। अ॒पस्मि॑न्व। ओष॑धीर्जिन्व। द्वि॒पात्पा॑हि।
चतु॑ष्पादव। दि॒वो वृ॑ष्टिमे॒रय॑। ब्रा॒ह्म॒णा॒नामि॒दं ह॒विः ॥ ५० ॥

सो॒म्याना॑ं सोमपी॒थिना॑म्। निर्भ॑क्तो ब्रा॒ह्म॒णः। नेहा॑

ब्राह्मणस्यास्ति। समंङ्कां ब॒र्हिर्ह॒विषां घृतेन॑। समा॑दित्यैर्वसु॒भिस्सम्म॑
समिन्द्रेण॑ वि॒श्वेभिर्दे॒वेभि॑रङ्काम्। दि॒व्यं नभो॑ गच्छतु यथ॒स्वाहा॑।
इन्द्रा॑णीवां॒ऽविधु॑वा भूयासम्। अदि॑तिरिव सुपु॒त्रा। अ॒स्थूरि॑
त्वां गा॒र्हप॑त्य॥५१॥

उप॒निष॑दे सुप्रजा॒स्त्वाय॑। सं पत्नी॑ पत्यां सुकृतेन॑ गच्छताम्।
य॒ज्ञस्य॑ यु॒क्तौ धुर्या॑वभूताम्। संजा॒नानौ विज॑हतामरा॒तीः।
दि॒वि ज्योति॑र॒जर॒मा र॑भेताम्। दश॑ते त॒नुवो॑ य॒ज्ञ
य॒ज्ञियाः॑। ताः प्री॑णातु यज॑मानो घृतेन॑। ना॒रि॒ष्ठयोः॑
प्र॒शिष॑मीड॒मानः॑। दे॒वानां॑ दै॒व्येऽपि॑ यज॑मानो॒ऽमृतो॑ऽभूत्।
य॒व्वाँ॑न्दे॒वा अ॑कल्पयन्॥५२॥

ऊ॒र्जो भा॒गः श॑तक्रतू। ए॒तद्वां तेन॑ प्रीणानि। तेन॑
तृ॒प्यतम॑ह॒हौ। अ॒ह॒न्दे॒वानां॑ सुकृता॑मस्मि लो॒के।
ममे॒दमि॑ष्टन्न मिथु॑र्भवाति। अ॒ह॒न्ना॑रि॒ष्ठाव॑नु यजामि वि॒द्वान्।
यदा॑भ्या॒मिन्द्रो॑ अद॑धाद्वा॒गधे॑यम्। अदा॑रसृ॒द्धव॑त देवसोम।
अ॒स्मिन् य॒ज्ञे म॑रुतो मृडता नः। मा नो॑ विदद॒भिभा॑मो
अश॑स्तिः॥५३॥

मा नो॑ विदद्वृजना॒ द्वेष्ट्या॒ या। ऋ॒षभ॑वाँजिन॑वँयम्।
पूर्णा॑मासयँजामहे। स नो॑ दोहता॑ सु॒वीर्य॑म्। रा॒यस्पोष॑
सह॑स्त्रिण॑म्। प्रा॒णाय॑ सुराध॑से। पूर्णा॑मासाय॒ स्वाहा॑।
अ॒मा॒वा॒स्या सु॑भगा सु॒शेवा॑। धे॒नुरि॑व भूय॑ आ॒प्याय॑माना।

सा नो॑ दो॒हता॑ सु॒वीर्य॑म्। रा॒यस्पोष॑ सह॒स्त्रिण॑म्।
 अ॒पा॒नाय॑ सु॒राध॑से। अ॒मा॒वा॒स्यायै॑ स्वाहा॑। अ॒भि स्तृ॑णीहि
 परि॑ धेहि वेदि॑म्। जा॒मि॒म्मा हि॑ सी॒रमु॑या शया॑ना।
 होतृ॑षद॒ना हरि॑तास्सु॒वर्णाः॑। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य
 ब्र॒ध्ने॥५४॥

अभीत्वैयं करोमि क्रमीत्पिताऽऽत्मनं एकतो मुखां मे दिशोऽध्यंख्येभ्यो हविर्गार्हपत्या कल्पयुन्नशस्तिस्सा

नो॑ दो॒हता॑ सु॒वीर्य॑ सप्त च॑॥५॥ [५]

परि॑स्तृणीत॒ परि॑धत्ता॒ग्निम्। परि॑हितोऽ॒ग्निर्यज॑मानं भुनक्तु।
 अ॒पा॑ रस॒ ओष॑धीना॑ सु॒वर्णः॑। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य
 सन्तु॑ का॒मदु॑घाः॑। अ॒मु॒त्रा॒मुष्मि॑ल्लो॒के। भू॒पते॑ भु॒वन॑पते।
 म॒हतो॑ भू॒तस्य॑ पते। ब्र॒ह्माण॑न्त्वा वृणीमहे। अ॒हं भू॑पतिर॒हं
 भु॒वन॑पतिः। अ॒हं म॑हतो भू॒तस्य॑ पतिः॥५५॥

दे॒वेन॑ सवि॒त्रा प्र॑सू॒त आ॒र्त्विज्य॑ङ्करिष्यामि। दे॒वं स॑वि॒तरे॒तन्त्वा॑
 वृण॑ते। बृह॒स्पतिं॑ दै॒व्यं ब्र॒ह्माण॑म्। तद॒हं मन॑से प्र ब्रवीमि।
 मनो॑ गाय॒त्रियै॑। गा॒य॒त्री त्रि॑ष्टु॒भे। त्रि॑ष्टु॒जग॑त्यै। जग॑त्यनु॒ष्टु॒भे।
 अ॒नु॒ष्टु॒क्प॒ङ्क्तौ। प॒ङ्क्तिः प्र॒जाप॑तये॥५६॥

प्र॒जाप॑तिर्वि॒श्वेभ्यो॑ दे॒वेभ्यः॑। वि॒श्वे दे॒वा बृ॒हस्प॑तये।
 बृह॒स्पति॑र्ब्रह्म॒णे। ब्रह्म॒ भूर्भुव॑स्सु॒वः। बृह॒स्पति॑र्दे॒वानां॑ ब्र॒ह्मा।
 अ॒हं म॑नु॒ष्या॑णाम्। बृह॒स्पते॑ य॒ज्ञज्ञो॑पाय। इ॒दं तस्मै॑
 ह॒र्म्यङ्क॑रोमि। यो वो॑ दे॒वाश्चर॑ति ब्रह्म॒चर्य॑म्। मे॒धा॒वी दि॒ख्यु

मनसा तपस्वी॥५७॥

अ॒न्तर्दू॒तश्चर॑ति॒ मानु॑षीषु। चतु॑श्शिखण्डा यु॒व॒तिस्सु॑पेशाः।
घृ॒तप्र॑तीका॒ भुव॑नस्य॒ मध्ये॑। म॒र्म॒ज्यमा॑ना मह॒ते सौभ॑गाय।
मह्य॑न्धु॒क्ष्व यज॑मानाय॒ कामान्। भूमि॑र्भू॒त्वा म॑हि॒मानं॑ पु॒पोष।
ततो॑ दे॒वी वर्ध॑यते॒ पया॑ंसि। य॒ज्ञियां॑ य॒ज्ञि॒र्विं च॑ यन्ति॒
शश्च॑। ओष॑धी॒राप॑ इ॒ह शक्नो॑रीश्च। यो मां हृ॒दा मन॑सा॒ यश्च॑
वा॒चा॥५८॥

यो ब्रह्म॑णा॒ कर्म॑णा॒ द्वेष्टि॑ दे॒वाः। यश्श्रु॑तेन॒ हृद॑येनेष्ण॒ता
च॑। तस्ये॑न्द्र॒ वज्रे॑ण॒ शिर॑श्छि॒न्नन्नि॑। ऊ॒र्णामृ॑दु प्रथ॑मानं॒
स्यो॒नम्। दे॒वेभ्यो॑ जुष्टं॒ स॒द॒नाय॑ ब॒र्हिः। सु॒व॒र्गे लो॒के
यज॑मानं॒ हि धे॒हि। मां नाक॑स्य पृ॒ष्ठे प॑र॒मे व्यो॑मन्।
चतु॑श्शिखण्डा यु॒व॒तिस्सु॑पेशाः। घृ॒तप्र॑तीका व॒युना॑नि व॒स्ते।
साऽऽस्ती॒र्यमा॑णा मह॒ते सौभ॑गाय ॥५९॥

सा मे॑ धु॒क्ष्व यज॑मानाय॒ कामान्। शि॒वा च॑ मे श॒ग्मा चै॑धि।
स्यो॒ना च॑ मे सु॒षदा॑ चैधि। ऊ॒र्ज॒स्वती॑ च मे॒ पय॑स्वती चैधि।
इष॑मूर्जं मे पि॒न्वस्व। ब्रह्म॑ तेजो॑ मे पि॒न्वस्व। र॒ष्य॒त्रमो॑जो॑ मे
पि॒न्वस्व। वि॒शं पु॑ष्टिं मे पि॒न्वस्व। आ॒यु॒र॒न्नाद्य॑म्मे पि॒न्वस्व।
प्र॒जां प॒शून्मे॑ पि॒न्वस्व॥६०॥

अ॒स्मिन् य॒ज्ञ उ॒प भू॑य॒ इन्द्र॑ मे॑। अ॒वि॒र॒ख्यो॑भाय॒ परि॑धी॒न्द॒धामि॑।
ध॒र्ता ध॒रुणो॑ ध॒री॒यान्। अ॒ग्नि॒र्द्वे॒षांसि॑ नि॒रि॒तो नु॑दातै॑।

विच्छिन्नं विधृतीभ्यां सपत्नान्। जातान्भ्रातृव्यान् ये
च जनिष्यमाणाः। विशो यन्त्राभ्यां विंधंमाम्येनान्। अहं
स्वानामुत्तमोऽसानि देवाः। विशो यन्त्रे नुदमाने अरातिम्।
विश्वं पाप्मानममतिन्दुर्मरायुम्॥६१॥

सीदन्ती देवी सुकृतस्य लोके। धृतीं स्थो विधृती
स्वधृती। प्राणान्मयि धारयतम्। प्रजाम्मयि धारयतम्।
पशून्मयि धारयतम्। अयं प्रस्तर उभयस्य धर्ता। धर्ता
प्रयाजानामुतानूयाजानाम्। स दाधार समिधो विश्वरूपाः।
तस्मिन्श्नुचो अध्या सादयामि। आ रोह पथो जुहु
देवयानान्॥६२॥

यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः। हिरण्यपख्याऽजिरा
सम्भृताङ्गा। वहांसि मा सुकृताय्यत्र लोकाः। अवाहं बाध
उपभृता सपत्नान्। जातान्भ्रातृव्यान् ये च जनिष्यमाणाः।
दोहै यज्ञं सुदुघामिव धेनुम्। अहमुत्तरो भूयासम्।
अधरे मथ्सपत्नाः। यो मा वाचा मनसा दुर्मरायुः।
हृदाऽरातीयादभिदासदग्ने॥६३॥

इदमस्य चित्तमधरन्ध्रवायाः। अहमुत्तरो भूयासम्। अधरे
मथ्सपत्नाः। ऋषभोऽसि शाकुरः। घृताचीनां सूनुः।
प्रियेण नाम्नां प्रिये सदसि सीद। स्योनो मे सीद सुषदः
पृथिव्याम्। प्रथयि प्रजयां पशुभिस्सुवर्गे लोके। दिवि सीद
पृथिव्यामन्तरिक्षे। अहमुत्तरो भूयासम्॥६४॥

अधरे॒ मथ्स॒पत्नाः॑। इ॒यञ् स्थाली॑ घृतस्य॑ पूर्णा।
 अच्छिन्न॑पयाश्शतधा॒र उत्सः॑। मा॒रुतेन॑ शर्म॑णा दैव्येन।
 यज्ञो॑ऽसि सर्वत॑श्श्रितः। सर्वतो॑ मां भूतं भविष्यच्छ्रय॑ताम्।
 शत॑म्मे सन्त्वा॒शिषः॑। सह॑स्र॒म्मे सन्तु॑ सू॒नृताः॑। इरा॑वतीः
 पशु॑मतीः। प्र॒जाप॑तिरसि सर्वत॑श्श्रितः॥६५॥

सर्वतो॑ मां भूतं भविष्यच्छ्रय॑ताम्। शतं मे॑ सन्त्वा॒शिषः॑।
 सह॑स्रं मे सन्तु सू॒नृताः॑। इरा॑वतीः पशु॑मतीः।
 इ॒दमिन्द्रि॑यम॒मृत॑व्यैर्यम्। अ॒नेनेन्द्रा॑य प॒शवो॑ऽचिकि॒त्सन्।
 तेन॑ दे॒वा अव॑तोप॒ माम्। इ॒हेष॑मूर्जय्यँश॒स्सह॑ ओज॑स्सनेयम्।
 श्रुतं॑ मयि श्रय॑ताम्। यत्पृ॒थिवी॑मचर॒त्तत्प्र॑विष्टम्॥६६॥

येनासि॑श्च॒द्वल॑मिन्द्रै॑ प्र॒जाप॑तिः। इ॒दन्तच्छु॑क्रं मधु॑ वा॒जिनी॑वत्।
 येनो॑परि॒ष्टादधि॑नोन्महेन्द्रम्। दधि॑ मा॒न्धि॒नोतु॑। अ॒यव्वै॑दः
 पृ॒थिवी॑मन्वविन्दत्। गुहा॑ स॒तीङ्ग॑हने गह्व॑रेषु। स वि॑न्दतु
 यज॑मानाय लो॒कम्। अ॒च्छि॒द्रय्यँ॑ज्ञं भू॒रि॒कर्मा॑ करोतु।
 अ॒यय्यँ॑ज्ञस्सम॑सद॒द्धवि॑ष्मान्। ऋ॒चा साम्ना॑ यजु॑षा
 दे॒वता॑भिः॥६७॥

तेन॑ लो॒कान्त्सूर्य॑वतो जयेम। इन्द्र॑स्य स॒ख्यम॑मृत॒त्वम॑श्याम्।
 यो नः॑ कनी॑य इ॒ह का॒मया॑तै। अ॒स्मिन् य॒ज्ञे
 यज॑मानाय॒ मह्य॑म्। अप॒ तमिन्द्रा॑ग्नी भुव॑नान्नुदेताम्।
 अ॒हं प्र॒जाव्यै॑रवती॒ष्विदे॑य। अग्ने॑ वाजजित्। वाज॑न्त्वा

सरिष्यन्तम्। वाजंञ्जिष्यन्तम्। वाजिनंवाँजजितम्॥६८॥

वाजजित्यायै सं माँर्जिम्। अग्निमन्त्रादमन्त्राद्याय। उपहूतो द्यौः
पिता। उप मान्द्यौः पिता ह्वयताम्। अग्निराग्नीध्रात्। आयुषे
वर्चसे। जीवात्वै पुण्याय। उपहूता पृथिवी माता। उप मां
माता पृथिवी ह्वयताम्। अग्निराग्नीध्रात्॥६९॥

आयुषे वर्चसे। जीवात्वै पुण्याय। मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यम्।
विच्छिन्नय्यँज्ञं समिमन्दधातु। बृहस्पतिस्तनुतामिमन्त्रः।
विश्वे देवा इह मादयन्ताम्। यन्ते अग्न आवृश्मिम्।
अहवाँ र्षिपितश्चरन्। प्रजाश्च तस्य मूलंश्च। नीचैर्देवा नि
वृश्चत॥७०॥

अग्ने यो नोऽभिदासन्ति। समानो यश्च निष्ठः। इध्मस्यैव
प्रख्यायतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। यो मान्द्वेष्टि जातवेदः।
यश्चाहन्द्वेष्टि यश्च माम्। सर्वाँ स्तानग्रे सन्दह। याँ
श्चाहन्द्वेष्टि ये च माम्। अग्ने वाजजित्। वाजन्त्वा
ससृवाँसम्॥७१॥

वाजंञ्जिगिवाँसम्। वाजिनंवाँजजितम्। वाजजित्यायै
सम्माँर्जिम्। अग्निमन्त्रादमन्त्राद्याय। वेदिर्बर्हिश्शृतं हविः।
इध्मः परिधयस्सुचः। आज्यय्यँज्ञ ऋचो यजुः। याज्याँश्च
वषट्काराः। सम्मे सन्नतयो नमन्ताम्। इध्मसन्नहने हुते॥७२॥

दिवः खीलोऽवततः। पृथिव्या अध्युत्थितः। तेना

स॒हस्र॑काण्डेन। द्विषन्त॑ः शोचयामसि। द्विषन्मे॑ बहु
शौच॑तु। ओष॑धे॒ मो अ॒हः॑ शुचम्। यज्ञ॑ नमस्ते यज्ञ।
नमो॑ नमश्च ते यज्ञ। शिवेन॑ मे सन्तिष्ठ॑स्व। स्यो॒नेन॑ मे
सन्तिष्ठ॑स्व॥ ७३॥

सु॒भूतेन॑ मे सन्तिष्ठ॑स्व। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सेन॑ मे सन्तिष्ठ॑स्व।
य॒ज्ञस्य॑र्द्धि॒मनु॑ सन्तिष्ठ॑स्व। उप॑ ते यज्ञ॑ नमः। उप॑ ते नमः।
उप॑ ते नमः। त्रिष्फ॑लीक्रियमा॑णानाम्। यो न्य॒ङ्गो अ॑व॒शिष्य॑ते।
रख॑सां भाग॒धेय॑म्। आप॒स्तत्र॑ व॒हता॑दितः॥ ७४॥

उ॒लूख॑ले॒ मुस॑ले॒ यच्च॑ शूर्पे॑। आ॒शि॒श्लेष॑ दृषदि॒ यत्क॑पाले॑।
अ॒व॒प्रुषो॑ वि॒प्रुष॑स्सय्य॑जामि। विश्वे॑ दे॒वा ह॒विरि॑दञ्जु॒षन्ता॑म्।
य॒ज्ञे या॑ वि॒प्रुष॑स्सन्ति॑ ब॒ह्वीः। अ॒ग्नौ ता॑स्सर्वा॒स्स्वि॑ष्टा॒स्सुह॑ता
जुहो॑मि। उ॒द्यन्न॑द्यमि॒त्र महः॑। स॒पत्न्या॑न्मे अनी॑नशः। दि॒वैनान्
वि॒द्युता॑ जहि। नि॒म्रोच॑न्न॒धरा॑न्कृ॒धि॥ ७५॥

उ॒द्यन्न॑द्य वि नो॑ भज। पि॒ता पु॒त्रेभ्यो॑ यथा॑। दी॒र्घायु॑त्वस्य॑
हे॒शिषे॑। तस्य॑ नो दे॒हि सूर्य॑। उ॒द्यन्न॑द्य मि॒त्रमहः॑।
आ॒रोह॑न्नुत्तरा॒न्दि॒वम्। हृ॒द्रो॒गम्म॑मं सूर्य। ह॒रि॒माणं॑श्च नाशय।
शु॒केषु॑ मे ह॒रि॒माण॑म्। रो॒प॒णाका॑सु दध्मसि ॥ ७६॥

अथो॑ हारि॒द्रवेषु॑ मे। ह॒रि॒माण॑न्नि दध्मसि। उद॑गाद॒यमा॑दित्यः।
विश्वे॑न॒ सह॑सा स॒ह। द्विषन्तं॑ मम॑ र॒न्धय॑न्। मो अ॒हन्दि॑षतो
र॒धम्। यो न॒श्शपा॑दश॒पतः॑। यश्च॑ न॒श्शप॑त॒श्शपा॑त्। उ॒षाश्च॑

तस्मै निमुक्कं। सर्वं पापं समूहताम्॥७७॥

यो नस्सपलो यो रणः। मर्तोऽभिदासंति देवाः।
इध्मस्यैव प्रख्यायतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। अवसृष्टः
परापत। शरो ब्रह्मसंशितः। गच्छाऽमित्रान्प्रविश।
मैषाङ्कश्चनोच्छिषः॥७८॥

पतिः प्रजापतये तपस्वी वाचा सौभगाय पशून्मे पिन्वस्व दुर्मरायुर्देवयानानग्रेऽन्तरिख्येऽहमुत्तरो भूयासं
प्रजापतिरसि सर्वतश्चितः प्रविष्टन्देवताभिर्वाजितं पृथिवी ह्वयतामग्निराग्नीध्राद्वश्त ससृवांसं हुते
स्योनेन मे सन्तिष्ठस्वेतः कृधि दध्मस्यूहतामष्टौ च॥६॥ [६]

सखेदं पश्य। विधर्तरिदं पश्य। नाकेदं पश्य। रमतिः
पनिष्ठा। ऋतव्वरषिष्ठम्। अमृतायान्याहुः। सूर्यो वरिष्ठो
अख्यभिर्विभाति। अनु द्यावापृथिवी देवपुत्रे। दीख्याऽसि
तपसो योनिः। तपोऽसि ब्रह्मणो योनिः॥७९॥

ब्रह्मासि ख्यत्रस्य योनिः। ख्यत्रमस्यृतस्य योनिः। ऋतमसि
भूरा रभे। श्रद्धां मनसा। दीख्यान्तपसा। विश्वस्य
भुवनस्याधिपत्नीम्। सर्वे कामा यजमानस्य सन्तु। वातं
प्राणं मनसाऽन्वा रभामहे। प्रजापतिर्य्यो भुवनस्य गोपाः।
स नो मृत्योस्त्रायतां पात्वहंसः॥८०॥

ज्योग्जीवा जरामशीमहि। इन्द्रं शाक्रं गायत्रीं प्र पद्ये। तान्ते
युनज्मि। इन्द्रं शाक्रं त्रिष्टुभं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं
शाक्रं जगतीं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्रानुष्टुभं

प्र पंचे। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्वर पङ्क्तिं प्रपंचे॥८१॥

तान्ते युनज्मि। आऽहन्दीर्ख्यामरुहमृतस्य पत्नीम्। गायत्रेण
छन्दसा ब्रह्मणा च। ऋतं सत्येऽधायि। सत्यमृतेऽधायि।
ऋतञ्च मे सत्यञ्चाभूताम्। ज्योतिरभूवँ सुवर्गमम्।
सुवर्गलोकन्नाकस्य पृष्ठम्। ब्रध्नस्य विष्टपमगमम्। पृथिवी
दीर्खा॥८२॥

तयाऽग्निर्दीर्ख्या दीर्षितः। ययाऽग्निर्दीर्ख्या दीर्षितः।
तया त्वा दीर्ख्या दीर्षयामि। अन्तरिख्यन्दीर्खा। तया
वायुर्दीर्ख्या दीर्षितः। यया वायुर्दीर्ख्या दीर्षितः। तया
त्वा दीर्ख्या दीर्षयामि। द्यौर्दीर्खा। तयाऽऽदित्यो दीर्ख्या
दीर्षितः। ययाऽऽदित्यो दीर्ख्या दीर्षितः॥८३॥

तया त्वा दीर्ख्या दीर्षयामि। दिशो दीर्खा। तया चन्द्रमा
दीर्ख्या दीर्षितः। यया चन्द्रमा दीर्ख्या दीर्षितः। तया
त्वा दीर्ख्या दीर्षयामि। आपो दीर्खा। तया वरुणो राजा
दीर्ख्या दीर्षितः। यया वरुणो राजा दीर्ख्या दीर्षितः।
तया त्वा दीर्ख्या दीर्षयामि। ओषधयो दीर्खा॥८४॥

तया सोमो राजा दीर्ख्या दीर्षितः। यया सोमो राजा
दीर्ख्या दीर्षितः। तया त्वा दीर्ख्या दीर्षयामि।
वाग्दीर्खा। तया प्राणो दीर्ख्या दीर्षितः। यया प्राणो
दीर्ख्या दीर्षितः। तया त्वा दीर्ख्या दीर्षयामि।
पृथिवी त्वा दीर्ख्यमाणमनु दीर्षयामि। अन्तरिख्यन्त्वा

दी॒र्ष्य॑माण॒मनु॑ दी॒र्ष्य॑ताम्। द्यौ॒स्त्वा दी॒र्ष्य॑माण॒मनु॑
दी॒र्ष्य॑ताम्॥८५॥

दि॒श॑स्त्वा दी॒र्ष्य॑माण॒मनु॑ दी॒र्ष्य॑न्ताम्। आप॑स्त्वा
दी॒र्ष्य॑माण॒मनु॑ दी॒र्ष्य॑न्ताम्। ओष॑धयस्त्वा दी॒र्ष्य॑माण॒मनु॑
दी॒र्ष्य॑न्ताम्। वाक्का दी॒र्ष्य॑माण॒मनु॑ दी॒र्ष्य॑ताम्। ऋच॑स्त्वा
दी॒र्ष्य॑माण॒मनु॑ दी॒र्ष्य॑न्ताम्। सामा॑नि त्वा दी॒र्ष्य॑माण॒मनु॑
दी॒र्ष्य॑न्ताम्। यजू॑ंषि त्वा दी॒र्ष्य॑माण॒मनु॑ दी॒र्ष्य॑न्ताम्।
अह॑श्च रा॒त्रिश्च। कृ॒षिश्च वृ॒ष्टिश्च। त्वि॒षिश्चाप॑चितिश्च॥८६॥

अप॑श्चौष॑धयश्च। ऊ॒र्क् सूनृ॑तां च। तास्त्वा दी॒र्ष्य॑माण॒मनु॑
दी॒र्ष्य॑न्ताम्। स्वे द॒र्ष्ये द॒र्ष्य॑पिते॒ह सी॑द। दे॒वानां॑ सु॒म्नो
म॑ह॒ते रणा॑य। स्वा॒स॒स्थ॒स्त॒नुवा॑ स॒द्विंश॑स्व। पि॒तेवै॑धि सून॒व
आ सु॑शेवः। शि॒वो मां शि॒वमा वि॑श। स॒त्यम्मा॑ आ॒त्मा। श्र॒द्धा
मेऽ॒रिषि॑तिः॥८७॥

तपो॑ मे प्र॒तिष्ठा॑। स॒वि॒तृप्र॑सू॒ता मा॒ दि॒शो दी॒र्ष्य॑यन्तु।
स॒त्यम॑स्मि। अ॒हन्त्व॑द॒स्मि म॑द॒सि त्वमे॑तत्। ममा॑सि
योनि॑स्तव॒ योनि॑रस्मि। ममै॒व स॒न्वहं॑ ह॒व्यान्य॑ग्रे। पु॒त्रः
पि॒त्रे लो॑क॒कृ॒ञ्जात॑वेदः। आ॒जुह्वा॑नस्सुप्र॒तीकः॑ पु॒रस्ता॑त्।
अ॒ग्रे स्वा॒य्यौनि॑मा सी॑द सा॒ध्या। अ॒स्मिन्ध॑स॒धस्थे॑
अध्यु॑त्तरस्मिन्॥८८॥

वि॒श्वे दे॒वा यज॑मानश्च सी॒दत। ए॒कमि॒षे वि॒ष्णु॒स्त्वाऽन्वे॑तु।

द्वे ऊ॒र्जे विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। त्रीणि॑ व्र॒ताय॑ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु।
च॒त्वारि॑ मा॒योभवा॑य॒ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। पञ्च॑ प॒शुभ्यो॑
विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। षड्रा॑यस्पोषा॑य॒ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। सप्त॑
सप्त॑भ्यो॒ होत्रा॑भ्यो॒ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। सखा॑यस्सप्त॑प॒दा
अभू॑म। स॒ख्यन्ते॑ गमे॒यम् ॥८९॥

स॒ख्यात्ते॒ मा यो॑षम्। स॒ख्यान्मे॒ मा यो॑षाः। साऽसि॑
सुब्र॑ह्मण्ये। तस्या॑स्ते पृथि॒वी पादः॑। साऽसि॑ सुब्र॑ह्मण्ये।
तस्या॑स्तेऽन्तरि॑ख्यं पादः॑। साऽसि॑ सुब्र॑ह्मण्ये। तस्या॑स्ते द्यौः
पादः॑। साऽसि॑ सुब्र॑ह्मण्ये। तस्या॑स्ते दि॒शः पादः॑॥९०॥

प॒रोर॑जास्ते पञ्च॒मः पादः॑। सा न॒ इष॑मूर्ज॑न्धु॒क्ष्वा। तेज॑
इन्द्रि॒यम्। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम॑न्नाद्य॑म्। वि मि॑मे त्वा॒ पय॑स्वतीम्।
दे॒वाना॑न्धे॒नुः सु॑दु॒घाम॑न॒पस्फु॑रन्तीम्। इन्द्र॑स्सोमं॑ पिबतु।
ख॒षेमो॑ अस्तु नः। इ॒मान्राः॑ कृणु॑त॒ वेदि॑मेत्या॒ वसु॑मतीः
रु॒द्रव॑तीमादि॒त्यव॑तीम्॥९१॥

व॒र्ष्मन्दि॑वः। नाभा॑ पृथि॒व्याः। यथा॑ऽय॒य्यंज॑मानो न रि॒ष्येत्।
दे॒वस्य॑ सवि॒तुस्स॒वे। चतु॑श्शिखण्डा॒ युव॑तिस्सु॒पेशाः॑।
घृ॒तप्र॑तीका॒ भुव॑नस्य॒ मध्ये॑। तस्या॑ सु॒पर्णा॑वधि॒ यौ
नि॒विष्टौ॑। तयो॑र्दे॒वाना॑मधि॒ भाग॑धेय॑म्। अ॒प ज॑न्य॒म्भ्यन्नु॑द।
अप॑ च॒क्राणि॑ वर्तय। गृ॒हः सोम॑स्य गच्छ॒तम्। न वा उ॑
वे॒तन्मि॑त्र॒यसे॒ न रि॑ष्यसि। दे॒वाः इ॒दैषि॑ पृथि॒भिस्सु॑गेभिः।

यत्र॒ यन्ति॑ सु॒कृतो॒ नापि॑ दु॒ष्कृतः॑। तत्र॑ त्वा दे॒वस्संवि॒ता
द॑धातु॥१२॥

ब्रह्म॑णो योनि॑र॒हंसः॑ पु॒ङ्क्तिं प्र॑पद्ये दी॒ख्या यया॑ऽऽदि॒त्यो दी॒ख्यया॑ दी॒ख्यतस्तया॑ त्वा दी॒ख्यया॑
दी॒ख्ययाम्योप॑धयो दी॒ख्या द्यौस्त्वा दी॒ख्यमाण॑मनु दी॒ख्यता॑मप॒चिति॑श्चा॒ख्यति॑रु॒त्तर॑स्मिन्गमे॒यन्दि॑शः पादं
आदि॒त्यव॑न्तीव॒र्तय॑ पञ्च॑ च॥७॥ [७]

यद॒स्य पा॒रे रज॑सः। शु॒क्रज्योति॑रजा॒यत। तन्नः॑ पर्ष॒दति॑
द्विषः॑। अ॒ग्ने वैश्वान॑र॒ स्वाहा॑। यस्मा॑द्दी॒षाऽवा॑शि॒ष्टाः। ततो॑
नो अ॒भय॑ङ्कृ॒धि। प्र॒जाभ्य॑स्सर्वा॒भ्यो मृ॒डा। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑।
यस्मा॑द्दी॒षा न्यष॑दः। ततो॑ नो अ॒भय॑ङ्कृ॒धि॥१३॥

प्र॒जाभ्य॑स्सर्वा॒भ्यो मृ॒डा। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑। उदु॑स्र
तिष्ठ॒ प्रति॑तिष्ठ॒ मारि॑षः। मेम॒य्यँज॒य्यँज॑मानश्च रीरिषः।
सुव॑र्गे लो॒के यज॑मान॒ः हि धे॒हि। शन्न॑ ए॒धि द्वि॒पदे॑
शश्चतु॑ष्पदे। यस्मा॑द्दी॒षाऽवे॑पि॒ष्टाः पु॒लायि॑ष्टास्स॒मज्ञा॑स्थाः।
ततो॑ नो अ॒भय॑ङ्कृ॒धि। प्र॒जाभ्य॑स्सर्वा॒भ्यो मृ॒डा। नमो॑ रु॒द्राय॑
मी॒दुषे॑॥१४॥

य इ॒दम॑कः। तस्मै॒ नमः॑। तस्मै॒ स्वाहा॑। न वा उ॒वेत॑न्मि॒यसे॑।
आशा॑नान्त्वा वि॒श्वा आशाः॑। य॒ज्ञस्य॑ हि स्थ ऋ॒त्वियौ॑।
इन्द्रा॑ग्नी॒ चेत॑नस्य च। हु॒ताहु॑तस्य॒ तृप्य॑तम्। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑
च। हु॒तस्य॑ चाहु॑तस्य च। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑ च। इन्द्रा॑ग्नी
अ॒स्य सोम॑स्य। वी॒तं पि॑बत॒ञ्जुषे॑था॒म्। मा यज॑मान॒न्तमो॑

विदत्। म॒र्त्वि॒जो॒ मो॒ इ॒माः प्र॒जाः। मा॒ यस्सोम॑मि॒मं पि॒बात्।
स॑ꣳसृष्ट॑मु॒भय॑ङ्कृतम्॥९५॥

कृ॒धि॒ मी॒ढुषे॑ऽहु॒तस्य॑ च॒ सप्त॑ च॥८॥ [८]

अ॒ना॒ग॒स॑स्त्वा व॒यम्। इ॒न्द्रेण॑ प्रे॒षिता॑ उ॒प। वा॒यु॒ष्टे
अ॒स्त्वꣳश॑भूः। मि॒त्रस्ते॑ अ॒स्त्वꣳश॑भूः। वरु॑णस्ते
अ॒स्त्वꣳश॑भूः। अ॒पा॒र॒ख्य॑या ऋ॒त॑स्य गर्भाः। भुव॑नस्य
गो॒पा॒श्श॑येना॒ अति॑थयः। पर्व॑तानाङ्क॒कुभः॑ प्र॒युतो॑ नपा॒तारः।
व॒युने॒न्द्रꣳ ह्य॑त। घो॒षे॒णामी॑वाꣳश्चा॒तय॑त॥९६॥

यु॒क्ता॒स्थ॒ वह॑त। दे॒वा ग्रा॒वा॒ण इ॒न्दुरि॒न्द्र इत्य॑वादिषुः।
ए॒न्द्र॑मचु॒च्यवुः॑ प॒र॒म॒स्याः॑ प॒रा॒वतः॑। आ॒ऽस्मा॒त्स॒ध॒स्था॑त्।
ओ॒रोर॑न्त॒रि॒खात्। आ सु॒भू॒त॒म॒सुष॑वुः। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒स॒म॒
आ॒सु॑षवुः। स॒म॒रे र॒ख्याꣳस्य॑वधिषुः। अ॒प॒ह॒तं ब्र॒ह्म॒ज्य॑स्य।
वाक्क॑ त्वा॒ मन॑श्च श्रीणीताम्॥९७॥

प्रा॒णश्च॑ त्वा॒ऽपा॒नश्च॑ श्रीणीताम्। च॒र॒ख्युश्च॑ त्वा॒ श्रोत्र॑श्च
श्रीणीताम्। द॒र॒ख्युश्च॑त्वा॒ बल॑श्च श्रीणीताम्। ओज॑श्च त्वा॒
सह॑श्च श्रीणीताम्। आ॒युश्च॑ त्वा॒ऽज॒रा च॑ श्रीणीताम्। आ॒त्मा
च॑ त्वा॒ त॒नूश्च॑ श्रीणीताम्। शृ॒तो॑ऽसि शृ॒त॑ङ्कृतः। शृ॒ताय॑ त्वा
शृ॒ते॒भ्य॑स्त्वा। यमि॒न्द्र॑मा॒हुर्वरु॑ण॒य्य॑मा॒हुः। य॒मि॒त्र॒मा॒हुर्य॑मु॒
स॒त्य॒मा॒हुः॥९८॥

यो दे॒वाना॑न्दे॒वत॑मस्तपो॒जाः। तस्मै॑ त्वा॒ ते॒भ्य॑स्त्वा। मयि॑
त्यदि॑न्द्रि॒य॒म॒ह॒त्। मयि॑ द॒र॒ख्यो॒ मयि॑ ऋ॒तुः। मयि॑ धा॒यि

सुवीर्यम्। त्रिशुङ्घर्मो वि भातु मे। आकूत्या मनसा
सह। विराजा ज्योतिषा सह। यज्ञेन पर्यसा सह। तस्य
दोहमशीमहि॥१९॥

तस्य सुम्नमशीमहि। तस्य भुख्यमशीमहि। वाग्जुषाणा
सोमस्य तृप्यतु। मित्रो जनान्प्र स मित्र। यस्मान्न जातः
परो अन्यो अस्ति। य आविवेश भुवनानि विश्वा। प्रजापतिः
प्रजया सविंदानः। त्रीणि ज्योतींषि सचते स षोडशी।
एष ब्रह्मा य ऋत्वियः। इन्द्रो नाम श्रुतो गुणे॥१००॥

प्र ते महे विदथे शंसिषु हरी। य ऋत्वियः प्र ते
वन्वे। वनुषो हर्यतम्मदम्। इन्द्रो नाम घृतन्नयः। हरिभिश्चारु
सेचते। श्रुतो गुण आ त्वा विशन्तु। हरिवर्पसङ्गिरः।
इन्द्राधिपतेऽधिपतिस्त्वन्देवानामसि। अधिपतिम्माम्।
आयुष्मन्तुर्वचस्वन्तम्मनुष्येषु कुरु॥१०१॥

इन्द्रश्च सम्राड्गुरुणश्च राजा। तौ ते भुख्यश्चक्रतुरग्र एतम्।
तयोरनु भुख्यं भुख्ययामि। वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु।
प्रजापतिर्विश्वकर्मा। तस्य मनो देवय्यज्ञेन राध्यासम्। अर्थेगा
अस्य जहितः। अवसानपतेऽवसानम्मे विन्द। नमो रुद्राय
वास्तोष्पतये। आयने विद्रवणे॥१०२॥

उद्याने यत्परायणे। आवर्तने विवर्तने। यो गोपायति
तं हुवे। यान्यपामित्यान्यप्रतीत्तान्यस्मि। यमस्य बलिना

चरा॑मि। इ॒हैव॑ सन्तः॒ प्रति॑ तद्या॑तयामः। जी॒वा जी॒वेभ्यो॑ नि
ह॑राम ए॒नत्। अ॒नृणा अ॒स्मिन्न॑नृणाः पर॑स्मिन्। तृती॑ये लो॒के
अ॒नृणास्स्या॑म। ये दे॒व्याना॑ उ॒त पि॑तृयाणाः॥१०३॥

सर्वा॑न्प॒थो अ॑नृणा आ॒ख्याये॑म। इ॒दमू॒नु श्रेयो॑ऽव॒सान॒मा ग॑न्म।
शि॒वे नो॒ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒भे इ॒मे। गोम॒द्धन॑व॒दश्व॑व॒दूर्ज॑स्वत्।
सु॒वीरा॑ वी॒रैर॑नु सञ्च॑रेम। अ॒र्कः प॒वित्र॑ꣳ रज॑सो वि॒मानः॑।
पु॒नाति॑ दे॒वाना॑म्भु॒वनानि॑ वि॒श्वा। द्यावा॑पृथि॒वी पय॑सा
स॒र्वि॒दाने॑। घृ॒तन्दु॑हाते अ॒मृतं॑ प्रपी॑ने। प॒वित्र॑म॒र्को रज॑सो
वि॒मानः॑। पु॒नाति॑ दे॒वाना॑म्भु॒वनानि॑ वि॒श्वा। सु॒व॒ज्योति॑र्यशो॑
म॒हत्। अ॒शीम॑हि गा॒धमु॑त प्र॑ति॒ष्ठाम्॥१०४॥

चात॒यत् श्री॑णी॒ताꣳ स॒त्यमा॑हु॒रशीम॑हि गु॒णे कुरु॑ वि॒द्वर्णे॑ पि॒तृयाणा॑ अ॒र्को रज॑सो वि॒मान॑श्चो॒णि च॥१॥

[९]

उ॒द॒स्तांफ॑सी॒त्सवि॒ता मि॒त्रो अ॑र्य॒मा। सर्वा॑न्मि॒त्रान॑व॒धीद्यु॑गेन॑।
बृ॒हन्त॑म्मा॒म॒कर॑द्वी॒रव॑न्तम्। र॒थ॒न्त॒रे श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑ पृथि॒व्याम्।
वा॒म॒दे॒व्ये श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑ऽन्तरि॑ख्ये। बृ॒ह॒ति श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑
दि॒वि। बृ॒ह॒ता त्वोप॑स्त॒भ्रोमि॑। आ त्वा॑ द॒दे यश॑से वी॒र्या॑य
च। अ॒स्मास्व॑घ्निया यू॒यन्द॑धा॒थेन्द्रि॑यं पयः॑। यस्ते॑ द्र॒प्सो यस्त॑
उ॒द॒रूषः॑ ॥१०५॥

दै॒व्यः के॒तुर्वि॑श्व॒म्भुवन॑मा॒विवेश॑। स नः॑ पा॒ह्यरि॑ष्ट्यै
स्वाहा॑। अनु॑ मा॒ सर्वा॑ य॒ज्ञोऽय॑मेतु। वि॒श्वे दे॒वा

म॒रुत॒स्सामा॒र्कः। आ॒प्रिय॒श्छन्दा॑सि नि॒विदो॑ यजू॑षि।
अ॒स्यै पृ॑थि॒व्यै यद्य॑ज्ञिय॑म्। प्र॒जाप॑तेर्व॒र्तनि॑मनु॒ वर्त॑स्व।
अनु॑वी॒रैरनु॑ रा॒ध्याम॒ गोभिः॑। अन्व॑श्चै॒रनु॑ स॒र्वैरु॑ पु॒ष्टैः। अनु॑
प्र॒जयाऽन्वि॑न्द्रि॒येण॑॥१०६॥

दे॒वा नो॑ य॒ज्ञमृ॑जु॒धा न॑यन्तु। प्र॒ति॒ख्य॒त्रे प्र॒ति॒ति॒ष्ठामि॑ रा॒ष्ट्रे।
प्र॒त्य॒श्वेषु॑ प्र॒ति॒ति॒ष्ठामि॑ गो॒षु। प्र॒ति प्र॒जायां॑ प्र॒ति॒ति॒ष्ठामि॑
भ॒व्यै। वि॒श्वम॒न्याऽभि॑ वावृ॒धे। तद॒न्यस्या॒मधि॑श्रि॒तम्। दि॒वे
च॑ वि॒श्वक॑र्मणे। पृ॒थि॒व्यै चा॑क॒रन्न॑मः। अ॒स्का॒न्द्यौः पृ॑थि॒वीम्।
अ॒स्कानृ॑ष॒भो यु॒वागाः॑॥१०७॥

स्क॒न्नेमा॑ वि॒श्वा भु॑व॒ना। स्क॒न्नो य॒ज्ञः प्र॑ ज॒नय॑तु।
अ॒स्कान॑ज॒नि प्रा॑ज॒नि। आ स्क॒न्नाज्जा॑यते॒ वृषा॑। स्क॒न्नात्प्र॑
ज॒निषी॑महि। ये दे॒वा येषा॑मि॒दम्भा॑ग॒धेय॑म्ब॒भूव॑। येषा॑ प्र॒याजा॑
उ॒तानू॑या॒जाः। इन्द्र॑ज्ये॒ष्ठेभ्यो॑ वरु॒णरा॑ज॒भ्यः। अ॒ग्निहो॑तृ॒भ्यो
दे॒वेभ्य॑स्स्वाहा॑। उ॒त त्या नो॑ दि॒वा म॒तिः॥१०८॥

अ॒दि॒तिरू॒त्या ग॑मत्। सा श॒न्ताची॑ म॒यस्कर॑त्। अप॒
स्नि॒धः। उ॒त त्या दै॒व्या भि॑ष॒जा। शन्न॑स्करतो अ॒श्विना॑।
यू॒याता॑म॒स्मद्र॑पः। अप॒ स्नि॒धः। श॒म॒ग्नि॒र॒ग्निभि॑स्करत्।
शन्न॑स्तपतु सूर्यः। श॒वाँतो॑ वा॒त्वर॑पाः॥१०९॥

अप॒ स्नि॒धः। तदि॒त्प॒दन्न॑ वि॒चिके॑त वि॒द्वान्। यन्मृ॑तः
पुन॑र॒प्येति॑ जी॒वान्। त्रि॒वृ॒द्यद्भु॑वनस्य रथ॒वृत्। जी॒वो गर्भो॑ न

मृ॒तस्स जी॑वात्। प्र॒त्य॑स्मै पिपी॑षते। वि॒श्वानि वि॒दुषे॑ भर।
 अ॒र॒ङ्ग॒माय॑ जग्म॑वे। अप॑श्चाद्व॒ध्वने॑ नरे॑। इ॒न्दुरि॒न्दुम॑वा॒गात्।
 इ॒न्दो॒रिन्द्रो॑ऽपात्। तस्य॑ त इ॒न्द॒विन्द्र॑पीतस्य॒ मधु॑मतः।
 उप॑हू॒तस्योप॑हूतो भ॒र॒ष्यामि ॥११०॥

उ॒द॒रुष॑ इन्द्रि॒येण॑ गा म॒तिर॑र॒पा अ॑ंगा॒त्रीणि॑ च॥१०॥ [१०]

ब्र॒ह्मं प्र॑ति॒ष्ठा म॑न॒सो ब्र॒ह्मं वा॒चः। ब्र॒ह्मं य॒ज्ञाना॑
 ह॒विषा॑मा॒ज्य॑स्य। अति॑रि॒क्त॒ङ्कर्म॑णो॒ यच्च॑ ही॒नम्। य॒ज्ञः
 प॒र्वाणि॑ प्र॒तिर॑न्नैति क॒ल्पय॑न्। स्वाहा॑कृ॒ताऽऽहु॑तिरेतु
 दे॒वान्। आ॒श्रा॒वित॑म॒त्याश्रा॑वितम्। वष॑ट्कृतम॒त्यनू॑क्तञ्च य॒ज्ञे।
 अति॑रि॒क्त॒ङ्कर्म॑णो॒ यच्च॑ ही॒नम्। य॒ज्ञः प॒र्वाणि॑ प्र॒तिर॑न्नैति
 क॒ल्पय॑न्। स्वाहा॑कृ॒ताऽऽहु॑तिरेतु दे॒वान्॥१११॥

यद्वो॑ दे॒वा अति॑पा॒दया॑नि। वा॒चा चि॒त्प्रय॑त॒न्देव॑हेड॒नम्। अ॒रा॒यो
 अ॒स्मा॑ अ॒भिदु॑च्छु॒नाय॑ते। अ॒न्यत्रा॑स्मन्म॒रुत॑स्तन्निधे॒तन।
 त॒तम्मा॒ आप॑स्तदु॒ ताय॑ते पुनः॑। स्वादि॑ष्ठा धी॒तिरु॑च॒थाय॑
 श॒स्य॑ते। अ॒य॑ संमु॒द्र उ॒त वि॒श्वभे॑षजः। स्वाहा॑कृतस्य
 स॒मु॒तृष्णु॑तर्भुवः। उद्व॒यन्त॑म॒सस्पर्शि॑। उदु॒त्यश्चि॒त्रम्॥११२॥

इ॒म॒म्वै वरु॑ण॒ तत्त्वा॑ यामि। त्वन्नो॑ अ॒ग्ने स त्वन्नो॑ अ॒ग्ने।
 त्वम॑ग्ने अ॒यासि॑ प्रजा॑पते। इ॒म॒ञ्जीवे॒भ्यः परि॑धि॒न्द॒धामि॑।
 मैषान्नु॑गा॒दप॑रो अर्ध॑मे॒तम्। श॒त॒ञ्जीव॑न्तु श॒रदः॑ पु॒रूचीः॑। ति॒रो
 मृ॒त्यु॒न्द॒धता॑ पर्व॑तेन। इ॒ष्टेभ्य॑स्स्वाहा॒ वष॑डनि॒ष्टेभ्य॑स्स्वाहा॑।

भेषजन्दुरिष्ट्यै स्वाहा निष्कृत्यै स्वाहा। दौराध्यै स्वाहा
दैवीभ्यस्तनूभ्यस्स्वाहा॥११३॥

ऋद्धौ स्वाहा समृद्धौ स्वाहा। यत इन्द्र भयामहे। ततो नो
अभयङ्कृधि। मघवञ्छुग्धि तव तन्न ऊतयै। वि द्विषो वि
मृधो जहि। स्वस्तिदा विशस्पतिः। वृत्रहा वि मृधो वशी।
वृषेन्द्रः पुर एतु नः। स्वस्तिदा अभयङ्करः। आभिर्गीर्भिर्यदतो
न ऊनम्॥११४॥

आप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा
रूजासि। भूयिष्ठभाजो अध ते स्याम। अनाज्ञातय्यंदाज्ञातम्।
यज्ञस्य क्रियते मिथु। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि
वेत्थ यथातथम्। पुरुषसम्मितो यज्ञः। यज्ञः पुरुषसम्मितः।
अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि वेत्थ यथातथम्। यत्पाकत्रा
मनसा दीनदग्ध्वा न। यज्ञस्य मन्वते मर्तासः। अग्निष्टद्धोता
ऋतुविद्विजानन्। यजिष्ठो देवां ऋतुशो यजाति॥११५॥

देवांश्चित्रं तनूभ्यस्स्वाहो नं पुरुषसम्मितोऽग्ने तदस्य कल्पय पञ्च च॥११॥ [११]

यद्देवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
मुश्चत। ऋतस्यर्तेन मामुत। देवा जीवनकाम्या यत्।
वाचाऽनृतमूदिम। अग्निर्मा तस्मादेनसः। गार्हपत्यः
प्रमुश्चतु। दुरिता यानि चकृम। करोतु मामनेनसम्॥११६॥

ऋतेन द्यावापृथिवी। ऋतेन त्वं संरस्वति। ऋतान्मा

मुञ्चता॑ हंसः। यदन्य॑कृतमारि॒म। स॒जा॒त॒श॒सा॒दु॒त वा॑
जा॒मि॒श॒सा॒त्। ज्याय॑स॒श॒सा॒दु॒त वा॑ कनी॑यसः।
अना॑ज्ञात॒न्दे॒वकृत॑त्यँदेनः। तस्मा॒त्त्वम॒स्माञ्जा॑तवेदो मुमु॒ग्धि।
यद्वा॒चा यन्मन॑सा। बा॒हु॒भ्याम॒रू॒भ्याम॑ष्ठीव॒द्भ्याम्॥११७॥

शि॒श्जैर्य॑दनृ॒तश्च॑कृ॒मा व॒यम्। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः।
यद्ध॑स्ता॒भ्याश्च॑क॒र किल्बि॑षाणि। अ॒रु॒खाणा॑ँध्व॒गुमु॑प॒जिघ्र॑मानः।
दूरे॑प॒श्या च॑ रा॒ष्ट्रभृ॑च्च। ता॒न्य॑प्स॒रसा॑व॒नुद॑त्तामृ॒णानि॑।
अदी॑व्य॒नृण॑यँद॒हश्च॑का॒र। यद्वा॒दा॑स्य॒न्त्सञ्ज॑गा॒रा जने॑भ्यः।
अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः। यन्म॑यि मा॒ता गर्भे॑ स॒ति॥११८॥

ए॒नश्च॑का॒र यत्पि॑ता। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः। यदा॑ पि॒पे॒ष मा॒तरं॑
पि॒तर॑म्। पु॒त्रः प्र॑मु॒दितो॑ ध॒यन्। अ॒हि॒सि॑तौ पि॒तरौ॑ म॒या
तत्। तद॑ग्रे अ॒नृ॒णो भ॑वामि। यद॒न्तरि॑ख्यं पृथि॒वीमु॑त द्याम्।
यन्मा॒तरं पि॒तर॑ँध्वाँ जि॒हि॒सि॑म। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः।
यदा॑श॒सा नि॒शसा॑ यत्प॑रा॒शसा॑॥११९॥

यदे॒नश्च॑कृ॒मा नू॒तन॑य्यँत्पु॒राण॑म्। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः। अति॑
क्रामा॑मि दुरि॒तय्यँदे॑नः। जहा॑मि रि॒प्रं प॑र॒मे स॒धस्थे॑। यत्र॑ यन्ति॑
सु॒कृ॒तो नापि॑ दु॒ष्कृतः॑। तमा॑ रो॒हामि॑ सु॒कृ॒ता॒न्नु लो॒कम्। त्रि॒ते
दे॒वा अ॑मृ॒जतै॑तदे॒नः। त्रि॒त ए॒तन्म॑नु॒ष्येषु॑ मा॒मृजे॑। ततो॑ मा॒
यदि॑ किञ्चि॒दान॑शे। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः॥१२०॥

गा॒र्हप॑त्यः प्र मु॒ञ्चतु॑। दुरि॒ता या॑नि च॒कृ॒मा क॒रोतु॑

मामनेनसम्। दिवि जाता अप्सु जाताः। या जाता
 ओषधीभ्यः। अथो या अग्निजा आपः। ता नश्शुन्धन्तु
 शुन्धनीः। यदापो नक्तन्दुरितश्चराम। यद्वा दिवा
 नूतनय्यत्पुंराणम्। हिरण्यवर्णास्तत् उत्पुनीत नः। इमम्मे
 वरुण तत्त्वा यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने। त्वमग्ने
 अयासि॥१२१॥

अनेनसंमष्टीकञ्चां सति पराशसाऽऽनशोऽग्निर्मा तस्मादेनसः पुनीत नृन्नीणि च (यद्देवा देवां ऋतेन
 सजातश्चाद्यद्वाचा यद्वस्ताभ्यामदीव्ययन्मयि माता यदा पिपेष्ट यदन्तरिख्ययद्दाशसाऽति क्रामामि
 त्रिते देवा दिवि जाता अप्सु जाता यदाप इमम्मे वरुण तत्त्वा यामि त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने
 त्वमग्ने अयासि।)॥१२॥ [१२]

यत्ते ग्राव्णा चिच्छिदुस्सोम राजन्। प्रियाण्यङ्गानि स्वधिता
 परूषि। तथ्सन्धत्स्वाज्येनोत वर्धयस्व। अनागसो
 अधमिथ्सङ्ख्येयम्। यत्ते ग्रावा बाहुच्युतो अचुच्यवुः। नरो
 यत्ते दुदुहुर्दखिणेन। तत् आप्यायतान्तत्ते। निष्पायतान्देव
 सोम। यत्ते त्वचम्बिभिदुर्यच्च योनिम्। यदास्थानात्प्रच्युतो
 वेनसि त्मना ॥१२२॥

त्वया तथ्सोम गुप्तमस्तु नः। सा नस्सन्धासत्परमे व्योमन्।
 अहाच्छरीरं पयसा समेत्य। अन्योन्यो भवति वर्णो अस्य।
 तस्मिन्वयमुपहूतास्तव स्मः। आ नो भज सदसि विश्वरूपे।
 नृचखास्सोम उत शुश्रुगस्तु। मा नो वि हांसीद्विरं
 आवृणानः। अनागास्तनुवो वावृधानः। आ नो रूपवहन्तु

जायमानः॥१२३॥

उपं ख्वरन्ति जुह्वो घृतेन। प्रियाण्यङ्गानि तव वर्धयन्तीः।
तस्मै ते सोम नम इद्वषद्व। उपं मा राजन्सुकृते ह्वयस्व।
सं प्राणापानाभ्यां समु चख्षुषा त्वम्। सः श्रोत्रेण
गच्छस्व सोम राजन्। यत् आस्थितः शमु तत् अस्तु।
जानीतान्रस्सङ्गमने पथीनाम्। एतज्जानीतात्परमे व्योमन्।
वृकास्सधस्था विद रूपमस्य ॥१२४॥

यदागच्छात्पथिभिर्देवानैः। इष्टापूर्ते कृणुतादविरस्मै।
अरिष्टो राजन्नगदः परेहि। नमस्ते अस्तु चख्षसे रघूयते।
नाकमारोह सह यजमानेन। सूर्यङ्गच्छतात्परमे व्योमन्।
अभूद्देवस्सविता वन्द्यो नः। इदानीमहं उपवाच्यो नृभिः।
वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः। श्रेष्ठन्नो अत्र द्रविणय्यथा
दधत्। उपं नो मित्रावरुणाविहावतम्। अन्वादीध्याथामिह
नस्सखाया। आदित्यानां प्रसितिर् हेतिः। उग्रा शतापांष्ठा
घविषा परि णो वृणक्तु। आप्यायस्व सन्तैः॥१२५॥

त्मना जायमानोऽस्य दधत्पञ्च च॥१३॥

[१३]

यद्दिदीर्ख्ये मनसा यच्च वाचा। यद्वा प्राणैश्चख्षुषा यच्च
श्रोत्रेण। यद्रेतसा मिथुनेनाप्यात्मना। अद्ध्यो लोका दधिरे
तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीर्ख्यायै तपसो विमोचनीः।
आपो विमोक्तीर्मयि तेज इन्द्रियम्। यदृचा साम्ना यजुषा।

प॒शूनाश्च॑र्मन् ह॒विषा॑ दिदी॒ख्ये। यच्छ॒न्दोभि॑रोष॒धीभि॑र्व॒नस्प॒तौ॑।
अ॒द्ध्यो लो॒का द॑धिरे॒ तेज॑ इन्द्रि॒यम् ॥१२६॥

शु॒क्रा दी॒ख्यायै॑ तप॑सो वि॒मोच॑नीः। आपो॑ विमो॒क्त्रीर्म॑यि॒ तेज॑
इन्द्रि॒यम्। येन॑ ब्र॒ह्म येन॑ र॒ष्यत्र॑म्। येनेन्द्रा॑ग्नी प्र॒जाप॑तिस्सोमो॒
वरु॑णो॒ येन॑ रा॒जा। वि॒श्वे दे॒वा ऋष॑यो॒ येन॑ प्रा॒णाः। अ॒द्ध्यो
लो॒का द॑धिरे॒ तेज॑ इन्द्रि॒यम्। शु॒क्रा दी॒ख्यायै॑ तप॑सो
वि॒मोच॑नीः। आपो॑ विमो॒क्त्रीर्म॑यि॒ तेज॑ इन्द्रि॒यम्। अ॒पां
पुष्प॑म॒स्योष॑धीना॒ः रसः॑। सोम॑स्य प्रि॒यन्धाम॑॥१२७॥

अ॒ग्नेः प्रि॒यत॑म॒ः ह॒विस्स्वाहा॑। अ॒पां पुष्प॑म॒स्योष॑धीना॒ः रसः॑।
सोम॑स्य प्रि॒यन्धाम॑। इन्द्र॑स्य प्रि॒यत॑म॒ः ह॒विस्स्वाहा॑। अ॒पां
पुष्प॑म॒स्योष॑धीना॒ः रसः॑। सोम॑स्य प्रि॒यन्धाम॑। वि॒श्वेषा॑न्दे॒वाना॑
प्रि॒यत॑म॒ः ह॒विस्स्वाहा॑। व॒यः सोम॑ व्र॒ते तव॑। मन॑स्त॒नूषु॑
पिप्र॑तः। प्र॒जाव॑न्तो अशीमहि॥१२८॥

दे॒वेभ्यः॑ पि॒तृभ्य॑स्स्वाहा॑। सो॒म्येभ्यः॑ पि॒तृभ्य॑स्स्वाहा॑। क॒व्येभ्यः॑
पि॒तृभ्य॑स्स्वाहा॑। दे॒वांस इ॒ह मा॑दयध्वम्। सोम्या॑ंस इ॒ह
मा॑दयध्वम्। क॒व्यांस इ॒ह मा॑दयध्वम्। अ॒नन्तरि॑ताः
पि॒तर॑स्सो॒म्यास्सो॑मपी॒थात्। अपै॑तु मृ॒त्युर॒मृत॑न् आगन्।
वैव॑स्व॒तो नो॒ अभ॑यङ्क॒णोतु॑। पु॒र्णवँ॑न॒स्पते॑रिव॥१२९॥

अ॒भि न॑श्शीयता॒ः र॒यिः। सच॑तान्न॒श्शची॑पतिः। पर॑म्मृ॒त्यो
अनु॑ परे॒हि प॑न्था॒म्। यस्ते॒ स्व इ॑तरो दे॒व्याना॑त्।

चख्णुष्मते शृण्वते ते॑ ब्रवीमि। मा नः प्रजा९
 री॑रिषो मोत वी॒रान्। इ॒दमू॒नु श्रेयो॑व॒सान्मा॒र्गन्म।
 यद्गो॒जिद्धं॑ न॒जिदं॑ श्व॒जिद्यत्। प॒र्णवै॑न॒स्पते॑रिव। अ॒भि
 न॑श्शीयता९ र॒यिः। सच॑तान्न॒श्शची॒पतिः॑॥१३०॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

साङ्गहृण्येष्ट्या यजते। इमाञ्जनता२ सङ्गहृणीति। द्वादशारत्नी
रशना भवति। द्वादश मासास्सवँत्सरः। सवँत्सरमेवाव
रुन्धे। मौञ्जी भवति। ऊर्ग्वे मुञ्जाः। ऊर्जमेवाव रुन्धे। चित्रा
नखत्रम्भवति। चित्रवँ एतत्कर्म॥१॥

यदश्वमेधस्समृद्धौ। पुण्यनाम देवयजनमध्यवस्यति।
पुण्यामेव तेन कीर्तिमभि जयति। अपदातीनृत्विजस्समावहन्त्या
सुब्रह्मण्यायाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। केशश्मश्रु वपते।
नखानि नि कृन्तते। दतो धावते। स्नाति। अहतवँसः
परिधत्ते। पाप्मनोऽपहत्यै। वाचय्यँत्वोप वसति। सुवर्गस्य
लोकस्य गुप्त्यै। रात्रिञ्जागरयन्त आसते। सुवर्गस्य लोकस्य
समष्ट्यै॥२॥

कर्म धत्ते पञ्च च॥१॥ _____ [१]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुश्शफो वा अश्वः
प्राजापत्यस्समृद्धौ। ता दिग्भ्यस्समाभृता भवन्ति।
दिग्बु वा आपः। अन्नवँ आपः। अद्ध्यो वा अन्नञ्जायते।
यदेवाद्ध्योऽन्नञ्जायते। तदव रुन्धे। तासु ब्रह्मौदनं पचति।
रेत एव तद्धधाति॥३॥

चतुश्शरावो भवति। दिक्ष्वैव प्रतितिष्ठति। उभयतोरुक्मौ
भवतः। उभयत एवास्मिन्नुचन्दधाति। उद्धरति श्रुतत्वाय।
सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय। चत्वार आर्षेयाः प्राश्नन्ति।

दिशामेव ज्योतिषि जुहोति। चत्वारि हिरण्यानि ददाति।
दिशामेव ज्योतीं ष्यव रुन्धे॥४॥

यदाज्यमुच्छिष्यते। तस्मिन्नशनान्युनत्ति। प्रजापतिर्वा
ओदनः। रेत आज्यम्। यदाज्ये रशनान्युनत्ति। प्रजापतिमेव
रेतसा समर्धयति। दर्भमयी रशना भवति। बहु वा एष
कुचरो मेध्यमुपगच्छति। यदश्वः। पवित्रवै दर्भाः॥५॥

यद्वर्भमयी रशना भवति। पुनात्येवैनम्। पूतमेनमेध्यमा
लभते। अश्वस्य वा आलब्धस्य महिमोदक्रामत्।
स महर्त्विजः प्राविशत्। तन्महर्त्विजाम्महर्त्विक्कम्।
यन्महर्त्विजः प्राश्नन्ति। महिमानमेवास्मिन्तद्वधति।
अश्वस्य वा आलब्धस्य रेत उदक्रामत्। तथ्सुवर्णं
हिरण्यमभवत्। यथ्सुवर्णं हिरण्यन्ददाति। रेत एव
तद्वधाति। ओदने ददाति। रेतो वा ओदनः। रेतो हिरण्यम्।
रेतसैवास्मिन्नेतो दधाति॥६॥

दधाति रुन्धे दर्भा अभवत्थद च॥२॥ [२]

यो वै ब्रह्मणे देवेभ्यः प्रजापतयेऽप्रतिप्रोच्याश्चमेध्यम्बध्नाति।
आ देवताभ्यो वृश्च्यते। पापीयान्भवति। यः प्रतिप्रोच्य।
न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। यदाह।
ब्रह्मन्नश्चमेध्यम्बन्धस्यामि देवेभ्यः प्रजापतये तेन
राध्यासमिति। ब्रह्म वै ब्रह्मा। ब्रह्मण एव देवेभ्यः
प्रजापतये प्रतिप्रोच्याश्चमेध्यम्बध्नाति॥७॥

न दे॒वता॑भ्य॒ आ वृ॑श्च्यते। व॒सी॒यान्भ॒वति॑। दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑
 प्र॒स॒व इति॑ र॒शना॑माद॒त्ते प्र॒सू॒त्यै। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॒ह।
 अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू आ॒स्ता॑म्। पू॒ष्णो ह॒स्ता॑भ्या॒मित्या॑ह
 यत्यै॑। व्यृ॒द्ध॒घ्वाँ ए॒तद्य॑ज्ञस्य॑। यद॒य॒जुष्के॑ण क्रि॒यते॑।
 इ॒माम॑गृ॒भ्णत्र॑श॒नामृ॑तस्येत्य॒धि व॑दति॒ यजु॑ष्कृत्यै। य॒ज्ञस्य॑
 स॒मृ॒द्धौ॑॥८॥

तदा॑हुः। द्वा॒द॒शा॒र॒त्नी र॒शना॑ क॒र्त॒व्या ३ त्रयो॑द॒शा॒र॒त्नी ३ रि॒ति।
 ऋ॒ष॒भो वा ए॒ष ऋ॑तूनाम्। य॒त्स॒वँ॒त्स॒रः। तस्य॑ त्रयो॒द॒शो
 मा॒सो वि॒ष्टप॑म्। ऋ॒ष॒भ ए॒ष य॒ज्ञाना॑म्। यद॑श्वमे॒धः। यथा॑
 वा ऋ॒ष॒भस्य॑ वि॒ष्टप॑म्। ए॒वमे॒तस्य॑ वि॒ष्टप॑म्। त्रयो॒द॒शम॑र॒त्नि॑
 र॒शना॑या॒मुपा॑ द॒धाति॑॥९॥

यथ॑र्ष॒भस्य॑ वि॒ष्टप॑ स॒स्क्रोति॑। ता॒दृगे॒व तत्। पू॒र्व
 आ॒युषि॑ वि॒दथे॑षु क॒व्येत्या॑ह। आ॒यु॒रे॒वास्मि॑न्द॒धाति॑।
 तया॑ दे॒वास्सु॑त॒मा ब॑भूवुरि॒त्याह॑। भू॒तिमे॒वोपा॑व॒र्तते॑।
 ऋ॒तस्य॑ सा॒मन्त्स॒रमा॑र॒पन्ती॑त्या॒ह। स॒त्य॒घ्वाँ ऋ॑तम्।
 स॒त्येनै॒वैन॑मृ॒तेना॑र॒भते॑। अ॒भि॒धा अ॒सीत्या॑ह॥१०॥

तस्मा॑द॒श्वमे॒धया॒जी सर्वा॑णि भू॒तान्य॒भि भ॑वति।
 भु॒वंन॑मसीत्या॒ह। भू॒मान॑मे॒वोपै॑ति। य॒न्ताऽसी॑त्या॒ह।
 य॒न्तार॑मे॒वैन॑ङ्क॒रोति॑। ध॒र्तासी॑त्या॒ह। ध॒र्तार॑मे॒वैन॑ङ्क॒रोति॑।
 सोऽग्नि॑वै॒श्वान॑रमित्या॒ह। अ॒ग्नावे॒वैन॑वै॒श्वान॑रे जु॒होति॑।
 स॒प्र॒थ॒स॒मि॒त्याह॑ ॥ ११॥

प्रजयैवैनं पशुभिः प्रथयति। स्वाहाकृत इत्याह। होम
 एवास्यैषः। पृथिव्यामित्याह। अस्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति।
 यन्ता राड्यन्ताऽसि यमनो धर्तासि धरुण इत्याह।
 रूपमेवास्यैतन्महिमानव्याचष्टे। कृष्यै त्वा ख्वेमाय त्वा
 रय्यै त्वा पोषाय त्वेत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते। स्वगा
 त्वा देवेभ्य इत्याह। देवेभ्य एवैनं स्वगा करोति। स्वाहा
 त्वा प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। यस्या एव
 देवताया आलभ्यते। तयैवैनं समर्धयति॥१२॥

बभ्राति समृद्ध्या उपादधात्यसीत्याहु सप्रथसमित्याहु देवेभ्य इत्याहु पञ्च च॥३॥ [३]

यः पितुरनुजायाः पुत्रः। स पुरस्तान्नयति। यो मातुरनुजायाः
 पुत्रः। स पश्चान्नयति। विष्वश्चमेवास्मात्पाप्मानविवृंहतः। यो
 अर्वन्तञ्जिघांसति तमभ्यमीति वरुण इति श्वानश्चतुरख्यं
 प्रसौति। पुरो मर्तः पुरश्चेति शुनश्चतुरख्यस्य प्रहन्ति।
 श्वेव वै पाप्मा भ्रातृव्यः। पाप्मानमेवास्य भ्रातृव्यं हन्ति।
 सैध्रकम्मुसंलम्भवति॥१३॥

कर्मकर्मैवास्मै साधयति। पौश्चलेयो हन्ति। पुश्चल्व्वावै
 देवाश्शुचन्यदधुः। शुचैवास्य शुचं हन्ति। पाप्मा
 वा एतमीप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति।
 अश्वस्याधस्पदमुपास्यति। वज्री वा अश्वः प्राजापत्यः।
 वज्रेणैव पाप्मानम्भ्रातृव्यमव क्रामति। दखिणाऽप
 प्लावयति॥१४॥

पाप्मानमेवास्माच्छमलमपं प्लावयति। ऐषीक उदूहो
 भवति। आयुर्वा इषीकाः। आयुरेवास्मिन्दधति। अमृतं वा
 इषीकाः। अमृतमेवास्मिन्दधति। वेतसशाखोपसम्बद्धा
 भवति। अप्सुर्योनिर्वा अश्वः। अप्सुजो वेतसः।
 स्वादेवैन्य्योनेनिर्मिमीते। पुरस्तात्प्रत्यश्चमभ्युदूहति।
 पुरस्तादेवास्मिन्प्रतीच्यमृतन्दधाति। अहश्च त्वश्च वृत्रहन्निति
 ब्रह्मा यजमानस्य हस्तंङ्गहाति। ब्रह्मख्यत्रे एव सन्दधाति।
 अभिक्रत्वेन्द्र भूरधज्मन्नित्यध्वर्युर्यजमानं वाचयत्यभिजित्यै॥१५॥

भवति प्लावयति मिमीते पञ्च च॥४॥ [४]

चत्वारं ऋत्विजस्समुख्यन्ति। आभ्य एवैनश्चतसृभ्यो
 दिग्भ्योऽभि समीरयन्ति। शतेन राजपुत्रैस्सहाध्वर्युः।
 पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठन्प्रोख्यति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
 राजा वृत्रघ्नं ध्यादिति। राज्यघ्नं अध्वर्युः। ख्यत्रं राजपुत्रः।
 राज्येनैवास्मिन्ख्यत्रन्दधाति। शतेना राजभिरुग्रैस्सह
 ब्रह्मा॥१६॥

दक्षिणत उदङ्गिष्ठन्प्रोख्यति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
 राजा प्रतिधृष्योऽस्त्विति। बलं ब्रह्मा। बलमराजोग्रः।
 बलेनैवास्मिन्बलन्दधाति। शतेन सूतग्रामणिभिस्सह होता।
 पश्चात्प्राङ्गिष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
 राजाऽस्यै विशः॥१७॥

बहु॒ग्वै बहु॒श्वायै॑ बहु॒जावि॒कायै॑। बहु॒व्री॒हिय॒वायै॑
 बहु॒माष॒तिलायै॑। बहु॒हिर॒ण्यायै॑ बहु॒हस्ति॒कायै॑। बहु॒दा॒सपू॒रुषायै॑
 रयि॒मत्यै पु॒ष्टिम॒त्यै। बहु॒रा॒यस्पो॒षायै॑ राजा॒स्त्विति॑। भू॒मा
 वै होता॑। भू॒मा सू॒तग्रा॒मण्यः॑। भू॒मैवास्मि॑न्भू॒मान॑न्दधाति।
 श॒तेन॑ ख॒त्तस॒ङ्गही॒तृभि॑स्स॒होद्गा॒ता। उ॒त्तर॒तो द॑खि॒ष्णा
 तिष्ठ॒न्प्रो॒ख्यति॑॥१८॥

अ॒नेना॒श्वेन॒ मे॒ध्यैने॒ष्ट्वा। अ॒यं राजा॒ सर्व॒मायु॑रे॒त्विति॑। आ॒युर्वा
 उ॒द्गा॒ता। आ॒युः ख॒त्तस॒ङ्गही॒तारः॑। आ॒युषै॒वास्मि॑न्ना॒युर्द॑धाति।
 श॒तं श॑त॒म्भव॑न्ति। श॒तायुः॑ पु॒रुष॑श्श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॒वेन्द्रि॑ये
 प्र॒ति॒तिष्ठ॑ति। च॒तुश्श॑ता भ॑वन्ति। च॒तस्रो॑ दि॒शः। दि॒क्ष्वेव॑ प्र॒ति
 तिष्ठ॑ति॥१९॥

ब्रह्मा विश उ॒ख्यति॑ दि॒श एक॑ञ्च॥५॥ [५]

यथा॒ वै ह॒विषो॑ गृही॒तस्य॑ स्क॒न्दति॑। ए॒वघ्नँ॑ ए॒तद॒श्वस्य॑
 स्क॒न्दति॑। यन्नि॒क्तम॑ना॒लब्ध॑मु॒त्सृज॑न्ति। यथ्स्तो॒क्या अ॒न्वाह॑।
 स॒र्वहु॑त॒मेवैन॑ङ्क॒रोत्य॑स्क॒न्दाय॑। अ॒स्कन्न॑ हि तत्। यद्धु॒तस्य॑
 स्क॒न्दति॑। स॒हस्र॑म॒न्वाह॑। स॒हस्र॑स॒म्मित॑स्सुव॒र्गो लो॒कः।
 सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै॥२०॥

यत्प॒रि॒मिता॑ अनु॒ब्रूया॑त्। प॒रि॒मित॑म॒व रु॒न्धी॑त। अ॒प॒रि॒मिता॑
 अ॒न्वाह॑। अ॒प॒रि॒मित॑स्सुव॒र्गो लो॒कः। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
 स॒म॒ष्ट्यै। स्तो॒क्या जु॑होति। या ए॒व व॒र्ष्या॒ आपः॑। ता अ॒व
 रु॒न्धे। अ॒स्याञ्जु॑होति। इ॒यघ्नँ॑ अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः॥२१॥

अस्यामेवैनाः प्रतिष्ठापयति। उवाच ह प्रजापतिः। स्तोकांसु
वा अहमंश्वमेधं संस्थापयामि। तेन तत्स्संस्थितेन
चरामीति। अग्नये स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं जुहोति। सोमाय
स्वाहेत्याह। सोमायैवैनं जुहोति। सवित्रे स्वाहेत्याह। सवित्र
एवैनं जुहोति॥ २२॥

सरस्वत्यै स्वाहेत्याह। सरस्वत्या एवैनं जुहोति। पूष्णे
स्वाहेत्याह। पूष्ण एवैनं जुहोति। बृहस्पतये स्वाहेत्याह।
बृहस्पतय एवैनं जुहोति। अपाम्मोदाय स्वाहेत्याह। अद्ध्य
एवैनं जुहोति। वायवे स्वाहेत्याह। वायवं एवैनं जुहोति॥ २३॥

मित्राय स्वाहेत्याह। मित्रायैवैनं जुहोति। वरुणाय
स्वाहेत्याह। वरुणायैवैनं जुहोति। एताभ्य एवैनं देवताभ्यो
जुहोति। दशदश संपादं जुहोति। दशांखरा विराट्।
अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। प्र वा एषोऽस्माल्लोकाच्यं वते।
यः परां चीराहुतीर्जुहोति। पुनः पुनरभ्यावर्तं जुहोति।
अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति। एतां ह वाव सोऽश्वमेधस्य
संस्थितिमुवाचास्कन्दाय। अस्कन्नं हि तत्। यद्यज्ञस्य
संस्थितस्य स्कन्दति॥ २४॥

अभिर्जित्यै वैश्वानरस्संवित्र एवैनं जुहोति वायवं एवैनं जुहोति च्यवते षट् च॥ ६॥ [६]

प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोख्यामीति पुरस्तात्प्रत्यङ्घ्रिष्ठम्प्रोख्यति।
प्रजापतिर्वै देवानामन्नादो वीर्यावान्। अन्नाद्यमेवास्मिन्वीर्यन्दधाति।

तस्मा॒द॒श्वः प॒शूना॑म॒न्ना॒दो वी॒र्या॑व॒त्तमः॑। इ॒न्द्रा॒ग्नि॒भ्या॒न्त्वेति॑
द॒रि॒ष्णि॒तः। इ॒न्द्रा॒ग्नी वै दे॒वाना॑मो॒जिष्ठो॑ ब॒लिष्ठो॑। ओज॑
ए॒वास्मि॑न्ब॒ल॒न्दधा॑ति। तस्मा॒द॒श्वः प॒शूना॑मो॒जिष्ठो॑ ब॒लिष्ठः॑।
वा॒यवे॒ त्वेति॑ प॒श्चात्। वा॒युर्वै दे॒वाना॑मा॒शु॒स्सार॑सा॒रित॑मः॥ २५॥

ज॒वमे॒वास्मि॑न्दधाति। तस्मा॒द॒श्वः प॒शूना॑मा॒शु॒स्सार॑सा॒रित॑मः।
वि॒श्वेभ्य॑स्त्वा दे॒वेभ्य॑ इत्यु॒त्तर॑तः। वि॒श्वे वै दे॒वा
दे॒वाना॑य्य॒ंश॒स्वित॑माः। य॒श ए॒वास्मि॑न्दधाति। तस्मा॒द॒श्वः
प॒शूना॑य्य॒ंश॒स्वित॑मः। दे॒वेभ्य॑स्त्वेत्य॒धस्ता॑त्। दे॒वा वै
दे॒वाना॑मप॒चित॑तमाः। अप॒चिति॑मे॒वास्मि॑न्दधाति। तस्मा॒द॒श्वः
प॒शूना॑मप॒चित॑तमः॥ २६॥

सर्वे॑भ्यस्त्वा दे॒वेभ्य॑ इत्यु॒परि॑ष्ठात्। सर्वे॑ वै दे॒वास्त्वि॒षि॑म॒न्तो
ह॒र॒स्विनः॑। त्वि॒षिमे॒वास्मि॑न् ह॒रो द॑धाति। तस्मा॒द॒श्वः
प॒शूना॑न्त्वि॒षि॑मा॒न् ह॒र॒स्वित॑मः। दि॒वे त्वा॒ऽन्तरि॑र॒क्षाय॑
त्वा पृ॒थि॒व्यै त्वे॒त्याह॑। ए॒भ्य ए॒वैन॑ल्लो॒केभ्यः॑ प्रो॒र॒क्षति॑।
स॒ते त्वा॒ऽस॑ते त्वा॒ऽद्भ्य॑स्त्वौष॒धी॒भ्यस्त्वा वि॒श्वेभ्य॑स्त्वा
भू॒तेभ्य॑ इत्या॑ह। तस्मा॑द॒श्वमे॒धया॑जि॒न् सर्वा॑णि
भू॒तान्यु॑प॒जीव॑न्ति। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। यत्प्रा॑जाप॒त्योऽश्वः॑।
अथ॑ कस्मा॑दे॒नम॒न्याभ्यो॑ दे॒वता॒भ्योऽपि॑ प्रो॒र॒क्षतीति॑। अ॒श्वे
वै सर्वा॑ दे॒वता॑ अ॒न्वाय॑न्ताः। तय्य॑द्वि॒श्वेभ्य॑स्त्वा भू॒तेभ्य॑ इति॑
प्रो॒र॒क्षति॑। दे॒वता॑ ए॒वास्मि॑न्न॒न्वा या॑तयति। तस्मा॒द॒श्वे सर्वा॑

देवता अन्वायन्ताः॥२७॥

सारसारितमोऽपचिततमः प्राजापत्योऽश्वः पञ्च च॥७॥ [७]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवञ्चाँ एतदश्वस्य
स्कन्दति। यत्प्रोखिषितमनालब्धमुत्सृजन्ति। यदश्वचरितानि
जुहोति। सर्वहुतमेवैनङ्करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नः हि तत्।
यद्धुतस्य स्कन्दति। ईङ्काराय स्वाहेङ्कृताय स्वाहेत्याह।
एतानि वा अश्वचरितानि। चरितैरेवैनः समर्धयति॥२८॥

तदाहुः। अनाहुतयो वा अश्वचरितानि। नैता होतव्या इति।
अथो खल्वाहुः। होतव्या एव। अत्र वावैवविद्वानश्वमेधः
सः स्थापयति। यदश्वचरितानि जुहोति। तस्माद्धोतव्या
इति। बहिर्धा वा एनमेतदायतनादधाति। भ्रातृव्यमस्मै
जनयति॥२९॥

यस्यानायतनेऽन्यत्राग्रेराहुतीर्जुहोति। सावित्रिया इष्ट्याः
पुरस्तात्स्विष्टकृतः। आहुवनीयेऽश्वचरितानि जुहोति।
आयतन एवास्याहुतीर्जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यञ्जनयति।
तदाहुः। यज्ञमुखेयज्ञमुखे होतव्याः। यज्ञस्य कृत्यैः। सुवर्गस्य
लोकस्यानुख्यात्या इति। अथो खल्वाहुः॥३०॥

यद्यज्ञमुखेयज्ञमुखे जुहुयात्। पशुभिर्यजमानव्यर्धयेत्। अव
सुवर्गल्लोकात्पद्येत। पापीयान्त्स्यादिति। सकृदेव होतव्याः।
न यजमानं पशुभिर्यर्धयति। अभि सुवर्गल्लोकञ्जयति।

न पापीयान्भवति। अष्टाचत्वारिंशतमश्वरूपाणि
जुहोति। अष्टाचत्वारिंशदखरा जगती। जागतोऽश्वः
प्राजापत्यस्समृद्धौ। एकमतिरिक्तञ्जुहोति। तस्मादेकः
प्रजास्वर्धुकः॥ ३१॥

अर्धयति जनयति खल्वाहुर्जगती त्रीणि च॥८॥ [८]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्याह। इयवै माता। असौ पिता।
आभ्यामेवैनं परिददाति। अश्वोऽसि हयोऽसीत्याह।
शास्त्येवैनमेतत्। तस्माच्छिष्टाः प्रजा जायन्ते। अत्योऽसीत्याह।
तस्मादश्वस्सर्वान्पशूनत्येति। तस्मादश्वस्सर्वेषां पशूनां
श्रेष्ठंङ्गच्छति॥ ३२॥

प्र यशश्श्रेष्ठमाप्नोति। य एववैदं। नरोऽस्यर्वाऽसि
सप्तिरसि वाज्यंसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानव्याचष्टे।
ययुर्नामाऽसीत्याह। एतद्वा अश्वस्य प्रियन्नामधेयम्।
प्रियेणैवैनन्नामधेयेनाभि वदति। तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य।
नाम्ना चेद्धयेते। मित्रमेव भवतः॥ ३३॥

आदित्यानां पत्वाऽन्विहीत्याह। आदित्यानेवैनङ्गमयति।
अग्नये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्यामिति पूर्वहोमाञ्जुहोति। पूर्वं
एव द्विषन्तम्भ्रातृव्यमतिं क्रामति। भूरसि भुवे त्वा भव्याय
त्वा भविष्यते त्वेत्युत्सृजति सर्वत्वाय। देवा आशापाला
एतन्देवेभ्योऽश्वम्मेधाय प्रोर्षितङ्गोपायतेत्याह। शतवै तल्प्या
राजपुत्रा देवा आशापालाः। तेभ्य एवैनं परि ददाति। ईश्वरो

वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतङ्गन्तोः। इह धृतिस्स्वाहेह विधृतिस्स्वाहेह रन्तिस्स्वाहेह रमन्तिस्स्वाहेति चतृषु पथ्सु जुहोति॥ ३४॥

एता वा अश्वस्य बन्धनम्। तभिरेवैनम्बध्नाति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनमा गच्छति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनत्र जहाति। राष्ट्रवाँ अश्वमेधः। राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते। येऽश्वमेध्यं ररखन्ति। तेषाय्यं उदचङ्गच्छन्ति। राष्ट्रादेव ते राष्ट्रङ्गच्छन्ति। अथ य उदचन्न गच्छन्ति॥ ३५॥

राष्ट्रादेव ते व्यवच्छिद्यन्ते। परा वा एष सिंच्यते। योऽबलोऽश्वमेधेन यजते। यदमित्रा अश्वं विन्देरन्। हन्येतास्य यज्ञः। चतुश्शता ररखन्ति। यज्ञस्याघाताय। अथान्यमानीय प्रोख्येयुः। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥ ३६॥

गच्छति भवतः पथ्सु जुहोति न गच्छन्ति नव च॥ १॥ [९]

प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन यजेयेति। स तपोऽतप्यत। तस्य तेषानस्य। सप्तात्मनो देवता उदक्रामन्। सा दीक्षाऽभवत्। स एतानि वैश्वदेवान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्। तैर्वै स दीक्षामवारुन्ध। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। दीक्षामेव तैर्यजमानोऽव रुन्धे॥ ३७॥

सप्त जुहोति। सप्त हि ता देवता उदक्रामन्। अन्वहञ्जुहोति। अन्वहमेव दीक्षामव रुन्धे। त्रीणि वैश्वदेवानि जुहोति। चत्वार्योद्ग्रहणानि। सप्त संपद्यन्ते। सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः।

प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒ रुन्धे॥३८॥

ए॒क॒विं॒शति॑वै॒श्वदे॒वानि॑ जु॒होति॑। ए॒क॒विं॒शति॑र्वै दे॒वलो॒काः।
द्वा॒द॒श मा॒साः प॒ञ्च॒त॒र्व॒ः। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दि॒त्य
ए॒क॒विं॒शः। ए॒ष सु॒व॒र्गो लो॒कः। तद्वै॒व्यं क्ष॒त्रम्। सा श्रीः॑।
तद्व॒ध्नस्य॑ वि॒ष्टप॑म्। तथ॒स्वारा॑ज्यमुच्यते॥३९॥

त्रिं॒श॒तमौ॒र्द्धह॒णानि॑ जु॒होति॑। त्रिं॒श॒दक्ष॑रा वि॒राट्। अन्नं
वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॑म॒व॒ रुन्धे॑। त्रे॒धा वि॒भज्य॑ दे॒वता॑
जु॒होति॑। त्र्या॒वृ॒तो वै दे॒वाः। त्र्या॒वृ॒त इ॒मे लो॒काः। ए॒षां
लो॒काना॑मा॒प्त्यै। ए॒षां लो॒कानां॑ क्लृ॒प्त्यै। अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्प्रा॒णाः
क्रा॑मन्ति॥४०॥

यो दी॒क्षाम॑तिरे॒चय॑ति। स॒प्ता॒हं प्र॒चर॑न्ति। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः
प्रा॒णाः। प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒ रुन्धे॑।
पू॒र्णा॒हुति॑मु॒त्त॒मां जु॒होति॑। सर्व॑ वै पू॒र्णा॒हुतिः॑। सर्व॑मे॒वाप्नो॑ति।
अथो॑ इ॒यं वै पू॒र्णा॒हुतिः॑। अ॒स्यामे॒व प्र॒ति ति॑ष्ठति॥४१॥

रुन्धे प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒ रुन्ध॑ उच्यते क्रा॒मन्ति ति॑ष्ठति॥१०॥ [१०]

प्र॒जाप॑तिर॒श्वमे॒धम॑सृजत। तं सृ॒ष्टं न किञ्च॑नोद॒यच्छ॑त्। तं
वै॒श्वदे॒वान्ये॒वोद॑यच्छन्। यद्वै॒श्वदे॒वानि॑ जु॒होति॑। य॒ज्ञस्यो॑द्य॒त्यै।
स्वाहाऽऽधि॑मा॒धी॒ताय॑ स्वाहा॑। स्वाहाऽधी॑तं॒ मन॑से स्वाहा॑।
स्वाहा॑ मनः॑ प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑। का॒य स्वाहा॑ कस्मै॑
स्वाहा॑ क॒तम॑स्मै स्वाहे॑ति प्रा॒जाप॑त्ये॒ मुख्ये॑ भवतः।

प्रजापतिमुखाभिरेवैनं देवताभिरुद्यच्छते॥४२॥

अदित्यै स्वाहाऽदित्यै मह्यै स्वाहाऽदित्यै सुमृडीकायै
स्वाहेत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनं प्रतिष्ठायोद्यच्छते।
सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै
स्वाहेत्याह। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनमुद्यच्छते। पूष्णे स्वाहा
पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहेत्याह। पशवो
वै पूषा। पशुभिरेवैनमुद्यच्छते। त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय
स्वाहा त्वष्ट्रे पुरुरूपाय स्वाहेत्याह। त्वष्टा वै पशूनां
मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति। अथो
रूपैरेवैनमुद्यच्छते। विष्णवे स्वाहा विष्णवे निखुर्यपाय
स्वाहा विष्णवे निभूयपाय स्वाहेत्याह। यज्ञो वै विष्णुः।
यज्ञायैवैनमुद्यच्छते। पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। प्रत्युत्तब्ध्यै
सयत्वाय॥४३॥

यच्छते पुरुरूपाय स्वाहेत्याहाद्यौ च॥११॥ [११]

सवित्रमष्टाकपालं प्रातर्निर्वपति। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रं
प्रातस्सवनम्। प्रातस्सवनादेवैनं गायत्रियाश्छन्दसोऽधि
निर्मिमीते। अथो प्रातस्सवनमेव तेनाप्रोति। गायत्रीं छन्दः।
सवित्रे प्रसवित्र एकादशकपालं मध्यन्दिने। एकादशाक्षरा
त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभं माध्यन्दिनं सवनम्। माध्यन्दिनादेवैनं
सवनान्त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते॥४४॥

अथो माध्यन्दिनमेव सर्वनं तेनाप्रोति। त्रिष्टुभं छन्दः। सवित्र
 आसवित्रे द्वादशकपालमपराह्णे। द्वादशाक्षरा जगती। जागती
 तृतीयसवनम्। तृतीयसवनादेवैनं जगत्याश्छन्दसोऽधि
 निर्मिमीते। अथो तृतीयसवनमेव तेनाप्रोति। जगतीं
 छन्दः। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः। इह
 धृतिस्स्वाहेह विधृतिस्स्वाहेह रन्तिस्स्वाहेह रमन्तिस्स्वाहेति
 चतस्र आहुतीर्जुहोति॥४५॥

चतस्रो दिशः। दिग्भिरेवैनं परिगृह्णाति। आश्वत्थो
 व्रजो भवति। प्रजापतिर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं
 कृत्वा। सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्।
 यदाश्वत्थो व्रजो भवति। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति॥४६॥

त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते जुहोति नवं च॥१२॥ [१२]

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामित्याह। ब्राह्मण एव
 ब्रह्मवर्चसं दधाति। तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्यजायत।
 आऽस्मिन्नाष्ट्रे राज्ञ्यं इषव्यंशूरो महारथो जायतामित्याह।
 राज्ञ्यं एव शौर्यं महिमानं दधाति। तस्मात्पुरा राज्ञ्यं
 इषव्यंशूरो महारथोऽजायत। दोग्ध्रीं धेनुरित्याह।
 धेन्वामेव पयो दधाति। तस्मात्पुरा दोग्ध्रीं धेनुरजायत।
 वोढाऽनुङ्घानित्याह॥४७॥

अनुङ्घ्येव वीर्यं दधाति। तस्मात्पुरा वोढाऽनुङ्घानजायत।

आशुस्सप्तिरित्याह। अश्वं एव ज्वं दधाति। तस्मात्पुराऽऽशुरश्वोऽजा
पुरन्धिर्योषेत्याह। योषित्येव रूपं दधाति। तस्मात्स्त्री युवतिः
प्रिया भावुका। जिष्णू रथेष्ठा इत्याह। आ ह वै तत्र जिष्णू
रथेष्ठा जायते॥४८॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। सभेयो युवेत्याह। यो वै पूर्ववयसी।
स सभेयो युवा। तस्माद्युवा पुमान्प्रियो भावुकः। आऽस्य
यजमानस्य वीरो जायतामित्याह। आ ह वै तत्र यजमानस्य
वीरो जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। निकामेनिकामे नः
पर्जन्यो वर्षत्वित्याह। निकामेनिकामे ह वै तत्र पर्जन्यो
वर्षति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। फलिन्यो न ओषधयः
पच्यन्तामित्याह। फलिन्यो ह वै तत्रौषधयः पच्यन्ते। यत्रैतेन
यज्ञेन यजन्ते। योगक्षेमो नः कल्पतामित्याह। कल्पते ह वै
तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते ॥४९॥

अनुष्ठानित्याह जायते वर्षति सप्त च॥१३॥ [१३]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्त्रश्वमेधमधत्त।
तं देवा अब्रुवन्। एष वाव यज्ञः। यदश्वमेधः। अप्येव
नोत्रास्त्विति। तेभ्य एतान्नहोमान्प्रायच्छत्। तानजुहोत्। तैर्वै
स देवानप्रीणात्। यदन्नहोमाञ्जुहोति॥५०॥

देवानेव तैर्यजमानः प्रीणाति। आज्येन जुहोति। अग्नेर्वा
एतद्रूपम्। यदाज्यम्। यदाज्येन जुहोति। अग्निमेव
तत्प्रीणाति। मधुना जुहोति। महृत्यै वा एतद्देवतायै रूपम्।

यन्मधुं। यन्मधुना जुहोति॥५१॥

म॒ह॒तीमे॒व तद्दे॒वतां॑ प्रीणाति। त॒ण्डु॒लैर्जु॑होति। वसू॑नां
वा ए॒तद्रू॒पम्। यत्त॑ण्डुलाः। यत्त॑ण्डुलैर्जु॑होति। वसू॑ने॒व
तत्प्री॑णाति। पृथु॑कैर्जुहोति। रु॒द्राणां॑ वा ए॒तद्रू॒पम्।
यत्पृथु॑काः। यत्पृथु॑कैर्जुहोति॥५२॥

रु॒द्राने॒व तत्प्री॑णाति। ला॒जैर्जु॑होति। आ॒दि॒त्यानां॑ वा
ए॒तद्रू॒पम्। यल्ला॒जाः। यल्ला॒जैर्जु॑होति। आ॒दि॒त्याने॒व
तत्प्री॑णाति। क॒र॒म्बैर्जु॑होति। वि॒श्वेषां॑ वा ए॒तद्दे॒वानां॑ रू॒पम्।
यत्क॒र॒म्बाः॑। यत्क॒र॒म्बैर्जु॑होति॥५३॥

वि॒श्वाने॒व तद्दे॒वान्प्री॑णाति। धा॒नाभिर्जु॑होति। नक्ष॑त्राणां
वा ए॒तद्रू॒पम्। यद्धा॒नाः। यद्धा॒नाभिर्जु॑होति। नक्ष॑त्राण्ये॒व
तत्प्री॑णाति। स॒क्तुभिर्जु॑होति। प्र॒जाप॑तेर्वा ए॒तद्रू॒पम्।
यथ्स॑क्तवः। यथ्स॑क्तुभिर्जुहोति॥५४॥

प्र॒जाप॑तिमे॒व तत्प्री॑णाति। म॒सू॒स्यैर्जु॑होति। सर्वा॑सां वा
ए॒तद्दे॒वता॑नां रू॒पम्। यन्म॒सू॒स्यानि॑। यन्म॒सू॒स्यैर्जु॑होति।
सर्वा॑ ए॒व तद्दे॒वताः॑ प्रीणाति। प्रि॒यङ्गु॒तण्डु॒लैर्जु॑होति।
प्रि॒याङ्गा॑ ह॒ वै ना॒मे॒ते। ए॒तैर्वै दे॒वा अ॒श्व॒स्याङ्गानि॑
सम॑दधुः। यत्प्रि॒यङ्गु॒तण्डु॒लैर्जु॑होति। अ॒श्व॒स्यै॒वाङ्गानि॑
सं॒द॒धाति॑। द॒शान्ना॑नि जुहोति। द॒शाक्ष॑रा वि॒राट्।
वि॒राट्कृ॒त्स्नस्या॒न्नाद्य॒स्याव॑रुध्यै॥५५॥

जुहोति मधुना जुहोति पृथुकैर्जुहोति क्रम्बैर्जुहोति सक्तुभिर्जुहोति प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति चत्वारि च
(अन्नहोमानाज्येनाग्नेर्मधुना तण्डुलैः पृथुकैर्लाजैः क्रम्बैर्धानाभिस्सक्तुभिर्मसूयैः प्रियङ्गुतण्डुलैर्दशान्नानि
द्वादश।)॥१४॥

[१४]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। त९ सृष्ट९ रक्षा९स्यजिघा९सन्।
स एतान्प्रजापतिर्नक्त९ होमानपश्यत्। तानंजुहोत्। तैर्वै
स यज्ञाद्रक्षा९स्यपाहन्। यन्नक्त९ होमाञ्जुहोति। यज्ञादेव
तैर्यजमानो रक्षा९स्यप हन्ति। आज्येन जुहोति। वज्रो वा
आज्यम्। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षा९स्यप हन्ति॥५६॥

आज्यस्य प्रतिपदं करोति। प्राणो वा आज्यम्। मुखत
एवास्य प्राणं दधाति। अन्नहोमाञ्जुहोति। शरीरवदेवाव
रुन्धे। व्यत्यासं जुहोति। उभयस्यावरुध्यै। नक्तं जुहोति।
रक्षसामपहत्यै। आज्येनान्ततो जुहोति॥५७॥

प्राणो वा आज्यम्। उभयत एवास्य प्राणं दधाति।
पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च। एकस्मै स्वाहेत्याह। अस्मिन्नेव
लोके प्रतितिष्ठति। द्वाभ्या९ स्वाहेत्याह। अमुष्मिन्नेव
लोके प्रति तिष्ठति। उभयोरैव लोकयोः प्रति तिष्ठति।
अस्मि९श्चामुष्मि९श्च। शतायु स्वाहेत्याह। शतायुर्वै
पुरुषश्शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमव रुन्धे। सहस्रायु
स्वाहेत्याह। आयुर्वै सहस्रम्। आयुरेवाव रुन्धे। सर्वस्मै
स्वाहेत्याह। अपरिमितमेवाव रुन्धे॥५८॥

एव यज्ञाद्रक्षा९स्यपहन्त्यन्ततो जुहोति शतायु स्वाहेत्याह सप्त च॥१५॥

[१५]

प्रजापतिं वा एष ईप्सुतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति।
 अथो आहुः। सर्वाणि भूतानीति। एकस्मै स्वाहेत्याह।
 प्रजापतिर्वा एकः। तमेवाप्नोति। एकस्मै स्वाहा द्वाभ्यां
 स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। अभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमेति।
 एकोत्तरं जुहोति॥५९॥

एकवदेव सुवर्गं लोकमेति। सन्ततं जुहोति। सुवर्गस्य
 लोकस्य सन्तत्यै। शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वै
 पुरुषश्शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमवरुन्धे। सहस्राय
 स्वाहेत्याह। आयुर्वै सहस्रम्। आयुरेवाव रुन्धे। अयुताय
 स्वाहा नियुताय स्वाहा प्रयुताय स्वाहेत्याह॥६०॥

त्रयं इमे लोकाः। इमानेव लोकानव रुन्धे। अर्बुदाय
 स्वाहेत्याह। वाग्वा अर्बुदम्। वाचमेवाव रुन्धे। न्यर्बुदाय
 स्वाहेत्याह। यो वै वाचो भूमा। तत्र्यर्बुदम्। वाच एव
 भूमानव रुन्धे। समुद्राय स्वाहेत्याह ॥६१॥

समुद्रमेवाप्नोति। मध्याय स्वाहेत्याह। मध्यमेवाप्नोति।
 अन्ताय स्वाहेत्याह। अन्तमेवाप्नोति। परार्धाय स्वाहेत्याह।
 परार्धमेवाप्नोति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्याह।
 रात्रिर्वा उषाः। अहर्व्युष्टिः। अहोरात्रे एवावरुन्धे। अथो
 अहोरात्रयोरेव प्रतितिष्ठति। ता यदुभयीर्दिवा वा नक्तं
 वा जुहुयात्। अहोरात्रे मोहयेत्। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै

स्वाहो॑दे॒ष्यते स्वाहो॑द्यते स्वाहेत्यनु॑दिते जुहोति। उदि॑ताय
स्वाहा॑ सुव॒र्गाय स्वाहा॑ लो॒काय स्वाहेत्युदि॑ते जुहोति।
अ॒होरा॒त्रयो॒रव्य॑तिमोहाय॥६२॥

एकोत्तरं जुहोति प्रयुताय स्वाहेत्याह समुद्राय स्वाहेत्याहाहव्युष्टिस्सप्त च॥१६॥ [१६]

वि॒भूर्मा॒त्रा प्र॒भूः पि॒त्रेत्य॑श्वना॒मानि॑ जुहोति। उ॒भयो॑रे॒वैनं॑
लो॒कयो॑र्नाम॒धेयं॑ गमयति। आ॒य॑नाय स्वाहा प्रा॒य॑णाय
स्वाहेत्यु॑द्वावाञ्जुहोति। सर्व॑मे॒वैन॒मस्क॑न्न॒ सुव॒र्गं लो॒कं
ग॑मयति। अ॒ग्नये॒ स्वाहा॒ सोमा॑य स्वाहेति॑ पूर्॒वहो॑माञ्जुहोति।
पूर्व॑ ए॒व द्वि॑षन्तं भ्रातृ॒व्यम॑ति॒ क्राम॑ति। पृथि॒व्यै
स्वाहा॒ऽन्तरि॑क्षाय स्वाहेत्या॑ह। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। अ॒ग्नये॒
स्वाहा॒ सोमा॑य स्वाहेति॑ पूर्॒वदी॒क्षा जु॑होति। पूर्व॑ ए॒व द्वि॑षन्तं
भ्रातृ॒व्यम॑ति॒ क्राम॑ति ॥६३॥

पृथि॒व्यै स्वाहा॒ऽन्तरि॑क्षाय स्वाहेत्ये॒कवि॑ः॒शिनीं॑ दी॒क्षां
जु॑होति। ए॒कवि॑ः॒शति॑र्वै दे॒वलो॒काः। द्वा॒द॒श मा॒साः
प॒ञ्च॒र्त॒वः। त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दित्य ए॒कवि॑ः॒शः। ए॒ष
सु॒व॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्टौ। भुवो॑ दे॒वानां॑
क॒र्म॒णेत्यु॑तुदीक्षा जुहोति। ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्पयति। अ॒ग्नये॒
स्वाहा॑ वा॒यवे॒ स्वाहेति॑ जुहोत्यन॑न्तरित्यै॥६४॥

अ॒र्वा॒ङ्य॒ज्ञस्संक्रा॑म॒त्वित्या॑प्तीर्जुहोति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑प्त्यै।
भूतं॑ भव्यं॑ भवि॒ष्यदि॑ति॒ पर्या॑प्तीर्जुहोति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑

पर्याप्त्यै। आ मे गृहा भवन्वित्याभूर्जुहोति। सुवर्गस्य
 लोकस्याभूत्यै। अग्निना तपोऽन्वभवदित्यनुभूर्जुहोति।
 सुवर्गस्य लोकस्यानुभूत्यै। स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहेति
 समस्तानि वैश्वदेवानि जुहोति। समस्तमेव द्विषन्तं
 भ्रातृव्यमतिं क्रामति॥६५॥

द्व्यस्स्वाहा हनूभ्याः स्वाहेत्यङ्गहोमाञ्जुहोति। अङ्गे अङ्गे वै
 पुरुषस्य पाप्मोषं श्लिष्टः। अङ्गादङ्गादेवेन पाप्मनस्तेन मुञ्चति।
 अञ्जेताय स्वाहा कृष्णाय स्वाहा श्वेताय स्वाहेत्यश्वरूपाणि
 जुहोति। रूपैरेवेन समर्धयति। ओषधीभ्यस्स्वाहा
 मूलैभ्यस्स्वाहेत्योषधिहोमाञ्जुहोति। द्वय्यो वा ओषधयः।
 पुष्पैभ्योऽन्याः फलं गृह्णन्ति। मूलैभ्योऽन्याः। ता एवोभयीरव
 रुन्धे॥६६॥

वनस्पतिभ्यस्स्वाहेति वनस्पतिहोमाञ्जुहोति। आरण्यस्यान्नाद्यस्यावरु
 मेषस्त्वा पचतैरवत्वित्यपाव्यानि जुहोति। प्राणा वै देवा
 अपाव्याः। प्राणानेवाव रुन्धे। कूप्याभ्यस्स्वाहाद्व्यस्स्वाहेत्यपा
 होमाञ्जुहोति। अप्सु वा आपः। अन्नं वा आपः। अद्ध्यो वा
 अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते। तदव रुन्धे॥६७॥

पूर्वदीक्षा जुहोति पूर्व एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं क्रामत्यनन्तरित्यै क्रामति रुन्धे जायत एकं च॥१७॥

[१७]

अम्भांसि जुहोति। अयं वै लोकोऽम्भांसि। तस्य

वसुवोऽधिपतयः। अग्निज्योतिः। यदम्भांसि जुहोति।
 इममेव लोकमव रुन्धे। वसूनां सायुज्यं गच्छति।
 अग्निं ज्योतिरव रुन्धे। नभांसि जुहोति। अन्तरिक्षं वै
 नभांसि॥६८॥

तस्य रुद्रा अधिपतयः। वायुज्योतिः। यन्नभांसि जुहोति।
 अन्तरिक्षमेवाव रुन्धे। रुद्राणां सायुज्यं गच्छति। वायुं
 ज्योतिरव रुन्धे। महांसि जुहोति। असौ वै लोको
 महांसि। तस्यादित्या अधिपतयः। सूर्यो ज्योतिः॥६९॥

यन्महांसि जुहोति। अमुमेव लोकमव रुन्धे। आदित्यानां
 सायुज्यं गच्छति। सूर्यं ज्योतिरव रुन्धे। नमो राज्ञे नमो
 वरुणायेति यव्यानि जुहोति। अन्नाद्यस्यावरुध्यै। मयोभूर्वातो
 अभि वातून्ना इति गव्यानि जुहोति। पशूनामवरुध्यै।
 प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेति संततिहोमाञ्जुहोति।
 सुवर्गस्य लोकस्य संतत्यै ॥७०॥

सिताय स्वाहाऽसिताय स्वाहेति प्रमुक्तीर्जुहोति। सुवर्गस्य
 लोकस्य प्रमुक्त्यै। पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह।
 यथायजुरेवैतत्। दत्त्वते स्वाहाऽदन्तकाय स्वाहेति
 शरीरहोमाञ्जुहोति। पितृलोकमेव तैर्यजमानोऽव रुन्धे।
 कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्तिति परिधीन् युनक्ति। इमे वै
 लोकाः परिधयः। इमानेवास्मै लोकान् युनक्ति। सुवर्गस्य
 लोकस्य समष्ट्यै॥७१॥

यः प्राणतो य आत्मदा इति महिमानौ जुहोति। सुवर्गो वै लोको महः। सुवर्गमेव ताभ्यां लोकं यजमानोऽव रुन्धे। आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामिति समस्तानि ब्रह्मवर्चसानि जुहोति। ब्रह्मवर्चसमेव तैर्यजमानोऽव रुन्धे। जज्ञि बीजमिति जुहोत्यनन्तरित्यै। अग्नये समनमत्पृथिव्यै समनमदिति सन्नतिहोमाञ्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य सन्नत्यै। भूताय स्वाहा भविष्यते स्वाहेति भूताभव्यौ होमौ जुहोति। अयं वै लोको भूतम्॥७२॥

असौ भविष्यत्। अनयोरेव लोकयोः प्रतितिष्ठति। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्यावरुध्यै। यदक्रन्दः प्रथमं जायमान इत्यश्वस्तोमीयं जुहोति। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्य जित्यै। सर्वमेव तेनाप्रोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन यजते॥७३॥

य उ चैनमेवं वेद। यज्ञं रक्षांस्यजिघांसन्। स एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानपश्यत्। तान्जुहोत्। तैर्वै स यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं होमाञ्जुहोति। यज्ञादेव तैर्यजमानो रक्षांस्यपहन्ति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्यन्ततो जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥७४॥

वै नभांसि सूर्यो ज्योतिस्सन्तत्यै समष्ट्यै भूतं यजते नवं च॥१८॥ [१८]

एकयूपो वैकादशिनी वा। अन्येषां यज्ञानां यूपा भवन्ति। एकविंशिन्यश्वमेधस्य। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै।

बैल्वो वा खादिरो वा पालाशो वा। अन्येषां यज्ञक्रतूनां
यूपा भवन्ति। राज्जुदाल एकविंशत्यरत्निरश्वमेधस्य।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। नान्येषां पशूनां तेजुन्या
अवद्यन्ति। अवद्यन्त्यश्वस्य॥ ७५॥

पाप्मा वै तेजुनी। पाप्मनोऽपहत्यै। प्लक्षशाखायामन्येषां
पशूनामवद्यन्ति। वेतसशाखायामश्वस्य। अप्सुयोनिर्वा
अश्वः। अप्सुजो वेतसः। स्व एवास्य योनावव द्यति।
यूपेषु ग्राम्यान्पशून्नियुञ्जन्ति। आरोकेष्वारण्यान्धारयन्ति।
पशूनां व्यावृत्त्यै। आ ग्राम्यान्पशूल्लभन्ते। प्रारण्यान्त्सृजन्ति।
पाप्मनोऽपहत्यै॥ ७६॥

अश्वस्य व्यावृत्त्यै त्रीणि च॥ १९॥

[१९]

राज्जुदालमग्निष्ठं मिनोति। भ्रूणहत्याया अपहत्यै।
पौतुद्रवावभितो भवतः। पुण्यस्य गन्धस्यावरुध्यै।
भ्रूणहत्यामेवास्मादपहत्यै। पुण्येन गन्धेनोभयतः परि
गृह्णाति। षड्बैल्वो भवन्ति। ब्रह्मवर्चसस्यावरुध्यै। षड्वादिराः।
तेजसोऽवरुध्यै॥ ७७॥

षड्वालाशाः। सोमपीथस्यावरुध्यै। एकविंशतिस्संपद्यन्ते।
एकविंशतिर्वै देवल्लोकाः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रय
इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। शतं पशवो भवन्ति॥ ७८॥

श॒तायुः पुरु॑षश्श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्येवेन्द्रि॒ये प्रति॑ तिष्ठति।
 सर्वं॑ वा अ॒श्वमे॒ध्याप्रो॑ति। अप॑रिमिता भवन्ति।
 अप॑रिमित॒स्यावरु॑च्यै। ब्र॒ह्मवा॒दिनो॑ वदन्ति। कस्मा॑त्स॒त्यात्।
 दक्षि॑णतो॑ऽन्येषां॑ पशूनाम॑व॒द्यन्ति॑। उ॒त्तर॒तोऽश्व॑स्येति॑। वा॒रुणो॑
 वा अश्वः॑॥७९॥

ए॒षा वै वरु॑णस्य॒ दिक्। स्वाया॑मे॒वास्यं॑ दि॒श्यव॑द्यति।
 यदित॑रेषां पशूनाम॑व॒द्यति॑। श॒तदे॒वत्यं॑ तेनाव॑ रुन्धे।
 चिते॑ऽग्नावधि॑ वैत॒से कटे॑ऽश्वं चिनोति। अ॒प्सुयो॑निर्वा
 अश्वः॑। अ॒प्सुजो॑ वैत॒सः। स्व ए॒वैनं॑ योनौ॒ प्रति॑ष्ठापयति।
 पुर॑स्ता॒त्प्रत्य॑श्च॒ तूप॑रं चिनोति। प॒श्चात्प्रा॒चीनं॑ गोमृ॒गम्॥८०॥

प्रा॒णापा॒नावे॒वास्मि॑न्स॒म्यश्चौ॑ दधाति। अश्वं॑ तूप॑रं
 गोमृ॒गमि॑ति॒ सर्व॑हुत॑ ए॒ताञ्जु॑होति। ए॒षां लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै।
 आ॒त्मना॑ऽभि जु॑होति। सा॒त्मान॑मे॒वैन॑ सत॑नुं करोति।
 सा॒त्माऽमु॑ष्मि॒ल्लोके॑ भवति। य ए॒वं वेद॑। अथो॒ वसो॑रेव
 धारां॑ तेनाव॑ रुन्धे। इ॒लुव॑र्दाय॒ स्वाहा॑ बलि॒वर्दाय॑
 स्वाहे॒त्याह॑। सं॒वत्स॑रो वा इ॒लुव॑र्दः। प॒रिव॑त्स॒रो बलि॑वर्दः।
 सं॒वत्स॑रादे॒व प॑रिव॒त्सरा॑दायु॒रव॑ रुन्धे। आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति।
 तस्मा॑दश्वमे॒धया॒जी ज॒रसा॑ वि॒स्रसा॑मुं लो॒कमे॑ति॥८१॥

तेज॒सोऽवरु॑च्यै भवन्त्यश्वौ गोमृ॒गमि॑लुव॑र्दश्च॒त्वारि॑ च॥२०॥ [२०]

ए॒कवि॑ंशो॑ऽग्नि॑र्भवति। ए॒कवि॑ंश॒स्स्तोमः॑। ए॒कवि॑ंशति॒र्यूपाः॑।

यथा वा अश्वा वरुषभा वा वृषाणस्सङ्स्फुरेरन्। एवमेव
तथ्स्तोमास्सङ्स्फुरन्ते। यदेकविंशः। ते यथ्समृच्छेरन्।
हन्त्येतस्य यज्ञः। द्वादश एवाग्निस्स्यादित्याहुः। द्वादशस्तोमः॥८२॥

एकादश यूपाः। यद्द्वादशोऽग्निर्भवति। द्वादश मासास्संवत्सरः।
संवत्सरेणैवास्मा अन्नमव रुन्धे। यद्दश यूपा भवन्ति।
दशाक्षरा विराट्। अत्र विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। य
एकादशः। स्तन एवास्यै सः॥८३॥

दुह एवैनां तेन। तदाहुः। यद्द्वादशोऽग्निस्स्याद्द्वादशस्तोम
एकादश यूपाः। यथा स्थूरिणा यायात्। तादृक्तत्।
एकविंश एवाग्निस्स्यादित्याहुः। एकविंशस्तोमः।
एकविंशतिर्यूपाः। यथा प्रष्टिभिर्याति। तादृगेव तत्॥८४॥

यो वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभो वेद। ककुद्ध राज्ञा
भवति। एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशस्तोमः।
एकविंशतिर्यूपाः। एता वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभः। य एवं
वेद। ककुद्ध राज्ञा भवति। यो वा अश्वमेधे त्रीणि शीर्षाणि
वेद। शिरो ह राज्ञा भवति। एकविंशोऽग्निर्भवति।
एकविंशस्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः। एतानि वा अश्वमेधे
त्रीणि शीर्षाणि। य एवं वेद। शिरो ह राज्ञा भवति॥८५॥

द्वादशस्तोमस्स एव तच्छिरो ह राज्ञा भवति षट् च॥२१॥ [२१]

देवा वा अश्वमेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्वः

प्राजा॑नात्। यद॑श्वमे॒धेऽश्वे॑न॒ मे॒ध्येनो॑द॒श्चो ब॑हिष्पवमा॒नः
स॑र्पन्ति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ प्र॒ज्ञा॑त्यै। न वै म॑नुष्य॑स्सु॒व॒र्गं
लो॒कम॑ञ्ज॒सा वेद॑। अ॒श्वो वै सु॑व॒र्गं लो॒कम॑ञ्ज॒सा वेद॑।
यदु॑द्गा॒तोद्गा॑यै॒त्। यथा॑ क्षे॒त्रज्ञो॑ऽन्येन॑ प॒था प्र॑तिपा॒दयै॑त्।
ता॒दृक्त॑त्॥८६॥

उ॒द्गा॒तार॑म॒प॒रु॒ध्य। अ॒श्वमु॒द्गी॒थाय॑ वृणीते। यथा॑ क्षे॒त्रज्ञो॑ऽञ्ज॒सा
न॑यति। ए॒वमे॒वैन॑म॒श्वस्सु॒व॒र्गं लो॒कम॑ञ्ज॒सा न॑यति। पु॒च्छं म॒न्वा
र॑भन्ते। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै। हिं क॑रोति। सा॒मैवा॒कः।
हिं क॑रोति। उ॒द्गी॒थ ए॒वास्य॑ सः॥८७॥

वड॑बा॒ उप॑ रुन्धन्ति। मि॒थुन॒त्वाय॑ प्र॒ज्ञा॑त्यै। अथो॒
यथो॑पगा॒तार॑ उप॒गाय॑न्ति। ता॒दृगे॒व तत्। उद॑गासीद॒श्चो
मे॒ध्य इ॒त्याह॑। प्रा॒जाप॒त्यो वा अ॒श्वः। प्र॒जाप॑तिरु॒द्गी॒थः।
उ॒द्गी॒थमे॒वाव॑ रुन्धे। अथो॑ ऋ॒क्साम॑यो॒रेव॑ प्र॒ति ति॑ष्ठति।
हि॒र॒ण्येनो॒पाक॑रोति। ज्योति॒र्वै हि॒र॒ण्यम्। ज्योति॑रे॒व मु॑ख॒तो
द॑धाति। यज॑माने च प्र॒जासु॑ च। अथो॒ हि॒र॒ण्यज्योति॑रे॒व
यज॑मानस्सु॒व॒र्गं लो॒कमे॑ति॥८८॥

तथ्स॒ उ॒पाक॑रोति च॒त्वारि॑ च॥२२॥ [२२]

पु॒रु॒षो वै य॒ज्ञः। य॒ज्ञः प्र॒जाप॑तिः। यद॑श्वे॒ प॒शून्नि॑युञ्जन्ति।
य॒ज्ञादे॒व तद्य॒ज्ञं प्र॑यु॒ङ्क्ते। अ॒श्वं तू॒परं॑ गो॒मृग॑म्। ता॒न॒ग्नि॒ष्ठ
आ॒ल॒भते॑। से॒ना॒मु॒खमे॒व तथ्स॑ऽश्र॒यति॑। तस्मा॑द्वा॒जमु॒खं भी॒ष्मं
भा॒वुक॑म्। आ॒ग्ने॒यं कृ॒ष्णग्री॑वं पु॒रस्ता॑ल॒लाटे॑। पूर्वा॑ग्निमे॒व तं

कुरुते॥८९॥

तस्मात्पूर्वाग्निं पुरस्तात्स्थापयन्ति। पौष्णमन्वञ्चम्। अन्नं वै
पूषा। तस्मात्पूर्वाग्नावाहार्यमा हरन्ति। ऐन्द्रापौष्णमुपरिष्ठात्।
ऐन्द्रो वै राजान्योऽन्नं पूषा। अन्नाद्येनैवैनमुभयतः परि गृह्णाति।
तस्माद्राजान्योऽन्नादो भावुकः। आग्नेयौ कृष्णग्रीवौ बाहुवोः।
बाहुवोरेव वीर्यं धत्ते॥९०॥

तस्माद्राजान्यो बाहुबलीभावुकः। त्वाष्ट्रौ लोमशसक्थौ
सक्थ्योः। सक्थ्योरेव वीर्यं धत्ते। तस्माद्राजान्यं
ऊरुबलीभावुकः। शितिपृष्ठौ बार्हस्पत्यौ पृष्ठे।
ब्रह्मवर्चसमेवोपरिष्ठाद्धत्ते। अथो कवचे एवैते अभितः
पर्यूहते। तस्माद्राजान्यस्सन्नद्धो वीर्यं करोति। धात्रे
पृषोदरमधस्तात्। प्रतिष्ठामेवैतां कुरुते। अथो इयं वै धाता।
अस्यामेव प्रति तिष्ठति। सौर्यं बलक्षं पुच्छे। उथ्सेधमेव
तङ्कुरुते। तस्मादुथ्सेधम्भये प्रजा अभिसंश्रयन्ति॥९१॥

॥नवमः प्रश्नः॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
तमष्टादशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमात्वाष्टादशिभिरवारुन्ध।
यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैरात्वा यजमानोऽवरुन्धे।
सव्वँत्सरस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः। द्वादश मासाः
पञ्चर्तवः॥१॥

सव्वँत्सरोऽष्टादशः। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। सव्वँत्सरमेव
तैरात्वा यजमानोऽवरुन्धे। अग्निष्टेऽन्यान्पशूनुपाकरोति।
इतरेषु यूपेष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवनवालभ्यन्ते
सवीर्यत्वाय। यदारण्यैस्संस्थापयेत्। व्यवस्येतां पितापुत्रौ।
व्यध्वानः क्रामेयुः। विदूरङ्गामयोग्रामान्तौ स्याताम्॥२॥

ऋषीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा
अरण्येष्वजायेरन्। तदाहुः। अपशवो वा एते। यदारण्याः।
यदारण्यैस्संस्थापयेत्। खिप्रे यजमानमरण्यं मृतं
हरेयुः। अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशून्नालभेत।
अनवरुद्धा अस्य पशवस्स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजेत्॥३॥

यज्ञवेशसङ्कुर्यात्। यत्पशून्नालभेत। तेनैव पशून्वरुन्धे।
यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजत्ययज्ञवेशसाय। अवरुद्धा अस्य पशवो
भवन्ति। न यज्ञवेशसम्भवति। न यजमानमरण्यम्मृतं
हरन्ति। ग्राम्यैस्संस्थापयति। एते वै पशवः खेमो

नाम। सं पितापुत्राववस्यतः। समध्वानः क्रामन्ति।
समन्तिकङ्ग्रामयोग्रामान्तौ भवतः। नख्वीकाः पुरुषव्याघ्राः
परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजायन्ते॥४॥

ऋतवस्यातामृजृजेथ्यतस्त्रीणि च॥१॥ [१]

प्रजापतिरकामयतोभौ लोकावव रुन्धीयेति। स
एतानुभयान्पशून्पश्यत्। ग्राम्याश्चरण्याश्च। तानालभत।
तैर्वै स उभौ लोकाववारुन्ध। ग्राम्यैरेव पशुभिरिमल्लोकमवारुन्ध।
आरण्यैरमुम्। यद्ग्राम्यान्पशूनालभते। इममेव तैर्लोकमव
रुन्धे। यदारण्यान्॥५॥

अमुनैः। अनवरुद्धो वा एतस्य सव्वँत्सर इत्याहुः। य
इतइतश्चातुर्मास्यानि सव्वँत्सरं प्रयुङ्क्त इति। एतावान् वै
सव्वँत्सरः। यच्चातुर्मास्यानि। यदेते चातुर्मास्याः पशव
आलभ्यन्ते। प्रत्यख्यमेव तैस्सव्वँत्सरय्यजमानोऽवरुन्धे।
वि वा एष प्रजया पशुभिर्ऋध्यते। यस्सव्वँत्सरं प्रयुङ्क्ते।
सव्वँत्सरस्सुवर्गो लोकः॥६॥

सुवर्गन्तु लोकत्रापराप्नोति। प्रजा वै पशव एकादशिनी।
यदेत एकादशिनाः पशव आलभ्यन्ते। साख्यादेव प्रजां
पशून् यजमानोऽवरुन्धे। प्रजापतिर्विराजमसृजत। सा
सृष्टाऽश्वमेधं प्राविशत्। तान्दशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तामाप्नोत्।
तामाप्त्वा दशिभिरवारुन्ध। यद्दशिनं आलभ्यन्ते॥७॥

विराजमेव तैराप्त्वा यजमानोऽवरुन्धे। एकादश दशत्

आलभ्यन्ते। एकादशाखरा त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभाः पशवः।
 पशून्नेवावरुन्धे। वैश्वदेवो वा अश्वः। नानादेवत्याः
 पशवो भवन्ति। अश्वस्य सर्वत्वाय। नानारूपा भवन्ति।
 तस्मान्नानारूपाः पशवः। बहुरूपा भवन्ति। तस्माद्बहुरूपाः
 पशवस्समृद्धौ॥८॥

आरण्याल्लोको दशिनं आलभ्यन्ते नानारूपाः पशवो द्वे च॥२॥ [२]

अस्मै वै लोकाय ग्राम्याः पशव आलभ्यन्ते।
 अमुष्मा आरण्याः। यद्ग्राम्यान्पशूनालभते। इममेव
 तैर्लोकमवरुन्धे। यदारण्यान्। अमुन्तैः। उभयांन्पशूनालभते।
 ग्राम्याःश्चारण्याःश्च। उभयोर्लोकयोरवरुद्धौ। उभयांन्पशूनालभते॥९॥
 ग्राम्याःश्चारण्याःश्च। उभयस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ। उभयांन्पशूनालभते।
 ग्राम्याःश्चारण्याःश्च। उभयेषां पशूनामवरुद्धौ। त्रयस्त्रयो
 भवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एषाल्लोकानामाप्त्यै। ब्रह्मवादिनो
 वदन्ति। कस्मात्सत्यात्॥१०॥

अस्मिल्लोके बहवः कामा इति। यत्समानीभ्यो
 देवताभ्योऽन्येऽन्ये पशव आलभ्यन्ते। अस्मिन्नेव
 तल्लोके कामान्दधाति। तस्मादस्मिल्लोके बहवः कामाः।
 त्रयाणात्रयाणां सह वपा जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः।
 त्र्यावृत इमे लोकाः। एषाल्लोकानामाप्त्यै। एषाल्लोकानाङ्कृत्यै।
 पर्यग्निकृतानारण्यानुत्सृजन्त्यहिंसायै॥११॥

अवरुद्धा उभयांन्पशूनालभते सत्यादहिंसायै॥३॥ [३]

युञ्जन्ति ब्रध्नमित्याह। असौ वा आदित्यो ब्रध्नः।
 आदित्यमेवास्मै युनक्ति। अरुषमित्याह। अग्निर्वा अरुषः।
 अग्निमेवास्मै युनक्ति। चरन्तमित्याह। वायुर्वै चरन्।
 वायुमेवास्मै युनक्ति। परितस्थुष इत्याह॥१२॥

इमे वै लोकाः परितस्थुषः। इमानेवास्मै लोकान् युनक्ति।
 रोचन्ते रोचना दिवीत्याह। नखत्राणि वै रोचना दिवि।
 नखत्राण्येवास्मै रोचयति। युञ्जन्त्यस्य काम्येत्याह।
 कामानेवास्मै युनक्ति। हरी विपंखसेत्याह। इमे वै हरी
 विपंखसा। इमे एवास्मै युनक्ति॥१३॥

शोणा धृष्णू नृवाहसेत्याह। अहोरात्रे वै नृवाहसा।
 अहोरात्रे एवास्मै युनक्ति। एता एवास्मै देवता युनक्ति।
 सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। केतुङ्कुण्वन्नकेतव इति ध्वजं
 प्रतिमुञ्चति। यश एवैनं राज्ञाङ्गमयति। जीमूतस्येव भवति
 प्रतीकमित्याह। यथायजुरेवैतत्। ये ते पन्थानस्सवितः
 पूर्व्यास इत्यध्वर्युर्यजमानवौचयत्यभिजित्यै॥१४॥

परा वा एतस्य यज्ञ एति। यस्य पशुरुपाकृतोऽन्यत्र
 वेद्या एति। एतस्स्तोतरेतेन पथा पुनरश्वमावर्तयासि न
 इत्याह। वायुर्वै स्तोता। वायुमेवास्य परस्तादधात्यावृत्यै।
 यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवञ्च एतदश्वस्य
 स्कन्दति। यदस्योपाकृतस्य लोमानि शीयन्ते। यद्वालेषु
 काचानावयन्ति। लोमान्येवास्य तथ्सम्भरन्ति॥१५॥

भूर्भुवस्सुव॒रिति॑ प्रा॒जाप॒त्याभि॒राव॑यन्ति। प्रा॒जाप॒त्यो
वा अश्वः॑। स्वयै॒वैन॑न्दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयन्ति। भू॒रिति॑
महि॑षी। भुव॒ इति॑ वा॒वाता॑। सुव॒रिति॑ परिवृ॒त्ती।
ए॒षाल्लो॑का॒नाम॑भिजि॒त्यै। हि॒र॒ण्ययाः॑ का॒चा भ॑वन्ति। ज्योति॒र्वै
हि॒र॒ण्यम्। रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः॥१६॥

ज्योति॑श्चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रश्च॑ स॒मीची॑ दधाति। स॒हस्र॑म्भवन्ति।
स॒हस्र॑स॒मि॒तस्सुव॑र्गो लो॒कः। सुव॑र्गस्य लो॒कस्या॑भिजि॒त्यै।
अप॒ वा ए॒तस्मा॒त्तेज॑ इन्द्रि॒यं प॒शव॑श्श्रीः क्रा॑मन्ति।
योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते। वस॑वस्त्वाऽञ्जन्तु गाय॒त्रेण॑ छन्द॒सेति॑
महि॑ष्य॒भ्यन॑क्ति। तेजो॒ वा आ॒ज्यम्। तेजो॑ गाय॒त्री।
तेज॑सै॒वास्मै॑ तेजोऽव॑रुन्धे॥१७॥

रु॒द्रास्त्वा॑ञ्जन्तु त्रैष्टु॒भेन॑ छन्द॒सेति॑ वा॒वाता॑। तेजो॒ वा
आ॒ज्यम्। इन्द्रि॒यत्रि॑ष्टुप्। तेज॑सै॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यमव॑रुन्धे।
आ॒दि॒त्यास्त्वा॑ऽञ्जन्तु जाग॑तेन॒ छन्द॒सेति॑ परिवृ॒त्ती। तेजो॒
वा आ॒ज्यम्। प॒शवो॑ जग॑ती। तेज॑सै॒वास्मै॑ प॒शूनव॑रुन्धे।
प॒त्नयो॑ऽभ्य॑ञ्जन्ति। श्रि॒या वा ए॒तद्रू॒पम्॥१८॥

यत्प॒त्नयः॑। श्रि॒यमे॒वास्मि॑न्तद॑धति। नास्मा॒त्तेज॑ इन्द्रि॒यं
प॒शव॑श्श्रीरप॑ क्रा॑मन्ति। ला॒जी ३ ज्छा॒ची ३ न्
यशो॑म॒माँ (4) इत्यति॑रिक्तम॒न्नम॑श्वा॒योपा॑हरन्ति।
प्र॒जामे॒वान्ना॒दीङ्कु॑र्वते। ए॒तद्दे॒वा अ॒न्नम॑त्तै॒तद॒न्नम॑द्धि प्रजाप॒त॒
इत्या॑ह। प्र॒जाया॑मे॒वान्नाद्य॑न्दधते। यदि॒ नाव॑जिघ्रै॑त्।

अ॒ग्निः प॒शुरा॑सी॒दित्य॑व॒घ्राप॑येत्। अव॑ ह॒व जि॑घ्रति।
 आ॒क्रान् वा॒जी क्र॑मैरत्य॑क्रमी॒द्वाजी॑ द्यौस्ते॑ पृ॒ष्ठं पृ॑थि॒वी
 स॒धस्थ॑मित्य॒श्वम॑नु॒मन्त्र॑यते। ए॒षाल्लो॑काना॒मभि॑जित्यै।
 समि॑द्धो अ॒ञ्जन्कृ॑दरं मती॒नामित्य॑श्व॒स्याप्रि॑यो भवन्ति
 सरू॑प॒त्याय॑॥१९॥

परित॑स्थुषु इत्या॑हेमे ए॒वास्मै॑ युन॒त्तद्य॑भिजित्यै भर॒न्त्यश्व॑मे॒धो रु॑न्धे रू॒पञ्जि॑घ्रति त्रीणि॑ च॥४॥—[४]

तेज॑सा॒ वा ए॒ष ब्र॑ह्मवर्च॒सेन॒ व्यृ॑द्ध्यते। योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते।
 होता॑ च ब्र॒ह्मा च॑ ब्र॒ह्मोद्य॑वँदतः। तेज॑सा चै॒वैनं॑ ब्रह्मवर्च॒सेन॑ च
 सम॑र्धयतः। द॒खि॒णतो॑ ब्र॒ह्मा भ॑वति। द॒खि॒णत॑आ॒यत॑नो॒ वै
 ब्र॒ह्मा। बा॒रु॒हस्प॑त्यो वै ब्र॒ह्मा। ब्र॑ह्मवर्च॒समे॒वास्य॑ द॒खि॒णतो॑
 द॑धाति। तस्मा॒द्व॒खि॒णोऽर्धो॑ ब्रह्मवर्च॒सित॑रः। उ॒त्तर॑तो होता॑
 भवति॥२०॥

उ॒त्तर॑त॒आय॑तनो॒ वै होता॑। आ॒ग्नेयो॑ वै होता॑। तेजो॒ वा अ॒ग्निः।
 तेज॑ ए॒वास्यो॑त्तर॒तो द॑धाति। तस्मा॒दुत्त॑रोऽर्ध॒स्तेज॑स्वित॑रः।
 यूप॑म॒भितो॑ वदतः। य॒ज॒मा॒नदे॒वत्यो॑ वै यूपः। यज॑मानमे॒व
 तेज॑सा च ब्रह्मवर्च॒सेन॑ च॒ सम॑र्धयतः। कि॒ञ्चि॑ स्वि॒दासी॑त्पूर्व॒चित्ति॑रित्या॒ह
 द्यौर्वै॑ वृष्टिः पूर्॒वचित्तिः॥२१॥

दि॒वंमे॒व वृ॒ष्टि॒मव॑रुन्धे। कि॒ञ्चि॑ स्वि॒दासी॑द्बृ॒हद्व॒य इत्या॑ह। अ॒श्वो
 वै बृ॒हद्व॒यः। अ॒श्वमे॒वाव॑रुन्धे। कि॒ञ्चि॑ स्वि॒दासी॑त्पि॒शङ्गि॑लेत्या॒ह।
 रा॒त्रिर्वै॑ पि॒शङ्गि॑ला। रा॒त्रिमे॒वाव॑रुन्धे। कि॒ञ्चि॑ स्वि॒दासी॑त्पि॒लिप्पि॑लेत्या॒ह
 श्रीर्वै॑ पि॒लिप्पि॑ला। अ॒न्नाद्य॑मे॒वाव॑रुन्धे॥२२॥

कस्विंदेकाकी चरतीत्याह। असौ वा आदित्य एकाकी
चरति। तेज एवावरुन्धे। क उस्विञ्जायते पुनरित्याह।
चन्द्रमा वै जायते पुनः। आयुरेवावरुन्धे। किं
स्विद्धिमस्य भेषजमित्याह। अग्निर्वै हिमस्य भेषजम्।
ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे। किं स्विदावपनं महदित्याह॥२३॥

अयवै लोक आवपनम्महत्। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति।
पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्या इत्याह। वेदिवै परोऽन्तः
पृथिव्याः। वेदिमेवावरुन्धे। पृच्छामि त्वा भुवनस्य
नाभिमित्याह। यज्ञो वै भुवनस्य नाभिः। यज्ञमेवावरुन्धे।
पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेत इत्याह। सोमो वै
वृष्णो अश्वस्य रेतः। सोमपीथमेवावरुन्धे। पृच्छामि
वाचः परमं व्योमेत्याह। ब्रह्म वै वाचः परमं व्योम।
ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे॥२४॥

होता भवति वै वृष्टिः पूर्वचित्तिर्ब्राह्ममेवावरुन्धे महदित्याह सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतश्चत्वारि

च॥५॥ [५]

अप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति। योऽश्वमेधेन यजते।
प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेति संज्ञप्यमान आहुतीर्जुहोति।
प्राणानेवास्मिन्दधाति। नास्मात्प्राणा अपक्रामन्ति।
अवन्तीस्स्थावन्तीस्त्वाऽवन्तु। प्रियन्त्वा प्रियाणाम्।
वर्षिष्ठमाप्यानाम्। निधीनान्त्वा निधिपतिः हवामहे वसो
ममेत्याह। अपैवास्मै तद्धवते॥२५॥

अथो ध्रुवन्त्येवैनम्। अथो न्येवास्मै हुवते। त्रिः परियन्ति।
त्रयं इमे लोकाः। एभ्य एवैनल्लोकेभ्यो ध्रुवते। त्रिः पुनः
परियन्ति। षट्थसंपद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनन्ध्रुवते।
अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति॥२६॥

ये यज्ञे ध्रुवनन्तन्वते। नवकृत्वः परियन्ति। नव वै पुरुषे
प्राणाः। प्राणानेवात्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति। अम्बे
अम्बाल्यम्बिक इति पत्नीमुदानयति। अहृतैवैनम्। सुभगे
काम्पीलवासिनीत्याह। तप एवैनामुपनयति। सुवर्गे लोके
संप्रोर्ण्वाथामित्याह॥२७॥

सुवर्गमेवैनल्लोकङ्गमयति। आऽहमंजानि गर्भधमा
त्वमंजाऽसि गर्भधमित्याह। प्रजा वै पशवो गर्भः। प्रजामेव
पशूनात्मन्धत्ते। देवा वा अश्वमेधे पर्वमाने। सुवर्गल्लोकं न
प्राजानत्र। तमश्वः प्राजानात्। यत्सूचीभिरेसिपथान्कल्पयन्ति।
सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै। गायत्री त्रिष्टुब्जगतीत्याह॥२८॥

यथायजुरेवैतत्। त्रय्यस्सूच्यो भवन्ति। अयस्मय्यो रजता
हरिण्यः। अस्य वै लोकस्य रूपमयस्मय्यः। अन्तरिख्यस्य
रजताः। दिवो हरिण्यः। दिशो वा अयस्मय्यः। अवान्तरदिशा
रजताः। ऊर्ध्वा हरिण्यः। दिश एवास्मै कल्पयति। कस्त्वा
छति कस्त्वा विशास्तीत्याहाहिंसायै॥२९॥

अप॒ वा ए॒तस्माच्छ्री॑ रा॒ष्ट्रङ्का॑मति। योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते।
 ऊ॒र्ध्वामे॑ना॒मुच्छ्र॑यता॒दित्या॑ह। श्री॒र्वै रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः।
 श्रिय॑मे॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रमूर्ध्व॑मुच्छ्र॑यति। वे॒णुभा॒रङ्गिरा॑विवेत्या॒ह।
 रा॒ष्ट्रवै॑ भा॒रः। रा॒ष्ट्रमे॑वास्मै॒ पर्य॑हति। अथा॑स्या॒ मध्य॑मे॒धता॑मित्या॒ह।
 श्री॒र्वै रा॒ष्ट्रस्य॒ मध्य॑म्॥३०॥

श्रिय॑मे॒वावरु॑न्धे। शी॒ते वा॒ते पु॒नन्नि॒वेत्या॑ह। र॒खेमो॒ वै रा॒ष्ट्रस्य॑
 शी॒तो वा॒तः। र॒खेम॑मे॒वावरु॑न्धे। यद्ध॑रि॒णी यव॑म॒त्तीत्या॑ह। वि॒ड्वै
 ह॑रि॒णी। रा॒ष्ट्रय्य॑वः। वि॒शश्चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रश्च॑ स॒मीची॑ दधाति। न
 पुष्टं॑ प॒शु म॑न्यत॒ इत्या॑ह। तस्मा॑द्राजा॑ प॒शून् पु॒ष्यति॑॥३१॥

शू॒द्रा यद॑र्य॒जारा॒ न पो॑षाय॒ धना॑य॒तीत्या॑ह। तस्मा॑द्वैशीपु॒त्रत्रा॑भिषि॒ञ्चन्ते॑
 इ॒यय्य॑का श॒कुन्तिके॑त्या॒ह। वि॒ड्वै श॒कुन्तिका॑। रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः।
 वि॒शश्चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रश्च॑ स॒मीची॑ दधाति। आ॒हल॒मिति॑
 सर्प॑तीत्या॒ह। तस्मा॑द्रा॒ष्ट्राय॒ वि॒शस्स॑र्पन्ति। आ॒हत॑ङ्ग॒भे प॑स॒
 इत्या॑ह। वि॒ड्वै ग॒र्भः॥३२॥

रा॒ष्ट्रं प॑सः। रा॒ष्ट्रमे॒व वि॒श्याह॑न्ति। तस्मा॑द्रा॒ष्ट्रविं॑शङ्गातु॒कम्।
 मा॒ता च॑ ते पि॒ता च॑ त॒ इत्या॑ह। इ॒यवै॑ मा॒ता। अ॒सौ पि॒ता।
 आ॒भ्यामे॒वेन॑ परि॒ददा॑ति। अग्र॑वृ॒खस्य॑ रो॒हत॒ इत्या॑ह। श्री॒र्वै
 वृ॒खस्याग्र॑म्। श्रिय॑मे॒वावरु॑न्धे॥३३॥

प्रसु॑ला॒मीति॑ ते पि॒ता ग॒र्भे मु॒ष्टिम॑त॒सय॑दित्या॒ह। वि॒ड्वै ग॒र्भः।
 रा॒ष्ट्रम्मु॒ष्टिः। रा॒ष्ट्रमे॒व वि॒श्याह॑न्ति। तस्मा॑द्रा॒ष्ट्रविं॑शङ्गातु॒कम्।
 अप॒ वा ए॒तेभ्यः॑ प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति। ये य॒ज्ञेऽपू॑त॒व्वद॑न्ति।

दधि॒क्राव्णो॑ अ॒कारि॒षमि॑ति॒ सुर॒भि॒मती॒मृच॑वँदन्ति। प्रा॒णा वै
सु॒र॒भयः॑। प्रा॒णाने॒वात्म॑न्दधते। नै॒भ्यः प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति।
आपो॒ हि ष्ठा म॑यो॒भुव॒ इत्य॒द्भिर्मा॑र्जयन्ते। आपो॒ वै सर्वा॑
दे॒वताः॑। दे॒वता॑भिरे॒वात्मानं॑ पवयन्ते॥३४॥

राष्ट्रस्य मध्यं पुष्यति गर्भो रुन्धे दधते चत्वारि च॥७॥ [७]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जास्सृ॑ष्ट्वा प्रे॒णाऽनु॒ प्रावि॑शत्। ताभ्यः
पुन॒स्सम्भ॑वितु॒न्नाश॑क्रोत्। सो॑ऽब्रवीत्। ऋ॒ध्रव॑दि॒त्सः।
यो मे॒तः पुन॑स्सम्भ॒रदि॑ति। तन्दे॒वा अ॑श्वमे॒धेन॑व॒ सम॑भरन्।
ततो॒ वै त आ॑र्ध्रुवन्। यो॑ऽश्वमे॒धेन॑ यज॑ते। प्र॒जाप॑तिमे॒व
सम्भ॑रत्यु॒धोति॑। पु॒रुष॑माल॑भते॥३५॥

वैरा॒जो वै पु॑रुषः। वि॒राज॑मे॒वाल॑भते। अथो॒ अन्नं॑ वै
वि॒राट्। अन्न॑मे॒वावरु॑न्धे। अश्व॑माल॑भते। प्रा॒जाप॑त्यो वा
अश्वः॑। प्र॒जाप॑तिमे॒वाल॑भते। अथो॒ श्रीर्वा॑ एक॑शफम्।
श्रिय॑मे॒वावरु॑न्धे। गा॒माल॑भते॥३६॥

य॒ज्ञो वै गोः॑। य॒ज्ञमे॒वाल॑भते। अथो॒ अन्न॑वँ गोः।
अन्न॑मे॒वावरु॑न्धे। अ॒जा॒वी आल॑भते भू॒म्ने। अथो॒ पुष्टि॑र्वै भू॒मा।
पुष्टि॑मे॒वावरु॑न्धे। पर्य॑ग्निकृतं पु॒रुष॑श्चा॒र॒ण्याश्चो॒त्सृज॑न्त्यहि॑सायै।
उ॒भौ वा ए॒तौ प॒शू आल॑भ्येते। यश्चा॑व॒मो यश्च॑ पर॒मः।
तै॑ऽस्यो॒भयै॑ य॒ज्ञे ब॒द्धाः। अ॒भीष्टा॑ अ॒भिप्री॑ताः। अ॒भिजि॑ता
अ॒भिहु॑ता भवन्ति। नैन॑न्द॒ङ्गवः॑ प॒शवो॑ य॒ज्ञे ब॒द्धाः। अ॒भीष्टा॑
अ॒भिप्री॑ताः। अ॒भिजि॑ता अ॒भिहु॑ता हि॑सन्ति। यो॑ऽश्वमे॒धेन॑

यजंते। य उ चैनमेवैदं॥३७॥

लभते गामालभते परमोऽष्टौ च॥८॥

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन कृतेनायानामुत्तरेहन्।
एकविंशे प्रतिष्ठायां प्रति तिष्ठति। एकविंशत्प्रतिष्ठायां
ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि। ऋतवस्सर्व्वंत्सरः।
ऋतुष्वेव सर्व्वंत्सरे प्रतिष्ठायां देवता अभ्यारोहति। शक्ररयः
पृष्ठमभवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्येऽन्ये वा एते पशव
आलभ्यन्ते॥३८॥

उतेव ग्राम्याः। उतेवारण्याः। अहरेव रूपेण समर्धयति।
अथो अह एवैष बलिर्हियते। तदाहुः। अपशवो वा एते।
यदजावयश्चारण्याश्च। एते वै सर्वे पशवः। यद्गव्या इति।
गव्यान्पशूनुत्तमेऽहन्नालभते॥३९॥

तेनैवोभयान्पशूनवरुन्धे। प्राजापत्या भवन्ति। अनभिजितस्याभिजित्यै
सौरीर्नव श्वेता वशा अनूबन्ध्या भवन्ति। अन्त एव
ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। सोमाय स्वराज्ञेऽनोवाहावनद्वाहाविति
द्वन्द्विनः पशूनालभते। अहोरात्राणामभिजित्यै। पशुभिर्वा एष
व्युध्यते। योऽश्वमेधेन यजंते। छगलङ्कल्माषङ्किदिदिविद्विदीगयमिति
त्वाष्ट्रान्पशूना लभते। पशुभिरेवात्मानं समर्धयति।
ऋतुभिर्वा एष व्युध्यते। योऽश्वमेधेन यजंते। पिशङ्गास्त्रयो
वासन्ता इत्यृतुपशूनालभते। ऋतुभिरेवात्मानं समर्धयति।
आ वा एष पशुभ्यो वृश्च्यते। योऽश्वमेधेन यजंते। पर्यग्निकृता

उत्सृजन्त्यना॑व्रस्काय॥ ४० ॥

लभ्यन्ते लभते त्वाष्ट्रान्मृशूनालभतेऽष्टौ च॥९॥ [९]

प्रजापतिरकामयत महान॑न्नादस्स्यामिति॑। स एताव॑न्मधे
महि॑मानावपश्यत्। ताव॑गृहीत। ततो॒ वै स महान॑न्नादोऽभवत्।
यः का॒मये॑त महान॑न्नादस्स्यामिति॑। स एताव॑न्मधे महि॑मानो
गृहीत। महाने॒वान्नादो भ॑वति। यज॒मान॒देव॒त्या वै व॒पा।
राजा॑ महि॒मा। यद्व॒पाम्महि॑म्नोभ॒यतः॑ परि॒यज॑ति। यज॑मानमे॒व
रा॒ज्येनो॑भ॒यतः॑ परि॑गृह्णाति। पु॒रस्ता॑त्स्वाहाका॒रा वा अ॒न्ये
दे॒वाः। उ॒परि॑ष्टात्स्वाहाका॒रा अ॒न्ये। ते वा ए॒तेऽश्व॑ ए॒व
मे॒ध्यं उ॒भये॑ऽव॒रुध्य॑न्ते। यद्व॒पाम्महि॑म्नोभ॒यतः॑ परि॒यज॑ति।
ताने॒वोभ॒या॑न्प्रीणाति॥ ४१ ॥

परियजति षट्॥१०॥ [१०]

वैश्व॑दे॒वो वा अश्वः॑। तय्य॑त्प्राजाप॒त्यङ्कुर्यात्। या दे॒वता॑
अपि॑भागाः। ता भा॑ग॒धेये॑न् व्य॒र्धयेत्। दे॒वता॑भ्यस्सम॑द॒न्दध्यात्।
स्ते॒गान्द॑ष्ट्राभ्याम्मु॒ण्डूका॒ञ्जम्ये॑भिरिति॑। आ॒ज्यम॑व॒दानं॑ङ्कृ॒त्वा
प्र॑तिस॒ङ्ख्याय॑माहु॒तीर्जु॑होति। या ए॒व दे॒वता॑ अपि॑भागाः। ता
भा॑ग॒धेये॑न् सम॑र्धयति। न दे॒वता॑भ्यस्सम॑द॒न्दधा॑ति॥ ४२ ॥

चतु॑र्दशै॒तान॑नुवा॒काञ्जु॑होत्यन॑न्तरित्यै। प्र॒या॒साय॑ स्वा॒हेति॑
पञ्च॑द॒शम्। पञ्च॑द॒श वा अ॑र्धमा॒सस्य॑ रात्र॑यः। अ॒र्धमा॒सश॑स्स॒वँत्स॒र
आ॑प्यते। दे॒वा॒सुरा॑स्सय्य॑न्ता आसन्। ते॑ऽब्रुवन्प्र॒यस्सि॒वष्ट॑कृतः।

अश्वस्य मेध्यस्य वयमुद्धारमुद्धारामहे। अथैतानभि भवामेति।
ते लोहितमुदहरन्त। ततो देवा अभवन्॥४३॥

पराऽसुराः। यथिस्विष्टकृद्भ्यो लोहितञ्जुहोति भ्रातृव्याभिभूत्यै।
भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। गोमृगकण्ठेन
प्रथमामाहुतिञ्जुहोति। पशवो वै गोमृगः। रुद्रोऽग्निस्विष्टकृत्।
रुद्रादेव पशून्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र
रुद्रः पशून्भिमन्यते॥४४॥

अश्वशफेनं द्वितीयामाहुतिञ्जुहोति। पशवो वा एकशफम्।
रुद्रोऽग्निस्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशून्तर्दधाति। अथो
यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः पशून्भिमन्यते। अयस्मर्येन
कमण्डलुना तृतीयाम्। आहुतिञ्जुहोत्यायास्यो वै प्रजाः।
रुद्रोऽग्निस्विष्टकृत्। रुद्रादेव प्रजा अन्तर्दधाति। अथो
यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः प्रजा अभिमन्यते॥४५॥

दधात्यभवन्मन्यते प्रजा अन्तर्दधाति द्वे च ॥११॥ [११]

अश्वस्य वा आलब्धस्य मेध उदक्रामत्। तदश्वस्तोमीयमभवत्।
यदश्वस्तोमीयञ्जुहोति। समेधमेवेनमालभते। आज्येन
जुहोति। मेधो वा आज्यम्। मेधोऽश्वस्तोमीयम्।
मेधेनैवास्मिन्मेधन्दधाति। षट्त्रिंशतञ्जुहोति। षट्त्रिंशदखरा
बृहती॥४६॥

बार्हताः पशवः। सा पशूनाम्मात्रा। पशून्मात्रया

समर्धयति। तायद्भूयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात्।
 पशून्मात्रया व्यर्धयेत्। षट्त्रिंशत्क्षुहोति। षट्त्रिंशदखरा
 बृहती। बारहताः पशवः। सा पशूनाम्मात्रा। पशूनेव मात्रया
 समर्धयति॥४७॥

अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति। द्विपाद्वै पुरुषो
 द्विप्रतिष्ठः। तदेनं प्रतिष्ठया समर्धयति। तदाहुः। अश्वस्तोमीयं
 पूर्वं होतव्यां ३ द्विपदां ३ इति। अश्वो वा अश्वस्तोमीयम्।
 पुरुषो द्विपदाः। अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति।
 तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो द्विपद्येव चतुष्पदः
 प्रतिष्ठायपति। द्विपदा हुत्वा। नान्यामुत्तरामाहुतिक्षुहुयात्।
 यदन्यामुत्तरामाहुतिक्षुहुयात्। प्र प्रतिष्ठयाश्चवेत। द्विपदा
 अन्ततो जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥४८॥

बृहत्त्यर्धयति स्थापयति पञ्च च॥१२॥ [१२]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
 तय्यंज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तय्यंज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्।
 तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्।
 यत्संवैत्सरमिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति।
 सावित्रियो भवन्ति॥४९॥

इयवै संविता। यो वा अस्यान्नश्यति यो निलयते। अस्यावैव
 तद्विन्दन्ति। न वा इमाङ्कश्चेत्याहुः। तिर्यङ्गोर्ध्वोत्येतुमर्हतीति।

यथ्सावित्रियो भवन्ति। सवितृप्रसूत एवैनमिच्छति। ईश्वरो
 वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतङ्गन्तोः। यथ्सायन्धृतीर्जुहोति।
 अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै॥५०॥ यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते।
 अश्वमेव तदन्विच्छति। यथ्सायन्धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव
 यत्यै धृत्यै। तस्मात्सायं प्रजाः ख्वेम्या भवन्ति।
 यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। तस्माद्विवा
 नष्टेष एति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते सायन्धृतीर्जुहोति।
 अहोरात्राभ्यामेवैनमन्विच्छति। अथो अहोरात्राभ्यामेवास्मै
 योगख्वेमङ्कल्पयति॥५१॥

भवन्ति धृत्या एनमन्विच्छत्येकञ्च॥१३॥ [१३]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रङ्गामति। योऽश्वमेधेन यजते।
 ब्राह्मणौ वीणागाथिनौ गायतः। श्रिया वा एतद्रूपम्। यद्वीणा।
 श्रियमेवास्मिन्तद्धतः। यदा खलु वै पुरुषश्श्रियमश्नुते।
 वीणाऽस्मै वाद्यते। तदाहुः। यदुभौ ब्राह्मणौ गायेताम्॥५२॥
 प्रभ्रंशुकास्माच्छ्रीस्स्यात्। न वै ब्राह्मणे श्री रमत इति।
 ब्राह्मणोऽन्यो गायेत्। राजन्योऽन्यः। ब्रह्म वै ब्राह्मणः। ख्वत्रं
 राजन्यः। तथा हास्य ब्रह्मणा च ख्वत्रेण चोभयतश्श्रीः
 परिगृहीता भवति। तदाहुः। यदुभौ दिवा गायेताम्।
 अपास्माद्राष्ट्रङ्गामेत्॥५३॥

न वै ब्राह्मणे राष्ट्रं रमत इति। यदा खलु वै राजा
 कामयते। अथ ब्राह्मणञ्जिनाति। दिवा ब्राह्मणो गायेत्।

नक्तं॑ राज॒न्यः। ब्रह्म॑णो॒ वै रू॒पम॑हः। ख॒षत्र॑स्य॒ रात्रिः॑। तथा॑
हास्य॒ ब्रह्म॑णा च ख॒षत्रे॑ण॒ चोभ॑यतो॒ राष्ट्रं॑ परिगृहीतम्भवति।
इत्य॑ददा इत्य॑यजथा इत्य॑पच इति॑ ब्राह्म॒णो गाये॑त्।
इ॒ष्टापूर्त॑वै ब्रा॒ह्मण॑स्य॥५४॥

इ॒ष्टापूर्ते॑नै॒वैन॑ः स॒ सम॑र्धयति। इत्य॑जिना इत्य॑युध्यथा
इत्य॑मुः स॒ङ्गाम॑म॒हन्नि॑ति॒ राज॒न्यः। यु॒द्धवै॑ रा॒ज॒न्य॑स्य।
यु॒द्धेनै॒वैन॑ः स॒ सम॑र्धयति। अ॒क्लृ॒ता वा ए॒तस्य॑र्तव इत्या॑हुः।
योऽ॒श्वमे॑धेन॒ यज॑त इति॑। ति॒स्रोऽ॒न्यो गा॑यति ति॒स्रोऽ॒न्यः।
षट्॒थ्सं॑पद्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्पयतः।
ताभ्या॑ः स॒ऽ॒स्थायाम्॑। अ॒नो॒युक्ते॑ च॒ श॒ते च॑ ददाति। श॒तायुः॑
पु॒रुष॑श्श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति॒ति॒ष्ठति॑॥५५॥

गायेताङ्गामेद्ब्राह्मणस्य कल्पयतश्चत्वारि च॥१४॥

[१४]

सर्वेषु॑ वा ए॒षु लो॒केषु॑ मृ॒त्यवो॑ऽन्वाय॑न्ताः। तेभ्यो॑
यदाहु॑तीर्न जु॒हुयात्। लो॒केलो॑क ए॒नं मृ॒त्युर्वि॑न्देत्।
मृ॒त्यवे॒ स्वाहा॑ मृ॒त्यवे॒ स्वाहे॑त्य॒भिपूर्व॑माहु॑तीर्जुहोति।
लो॒कालो॑कादे॒व मृ॒त्युम॑व॒यज॑ते। नैन॑ल्लो॒केलो॑के मृ॒त्युर्वि॑न्दति।
यद्मु॒ष्मै स्वाहा॑ऽमु॒ष्मै स्वाहे॑ति जुह्व॑त्स॒श्चखी॑त। ब॒हुं
मृ॒त्युम॑मि॒त्रंङ्कुर्वी॑त। मृ॒त्यवे॒ स्वाहे॑त्येक॑स्मा ए॒वैका॑ञ्जुह्यात्।
एको॒ वा अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के मृ॒त्युः॥५६॥

अ॒श॒न॒या मृ॒त्युरे॒व। तमे॒वामु॑ष्मि॒ल्लो॒केऽव॑यजते। भ्रू॒ण॒ह॒त्यायै॑

स्वाहेत्यवभृथ आहुतिञ्जुहोति। भ्रूणहृत्यामेवाव यजते।
तदाहुः। यद्धूणहृत्या पात्र्याऽथ। कस्माद्यज्ञेऽपि
क्रियत इति। अमृत्युर्वा अन्यो भ्रूणहृत्याया इत्याहुः।
भ्रूणहृत्या वाव मृत्युरिति। यद्धूणहृत्यायै स्वाहेत्यवभृथ
आहुतिञ्जुहोति॥५७॥

मृत्युमेवाहुत्या तर्पयित्वा परिपाणङ्कत्वा। भ्रूणघ्ने
भेषजङ्करोति। एतां ह वै मुण्डिभ औदन्यवः।
भ्रूणहृत्यायै प्रायश्चित्तिर्विंदाञ्चकार। यो हास्यापि प्रजायां
ब्राह्मणं हन्ति। सर्वस्मै तस्मै भेषजङ्करोति। जुम्बकाय
स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिञ्जुहोति। वरुणो वै जुम्बकः।
अन्तत एव वरुणमवयजते। खलतेर्विक्रिधस्य शुक्लस्य
पिङ्गाख्यस्य मूर्धञ्जुहोति। एतद्वै वरुणस्य रूपम्। रूपेणैव
वरुणमवयजते॥५८॥

लोके मृत्युर्जुहोति मूर्धञ्जुहोति द्वे च॥१५॥ [१५]

वारुणो वा अश्वः। तन्देवतया व्यर्धयति। यत्प्राजापत्यङ्करोति।
नमो राज्ञे नमो वरुणायेत्याह। वारुणो वा अश्वः।
स्वयैवैनन्देवतया समर्धयति। नमोऽश्वाय नमः प्रजापतय
इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनन्देवतया समर्धयति।
नमोऽधिपतय इत्याह॥५९॥

धर्मो वा अधिपतिः। धर्ममेवावरुन्धे। अधिपतिरस्यधिपतिम्मा

कुर्वधिपतिरहं प्रजानाम्भूयासमित्याह। अधिपतिमेवैनं
समानानाङ्करोति। मान्धेहि मयि धेहीत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते।
उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति। आलब्धाय स्वाहेति
नियुक्ते जुहोति। हुताय स्वाहेति हुते जुहोति।
एषाल्लोकानामभिजित्यै॥६०॥

प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यश्च्यवते। योऽश्वमेधेन यजते।
आग्नेयमैन्द्राग्रमाश्विनम्। तान्यशूलभते प्रतिष्ठित्यै। यदाग्नेयो
भवति। अग्निस्सर्वा देवताः। देवता एवावरुन्धे। ब्रह्म वा
अग्निः। र्षत्रमिन्द्रः। यदैन्द्राग्रो भवति॥६१॥

ब्रह्मर्षत्रे एवावरुन्धे। यदाश्विनो भवति। आशिषामवरुन्धे।
त्रयो भवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रतिष्ठति।
अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपाल इति दशहविषमिष्टिर्निर्वपति।
दशां र्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे।
अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इति याज्यानुवाक्या भवन्ति
सर्वत्वाय ॥६२॥

अधिपतय इत्याहभिजित्या ऐन्द्राग्रो भवति रुन्धे एकञ्च॥१६॥ [१६]

यद्यश्वमुपतपद्विन्देत्। आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्।
सौम्यश्चरुम्। सावित्रमष्टाकपालम्। यदाग्नेयो भवति।
अग्निस्सर्वा देवताः। देवताभिरेवैनमिषज्यति। यत्सौम्यो
भवति। सोमो वा ओषधीनां राजा। याभ्यं एवैनद्विन्दति॥६३॥

ताभिरेवैनंमिषज्यति। यत्सावित्रो भवति। सवितृप्रसूत
 एवैनंमिषज्यति। एताभिरेवैनन्देवताभिर्मिषज्यति। अगदो
 हैव भवति। पौष्णश्चरुन्निर्वपेत्। यदि श्लोणस्स्यात्। पूषा
 वै श्लोण्यस्य मिषक्। स एवैनंमिषज्यति। अश्लोणो हैव
 भवति॥६४॥

रौद्रश्चरुन्निर्वपेत्। यदि महती देवताऽभिमन्येत। एतद्देवत्यो
 वा अश्वः। स्वयैवैनन्देवतया मिषज्यति। अगदो हैव भवति।
 वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपेन्मृगाखुरे यदि नागच्छेत्। इयवौ
 अग्निर्वैश्वानरः। इयमेवैनमर्चिभ्यां परिरोधमानयति। आहैव
 सुत्यमहर्गच्छति। यद्यधीयात्॥६५॥

अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपालः। सौर्यं पयः। वायव्यं
 आज्यभागः। यजमानो वा अश्वः। अहंसा वा एष
 गृहीतः। यस्याश्वो मेधाय प्रोखितोऽध्येति। यदहोमुचे
 निर्वपति। अहंस एव तेन मुच्यते। यजमानो वा अश्वः।
 रेतसा वा एष व्यृध्यते॥६६॥

यस्याश्वो मेधाय प्रोखितोऽध्येति। सौर्यं रेतः। यत्सौर्यं
 पयो भवति। रेतसैवैनं स समर्धयति। यजमानो वा अश्वः।
 गर्भेर्वा एष व्यृध्यते। यस्याश्वो मेधाय प्रोखितोऽध्येति।
 वायव्यां गर्भाः। यद्वायव्यं आज्यभागो भवति। गर्भैरेवैनं स
 समर्धयति। अथो यस्यैषाऽश्वमेधे प्रायश्चित्तिः क्रियते। इष्ट्वा

वर्सीयान्भवति॥६७॥

विन्दत्यश्लोणो हेव भवत्यधीयादृध्यते गर्भैर्वै न स समर्धयति द्वे च॥१७॥—————[१७]

तदाहुः। द्वादश ब्रह्मौदनान्थ्संस्थिते निर्वपेत्। द्वादशभिर्वेष्टिभिर्यजेते।
यदिष्टिभिर्यजेत। उपनामुं क एनय्यंज्ञस्यात्। पापीयांस्तु
स्यात्। आप्तानि वा एतस्य छन्दांसि। य ईजानः। तानि
क एतावदाशु पुनः प्रयुञ्जीतेति। सर्वा वै संस्थिते यज्ञे
वागाप्यते॥६८॥

साप्ता भवति यातयाम्नी। क्रूरीकृतेव हि भवत्यरुष्कृता।
सा न पुनः प्रयुज्येत्याहुः। द्वादशैव ब्रह्मौदनान्थ्संस्थिते
निर्वपेत्। प्रजापतिर्वा ओदनः। यज्ञः प्रजापतिः। उपनामुं क
एनय्यंज्ञो भवति। न पापीयान्भवति। द्वादश भवन्ति।
द्वादशमासास्सवँथ्सुरः। सवँथ्सुर एव प्रतितिष्ठति॥६९॥

आप्यते सवँथ्सुर एकञ्च॥१८॥—————[१८]

एष वै विभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विभु भवति। यत्रैतेन
यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रभु
भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा ऊर्जस्वान्नामं यज्ञः।
सर्वं ह वै तत्रोर्जस्वद्ववति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै
पयस्वान्नामं यज्ञः॥७०॥

सर्वं ह वै तत्र पयस्वद्ववति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै
विधृतो नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विधृतम्भवति। यत्रैतेन

य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै व्यावृ॑त्तो॒ नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॒ व्यावृ॑त्तम्भवति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै प्रति॑ष्ठितो॒ नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॒ प्रति॑ष्ठितम्भवति॥७१॥

यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै ते॑ज॒स्वी नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ तेज॒स्वि भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै ब्र॑ह्मवर्च॒सी नाम॑ य॒ज्ञः। आ ह॒ तत्र॑ ब्राह्म॒णो ब्र॑ह्मवर्च॒सी जा॑यते। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वा अ॑तिव्या॒धी नाम॑ य॒ज्ञः। आ ह॒ वै तत्र॑ राज॒न्योऽति॑व्या॒धी जा॑यते। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै दी॒र्घो नाम॑ य॒ज्ञः। दी॒र्घायु॑षो ह॒ वै तत्र॑ मनु॒ष्या भ॑वन्ति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै क्लृ॑प्तो॒ नाम॑ य॒ज्ञः। कल्प॑न्ते ह॒ वै तत्र॑ प्र॒जाभ्यो॑ योग॒ख्येभ्यः॑। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते॥७२॥

पर्य॑स्वान्नामं॒ य॒ज्ञः प्रति॑ष्ठितम्भवति॒ यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते षट् (ए॒ष वै वि॒भूः प्र॒भूरु॑ज॒स्वान्यय॑स्वान् वि॒धृतो॒ व्यावृ॑त्तः॒प्रति॑ष्ठितस्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒स्यति॑व्या॒धी दी॒र्घः क्लृ॑प्तो द्वाद॑श ॥)॥१९॥ [१९]

ता॒र्प्येणाश्व॑ संज्ञ॑पयन्ति। य॒ज्ञो वै ता॒र्प्यम्। य॒ज्ञेनै॒वैन॑ सम॑र्धयन्ति। या॒मेन॒ साम्ना॑ प्र॒स्तो॒ताऽनू॑पतिष्ठते। य॒मलो॒कमे॒वैन॑ङ्गमयति। ता॒र्प्यं च॑ कृत्य॒धीवा॑से चाश्व॑ संज्ञ॑पयन्ति। ए॒तद्वै प॑शूना॑ रूपम्। रू॒पेणै॒व प॑शूनव॑रुन्धे। हि॒र॒ण्य॒क॒शिपु॑ भ॑वति। तेज॒सोऽव॑रुद्धौ॥७३॥

रु॒क्मो भ॑वति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑ख्यात्यै। अश्वो॑ भवति। प्र॒जाप॑ते॒रास्यै॑। अ॒स्य वै लो॒कस्य॑ रू॒पन्ता॒र्प्यम्। अ॒न्तरि॑ख्यस्य

कृत्यधीवा॒सः। दि॒वो हि॒र॒ण्य॒क॒शि॒पु। आ॒दि॒त्य॒स्य॑ रु॒क्मः।
प्र॒जाप॑ते॒रश्वः॑। इ॒ममे॒व लो॒कन्ता॒र्ष्येणा॑तोति॥ ७४॥

अ॒न्तरि॑ख्यङ्कृत्यधीवा॒सेन॑। दि॒वः॑ हि॒र॒ण्य॒क॒शि॒पुना॑।
आ॒दि॒त्यः॑ रु॒क्मेण॑। अ॒श्वेनै॒व मे॒ध्येन॑ प्र॒जाप॑ते॒स्सायु॑ज्यः
सलो॒कता॑माप्नोति। ए॒तासा॑मे॒व दे॒वता॑नाः॒ सायु॑ज्यम्।
सा॒ष्टिता॑ः॒ समान॑लो॒कता॑माप्नोति। योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते। य
उ॒ चैनमे॒व वैद॑॥ ७५॥

अवरुध्या आप्रोत्यष्टौ च॥२०॥ [२०]

आ॒दि॒त्याश्चाङ्गि॑रसश्च सु॒वर्गे लो॒केऽस्पर्ध॑न्त। तेऽङ्गि॑रस
आ॒दि॒त्येभ्यः॑। अ॒मुमा॑दि॒त्यम॒श्वः॑ श्वे॒तम्भू॒तन्द॒खिणा॑मनयन्।
तेऽब्रु॑वन्। यन्नोने॑ष्ट। स वर्यो॑ भू॒दिति॑। तस्मा॒दश्वः॑
सव॒र्येत्याह्व॑यन्ति। तस्मा॑द्यज्ञे वरो॑ दीयते। यत्प्र॒जाप॑ति॒राल॒ब्धोऽश्वोऽम॑
तस्मा॒दश्वो॑ नाम॥ ७६॥

यच्छ्व॑यदरु॒रासी॑त्। तस्मा॒दर्वा॑ नाम॥ यथ्स॒द्यो वाजा॑न्त्समजयत्।
तस्मा॑द्वा॒जी नाम॑। यदसु॑राणा॒ल्लोका॑नादत्त। तस्मा॑दादि॒त्यो
नाम॑। अ॒ग्निर्वा अ॑श्वमे॒धस्य॒ योनि॑रा॒यत॑नम्। सूर्यो॑ऽग्नेर्यो॒निरा॒यत॑नम्।
यद॑श्वमे॒धेऽग्नौ चि॒त्य॑ उत्तरवे॒दिमु॑प॒वप॑ति। योनि॑मन्तमे॒वैन॑मा॒यत॑नवन्तः।
योनि॑माना॒यत॑नवान्भवति। य ए॒व वैद॑। प्रा॒णापा॒नौ वा ए॒तौ
दे॒वाना॑म्। यदर्का॑श्वमे॒धौ। प्रा॒णापा॒नावे॒वावरु॑न्धे। ओजो॑
बल॒वौ ए॒तौ दे॒वाना॑म्। यदर्का॑श्वमे॒धौ। ओजो॑ बल॒मेवावरु॑न्धे।
अ॒ग्निर्वा अ॑श्वमे॒धस्य॒ योनि॑रा॒यत॑नम्। सूर्यो॑ऽग्नेर्यो॒निरा॒यत॑नम्।

यद॑श्वमे॒धेऽग्नौ॑ चित्यं॑ उत्तर॑वेदिश्चिनोति॑। ताव॑र्काश्वमे॒धौ।
अ॒र्काश्वमे॒धावे॒वाव॑रुन्धे। अथो॑ अ॒र्काश्वमे॒धयो॑रे॒व
प्रति॑तिष्ठति॥ ७८॥

नामं करोति सूर्योऽग्नेर्योनिं रायतनञ्च त्वारिं च॥ २१॥ [२१]

प्र॒जाप॑ति॒वै दे॒वाः पि॒तर॑म्। प॒शुम्भू॑त॒म्वेधा॒याल॑भन्त।
तमा॒लभ्यो॑पावसन्। प्रा॒तर्य॑ष्टा॒स्मह॑ इति॑। ए॒क॒व्यं
ए॒तद्दे॒वाना॑म॒हः। यथ्सं॑व्यं॒त्सरः॑। तस्मा॑द॒श्वः पु॒रस्ता॑त्स॒व्यंत्सर॑
आल॑भ्यते। यत्प्र॒जाप॑ति॒राल॑भ्योऽश्वोऽभ॑वत्। तस्मा॑द॒श्वः।
यथ्स॒द्यो मे॒धोऽभ॑वत्॥ ७९॥

तस्मा॑द॒श्वमे॒धः। वेदु॑कोऽश्व॑मा॒शुम्भ॑वति। य ए॒व॒वैद॑। यद्वै
तत्प्र॒जाप॑ति॒राल॑भ्योऽश्वोऽभ॑वत्। तस्मा॑द॒श्वः प्र॒जाप॑तेः
प॒शूना॑मनु॒रूप॑तमः। आऽस्य॑ पु॒त्रः प्रति॑रूपो जायते। य
ए॒व॒वैद॑। सर्वा॑णि भू॒तानि॑ स॒म्भृत्या॑ल॒भते। समे॑न॒न्दे॒वास्तेज॑से
ब्र॒ह्मव॑र्च॒साय॑ भरन्ति। योऽश्वमे॒धेन॑ यज॑ते॥ ८०॥

य उ॑ चैनमे॒व॒वैद॑। ए॒तद्दे॒वा ए॒तान्दे॒वता॑म्।
प॒शुम्भू॑त॒म्वेधा॒याल॑भन्त। य॒ज्ञमे॒व। य॒ज्ञेन॑ य॒ज्ञम॑यजन्त
दे॒वाः। का॒मप्र॑य्यं॒ज्ञम॑कुर्वत। तेऽमृ॑त॒त्वम॑कामयन्त।
तेऽमृ॑त॒त्वम॑गच्छन्। योऽश्वमे॒धेन॑ यज॑ते। दे॒वाना॑मे॒वाय॑नेनैति॥ ८१॥

प्रा॒जाप॑त्ये॒नैव॑ य॒ज्ञेन॑ यजते काम॒प्रेण॑। अपु॑न॒र्मार॑मे॒व ग॑च्छति।
ए॒तस्य॑ वै रू॒पेण॑ पु॒रस्ता॑त्प्राजाप॒त्यमृ॑ष॒भन्तू॑प॒रम्ब॑हुरू॒पमा॑ल॒भते।

सर्वेभ्यः कामेभ्यः। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्य जित्यै। सर्वमेव तेनाप्नोति। सर्वञ्जयति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेववैद॥८२॥

मेधोऽभ्वद्यजत एति वेद॥२२॥ [२२]

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमल्लोमञ्जुहोति। अहोरात्रे वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी। यथसायंप्रातर्जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमल्लोमञ्जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य लोमल्लोमञ्जुहोति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। द्रश्पूर्णमासौ वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे॥८३॥

यद्द्रश्पूर्णमासौ यजते। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनवैद। अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। असौ वा आदित्योऽश्वः। स आहवनीयमागच्छति। तद्विवर्तते। यदग्निहोत्रञ्जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति॥८४॥

पदे अग्निहोत्रञ्जुहोति त्रीणि च॥२३॥ [२३]

॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

